

LETOPIS
MATICE SLOVENSKE

ZA

leto 1880.

Vredil
dr. Janez Bleiweis.

MA

Založila in na svetlo dala
MATICA SLOVENSKA.

V Ljubljani.
Natisnili J. Blaznikovi nasledniki.
1880.

MATICE SLOVENSKE

LETOPIS
Matice slovenske

za

leto 1880.

Vredil
dr. Janez Bleiweis.

Založila in na svetlo dala
Matica slovenska.

J. Bleiweis

V Ljubljani.

Natisnili J. Blaznikovi nasledniki.

1880.

VII. c. 26 575, f

030023689

Umétnost in umétna obrtnost Slovencev.

Kulturno-zgodovinska studija; spisal P. pl. Radics.

Predgovor.

Prejšnji čas je umétnostim — posebno tako zvanim obrazovnim umétnostim — mnogo višje stavil naloge in njih dela meril z mnogo višjim merilom. To pa, se vé, je neizrečno mejilo stvarjanje in veljavo umotvorov in te same kakor njih stvaritelje povzdvigalo nad navadno človeško mero. A naša dôba, katera se bolj od vsake prejšnje klanja praktičnim namenom, umela je brez kvare umétnostnim vzorom uvésti v kulturni život tisto prošinjnost umétnosti in obrtnosti, kakoršna se je v dnéh višjega razvítka národov gojila vselej bolj ali menj zavestno.

To ima dvojno korist: prvič, da se ognjevitejše gojí umétnost in nahaja obilejši broj „učenecv“ ter „prijeteljev“, nego ako bi stala na osamljači umétniških šol in slikarskih galerij, — drugič, da proizvodi obrtnosti za vsakdanji život prihajajo med svet umétnejše izdelani ali vsaj v lepí obliki; to pa izobražuje in blaži čuvstvo in okus in nikdar ne ostaja brez ugodnega vpliva na civilizacijo národov.

Nekdaj zatorej, ko se pri nas umétnost in obrtnost niste še umevali tako praktično združevati nego danes, bila je v vsem tudi tú cerkev, ki je po jedni strani visoko cenila umétnosti vzore ter jih vpotrebjala za svoje namene, a po drugi strani, ker bogočastje zahteva obrtske pomóci za olepšavo božjih hiš, napravo paramentov itd., je s tem načinom umétniški blažeč vplivala na reméselstvo (rokodelstvo) in v širjem smisli na ljudstvo samo.

Celó sedaj še, ko ima vzbujanje umétnosti svoj izvór tudi v drugih krogih, stoji pred vsem cerkvi na razpolaganje najkrepkejše in najizdatnejše pobudilo o povzdigi in širjenji umétnosti in čuvstva za umétnost. V cerkvi je umétnost med nami vselej dosegala največje in najvišje smotre in doseza jih še sedaj.

A vendar tudi ne gré premalo ceniti umotvorov, ktere so proizvajali Slovenci od nekđaj na polji posvete umétnosti.

Ozirajoč se na to vkupno delovnost v umétniškem smisli hočem z naslednjimi vrstami poskusiti, da iz obilega kulturno-zgodovinskega gradiva, katero sem nabral po višje nego dvajsetlétnem preiskavanji na polji domače zgodovine, sestavim podobo o razvitki umétnosti in umétnih obrtnosti na Kranjskem ali prav za prav v Slovencih. V tej podobi hočem kakor glavni predmet in na prvem mestu postaviti na ogled slovenskega národa udeleževanje in nadaljevanje pri umétniških proizvodih v naši deželi.

Da je tú naravno treba ozirati se tudi na tujstvo toliko, kolikor je to v dotiki z razvitkom domačih umétnikov ali se je v domovini javilo s prav izvrstnimi deli, umeje se samo ob sebi.

A vodilna misel vsej tej moji studiji ostala je ta, da iz ohranjenih nam poročil o umétniškem življenji Slovencev pokažem, kako je naš národ na polji umétnosti uže v starodavnih časih dovršil marsikaj znamenitega in da je ravno tako iz njega srede izšel mnogokateri umétniški učenec v najboljšem smisli besede, kakor je vsegdar na polji znanstvenem ali političnem in sploh v vseh razmerah javnega življenja lahko skazal mnogo svojih vrednih zastopnikov, kateri, čast in ponos svojemu rôdu, se morejo brez strahú postaviti na častni prostor slavohrama inih kulturnih národov.

V Ljubljani na Telovo l. 1880.

I.

Najstarejša dōba do konca 14. veka.

Sledú o domači slovenski umételnosti nam je iskati v predkrščanski dōbi.

Ohranil je nam Linhart v svoji „Geschichte Krains“¹⁾ beležko trudoljubivega nabiralca svojih dní g. pl. Breckerfelda,²⁾ da se je namreč (koncem 18. veka) v Klevevži hranila slika starega slovenskega bogá **Božiča**. Ta podoba, sezajoča v dōbo pred pokristijanjenjem kranjske dežele, zatorej v dōbo še vladajočih antik, bila bi, da jo je moči dan danes najti, jako važna za presojo národne umételnosti, katera se je v važnem rimskem emporiji Emoni gotovo naobraževala po vzorih klasičnih rimskih in grških mojstrov.

Škoda, ker so ljudsko preseljevanje, katero se je vršilo po rimski vladi, in poznejši viharjni veki uničili vsakoršen daljni sled.

Morebiti ležé še tù in tam zakopani ali skriti ostanki predkrščanske umételnosti v naši deželi po nje šumah in logéh in bi se dali najti, da se sistematično iščejo.

Tako omenja slučajno znani potnik Kohl v popisi svojega potovanja po nótranji Avstriji³⁾ izlasti po Gorenjskem, da je našel steni neke bohinjske cerkve uzidane kameníte spomeníke, kateri po svoji unanjesti kažejo, da so iz predrimske dōbe, a po svojih figuralnih olepšavah spominjajo iztočnih vzórkov.

Lansko leto sem tudi jaz precej pazno obhodil ravno ta dél Gorenjskega, kjer se mi je posrečilo najti mnogo prav zanimivih umételnostno-zgodovinskih spomeníkov, o katerih govorim poznejše, in iskal sem prej omenjanih kámenov, toda videti jih ni bilo nikjer.

Valvazor pripoveduje v svoji „Ehre des Herzogthums Crain“, da je bila huda nevihta ustavila izkopávanje njemu sovremenika dr. Petermanna na Bevščici poleg Javornika, kjer se je bilo našlo nekoliko stótin grobnih spomeníkov iz predzgodovinske dōbe z napisi, katerih ni bilo moči nikomur tolmačiti in razjasniti.

¹⁾ II. p. 260. 261. g.

²⁾ Svojskih imen ne spreminjamo, nego jih puščamo, kakoršna so po listinah. — Pis.

³⁾ I. p. 314.

Ti spomeníki so za sedaj skriti našim očém in počivajo v goščavi Bevščičnih šúm, dokler kak „drugi Peruzzi“ ne bode imel sreče ravno tako slučajno odkriti jih, kakor je odkril naš čislani rojak tega imena stavbe na koléh v ljubljanskem barji, katerih so uže dolgo pred njim brez uspeha iskali učenjaki.

Ako smo zatorej kar se tiče prvih zgodnjih sledov o národni uméteľnosti napoteni le na slučajne napomíne in naznanila: s krščansko dóbo tako zvanega srednjega veka stopimo v jasnejši čas.

Takoj **romanski cerkveni slog** ima po Kranjskem zastopnikov v istini lepih.

Najzanimivejša teh redkih staveb je dvojna kapela v razvalinah trdnjavnice kámeniške; ¹⁾ toda kedaj se je ta kapela sezidala, o tem nimamo poročíl.

Tudi najstarejše cerkve pri samostanih „Cruski-lach“ (Hruški log) v Bohinji, (samostan benediktinov, utemeljen l. 1120), v Zatičini, (samostan cistercijenzev utemeljen l. 1130), templarjev v Ljubljani (l. 1167), romarske cerkve v Cengrobi (pri Škofji Loki) bile so gotovo romanskega sloga.

O cerkvi templarski v Ljubljani ohranjeno je nam poročilo, da je bila sezidana v križa obliki. Kje je stala, o tem se misli ne strinjajo; iskati je je ali na mesti današnje križanske cerkve, ali na prostori cerkve sv. Janeza, ki se je v tem podrla. ²⁾

Ravno tako so bile najbrž romanskega sloga prve cerkve reda cistercijenzev v Kostanjevici, (sezidana l. 1234,) križanskega redú v Ljubljani, (sezidana l. 1237,) reda dominikánaric v Velesovem, (sezidana l. 1238,) in reda kartuzijanov v Bistri, (sezidana l. 1255,) kakor tudi cerkev sv. Petra v Črnomlji v Metliki, ³⁾ katero je izročil vojvoda Ureh Koroški slovenskemu dinastu, t. j. križanskemu redu ljubljanskemu v praznik papeža Marcela dné 16. januarja l. 1268.

A koncem 13. veka se pri cerkvenih stavbah po Kranjskem uže kaže prehod romanskega v gotski slog. Cerkve iz tiste dóbe imajo po nekoliko uže gotsko obliko, kakor n. pr. gotski obok, če tudi se opira obok na močne čveterovoglate stebre.

Tacega sloga je župnijska cerkev v Svibnjem nad Radečami, postavljena l. 1324, katera ima to posebnost, da se vidi v nji le jedna postranska ladja na levici, in tako je bila sestavljena tudi sedaj uže podrtá in z nova pozidana župnijska cerkev

¹⁾ Natančno popisal je ta stavbni spomeník g. inženér Hausner v „Mittheilungen der k. k. Centralcommission zur Erhaltung und Erforschung der Bau- und Denkmáler XIV. Jahrgang, Sept. Okt. Heft S. XCI.“

²⁾ Dimitz, „Gesch. Krains, I. 2. p. 165.“

³⁾ „Archiv d. Deutschen Ordens in Wien“.

v Stari Loki, katera je neki še starejša,¹⁾ in župnijska cerkev v Kranji.²⁾

Uže nahajamo imena domačih umételjnikov zabeléžena in sicer **slikarjev**.

V neki ljubljanski listini križanskega redú l. 1306 imenuje se slikar **Weriant** in v tihí célici bistriškega samostana je uže okolo l. 1347 menih **Nikolaj** bil sloveč kar se tiče umételnostne olepšave na rokopisih, bodi si s peresom ali ščetko.

Dokaz njega neutrudne pridnosti je rokopis Avguštinovega dela „De civitate Dei“, kateri se poleg drugih mnogih za zgodovino dežele prevažnih rokopisov hrani v c. kr. licejalni biblioteki ljubljanski. Rokopis, katerega sem svoje dni³⁾ obširno popisal, je folijant, imejoč 167 pergamentnih listov, in imenovati se smé mojstersko delo „umételnosti v samostanski célici“. Vidi se na njem poleg mnogih velicih alegoričnih podob v živih bôjah in nesprenmljivem zlatili obilica arabesk in inicijalij, katere so svedok o humorji meniškega slikarstva, kakoršen se navadno nahaja po olepšanih samostanskih rokopisih srednjega veka. Izlasti karakteristične so alegorične podobe živalí, katere so bolj ali menj v zvezi z mistiko, in sicer opominjajo mnogobrojnega živalstva okolo samostana bistriškega, okolo barja in bližnjih prvotnih súm tiste dôbe; ne redko je videti tudi lovskih podob.

Od **slikarstva** nam je za jeden hip obrniti pozornost zopet nekemu stavbarskemu delu.

Rudolf IV. ustanovitelj je utemelil l. 1365 mesto Rudolfovo in v tistih dnéh se je sezidala tudi tamošnja cerkev sv. Nikolaja.

Prezbiterij s kripto pod njim spada v dôbo zgodnje gotike. Strop kripe nositi dve vrsti močnih stebrov; prezbiterij ima samo polustebre ob stranskih stenah znotraj, s pasovi ob stropi in podpórnyami na zunanji strani.⁴⁾

Toda obrnimo se zopet k domačemu slikarstvu 14. veka.

Tù so izlasti mnogi „Krištofi“ na premnogih cerkvicah blizu rék, potokov, močvirnih prehodov, na bohinjskem jézeri, v Cengrobi, na stari ribški cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani itd. Cerkev sv. Janeza na bohinjskem jézeri ima ves poslikan kor in sicer s freskami 14. veka, cerkva v Vodešicah pri Bledi ima poleg slik iz poznejše dôbe tudi freske iz 14. veka, od katerih je odpraviti beljénje brezumnih epigonov, da se morejo po vrednosti ceniti.

¹⁾ Hieinger, „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1856. pag. 96“.

²⁾ „Blätter aus Krain 1857. pag. 95“.

³⁾ „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1862. pag. 7. in dalje“.

⁴⁾ „Programm d. Obergymn. in Rudolfswerth 1868“. — „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1859. pag. 4“.

Freske v cerkvi na bohinjskem jézeri: Zbor dvanajstih apostolov v prirodni velikosti, na stropi kronanje Marijino, a na strani Kajn in Abel, Kajn s hudičem (belim!), kažejo po svoji dekoraciji. in postranskih rečéh, po obleki in obliki pokrival, spominjajočih národne nošnje, da jih je svtaril čopič národnega slikarja, čegaver imena ni moči zvedeti. Tudi vélicemu altarju v kras služéči antipendij je mojstersko delo národno-slovanske tehnike, katero spominja najboljših vzórkov jugoslovanske domače obrtnosti za olepšavo usnjenega dela. (Antipendij je sè zlatom vtiskan.)

Tekom 13. veka, za národnih dinastov koroških, (o katerih národnem dednem poklonstvu na Gospesvetkem polji pri knežjem stoli se je pisalo uže na drugem mestu tega letopisa v sestavki „Valyazor“,) smo imeli na Kranjskem uže svojo kovárnico za novce.

„Laibacensis moneta“ beremo uže v listinah l. 1248—1274 in „Landestrostensis“ l. 1252—1273.

Na jesen l. 1870 se je našlo v Laníščah mnogo novcev, med katerimi je prišel na dan tudi ljubljanski novce vojvode Bernarda.

Dr. Luschin je ta novce tako-le popisal:

Sprednja stran: vojvoda stojèč, v desnici zrcalo (?) v levici lilijo in okrog besedi: Bernar — Dus Dux. Zadnja stran: sv. Peter stojèč med dvema stolpoma in besedi: Civitas — Laibac. ¹⁾

Pečatorézci in najbrž tudi drugi novčni tovariši so bili po obeh novčnih kovárnicah na Kranjskem s prva Italijani, a skóro so jih, izlasti v kostanjeviški novčni kovárnici nadomestili Korošci, kajti množina kostanjeviških ne prav redkih novcev je kována očividno po načini Frežev in po njih meri, in delovci v freški novčni kovárnici so bili največ Slovenci.

Tekom 14. veka izgine vsak sled o kaki kranjski novčni kovárnici ter pokaže se še le zopet tekem 15. veka; o tem se govóri poznejše na dotičnem mestu.

Iz konca 14. veka imamo poročilo, da ste tedaj po gotskega sloga pravilih se zidali dvé ljubljanski cerkvi, kateri dan danes ne kažeti več tega sloga. Ti ste bili cerkev sv. Petra, postavljena l. 1385 za župnika Urha pl. Scheyerja, in cerkev sv. Nikolaja, ki jo je l. 1386 pokončal požar — današnja stólnica. Stólnica gotskega sloga, in dôkler se ni podrla začetkom 18. veka, s svojimi vítkimi stolpi kipéča k višku, je po načrtu in zidanju, kakor nam kaže rokopis pridnega Dolničarja pl. Thalberga, ²⁾ jako spominjala najličnejših staveb gotske dôbe, ki se dan danes tako rade posnemljejo in ki so se zeló srečno posnele v dunajski „votivni cerkvi“.

¹⁾ „Wiener numismatische Zeitschrift III. 1871.“

²⁾ „Arhiv ljubljanskega stólnega kapitlja.“

II.

15. vek.

Zopet nam je obračati svojo pozornost na **stavbarstvo**. Postavilo se je mnogo cerkev v mestu in po deželi z nova, tako n. pr. l. 1412 cerkev frančiškanska na današnjem kongresnem trgu v Ljubljani; l. 1414 cerkev pri razširjenem kartuzijanskem samostanu v Plétarjih; l. 1425 cerkev bosih avgustinov v Ljubljani; l. 1449 cerkva sv. Fridolina na Bregi v Ljubljani; l. 1467 frančiškanska cerkev v Rudolfovem, in l. 1493 tudi frančiškanska cerkev v Kámeniki.

Cerkve gotskega sloga so se pozidale 15. veka: v Kranji, (l. 1491); v Cirknici (l. 1482); cerkev na Krtíni pri Dobi na Gorenjskem, katera ima trojno razdeljeno ladjo, a ne vélicege kora; cerkev sv. Primoža in Felicijana pri Kámeniki (l. 1472), in cerkev v Trebnjem, (zidana okolo l. 1443). Tačas se je zidala tudi cerkev sv. Ruperta pri Mokronogi (l. 1497), ki je še dan danes primerno dobro ohranjena, dà, celo v novejših dnéh, kar se tiče olupšave, zopet popravljena v gotskem smisli. Tako naj se dela drugé!

Kakor se pravi, bila so v tej cerkvi polja po oboki in druge stene po cerkvi pokrite z gotskimi simboličnimi skulpturami, (podobami živalskimi, spakami itd.), katere so se pokončale pri kacem popravljanju. Visóka okna v ladji in na kori so spodaj po seženju visóko zazidana in imajo v zidi strelne líne (za obrambo proti Turkom).

Zanimiv je tudi v sv. Ruperta cerkvi slonokoščeni izrezani tabernakelj iz 15. veka, kateri se vendar najbrž ni napravil v domači deželi.

Pri vseh teh cerkvenih stavbah, gotski sezidanih, pomagale so domače moči in imenujejo se nam iz te dóbe stavbarji, kámenoseki in kiparji po Kranjskem in sosednjih deželah. Tú spoznamo **ljubljskega Petra** in **Andreja iz Loža**, obá stavbarja, in **Ivana iz Št. Petra na Benečanskem**, kámenoseka in kipárja. ¹⁾

Anton Jerić, kateri je gotovo za umételjnosti voljo (kar se je često dogajalo), poitalijanal svoje ime ter se potem nazival Gerici, prisluzil si je ime znamenitega slikarja in je olupšal — po Valvazorjevih besedah — početkom 15. veka tudi gotski z nova sezidano ljubljansko magistratno svetoválnico s freskami. ²⁾

¹⁾ „Slovanstvo pag. 194.“

²⁾ „V alvazor XI.“ (Popis mesta ljubljanskega.)

Še je cvetelo po samostanih na Kranjskem **minijaturno slikarstvo** kakor svedočijo mnogi kodeksi nekdanjih samostanov v Zatičini, Kostanjevici, Bistri itd., kateri se hranijo v c. kr. licejalni biblioteki ljubljanski.

Izlasti zanimiv je pak v mnogem oziru nek umétnostni spomenik, plod trudoljubivosti necega domačega meniha iz samostana bistriškega, katerega tudi hrani c. kr. licejalna biblioteka.

To je **mali koledar** za l. 1415 na pergamenti z mnogimi majhnimi podobami svetnikov, kakoršne ima „Pratika“, in na drugi strani s podobami mesečnih opravil. Iz teh podob, strogo naslanjajočih se nánje in kažočih národne nošnje, posebnosti, šege in navade, (kakor n. pr. poleg družega usájanje božičnih potvic v peč), moči je sklepati, da je koledar naslikala v deželi domača róka.

Tudi v Kranji se je ohranil takóv lep, dragocen spomenik umétnosti, ki je nastal v službi cerkveni: tú imam v mislih l. 1410 spisani rokopis „B. Gregorii Moraliu“ na pergamenti, véliki folijo, gotska pismena z inicijali po nekoliko v bôjah, po nekoliko v zlati. Razven tega ima knjiga tudi mnogo lepo slikanih, dasi menj pravilno risanih podob, katerim predmet je knjige vsebina. Pisal je kodeks, kakor naznanja beležka na konci, Jakob Catzpek „tunc praefati Domini Cholomanni de Mansiverd (župnik v Kranji) familiarem continuumque commensalem.“¹⁾ Župnik je zatorej vedno imel umétnika pri sebi, smatramo ga zategadelj lahko prvega domačega mecéna.

Še drug z minijaturnimi slikami olepšan rokopis — najbrž delo tudi tiste umétniške róke — hrani župnijski arhiv v Kranji: ta rokopis je misale na pergamenti v véliki četverki z naslikanimi in pozlačenimi inicijali a brez podob, le pred „canonom“ stoji slika križanega Izveličarja z Marijo in Janezom na strani.²⁾

Da-li je tudi glagolitske rokopise z minijaturnimi slikami iz 15. veka, kateri so se do nedavno hranili v muzeji grof Attemsovem (prej baron Erbergovem) v Doli, (a so se sedaj raztêpli po sveti), da-li je te rokopise tudi v domovini spisala slovenska róka, kdo bi mogel to dan danes določiti, ko se je nam odtegnil predmet sam po čudni malomarnosti pozvanih osób!

V staroslavnem benediktinskem samostani v Št. Pavli na Koroškem (v Labudski dolini) imajo na lési naslikano podobo bogorodíce z glagolitskim napisom in poznamenovanjem svetnikov ter simboličnih podob, in ta podoba je najbrž iz Kranjskega — ker to potrjuje tradicija. Morebiti je izšla iz kakšnega kranjskega samostana, n. pr. iz kostanjeviškega na Dolenjskem, ki je vedno živahno občil s sosednjo Hrvatsko.

¹⁾ „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1856. p. 24.“

²⁾ *ibid.*

Kakor so za dōbe cvetōčega viteštva domači slikarji imeli opraviti s slikanjem grbov za olepšavo viteških gradōv, domači umételjniški reméselniki z olepšavo orodja in „ženskih sōb“, viteških dvorán in obédnic, tako se je sedaj tekom 15. veka, ko je Friderik III. zapōred temu ali ónemu kraju podelil mestni privilegij, odprlo delo slikarjem grbov in s povzdvigo mestnega življenja povzdignila se je pri nas tudi umételjna obrtnost. Nje proizvodi, izlasti zlatárski, kakor tudi umételjniška tehnika o leseníni (umételjno mizarstvo), dalje národno delo zlatih oglávníc za meščanke, umételjnih dan danes tako redkih pasōv iz drage kovíne, majólik i. m. dr., vse to, rabōče bogatim meščanom, oskrbovalo se je v množini domá in izgotavljalo po tujih dobrih vzórkih, prišedših k nam v deželo iz Nemškega in Italije, a tudi od naših kar se se tiče domače obrtnosti na umételjniški stōpinji stoječih jugoslovanskih bratov.

Novim mestom in meščanom je bilo treba tudi pečátov. Lep proizvod takōvega mestnega srebernega pečáta l. 1471 ohranil se je nam v Kočevji in odlikuje se po jako óstrem in ličnem rézanji. ¹⁾ Tudi pečat ljubljanskega stolnega kapiteljna, katerega lep odtís ima zbirka kneza Auersperga biblijoteke v Ljubljani, ki sem jo uredil jaz. Rézan je ta pečat 15. veka in je iz lasti zanimiv zaradi umételjne porabe prostora, napolnjenega z angeljskimi glavícami, postavljenimi druga nad drugo. Ne motimo se, ako pripisujemo tudi ta pečat kacemu domačemu pečatorezcu, katerih prej naša dežela ni pogrešala nikdar, kar pričajo poznejša naznanila.

Iz druge polovice 15. veka imamo zopet poročilo o novčnici kovárnici v Ljubljani, delajoči hitro in mnogo s samimi domačimi ljudmi. ²⁾

Jako obžalovati je, da tekem našega veka, ko se je prezidalo dōkaj cerkev in preflō mnogo starih zvonōv, niso teh pred potom v ljubljansko livárno strokovnjaki preiskali in prepisali napisov ter jih tako otéli popolni pozabljivosti.

Tú in tam imamo poročila, da je bil v tem ali ónem kraju kak star zvon iz 15. veka, če ne še starejši, ali — natančnih prepisov nimamo, niti ne posnémkov, kateri jedino so trdna opóra preiskovanju in določili; mnogokaj so tudi brali lajiki in skušnja je potem pokazala, da so naopačno brali itd.

Prosi se zategadelj na tem mestu prav iskreno, da bi vsi p. n. visokočestiti gospodje župnijski predstojniki stare zvonōve v svoji župniji naznanili pisatelju teh vrst, kateri bode z veseljem objavil način posnemka, dà, tudi se mu na svojih poletnih potovanjih ne bode tožilo, ogledati si takōvih zvonōv na svoje oči.

¹⁾ Moj popis v „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1862.“

²⁾ Dímítz, „Gesch. Krains I. 3. 331.“

Zeló pridni in znanstveno večši višji inženér g. Leinmüller je poleg družega tudi v „Mittheilungen der Centralcommission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale“¹⁾ opozóril na nekov zvon v Št. Ruperti pri Mokronogi, kateri je lít l. 1474 in ima ob róbi gotsko-latinska pismena.

Se je li ta zvon líl v ljubljanski livárni, katera je tedaj uže bila ustanovljena, o tem se ne vé.

III.

16. vek.

Cerkyena stavbarska uméteľnjost je pri nas na Kranjskem tudi še v prvi polovici 16. veka gnala lep cvet gotike, tako n. pr. takoj l. 1500 cerkve v Radovljíci, (katerih prvotni slog se vendar sedaj uže skóraj ne zná), in v Leskovci (pri Krškem), katerih zidovje se je še precej dobro vzdržalo;²⁾ potem cerkev v Škofji Loki, katero je sezidal l. 1532 neki Kranjec, imenom **Kunaver**,³⁾ in ki ima zidove in altarje sedaj zeló popačene; podružnica sv. Luke v Praprečah, četrť ure od Podpeči, župnija Brdo, in dvorna cerkev v Dvori pri Pólhovem Gradci.

Cerkev v Praprečah kaže znotraj lep prost slog. Ladjo ločí v tri dele dvojna vrsta nizkih, precej močnih stebrov, in sicer tako, da je srednja ladja višja od obeh drugih. Vélíki kor ima po stenah in nekolíko po stropi slík, katere se še znajo in ki spominjajo okorélih oblík srednjega veka.

Kakor poroča napis v vélikem kori na levici, sezidal je to cerkev l. 1520 nekov slovensk plemenitaž **Hans Herisch**, čegaver podoba poleg napisa ga kaže v črnem plašči klečečega, na strani njega grb: rómarska školjka v rudečem polji. A v ladji na desníci pravi nekov napis, da je mojster **Štefan Steinmetzer** l. 1524 „napraviti dal to poslopje iz svoje imovine Bogú in sv. Luki v hvalo in čast“.⁴⁾

Dvorna cerkev sv. Petra v Dvori zaslužuje zaradi tega, ker je najznamenitejša stavba pozne gotike v naši deželi, da se dlje pomudimo pri nji. Nje zidanje, katero so začeli gospodarji gradščíne v Pólhovem Gradci l. 1525, trajalo je 36 let, namreč do l. 1561.

¹⁾ VII. (1862) 188 in dalje.

²⁾ Hieinger, „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1865. pag. 96. in dalje.“

³⁾ „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1856. p. 47.“

⁴⁾ „Dass Stephan Steinmetzer das gegenwärtig Gebäu hat machen lassen von seinem eignen Gut Gott und S. Lucasen zu Lob und Ehr.“ — „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1847. pag. 61.“

Znamenit je že umételjni portal z napisom: **Gregorius Ruckenstein** Magister Operis anno Domini 1544. Pokrit je s skulpturami jako okusnimi in fino pravilno izdelanimi (živalska simbolika in druge alegorične podobe z ozirom na sv. pismo.) Svet, kamer se je postavila cerkev, in raván, iti je zategadelj pri vélicih vratih po desetih kamenitih stopnicah nizdolu v cerkev. Od tam je moči pregledati vso pravilno skladno stavbo. Tri ladje imamo pred saboj. Vsaka postranska ladja je s štirimi visóciimi rtastimi loki na četverovoglatih nosilih zvezana s srednjo ladjo. Nad vsako jednóliko visóko ladjo razprostíra se lesen dvójen strop. Pri stranskih ladjah je tam, kjer se končavajo tik prezbiterija, predvéžje, sloneče na treh antičnih stebreh z okróženimi loki, znotraj obokano, in, čudno! pod vsakim stebrom stojíta drug poleg drugega dva majhna gotška altarja. To predvéžje ima freske iz prav tiste dóbe. Dva čisto jednaka altarja sta prislonjena na oba izprednja stolpa ob desnici in levici in nekoliko véjji lesén altar stojí ob steni na južni strani cerkve blizu uhoda. Prezbitერიj ima obokan zidan strop, a na stranskih stenah oratorije. Manjši dveh zvonóv nosi letnico 1526. ¹⁾

Tekom 16. veka sta obiskala **slavna slikarja Dürer** in **Ticijan** našo kranjsko deželo; **Tintoretto**, učenec Ticijanov, kateri je umel združevati risanje Mihel Angelovo s koloritom Ticijanovim, naslikal je za kolegijatno cerkev v Rudolfovem altarno podobo sv. Nikolaja; ²⁾ **Trutzsauerwein** je napravil v umételjni pisavi „*bullá aurea*“ ljubljanskega škofijstva ³⁾ in **Hirschvogel**, sloveči kartograf, narisal je po naročili kranjske dežele mapo vojvodine Kranjske. ⁴⁾

O bivanji **Albrecht Dürerjevem** na Kranjskem govorilo se je doslé, da je na svojem potovanji v Italijo zbolel v Kámeniki pri Ljubljani in da je nekemu tamošnjemu slikarju za skazano mu gostoljubnost naslikal podobo na hišo (?). To nekako čudno legendo o Dürerjevi freski je Thausing v svojem po virih sestavljenem životopisi Albrechta Dürerja pojasnil in popravil. ⁵⁾

Thausing piše: „Dürer je nastopil svoje (drugo) potovanje v Benetke, da olepša cerkev sv. Jerneja na „Fondaco de Tedeschi“, uže l. 1505 in se je dolgo mudil na potovanji. Dné 7. februarja l. 1506 opravičuje se svojemu (nürnbergskemu) prijatelju Pirkheimerju zaradi prejšnjega daljšega molka, (o bolezní zaradi svojih prijateljev v domovini ni črnil.)“ In dalje pripoveduje Thausing: „Tehten dokaz o tem, da je prišel Dürer

¹⁾ „Blätter aus Krain 1859. pag. 119.“ — Podoba portala „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1848. pag. 73.“

²⁾ „Valvazor, XI.“ (Rudolfovo.)

³⁾ „Stolni kapiteljski arhiv.“

⁴⁾ Prijazno naznanilo g. dvornega sovétnika pl. Birka.

⁵⁾ „Dürer. Geschichte seines Lebens und seiner Kunst. Von Moriz Thausing. Leipzig 1876. pag. 258.“

uže l. 1505 v Benetke, je neka **risarija**, ki jo ima g. **Dauby Seymour** v Londoni. Podoba, risana s črno kredo, kaže veliko žensko glavo z ovito ruto, oči zatisnjeni, usta odprta, da se vidijo zobjé. Risarija ima svojeročni napis Dürerjev: **Una villana Windisch 1505** in njega monogram; zatorej je to kmetíca, ne po imeni Windisch, temveč vindiškega t. j. slovanskega rodú. Italijanskih besed „una villana“ v tej zvezi skóraj ni mogoče sicer umevati, nego, da je to studijo Dürer posnel po kaki Vendinji v sosednjih mejnih deželah na svojem potovanji proti Benetkam.“

Mi imamo zategadelj portrét slovenske kmetíce, mojsterske róke Dürerjeve delo, s čemer se ne smé in ne more ponášati vsak národ. Brž ko sem zasledil to za nas tako zanimivo beležko, pisal sem g. Dauby Seymourju v London proseč ga, naj izvoli napraviti fotografsk posnétek te za naš národ tako drage slike, in kadarga vzprimem, bode mi skrb, da „slovenski Matici“ za svoj novi dom podarim jedno fotografijo.

A najbrž je Dürer naslikal tudi še necega Slovena, **Ožbalta Krella**. Njega sliko, napravljeno l. 1499, prvo, katero je Dürer slikal¹⁾ po izrečnem naročili, hranisedaj pinakoteka monakovska. Ta mož, kakor se kaže, je bil Slovenec, kajti ime Krellovo berémo uže v listinah 16. veka in tudi še poznejše.

Tudi nekov nürnbergski sovremenik in uméteľjniški tovariš Dürerjev, lesorézec **Volbenk Resch**, kateri je bil sodelovec pri znanem „slavnostnem izprevodi“ Maksa I.,²⁾ bil je najbrž Slovenec, ker je príimek **Reš** še dan danes navaden po slovenskih deželah.

Vendar čujemo še o družih uméteľjnikih s slovenskim imenom, delujóčih tekom 16. veka na tujem, tako n. pr. o zlatárji **Jamnizerji** (l. 1508), o kolájnarji **Žagarji**, o arhitektih **Mencingerji** in **Schiktauzi**, o slikarji majólik **Andreoliji** († l. 1552) in o drugih, kateri so se zabili pod imenom „**Schiavoni**“, kakor so namreč krščevali Benečani vse uméteľjujke, porojéne v Iliriji in Dalmaciji.³⁾

Obrazovna uméteľjnost se je v prvi polovici 16. veka po Kranjskem najlepše gojila in širila.

Pobuda iz tujega, izlasti iz Italije in Nizozemja, kjer so se bili vzbudili tako veliki mojstri, ni ostala brez ugodnega vpliva.

¹⁾ „Thausing, l. c. pag. 146.“

²⁾ „Thausing, l. c. pag. 393.“

³⁾ „Die Künstler aller Zeiten und Völker (Lexicon) von Prof. Fr. Müller, Stuttgart (1857—1864) I. 42., II. 437, III. 75, 448, 450 in 912.“ (Za krajšega voljo hočem dalje ta izvrstni slovník navajati le pod imenom Müller.)

Obitelj Portijev je dala nálog Ticijanau, naj jim na gradi v Senožečah na Krasi naslika galerijo pradedov, o kateri, škoda! sedaj ni sledú, in ravno tako so dali pl. Purgstalli iz spomina (!) naslikati svoje pradede v Podbrezji ob hrvatski meji na Dolenjskem.¹⁾

A Lambergi so ukazali na svojem gradi Kámeni pri Bégunjah na Gorenjskem v véliki dvorani al fresko naslikati po národni pesni še danes popularni dvo boj svojega pradeda Lambergarja (ki je živel tekom 15. veka) z velikanom Pegamom, in sicer, kako je Lambergar na ravnem polji dunajskem odsekal velikanu glavo ter jo položil cesarju pred noge, ter potem jezdil domóv na čilem konji, ki je píl sladko rebuljico in zobal rumeno pšeničico iz zlatih jasel. Lambergar je napósled osem dní po poroki z neko poljsko mladenko umrl za čarom stare Marjete.²⁾

Vid Kisel, gospodar gradščine na Fužinah poleg Ljubljane, (ki jo ima sedaj duhovita prijateljica umélteljnosti gospá Josipina Terpinčeva in o katere notranji olepšavi govorim še poznejše pri oddelki o umélteljnostnem gibanji 17. veka), dal je to trdno poslopje z nova postaviti l. 1528 arhitektu Ivanu Weilheimerju, kakor pripoveduje v starih nemških rimah napis nad gradskim portalom.

Tedaj (l. 1520) so dali Turjačani z nova zidati svoj rojstveni grad Turjak, (katerega je bil l. 1511 sesúl strašen pôtres), in takrat se je izsekal velikanski kameniti grb s pozlačenim velikim turom, kateri na lepem okroglem stolpi proti južnoiztočni strani svedoči o dóbi, ki je ljubila umélteljnosti. Dalje se vidijo na ravnici pred gradom v jezdárni (na desno ob cesti) še stare freske iz 16. veka, kažóče razne vaje jezdecev.

Prekrasen spomenik umélteljne tehnike iz početka 16. veka je **monštránica v Gotuicah**, katera je morebiti domače delo, kajti v starih zapisnikih ljubljanskih rokodelcev nahajamo tudi nekaterih srebrárjev in zlatárjev imena zabeležena.

To monštránico, katero mi je okusno narisal ljubeznivi nadgozdar kneza Auersperga g. Doležal, sem sicer uže svoje dní obširno popisal,³⁾ vendar zaslužuje ta popis, da se tú na kratko posname.

Stojálo monštránici je šestlistnata roža, prosto cizelovana v črtah, ročaj je voglat s trojnimi jabolčki in zgoraj olepšan z ornamentiko (z listi). Tabernakelj v obliki kapele ima lepo razvrščeno stebriče in loke, baldahine in druge olepšave, kakoršne so bile obične v dóbi cvetoče gotike; zgoraj je razdeljena v svetišče in v baldahin za bogorodíco, a vrh je stolpovje s križem. Svetišče oklepa s četverovoglatim okvirom kristalno steklo za sv. hostijo,

¹⁾ Hoff, „Gemälde von Krain VI. 106 in dalje.“

²⁾ Anastasius Grün, „Volkslieder aus Krain“ Anm. pag. 156. Nr. 13.,

³⁾ „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1863. pag. 85.“

ki je obdano z rastlinsko ornamentiko (z robíjdjem). V baldahíni, katerega nosijo trije vitki stebriči, stoji podoba sv. device, nebeske kraljice. Stolpovje nad baldahinom nosijo trije okrogli stebriči z gotskimi stolpíči na vrhi, četrti stebrič se le nekoliko zná. Ob straneh svetišču sta po dva gotska stebriča, razmerne visokosti 2:3, in med temi stebriči stojite statuete sv. Barbare in sv. Katarine.

Neka „strašna dogodba“, ki se je baje pripetila početkóm 16. veka ali morebiti uže prej na Gorenjskem okolo Bleda, dala je povod neki freski l. 1534, katero v živih bójah vidimo še dan danes na zunanji steni cerkve sv. Lenarta v Vodešicah pri Bledi.

Ta slika, kakor se posnemlje iz sestave in sploh iz vsega dela, je najbrž umotvor domačega uméeljnika. Razdeljena je v tri polja in predmet jej je zgodba „o letéčih piščancih“. Povest v razlaganje te slike, ki sem jo čul iz ust malo ne 90letnega moža, slóve tako-le:

„Svoje dní sta bila prišla dva pobožna romarja na potovanji v neko bližnjo vas. Jeden izmed njiju, lep, brdak mladenič, je posebno ugajal gostilničarjevi hčerki, katera je bila jako zaljubljena deklica, in odkrila mu je svojo ljubezen. Mladenič je bil kreposten in ni slušal nje laskavih besed. Deklica sklene maščevati se in potakne mladeniču zlato jabolko v potno torbo. Romarja otideta. Zdajci se deklica napoti k vaškemu sodniku in zatoži mladega romarja, rekoč, da jej je ukradel zlato jabolko. Poslal je biričev za njima, ubítali so ja in privédli pred sodnika. Tù je ponavljala deklica zopet mladeniču svojo ljubezen, a tudi to pot jo zavrne kakor prvič, in sedaj ga deklica „proglasi“ tatom, ki jej je unesel zlato jabolko, in po tedanji pravdi so ga obsodili v smrt ter obesili. Toda, gledi čudesa! Krepostnega mladeniča je rešil véšal nekov svetník. (Prva podoba v polji na levisi.) Oča obešenčev pride mimo in vpraša po svojem sinu. Ljudje ga napotijo do krvníka, kateri mu sam potrdi strašno novico, da je usmrtil sina. Oča, prišedši do véšal, vidi sina rešenega in se vrne v krvníkovo hišo. V vratih „nepoštenca“ obstoji, naznanujoč, kaj je videl, in nad glavo njemu vzletí piščee skozi duri (To je drugo polje.) Tretje polje: Krvník, sedeč s svojci pri večerji, (posodje národno, majólike itd. se vidi na dobro obloženi mizi), tají, da bi resnica bila, kar se mu je pravilo, in osrečeni oča v potrdilo svojih besed vzklikne: „V znamenje, da sem govoril resnico, vzletí naj piščeta z vaših pladnjev k višku,“ kar se je bilo zgodilo „v vratih“, kakor smo videli, in tudi še na pladnji ležeče piščee se pripravljá za vzleteti. Družba vstane od mize ter izpremlja očeta, da se prepriča o njega besed istini.“

In poleg te v lokalno-zgodovinskem smisli zanimive freske, ki je zanimiva tudi za uméeljnosti voljo, nahajajo se na tisti sténi še nekatere freske, najbrž tudi iz tiste dóbe. Jedna kaže velicega „Krištofa,“ poleg njega reši sv. Lenart jetnika iz necega gradú, a izlasti dela ogledalca očem veselje bližnja freska.

Kaže nam Krista stoječega pod križem, obdanega z mučilnim orodjem, in razven tega so drastično naslikana vsa ona opravila, katera se ne smejo vršiti ob nedeljah ali praznicih. Godbeno orodje znači vzdržnost od hrumečih veselíc, krojaške škarje, srp, motika, lopata in drugo orodje vzdržnost od hlapčevskih del, majólíka in posoda, iz katere se kadí jed ter jo nese ženska podoba, vzdržnost od požrešnosti in pijančevanja, in naslikana postelja pomenja, da se ob nedeljah nima spavati v nji! —

Drugo polovico 16. veka zavzímajo v naši kranjski deželi razšírjanje cerkvene reformacije in zmede združene ž njo.

Kakor sploh povsod je reformacija tudi pri nas s svojim treznim in streznjevajočim duhom na umétnosti razvoj imela najslabši vpliv.

Umétnost, prognana iz cerkve, ni imela pravega domú, kjer bi se veseló čutila. Visóki idejalni nameni in smotri, kateri se vedno imajo staviti umétnosti, in prostost tiščéčih spón posvetnega življenja — hipno se jej je vse odtegnilo. Pri nas na Kranjskem se zdaj pokaže na jedenkrat obstanek v razvoji umétnosti in v gibanji umétnostnega življenja, o čemer nam je jako žalovati še dan danes. Sinovi naše dežele, katere je bolj nego kedaj prej reformacija odvajala v tujino in kateri so potovali križem svet učít se po tujih vseučiliščih, njim niso vzbujali želje za posnemanje umotvori slavnih mojstrov, ki so polegoma začenjali se spoznavati in skušali posnemati, kajti luteranski pastorstji so jih oplenili svojega lišpa ali celó zaprli kraje, kjer bi moči bilo najti takovim kopijam blagoslovljeno mesto.

Kar so mladi ljudje v umétnost spadajočega prinašali domóv, bile so po največ spominske knjige s slikami grbov in podobami pretefov ali slike te in óne dame, katere ljubezen so iskali v Tubingi ali kje drugod. Ljubljanski muzej, zgodovinsko društvo in ljubljanska c. kr. licejalna biblijoteka, razven tega mnogi gradski arhiv po Kranjskem hranijo takóve spominske knjige kranjskih „kavalirjev“, in licejalna biblijoteka ima tudi te vrste knjigo deželnega šólnika Ivana Dölllerja, v kateri se bere, kako razposajeno so se védli učítelji reformacijske dóbe, namesto da bi izvrševali resno in dostojno svojega poziva dolžnosti.

Na novo se je bila tačas uvéla po Kranjskem, izlasti v Ljubljani posebna stroka umétnosti, to je: **ksilografija** ali **lesorezharstvo**, katero se je združilo s prvo tiskarno v Ljubljani, ki jo je bil napravil **Janez Mandelc**, ali kakor se je nemški imenoval **Hanns Mannel**.

Mnoge knjige Mandelčeve tiskarne in pred vsem „*Newe Zeitung von den Türken vor Metling 1578*“ nam kažejo lep lesorez. ¹⁾ Imenovani „*Newe Zeitung*“ je namreč dodana

¹⁾ Ima jo zgodovinsko naše društvo. Ta tiskovina je jako redka!

podoba obkoljenja in vzetja Metlike po „dednem sovražniku kristijanstva“, in ta lesorez je vreden vse pohvale, ako se pomisli, da se je bilo tedaj lesorezbarstvo jedva spoznalo v naši deželi. Uže davno bi bilo imelo „zgodovinsko društvo“, (ki od l. 1868 ne dá od sebe nikacega znamenja življenja)! ta „unicum“ domače umétnosti faksimilovan razmnožiti na veselje prijateljem domače zgodovine.

Tudi „rudárski red“ za Kranjsko ima lesorezne olepšave in takisto se vidijo še v drugih knjigah Mandelčeve zaloge vsaj v okvirih itd. lesorezni dodatki.

Koncem 16. veka pozdravimo v svoji domovini zopet znamenit umotvor, kateri, če ga tudi ni zvršil domač umétnik, vendar v necem smisli zasluži ime domačega dela.

Tú menim veliko, na izbočeni medi napravljeno **sliko bója pri Siski** (dné 22. junija l. 1593), katero so kranjski stanovniki takoj po preveseli národní zmagi našega slovenskega junaškega vojstva ukazali delati necemu navlašč na Kranjsko pozvanemu italijanskemu mojstru, čegaver trud se je dobro plačal.

Mojstru je bilo ime **Octavio Canelli** in samo za posveto v bakrorezu posnete velike podobe je dobil 25 tolarjev iz blagajnice deželnih stanov.

Razven te velike oljnate slike na izbočeni medi je moral umétnik napraviti še jedno takovo sliko za ljubljanskega škofa, kateri so se dodale nekatere podobe, ki jih ni imela slika, naročena po deželnih stanovih, namreč podobe svetnikov, pomagajočih kristijanski vojski. Svetniki se vidijo v oblacih sedéč ter strele in sulice na sovražnike spuščajoč, da se pokončajo.

III.

Od leta 1600—1672.

Grehe, katere je o razvoju domače umétnosti zakrivila reformacija, popravila je protireformacija v naši deželi zopet do dobra.

Jedva se je bila novič ojačila katoliška cerkev, vabeč svoje otroke v naročje svete vere, jedino izveličavne, in brž so hiteli verniki zidati nove cerkve ali popravljati stare, oskrunjene po „protestantskem bogoslužji“, a tedaj z nova posvečene, ter so za to pokladali lepe darove na altar. Skôro so se zopet oglasili domači umétniki, da mirno in pridno posvetijo delo svojih rók olepšavi božjih hiš.

¹⁾ Deželni arhiv „Landtagsprotokoll VI. 547 in dalje.“

Jednega moža gré tú pred vsem imenovati, kateri je bil posebno mecén umételnosti v tej dôbi in čegaver ime „verskega junaka“ ter škofa ostane zapisano z zlatimi črkami v naše dežele zgodovini. Ta mož je **Tomaz Chrön**, čegaver visôko pomembo za daljni razvoj domače umételnosti sem uže v tej tiskovini obširno opisal na drugim mestu.¹⁾

Tam sem pokazal, kako je Chrön, skrbeč za cerkvene stavbe in cerkvâ olepšáve v glavnem ljubljanskem mestu in po deželi ter celó zunaj škofijstva (n. pr. v Nazareti, itd. po Štajerskem) dajal opraviti mnogim umételjuikom, slikarjem in kiparjem, kakor so bili: **Plavec** in **Wolf**, **Höbttner** in **Janzil**, **Planer** in **Kren**, **Costa** in **Degen**, **Hofer** in **Minicz**, **Scareos** (Scaria?) i. dr., dalje tudi mnogim umételjniškim rokodelcem, in to je zeló pomagalo povzdviži národne umételnosti in národne obrtnosti.

Vzgleđ slavnega, za vse lepo in vzvišeno gorečega cerkvenega kneza je vzbujal posnemanje in izlasti je bil njemu somišljenik cistercijenski opat iz Zatičine prelat **Jakob**, kateri je dal olepšati cerkev in samostan s prekrasnimi stukaturami. Še dan danes lahko vidi potnik, prišedši v Zatičino, pod vélicim uhodnim obokom prekrasno podobo „poslednje sodbe,“ izvrstno mojstersko stukaturno delo.²⁾

Poleg cerkve je imenovati prva podpora umételnosti gledališče, katero so vzdržavali jezuiti v dôbi protireformacije na svojem kolegiji in tako gojili umételnost in umételjno obrtnost.

Velikanske dekoracije, katerih so zahtevale igre jezuitov, ne menj tudi pomembno omišljene scenerije, in kar se tiče bleska in dragocenosti na dandanašnje opere spominjajoče sestave za leteti, pogrezíla, baletne in živalje maske, v katerih so mnogokrat se igrala dramatična dela, vse to je dajalo mnogo pôsla umételnosti in umételjniški tehniki t. j. slikarjem, mehanikom, modelérjem itd.

Ker je gledališče jezuitov kazalo pot, bilo je posvetnim „komedijantom“ za tekmečovanja voljo hoditi po njih sledi, ako so hoteli privabiti si občinstvo tudi na svojo stran.

Obračali so zategadelj vso skrb na dekoracije, katere so jim napravljali domači slikarji **Janzil**, **Plavec** i. dr.³⁾

Poleg teh uže imenovanih národnih umételjuikov iz prve polovice 17. veka ohranila so se nam še imena slikarjev **Knapiča** (porojen l. 1637⁴⁾, in **Janeza Albertala** iz Trebnjega,⁵⁾ in kiparjev **Schella** ter **Ferfile**.

¹⁾ „Letopis Matice Slovenske za leto 1878. III. in IV. del stran 24—29.“

²⁾ Gledi moj spis: „Die Gegenábte von Sittich und Rain. Wien 1864. pag. 82.“

³⁾ Gledi moj spis: „Der verirrte Soldat. Agram 1864“ uvod in dostavek.

⁴⁾ „Müller, II. pag. 499.“

⁵⁾ „Slovanstvo, pag. 194.“

Karol Schell je poznejše (l. 1662) za 100 krón (183 gld. 20 kr. deželne veljave) prevzel popravo vélicege altarja s podobami in drugimi olepšavami v ljubljanski diskalcejatski cerkvi, in za tisto cerkev je napravil tudi slonokoščén križ, a prav tedaj (l. 1664) je delal **Ferfila** za cerkev Marije Device v Polji.¹⁾

Vendar ne samo domače naše moči, tudi drugi umétniki so za tiste dóbe delali v olepšavo božjih hiš, pred vsemi slavni slikar **Palma**, kateri je naslikal tedanji ljubljanski kapucinski cerkvi „nepopisno krasno podobo za véliki altar.“²⁾

Palma Jacopo, imenovan **Giovane**, porodil se je v Benetkah l. 1544 in je umrl l. 1628. Pri kapucinih v Boloniji se vidi jedna njegovih slik, o katere pogledi sta **Guercino** in **Guido Reni** vzkliknila: „Škoda, ker je takov izvrsten slikar moral umreti!“ Njega bóje so žive, prozorne, sicer menj vesele nego **Paolove**, vendar veselejše od **Tintoretovih**.³⁾

V risarstvu je tisti čas obrnil náse pozornost **Ivan Krst. Bottan** (iz kremoneske umétniške obitelji **Bottanijev**)⁴⁾, ki je posvetil deželnemu glavarju grofu **Engelbertu Auerspergu** nek umétni list, in v bakrorezarstvu **Daniel Manasser**, delujoč okolo 1618—1630 v **Avgsburgi** in pomagajoč slavnemu **Kilijanu** pri izdelavanji mnogih izlasti arhitektoničnih podob.⁵⁾

Izredno vélik ljubitelj umétnosti je bil tačas uže omenjani deželni glavar **grof Engelbert Auersperg**, ki je svojo palačo v gospódskih ulicah ljubljanskih, t. j. sedanji „knežji dvor“ (sezidan l. 1642) uredil res kakor pravi „hram umétnosti.“

Vélika dvorana (nekdanja gledališčna dvorana jezuitov), sedaj registratura c. kr. knjigovodstva, bila je od vrha do tal slikana al fresco, razširni, do „nunskega zidú“ na Tržaški cesti sezajoči „**Auerspergov vrt**“ je bil olepšan z mramornatimi kipi in v njem je bilo tudi s freskami poslikano letno gledališče. Dolgi prostori grofovskih sobán so bili napoljeni s slikami, katerih ostanki se vidijo še danes in ki jih ima skóro popraviti umétniška roka.

Biblijoteka grofova, nam nepokvarjena ohranjena, ima pre-mnogo del s podobami ter med rokopisi slike minijatur in grbov, kateri so nedvomno delo domačih umétnikov, tako da navajam le za primero dedikacijskega lista necega nemškega svetega pisma (**Dietenbergerjevega**), katero je poklonil škof **Tomaž Chrön** svojemu sovremeniku baronu **Herbardu Auerspergu**, vrnivšemu se v naročje katoliške cerkve.

¹⁾ **Dimitz**, „Geschichte Krains IV. 1. pag. 112.“

²⁾ „**Valvazor XI. pag. 695.**“

³⁾ **Nagler**, „Künstlerlexicon X. pag. 488 in dalje.“

⁴⁾ „**Nagler**, l. c. II. pag. 77.“

⁵⁾ „**Nagler**, l. c. VIII. pag. 241.“

Na tem dedikacijskem listi se vidita Auerspergov in Chrönov grb z okusnimi arabeskami obdana in prav mojsterski izdelana. Daljšo posveto z gaslom iz svetega pisma je pisala Chrönova rôka in ta list ni samo dragocen rokopis biblijoteke, nego tudi priča, da se je slikal v Ljubljani pod nadzorstvom Chrönovim.

V ravno tej predragoceni biblijoteki hranjena pisana genealogija Auerspergov iz peresa našega slavnega zgodovinskega pisca Schönlebna (ne vjemajoča se z njega poznejšo tiskano genealogijo Auerspergov) ima lepo vrsto **prefinih risarij s tušem izdelanih**. Omenjane risarije kažejo simbole in gasla posameznih udov te staroslavne obitelji in napravil jih je po Schönlebovih besedah njemu nečak Dolničar.¹⁾

V.

Od leta 1672—1693.

Dôba Valvazorjeva.

Nova zlata dôba v pravem in najlepšem smisli besede se je pričela za umételnost in umételjno življenje na Kranjskem in za národni razvoj umételnosti v našem ljudstvu potem, ko se je bil vrnil dan danes mnogoslavljeni domoljub baron Ivan Bajkart Valvazor s potovanja v svojo kranjsko domovino.

Pokazal sem na drugem mestu,²⁾ kako je Valvazor, če tudi italijanskega rodú, vendar z vsem srcem bil udan deželi naši in národu slovenskemu, katerega pravice in potrebe je vedno cenil in zastopal, s kratka: kako je bil Valvazor z dušo in telesom Kranjec — Slovan.

Čast domovine, ponos domovine sta bila njemu — ki je pisal „čast Kranjske“ in je sam nje ponos — najvišji smóter in njega idejal, katerega obstiniti kolikor bi se dalo je žrtvoval svoje dušne in materijelne moči.

Ako se je na svojem potovanji po tujem naobraževal, bila mu je po vrnitvi v ljubljeno domovino prva skrb, da vse, kar je videl lepega in dobrega, obrne svoji domovini v korist.

Njega glavni načrt: da po geografsko-topografsko-zgodovinskem deli seznanji s svojo domovino vse naobražene národe, navèl ga je do priprav za to delo.

¹⁾ „Beleške Dolničarjeve.“ Rokopis bogoslovske biblijoteke v Ljubljani.

²⁾ „Letopis 1877.“

Kranjska deželca, do njega dni niti pravilno zmerjena, niti obrisana, v svojih čudesih in v svoji prirodni lepóti še ne proiskana in popisana, morala mu je biti pred vsem predmet natančnih studij.

Valvazor, posebno dobro več v **risanji na prosto oko**, je prvi rojak, o katerem se da dokazati, da je mesta in trge, gradove in graščine obrisal („abgerissen.“)

Nadškofijska metropolitanska biblijoteka v Zagrebi, (kjer sem jaz po sreči l. 1863 zopet odkril biblijoteko Valvazorjevo, o kateri se je menilo, da je izgubljena), hrani v precej obširnem kodeksi (povprečne četverke) **kartone za knjigi gradov po Koroškem in Kranjskem, kar jih je Valvazor svojeróčno narisal**, se vé, le v glavnih potezah. Ti črteži so drag spominek na nepozabljivega rodoljuba.

Na konji sedeč, za izpremstvo le jednega služabnika in psa — kakor se je narisal sam — tako je Valvazor križem prepoštoval kranjsko deželo ter risal njemu zanimive predmete.

To mu je bilo dovolj za prva dela o Kranjski in Koroški, za „topografijo.“ A kadar je začel pripravljati se za svoje véliko delo „Ehre des Herzogthums Crain“, katero je utemeljilo njega današnje svetovno slavo, tedaj je moral uže zbrati vkrog sebe uméteľnikov, ki so mu pomagali, sko je hotel, da se njega velikansko delo z véšje nego poltisoč podobami završi za njega živih dni.

V Bogenšperk, pravi hram uméteľnosti, kjer je Valvazor poleg drugih zbirek imel tudi izbornó galerijo in v čegaver biblijoteki nahajamo osemnajst velikih folijantov, ter po vsakem 400—500 listov lesorezov, bakrorezov in svojeróčnih risarij mojstrov iz vseh dežel — v to gojiteljšiče uméteľnosti so skóro priromali mojstri **Andrej Trost**, (dobroznani risar Vischerjevi knjigi gradov po Štajerskem), **Matija Greyscher**, **Pavel Vitezovič** (iz Hrvatske), **Atzelt**, **P. Müngendorf**, **Ivan Koch**, in na Kranjskem porojeni **Ivan Werex**. Ti uméteľniki in njih gospodar so bili **prva kranjska uméteľjniška družba**, katera si je stavila glavni nálog, da nariše vsa po Kranjskem znamenita mesta, jih ureže na médi ter uvrstí glavnemu delu baronovemu „Ehre des Herzogthums Crain“.

Prvo poskušnjo je storil Slovenec **Werex** s podobami za Valvazorjev „Passionsbüchel“, in ker so se bile te posrečile, sklenil je Valvazor napraviti v **Bogenšperki svojo tiskárno za bakroreze**.

Naš slavni rojak piše o tem za zgodovino uméteľnosti kranjske dežele prevažnem dejanji sam tako: ¹⁾

¹⁾ „Ehre des Herzogth. Crain III. pag. 620.“

„Ich bin auch ohne Ruhm zu sagen, der Erste gewesen, der in dieses hochlöbliche Herzogthum Crain die Kupferdruckerei eingeführt, ja ich habe hier in Wagensperg im 1678 Jahr (am 12. April) selbst ein solches Werk aufgerichtet und etliche Jahre Kupferstecher und Drucker bei mir im Schloss unterhalten.“

Lep del imovine svoje, katero je žrtvoval za izdajo dela „Ehre des Herzogthums Crain“, tako, da je napósled ubožal, obrnil je Valvazor na vzdržavanje te bogenšpergske uméeljníške družbe.

Najizvrstnejša mojstra, pod Valvazorjevim nadzorstvom delujoča, sta bila gotovo **Trost** in Slovenec **Worex**; a tudi Hrvat **Vitezović** (vitez) ni bil brez odlične sposobnosti in delovne moči.

Trost¹⁾ je poleg ilustracij za „Ehre des Herzogthums Crain“ sodeloval tudi pri izdelavanju podob za dve drugi deli Valvazorjevi, za „Todtentanz“ („Theatrum mortis humanae“), in za delo „Satyrischer Ovid“, kakor je dalje pod Valvazorjevim nadzorstvom za časa svojega bivanja na Kranjskem izgotavljal podobe za neko drugo delo, tičóče se naše domovine in necega slovečega Slovenca, za „Monument der Herbersteine“ (v Bratislavi l. 1680 natisneno delo.)²⁾

Slikar in risar **Koch**, katerega smo poleg drugih spoznali v uméeljníškem domi bogenšpergskem, je razven ilustrovanja Valvazorjevih del pokazal se tudi mojstra v slikariji na mēdi ter je med drugimi naslikal mestnega sodnika v **Rudolfovem na ploči od medí.**³⁾

A baronu Valvazorju ni zadostovalo samo prosto risanje, („abreissen“), ampak v vednem občili s svojimi uméeljníki se je tudi sam čim dlje tem bolj naobraževal in stvaril je s svojim talentom in svojo spretnostjo glavnemu mestu Kranjske spomeník, kateri je dan danes jedna največjih lepót Ljuljane, t. j. na sv. Jakopa trgi z nova postavljena, dovršeno lepa **podoba sv. bogorodíce.**

Deželni zbor vojvodine kranjske je ukrenil namreč dné 14. januarja l. 1664 po spodbudi cesarja Leopolda I., da se v bodoče za vselej praznuje praznik čistega spočetja Marijinega in v višje poslavlfo te skrivnosti se je sklenilo, da se postavi na trgi pri jezuitih, (kjer zopet dan danes stoji), podoba Marijina.

Začetek temu delu se je storil l. 1680 in Valvazor ni narisal le črteža za Marijino podobo, nego pokazal se je pri tem uméeljníškem deli sam novim uméeljníkom, kajti model za postament in steber, kjer je imela stati podoba, je proizvod njega uma.

¹⁾ Nagler, „Künstlerlexicon XIX. pag. 123.“

²⁾ „Nagler, l. e.“

³⁾ „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1848. pag. 77.“

Model za podobo samo je napravil solnogradski kipar Vuk Weisskircher¹⁾ in lél jo je ljubljanski zvonár **Krištof Schlag** dné 16. decembra 1681 v svoji livárni pred „karlovskimi vrati“, (kjer ima sedaj zvonaríjo g. Samassa.)

Ako se je zatorej blagi baron Valvazor nam mnogostranski pokazal delujočim umétnikom, spoznamo ga, pregledujoč njega beležke v nadškofíjski metropolitanski biblijoteki, tudi teoretičnega umétnika in pisatelja o umétnosti. Zapustil je namreč veliko delo v rokopisi pod naslovom „Lumen Naturae“, ki obseza 6 vezkov v četverki. Takoj prvi vezek obseza (v desetih knjigah) razprave o slikarstvu na stekli, o posteklovanji in mnogo tacega. Drugi zvezek (tudi v desetih knjigah) ima razpravo o mavci, alabastri in mramorji, a tretji učí, kako napravljati bôje, (kako se mešajo).

Uže zgoraj smo opomnili, da je Valvazor v bogatih svojih zbirkah v Bogenšperki med svoje izborne in obširne biblijoteke knjigami hranil tudi mnogobrojno zbirko bakrorezov itd.

Ta zbirka, ki tehtno svedoči o neutrudljivi velikanski pridnosti Valvazorjevi, kateri je vse posamezne podobe — do 9000 listov — za svojega bivanja po vélikih mestih, kakor na Dunaji, v Parízi, na Italijanskem in Nemškem sam nabral, uredil in potem nalépil, ta prekrasna zbirka je sedaj neprecenljiva dragotína nadškofíjske metropolitanske biblijoteke v Zagrebi. Najredkejše podobe Dürerjeve, van Dykove, Rubensove, Breughelnojeve, s kratka: tú vidiš združena dela najslavnejših starejših Nemcev, Italijanov in Nizozemcev. Podobam so predmet prizori iz starega in novega zakona, iz stare, srednjevečne in novejše zgodovine, portréti slavnih duhovnikov, vladarjev, državnikov, učenjakov, vojščakov itd., dà tudi vrsta komičnih podob (karikatur) se nahaja med njimi.

A še jedno veliko umétniško zbirko, katero je sestavila rôka jednega samega in sicer národnega umétnika, hrani baron Valvazorjeva biblijoteka (v Zagrebi), in ta je „**vélika knjiga grbov**“, ki jo je za svojo „Ehre des Herzogthums Crain“ sestavil Valvazor sam; grbe zánjo mu je pravlepo naslikal „Bartl Ramschissl“ (Raumbuschüssel, najbrž brat tedanjemu zatiškemu prelatu.) Mali a debeli folijant ima na 388 listih 2023 grbov, zapisnik sam obseza 18 listov. Velik del tú naslikanih grbov kaže grbe kranjskih plemenitnikov, med katerimi je živel za Valvazorja še mnogo staroslovenskega plemstva.²⁾

¹⁾ Najbrž sin Jan. Adama Weisskircherja, ki je v prvi polovici 17. veka slikal v Gradci. „Nagler, l. c. XXI. pag. 248.“

²⁾ Gledí moj élanek o Valvazorji v „Letopisi 1877.“

Če tudi ne naravnost v dotiki z deli Valvazorjevimi spada vendar v dōbo njega spodbujajočega umételjniškega žitja in njega mecenstva delovanje národnih slikarjev: **Kleriča, Petra Werexa** (sina Ivanovega), **Gladiča** in pl. **Raina**.

Ludovik Clerich (**Klerič**) je pogostoma imenovan v zapisnikih kranjskih stanov „deželni slikar“ — najbrž je bil dekoracijski slikar za gledališče jezuitov, katero so podpirali stanovi — in dobival je po dovoljenji deželnega zbora časih znamenite podpore, tako n. pr. l. 1679 vsoto 75 gld.,¹⁾ potem l. 1684 zopet itd.²⁾

Gladiča hvali Valvazor v svoji knjigi gradov „dobra mojstra“.³⁾

Peter Werex, (sin Ivana Werexa, sodelovca pri Valvazorjevih tiskovinah), porodil se je v Turjaki in je umrl l. 1715 dné 13. februarja.⁴⁾

Vendar nahajamo poleg domačih v Bogenšperki pri Valvazorji delujoče tudi tuje umételjnike, kajti naš slavni domoljub je bil vedno v živahni dušni dotiki s tujimi deželami.

Izmed tujcev nam je izlasti imenovati Nizozemca **Almanaka**, o čegaver umotvorih Valvazor nekoliko potov govori in katerih se spomnimo v tem spisi poznejše.

Dominik Kalin, porojen v Gorici, zgodovinopisec cesarja Leopolda v Monakovem, bil je na dobrem glasi zaradi svojih slik in risarij.

Stanovi kranjski, tedaj izredno razvneti za podpiranje umételjnosti in znanosti, naročevali so ravno tako na tujem dela, kakor so vedno mogočno podpirali in pospeševali domačo umételjnost ter za zidanje cerkev in njih olupšavo radovoljno pokladali bogate darove na žrtvenik.

Kakor oznanja še danes napis nad vélicim portalom sedanje redute, sezidali so to poslopje za kolegij jezuitom „kranjski stanovi“, ki so poznejše (l. 1701) dali tudi znamenit znesek za popravo jezuitske cerkve sv. Jakopa, katero je bil sesúl pōtres, in l. 1667—1669 so poklonili za sezidanje kapele sv. Frančiška Ksaverija tedanjemu rektorju 5500 gld.

Kakor pripoveduje neka beležka v deželnega zbora zapisniki l. 1680⁵⁾ ukazali so „gospodje stanovi“ za cerkev jezuitsko slikati v Rimi „podobo naše ljube Gospé“. Komu se je dal ukaz, ni povedano.

Bil je čas največje povzdvice rimsko-katoliške vere, čas zmage národne pobožnosti in verske gorečnosti nad „suhoparnim luteranstvom“, katero ni prijalo ni duhu ni srcu Slovencev.

¹⁾ „Landtagsprotokoll XXI. pag. 368.“

²⁾ „Landtagsprotokoll XXXV. pag. 350.“

³⁾ „Ehre des Herzogthums Crain XI. pag. 692.“

⁴⁾ „Archiv f. Landesgeschichte v. Krain. Klun. I. pag. 69.“

⁵⁾ „Landtagsprotokoll XXXV. pag. 3.“

Ljubljana je imela tačas 13 cerkev in sicer: stólnico, cerkev jezuitsko pri sv. Jakopi, cerkev N. lj. Gospé v Križankah, Marije v nebohoda pri frančiškanih, (sedanje gimnazijsko poslopje), bólniško cerkev sv. Elizabete v meščanski bólnici, cerkev sv. Lovrenca, prej sv. Fridolina na Bregi, sv. Florijana na Starem trgi, sv. Jurija na Gradi, Marije Lavretanske pri diskalcejatih (sedaj civilna bólnica), kapucinsko cerkev sv. Ivana evangelista., (kjer je sedaj „Zvezda“), samostansko cerkev klarísaric, (sedaj vojaška bólnica), in napósled farno cerkev sv. Petra na mesárskem predmestji, najstarejšo cerkev ljubljansko. Mnogo teh cerkev je bilo zanimivih ne le po božnim obiskovalcem, nego tudi posvetni radovednosti, kajti v njih so se videli po Valvazorjevih besedah „preumétno izdelani“ spoméniki mramornati in iz rude.

V stólnici se je videla med drugimi umotvori starejše dóbe v vélicem altariji slika (najbrž sv. Miklavža), katero je bil zgotovil Benečan kavalir **Pietro Liberi** iz Padove, nazivan **Libertino**. Ta slikar se je naobraževal po najboljših šolah in merilo za delo so mu bili naročevalci: razumnikom je slikal hitro in prosto, nerazumnikom natančno v vseh podrobnostih.¹⁾

Frančiškanska cerkev (na mestu današnjega gimnazijskega poslopja), odlikovala se je po dovršeno lepih grobnih spoménkih Auerspergov, imejočih tú svoje dedno pokopališče, in videle so se v nji tudi krasne slike **Gladičeve**, **Almanakove** i. dr. Diskalcejatska cerkev je imela lepe stukature; v cerkvi sv. Elizabete so stali umeteljni brončeni in mramornati spoménki.

In kakor je cerkev na Kranjskem tačas dajala opraviti stavbarskim mojstrom, kamenosekom, slikarjem in kiparjem, ter je v svojem odločnem národnem mišljenji pred vsem obračala pozornost na domače sinove, tako je tudi po reformaciji, ki je pokončala mnogo cerkvenih paramentov, zopet dajala napravljati potrebne mašne obleke, zastave itd., itd. domačemu umétnemu rokodelstvu, katero je tem načinom pospeševala in podpirala. Vezílje, slikarji zastav, srebrárji in zlatarji, ključáničarji, mizárji i. dr. so imeli v tej dóbi, ko je pobožno plemstvo cerkvam pogostoma poklanjalo darila, dosta spodbude za svojo moč in pridnost.

Nekov rokópis Marijine bratovščine, ki ga hrani tukajšnji muzej, nam poroča o visóki umétni stopinji obrtníkov ljubljanskih, in tako nam je moči spoznati cvet národne umétnje obrtnosti tekom 17. veka. O vsem tem se je bilo zahvaliti umétnim obrtníkom cerkvi in nje podpornikom.

¹⁾ „Nagler, l. c. VII. pag. 503.“

Toda še inace je pospeševala cerkev umétnost in sicer s procesijami, tedaj običnimi v véliki četrtek in véliki petek.

Procesijo v véliki četrtek je ustanovila bratovščina Redemptoris Christi.

Sestavljala se je iz **23 podob** ali boljše rečeno simboličnih skupin, med katerimi je n. pr. Andrómeda, rešena Perzeja, pomenjala rešitev človeštva po Mesiji. Procesija je hodila od kapucinske cerkve (v sedanji „Zvezdi“) po gospódskih ulicah, po Novem (Turjaškem) trgi, po črevljarskih ulicah, čez črevljarski most do sv. Jakopa cerkve in potem po Vélicem trgi k frančiškankom (gimnazijsko poslopje), od tam se je zavijala po špitalskih ulicah čez špitalski (frančiškanski) most in po kapucinskem trgi (gledališke ulice) v cerkev nazaj. Izprevod se je nekoliko potov ustavljal; to so bili „stacijoni“. Izveličarja sô s prva pred oči stavile osebe izmed visócega plemstva, poznejše najeti ljudje, a Jude so igrali Trnovci in Krakovci ter napósled tudi najetniki.')

Jednako procesijo so v **véliki petek** napravljali jezuiti. Mnogi ljudje so se bíčali ali nosili križ (za pokoro); trpljenje Kristovo se je kazalo v podobah.

Razven tega so tudi bratovščine imele svoje posebne obhode. Umeje se samo ob sebi, da je pri takóvih prilikah bila sodelovateljica tudi umétnost, izlasti kar se tiče kostumov itd. Ti „obhodi“ in uže prej omenjano gledališče jezuitov, vse je umétniški naobraževajoč vplivalo na ljudstvo in dajalo národni umétnosti in národni obrtnosti mnogo pôsla in kruha.

Kakor cerkev, tako so po nje vzgledi tudi lajiki skušali podpirati in pospeševati umétnost ter nje interese.

Kaj so storili v tej méri in tačas za povzdvigo domače umétnosti dežela, stanovi — o tem se je uže primerno povdarjajoč govorilo in pokazalo, da so pred vsem se cenile in podpirale domače národne moči.

A tudi posamezniki med plemstvom so pospeševali umétnost, lepšajoč svoje gradove in gradščine z nje deli.

To je bil sad tedanje vzgoje mladih slovenskih kavalirjev, katerim se je vzbujalo čuvstvo in zanimanje za višje stvari, nego so psi in konji, in ki so največ svoje naobraževanje na potovanjih še razširjali in dopolnjevali.

Valvazor piše v „Ehre des Herzogthums Crain“ o tem naslednje pomembne besede:

„Der Adel unterhält seinen Stand von seinen Gütern oder so er unbegüttert, von seinem zu des höchsten Oberhauptes Diensten führenden Degen. Jedoch pflegen sowohl die vom Herren-

’) „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1859. pag. 92.“

stande (grofi in baroni) sowie die Edelleute zuvörderst ihre Jugend mit freien Künsten zu zieren und der Pallas aufzuwarten auch dabei sich mit zuwachsenden Jahren in ritterlichen Exercitien zu qualificiren, nachmals fremde Länder beyorab Italien und Frankreich durchzureisen . . . Massen ihnen dann die Näherung Italiens grossen Anlass und Bequemlichkeit zur Peregrination gibt.“¹⁾

Če koncem 17. veka pogledamo gradove kranjskega plemstva, pokaže se nam prijetna slika italijanskega okusa po zakonih lepega sloga „renaissance“, združene s freskami, stukaturami in časih res prav mojsterskimi slikami slavnih umélnikov.

Potrudil sem se iz Valvazorjeve tako zване „knjige gradov“ (XI. vezek kronike) nabrati dotičnih zgodovinskih dat, katere je on z besedo in v podobi, ohranil iz svojega časa, in tu jih podajam čestitemu občinstvu po nemškem alfabetskem redi, kakor se nahaja pri njem.

Takoj v začetki se nam pokaže grad, katerega je sedanji gospodar Nj. svetlost knez Karlos Auersperg zopet prvotnemu slogu primerno postrojil in znotraj prenovil. Ta grad

Soteska, (*Ainöd*),

na Dolenjskem, je najlepši grad na Kranjskem, prostoren četverkot z visóciimi odprtimi stebrišči, kateri obdajajo dvorišče. Pri tléh je za hladiti se po leti „Sala terrena“, s stropom iz belih stukatur in s tremi lestenci. Tlak je mramornat, črno in belo pisan, v sredi stoji leva (kamin) iz črnega mramorja, na strani ob desnici v dolbini delfin, nasproti na levi krilat konj, oba iz kamena izsekana vodometa, dajoča vodo in delajoča hlad. Poleg tega so tam krasna konjarna s kamenitimi jaslami (tu je bila tudi svoje du lepá kobilarna), ravnice s ptičjimi kletkami in redkimi rastlinami, umétneljne slikaríje in galeríja Gallenbergov. V gradskem obzidji stoji kip Herkulov. Dalje pride na vrsto blizu Ljubljane stoječi mični grad

Pólhov gradec, (*Billichgratz*),

sedaj lastína gospé Lujize Urbančičeve, vdóve dr. Lovro Tomanove. Na dvorišči vidimo prekrasen vodnjak z mramornatimi podobami, v sredi morskega bogá Neptuna.

Ajmanov grad, (*Ehrenau*),

kaže lepo arhitektoniko, grbe in kamenit „relief“ nad portalom.

¹⁾ „Ehre des Herzogthums Crain VI. cap. 11.“

V gradi na

Lesičjem, (Geierau),

sedaj lastni g. dr. Ahačiča, je dal tačasni gospodar Fabijančič, po domače Mrharič, dr. J. U. in velik prijatelj knjigam, studenec obzidati in ves zid olepšati s slikami.

Grad ljubljanskega škofijstva v

Goričah, (Görtschach),

je lepo zidan in ima odprte mostovže po italijanskem okusi. Tam se hrani oljnata slika slavnega „kranjskega apostola“, škofa Tomaža Chröna.

Grad

Lesno brdo, (Hilzenek),

na Notranjskem ima lep portal in velikanske mramornate stopnice.

Grad

Hmelnik, (Hopfenbach),

na Dolenjskem, ima italijanske odprte mostovže.

Romantični ob Ljubljánici stoječi uže omenjani grad

Fužine, (Kaltenbrunn),

nad Ljubljano, sedaj lastna duhovite gospé Josipine Terpinčeve, imel je početkom 17. veka, ko je bil prišel v roke očetom jezuitom, v svojih notranjih prostorih „dragocene slikaríje“ („köstliche Mahlerei“); a jezuiti so Bog vedi zakaj pustili te slikaríje, da so prišle v nič, o čemer se Valvazor čudom čudi, rekoč, da so bili ti možjé „sonst doch so grosse Kunstfreunde“. Najbrž so bile freske v fužinskem gradi erotične vrste in so morale umekniti se iz prostorov duhovske družbe, kateri je rabil ta grad za vedrišče svojih novincev, mladih duhovnikov in njim v vzgojo izročeni gojencev.

Grad

Bégunje, (Katzenstein),

na Gorenjskem (blizu Bégunj, tedaj lastna Lambergov), slúl je po svojih krasnih slikah. „Die Zimmer“ — piše Valvazor — „seynd mit den schönsten Gemälden auszieret“.

Grad

Krumperk, (Zaboršt), (Kreutberg),

pri Kámeniki (ne daleč od Ljubljane, sedaj lastina gospé baronice Barbare Rechbachove, porojéne grofice Thurn-Valsassina), je lepo arhitektonično delo z odprtimi mostovži italijanskega okusa.

Nekdanji samostan

Mekine, (Münkendorf),

sedaj grad prijatelja umétnosti g. A. Prašnikarja, imel je na cerkvi poleg sebe naslikanega lepega velicega Krištofa.

Grad

Nadlišek, (Nadlišek),

na Dolenjskem, (sedaj lastina Nj. ekscelencije grofa Josipa Auersperga), kaže lepo arhitektoniko z mramornatimi grbi, dvojnimi stopnicami, piramidami itd., vse kamenito.

Grad

Čretež, (Reutenburg),

na Krasi je imel še za Valvazorja dni slike na stekli. Grb je iz l. 1539.

Kapela v

Svibni, (Schärffenberg),

imela je lepih slfk.

Galeríjo obitelji Portijev v

Senožeah, (Senožeh),

s slikami **Ticijanovimi** smo uže na dotičnem mestu, pišoči o delih iz 16. veka, po vrednosti ocenili.

Grad

Grm, (Stauden),

ima (pri Valvazorji) lep stolp in odprto galeríjo. V sôbah — kakor poroča Valvazor — so bile krasne slike in stukature.

Podobe dvoboja med národom najznanejšega junaka slovenskega Lambergarja z velikanom Pegamom v gradi

Kámeni, (Stein),

(na Gorenjskem pri Bégunjah) smo omenjali na svojem mestu.

Po svojem gospodarji imenovani grad

Bokalce, (*recte Stroblhoff*),

nad Ljubljano, (ki mu je sedaj lastnik znani „sportsman“ v višjem smislu g. Sevnik), in katerega je bil z nova sezidal Valvazorjev srčni prijatelj baron Stroblhoff († l. 1645), je imel v svojih sôbah krasne slikarije Nizozemca Almanaka (ali Alemaka). Tega slikarja je baron Stroblhoff imel mnogo let pri sebi; a tudi drugi mojstri so olepšali to poslopje. Jedna sôba je imela izvrstne stukature.

Grad

Šrajbarski turen, (*Thurn am Hart*),

danes lastina grofa Teodorja Auersperga, sina Anastazij Grünovega, kaže lepo arhitektoniko in odprte mostovže italijanskega sloga.

V gradi

Trebánjskem, (*Treffen*),

na Dolenjskem (lastina obitelji Gréseljnovi, je stal za Valvazorja lep iz kamena izsekan lev.

Lovski gradič

Iški turen, (*Thurnigg*),

blizu Iga — kateremu je nekoliko časa bil gospodar znani pisatelj g. L. Germovnik — imel je slike uže često omenjanega Nizozemca Almanaka.

Grad

Kravjek, (*Weinek*),

na Dolenjskem je hranil dovršeno naslikano podobo viteza Andreja Eberharda Ravbarja, znanega zaradi svoje do tal sezajoče brade.

Kazala ga je v 68. leti in naslikana je bila podoba l. 1575.

O glavnem mestu Ljubljani

zabeležil je Valvazor poleg uže omenjanih cerkev še vrsto javnih in zasobnih poslopij (palač), tako n. pr. v najčistejšem toskanskem slogi sezidano deželno poslopje, lepo mestno svetovalnico (z gotško fasado), palače Auerspergov, Eggenbergov itd., ki jih vendar vse preseza kolosalni „knežji dvor“ Auerspergov, o katerem sem uže podrobnejše govoril. Dalje

omenja sedaj odpravljenih velikanskih znamenj Adama in Eve iz mramorja na mestni svetoválnici, po katerih so potujoči rokodelci spoznavali Ljubljano in o čemer se je po družih deželah med rokodelci vpraševalo: „Si li uže poljubil Evo na ljubljanski mestni svetoválnici? t. j.: „Si li uže bil v Ljubljani?“

Da je olepšavanje gradov plemstva in bogatinov po deželi in olepšavanje palač v glavnem mestu domači národní uméteľnosti in uméteľni obrtnosti naklanjalo mnogo dobička ter oba pospeševalo, to je jasno. Vendar nas o tem še bolj poučevajo tako zvaní „izpíski“ („Auszügeln“) iz 17. veka, kateri se nahajajo v ljubljanskem „knežjem dvoru“. To so računi uméteľnikov in rokodelcev, ki so zidali, olepšavali in popravljali „knežnji dvor“. Imena stavbenih mojstrov, slikarjev, zlatárjev, strugárjev itd., skoraj vsa imajo národný značaj in priímki: **Novak, Globočnik, Potočnik, Sušnik, Zajec, Kremžar**, (knjigovez, ki je krasno vezal mnogo knjig biblijotečnih), **Schönleben**, (uméteľni mizar, oča zgodovinarju,) nam pričajo, da so kranjski kavalirji tedaj posebno radi dajali pôsla domačím močém.

Poraba domačih močí je te same zeló pospeševala v njih teženji in delih.

Pogledimo le v istini uméteľjno zvršeno ključáničarsko delo na balkonih in omrežje na oknih „knežjega dvora“ in čudí se nam je, da je ta dovršeni proizvod ključáničarske tehnike 17. veka napravil se v Ljubljani in da je bil mojster temu delu **Potočnik** iz Kroke, morebiti praded gluhonememu slikarju Potočniku, čegaver ime je bilo znano tudi zunaj mej kranjsko dežele.

S teh balkonov so l. 1652 (deset let potem, ko se je bil sezidal „knežji dvor“), gledale dame kranjske aristokracije z vsem uméteľjniškim bliščem urejen slavnosten izprevod, ki je spominjal „turnirjev“ v dóbi cvetočega viteštva. Ta „carrousel“ je bilo napravilo kranjsko plemstvo po vzgledi dunajskega dvora cesarja Leopolda I., velicega prijatelja uméteľnosti. Pred oči so stavili poleg družega štirje jezdecí štiri dele svetá: Evropo, Azijo, Afriko in Ameriko, ter so jahali „kadriljo“ na „Novem“, sedaj „Turjaškem trgi.“

Elegantni kostumi jezdecov in konjska oprava so zahtevali tudi uméteľniškega okusa in to je uméteľni obrtnosti bil nov izvor za sluzka ter spodbuda za tekmečovanje med obrtníki.

VI.

1693—1718.

„Academia Operosorum“ in nje vpliv.

Tistega leta, ko je „največji domoljub“ kranjske dežele baron Ivan Bajkart Valvazor v smrti zatisnil oči, katere so, kakor na vse drugo še posebno se ozirale na interese domače umetelnosti, tistega leta 1693 se je v glavnem mestu Kranjske, v „beli Ljubljani“ ustanovila prva akademija znanosti in prostih umetelnosti po vzgledu italijanskih akademij in z jepim naslovom:

„Academia Operosorum.“ Simbol družbi je bila pridno beroča bučela.

Namera tej znanostni družbi je bila „združevanje moči“ iz različnih stanov in „praktična delovnost“ svojih udov. (Krstiti bi se bila imela prav za prav ta družba po cesarji Jožefi I. „Josephina“, ¹⁾ kar so pa najbrž nevoščljivci zaprečili uže ab ovo.) Vsak ud se je zavezal, da izda svojemu talentu in poz. u primerno delce. Kanilo se je tudi sistematično obdelati zgodovino razvoja vseh znanosti, zastopanih po udih družbinih, in sicer se je hotel storiti začetek s prvim vekom po Kristovem rojstvu. Na družbine troške se je imela napraviti javna biblioteka, občinstvu na razpolaganje.

Prvi svoj slavnostni zbor je imela „Academia Operosorum“ l. 1701, prvi prvosednik jej je bil stolni prošt **Ivan Krst. Preširen**.

Ta akademija „operosov“, kateri se je skoro pridružila „Academia Philharmonicorum“, bila je o povzdvigi umeteljniškega življenja in umeteljne obrtnosti vplivna in merodajna.

Poleg tega, da so uže „pravila“ in „gâsla“, umeteljniški olepšana z bakrorezi, tiskana v Ljubljani pri Majerji pod naslovom „Apes Academiae etc.“ dala obrazovni umetelnosti novega posla, pridružila se je po spričevali akademika **Dolničarja pl.**

¹⁾ V domači kroniki Schönlebnovi, katero je nadaljeval njega nečak Dolničar pl. Thalberg, beremo naslednjo beležko: „Den 5. Februar 1694 in der gelehrten Session der Academie Operosorum bey Ihro Gnaden Hrn. Thumbprobsten ist abgeragt worden, dass Er, Hr. Thumbprobst darob seyn wolle bey dem Kayserl. Hoff durch den Grafen Castelbarco, dass besagte Academi Operosorum Josephina genandt werden sollte, der Hr. Canonieus Gladitsch hatauch versprochen bey dem hochw. Präceptore des kais. Prinzen und röm. König zu cooperiren, daher man hofft gueten progress zu haben.“

Thalberga skóro družbi „Academia Operosorum“ tudi **akademija za risarstvo** ¹⁾ l. (1702,) kjer so se poučevali slušatelji ljubljanskega liceja in „eksternisti“ na troške akademije v „risanji“.

Vendar ne samo za daljno bodočnost spodbujajoč je delovala v umétniškem oziru akademija „operosov“ v svojem postranskem oddelki za risanje („Academia Incultorum“), tudi v umétniškem življenju glavnega mesta in v domače umétnosti zgodovini je stvarila novo dóbo.

Po nje neposrednjem vplivi so nastala mnoga nova poslopja, katera še dan danes svedočijo, kakošen okus je imela in katero mér hodila v umétniških stvaréh „Academia Operosorum“.

Sezidale so se pod neposrednim vodstvom stavbenega odseka „operosov“ z nova: stólnica, bogoslovnica, mestna sovetovalnica in križanska ter nunska cerkev, katera še ni bila dodelana, ko je zaradi različnih notranjih in zunanjih razporov prestala „Academia Operosorum“ (l. 1718).

Če tudi se mi je bati, da utegne moj spis prezelo narasti, vendar si ne morem kaj, da bi ne izpregovoril o zgodovini posameznih znamenitih stavéh, a navzlic vsemu mi je biti malobesednemu ter samo konstatujem, da se je okus „operosov“ naslanjal na vzórke Italije, ki je bila in ostane „obljubljena dežela“ kar se tiče umétnosti v vseh oddelkih.

Italijanski okus se je vzprijel pri zidanji stólnice, križanske in nunske cerkve.

Stólnica se je zidala v obliki križa s kúpolo in freskami (bizantinski slog), križanska cerkev z rotundo in cerkev nunska s stebrovjem in tudi s kúpolo.

Bogoslovnica je dobila tudi s freskami olepšano rotundo (sedaj biblijotečna dvorana) in na portali umétniški izdelani kariatidi. In mestna sovetovalnica, da se niso prezrle tradicije meščanov, zidala se je kakor compositum mixtum od zunaj gotski in znotraj po pravilih italijanskega okusa.

Da se je postavila nova bazilika sv. Nikolaja, pasti je bilo v žrtev stari gotski stólnici s svojimi proti nebu kipečimi stolpi, stebri in stebriči, rtastimi loki in okni gotskega sloga.

Akademik Dolničar pl. Thalberg (Ivan Gregor), starinoslovec in zgodovinar, nam je v pridno sestavljenem, z mnogimi podobami olepšanem rokopisi²⁾ ohranil zgodovino stolne cerkve v svoji prejšnji in poznejši obliki, in temu prezanimivemu delu, čakajočemu še „belega dné“, je naslov:

„Historia Cathedralis ecclesiae Labacensis S. Nicolao Archiepiscopo Myrensi sacrae. Cum chrono-

¹⁾ „Stolni kapiteljski arhiv.“

²⁾ „Rokopis knezoškof. bogoslovske biblijoteke v Ljubljani.“

logica ejusdem fabricae Veteris et Novae narratione cui accesserunt sacra aedificia et multiplices eruditiones, ipsam Basilicam concernentes. Labaci anno aerae Christianae 1701.“ (Mali folijo, vezan, 250 listov, 25 podob, z mnogimi črteži itd.)

Ta izvrstna stavbeno-zgodovinska knjiga o stólnici našteva tudi vse spomenike, kipe itd., s kratka: vse umételjniške spomenike, kateri so ostali v stari stólnici, in poroča, kako so se prenašali v novo stavbo ter se zopet vzdavali.

S ponosom smemo konstatovati, da so bili mojstri pri zidanji nove stólnice **Slovenci**, kajti ohranila so se nam imena **arhitektov**, kateri so z nova pozidali stólnico, in ti so: **Jugovec, Maček in Zamrl**.

Ti moške so po črteži jezuita **de Puteis** (Pozzo) postavili krasno novo baziliko.

Strop novi stólnici je olupšal s freskami slavni italijanski slikar Julij Quaglia. Kipi so delo Italijana **Contiera** iz Padove in Slovenca **Misleja**.

Kamenosek in kipar **Mislej** je bil umételjnik, ime jo č mnogo posla. Nahajamo ga namreč poleg dela pri stólnici tudi l. 1701—1703 delujočega pri jezuitskem kolegiji in sv. Jakopa cerkvi,¹⁾ potem pri bogoslovnici l. 1708—1714. Pri tej je zdelal véliki portal in obe uže omenjani gigantski karijatidi (l. 1714). Ko je poznejše (l. 1721) vdova deželnega maršala grofa Herbarta Auersperga sklenila, da nadomesti pred samostanom diskalcejatov (sedaj bólnico) po nje pokojnem soprogi l. 1693²⁾ postavljeno leseno podobo presvete Trojice s kamenitim spomenikom, izročilo se je to delo Misleju za 1000 gld. in 200 mernikov žita.

Za material in za petmesečno delo se je plačalo 400 gld. tedanje veljave.

L. 1714 se je z nova postavila križanska cerkev po črteži Dominika Rossija iz Benetek. Postavil jo je deželni komtur grof Guidobald Starhemberg.

Meseca marca l. 1713 se je položil temeljni kamen za nunsko cerkev, katera je v svoji vzvišeni preprostosti čestit spomenik tedanjih umételjniških nazorov. Zidanje cerkve in samostana, ki je stalo 93.547 gld.,³⁾ začelo se je pa še le l. 1748.

Nekaterih umételjnikov, v tisti dóbi spodbudno v naši domovini delujočih, spominjali smo se uže pri zidanji novih cerkev. Razven teh so se nam iz tistih dní ohranila še druga imena. Prvo nam je tú omenjati slikarja in bakrorezca **Elijo Becka** nazivanega „Heldenmuth“⁴⁾, ki se je naobraževal v Rimi in je

¹⁾ „Blätter aus Krain 1865, p. 47.“

²⁾ Tedaj se je bila ustanovila „Academia Operosorum.“

³⁾ „Samostanski arhiv.“

⁴⁾ „Nagler, l. c. I. p. 222.“

umrl v Augsburgi l. 1747. Naslikal je ta umétnik izvrstno lep portrét „operosa“ Grbca, med. doktorja in pisatelja.¹⁾ Dalje se seznanjamo s spretnim bakrorezcem in slikarjem van Alenom, kateri je na cesarsko povelje kakor podobe inih avstrijskih mest napravil tudi podobo naše Ljubljane.²⁾

Tudi je cvetelo **umétno rokodelstvo** v vseh oddelkih, kajti cerkvene stavbe v glavnem mestu in po deželi dajale so mu mnogo opravila. Najprej je bila **zvonárna pred karlovskimi vrati**, delujoča uže tekem 17. veka, katera je dobivala mnogo naročil in katero je začetkom 18. veka dobila v posest obitelj Samassova, ki jo vzdržuje še sedaj.³⁾

„Ljubitelji“ umétnosti v tisti dóbi so bili poleg uže omenjanega Valvazorjevega prijatelja barona Strobloffa še Zergollernski, pl. Schwizen, in grof Bajkart Barbo.

Ti trije naposled imenovani možje so bili udje neki pobožni družbi, tako zvani kongregaciji sv. Dizme, ustanovljeni koncem 17. veka. O tej družbi in o nje vplivi na umétnost poročam pozneje.

Franjo Viljem pl. Zergoll, vitez Zergollernski, bogat zasobnik, porodil se je l. 1653 v Ljubljani. Završivši studije nastopi potovanje po Francoskem in Nemškem, po Holandskem, Angleškem in Italiji.

Ko pride zopet domov se oženi in obračal je potem vso skrb na povzdvigo svojega zasélja „Rosenbühel“, (Viderčanov grad,) kjer je po leti vedno bival, kajti le zima ga je odvajala v mesto.

Bil je odličen ljubitelj in mecén **arhitekturi, slikarstvu in muziki**, za kar mu je prav tačas v Ljubljani bila prilika. Bil je namreč ud družbi „operosov“ s priimkom „Delicatus.“ Umril je dné 28. januarja l. 1700. Med Dizmovimi brati je bil nazivan „samotnik“ z gaslom: *Simplicitatem amat et ardorem.*⁴⁾

Drug vélik ljubitelj **slikarstva in arhitekture** je bil, kakor smo uže omenjali, grof Bajkart Barbo, (porojen l. 1670, † l. 1709).⁵⁾ Občil je izlasti rad z umétniki in pisatelji.⁶⁾

Izborno **galerijo** je imel tedaj v Ljubljani dr. J. U. Franjo Karol pl. Schwizen, porojen l. 1648 in sin „preslavnega“ ljubljanskega mestnega sodnika Karola pl. Schwizna († l. 1702). Naobraževal se je na vseučilišči dunajskem in v Padovi in ko se je vrnil v rojstveno mesto, imenovali so ga takoj sodnijskim odvetnikom. „Er besass“ — piše o njem „Matrikel-

¹⁾ „Rokopis Erbergov v cesarski domači biblioteki na Dunaji.“

²⁾ „Notizblatt d. k. Akad. d. Wiss. 1851.“

³⁾ „Kronika diskaleejatska.“

⁴⁾ „Matrikelbuch der Dismas-Conföderation“ v ljubljanskem muzeji.

⁵⁾ Bil je ta grof Barbo „Generaleinnehmer der krain. Landschaft“, (glavni deželni davkar).

⁶⁾ ibidem.

buch der Dismasbrüder“¹⁾ — „eine grosse schöne Privatbibliothek und eine nicht geringe und sehr werthvolle Bildergalerie.“

Zgodovinarja v tej dôbi umételnosti smemo po vsej pravici imenovati Ivana Gregorja Dolničarja pl. Thalberga. Ta domoljub si ni imena domačega umételnega pisatelja zaslužil samo s svojo zgodovino ljubljanske stólnice, nego tudi s popisom²⁾ za njega dni še stoječih, sedaj uže izgubljenih ali zeló pokvarjenih mramornatih in sicer kamenitih spomeníkov.

Naslov temu omenjanemu rokopisu³⁾ je: „Cypressus Labacensis. Sammlung von Grabschriften in Laibach.“ Papirnat zvezek v veliki osmerki, 60 listov.⁴⁾

VII.

Od leta 1719—1740.

Ko⁵⁾ sta bila nepozabljivi domoljub pl. Jakob Schellenburg in njemu soproga ustanovila naš nunski samostan ter so prišle vanj čč. gospé **uršulinke**, katerih red se je skazal koristnim in dobredelnim ne samo glavnemu mestu nego vsej deželi, takoj so prevzele pobožne gospé skrb o vzgoji ženske mladine z vso gorečnostjo.

Kakor sploh na vse potrebne predmete dekliške šole, takisto so gospé uršulinke uže precej s početka svoje delovnosti v Ljubljani s posebno skrbljivostjo ozirale se **na pouk v risanji**. Ta pouk so tudi poznejše vedno trudoljubivo gojile.⁶⁾ Tudi so se nahajale med pobožnimi gospemi mnoge, katere so se s posebnim veseljem bavile s slikarstvom in o jedni izmed teh, porojeni Slovenki, pišemo v dotičnem poznejšem oddelki obširnejše.

V prejšnjem oddelki smo se uže spominjali **Dizmove bratovščine**. To pobožno društvo, čegaver udje so mnogostranski spodbujali in pospeševali domačo umételnost, dalo je tudi priliko ne-

¹⁾ ibid.

²⁾ Kateri je še vedno v rokopisi.

³⁾ Hrani se v tukajšnji bogoslovski biblijoteki.

⁴⁾ Nekoliko teh napisov sem objavil jaz v „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1860“ pag. 47 in dalje.

⁵⁾ Dzimski, „Laibach“ pag. 95.

cemu znamenitemu talentu, da je za društva interese pokazal svojo moč.

Dizmova bratovščina je namreč imela tako zvano matriko, v katero se je bilo na novo vzprijetim udom vpisovati. Pod vsacega posameznega uda ime je spisal Dolničar njega životopis. Po smrti Dolničarjevi (l. 1719) je prišlo v navado, da so posameznim imenom udov prislikali se tudi grbi in simboli in sicer v **minijaturi**.

In ta najnežnejša stroka slikarstva je našla svojega mojstra v naši deželi.

Šimen Grahovar, porojen v Trziči, je bil mojster čegaver uméetniška roka je naslikala te mnogopomembne podobice, iz katerih je moči brati lep del kulturne zgodovine kranjske.

Šimen Grahovar je pričel svojo uméetniško delovnost pri Dizmovi bratovščini l. 1721 ter jo nadaljeval s pomočjo svoje hčere Marije (Nepomucene Sofije) do svoje smrti l. 1776.

Tudi njega sin Nikolaj Grahovar, uradnik na Štajerskem in potem na Kranjskem, pokazal se je višjim diletantom v slikarstvu.

Tu imamo zatorej uže pred saboj slovensko uméeljniško obitelj, iz katere so se oča, hči in sin bolj iz ljubezni nego za koristi voljo posvetili lepim uméeljnostim.

Podobice Šimna Grahovarja mojsterske rōke, ki jih vldimo v omenjani matriki,¹⁾ smemo imenovati res prave umotvore, kajti jedna je dovršenejša od druge. Te podobice so nam tudi svedoki, kako je to pobožno društvo po slikanji grbov in simbolov domačim talentom dajalo priliko za izumévanje in kombinacije ter za popolno manifestacijo svoje uméeljniške tehnike.

A kakor je Grahovar umeval poleg vse natančnosti ogibati se pri svojih minijaturah nepotrebnih pridevkov, takisto je znal tudi vpodabljati vsa svojstva, talente, dà, celó vse male posebnosti slehernega uda Dizmove bratovščine.

Tako na primer je povsodi, kjer se je dalo, oziral se na topografijo dežele, zategadelj vidimo v ozadji jedne slike krasno stavbo samostansko, v drugem grad kacega domačega kavalirja.

Dela rōke hčere Grahovarjeve, Marije, katera je izlasti poznejše očeta če tudi ne popolnem namestovala, vendar mu bila „desna roka“, so skōraj tako uméeljniški završena, kakor nje očeta in mojstra.

Marija Grahovarjeva je stopila poznejše v red uršulin v Gradci, kjer je dobila ime Nikolaja.

Tudi svojemu sinu je bil Šimen Grahovar najboljši učenik in Nikolaj Grahovar je slikal največ grbe. Naslikal je večjo

¹⁾ „Matrikelbuch der Dismas-Conföderation“ v ljubljanskem muzeji.

knjigo grbov avstrijskih, a tudi manjšo zbirko, po nekoliko obsezajočo jugoslovanske grbe plemstva hrvatskega, kranjskega, štajerskega in koroškega

Grahovar (oča) je umrl zelo star l. 1776 v Ljubljani hišna št. 7 za „kapucini.“ Dne 19. in 20. aprila tistega leta se je njega ostalina prodala po dražbi¹⁾, kajti njega hči je bila v samostani, a sin je umrl še najbrž prej nego oča.

A Grahovarjeva „šola“ ni imela svojih mej v tesnem krogi obitelji, znana sta nam tudi dva izvrstna učenca nje-gova, minijaturna slikarja **Mavic** in **Hübmer**. Oba sta pomagala Grahovarju in njega hčeri pri slikanji Dizmove matrike.

Sploh je bilo slikarstvo početkom 18. veka med Slovenci precej razširjeno.

V zapisnikih ljubitelja umetelnosti barona Erberga,²⁾ o katerem možni še govorim, sem bral, da sta početkom 18. veka v **Rimi** naobraževala se dva **Kranjca**, in ta sta bila slikarja pater **Franjo**, kartuzijan iz Bistre, in **Anton Zeit**.

Poleg teh se imenujejo iz tistih dni še domači slikarji: **Zebey**³⁾ in **Josip Leopold Wiser**.⁴⁾ Toda tudi sloveči tuji slikarji so dohajali tačas na Kranjsko. Tako je pozval ljubitelj umetelnosti, zatiški opat Anton pl. Gallenfels slikarja **Ferdinanda Steinerja**, rodom Tirolca, da je naslikal portrete ustanovnikov zatiškega samostana.⁵⁾

Steiner je bil za svojih dni jako čislán slikar, in **Frommiller**,⁶⁾ ki je tudi na Kranjskem slikal (pastelne slike), je mnogo risarij Steinerjevih rezal v med (baker).⁷⁾

A skôro nastopita zopet dva domača slikarja: **Franjo Jelovšek** in **Albert**, katera vidimo v letih 1735—1740 delujoča pri olupšavi diskalcejatske cerkve,⁸⁾ kjer stoji sedaj cerkev civilne bólnice.

Tudi je obrnil tačas uže náse pozornost **Mencinger**, toda glavna delovnost njegova se je pričela v poznejši dóbi.

Ravno tako sta tedaj pri nas delala tovariša **de Géorgio** in **Heinrich**. Prvi je napravil krasni véliki altar v avgustinski, sedaj frančiškanski cerkvi (l. 1736), drugi véliki altar v diskalcejatski cerkvi (l. 1735). Tema sovremenik je bil Benečan **Franjo**

¹⁾ „Wöchentliches Kundschafftsblatt. Laybach 1776, pag. 240.“

²⁾ Rokopis nekdanjega muzeja v Doli.

³⁾ „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1848. pag. 76.“

⁴⁾ „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1864. pag. 87.“

⁵⁾ Gledi moj spis: „Die Gegenábte Albert und Peter von Sittich, pag. 98.“

⁶⁾ Zapiski baron Erbergovi. Rokopis nekdanjega muzeja v Doli.

⁷⁾ Nagler, „Künstlerlexicon XVII. pag. 284.“

⁸⁾ „Kronika diskalcejatov.“

Robba kateri je uže l. 1728 delal za Ljubljano, čegaver delovnost pak spada v poznejšo dôbo l. 1740. Tedaj je namreč izdelal za poslavljenje cesarja Karola VI., (ki je potoval vzprijemati poklonstvo svojih podložnikov in kateremu je tudi Ljubljana omislila slavnost,) izvrstno podobno doprsje cesarjevo iz mramorja. To doprsje je stalo ob tistih praznicah in še potem nad vrati poslopja „vicedomskega“, (na sedanjem Dvornem trgi), a danes se nahaja v neki dolbini prvega nastropja mestne sovetovalnice!

Kranjska dežela je vzdrževala v tistih dneh tudi svojega kolárnarja **Cirijaka Schütterja**, kateremu je bilo poslo rezati grbovne pečate udom „*Einer Ehrsamem Landschaft des Herzogthums Krain*“ in kateri je dobival plačilo iz deželne blagajnice.¹⁾

VIII.

Leta 1740–1780.

Dôba Marije Terezije.

„Die Motiva — durch welche Kaiser Carl VI. der Vater Maria Theresia's sich bewogen gefunden, die ehemals Strudelsche Akademie in Wien zu restabliren — waren diese, damit nemlichen in dero Erb-Königreich und Land alljene Künsten eingeführt, verbessert odervermehrt werden, welche demselben zu einer Zierde, mehreren aufnahm und nutzen gereichen und dero Unterthanen zur Erlehnung aufmuntern und anreitzen können und zwar nach dem exempl dessen, was bey andern nationen zu ihrer sonderbahren Hochachtung und nicht geringen aufnahm des Commercij practicirt wird.“²⁾

Ta akademija za slikarstvo, kiparstvo in stavbarstvo, katero je veliki ljubitelj uméteľnosti in znanosti cesar Karol VI. s pomočjo **van Schüppna** „restabiloval“ iz tako hvalevrednih vzrokov, imela je najboljši vpliv na razvoj uméteľnosti

¹⁾ „Rechnungen des Generalinnehmeramtes im landschaftl. Archiv.“

²⁾ „Geschichte der k. k. Akademie der bildenden Künste (in Wien). Festschrift zur Eröffnung des neuen Akademie-Gebäudes. Von Carl von Lützow. Wien 1877 pag. 11.“

po „dednih kraljevinah in deželah“. Tudi v naši deželi se je ta dobrodejni vpliv posebno vidno javil za vlade nepozabljive cesarice in kraljice Marije Terezije.

Najslavnejši umételjnik slovenskega rodú, katerih dela so bila uže tedaj in so še sedaj biseri inim galerijam, naobraževali, razvijali in proslavljali so se za vlade slavne cesarice; mnogi so bili učenci c. kr. akademije na Dunaji ter potem celó učitelji v nji.

Tú čujemo imena: **Caucig**, (Kavčič), **Jantscha**, (dva brata), **Lindar**, **Militz**, **Resch**, poleg teh tudi imena: **Mencinger**, **Potočnik**, **Schega**, (dva brata), **Hribarnik** i. m. dr.

Če tudi spada delovnost **Caucigovega** profesorstva na dunajski akademiji obrazovnih umételnosti še le v prekrat 18. veka, vendar je iskati njega prvega naobraževanja za vlade Marije Terezije.

Caucig, porojen l. 1742 v Gorici, naobraževal se je najprej na Dunaji, potem je potoval v Italijo ter dolgo bival izlasti v Boloniji in Rimi, proučevajoč umotvore Caraccijev in Rafaelove. Grof Filip Cobenzl, posestnik v Logatci, Predjami in Planinskem gradi mu je bil pokrovitelj in z njega radodarnostjo podprt je odšel l. 1791 z nova za nekoliko let na jug, da natančno spozna in prouči tudi dela benečanskih mojstrov. Dunajska akademija hrani njega risarije, napravljene s peresom in tušem (véliki regal-folijo) in stavljaóe pred oči predmete iz stare zgodovine, dalje tudi mnoge studije po freskah v Vatikani in po antikah, ter lepo zbirko nóšenj, katero je sestavil v Italiji.

Lützwow piše o teh risarijah in o Caucigi: „... Es ist das Rüstzeug eines Akademikers der David'schen Zeit. An ihm gewann als er (1796) zuerst als Corrector, (1799) als Professor eingetreten war, der Professorenkörper für die Maler- und Bildhauerschule eine vorzügliche Kraft.“¹⁾

Lovro Jantscha, slikar okólic in bakrorezec, porodil se je l. 1746 v Prosnicah na Kranjskem in začel se je uže v zrelejših letih učiti na dunajski akademiji pod vodstvom profesorja Weirotterja. Uže njega prve risarije krajev so kazale bistro glavo in njega lepi talent se je srečno razvil pod nadzorstvom Ch. Brandovim.

L. 1771 je prejel drugo darilo in l. 1790 so ga vzprijeli med c. kr. penzionarje. Šest let potem so ga imenovali pristava učitelju rudorezbarske in rokotvorne šole. L. 1801. je poleg slavnega Branda opravljal na akademiji službo korektorsko za risanje krajev in na tega umételnika profesorsko mesto je tudi

¹⁾ Lützwow, l. c. pag. 82 in ibid. opomba 4.

stopil l. 1806., imenovan rednim profesorjem. Poznejše je dobil še naslov „sovétnika“ in l. 1812 je umrl.¹⁾

L. 1775 je obiskal svojo domovino. Tistega leta namreč beremo dné 27. julija med „odličnimi potujočimi osobami“ tiskano njega ime v „Laibacher Kundschaftsblattu“ z beležko: „**Lorenz Jantscha, Hofmaler, nach Oberkrain.**“²⁾

Jantscha si je zaslužil v slikarstvu in risarstvu sloveče ime, a ne menj dobroglasno tudi v učiteljstvu. Njega krajne slike imajo obilo predmetov in godijo očem gledalčevim, ker je umeval v podabljati prirodo z nje lepe strani. Ohranilo se je mnogo slik njega rōke in tudi risarij. Naslikal je ta umétnik dalje panoramo „Dunajskega mesta“, ki se je vzprijela s toliko pohvalo. Tudi so njega delo dan danes za lokalno zgodovino dunajsko važne podobe „Brigittenua“ okolo l. 1790, dalje: „Shod lepega svetá pri kavarnah v vélicem Praterjevem drevoredi“ okolo l. 1790, in „Novi dunajski „carroussel“ v Praterji“ okolo l. 1790.³⁾ A najznamenitejša teh dunajskih podob našega umétnika je „Pogled proti véliki cesti,“ 42 cm. široka, 27,5 cm. visoka. Dan danes jej je lastnik g. Avgust Artaria. Na desnici risarije se vidi še sedaj stoječi kameniti most, postavljen l. 1397, katerega so l. 1461 Dunajčani branili proti vojvodi Albrechtu VI., za kar jih je cesar Friderik III. odlikoval s pravico, da smejo imeti v svojem mestnem grbi dvojnega orla.⁴⁾

Ohranili so se od njega tudi bakrorezi krajev po slikah Brandovih v povprečni osmerki s črkama L. J. S črkami L. J. F. zaznamenovana je tudi podoba neke vasí ob reki, spredaj na tleh dva otroka, (mali povprečni folijo), in potem 11 vrtnih perspektov.⁵⁾

Baron Erberg poroča v svojem uže često omenjanem rokopisi o Jantschi, da so se „njega izvrstne slike krajev zeló cenile po galerijah tujih krajev“, kar je mnogo potujoči véšči baron najbrž sam videl in čul.

Valentin Jantscha, brat prejšnjemu in starejši od njega — Valentin se je porodil l. 1743 tudi v Prosnicah na Gorenjskem — naobrazil se je tudi za umétnika. L. 1788 je bil na c. kr. dunajski akademiji prístav učitelju risarske in rudorezbarske šole in l. 1801 drugi prístav učitelju zgodovinskega risarstva, slavnemu Maurerju. Kakor piše Gräffer, je umrl l. 1818, a po Kukuljevići l. 1811.⁶⁾

¹⁾ Nagler, „Künstlerlexicon VI. pag. 417.“

²⁾ ibid. 478.

³⁾ „Catalog der hist. Ausstellung der Stadt Wien, 1873 pag. 49, 50. Nr. 264 278, 280.“

⁴⁾ „Catalog der hist. Ausstellung der Stadt Wien, pag. 18, Nr. 48.“

⁵⁾ Nagler, „Künstlerlexicon VI. pag. 417.“

⁶⁾ Dimitz, „Geschichte Krains IV. 2. pag. 290.“

Tudi njega dela se jako cenijo.

Franjo Lindar, slikar in bakrorezec, porojen v Celovci l. 1738, učil se je umétnosti najprej v Ljubljani, potem se dalje naobraževal v Benetkah in na Dunaji, kjer je dobil dvakrat prvo darilo v risanji¹⁾.

Leta 1773 je naslikal turskega poslanca, gledajoč ga samo pol ure!

Tri leta potem ga je poslala cesarica Marija Terezija v Rim. Zapisan je zatorej med prvimi, katerim je moči bilo nastopiti potovanje v Rim z „rimsko dvorno stipendijo“. Ž njim ob jednem je potoval v „večno mesto“ tudi s takovo odliko slavni Füger, oba „c. kr. dvorna učenca“.

Spomenica, v kateri sta oba mlada umétnika pri svojem odhodu razložila svoj učni črtež državnemu kancelarju knezu Kautitzu, ohranila se je do danes. V njej pravita, da ja je knez odločil „za zgodovinska slikarja“ ter njima odkazal pot, po katerem imata hoditi, z nalogom: „das Grosse und Erhabene in der Kunst frey und ohne Vorurtheil zu suchen, wo sie es fänden.“ Po tem naj se ravnata.

Rafael, Caracci, Rubens so se mladima umétnikoma mnogo priporočali za vzgled, a ti mojstri naj se praviloma le mehanično posnemljejo, brez ozira na njih duh. Pišeta namreč umétnika: „Wir haben gesucht, uns Theorie zu erwerben, indem wir die Schriftsteller, die über die Kunst geschrieben haben, mit den Werken grosser Meister verglichen. Schwerlich würden wir im Stande sein, Rede und Antwort zu geben, wenn wir von Jugend unter einem Meister gestanden wären, dessen Vorschriften und Geschmack wir blindlings hätten folgen müssen“²⁾.

Vernivši se iz Rima je bil Lindar „akademični gojenec“ na Dunaji. Izmed njegovih slik, največ v Palkovi manéri završenih, imenovati so izlasti mojsterski portréti vojvode Maksimilijana, poznejšega volilnega kueza v Koloniji, kraljeve obitelji v Neapolji, cesarja Josipa II. in nad vse portrét grofa Zinzendorfa, guvernerja tržaškega. Lindar je umrl l. 1809 na Dunaji³⁾.

Na dunajski akademiji nahajamo tačas, kakor smo uže omenjali, tudi še Slovence **Rescha in Militza**.

V vojskinem leti 1741 je c. dvorna akademija za slikarstvo, kiparstvo in stavbarstvo sestavila „prosto-

¹⁾ Müller, „Künstlerlexicon II. pag. 597.“

²⁾ Lützow, l. c. pag. 60. Ann. 1.

³⁾ Nagler, „Künstlerlexicon VII. pag. 539.“

voljno kompanijo“ in v nje vrstah nahajamo v 2. oddelki med „prostaki“ akademičnega učenca **Josipa Rescha** ¹⁾.

In dunajske univerze matrika l. 1744 nam hrani od l. 1747 zapisano ime **Mihela Militza** ²⁾.

Če tudi ni neposredno nánje vplivala dunajska akademija, vendar so se naslednji uméeteljniki našega slovenskega rodú razvijali pod vplivom uméetelnostim prijazne dóbe vélike cesarice, katera je kakor druge stroke ljudskega blagostanja vzela tudi uméetelnost v svoje posebno zavetje.

V prve dni vlade Marije Terezije spada tudi razvoj jednega naših znamenitejših domačih slikarskih talentov, kateremu je bila priroda postavila na pot raznih zaprek, ki jih je pak kakor pravi uméeteljnik igraje premagal. Ta slikar je bil **Valentin Mencinger**.

Ni bilo moči poizvedeti, v katerem kraji Kranjsko (morebiti v Bohinji?) in kedaj je zagledal luč svetá, niti ne, kedaj je umrl; a toliko se dá soditi po njega delih, da je med l. 1740 do 1760 stal na vrhunci svoje uméeteljniške delovnosti. Neznano je tudi, kje se je naobraževal in katere mojstre je imel — v aktih dunajske akademije ne nahajamo njegovega imena. — Kakor svedočijo njega slike, dobival je temeljit pouk, bil v Italiji ter se naobraževal po dobrih delih italijanske šole. A največja posebnost pri tem uméeteljniku je, da je bil pohabljenec, in sicer so mu bili **vzraščeni štirje prsti desne roke čez pálec**. Kadar je hotel slikati, moral je vtekniti ščetko skozi kazalec in srednjec, tako je stvarjal svoje velike in krasne altarne slike, ktere se nahajajo po cerkvah naše dežele, in časih se jih vidi celó po več v jedni cerkvi. V glavnem mestu ljubljanskem — katero mu je podelilo meščansko pravico — vidijo se njega slike pri čč. gospéh uršulinkah, v križanski cerkvi (sv. Jurij v desnem stranskem altari), v cerkvi frančiškanski (sv. Valentin v prvi kapeli na desnici poleg uhoda), pri sv. Petri, (mučeniška smrt sv. Andreja, betlehemiški detomor po Rubensi i. dr.). Zunaj mesta imajo njega slike cerkev sv. Petra pri Otoči, (véliki altar,) gradska kapela na Otoči, škofovska kapela v Gornjem gradi, (sv. Tomaž), cerkev v Karlovcu, nekdanja zbirka v Doli, (poleg družega imajo tam zeló veliko sliko v obédnici, ki je nekdanj lepšala jezuitski refektorij v Ljubljani, in kateri je predmet čudovito nasičenje Gospodovo) i. m. dr.

Mnogo Mencingerjevih, za diskalcejatsko cerkev naslikanih podob se je prodalo na javni dražbi, ko so odpravili samostan l. 1773. Mencinger je umrl v Ljubljani in pokopali so ga v rakev kapucinske cerkve ³⁾.

¹⁾ „Lützow, l. c. p. 147.“

²⁾ „Lützow, l. c. p. 141.“

³⁾ Dimitz, „Gesch. Krains, IV. 2. p. 153.“

Po Mencingerji se nam pokaže zopet dunajski akademik, gluhonemi **Potočnik**.

Ivan Potočnik porodil se je dné 20. junija l. 1752 v Kropi na Gorenjskem. Oča mu je bil priden žrebjar.

Stariši, speznávši talent mladeničev, priveli so ga v Ljubljano k Mencingerji, a ta ga za svoje „starosti voljo“ ni hotel vzprijeti učencem, vendar je sovetoval, ker so mu bile precej po volji poskušnje Potočnikove, naj ga pošljejo na dunajsko akademijo. Takisto se je zgodilo. Potočnik je ostal tamkaj do l. 1780., ko je umrla cesarica Marija Terezija; tedaj se je vrnil v Ljubljano. Tú sta slikala on in njega sestra Ana portréte. Ker je zaslúl po svojih portrétih, dobil je tudi naročila za slikanje altarnih in svetniških podob.

Njegove slike vidimo v ljubljanski stólnici in tudi v frančiškanski cerkvi. V stólnici sv. tri kralje, pri frančiškanih sv. Antona padovanskega in Marijo snežnico (za vélicim altarjem), v refektoriji življenje sv. Frančiška, (vrsta podob, katero je pokvarilo popravljjanje). Tudi Erbergov muzej v Doli je hranil mnogo dobrih slik njegove rôke. — Za dôbe francoske vlade na Kranjskem (l. 1809—1813) so Potočnika zeló cenili, kajti plačevali so se mu slike po 80 zlatníkov, V dnéh „ljublanskega kongresa“ (l. 1821) mu je naročil car Aleksander I. naslikati altarno podobo za svojo privatno kapelo.

Slike iz mladostne dôbe Potočnikove so zeló razširjene po deželi, in tudi v njega rojstveni hiši v Kropi, katero sem obiskal v lanski spomladi, videl sem prve poskušnje njega talenta. Potočnik je doživel visoko starost. Umrl je 83 let star l. 1835 v Ljubljani¹⁾.

Med umételjniki spoznamo dalje tudi štajerskega Slovence **Ivana Vida Kauperca**, risarja in bakrorezca, porojenega v Gradci l. 1741. Najprej se je učil **Ivan Vid** pri svojem očeti **Ivani Kauperci**, ki je bil tudi bakrorezec v Gradci, potem je obiskaval akademijo dunajsko pod slavnim Schmutzerjem in je prejel darilo za risanje krajev s prostimi podobami in v skupinah. Imenovali so ga udom dunajske akademije (l. 1771) in udom akademije v Florenciji (okolo l. 1796), in opravljal je službo profesorja za risanje na c. kr. graški normalki z vrlo dobrim uspehom, služeč drugim na vzgled.

„Izmed Kauperčevih del zaslužijo posebno imenovana biti: „Artemizija, na postelji sloneča, ukazuje svoji služabnici, naj jej pomeša v pijačo pepela soprogovega.“ (po Terbuschi); dalje podoba „piskáča“ (po Vomi), in „Marija Magdalena“ (po Guidovi sliki).

¹⁾ „Als er den Tod nahen fühlte, verlangte er nach den hl. Sterbesacramenten und lächelnd hauchte er seine Künstlerseele aus.“ — Wurzbach, „Biogr. Lexicon XXIII. pag. 173 in dalje.“

Umril je Kauperc l. 1816¹⁾.

Pri oplešavi ljubljanske diskalcejatske cerkve nahajamo delujoča v letih 1735—1740 slikarja **Jelovška** in **Alberta**, med katerima je bil prvi gotovo rodom Slovenec.

Jelovškovo delo je tudi altarna slika v sv. Petra cerkvi, kaže bogorodico z detetom in sv. Josipom²⁾.

M. Kastelic iz Višnje gore, inženir, je slul tudi dobrim risarjem prve vrste. Dunajski mestni arhiv hrani od njega izvrstno risano „Mappe über die Erdberger Mais mit dem alten und neuen Donauarme“, narisano l. 1748. Izvorna risarija je široka 35·5 cm. in visoka 49 cm. Ta mapa je posebno znamenita o vprašanji, kako je nekdanj zavijala se stara struga Donave po iztočnem deli dunajskih predmestij³⁾.

Znamenit diletant v risanju in slikarstvu se nam pokaže v tej dobi stari (l. 1684 porojeni) notranje-avstrijski dvorni in komorni svetnik in bivši oskrbnik Idrije **Franjo Anton pl. Steinberg**, kateri je bil izvrsten tehnik in izumitelj rudokopskih strojev. Tudi je narisal maticice poučnim bakrorezom svojega dela „Gründlicher Bericht vom Cirknitz-See“ (l. 1758 v Gradci) ter tudi v slikarstvu se pokazal jako spretnim.

Njega „ribjo lov na cerkniškem jezeri“, majhno a zelo dovršeno in ob jednem v kulturno-zgodovinskem oziru znamenito oljnato sliko hrani naš kranjski deželni muzej poleg slike „bôja pri Siski“.

Koroški Slovenec je bil bakrorezec **Franjo Wrenk**, porojen na Koroškem l. 1766. Učil se je pri Jacobeji na Dunaji bakrorezarstva in je potem rezal mnogo portretov po Fügertju, lepo okolico po Verneti itd. Umril je profesor na c. kr. dunajski inženirski akademiji l. 1830.

Izmed tujih umétnikov sta se v tej dobi na Kranjskem odlikovala slikar **Josip Palmstorff**, čegaver dve dobri s tušem risani podobi „Frančiška Pavlanskega“ (l. 1766) in „okolico z zaljubljeno dvojico“ (akvarel l. 1769) sem imel priliko videti pri znanem nabiralci naših narodnih poslovič gosp. Vojt. Kurniki, in slikar **Lichtenreiter**⁴⁾ iz Passove, kateri je slikal portrete in zgodovinske slike ter umrl v Pragi⁵⁾. A obema je bil kos „kremški Schmidt“, ki je za mnogo cerkev po Kranjskem naslikal podob, katere je svoje dni naštel in strokovnjaško popisal v. č. g. profesor Vonbank⁶⁾.

Izmed tujih bakrorezcev in risarjev se nam javlja najprej **Kaltschmidt**, kateri je rezal v baker véliko mapo Kranjske,

¹⁾ Müller, „Künstlerlexicon II. pag. 471.“

²⁾ „Slovanstvo, pag. 196.“

³⁾ „Catalog der hist. Ausstellung der Stadt Wien 1873 pag. 15.“

⁴⁾ Costa, „Reiseerinnerungen aus Krain pag. 140.“

⁵⁾ Nagler, „Künstlerlexicon VII. pag. 506.“

⁶⁾ „Blätter aus Krain 1861. pag. 62.“

narisano po Florijančiči, rodom Slovenci l. 1744, in poleg tega po inženjrh Durchlasserji in Rennerji načrtano mapo Savine struge od nje izvora do ustja v Donavo z ozirom na nje pobrežja ¹⁾.

Dvornega matematika **Nagelna**, kateremu sta bila posebno udana pokrovitelja cesar Karol VI. in Franc I., poslal je „dvor“ na Kranjsko, da nariše votline kraške. Njegove izvrstno s tušem napravljene risarije nahajajo se v necem rokopisi c. kr. dvorne biblijoteke.

V kiparstvu so se tačas posebno odlikovali: uže imenovani **Robba**, **Gaber**, **Schwärzel** in **Rivalta**.

Franjo Robba, porojen v Benetkah začetkom 18. ali koncem 17. veka, živel in delal je mnogo let v Ljubljani ter stvaril res znamenite, hvale vredne spomenike iz mramorja, (a navzlic temu ga ne imenuje noben uméeljníški leksikon!) Mramornatega doprsja Karola VI., katero je napravil Robba za ljubljansko mesto, smo uže prej omenjali. Njega glavno delo je mojsterski iztesani vodnjak, (obelisk na ljubljanskem Vélicem trgi).

Obelisk je 30' visoka piramida iz štirih kosov genueškega mramorja, katerih vsak meri po 50—60 cm. Vokrog obeliska stoje tri velikanske alegorične podobe, katere točijo vodo iz nosa, ušes in ust. Delal je Robba ta vodnjak 10 let (l. 1743—1752) in prejel zánj honorara 5267 gold. ter ljubljansko meščansko pravico.

Hoff piše v svojem deli „Gemälde von Krain,“ da se podobam tega vodnjaka čudom čudi vsakateri veščak ter da postava in izraz teh podob tudi v istini zaslužujeta biti občudovana.

Robbovo delo sta tudi oba angelja pri obhajilnem altarji v stólnici, iztesana iz kararskega mramorja. Imenovati se smeta jako dovršeno delo in dobil je zánja 3250 gold. v srebrni, vsoto, katera priča, kako visoko so se čislala dela tega uméeljníka. Tudi izvrstne skulpture vélicega altarja mestne farne cerkve sv. Jakopa s krasnim tabernakelnom iz pisanega italijanskega mramorja je zdelal Robba l. 1732. Mojstersko delo Robbovo je dalje mramornati kip sv. Ivana Nepomuka, kateri je nekdanj stal pri černovškem mosti, a ga je sedaj dal postaviti št. jakopski župnik v. č. g. Gustav Köstel v tukajšnji cerkvi sv. Florijana.

Pri olupšavi diskalcejatske cerkve (cerkev civilne bólnice) sta imela opraviti kiparja **Gaber** (l. 1745) in **Schwärzel** (l. 1750²⁾).

V svoji uméeljnosti t. j. v kiparstvu jako „izkušenega“ uméeljníka imenuje imenuje mrtvaška knjiga oo. frančiškanov v Ljub-

¹⁾ „C. kr. licejalna biblijoteka v Ljubljani, zbirka kart.“

²⁾ „Kronika diskalcejatska.“

ljani **Aleša Rivalto**, kateri, lajik, je bil ud kranjsko-hrvatski redovni provinciji ter je živel v ljubljanskem samostani od l. 1750 do svoje smrti l. 1781. Dotična beležka o njem slove v mrtvaški knjigi tako: „Decembris die 28 Anno 1781 obiit Labaci Religiosus frater Alexis Rivalta Laicus Statuarius in arte peritissimus aet. a. 51 relig. 30.“

Slovenskemu imenu čast sta pak v tej dóbi (med l. 1740—1780) v tujini delala na najvišji stopinji umétniške slave stoječa **kolájnarja brata Schegi**, izlasti **Franjo Andrej Schega**.

Kolájnar in slikar Franjo Andrej Schega, porojen v Rudolfovem l. 1711, je bil sin puškarja in orožárja in se je s prva poprijel sam tega rokodelstva, a vedno je vršil v višjem smisli, potrebujoč mnogostranski pri njem svojo spretnost v vrezavanji. Prišel je pomočnik v mnoga nemška mesta in če ni dobil dela pri puškarjih in orožárjih, rezal je pečate sreberne in iz drugih kovin. Nov izvor zaslužka si je odprl s tem, da je rezal podobe v baker in jih potem slikal v pastel, s čemer si je zaslužil veliko hvalo in priznanje. To ga privélo tudi do bosiranja in vpodabljanja iz voska. Mnogo je izdelal podob iz voska, med temi podobe najvišjih osob. Posebno se je odlikovala izmed teh del **podoba cesarice Marije Terezije** in s svojo podobo volilnega kneza **Karola Alberta Bavarskega**, (poznjšega cesarja Karola VI.), pridobil si je **naslov knežjega bavarskega dvornega kolájnarja v Monakovem**. V vseh teh umétnostih ni imel Schega nikacega učitelja, o vsem se je imel zahvaljevati samemu sebi, a vendar je v rezanji pečatov dospel na tako visoko stopinjo, da so se mu čudom čudili vsi sovremeniki. V Monakovem je rezal pečate za novce in kolájne. Posebno podpiral je tega umétnika talent tedanji prosednik novčni kovárni in rudárstvu grof Haimhauser. Na stare dni je umétnik oslepel, zategadelj seza njega delovnost le do l. 1780. L. 1787 je umrl. Schega je zapustil oljnatih in pastelnih slik, vendar so ta dela jako redka, ker je največ svojega življenja žrtvoval rezanji pečatov. V Nymphenburgskem gradi se je videla prej podoba volilnega kneza Karola Alberta (v 42. leti), in podoba volilne kneginje Marije Amalije (l. 1738). Tamkaj so bile tudi podobe mladega princa **Maksa Josipa** in princezinje **Terezije Bavarske** (v 13. leti). **Njegovih kolájn je velik broj**, med njimi posebno izvrstnih je **18 podob bavarskih knezov** (počenši z Otonom Vélicim) v dvalotnem srebrni. Schega je **vrezal tudi svojo podobo** ter jo odtisnil na jednostranski svinčeni kolájni ¹⁾.

Schegova umétnost je tako slula, da zunanji vladarji niso le zahtevali njegovih del, nego stavili so mu celó ponudbe,

¹⁾ Nagler, „Künstlerlexicon XV. pag. 168 in dalje.“

naj stopi v njih službo, toda njemu je bolj ugajalo živeti na Bavarskem in tam skleniti svoje življenje.

Njega mlajši brat **Jernej Schega** je okolo l. 1750 delal na Dunaji. Učil se je pri svojem bratu v Monakovem in sovremeniki so ga prištevali prvim pečatorezcem v Evropi¹⁾.

Franja Andreja Schega nečák in učencec mu ni delal manjše česti od brata.

To je bil **Bernard Hribarnik**, po nemški nazivan Bergerjem, in nahajamo ga okolo l. 1770 **kolájnarja** kralja obeh Sicilij v Neapolji²⁾.

Vélika nepozabljiva cesarica in kraljica **Marija Terézija**, modra deželna mati, skrbeča za blagostanje svojih kraljevin in dežel, ozrla se je tudi na nekov oddelek naše obrtnosti, katerega je hotela udomaćiti in povzdigniti na višjo stopinjo pri bistrih sinovih naše z gozdi bogate dežele, in to je izdelovanje lične lesenine. L. 1763 je namreč ukazala, naj se poskuša **zdelovanje berchtesgadenske lesenine** razširjati po Kranjskem in po Istri. Vlada je zatorej odločila, da se imajo trije ali štirje 12—16 letni dečki poslani na Dunaj učít se rezbarstva. Odposlala sta se bila res dva dečka iz logatske okolice na Dunaj, a to je bila jedina poskušnja, kajti daljnega sledú o rezbarstvu na Kranjskem ni moči najti³⁾.

Tudi v tej dóbi so stopali na dan **pisatelji o umételnosti** v necem gotovem smisli, pisatelji namreč, kateri so obravnavali predmete, po svoji vsebini tičóče se umételnosti, izlasti slikarstva.

„Bibliotheca Carnioliae“ našega trudoljubivega patra Marka Pohlina imenuje nam mlade pisatelje **Kraševca**, **Lukančiča** in **Deklevo**, kateri so l. 1744 in 1745 obravnavali „optiko bôj“ („Optica colorum“), najbrž disertacijska dela, in tedaj je spisal tudi **Pongratz** „Novum sistema de colorum origine“, („o nastajanji bôj“) ⁴⁾.

Znamenita sta bila tudi **brata Lajerja** (Leopold in Valentin), katera sta se pokazala spretna slikarja.

Leopold Lajer, (porojen v Kranji dné 21. novembra l. 1752, † dné 12. aprila l. 1818,) naobraževal se je na dunajski akademiji v slikarstvu, ter je na Koroškem stopil v zákon z neko porojeno **Egartnerico**, vzemši na sinovsko mesto nje sorodnika **Josipa Egartnerja**, tudi slikarja. Potem je slikal v svoji domovini na Kranjskem.

¹⁾ Wurzbach, „Biograf. Lex. XXIX. pag. 157—159.“

²⁾ „Nagler, l. c. VI. pag. 333.“ Primerjaj tudi Kukuljevičev „Slovník umetn. jugoslav. pag. 115.“

³⁾ „Blätter aus Krain 1865 pag. 36.“

⁴⁾ „P. Marcus, l. c. pag. 31, 33, 43.“

Brat **Valéntin Lajer**, (porojen dné 6. februarja 1763, † dné 5. julija l. 1810), naučil se je umételjnosti pri svojem brati Leopoldi. Dela obeh bratov se po Gorenjskem često nahajajo, in posebno v Kranji imajo mnogo njih manjših del zasobniki. Cerkve v Kranji so olepšane z mnogo hvalevredno podobo **Leopoldovê** rôke. Sliki „Zadnja večerja“ v glavni cerkvi in „Krist križan“ na kapeli pokopališčni kažeti vésčega mojstra.

Mnogo slik Leopoldovih je našel g. pl. Wurzbach pri g. Egartnerji v Kranji, (sin omenjanega slikarja), med njimi tudi podobo Leopoldovo, naslikano od njega samega ¹⁾.

IX.

Od leta 1780—1800.

Čvrsto življenje jožefinske dôbe se je razširjalo do najoddaljenejših mej cesarstva.

Tako je mogla tudi „**Academia Operosorum**“, (ki se je bila ustanovila začetkom veka, a je propala po nasprotovanji jezuitov, kateri niso imeli v nji prostora), za vlade Josipa II. in ko se je odpravil red družbe Jezusove, praznovati svoj prerod (l. 1781).

Duhoviti šolski prijatelj grof Edling, tudi prijatelj slovstvu in sam pesnik, izvoljen je bil prvosednikom ali „voditeljem“ z nova oživljeni „akademiji operosov“, in prvosednika „stanovom“ (kranjske dežele) barona Žigo Gusiča so izvolili prvomestnikom.

Med „operosi“ je bil tudi slikar **Andrej Herlein**, rodom Ljubljčan, o katerem ni moči zvedeti rojstvenega leta in ki je umrl l. 1818 učitelj risarstva na c. kr. liceji ljubljanskem.

Herlein je bil pred vsem slikar portrétov. V dvorani naše c. kr. licejalne biblijoteke se vidijo nekatere njegove prav dobro naslikane doprsne podobe imenitnih Kranjcev, in ljubljanskemu strelišču, čegaver ud je tudi bil, zapustil je galerijo portrétov nje najodličnejših tedanjih udov.

Razven portrétov je slikal Herlein še altarne podobe in freske in tudi **ilustraterja** ga nahajamo v obširnem deli „Hermann's Reisen durch Oesterreich“ (tiskanem na Dunaji l. 1783).

¹⁾ Wurzbach, „Biograf. Lex. XV. pag. 57“.

Toda z nova oživljena „akademija operosov“ je skôro zopet zaspala (l. 1787). Vendar je v kratkem časi svoje probude precej pospeševala tudi vzbujanje umételjne delovnosti.

Arhitekt Schemerl, ki je bil tudi v dotiki z njo, odprl je namreč pri „c. kr. kmetijski družbi“, uspešno delujoči uže od l. 1767, ko je Marija Terezija dala povod nje ustanovitvi, **risarsko šolo za rokodelce in umételjnike**, katerim je družba omišljala potrebne priprave ter jih dobro plačevala¹⁾.

Tačas se je porodil Slovenec, čegaver ime je slulo tudi na tujem: **Anton Hayne, slikar krajev in bakrorezec**. Zagledal je luč svetá dné 17. januarja l. 1786 v Kranji.

Hayne je imel uže dijak, a še bolj profesor živinozdravilstva na Dunaji mnogo prilike, dalje naobraževati svoj nenavadni talent za slikarstvo in uže l. 1828 je poslal mnogo dobrih oljnatih slik v razstavo akademije obrazovnih umételjnosti na Dunaji, in sicer sedem podob krajev. L. 1835 je napravil štiri podobe krajev in sliko stólnice olomuške, a naposled l. 1840 dve podobi krajev po zimi in štiri podobe Karlovega studenca.

Ljubljanski muzej hrani njega sliko Kranja in zasobniki imajo tudi več dél spretne roke Haynejeve, tako n. pr. sem videl njegovo prav lepo naslikano podobo necega kraja pri našem visokočestitem g. prvosedniki prof. dr. Jan. Bleiweisi, kateri, rojak in njegov sekundarni zdravnik v dunajski živinozdravnišnici, je bil jako dobro znan z umételjnikom.

Hayne je prisrčno ljubil svojo domovino in izlasti svoje rojstveno mesto Kranj, kamor je v počitnicah mnogokrat in časih celó peš pripotoval iz daljnega Dunaja. Umril je Hayne na Dunaji l. 1852²⁾.

Odlični diletanti v slikanji pokazali so se tedaj na Kranjskem: baron **Josip Franjo Goës**, porojen l. 1754, † l. 1815, o katerem pravi Nagler: „Dass er sich über angeerbte Standesvorurtheile hinaussetzend unter ungünstigen Verhältnissen durch unermüdeten Fleiss auf eine hohe Stufe der Kunst erhoben habe.“³⁾ dalje **Ivan Žiga pl. Brekerfeld**, slikar živalí (posebno ptičev), in slikarica minijatur **Marija Terezija pl. Flachenfeldova**, porojena baronica Wintershofnova⁴⁾.

¹⁾ Dimitz, „Geschichte Krains IV. 2. pag. 223.“

²⁾ Prijaznivo naznanilo deželnega oskrbnika g. Kremžarja po tradicijah obitelji Haynejeve.

³⁾ Nagler, „Künstlerlexicon V. pag. 262.“

⁴⁾ „Erbergov rokopis nekdanjega muzeja v Dolí.“

Izmed kparjev se nam iz tistih dní imenuje **France Stérlé** (l. 1797 ¹⁾) in Hoff²⁾) omenja dalje necega slovečega **kolájnarja Roterja**, o katerem govori na necem listki pohvalno tudi baron Erberg.

Ko so se odpravljali samostani za cesarja Josipa II. (l. 1782—1786), je bolj nego druge zadela našo deželo nesreča, da se je obilica umotvorov prodala po javni dražbi, dà, najlepši med njimi so se skrivaje raznesli in poprodali, tako, da ni verskemu zakladu nič koristilo. Obžalovati je posebno, da so stari paramenti iz Zatičine, Kostanjevice in Bistre, kateri so bili napravljeni v zgodnjem srednjem veki, izginili brez vsega sledú! Jaz se spominjam, da sem še deček s svojo materjo časih obiskaval neko zeló staro gospó v Ljubljani, kjer sem videl obleko iz težke svile zlatom vezene, o kateri se je pravilo, da je prikrojena iz zatiških mašnih oblačil!

Natančno in jedrovito je pisano o porabi odvzete samostanske imovine v Boštijana Brunnerja deli „Benedictinerbuch“, katero je prekrasno natisneno nedavno izšlo v spomin 1400 letnega obstanda benediktinskega redú v Wörli pri Augsburgi.

X.

Naš 19. vek.

Uméteľjniško gibanje v naši deželi začetkom našega 19. veka ni bilo neznamenito. Pomisliti nam je tú samo, da je bila tedaj dôba našega nepozabljivega barona **Žige Zoisa**, kateri je na polji znanosti in uméteľnosti vzbujal in podpiral vse, kar bi moglo dušno koristiti národu slovenskemu ter ga povzdigniti pred svetom.

V svojem gradi na Brdi pri Kranji je imel blagi baron — čegaver palača v Ljubljani se je smela imenovati pravi „hram uméteľnosti“ — lepo galerijo, kjer se je videlo mnogo izvrstnih bakrorezov, katere je on posebno ljubil³⁾)

¹⁾ Vodníkove „Novice“ l. 1797 (meseca novembra).

²⁾ „Gemälde von Krain II. pag. 60.“

³⁾ Hoff, „Gemälde von Krain I. pag. 154.“

L. 1808 je samo v Ljubljani bilo sedem slikarjev¹⁾ in učitelja na javni risarski šoli so imeli pridnega **Dorfmeistra**, kateri je, mimogredoč povedano, prvi risal „čudovito živálico“ v Postonjski jami „človeško ribico“, (*Proteus anguineus*), katero so bili tedaj prvič našli“).

Prišle so vojskine zmešnjave l. 1809 in končale so se z okupacijo Kranjske, oziroma Ilirije po Francozih, kateri so „začasno vladali“ po nji od l. 1809—1813.

Da se organizujejo ilirske provincije po francoskem kopiti, zato je bilo treba ustanoviti centralno šolo („*écoles centrales*“) v Ljubljani, glavnem mestu deželnem. Na tej centralni šoli sta se poleg mnogih predmetov višjih šol učila tudi **risanje** in **arhitektura**.

Kako zeló so v risanju napredovali gojenci ljubljanske centralne šole, o tem nam priča delo, katero so završili úže l. 1811 pod naslovom:

„**Plan de ville de Laybach** pris par les élèves de la classe de mathématique et de dessin aux écoles centrales de Laybach. Dessiné par Jean Scherrer.“²⁾

Profesorji risanja in arhitekture na nižjih šolah so dobivali od Francozov po 200 frankov gratifikacije.⁴⁾

Ko so odšli Francozi in je Avstrija zopet prevzela gospodarstvo naših dežel, skrbela je tudi dalje za pouk v risanju na ljubljanskem liceji in na tako zvani nedeljski šoli za rokodelce, da se tem načinom vzboljšuje okus umeteljne obrtnosti (l. 1816 in 1818⁵⁾).

Profesor risanja na tej šoli je bil **Fröhlich**, kateri se je obraževal na dunajski akademiji in je bil posebno mojster v risanju podob.

Najbrž po spodbudi barona Zoisa, in ker je ta skôro potem umrl (novembra meseca l. 1819), so se združili nekateri domoljubi, da ustanovijo „domorodno zgodovinsko društvo“ ter ž njim združení „ilirski muzej.“

Ustanovno pismo, ki se nam je ohranilo v rokopisi, je v istini mojstersko delo organizacije tedanjih dveh domorodnih ali boljše národnih društev.

¹⁾ *ibid.* I. pag. 123.

²⁾ *ibid.* II. pag. 183.

³⁾ „Muzejalni arhiv.“

⁴⁾ Dimitz, „Geschichte Krains IV. 2. pag. 349.“

⁵⁾ „Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1860, pag. 56, 48.“

Tú gre le omenjati, da je po besedah tega ustanovnega pisma tudi to bilo vánje postavljeno, da se ima v muzeji ustanoviti galerija **národne umétnosti proizvodov**.

To nakano o ustanovitvi muzeja in národne galerije v njem je poznejše izvršil prijatelj baron Zoisu in ustanovitelj sedanjemu muzeju grof **Franjo Hohenwart**, strijc našemu veleccenjenemu rojaku in zastopniku naših národnih interesov Nj. eks. grofu **Karolu Hohenwartu**. Takoj pri ustanovljenji muzeja se namreč nahaja v prvem zapisniki uže 17 oljnatih slik kranjskih mojstrov in nabralo se je tudi skóro potem znamenito število 2392 bekrerezov¹⁾.

Grofa Hohenwarta je v svojih umétniških principih pri muzeji krepko podpiral njemu prijatelj baron Erberg, ki je tudi za svoj muzej v Doli nakupičil lepo število najdražjih slik domačih in tujih slovečih mojstrov, katere je sam z največjo skrbljivostjo uredil in popisal. A Bogu bodi potoženo, da so to za našo domovino v kulturno-zgodovinskem oziru vážno zbirko dediči barona Erberga razprodali na vse štiri vetrove, kakor je to navadno osoda naših avstrijskih zasobnih zbirk. Dotična „mesta“ posameznih dežel ali nimajo razuma o takovih stvaréh, ali jim morebiti niso na razpolaganje novci, da bi se takovi zakladi ohranili doma na dušno prosveto národu.

Toda vrnimo se zopet k svojim domačim slikarjem v prvi polovici našega veka.

Tedaj je bil v Kranji ustanovil Lajer svojo „šolo.“

Poleg uže imenovanega **Egartnerja** so tekom časa izšli iz te šole: **Taučar**, (Idrijčan), potem **Jurij Taučar**, **Wissjak** in **Götl**, (slikar in kipar.)

Tudi nastopijo v tej dôbi slikarji: **Miha Kavka**, **Batič**, **Bartl**, **Brodnik**, **Kogovšek**, **Dolar**, **Miškovic**, slikar in kipar **Mikše**, slikarica **Alojzija Marija Petrič** i. dr., a nad vse se je povzdignil **Matevž Langus**, porojen v Kameni gorici na Gorenjskem l. 1792, kateri je še le v pozni starosti zaslužil na daleč in široko in dosegel veljavnost. Sin borega žrebjarja je prišel Langus necega dné v grad grofa Thurna v Radovljici, kjer je ravno **Schreibers** iz Celovca slikal sôbe. Ta vpraša Langusa, bi li ne hotel tudi slikati sôb. „Hočem!“ mu odgovori in takoj pomaga mojstru napravljati barve. Potem je odpotoval v Ljubljano — slikat sôbe!

Kar se mu vzbudi veselje, da bi poskusil slikati oljnate podobe, in šlo mu je to dobro izpod rok. Prisluzil si je s sli-

¹⁾ „Leitfaden für den Museumbesuch (von Graf Hohenwart) pag. 15, 17.“

kanjem sôb majhno vsoto in s temi novci je odšel za jedno leto na dunajsko akademijo, kjer se je izredno pridno učil¹⁾. Pridši v Ljubljano se je zopet prijel slikanja sôb, toda le s tem namenom, da si z nova kaj prihrani za daljna umételjniška potovanja. Vzel je tačas k sebi svojega brata Ivana, kateremu je prepuščal slikanje sôb, v tem ko se je sam dalje vadil v slikanji oljnatih podob.

Ko si je takim načinom drugič prihranil potrebnih novcev, nastopil je svoje uže davno srčno zaželeno potovanje v Italijo, deželo umételjnosti, in sicer je šel najprej v Rim. Dve leti je ostal Langus v Italiji in najdlje v „večnem mesti“, kar je bilo zelo koristno za njega umételjniški razvoj.

Ko se je Langus vrnil iz Italije v svojo domovino, obsuli so ga ljudje z delom in slikal je al fresko in oljnate slike, altarne podobe in portrête.

V ljubljanski stólnici je delo njega rôke slika „sv. Nikolaja“ v vélicem altarlji. Za mestno farno cerkev sv. Jakopa je naslikal „vnebohod Marijin“ in za gradsko kapelo na Fužinah „križanje Kristovo.“ Izmed portrêtov se mu je posebno posrečila slika grofa Franja Hohenwarta, ki se hrani v ljubljanskem muzeji. Markiju Gozzaniju v Turini je naslikal Langus podobo „bogorodice čistega spočetja“ in svojemu rojaku misijonarju Baragi mnogo altarnih slik za Ameriko.

Med freskami njegovimi zaslužujejo imenovane biti izlasti freske v kúpoli ljubljanske stólnice in „kronanje Marijino“ v frančiškanski cerkvi, kateri je naslikal tudi „križev pot“²⁾.

Kaj je bil Langus svoji domovini, svojemu rodu, o. tem je najlepšo oceno izrekel njemu rojak, naš globokočutni dr. Lovro Tom an v naslednjih pristrétnih granesih :

„Vreden si doma postavil mu dike,
V barvah razlival ti večni uzor,
Dihal iz duše prekrasne si slike,
Slavnega tvoj te slavi umotvor!“

Pred nekoliko leti so rojstveni hiši Langusovi v Kameni gorici vzdali njega čestitelji spomenik, kateri priča potomcem, da se je na tistem mesti porodil vélik umételjnik slovenskega národa.

¹⁾ Takrat in tam se je seznanil Langus tudi z našim genijalnim pesnikom dr. Fr. Preširnom, s katerim sta si bila do smrti srčna prijatelja. Stritar, „Klasje z domačega polja“ pag. 46.

²⁾ „Život Mateja Langusa, slikara slovenskoga, od Ivana Kukuljevića. V Zagrebu 1852.“

Napis slóve:

„Tú se je rodil

Matevž Langus,

slikar,

roj. 9. sept. 1792, umrl 20. okt. 1855.“

Langus si je pridobil s svojo uméteľnostjo in pridnostjo lepo imovino, zapustil je namreč svojima nečakinjama, katerih jedna je bila tudi slikarica, vsoto 40.000 gld.

Blažilni vpliv, katerega je imel Langus na uméteľnosti razvoj v naši deželi in na okus uméteľjniški je bil izvanreden in se je opazoval še dolgo po njega smrti.

Ustanovil je bil tudi svojo „šolo“ in izlasti dame je vzbujal, naj gojé lepe uméteľnosti. Izmed obilega brôja njegovih učeníc — vse je sililo k njemu — so si pridobile sloveče ime **Josipina Strusova**, letos umrša prédnica ljubljanskim čč. gospém uršulinkam, katere najlepše slike lepšajo cerkev nje redú, potem **Amalija Oblakova**, poznejše soproga vroznanemu pesniku Fr. pl. Hermannsthalu, katere hči je tudi kakor mati posvetila se uméteľnosti, in **Terezija Lippitschova**, soproga zdravniku dr. Köstlu v Gradci.

Učitelja v risanji na javnih šolah ljubljanskih sta bila tedaj **Huber** in **Oblak**.

Nekov duhovnik, v. č. g. **Ivan Pucher**, porojen l. 1814, † na Dovjem dné 7. avgusta 1864, najprej kaplan v Bledi potem na Dovjem, bavil se je s poskusi, kako bi se novim načinom dale napravljati transparentne (prozorne) slike na stekli, in sicer s porabo žepa. O tej metodi je sam poročal v „Sitzungsberichte“ cesarske akademije na Dunaji¹⁾ med drugim: „dass sie für die dürftige Darstellung der Lichtperspective bei architectonischen und landschaftlichen Gegenständen wie eigens geschaffen erscheint“.

Izúmek **Pucherjev** je vzbujal v merodajnih krogih velíko pozornost in v londonski obrtnijski razstavi je vzprijel zánj kolájno²⁾.

Uspéhi domačega slikarja Langusa spodbujali so prejšnje diletante, uméteľnosti se posvetiti, tako n. pr. **Pavla Künla**, ki je s polkom Hohenlohe šte. 17. bil prišel iz Češkega v Ljubljani, mladostnega **Stroja** in Solnogradčana **Kurza pl. Goldensteina**, ki je pripotoval v naše mesto z gledališčnimi gódeži.

¹⁾ „Philos. naturwiss. Classe 1851. Jännerheft.“

²⁾ „Wiener Zeitung 1864. Nr. 210. pag. 577.“

Künl je skôro zaslul cerkvenim slikarjem in stvaril mnogo altarnih podob, a razven tega je slikal še studije, portrête itd. Tudi je bil izvrsten kopist in napravil je nepozabljivemu mecênu umélteljnikov knezu Vincenciju Auerspergu mojstersk posnetek v ljubljanskem muzeji hranjeno slike „bôja pri Siski“.

Stroj se je učil v Benetkah in je bil na dobrem glasi zaradi svojih ženskih portrêtov, a kakor nazivljejo sedaj Dunajčana Schrotzberga „slikarja čipek“ („Spitzenmaler“), takisto so svoje dni imenovali Stroja „slikarja rôk“, kajti ako je on portretoval dame, slikal jim je vedno lepe drobne ročice.

Kurz pl. Goldenstein, kateri je imel mnogo cerkvenega dela, (altarne slike), bil je tudi zaslužen dekoracijski slikar ljubljanskega gledališča. Postavil si je dalje trpežen spomenik v naši domovini s svojo po Korytkovem naročili slikano „knjigo jugoslovanskih nôšenj“, iz katere je uže pred mnogimi leti v baker rezanih in barvanih ponatisnila 12 podob „kranjskih nôšenj“ domača Jos. Blaznikova tiskarna.

Goldensteinovi otroci, sinovi in hčere, so oçetu nasledniki v slikarstvu in jeden sin njegov, porojen Ljubljančan, je sedaj profesor risarstva na gimnaziji v Gradci.

Továriša in v prijateljski zvezi se nam pokažeta v tisti dôbi oba slikarja in nekdanja oficirja, umrši **Anton Karinger**, Ljubljančan, in **Edvard Wolf** iz Vélicih Lášeeč, ki sta služila v domačem 17. polki.

Karinger se je odlikoval posebno v slikanji krajev in njega „slike iz Dalmacije“ v razstavi avstrijskega umélteljniškega društva na Dunaji so jako prjale okusu veščakov.

Wolf, zgodovinski slikar, učil se je v akademiji na Dunaji in v Benetkah. Njega slike (največ altarne) odlikujejo se po pravilnem risanji in dobrem koloriti zeló od drugih takovih del.

Wolf je ustanovil svojo „šolo“.

Pri njem so se naobraževali: **Jurij Šubic**, zgodovinski slikar, ki je vzprijel za svoje duhovite kompozicije „Füngerjevo darilo“, **Ivan Šubic**, kakor brat zgodovinski slikar, obiskaval je akademijo v Benetkah ter bil potem v Rimi, **Šimen Ogrin**, tudi v Benetkah naobražen, in **Ludovik Grilec**, čegaver dobro slikani portrêti nekaterih ljubljanskih osob obetajo mlademu umélteljniku lepo bodočnost. Učil je Wolf tudi ljudi, katerim je slikarstvo le zabava.

Več ali menj talenta in poziva za slikarstvo so v novejši dôbi pokazali tudi: **Čeferin**, **Kozél**, **Hudovernik**, (ki je bil dlje v Rimi), **Gosár**, (učenec Langusov in izlasti dober slikar „križev“),

Mat. Medved, Tominec, (Kraševce), **Miroslav Tomec**, (sin kiparja št. vidskega), slikajoč največ cerkvene podobe, potem **Barofsky**, slikar cvetlic in dekoracij, (ki je bil svoje dni tudi suplent na glavni šoli).

A v poslednjem časi je vse prekosil **Franke**, čegaver talent ima genijalen vzlet. Franke se je naobraževal na Dunaji in na daljnih potovanjih ter si je s **portrêti** uže za vselej pridobil sloveče ime. Njega slike naših slavnih sovremenikov slovenskih so pravi umotvori in njega črtež národne pravljice o „povôdnjem moži“ imenovati se sme dovršenim.

Njegov portrét Valvazorja, (podoba do kolén) je izvrstno delo, posebno ako se pomisli, da ni uméteľnik imel pripomagála razven bakroreza v baronovi kroniki. Podobo je dal naslikati g. J. Kecelj, prejšnji kameniški župan, za Valvazorjevo dvorano v Prašnikarjevem gradi Medji, kateremu je bil nekdanj gospodar slavni naš domoljub Valvazor sam.

Franke je sedaj profesor risarstvu na gimnaziji v Kranji.

Lep talent je imel tudi slikar **Umek**, ki je obiskaval monakovsko akademijo, o katerem se pak sedaj ne zna, je li še živ ali mrtev.

Slikarica in učiteljica v slikanji je tudi hči uže hvalno omenjanega Pavla Künla, gospica **Ida Künlova**, rodom Ljubljanka, katera pred vsem dobro slika otroške portrête.

Mlada uméteľnica je s pomočjo kranjske dežele in c. kr. vlade (s stipendijo ministra za uk in bogočastje) naobraževala se na Dunaji in v Monakovem.

Nekov tujec, inženêr g. **Smutny**, riše podobe krajev in portrête, a posebno se mu je posrečila podoba nove c. kr. tabáčne tovarne ljubljanske, in mestni inženêr **Wagner** je zelo karakteristično narisal Véliki trg in gnéčo na njem o tržnem dnevi.

Izmed kiparjev naših dni, kakor so n. pr. **Tomec, Toman, Štefan Šubic** (oča), **Murnik** in **Vurnik**, se je povzdignil na najvišjo stopinjo uméteľnosti po svojih delih **Franjo Ksav. Zajec**, kateri je nam zdelal natančne doprsne podobe naših veljakov Vodníka in Preširna, škofa Wolfa, dr. J. Bleiweisa, dr. Coste, dr. L. Tomana in njemu prve soproge Josipine Turnogradske, Stritarja, Fid. Terpinca, Fr. Ser. Cimpermana i. dr.

Franjo Ksav. Zajec, (najstarejši bratov **Valentina** in **Marka**, katerih prvi je izvrsten figurist, dobro znan v Italiji, a drugi spreten ornamentik in marmorist par excellence), porodil se je dné 4. decembra l. 1821 v Sovodnji, (Vélika Oselica, hiš. šte. 13), ter se je učil 2 leti na dunajski in potem na monakovski akade-

miji. Tuji obiskovalec ljubljanske stólnice naj ne pozabi ogledati si prekrasne mramornate doprsne podobe slovenskega mecéna in nekdanjega knezoškofa ljubljanskega **Ant. Alojzija Wolfa**, in izvrstna je baje tudi „en relief“ izdelana podoba slavnega afričanskega misijonarja dr. **Ignacija Knobleharja** v Škocijani na **Dolenjskem**. Poleg mnogih cerkvenih del, (za stólnico podobi sv. Mohorja in Fortunata i. dr.) je nedavno izdelal **Zajec** tudi za Breznico, rojstveno faro našega mil. g. knezoškofa dr. Kriz. Pogačarja, podobe „žalostne bogorodíce“ in „sv. Petra in Pavla“, vse iz isterskega mramorja in v prirodni velikosti. Vendar nad vse gre pohvaliti izmed njegovih umotvorov novejše dóbe v prirodni velikosti iz kararskega mramorja mojsterski izdelano celo podobo našega nepozabljivega národnega pisatelja in domoljuba škofa **Ant. Mart. Slomška**, katera stoji v mariborski stólnici.

O povzdvigih naše domače umételjne obrtnosti si nabira lepih zaslug ljubljanska c. kr. višja realka, kjer pridno spolnuje póslo profesorja za risarski oddelek naš cenjeni rojak slikar **Globočnik**. Realka je vzprijela na razstavi v Parizi l. 1867 zlato kolajno.

V soglasji s splošno razširjenim hrepenenjem po naobraženosti in z višjo stopinjo naobraženosti same je tudi, da se iz veselja bolj nego li kedaj prej udaja mladina lepim umételnostim. Vzbudilo se nam je mnogo diletantov, pred vsemi dame: komtesa Pace, komtesa Wurmbandova, Emilija Baumgartnerjeva, porojena Terpinčeva, Pavla Merici, porojena Seunigova, Marijana Hólegova, porojena Kozlerjeva, gospica Leopoldina Lawatschkova, ki je bila uže učenka avstrijskega muzeja za umételnost in umételjno obrtnost a je je smrt končala nádejepolno življenje, gospica Helena Germonikova (v Trsti), ktere slike krajev so se uže razstavljala v avstrijskem umételjniškem društvu, gospica Perkova, (slikarica akvarelov in oljnatih podob) i. m. dr.

Med gospodi so imenovati: Urbančič, graščak v Preddvori, (altarne slike i. dr.), dr. Papež, (slike krajev in dobro zadeta podoba Preširnova), računski sovétnik Hoffmann, (slike krajev,) Kunibert Drenik, (takisto,) Vincencij Novak, vrli risar ilustracij za novo izdajo Valvazorjeve kronike, (natisnene pri Ivan Krajci v Rudolfovem); potem grofa Artur in Alfonz Auersperg, vit. Oskar Kaltenegger, vit. Strahl, (mlajši,) vitez Roth, (mlajši) i. m. dr.

Tudi med v. č. gg. duhovniki se je pojavilo mnogo samoukov v višjem smisli besede, ki so si pridobili znano ime, kakor n. pr. Pustavrh, ki je imel posebno fin okus za barve, dalje slikar in mehanik kaplan Dejak v Sori. V vrsto risarjev in mehanikov nam je tudi staviti v. č. g. voditelja Peternella, kateri prepresto izdeluje učna pripomagala.

Posebni ljubitelji proizvodov umételnosti in umételjne obrtnosti zaslužujejo med nami imenovani biti: gospá pl.

Stöcklova in nje soprog vladni sovétnik vitez Stöckl, deželne višje sodnije sovétnik pl. Strahl, kateri ima na svojem gradi v Stari Loki dragoceno, okusno sestavljeno galerijo, ki jo vedno množi z dobrimi kopijami, tako pospešujoč in podpirajoč domačo umétnost, umrši baron Žiga Zois, stotnik baron Elsner i. dr.

Prva razstava slik v Ljubljani, podružnici avstrijskemu umétnišškemu društvu, bila je l. 1852 in še nekoliko potov poznejše. Ker naše mesto nima stalne galerije, ta okolnost zeló ovira razstavo, zatorej je z ozirom na razmere časa in na dušne potrebe národa želeli, da se ustanovi takova galerija.

Pred dvajsetimi leti je dobila Ljubljana v „Zvezdi“ brončeno doprsje grofa Radeckega, katero je lil sloveči **Fernkorn** na Dunaji, in križanska cerkev podobo **Canonovo** (Straschiripka). Lepe cerkvene stavbe ljubljanske je pomnožila okusno z nova zidana ternovska cerkev, (katero je postavil arhitekt Schöbl).

Znani in sloveči dunajski slikar krajev Tomaž Ender je zdelal 40 podob iz Kranjskega, katere se s Pernhartovo panoramo Triglava hranijo v našem muzeji.

L. 1866 (v spomladi) je pisalec teh vrst sprožil misel, kako bi se uredila podružnica avstrijskega muzeja za umétnost in umétno obrtnost na prid Kranjski v Ljubljani in vdeležili so se bili pogovora v stanovanji tedanjega mestnega župana g. dr. E. H. Coste v. č. g. stolni prošt A. Kos (s pritrilnim pismom), g. baron Anton Zois, g. profesor Globočnik, g. voditelj dr. Henrik Costa i. m. dr. Vendar v zbori je bil nekdo — čegaver ime je najboljšje zamolčati — ki je prav po Mefistovem gásli: „Ich bin ein Theil von jener Kraft, die stets verneint,“ s svojimi pomisleki vedel stvar tako dolgo opovirati, da je vojska s svojo železno roko potrkala ob naša vrata in je nam vsem bilo misliti na druge stvari, nego li na umétnost in umétno obrtnost.

A sedaj je zopet primeren čas, da se z nova poprimemo te ideje ter da bi ustanovili národno galerijo in tako odprli národu nov izvor prosvete, sedaj je tudi tista „zanikujoča moč“ precej oslabéla, in da je volja národa, oziroma njegovih zastopnikov, ozbiljno rešiti vprašanje o ustanovitvi pravega, Slovencev v čast služkega národnega muzeja, skóro bi se povzdignil na domači naši zemlji takov hram, v katerem bi se gojilo čuvstvo za umétnost in umétnost sama in na kakoršne se ponosno ozirati imajo pravico sosednje dežele.

V to svrho Bog pomozí!

Kako važnost ima „Jordanis“ za slovensko zgodovinopisje?

Spisal S. Rutar.

I.

Kadar zapazimo na katerem izmed svojih hribov osivelo razvalino, ki vzbuja v nas spomin na davno minolost, radi poprašujemo, kdo je sezidal ta grad, kako osodo je imel lastnikov rod in kako zanimivo je končal svoje bitje? In kadar vzamemo v roko zgodovinospis, ki je tisoč in več let star, oziramo se radovedno po pisateljevi osobi in njega življenji. Ali navadno ne ostane ta radovednost nikjer bolje neutolažena, nego ravno v zgodovini. Tako se nam godi tudi, če poprašujemo, kdo je bil Jordanis?

Niti njega pravo ime nam ni znano. Najboljši stari „codices“ pišejo „Jordanis“¹⁾ in še le Peutingerjeva izdaja l. 1515 je uvela obliko „Jornandes“²⁾. In Jakob Grimm zagovarja odločno poslednjo pisavo³⁾. Bistroumua je njega hypotesa, da je spremenil Jornandes svoje bojevito ime („jor“ pomenja v gotščini vepër in „nanth“ predrzen) v „Jordanis“ tedaj, ko je stopil v duhovenski stan, ker poslednje ime je bilo pri Rimcih v navadi⁴⁾.

Kakor Jordanovo ime, tako je tudi njega rojstvo temno. Sam sebe prišteva tako rekoč Gotom: „Nec me quis in favorem gentis praedictae (i. e. Gothorum), quasi ex ipsa trahentem originem, aliqua addidisse credat etc.“⁵⁾ Tudi nam pove ime svojega očeta Alanovamuthis in svojega deda Paria, ki je bil

¹⁾ „De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis“, ed. Closs, pag. 177.

²⁾ Wattenbach, „Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter“, 1. izdava str. 47.

³⁾ „Kleinere Schriften“, III. pag. 171—179; 234.

⁴⁾ Wattenbach, o. c. pag. 48, opomba.

⁵⁾ Closs, pag. 210.

„notar“ alanskemu vojvodi Caudacu, dokler je ta živel¹⁾). Jordanov rod je bil v zvezi z imenitno rodovino Amalov, katera je dajala Gotom kralje. Na to zvezo je Jordanis ponosen in sploh se kaže, da je bila njega rodovina med imenitnejšimi v deželi.

Iz Jordanovih besed lahko posnemljemo, da ni bil prav za prav Got, kakor ga je najprej Sybel imenoval, nego Alanec²⁾). Nasproti pa hoče Pallmann dokazati³⁾, da je bil Jordanis rodom Scir. Toliko lahko z gotovostjo trdimo, da je bila njega rodovina germanska, ali bolje resnično pogermanjena.

O Jordanovem življenju vemo le toliko, kolikor se dá iz njega spisov posneti. On ni užival gramatikalnega naobraževanja v šoli, kakor sam pripoveduje: „Ego item, quamvis agrammatus, Jordanis ante conversionem meam notarius fui“⁴⁾). Vendar se je priučil latinščini v občevanju z omikanci, tako, da je lahko bral latinske pisatelje⁵⁾). V tem jezici se je s pridnim branjem v poznejših letih tako izuril, da je poskušal celo sam v njem pisati. Se vé, da je njega jezik in njega slog ostal vedno barbarisk.

Kakor njega ded bil je zatorej tudi Jordanis notar, t. j. toliko, kakor naš tajnik⁶⁾). Ne vemo pa, kje in kako je deloval v službi notarski. Svoja prva leta je preživel najbrž ob spodnjem Dunavu, ker njega gotska zgodovina jasno priča, da so mu bili oni kraji dobro znani. Menj pozna Italijo, kjer je najbrž še le svoja poznejša leta prebil. Samo Ravena mu je dobro znana; nje okolino popisuje jako natančno⁷⁾). Morda je pa ta popis le iz Cassiodora posnel.

Jordanov izraz „ante conversionem meam“ ne pomenja le, da je prestopil od arijanske h katoliški veri, temveč tudi, da je šel med duhovnike. To vemo od tod, ker je poznal Rufinov prevod Origenovega komentarja listu do Rimljanov, kajti kos tega prevoda je vzel v predgovor svoji gotski zgodovini. Tudi je navedel premnogo citatov iz biblije v predgovori svoji drugi knjigi „Breviatio chronicorum“⁸⁾). Še več, Selig-Cassel je dokazal⁹⁾, da je bil Jordanis celo škof, ter Schirren in Bessell¹⁰⁾ mu pritrjujeta, Papež Vigilijs piše namreč dné 14. avgusta l. 551 kar se tiče trikapitulskega prepira: „Nos — cum Dacio Medio-

¹⁾ „De Getarum etc.“ ep. I, Closs, pag. 176—177.

²⁾ Wietersheim, „Geschichte der Völkerwanderung“ II. pag. 137.

³⁾ „Geschichte der Völkerwanderung“, II. pag. 122—123.

⁴⁾ Closs, pag. 177.

⁵⁾ Wattenbach, o. c. pag. 48.

⁶⁾ Cassiodorus, „Variorum lib.“ VI. 16.

⁷⁾ „De Getarum sive Gothorum origine“ op. XXIX.

⁸⁾ Bessell, „Jordanes v Erseh-Gruberjevi encyklopaidiji LXXV. pag. 104.“

⁹⁾ „Magyarische Alterthümer“ pag. 302.

¹⁰⁾ Schirren, „De ratione, quae inter Cassiodorum et Jordanem intercedat commentatio.“ Bessell l. c.

lensi — atque Jordane Crotonensi, fratribus et coepiscopis nostris — decernimus etc.“¹⁾ Nekateri sicer dvomijo, da bi bil ta škof Jordanis „naš“ zgodovinar²⁾. Ali pomisliti je treba, da nagovarja naš Jordanis v predgovori svoji knjigi „Breviatio chronicorum“ papeža s „frater“, kar je storiti smel le škof. Zatorej lahko tolča Jordanis na konci omenjenega predgovora papeža Vigilija, katerega je cesar zadrževal na carjigradskem dvori. Tudi naslednji papež Pelagij omenja l. 556 Jordana „zagovornika cerkve.“

Iz vsega tega lahko sklepamo, da je bil naš Jordanis res škof, in sicer v Crotoni v Kalabriji. Še bolj se prepričamo tega, če pomislimo, da si je bil Jordanis izposodil Cassiodorovo gotsko zgodovino od njega oskrbnika. Cassiodor je bil rojen v Bruttiji (sedanji Kalabriji) in je prebival tedaj, ko je Jordanis pisal svojo zgodovino, na svojih domovinskih posestvih³⁾. — O Jordanovem škofovskem delovanju vemo le to, da je bil papeža Vigilija izpremil v Carjigrad.

Prepirali so se namreč takrat o tako imenovanih treh kapitulih. Ta prepir se je bil zavel, kakor navadno v orijenti l. 535 in je povzročil cerkveno razkolništvo, ki je 150 let trajalo in vse zapadnoevropske škofije med seboj razprlo. Ta prepir je bil tudi vzrok, da se je bil carjigrajski patrijarhat odcepil od akvilejskega. Cesar Justinijan je hotel zadovoljiti monophysite, ki niso pripoznavali chalcedonskega zbora od l. 451, in jih zopet združiti z rimsko cerkvijo. Zato je dal l. 544 zavreči tri verska načela („tri kapitule“) škofov Theodora iz Mopsuestije, Theodorita iz Cyra in Ibe iz Edesse, dasiravno so bila ta načela od chalcedonskega koncila za pravoverna spoznana. V drugem pa naj bi bila ostala veljavnost omenjanega koncila. Nasproti temu se je zdelo papežu in zapadnim škofom, da je Justinijan sè svojo naredbo chalcedonski zbor oškodoval.

Da bi iz tega nastale razpore poravnal, podal se je bil papež Vigilij z nekaterimi italijanskimi škofi v Carjigrad. Ker se papež ni hotel udati cesarskim terjatvam, obdržali so ga tako rekoč v zaporu. V tem skliču Justinijan l. 553 peti splošni cerkveni zbor v Carjigrad in ta se je klonil cesarskemu bogoslovju, ter zavrgel zgoraj omenjene tri kapitule. A razpor je trajal še dlje, tudi potem, ko je bil Vigilijev naslednik Pelagij l. 555 sklepe petega cerkvenega zbora vzprijel in potrdil⁴⁾.

Da se je naš Jordanis pri tej priliki res v Carjigradi mudil, razvidamo iz njega predgovora „Breviatio chronicorum“.

¹⁾ Köpke, „Deutsche Forschungen“, pag. 58.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Jordanis, „De Getarum etc.“, uvod, pri Clossi pag. 2. — Bessell, o. c. pag. 103.

⁴⁾ Abel, „Dostavek prevodu Pavel Dijakonove zgodovine Langobardov“.

Tukaj pravi z ozirom na papeža Vigilija: „quod me perlongo tempore dormientem vestris tandem interrogationibus excitastis“. Interrogationes pomenja tukaj pogovarjanja, in to kaže, da je Jordanis neposredno s papežem občeval. Ta pogovarjanja so se nanašala na neko književno delo, za katero je papež Jordana spodbujal. Tudi omenja Jordanis, da je Carjigrad vsakemu dobro znano mesto, katerega ni treba natančneje opisovati¹⁾.

Vigilij se je hotel odtegniti cesarjevemu pritiskanju in zato je ubegnil (najbrž koncem l. 551) iz Carjigrada v Chalcedon, od kodar se je vrnil še le početkom l. 553 nazaj v Carjigrad. Izprémiljal ga je Datus iz Milana; ali tudi drugi italijanski škofi, tega ne vemo, pa verjetno je, da. Tudi Jordanis je bil med njimi, to kaže njegov popis chalcedonskega mesta. Ko omenja prejšnjih gotških vpadov v Malo Azijo, pravi²⁾: „Partibus Bithyniae delati, Chalcedonum subvertere, quam post Cornelius Avitus aliqua parte reparavit, quae hodieque, quamvis regiae urbis vicinitate congaudeat, signa tamen suarum ruinarum aliquanta ad indicium retinet posteritatis.“ Le če si mislimo, da je bil Jordanis tako blizu klasiških tal trojanskih, razlagati si moramo velikansko nesmisel, katero izraža Jordanis s temi besedami: „Goti so razdeli ob svojem povratki iz Male Azije Trojo in Ilium, quae vix bello illo Agamemnoniaco aliquantum se reparantes, rursus hostili mucrone deletae sunt“. Te Jordanove besede kažejo, da se je zanimal za tne kraje in to je bilo najlažje moči, ako je sam blizu njih stanoval³⁾.

Poznejših vestí (po l. 556) nimamo o Jordanu. Tudi ne vemo, kedaj je umrl. Iz njega besed: „Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur“⁴⁾, se le posnemlje, da je to pisal pred uničenjem Gepidov l. 568, a ne, da je prej umrl⁵⁾.

Kakor prej Tacit, tako se je pečal Jordanis za dōbe ljudskega preseljevanja sosebno z Germani. On je bil prvi German, ki je posvetil svoje pero zgodovini, a v zgodovinarstvu ne dela svojemu národu nikake časti. Bil je uže po natvori brez talenta za tako delo, nikacega poklica ni čutil zánj, manjkala mu je sposobnost za kritično presojevanje in s tem, da se je poprijel pisati zgodovino, dokazal je le, kako so boljše moči poleg njega popolnoma dremale v onem časi⁶⁾.

Pred svojim potovanjem v Carjigrad izposodil si je bil Jordanis za tri dni Cassiodorovo delo v 12. zvezkih: „De

¹⁾ Cap. XXVIII, Closs pag. 106; ep. LVII, Closs pag. 193.

²⁾ Cap. XX, Closs pag. 83.

³⁾ Bessell, o. e. pag. 106.

⁴⁾ Cap. XII, Closs pag. 53.

⁵⁾ Primeri: Köpke, o. e. pag. 60, opomba 1.

⁶⁾ Pallmann, o. e. I, pag. 23.

origine actibusque Getarum“. To knjigo je večkrat prebral: antehuc relegi¹⁾. Ko se je v Carjigradi mudil, začel je opisovati kroniko vsega sveta „Breviatio chronicorum“. To je sestavil iz Hieronymove kronike (po Eusebij razširjene), iz Orosija in Marcellina. V Hieronymovo kroniko je vpletel poročila iz Evtropa in Orosija ter ni zapazil, da je uže Hieronymu samemu rábil Evtrop in da se je Orosiji naslanjal na Evtropa in Hieronyma²⁾.

L. 550 ali početkom l. 551 završil je bil Jordanis svojo kroniko do l. 539, do Vitigove smrti. Takrat ga pozove njega prijatelj Castalius. naj sestavi izpisek iz Cassiodorove obširne gotske zgodovine. Jordanis se je hitro poprijel te misli in spisal: „De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis.“ Tudi to knjigo je speljal do l. 539 in jo v predgovori posvetil prijatelju Castaliju. Potem se je lotil zopet svoje kronike in jo dovršil do l. 552. Posvetil jo je papežu Vigiliju, kateremu je obé deli ob jednom poslal³⁾. Obé knjigi je završil v Chalcedoni po zimi l. 551 do l. 552.

Jordanis je zajemal svoje vire za gotsko zgodovino iz Cassiodorove knjige o tem predmeti. Ta je bila podlaga njega učenosti, v njej je bila skupljena vsa Jordanova biblioteka, od tod izvira vsa snov in vsi bliščeči citati. Viri, katerih Jordanis omenja, bili so Cassiodorovi viri. Jordanova gotska zgodovina ni skóro družega, nego jako pomanjkljiv in zmeden, časih od besede do besede posnet izpisek iz Cassiodora, tako, da bi skóro lahko rekonstruirali izgubljeno delo poslednjega iz Jordanove zgodovine. To je trdil najprej Cassel in Schirren je tisto na tanko dokazal iz stilističnih vzrokov. Temu pritrjujejo vsi naslednji preiskovalci.

Jordanis sicer trdi sam, da mu so razven Cassiodora še drugi viri rabili: „Ad quos et ex nonnullis historiis Graecis ac Latinis addidi convenientia, initium finemque et plura in medio mea dictione permiscens“⁴⁾. — „Haec qui legis, scito me majorum secutum scripta, ex eorum latissimis pratis paucos flores collegisse, unde inquirenti pro captu ingenii mei coronam contexam“⁵⁾. Oni „ex historiis“ (ne ex historicis!) ne pomenja družega, nego tiste pisatelje, katere cituje v svoji zgodovini, češ, da je sam njih spise vpotrebil. Zmešnjava in zamenjava synonymnih besedi je pri Jordani tako velika, da se ne moremo na njega posamezne izraze čisto nič opirati⁶⁾.

¹⁾ Jordanis v uvodu svoji zgodovini, Closs pag. 2.

²⁾ Teuffel, „Römische Literaturgeschichte“ 3. pag. 1154.

³⁾ Bessell, o. c. pag. 101.

⁴⁾ Jordanis, uvod, Closs pag. 2.

⁵⁾ Cap. LX. Closs pag. 209.

⁶⁾ Dahn, „Die Könige der Germanen, II. Abtheilung pag. 243 ff.“

Čudno je, da Jordanis ravno o tistih možeh molči, na katere se neposredno naslanja, in da se rad sklicuje na druge, katerih knjig niti bral ni. Tako n. pr. rabil mu je prav pogostoma pisatelj Marcellinus Comes, a vendar ga nikjer ne omenja. Izlasti poglavje LIX. po Athalarichovi smrti, ter LX. in zadnje posnel je Jordanis po Marcellinu, ker Cassiodor uže ni sezal tako daleč. Tudi Rufina omenja le z mrzlim „quidam“ in vendar ga je vpotrebil v svojem predgovori in od njega je prepisal celo izpoved, da prepisuje! Kakor Jordanu, bilo je tudi Rufinu naročeno, naj sestavi iz Origenove obširne knjige pregleden izpisek in tudi on se je bavil takrat z drugim delom, Jordanov in Rufinov položaj bila sta si zatorej podobna in zato je vpotrebil Jordanis to okolnost ter posnel skoro od besede do besede Rufinov predgovor Origenovemu razlaganju lista do Rimljanov¹⁾.

Nasproti tem zamolčanim virom pa navaja Jordanis dolgo vrsto drugih, o katerih vemo za gotovo, da mu niso sami rabili, temveč da jih je le iz Cassiodora prepisal. Tako navaja Jordanis n. pr. Dija Chrisostoma, katerega zamenjuje z Dijem Cassijem²⁾. Priscovo poročilo o potovanji na Attilin dvor je posnel po Cassiodoru, kakor je Bessel dokazal³⁾. Le Pomponija Melo in Orosija rabil je morda Jordanis sam, ker dela teh dveh so bila za tiste dôlebe najnavadnejše priročne knjige. Kar cituje iz Livija in Strabona, to je povzel iz Tacita, in Ptolomeja navaja le, da bi se učenega skazal, ker nobena Jordanova beseda se ne vjema s Ptolomejevim popisom skandinavskih ljudstev. Tudi citati iz Josepha Dionysija, Ciprijana, Dexippa in Fabija ne kažejo, da bi bil Jordanis res pregledal te pisatelje⁴⁾.

Jordanova trditev „ex nonnullis historiis addidi“ je zatorej popolnoma neresnična. Ravno to veljavo ima tudi „dictio mea initio finique“. Razven nekaterih raztresenih opomb, kakor n. pr. o Slovanih, je Jordanovega blaga jedva toliko, kolikor je potreba besed, da se delo zveže in malo zaokroži. Le konec zgodovine (59. in 60. poglavje) je iz Jordanove glave sestavljen; začetek pa uže zato ne, ker so prva tri poglavja samo zemljepisne vsebine.⁵⁾

Pomisliti je treba, da ni moči, da bi si bil Jordanis od samega dvakratnega branja Cassiodorove knjige nje vsebino tako dobro zapámetil, da mi lahko sedaj iz Jordanovega sloga

¹⁾ Sybel, „Schmidts Zeitschrift für Geschichte“ VII. pag. 288.

²⁾ Grimm, „Jornandes, Abhandlungen der Berliner Akademie der Wissenschaften 1846“ pag. 18.

³⁾ O. e. pag. 108—110.

⁴⁾ Köpke o. e. pag. 51.

⁵⁾ Bessel, o. e. pag. 107.

na Cassiodorovo podlago sklepamo. Neverjetno je, da bi bil Jordanis še le čez dolgo iz glave spisal tako važne posameznosti in toliko število citatov, kateri niso nikoli popolnoma napačni, čeravno mnogokrat krivo razumljeni in na nepravo mesto postavljeni. Prisiljeni smo zatorej sklepati, da si je napravil Jordanis za dóbe svojega čitanja Cassiodorove knjige posebne izpiske in opombe, katere so mu rabile potem pri spisovanji svoje gotske zgodovine. Tako si lahko razlagamo veliko nejednakomernost, ki znači Jordanovo delo. Attilo n. pr., njega sedež in njega smrt popisuje nam jako na tanko in omenja tudi take podrobnosti, katere bi on, da je izpisovatelj, prav z lahka opustil. Nasproti pa jedva nekoliko omenja slavnih del za Gote toliko zaslužnega Theodoricha. Delal je Jordanis namreč izpiske le tedaj, kadar mu je bilo kaj menj znanega. Kar se je v Italiji godilo, to je Krotončan lahko dobro vedel; ali svet pretrepujoči Attila zdel se je Jordanu tako važen, da si je o njem zapisal natančnejših dat. Iz tega si lahko razlagamo, zakaj ne omenja podjarmljenja Gotov za Trajana in pobitja Gotov za Claudija Gothica. Da bi ne bil Cassiodor o teh dogodkih pisal, ne moremo verovati. Tako tudi lahko razumevamo, zakaj je Jordanis več dogodkov raztrgal in tuje opombe med nje vpletal, ali pa jih pretrgal brez pravega konca¹⁾.

Iz Jordanove knjige dalje lahko sklepamo, da so bile njega prvotne opombe iz Cassiodora večinoma geografskega sodržaja. V primeri z redkimi in nepopolnimi zgodovinskimi podatki čuditi se moramo, kako je vse polno geografskih popisovanj v Jordanovi zgodovini. Ta popisovanja so v tesni zvezi z gotsko zgodovino in o Cassiodori si lahko mislimo, da so mu dobro rabile v njega učeni in obširni knjigi.

Jordanu so posebno prjale one zemljepisne opombe in izpisal si jih je z namenom, da jih vpotrebi za kako kosmografsko delo. Bessell naravnost trdi²⁾, da je Jordanis tudi res pisal kosmografijo, katera se nam je pa izgubila. Sklicuje se izlasti na ravenskega zemljepisca („Geographus Ravennas“), kateri imenuje našega Jordana kar osemkrat „cosmographus sapientissimus“, ali tudi „sagacissimus“. Jeden tčh citatov iz Jordana kosmografa se ne nahaja v njega gotski zgodovini: „Quam Valeriam aliquando Dormacannorum gens obtinuit, sicut testatur multoties superscriptus Jordanis“³⁾.

Ali jaz menim, da nam ni treba misliti na posebno kosmografijo v pravem pomeni te besede. Jordanovo zgodovinsko delo nam priča, da ni bil sposoben kaj takega spisati. To, kar bi se lahko imenovalo Jordanova kosmografija, ni nič drugega, nego

¹⁾ Bessell, o. c. pag. 102.

²⁾ O. c. pag. 107—113.

³⁾ Geographus Ravennas, IV. 20.

ravno oni izpiski zemljepisnega sodržaja. Iz Cassiodora si je izpisal opomb o Britaniji, Skandinaviji, Skythiji, Daciji, nekoliko o Germaniji, Hispaniji, Italiji, o balkanskem polotoci, severnem deli Azije do Sere (Sine) in o kavkaskih deželah. Vse te dežele so bile po Cassiodorovi sestavi v širši ali ožji dotiki z gotsko zgodovino in o vseh teh si je naredil Jordanis izpiske in opombe, ki so bile med seboj brez notranje zveze in sploh popolnoma neurejene. Poleg tega pa si je zapisoval tudi zanimivejše zgodovinske črtice večje ali manjše vsebine. Nekatere stvari je čisto prepisal, druge pa le s pretrganimi stavki zaznamoval. Ko je poznejše zgodovino pisal in te črtice sestavljal, podpiral ga je tudi spomin; za mnoge podrobnosti pa je bil popolnoma izgubil zvezo in zato je sam kombiniral po svoji glavi. Najbolj ga je zanimala pri izpisovanju zgodovina Hunov, izlasti Attila in njega sinov, kajti 12 poglavij, t. j. petina vse zgodovine se bavi s tem ljudstvom in ta del je tudi najboljši in najzanimivejše pisan v vsej Jordanovi zgodovini. Še le v drugi vrsti so ga zanimali Goti, za katere je našel interesantno prazgodovino v tem, da jih je razglasil v naslednike starim Getom in Dakom.

Pri gotski zgodovini rabila je Jordanu tudi njega „Breviatio chronicorum“. Z ozirom na to lahko opravičujemo njega „dictio mea“. Jordanis si je najbrž mislil, da so kronika, kakor tudi geografski izpiski po prepisovanju njega svojina in za takošno je tudi veljala pri sovremenikih, kakor spričuje ravenki geograf sè svojimi citati iz Jordana.

Po tem anatomskem preiskovanju ne bode nam težka splošna sodba o Jordani. Stilistično stran njega zgodovine moramo, se ve, popolnoma iz némar pustiti. Saj tudi drugi takratni latinski pisatelji niso mnogo boljše pisali. Pozna se mu, da si je prizadeval izborno pisati; a na drugi strani ni tako visokodoneč, nego n. pr. Cassiodor. V historičnem oziru pa je Jordanova zgodovina hitro sestavljeno in iz raznih posameznih odlomkov spleteničeno delo, ki sedaj na široko razklada, drugič pa jedva omenja; polno sitnih ponavljanj in vendar polno skokov in praznih mest, vedno izpremljevano po naopačno in samovoljno zvezanih sklepih. Na konci pozabi, kar je početkom napovedoval, in mnogokrat se sklicuje na kaj, česar niti omenjal ni¹⁾.

Navzlic tej ostri sodbi o literarnih močeh Jordanovih cenimo navadno njega učenost in sposobnost previsoko in ravno zaradi tega se nam zdi vrednost njega zgodovine prenizka. Ravno ker je malo iz svojega pridal, ohranil je toliko več od svojega najjimenitnejšega vira²⁾. In Cassiodor ni zajemal le iz najboljših

¹⁾ N. pr. ep. IX. Closs, pag. 41: „Quos Getas iam superiori loco Gothos esse probavimus“, a tega ni prej nikjer dokazal!

²⁾ Köpke, o. e. pag. 50.

latinskih in grških zgodovinarjev, nego izlasti tudi iz gotske pripovedi in pesni, kakor tudi Pavel Dijakon za svojo langobardsko zgodovino. To potrjuje tudi Jordanis sam: „quemadmodum et in priscis eorum (i. e. Gothorum) carminibus pacne historico ritu in commune recolitur“¹⁾. In ker je pisal Cassiodor od l. 520–530, je verjetno, da je bilo takrat v gotskih pripovedih še mnogo več historičnega, nego jeden rod poznejše, ali kakor v onih pripovedih, ki so se nam do današnjega dne ohranile. Gotovo je bilo v Cassiodorovi zgodovini mnogo národnih poročil nakopičenih. A Jordanis je prepisoval nepopolno, nekritično. To se vidi uže iz tega, da nahajamo pri ravenskem geografu le podobne, a ne enakih oblik onih geografskih imen, katera nam Jordanis podaja.

Omenjati je treba še, da je Cassiodorova, in zatorej tudi Jordanova zgodovina tendencijozna, iz politiškega namena pisana. Če so se hoteli Goti v Italiji vzdržati, morali so na to delati, da bi sprijaznili rimske provincijale z gotsko vlado in da bi národna nasprotja kolikor moči poravnali. Zveza in spojenje germanskih zmagovalcev z rimskimi stanovniki dežele, to je bila tedaj gotovo vodilna misel vseh razumnejših, v bodočnost gledajočih mož. In izvrstni državnik Cassiodor, tajnik Theodorichov, moral je gotovo zagovarjati ono spojenje in na to delati, da se uresniči. Sem je merila tudi možitev Athalarichove nečakinje Matasunthe, zadnje potomke Amalov, z rimskim patricijem Germanom, Justinijanovim nečakom. Cassiodor-Jordanova zgodovina morala je zatorej prvič Gotom dokazati, da je Athalarichova rodovina prava naslednica staroslavnim Amalom, in drugič, da za Rimljane ne more biti sramotno, če jim vlada tuj, barbarski rod, ker zgodovina Gotov je še starejša in še sijajnejša od Rimcev samih²⁾.

Iz tega posnemljemo lahko tudi verjetnost Jordanove zgodovine. Cassiodor ni pisal s premislekom neresnice, temveč obrnil je stvar tako, kakor se mu je zdelo previdnejše z njega političnega stališča. A sicer gré Cassiodoru popolna vera. Bil je previden, učen in zatorej sposoben vpotrebljati vse tedaj znane pripomočke. Ker je pisal sočasno zgodovino, vedel je, da ga drugi učenjaki lahko opazujejo in nadzorujejo, zato ni smel neresnice pisati³⁾.

¹⁾ Cap. IV. Closs, pag. 21.

²⁾ Wietersheim, „Geschichte der Völkerwanderung“ II. pag. 145.

³⁾ Idem, II. pag. 92–93.

II.

Sedaj, ko smo se na tanko seznanili z Jordanom in njega zgodovino ter spoznali nje splošno veljavo, pogledimo, kake zasluge ima ta mož o slovanski zgodovini.

Le malo in nepopolno je, kar nam pripoveduje Jordanis o Slovanih in njih bivališčih. Za starejšo dōbo so njega vesti o tem národu jako oskromne in le indirektne, t. j. take, iz katerih moremo le negativne rezultate posnemati. Nasproti temu so pa poznejše opombe o razširjanji Slovanov za Jordanovega časa zlatá vredne, dasiravno se jim pozna, da jih je privrgla skopost onega, katerega vsa stvar ne zanima. — Obrnimo se najpreje do starejših Jordanovih poročil.

Šafařik, čegaver monumentalno delo bode navzlic svojim pomanjkljivostim vedno ohranilo svojo neprecenljivo veljavo o najstarejši zgodovini slovanski, ta Šafařik je skušal z redko bistroumnostjo dokazati in svoje mnenje utrditi¹⁾, da so slovanski „Venedi“ najpreje stanovali ob baltiškem morji, blizu Vislinega ustja, tam, kjer so stara ljudstva dobivala čislani jantar. Goti in druga nemška ljudstva so jih baje od tod odtisnili in bolj v sredo dežele proti iztoku prognali. Svoje mnenje opira Šafařik prvič na to, da niso bili Venedi nikoli popolnoma prognani iz svojih prvotnih bivališč med Karpati in iztočnim morjem²⁾. Dalje se sklicuje na poročilo Pytheje o jantarovem ostrovu „Bannoma“ (drugi beró: Baunoma, Baunonia, Raunonia itd.³⁾ Šafařik razlaga to ime z „Wannoma“, t. j. otok Wannov ali Wánov = Venedov. Še dalje opominja Šafařik na poročilo Pomponija Mele, da je vedel Cornelius Nepos o prihodi „Indijev“ na germansko obrežje okolo l. 58 pred Kr. Te „Indije“ okliče Šafařik v Vinide = Wende.

Kar se tiče prvobitnosti Venedov med Karpati in iztočnim morjem, opomniti je treba, da se opira ta samo na dozdevanja in prisiljeno razlaganje nekaterih zgodovinarjev. Da bi bili Slovani početkom svojega evropskega bivanja čez srednjo Vislo proti zapadu segali, to se ne dá evidentno dokazati. Pythejino in Pomponijevo spričevalo naslanja se pa le na etymologsko razlaganje imen, o katerem Šafařik sam večkrat povdarja, kako malo se sme nánj opirati, če ga ob jednem ne podpira historiško poročilo. Slovanski etymologi si ne morejo nikoli zadosta globoko vtisniti Šafařikovih besed: „Jazyk slovenský tak jest bohatý a tak ohebný, zasadiš-li se o to úporně a zapalčivě, z kterého

¹⁾ Šafařik, „Starožitnosti“, I. knjiga, drugi oddelek.

²⁾ Idem, I. pag. 109.

³⁾ Prim.: Plinius, „Historia naturalis“ IV. 13.

koli jména na svétě, třebas židovského, anebe mexikanského, přerušováním předce naposledy vždy nějaké slovanské zvuky vynutis; ale ostojí — li to s pravdu, tot je ovšem jiná otázka.“¹⁾ In Miklosich opomni prav dobro²⁾: „Redko kje drugodi nahajamo toliko samovoljnih razlaganj, nego ravno pri krajevnih imenih. Dočim nekateri, kojih patrijotizem je mnogo večji, nego njih zmožnost kritično soditi, s pomočjo slovanski razloženih krajevnih imen nekdanja bivališča Slovanov širijo daleč črez one meje, v katerih so v resnici bivali, kakor se vidi iz zgodovinskih spričeval, podtikajo drugi dokazano slovanskim krajevnim imenom take pomene, zoper katere se vpira vsako premišljeno preiskovanje. Z dobro voljo razložiti je lahko po dosedanji metodi, brez velikega bistrumja tudi Meko in Medino po slovanski!“

Ali brez ozira na to pokaže se nam Šafaříkovo mnenje nestalno iz drugih vzrokov. On misli namreč, opiraje se ravno na Jordana, da so Goti iz početka bivali v Skandinaviji in se še le od tam preselili v deželo med Vislo in Pregolo. Naš Jordanis namreč omenja uže hitro konec I. poglavja, da so prišli Goti z „otoka Scandza“ („ab huius insulae gremio, velut examen apum erumpens, in terram Europae advenit“³⁾). Tisto ponavlja začetkom IV. poglavja: „Ex hac igitur Scandza quasi officina gentium aut certa velut vagina nationum cum rege suo Berig Gothi quondam memorantur egressi.“⁴⁾

Šafařík pravi,⁵⁾ da je bila prvotna domovina Gotom ali v Skandinaviji, (kakor Jordanis trdi), ali pa v séverni Nemčiji na zapadni strani dolenje Odre. Vendar se mu zdi verjetnejše prvo. S tem se tudi skandinavski preiskovalci vjemajo trdeči, da je ime Götaland starejše v Skandinaviji, nego Swealand. Če zatorej niso Goti početkoma bivali med Vislo in Pregolo, kdo pa je stanoval ondi? Šafařík je čisto natvorno sklepal, da ta prostor ni mogel prazen biti, in ker ni vedel o drugem ljudstvu v tistih krajih, postavil je slovanske Venede tija. Saj naši zgodovinarji tako radi dokazujejo z Vodníkovo kitico:

„Od prvega tukaj
Stanuje moj rod,
Če vé kdo za druj'ga,
Naj reče od kod?“

Mnogo natvornejše in verjetnejše pa je mnenje, da so se ljudje še le s celine naselili po otocih in polotocih in da je za-

¹⁾ „Spisy“, II. 417.

²⁾ „Slav. Ortsnamen aus Appellativen. Denkschriften der Wiener Akademie, Bd. XXI.“

³⁾ Closs, pag. 8.

⁴⁾ Closs, pag. 20.

⁵⁾ O. c. I. pag. 405 & 425.

toorej Skandinavija dobila svoje stanovnike z nasprotno ležeče severno-nemške celine. To trdita veljavna nemška učenjaka Grimm¹⁾ in Zeuss²⁾, (ki je tedaj in o jednacem predmeti pisal, kakor Šafařik, tako da se deli obojih med seboj popravljati in dopolnjevati). Gotovo je, da so se polastili nekateri Goti od spodnje Visle južnega dela Švedije. Na to spominja še dan danes otok Gottland in dežela Gottland (Götaland ali Göta-Rike) na južni strani trih velikih švedskih jezer. Drzni mornarji, podali so se uže zgodaj nekateri Goti v sosednjo Skandinavijo in se tam naselili, ohranivši svoj jezik, svoje navade in ime³⁾.

Jordanis pripoveduje dalje, da so stopili Goti, prišedši iz Skandinavije, na suho pri kraji „Gothiscandza“ (Gythonium, Gedanium⁴⁾, t. j. današnje Gdansko, Danzig). Pri tem imeni je mislil Cassiodor gotovo na latinsko scandere (stopiti). Mogoče je zatorej, da imamo opraviti tukaj s takoimenovano ljudsko etymologijo, kakoršno nahajamo v starih pripovedih prav pogostoma. Ljudstvo si je hotelo ime „Gothiscandza“ raztolmačiti in zato je izumilo pripoved o izseljenji Gotov iz Skandinavije in o njih prihodi v doljenje Povislje.

A vendar mora imeti ta pripoved nekaj zgodovinskega v sebi⁵⁾, drugače bi ne mogel Jordanis trditi, da je prišlo mnogo ljudstev iz Skandinavije. Gotovo je, da so se vdeležili gotskega preseljevanja od baltiškega morja k črnemu morju tudi Goti iz Skandinavije. Morda so celó ti poslednji celinske Gote premagali in jih tako prisilili, da so se k Pontu obrnili. Le mislimo na poznejša potovanja Normanov in Warägov, ali pa celó na vojske Gustav Adolfove in Karola XII.⁶⁾

Bodi si temu kakor koli, gotovo je, da so Goti uže za Pytheje (l. 320 – 330), zatorej mnogo pred Berigom, stanovali v Povislji. Plinius piše namreč: „Pytheas Guttonibus, Germaniae genti, accoli aestuarium oceani Mentonomon nomine, spatium stadiorum sex millium“ etc.⁷⁾. „Aestuarium Mentonomon“ razlaga večina zgodovinarjev z gdanskim zalivom in novim zatopom (Danziger Bucht mit dem frischen Haff⁸⁾). Tako bi bili stanovali Goti ob gdanskem zalivi, proti severju ne čez Pregolo. Ali so bili ti Goti v kaki zvezi s skandinavskimi, to je teško določiti⁹⁾. Ravno tam nahajata Gote tudi Plinius¹⁰⁾ in Tacitus¹¹⁾.

1) „Geschichte der deutschen Sprache,“ pag. 312 ff.

2) „Die Deutschen und die Nachbarstämme“ pag. 77, 158.

3) Aschbach, „Geschichte der Westgothen,“ pag. 2.

4) Wietersheim, o. e. II. 87.

5) Idem, o. e. II. 96.

6) Bessell, o. e. pag. 148.

7) „Historia naturalis,“ IV. 13.

8) Zeuss, pag. 135.

9) Zeuss, o. e. pag. 158; Köpke, o. e. pag. 44.

10) „Historia naturalis“ IV. ep. 13. §. 97.

11) „Germania,“ ep. 43.

Če so zatorej stanovali Goti v Poveljski do Pregole in na séverni strani te reke letski Aisti), ni moči, da bi bili slovanski Venedi ondu bivali. Da so Goti Venede od obrežja v celino proti iztoku potisnili, je zelo neverjetno, ker germanska ljudstva niso nikoli kazala nagnenja proti iztoku siliti, pač pa proti zapadu in jugu. Tudi bi bilo Gotom jako teško najti stran, od katere bi lahko Venede prijeli in bi se bili morali umekniti le ob morskem bregi navzgor, ali pa ob Visli proti jugu, a nikakor proti iztoku.

In napósled, kaka slava je li neki, da je katero ljudstvo to ali ono deželo sto ali dve sto let prej zasedalo, nego drugo? Kaj to dan danes anglosasko-normanske Angleže vznemirja, da so pred njimi Kelti stanovali na britanskem otoci? In kaka slava je, da je moralo katero ljudstvo svojo prvotno domovino sovražniku prepustiti in se tujcu umekniti, umekniti na tako stran, ki je bila vsem njega težnjam in pravcu njegovega potovanja ravno nasprotna? Národa slava so njega zasluge o zboljšani svoje domače zemlje, o povzdvigi kmetijstva in obrtstva, o napravi cest in mest itd.

Takrat, ko Evropa še ni hotela Slovanov poznati, ko jim je zanikala vsako zgodovino in trdila, da so še le v poznejšem časi prihruli iz azijske Mongolije ali zauralske Finije, takrat je, se ve, bilo treba dokazovati našim nasprotnikom, da smo tako star národ v Evropi, kakor Germani in drugi omikani národi. Takrat je bilo treba pokazati, če je bilo moči, da imamo tudi mi slavno minuloost, da smo morda celo pred Nemci in drugimi národi bivali v tem ali onem kraju. Tudi Cassiodor je moral Rimljanom dokazovati, da imajo Goti slavno zgodovino in važno minuloost. Iz tega vzroka je naredil illyro-traške Gete v prednike Gotom, samo zato, ker ste si obe imeni podobni in ker so Goti poznejše tam bivali, kjer nekdanji Geti.

Dan danes pa, ko se naša ravnopravnost od vseh strani priznava, ko so še tujci spoznali, da imamo tudi mi dovolj slavni, od Kljone zabeleženih činov v svoji zgodovini, ni se nam treba več spuščati v temna preiskavanja in na podlagi samih hipotez kaj problematičnega trditi.

A vrnimo se zdaj k izseljevanji Gotov od iztočnega morja. — Jordanis pripoveduje dalje¹⁾: „Ko se je bilo ljudstvo naraslo, sklenili so Goti za vlade petega kralja po Berigu, namreč za Gandarichovega sina Filimera, naj se gotska vojna z družinami izseli.“ Kedaj se je to zgodilo, ne dá se iz Jordana posneti, a vendar iz drugih okolnosti.

Proti koncu družega veka po Kr. začelo je bilo strašno vreti med vsemi germanskimi ljudstvi na séverni strani Dunava. Hi-

¹⁾ Cp. IV. Closs, pag. 20.

storija Augusta pravi: „Vsa ljudstva od meje Illyrica noter v Galijo zgrabila so med seboj sporazumljena za orožje proti Rimljanom.“ Nastala je bila zatorej velika ljudska zveza proti Rimljanom, ki je začela velikansko národno vojsko proti njim. Ta vojska se imenuje navadno markomanska, ker so se v njej Markomani najbolj odlikovali. Prva se je začela za vlade rimskega cesarja M. Aurelija Antonina filozofa in trajala od l. 166 do l. 175, druga l. 178—180.

Gotovo je ta splošno nemška vojska zoper rimljansko državo zganila tudi Gote. Po vzgledi drugih odločili so se tudi Goti za napad rimljanskih mej, ki so se bile nenatvorno razširile čez Dacijo in celó dalje čez Karpatate do spodnjega Dněstra, tako, da so bila vsa sarmatska ljudstva zaradi tega v velikih skrbéh. In če prištejemo temu še Nemcem prirojeno klateško svojstvo, veselje nad plenom in bojem ter željo po novih in boljših bivališčih, morda tudi preobljudenost, kakor trdi Jordanis, bodemo lahko razumeli nagib gotskemu seljenju.

A še drug vzrok je bil, ki se navadno ne omenja: pritisek od strani iztočno in séverno bivajočih slovanskih in litavskih ljudstev. Julius Capitolinus pové izréčno v životopisi Marca Aurelija, da so bila nemška ljudstva od „sévernih barbarov“ prepojena in prisiljena proti rimski državi udariti, novih sedežev zahtevati in si jih tudi pribojevati z orožjem, ko bi jih ne mogli z lepa dobiti: „ . . . et Victualis et Marcomanis cuncta turbanibus, aliis etiam gentibus, quae pulsae a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus“¹⁾.

To spričevalo je prav važno in Pallmann ga skuša s tehtnimi dokazi podpréti. On pravi²⁾: Vprašajmo se, iz katerega vzroka in zaradi katerih dogodkov se je začelo na jedenkrat cepljenje in ločenje germanskih ljudstev ob južnem pobrezji iztočnega morja, za kojega voljo so nastopili Goti, Burgundi, Heruli, Vandali, Gepidi, Sciri in Turcelingi ob tistem časi potovanje proti jugo-iztoku okolo Karpatov po cesti, katero jim je priroda sama zaznamovala, dočim so druga sorodna ljudstva po nekoliko v svoji domovini ostala, n. pr. Heruli, ali pa se obrnila proti jugo-zapadu, kjer so se poznejše prikazala? — To potovanje ni bilo prostovoljno. Takrat je vladala splošna razburjenost v notranji Nemčiji. To sklepamo iz tega, da se po sévernem in iztočnem Nemškem ne dobivajo rimski novci iz let 200—300 po Kr. V teh letih je bila zatorej trgovina zaprečena in promet ustavljen in zato niso prišli v one kraje ni kupčevalci, ni novci. Ta razburjenost, ki je človeška bivališča uničevala, trajala je mnogo časa. In še več časa je potem minulo, da si je boječ kupčevalec zopet upal

¹⁾ „Scriptores historiae Augustae, recensuit H. Peter, Lipsiae 1865, I. pag. 55.“

²⁾ „Geschichte der Völkerwanderung“, II. pag. 77—100.

iskati starih trgovskih potov. Od Rimljanov nikakor ni izvirala ta razburjenost in tudi Nemci jo niso med seboj provzročili. Nastala je bila temveč zaradi krepkega pritiska od slovanskega iztoka na germansk zapad, dalje zaradi naslednjega premikanja Gotov proti jugo-iztoku; zaradi potovanja burgundsko-vandalskih ljudstev proti Renu, kamor so bila l. 278 uže gotovo dospela, toda okolo l. 170 so se nahajala še le na Šleskem in Lužiskem¹⁾.

Naravnost, se vé, nihče ne imenuje Slovanov vzroka gotskemu preseljevanju. A misliti moremo le na nje, kar na iztočni in séverni strani Gotov ni bilo drugih germanskih ljudstev in iz niča gotovo ni nastalo ono premikanje. Da so bili Goti po Slovanih prognani, priznava celó Voigt²⁾ in Gaupp opomni³⁾: „Jako verjetno je, da so bila mnoga potovanja iztočnih germanskih ljudstev, o kojih nam zgodovina izlasti od konca II. veka naprej pripoveduje, v tesni zvezi s premikanjem drugih iztočnejših, izlasti slovanskih ljudstev. Gotovo so mnogokrat le preveč naklonjeni, vzroke velikih preseljevanj samo ljubezni do potovanja pripisovati, večinoma delujejo tudi zvonanji motivi, dà, oni so navadno celó močnejši.“ — A res je tudi, da bi samo pritisek Slovanov ne bil zadostoval, Gote prisiliti k izselitvi. Gotovo bi bilo prišlo prej do velike vojske med obema deloma in še le potem bi se bil moral slabejši umekniti.

Ptolomaios odkazuje Gotom ob baltiškem morji uže mnogo manjši prostor, nego prej Plinius in Tacitus. Odtisne jih uže celó strani od morskega obrežja in postavi bolj v sredo dežele. Izraža se namreč tako⁴⁾: „Ob Visli pod Vendi, (ki bivajo ob celem vendiškem zalivi), so Goti“ (*Παρά μὲν τὸν Οὐιστοῦλαν ποταμὸν ὑπὸ τοὺς Οὐενέδας Τύθωνες*). Nekaterim nemškim pisateljem ni to spričevalo nič kaj po volji in skušajo ga različno ometati. Wietersheim pravi⁵⁾, da se mora „ὑπὸ“ tako razumeti, da so Goti sicer res „pod“ Venedi stanovali, a vendar še vedno ob morji, in da so Slovani le bolj proti séverju ob tistem bregi bivali. Drugi pa kar naravnost trdé, da se je tukaj Ptolomaj zmotil in naopačno poročal⁶⁾.

A vse te sofistike nam ni treba, če pomislimo, da so bili Goti takrat, ko je Ptolomaj pisal — okolo l. 180 po Kr. — uže na potovanji od baltiškega morja proti Pontu. Le kater posemezen rod, n. pr. Gepidi, bival je še dlje blizu morskoga

1) Ibidem, pag. 100.

2) „Geschichte Preussens“ I. pag. 65, 66.

3) „Das Gesetz der Thüringer,“ pag. 46.

4) *Γεωγραφική* III. 5, 15.

5) O. c. II. pag. 87 in 101.

6) Zeuss, o. c. pag. 135.

obrežja, dôkler ni tudi ta odpotoval proti jugu. Tako lahko trdimo, da so Goti izginili okolo l. 170 po Kr. iz séverne Nemčije.

Nasledki gotskega odhoda bili so za Slované prevažni. Prvotna zapadna meja Slovanov, katero jim lahko z dobro vestjo odkazemo, vlekla se je ob visočinah uralsko-baltiškega hrpta, tam, kjer se ta proti jugo-zapadu obrne in izpremlja baltiško obrežje v nepreveliki dalji. Šla je zatorej ta meja od ilmenskega in pskovskega jezera do srednje Visle v malo ne ravni črti, katero zaznamujejo mesta Pskow, Dünnaburg, Wilno, Grodno in Varšava. Od tod naprej je bila srednja Visla zapadna meja Slovanov do uralsko-karpatskega hrpta.

S tem se vjema tudi Plinijevo in Tacitovo poročilo. Prvi stavi ob spodnji Visli Scire in Hirre in še le bolj proti iztoku Venede¹⁾. Tacit omenja Wenede med Peucini in Fenni in ne vé ničesar o tem, da bi bili kedaj ob morskem bregi stanovali²⁾. Še le Ptolamaios omenja Slované ob baltiškem morji: „Πάλιν δὲ τὴν μὲν ἐφ' ἑσῆς (τὸ) Οὐνεδικῶν κόλπον παρασκευάζειν κατέχουσιν Ουέλται.“ — Ob vsem gdanskem zalivi so stanovali tedaj uže Slováni in po njih je dobil ta zaliv ime „vendiski“.

Dalje je razvidno iz Ptolomaja, da med onimi Vendi, ki so uže ob morji bivali, bili so v prvi vrsti „Oυέλται“ t. j. Velti ali Ljutici, ki so se tudi W'łki (volki) imenovali³⁾. Nemci so jim rekali tudi Wilti ali Wilzi. To ime izvaja Saxo Grammaticus od wilt-athleta, tako, da je nemški wilt in slovanski ljut popolnoma identično, kakor Elbe in Laba⁴⁾. Velti ali Veletavi pa prihaja od velot, ki pomenja tudi velikana. To potrjuje tudi pridevek W'łci, W'łcowe, od w'łk = lupus⁵⁾.

Vsa ta imena kažejo, da so bili Veleti hraber in močen rod, katerega so se okolo bivajoči sosedi bali. Početkom so stanovali v gouvernementu Wilna⁶⁾. Od tod niso imeli daleč do morja in ker jim je bilo znano, da je bolje ondi bivati, nego v sredi celíne, začeli so težiti k morskemu obrežju, temveč, ker jim je Njemen kazal prirodni pot. Gotovo je, da so tudi nad njimi in za njimi bivajoča čudska ljudstva nánje pritiskala in tako se je začelo splošno pomikanje proti jugo-zapadu. Wietersheim pravi⁷⁾, da

1) „Historia naturalis“ IV. 13, 97.

2) „Germania“ cp. 46.

3) Šafařík, o. c. I. pag. 210–211.

4) Zeuss, o. c. pag. 655.

5) Weiss, „Allgemeine Geschichte“ II. pag. 614.

6) Šafařík, l. c.

7) O. c. II. pag. 101. sq.

ni moči, da bi bili Slovani Gote prognali, ker poslednji bi se bili morali umekniti v tem slučaju proti zapadu, a ne proti jugu. Toda če pogledamo na zemljevid, razjasni se nam takoj, da so Veleti, naselivši se na desni strani Pregole, prav lahko od séverja proti jugu na Gote pritiskali in da so se morali ti umekniti proti jugu. Proti zapadu niso mogli iti, ker tedaj bi jim bili drugi germanski národi nasproti stopili. Ostal jim je zatorej le pot na jugo-iztok, kamor jih je vodila posebnost zemeljskega naličja. Ker da so šli Goti proti jugo-iztoku namesto proti jugu, temu so karpatske gore vzrok. Potovali so zatorej ravno ob meji med germanskimi in slovanskimi rodovi. Držali so se bolj slovanske zemlje, kar jih ni mnogo oviralo, ker po Volhiniji, Podoliji in Mali Rusiji niso bivala tako junaška plemena, kakor so bili Veleti.

Ko so Goti, in pozneje tudi druga njim sorodna ljudstva séverno Nemčijo zapustili, odprl se je Slovanom pot v nove dežele. Kakor so Germani odhajali, tako so jim sledili Slovani korak za korakom in posedli od njih izpraznjene dežele. To izvaja kaj lepo Pallmann, ki pravi¹⁾: „Oni, ki trdé, da so začeli Slovani še le v V. veki čez spodnjo Vislo napredovati, priznavajo, da je bila severo-iztočna Nemčija več nego 200 let popolnoma prazna — tabula rasa. To pa je proti prirodnim zakonom, ker uže starim je veljalo pravilo: „Natura horret vacuum.“ Germanska ljudstva, ki so bivala nekdaž ob iztočnem morji in bolj proti jugu, odšla so bila uže v druge dežele. Ostali so najbrž mali deli teh ljudstev na mesti, ker nikoli se ni katero pleme do zadnjega moža izselilo iz svoje domovine, da bi ne bilo zmagovalnemu nasledniku prepustilo temeljnega stanovanstva. A ti ostanki pozgubili so se v kratkem med prišlimi Slovani. Le Heruli so bili ostali na jugu cimbriskega polotoka (Jutlandije), in Langobardi sami so še stanovali takrat na séverni strani Sudetov, najbrž v Šleziji, ker jedina ta je bila pred slovanskim navalom zavarovana po tarnoviški planoti. Po razpadu hunske države stanovali so Langobardi gotovo uže na južni strani Sudetov in verjetno je, da so prekoračili to pogorje uže l. 377. Iz njih pripovedi se dá sklepati, da so se več časa bojevali sè Slovani.“

Zapisanih dokazov sicer nimamo, da so Slovani zasedli dežele ob Odri in Labi hitro po odhodu Nemcev. Še le iz Prokopa zvemo o priliki, ko popisuje potovanje Herulov v Skandinavijo, da so Slovani okolo l. 512 čisto gotovo stanovali v bramborski marki, in morda tudi uže v stari marki na levem bregi Labe²⁾. Zdrava pamet in primerjanje okolnosti terjata priznanje, da so se Slovani uže začetkom III. veka širili po iztočni Nemčiji.

¹⁾ L. c.

²⁾ Prokopios, „de bello Gothico“ II. 15.

To dokazuje že omenjeno pomanjkanje rimskih novcev od konca II. pa do začetka V. veka; dalje spričujejo to resnico brezštevilne mogile in nizki okrogli hribčki, še bolj pa okrogli in obročasti nasipi, katere so najbrž Germani postavili v obrambo proti dalje silečim Slovanom¹⁾. Tudi Šafařík je že slutil, da so začeli Slovani za omenjane dóbe na zapad prodirati in opomni prav dobro, da se začetkom V. veka germanskih stanovnikov v onih krajih niti ne omenja²⁾.

Po tem takem bili so skóraj gotovo ravno Veleti oni rod, ki se je med vsemi Slovani najprej ob južnem bregi baltiškega morja proti zapadu pomikal in se potem med Odro in Peno naselil ter sezidal Radegostu imeniten hram v Redri blizu Nove Strelice³⁾. Tako je zavzelo slovansko pleme že početkom III. veka na séverni strani Sudetov in Karpatov imenitno mesto v svetovni zgodovini. Njega posredni pritisek na spredaj bivajoča germanska ljudstva občutili so močno tudi v rimski državi. Slovani so zatorej začeli prvo veliko ljudsko premikanje v Evropi in bili so prvi vzrok preseljevanju národov⁴⁾.

III.

Vrnimo se zdaj k gotskemu potovanju. To je trajalo mnogo časa, ker Goti so zadeli v tem na marsikatero zapreko. Ne le skrb za živež, katerega so si morali med potom većinoma pribojevati, nego prěčila so jih tudi ljudstva, skozi katerih deželo so potovali. Sè Slovani morali so ves čas mnogo hudih bojev prebijati. Jordanis pripoveduje⁵⁾, po svoji navadi zmedeno in pomankljivo, da so prišli Goti na potovanji v Skytiji v neko deželo, katero so imenovali v svojem jezici Oium. To ime se bere tudi Oin in Ovim (Vin). Zeuss trdi⁶⁾, da slóve to ime v prvotni obliki Win in prihaja od gotske besede vinja, t. j. planjava, pašnik, sploh na iztočni strani Gotov ležeča ravnina. Od

¹⁾ Pallmann, o. c. II. 87 sq.

²⁾ Šafařík, II. 12.

³⁾ Weiss, o. c. pag. 614—615.

⁴⁾ Pallmann, o. c. II. 84.

⁵⁾ Cap. IV. Closs, pag. 20—21.

⁶⁾ O. c. pag. 67—68.

tod izvira po Zeussovem mnenji tudi ime Winden (Venedi, Venadi, Vinidae,) ki pomenja zatorej pasočje, stanovalce velikega pašnika, t. j. ravnine v sredi iztočne Evrope. — Gotovo je, da so Slovani prebivali v deželi Oium. Tú so se Goti jako čudili rodovitosti in bogastvu zemlje. Slovani so se namreč uže takrat pečali z oránjem zemlje in njih polja so bila vzgledno obdelana.

Sedaj nastane v Jordanovi zgodovini pomankljivo mesto; izpiski so mu bili pošli. Ali iz naslednjega pripovedovanja razvidamo, da so Goti prišli do velike reke, čez katero jim je bilo iti. Naredili so zatorej most. Ko je bila uže polovica vojske čez prišla, podere se most tako, da ga niso mogli več popraviti. Oni, ki so bili reko prekoračili, zašli so tako med gozde in močvirja, da niso mogli ni naprej, ni nazaj, (in so morali zatorej poginiti). Kralj Filimer je mislil, da so čarovnice vzrok tej nesreči. Našel je namreč med svojim ljudstvom védežne ženske, katere so Goti Haliurunas (Alrune) imenovali. Te je zatorej spodil iz svoje srede in prisilil, da so morale v veliko pustoto zbežati in se tam okolo klatiti, daleč od človeške družbe. One so se potem zvezale s hudimi duhovi in rodile ostudno pleme Hunov. Zato so se poznejše ti na Gote vzdvignili in zahtevali od njih kraljevstvo svojih mater¹⁾. Na mestu pa, kjer so bili oni Goti poginili, našli so še za Jordana človeške ostanke in po noči se je slišalo ondu metanje čred. — Bessell sklepa, da so Dněprovi porogi (slapi) pripomogli k postanku Jordanove pripóvedi. Ona vélika reka, čez katero so morali Goti, bila je namreč Dněper²⁾.

Iz naslednjega pripovedovanja se pokaže, da nesreča ob reki vendar ni bila tako vélika za Gote. Morda je bil poginil le kak postranski oddelek, ki je imel namen deželo preiskati ali živeža preskrbeti. Jordanis pripoveduje dalje, da je vendar kralj Filimer z ostavšim ljudstvom reko prekoračil in svoj namen dosegel. Poprej pa moral je še pokoriti ljudstvo Spali, katero se mu je protivilo, in še le potem se je posrečilo Gotom, da so prodrli do najskrajnejših mej Skytije, t. j. do najjužnejše meje ali do Ponta.

Jedro vsemu pripovedovanju je, da so zadeli Goti na ovire, ko so stopili v dobro obdelano deželo necega slovanskega ljudstva. Le z veliko izgubo so se prebili Goti skozi zasede, v katerih so jih čakali Slovani. To pa je bil tudi jedini večji dogodek, ki je pretil gotsko potovanje spraviti v nevarnost. Večina ljudstev, ki so bivala za Karpati, ob desnih pritócih Visle in ob Dněstri, ni se mogla vstavljati gotskemu navalu³⁾.

¹⁾ Jordanis, cap. XXIV, Closs, pag. 93 sq. Prim.: Bessell, o. c. pag. 149.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Pallmann, o. c. pag. 38.

Ta po Jordani popisani vpor mogel je le od Slovanov izhajati, ker v onih krajih, kodar so se Goti pomikali, ni bivalo nobeno drugo ljudstvo. Morda nam je ohranil Jordanis tukaj prvi zgodovinsko spričani boj med Slovani in Germani¹⁾. Drugo vprašanje je pa, ali nam je Jordanis, pri znani njega nemarnosti, ohranil v pravi obliki ime Spali? Uže Plinius imenuje ljudstvo Spalei²⁾, pa blizu dolnjega Dona in z drugimi ljudstvi tako pomešano, da je težko misliti na kako veliko ljudstvo. Tudi Pliniju ne pride na um, da bi slutil med svojimi Spalei in Venedi, katerih na drugem mestu omenja, kako zvezo ali sorodnost. Ni gotovo zatorej, da bi bilo to ljudstvo slovansko. Šafařík ima Spale za „najbrž scytsko ali čudsko ljudstvo“³⁾. Njih ime se je ohranilo v slovanski besedi spolin = gigas.

Jordanovi „Spali“ so gotovo Slovani in nekateri menijo, da je gotski zgodovinar le naopačno pisal namesto Spori ali celó Srbi. Spali bi bilo zatorej splošno ime za vse Slovane, kakor trdi Prokopios o svojem Sporoj⁴⁾. Nemški preiskovalci ne dvomijo, da ste imeni Spali in Sporoj identični, tako n. pr. Roesler⁵⁾, Cuno⁶⁾, Zeuss⁷⁾, ki izvaja ime Spali od spolen = skupaj, zatorej Spali = rojaci, tisto kar Srbi (gens, natio). Z jezikoslovnega stališča ne more se zoper to kombinacijo nič ugovarjati, ker se *l* in *r* v slovanščini jako mnogokrat med seboj menjujeta, n. pr. kriknati in kliknati⁸⁾. Jordanove „Spale“ ima tudi Pallmann brezdvomno za Slovane⁹⁾.

V svoji novi domovini ob Ponti so posedli Goti razven sedanje Valahije in Moldavije tudi rusko Besarabijo, južni del Podolije, Chersona in Tavrije s Krimejo, morda tudi gouvernement Jekatarinaslav. Črez Dněper so se vlekli celó do Dona, kjer so mejili na Alane. Proti zapadu sézali so črez Seret v Dacijo. Tako so posedli Goti ob Ponti vsaj štirikrat večji prostor, nego so ga zavzemali ob dolnji Visli. Se vé, da so med njimi bivala tudi druga ljudstva. Prvotne sta-

1) Roesler, „Zeitpunct der slavischen Ansiedelung an der untern Donau, Separatabdruck aus dem Archive f. öst. Geschichtsquellen“ 1873, pag. 10.

2) „Historia naturalis“ VI. 22.

3) O. c. I. 319.

4) „De bello Gothico“ III. 14.

5) O. c. pag. 4.

6) „Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde, I. Skythen“ pag. 295.

7) O. c. pag. 67.

8) Prim.: Krek, „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte, I. pag. 62, Anmerkung 2.“

9) Pallmann, o. c. II. pag. 82.

novnike so namreč Goti nekoliko prognali, večinoma pa svojemu gospodstvu podvrgli.

Ob Ponti so postali Goti tudi neposredni sosedi Slovanom. Ti početkom niso stanovali blizu črnega morja, ker ondu je stepa, nerodovit svet, kateri Slovanom ni mogel rabiti za toliko priljubljeno poljedelstvo. Najjužnejša meja Slovanov bil je zatorej uralsko-karpatški hrbet, ali črta, ki veže mesta: Vinica, Črkasi, Charkow, Kalitwa (ob Doni). Te južne meje niso smeli Slovani dolgo prekoračiti, ker spodaj v stepi so se vedno klatila razna ljudstva nomadov in jezdecev, ki so živela samo o pleni.

Morebiti so si Goti podjarmili uže hitro po svojem prihodi (v l. 200—213) nekatere slovanske rodove. Oni so bili bojevito ljudstvo, ki se je na svojem potovanji še bolje navzelo ljubezni do plénenja. Če so le mogli, planili so zatorej na šibkejše Slovane, izlasti, kadar so imeli ti dobro obdelano zemljo, ki je vabila klatče se svojimi poljskimi pridelki in z lepo rejeno živino.

Nasproti temu pa je treba pomisliti, da so imeli Goti s prva po svoji selitvi mnogo opraviti z malimi sarmatskimi ljudstvi, ki so bivala med Karpati in maiotskim jezerom. Še le čez dolgo podvrgli so si jih popolnoma in se spojili z njimi v jedno ljudstvo. Potem se je obrnila gotska moč z vso silo proti rimski državi. Kadar so le mogli, udarili so Goti čez rimsko mejo in drli globoko v iztočno rimsko cesarstvo, celó pred Byzanz in v Malo Azijo. Plénenje po rimskih deželah smatrali so Goti v svojo dolžnost in svojega življenja namen.

V tem so udarili gotovo večkrat tudi v slovansko deželo, pa samo z namenom, da bi si ondu poiskali potrebnega za svoje življenje, ali morda tudi za svoje vojskovanje. Na stalno pridobitev slovanske zemlje takrat najbrž še niso mislili. O stalnih pridobitvah med Slovani se tudi zaradi tega ne more govoriti, ker Goti takrat še niso imeli urejenega kraljevstva, nego le rodna vojvodstva. Čez ta se je vzdignil zdaj in zdaj kak močnejši in oblastnejši knez, ki si je znal dobiti priznanje vseh Gotov in ki je zaradi tega tudi na sosednja ljudstva mogočnejše vplival¹⁾.

Tako ima zatorej Šafařík prav, trdèč, da so si Goti še le okolo l. 350 stalno podvrgli Slovane; takrat namreč, ko je bil Konštantin Véliki zapóred Gote otepel in jih primoral mir skleniti z rimsko državo. Tedaj so obrnili Goti svoje orožje proti sévernim ljudstvom in začeli ta podjarmljati. To se je godilo prav gotovo za vlade mogočnega kralja Ermanaricha, ki je bil Gote zopet združil za nekoliko časa.

¹⁾ Aschbach, „Geschichte der Westgothen,“ pag. 19. Bessell, o. c. pag. 151.

Jordanis pripoveduje v poglavji XXIII.¹⁾: „Ermanarich je obrnil svoje orožje, premagavši mnogo bojevityh sévernih ljudstev in pobivši Herule, proti Venetom, ki so se mu drznili s početka vstavljati, zanašaje se na svojo množino, čeravno mu niso bili kós v bojevanji. A množina sama ne pomaga nič v vojski, izlasti, če pride nasproti dobro naoroženo kardelo. Oni zatorej, (čeravno zdaj zaradi naših pregrch povsodi divjajo), bili so vendar takrat vsi Ermanarichovi vladi podložni.“

Tukaj je Jordanis, kakor navadno, močno pretiral obseg Ermanarichove države. Najprej je baje premagal dvanajst ljudstev, katera spoznavajo učenjaki čudskimi²⁾, potem Herule, Slovane in napósled Aiste ob iztočnem morji³⁾. Če hodimo za resnico, spoznamo takoj, da je moral najprej Herule podjarmiti, (ti so bivali okolo maiotskega jézera, v tesni zvezi z Goti), potem Slovane in še le potlej je mogel dospeti k drugim, sévernejšim ljudstvom. A če pomislimo, kako daleč od Ponta so bivala ona dvanajstera ljudstva ob gorenji Volgi, dvomili bodemo takoj, da se je Ermanarich kedaj sešel z njimi. Niti vseh Slovanov mu ni bilo moči podjarmiti si, ravno zaradi dalje ter neprezirnih gozdov in močvirí, koja so služila Slovanom namesto trdnjav. Neverjetno je tudi, da bi se bilo Ermanarichu poljubilo vzdvigniti se na surova in ubožna séverna ljudstva, dočim je imel mnogo bogatejših dežel prav blizu. Cassiodoru je bilo, se vé, do tega, opisati Ermanaricha vélikega premagalca in ga primérjati Aleksandru Vélicemu⁴⁾.

Ali v zgodovinsko resnico nam je spoznati iz vsega tega pripovedovanja o mogočnem kralji le to, da je vladal Ermanarich veliki državi, da je imel zaradi svoje hrabrosti vsa bližnja ljudstva v strahi in da je umrl zeló star (l. 373 ali vsaj začetkom l. 374⁵⁾).

Po Ermanarichovi smrti si izbere bojevita stranka iztočnih Gotov Winitharja v svojega kralja. Ta je sklenil moško ustaviti se hunskeemu navalu s pomočjó alanskih in hunskih kardél, katera si je znal pridobiti na svojo stran. Res se je odtegnil Winithar hunski nadvladi in zmagonosen hotel je pokazati svojo hrabrost ter napadel slovanske Ante. Pa ob tem prvem napadi bil je premagan in odbit. Ali to ga ni ostrašilo: z nova napade Slovane, potolče jih in ujame njih vodjo Boz (Bvoz, po Šafařiki: Bože) z njega sinom in sedemdesetimi plemiči. Te jetnike dal je Winithar na križ pribiti, da bi s tem ostrašil podjarmljeno ljudstvo (l. 374)⁶⁾. Toda uže po jednom leti napadejo Huni pod Balammirom Winitharja, premagajo ga in umoré, a Gote potisnejo proti Daciji in Moesiji.

¹⁾ Closs, pag. 92.

²⁾ Šafařik, I. pag. 304; Köpke, o. c. pag. 107.

³⁾ Jordanis, cap. XXIII. Closs, pag. 89 sq.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ Šafařik, I. 428; Pallmann, o. c. I. 48.

⁶⁾ Jordanis, cap. XLVIII, Closs, pag. 166.

Če primerjamo obé Jordanovi poročili o Ermanarichi in Winitharji, izprevideli bomo takoj, da se je poslednji kralj bojeval le z onimi Slovani, katere je bil uže Ermanarich gotski vladi podjarmil. Po smrti tega kralja nastali so med Goti neredi in prepiri za kraljevski prestol in to priliko so porabili podvrženi Slovani ter se oprostili. Ali Winithar jih je zató ostro kaznjeval.

Tisti Slovani, ki so bili Ermanarichu in Winitharju podložni, bivali so po sedanjí Malorusiji, v najjužnejšem deli Velikorusije, v Podoliji in Volhiniji. Drugikrat imenuje Jordanis one Slovane, ki so bili Winitharju podložni, Ante. Kakor bomo pozneje videli, bili so to iztočni Slovani, ki so pozneše sézali na zapad do Dněstra. Po tem takem bi bila sézala Winitharjeva oblast tudi črez iztočne Slovane po Kurski, Voroneši itd. Verjetnejše pa je, da se je Jordanis tukaje zmotil in zapisal Anti namesto Sclaveni. Kako hočemo zahtevati natančnosti in pravilnosti od ubozega Jordana?

O bojih med Goti in Slovani ohranilo se je v Germanih mnogo pripóvedí. Izlasti Saxo Grammaticus piše mnogo o tej stvari. V pripóvedí o Dietrichovem begi pošilja Ermanarich svojega sina Friedricha k Wilcem ali Wiltom (Ljuticem)¹⁾. Teško je vérovati, da bi se bil Ermanarichov vplív tako daleč raztezal, kamo-li da so bili Veleti njemu podložni! To ljudstvo pomeknilo se je bilo po odhodi Gotov proti jugu in potem proti zapadu, tako, da je bilo nad 150 let pozneše gotovo toliko daleč prišlo, da ga ni mogla več dosežati Ermanarichova oblast.

Iz Jordanovega pripovedovanja tudi spoznavamo, da so se Slovani izdatno vpirali gotskim napadanjem, in da so jih časih celó premagali in pobili. Ne moremo si zatorej misliti, da bi bili Goti tako naglo prav daleč prišli in si več slovanskih rodov stalno podjarmili, izlasti če se spominjamo, kake prirodne trdnjave so varovale slovanska bivališča.

Skóraj dve sto let bili so si Goti in Slovani sosedi v južni Rusiji. Prvi so bili močen jéz nasproti slovanskim težnjam proti jugo-zapadu, tako, da se niso smeli upati črez Dněster naprej. Na obéh stranéh Karpatov so stanovala razven pravih Gotov še druga germanska ljudstva, katera je bilo splošno premikanje iz séverja seboj potegnilo: Burií, Burgundi, Gepidi, astingijski Vandali, Sciri, Turcelingi itd. Vsa ta ljudstva so prežala na propadajočo rimsko državo. Razven tega pa so se tudi med seboj pobijala tako strahovito, kakor je bilo le moči, in plenila svoje sosede daleč okolo. Da si niso upali slabotnejši in miroljubnejši Slovani v to sodrgo, vérujemo prav lahko.

¹⁾ Bessell, o. c. pag. 157.

Poleg bojnega občevanja moralo je biti tudi mirno, mnogostransko posredovanje med Goti in Slovani. To nam spričuje lepo število besedij, ki so prešle iz jednega jezika v drugi. Izlasti slovanščina je vzprijela mnogo prvotno gotških izrazov, n. pr.: buky, gotški bōka = liber; hlēb, got. hlaibs = panis; m'zda, got. mizdo = merces; knež, got. kuniggs = princeps; vitez, got. vithings = victor, judex; tysašta, got. thūsundi = mille; meč, got. mekis = ensis. (Nasproti temu zagovarja Krek, „Einleitung“ pag. 44, opomba 2. meč kot slovansko besedo.)

Menj slovanskih izrazov dá se v gotščini dokazati. Vendar omenja Šafařík tudi téh lepo število¹⁾, n. pr.: d'lg = debitum, gotski dulgs; plesati = saltare, got. plinsjam; m'rzėti = scandalizare, got. marzjan itd.

Zanimivo je, da se nahajajo gotške besede le v jugoslovanskih jezicah in v tistih, v katere so prešle iz staroslovenščine. To dokazuje dosta jasno, da so le Jugoslovani žili blizu Gotov in jim bili podložni (t. j. oni Slovani, katere imenujeta Jordanis in Prokopios „Sclaveni“). Od te sosesčine in podložnosti izvira tudi magyarsko nazivanje Slovanov Toth (Got ali Totok. Uže Avari so jih najbrž imenovali tako in za njimi Magyari, „ker so vedno nahajali Slovane v tistih sedežih, katere so prej Goti zavzemali“²⁾). Mogoče je zatorej, da so se Magyari takrat prvič seznanili z našim národom, ko je bil ta Gotom pokoren, t. j. začetkom hunskega gibanja.

Potem ko so bili Huni prognali Gote, naselili so se ti najprej v lepi ravnini med Karpati in Dunavom, t. j. v današnji Valahiji. Od tod so šli nekateri čez omenjano reko v bizantinsko cesarstvo; drugi so se širili polagoma ob Dunavi navzgor in prišli v panonsko nižino. Še pred njimi pa so bili prihruli Huni v deželo med Dunavom in Tiso. Zaradi tega premikanja hunskih in gotških ljudstev izpraznile so se bile one dežele, ki obdajajo od zvanje strani Karpate. Tako so dobili tudi Slovani dosta prostora, da so se mogli širiti ne le v današnje Galicijo in srednjo Nemčijo, nego tudi v Besarabijo, Moldavijo in Valahijo.

Da so bili Slovani uže po odhodu Hunov do Karpatov pridrli, to nam spričuje „Tabula Peutingeriana“, ki je bila najpoznejše za Theodosija II. l. 423 dovršena. Na tej karti nahajamo v najsévernejšem kotu ljudstvo „Venedi Sarmatae“ med „Alpes Bastarnice“ in „Lupiones (Lugiones?) Sarmatae“. Tudi na sévernem bregi dolnjega Dunava imenuje nam po Getih in Dakih „Venede“ in za njimi Roxulane, Sar-

¹⁾ O. c. I. pag. 429.

²⁾ Czörnig, „Oesterreichische Ethnographie“, II. pag. 27.

mate itd. Če ni to poznejši dostavek, (kar je neverjetno), razvidimo iz Peutingerjeve karte, da so se bili Slovani v Valahijo razširili uže za Theodozija.

Dokaz temu je tudi to, da so posamezna kardela Venadov uže okolo srede III. veka v zvezi sè Sarmati ali Goti bojevala proti Rimljanom. Na to spominja napis, ki slavi na posebnem novci zmage cesarja Voluzijana (l. 253): Imp(eratori) C(aesari), Va(ndalico), F(innico?), Gal(indico), Vend(ico) Volusiano Aug(usto)¹⁾. Se vé, da je ta napis bahársk, kakoršni so bili sploh rimski cesarji. Temu nasproti zdí se Roeslerju, da so na Peutingerjevi karti zaznamovani Venedile „odtrgani deli Slovanov“ (?)²⁾.

Gotovo je dalje, da je bilo hunsko seljenje tudi nekaj Slovanov seboj potegnilo, tako, da so ti tedaj s Huni na Ogersko prišli. Sploh ne moremo tajiti, da so Slovani in Huni mnogokrat živeli v prijateljskih razmerah med seboj. To nam spričuje Prokopios³⁾, ki pravi, da so Slovani odkritosrčni in da so v tem ohranili hunsko navado (*τὸ οὐβριζὸν ἦθος*). Tisti pisatelj se tudi izraža: „Hunni Slavis finitimi.“ Od tod prihaja najbrž, da so tujci, izlasti Nemci in Francozi, dolgo Slované imenovali le Hune. Tako n. pr. se imenujejo slovanski naseljenci v vališkem kantoni na Švicarskem še vedno Huni⁴⁾.

Morda so bili celó nekateri Slovani samostojno, od Hunov neodvisno, tedaj prodrli čez Karpate na gorenje Ogersko. Huni gotovo niso bili nasprotni tacemu prodiranju. Šafařik trdi celó⁵⁾, da so bili uže pred hunskim prihodom tako imenovani „Sarmatae servi“ v ogerski nižini slovanskega rodú, in da so Huni uže našli tam naseljeno slovansko ljudstvo. Priscus namreč pripoveduje o svojem potovanji k Attili l. 448, da so mu prinašali po vaséh, kodar je hodil, prosá in medú (*ὁ μέδου*) v živež. In prav to dvoje bila je glavna hrana Slovanom. Dalje se je imenovala mrtvaška pojedina za Attilo „strava“ in ta beseda ima v Slovacih še dan danes tisti pomen⁶⁾.

Vse to so res važni dokazi in Šafařikova trditve je prav verjetna. Novejši zgodovinarji so se te misli uže precej splošno poprijeli. Le kako in kedaj so se odcepili ti „Sarmatae servi“ od glavnega slovanskega debla, ni lahko razumeti, kajti, da bi bili ti ostanki prvotnega slovanskega stanovništva med Adrijo in Karpati, ne bode se dalo dokazati. Wietersheim misli⁷⁾, da so bili ti Sarmatae servi Vandalom podložni, da

1) Šafařik, I. 128—130.

2) Roesler, o. c. pag. 10.

3) „De bello Gothico“, III. 14.

4) Šafařik, I. 327—329.

5) Idem I. 249—252.

6) Jordanis, cap. XLIX, Closs, pag. 127.

7) O. c. III. pag. 100 sq.

so se pa potem proti njim spuntali in jih prognali, ko so bili Vandali v vojskah proti Rimljanom in Gotom nesrečni. Beseda „strava“ pa ne more služiti kot trden dokaz, ker Šafařík sam priznava¹⁾, da je moči, da so Huni zaradi mirnega občevanja s Slovani to besedo uže v južni Rusiji vzprijeli; ali pa tudi, da sta navada in beseda hunskega izvora in od tam k Slovanom prišla ter se potem v Slovacih ohranila, ker so ti pozneje stanovali na onem mestu, kakor prej Huni.

Še menj verjetno pa je, da bi bili Jordanovi „Satagarii“ identični s sedanjimi slovaškimi Sotaki²⁾. O Satagariih pripoveduje Jordanis, da so stanovali prej v spodnji Moesiji in pozneje v gorenji Panoniji. Iz njega besed: „Sciri et Satagarii et ceteri Alanorum“³⁾ sklepa se lahko, da so bili alanskega rodu. Zeuss jih primerja perziskim Sargatii = Sagartii⁴⁾. Sicer pa je bilo uže omenjano, koliko se moremo zanašati na podobnost imen.

Gotovo je, da so Huni gospodovali kakor germanskim ljudstvom, tako tudi jugo-zapadnim Slovanom. Pa ta odvisnost podložnih ljudstev ni bila popolnoma izpeljana, kakor pri podjarmljenih ljudstvih, nego podobna je bila dan današnjim suzerainskim razmeram nasproti „vélicemu gospodu“ (sultanu). Tega se lahko prepričamo iz Jordana o priliki, ko pripoveduje, v kaki zvezi so bili Goti pod Hunimundom nasproti Hunom⁵⁾. Še bolj jasna pa se nam vidi ta razmera iz zgodovinskih dogodkov poznejših let. Huni niso imeli namena pridobivati si novih dežel, kakor je to danes navada. Da so podvržena ljudstva le pripoznala njih nadvlado, jim pomagala v vojski in oddajala nekoliko dánj (tributa) v poljskih pridelkih, pa so smela prosto živeti po svojih šegah in zakonih, za vlade svojih prirojenih plemenskih vojvod. Hunska vlada bila je po vsem patrijarhalična. Gospodovalo je prav za prav le jedno kardelo, t. j. pleme kraljevskih Hunov. To je uživalo in si delilo s kraljem dánj podvrženih si ljudstev. Ta omejena oblast hunskega načelnika trajala je najbrž le do časov Attila. Njega strašanska osobnost znala si je pridobiti malo ne popolnoma neomejeno despotijo. Se vé, da se je moral tudi Attila pozorno ogibati, da ne bi kje razžalil národnih krivih misli in plemenskih nazorov⁶⁾. Sploh je sezala hunska oblast tako daleč, kakor so oni dospeli s svojimi konji. Kjer so se prikazali, tam so izsilili dánj ali primorali národ, da se je bojeval v zvezi z njimi proti kateremu koli sovražniku.

1) O. c. I. 327.

2) Šafařík, I. 252—253; Czörnig, „Ethnographie“ II. 18—19.

3) Jordanis, cap. L et LIII.

4) Zeuss, pag. 703 et 709.

5) Jordanis, cap. XLVIII.

6) Wietersheim, o. c. IV. 343—346.

Ali naj je Attila še bolj trdno utemélil svoje gospodstvo med Huni, bilo je vendar le kratko, mimogredoče. Uže za vlade njega sinov oprostila so se podvržena ljudstva v morilni bitki ob reki Nedao ali Netad (Nytra?)¹⁾. Najprej so se osvobodili germanski rodovi (Gepidi, Goti itd.) in sklenili zvezo z byzantinskim cesarjem. To je bilo znamenje tudi za Slovane, da so zgrabili za orožje in se otresli tujega jarma. Attila sinovi obdržali so le za kratko gospodstvo nad malimi državami ob doljenjem Dunavu.

Zdaj je nastopil čas za nova ljudska premikanja. Na vsi črti med Dněprom in Dunavom začelo je vreti in ljudstva so se podila iz jednega kraja v drugi. Od Volge sem drla so ljudstva uralsko-altajskega plemena, izlasti različni magyarski národi, ki so nastali iz Turkov in Čudov: Avari, Bolgari, Kosari in poznejše: Pečenegi ali Poloyci ter pravi Magyari.

Ta ljudstva so gotovo mnogo storila, da so se Slovani vedno bolj približevali doljenjemu Dunavu. Zdaj ni bilo nikacega jezú več, ki bi zadrževal séverno povodenj in branil razliti se jej proti jugu in zapadu. V Valahiji so se klatili še nekateri ostanki različnih ljudstev, a ti niso zadrževali Slovanov, da bi ne mogli prodirati, kamor so poželeti. Naselili so se zatorej med Karpati in Dunavom ter zavzeli vso 88 mirijametrov dolgoséverno obalo od Železnih vrat tija do izliva.

Ali to napredovanje in naseljenje Slovanov v drugi polovici V. veka ni se godilo nagloma in brez prestanka. Korak za korakom pomikali so se Slovani dalje, kakor so poprejšnja ljudstva odhajala ali se kako inače poizgubljala. Tudi se Slovani niso le mirno naprej pomikali, nego velikokrat siloma, z orožjem v rōci. Kajti čeravno so bili početkom bolj miroljubivi in jim ni bilo do tega, tujih ljudstev napadati, vendar so se bili tudi oni naučili orožje rabiti v tako nemirnem in negotovem časi. Iz svoje skušnje so vedeli, da se mora sila sè silo odbijati, saj kdor ni hotel takrat biti kládivo, moral je kot nakovalo trpeti. Pisatelji nam sicer ne poročajo, da so Slovani z mečem v rōci prodirali in zgodovina nam ni zabeležila nobenega bója z naprej deróčimi Slovani in s poprejšnjimi naseljenci, a splošni položaj nas o tem prepričuje in poznejši dogodki nam to resnico dosta potrjujejo.

¹⁾ Jordanis, cap. L. Closs, pag. 173—174.

IV.

Doslé smo mogli posnemati iz Jordana le indirektna ali vsaj ne tistočasna poročila o Slovanih. Zaradi tega so tudi ta poročila menj zanesljiva in preveč osamljena, da bi se dala iz njih posneti zvesta podoba slovanskega življenja v srednji Rusiji.

Sedaj pa nam ponudi Jordanis nekoliko sicer kratkih, ali vsaj tistočasnih opomb, ki so zatorej dvojne vrednosti za zgodovino slovanskega preseljevanja. Kakor se zdé na prvi pogled neznatne, vendar razvetljujejo temoto o prvem razdeljenji Slovanov na več rodov.

Jordanis piše v V. poglavji, v svojem tako imenovanem „ljudskem zapisniku“, takó-le¹⁾: „Na drugi strani Dunava leží Dacija, kakor z vencem obdana in zavarovana od strmih gorá. Na nje levi, proti séverju obrnjeni strani, kakor tudi od virov Visle biva ljudnato pleme Venetov (Vinidov) črez neizmerne prostore. Čeravno so njih imena različna po različnosti rodov in sedežev, vendar se imenujejo izlasti Sclaveni in Antes. Sclaveni bivajo od mesta „Novietunensis“ in od močvirja „Mursianus“ do Dněstra in proti séverju do Visle. Ti stanujejo po močvirjih in gozdih namesto po vtrjenih krajih (Šafařikov prevod). Anti pa, ki so med njimi najhrabrejši, imajo svoje sedeže tam, kjer nareja črno morje ovínek (okljuk), od Dněstra do Dněpra, kateri reki sta mnogo dní hoda narazen.

Jednako se izraža Jordanis tudi v XXIII. poglavji²⁾: „Ti pa (t. j. Veneti), ki izvirajo vsi iz jednega rodú, kakor smo opomnili v začetki svojega dela ali v pregledi ljudstev, imajo sedaj tri imena: Veneti, Antes, Sclaveni“ itd. Skóraj tisto poročá Jordanis o Slovanih tudi v svoji „Breviatio Chronicorum: „Hae sunt causae Romanae reipublicae praeter instantiam quotidianam Bulgarorum, Antarum et Sclavinorum.“

Tako piše o Slovanih Prokopios, Belizarju tajnik in njega izpremljevalec po vseh vojskah. Kar se tiče sedežev in razdelitve Slovanov, sta oba pisatelja tako jedina, da bi morali pri obeh sklepati na tisti vir, ko bi ne vedeli, da sta oba pisala iz svoje skušnje o tem, kar se je tedaj godilo in kar je bilo v Carjigradi sploh znano. Povsod, kjer govori Prokopios o Slovanih, navaja med njimi dve vrsti v tistem redi: „Σκλαβηνοὶ καὶ Ἄνται“³⁾. Tudi on potrjuje, da so bili Slovani početkom le jedno ljudstvo:

¹⁾ Closs, pag. 26 et 27.

²⁾ Closs, pag. 92.

³⁾ „Historia arcana“ cap. 18; „Bellum Gothicum“ III. 14. IV. 4.

„V starodavnosti so imeli Slaveni in Anti le jedno ime in sicer Sporoi, menim da zato, ker so stanovali raztreseni (σποράδιον) po vaséh. (Preiskovalci so našli, da je to ime popačeno iz Srbi). Zato so pa tudi razširjeni čez prostrane dežele; večji del sveta na drugi strani Istra nahaja se namreč v njih oblasti“¹⁾.

Iz jednakoslovnih spričeval Jordanovih in Prokopovih vidi se, 1) da so bili Slovani v VI. veki jako mnogoštevilni in po neizmernih prostorih razširjeni, a vendar so bili v starem časi le jedno samo ljudstvo; 2) da so bili za časa obeh zgodovinarjev uže v mnogo plemen razdeljeni, in 3) da sta bila najvažnejša in byzantinskemu cesarstvu najbližja rodova Slaveni in Anti.

Če pravi Jordanis na zgoraj navajanem mestu „imenujejo se vendar izlasti Slaveni in Anti“, pokaže s tem, da ni hotel vseh slovanskih rodov imenoma naštetih, nego samo dva bližnejša in znanejša. Krivo bilo bi zatorej, ko bi se hotel kdo samo na Jordana naslanjati in trditi, da so se vsi Slovani v VI. veki delili samo na dve vrsti. Ravno taka je tudi s Prokopovim spričevalom.

Vendar se je našlo mnogo učenjakov, katerim je prijala ta delitev na dve vrsti in skušali so jo podpirati iz jezikoslovnih vzrokov. Uže Dobrowsky, temeljiti poznavatelj slovanskih jezikov, našel je v tako bogato razvitih slovanskih narečjih naposled le dve temeljni razliki. Razdelil je zatorej slovanščino v jugoiztočno vrsto (Jugoslovani in Rusi) in v sévero-zapadno, kateri je prišteval jezik Poljakov, Čehov (Moravcev in Slovakov), Lužičanov ter polabskih in pomeranskih Slovanov²⁾.

Ta razdelitev se je splošno odobrila in velja še dan danemalo ne brez izjeme³⁾. Pa uže takoj s početka so se bili vzdignili proti nji važni glasovi, n. pr. Grimm⁴⁾, Schleiermacher⁵⁾, Pott⁶⁾ in v novejšem časi G. Daničić⁷⁾. Najodločnejše postavil se je nasproti Dobrowskemu Rus Nadeždin⁸⁾. On pravi, da se ruščina ne sme prištevati jugoslovanskim narečjem in da je Dobrowsky naopačno trdil, ker je poznal ruščino le iz knjig, v katerih pa se ne piše (ali se ni pisal) pravi ljudski jezik, nego pomešan z mnogoterimi staroslovenskimi izrazi. Tudi Vo-

¹⁾ „Bellum Gothicum“ III. 14.

²⁾ Predgovor v „Institutiones linguae slavice dialecti veteris“.

³⁾ Prim.: K r e k, „Einleitung“ I. pag. 56.

⁴⁾ „Vorrede zur serbischen Grammatik.“

⁵⁾ „Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung“ I. 23.

⁶⁾ „Indogermanische Sprachstudien Ersch & Grubersche Encyclopädie“.

⁷⁾ „Rad jugoslovanske akademije“ I. 106 – 123.

⁸⁾ „Wiener Jahrbücher der Literatur XCV. 184 sq.“

stokov misli, da stoji ruščina v sredi med zapadnimi in južnimi narečji.

Razcepljenje Slovanov na več rodov stavijo jezikoslovci v peti vek pred Kristom. Gotovo je, da zemljino naličje in podnebje najbolj vpliva na izobraževanje jezika. Tam, kjer se nahaja več prirodnih over, ki zabranjajo občevanje med stanovniki, tam se razmnožava jezik toliko lažje. Dežela pa, v kateri so Slovani početkom stanovali, ni bila posebno za to stvarjena, da bi podpirala ono razmnoževanje. Bila je po narodi jasno izobražena celota sè zmernim podnebjem (8—4° R.), ravnina brez hribov, nasproti pa na vse strani prekrizana z mnogimi velikimi vodami, ki občevanje najbolj pospešujejo. Da se slovanščina na tem prostori ni mogla posebno razmnožiti do III. veka po Kr., dokazuje nam sedanja ruščina, ki se razprostira še čez več sveta, in vendar se je v več nego tisoč letih razdelila le na tri malo različna narečja ¹⁾. Se vé, da se je moral izcimiti uže v tej prvotni domovini Slovanov nekaj razloček med sévernimi in južnimi rodovi; a ta ni bil večji, nego sedanji razloček med beloruskim in maloruskim, koja Pripet deli.

Drugače pa se je moralo to storiti, ko so začeli Slovani zapuščati svoje prvotne sedeže. Verjetno je, da se je začela izobraziti najprej sévero-zapadna jezikovna vrsta, ker so Slovani najprej na tisto stran silili in se na precej drugačnih tleh naselili. To zadnje ločenje vzrokuje tudi, da se od ruščine bolj razločujejo sévero-zapadna narečja, nego jugoslovanska. In ker so drugi Slovani še dlje bivali v tistem pasu, ostal je tudi jezik pri vseh rodovih skôro jednak.

Ko se je pa začel jeden del Slovanov koncem IV. veka proti jugu in jugo-zapadu pomikati in dežele z drugačnim naličjem zavzeti, tedaj se je moral tudi njih jezik sprti modifikovati. Takim načinom razdelili so se zopet Slovani v sévero-iztočno in jugo-zapadno vrsto. Prvo imenujeta Jordanis in Prokopios „Antae“, drugo pa „Sclaveni“. Zaradi vjemajočega se dokaza obéh zgodovinarjev zavzemali so Sclaveni za svoje dôle ves prostor med gorenjo Vislo, uralsko-karpatiskim hrbtom, Dněstrom, črnim morjem, Dunavom in Karpati. Antom pa odkazujejo mesto onstran Dněstra do Dona. Iz Prokopovih besed: „dalje proti severju od maiotskega jézera ležeče dežele imajo v oblasti brezštevilna ljudstva Antov“, je razvidno, da so bivali Anti v porečji Dona in še daleč po sévernih in iztočnih deželah ²⁾.

Čeravno so ti dokazi tako jasni in se popolnoma zlagajo, vendar so nekateri poskušali razlaganje, da nam je umevati pod

¹⁾ Nadeždin, o. c. pag. 222 sq.

²⁾ Šafařík, I. 151.

Sclaveni izlasti sévero-zapadne in pod Anti jugo-iztočne Slovane (po razdelitvi Dobrowskega). Šafařik povdarja ¹⁾, da je bilo imé Anti navadno le za iztočne Slovane, ki so bivali ob Ponti in proti severju, Bog vé, kakó daleč. Od teh Antov izvaja dalje Šafařik Ruse, Bolgare in moesiške Slovane ²⁾. Tako razlaga tudi Zeuss Sclaveni sè zapadnimi in Anti z iztočnimi Slovani ³⁾. Ker je pa našel, da ruski kronist Nestor izlasti iztočne ali ruske Slovane Slowéne imenuje, in ker ni mogel misliti, da bi se bila ljudstva tekom časa prestavila, pomagal si je z razlago, „da se je vsaka vrsta sama sebe imenovala „Slowéne“, drugi, zaradi različnega narečja menj razumljivi vrsti pa dajala posebno splošno ime.“

Toda Nestor sam razločuje trojno razdelitev Slovanov. To izraža v svoji kroniki uže z različnimi odstavki. Najprej govori o južnih ali podunavških Slovanih, (katerim prišteva po zmoti tudi Čehi). Ti so se razširili od dolenjega Dunava proti zapadu. Zánje ne pozna Nestor nobenega družega skupnega imena, nego „Slowéni po Dunajewit“ (podunavski Slovani). Ruski Slovani pa so mu Slowéni κατ' ἐξοχήν. Národe severo-zapadne vrste imenuje Nestor Ljuchowe, prav za prav Ljechowe; singl. Ljech, t. j. plemič, ki ima zemljo (od léha = areola, *πρασιά*). Da so drugi Slovani svoje sévero-zapadne brate Lèche imenovali, to nam trdi tudi Dlugoš: „Vicinae tamen nationes, et praesertim Ruthenorum, Polonos et eorum regiones Lechitas appellant, in hunc diem apud Slavos quoque Bulgaros, Croatos et Hunnos ogerski Slovani ⁴⁾ eadem manet appellatio“ (Historia Poloniae I.)

Gotovo je zatorej, da so se Slovani uže v V. veki delili na tri vrste. Jordanis in Prokop, ki nista imela namena popolne etnografije o Slovanih pisati, omenjala sta, se vé, le jugo-zapadne in iztočne vrste, ker ste bili le ti dve tedaj nevarni byzantinskemu cesarstvu. Ali vendar pové Jordanis odločno: „sedaj imajo tri imena: Veneti, Antes, Sclaveni.“ On pozna zatorej tri vrste Slovanov in Veneti so mu sévero-zapadni, ali Nestorjevi „Léhi.“ To se tudi s tem vjema, da so imenovali Nemci sévero-zapadne Slovane, s katerimi so se najprej seznanili, Winden (Venete) in to ime so prenesli poznejše na vse slovanske rodove.

Iz tega premišljevanja in z ozirom na Prokopova in Jordanova poročila se pa tudi razvida, da ime Sclaveni početkom ni moglo pomenjati vseh Slovanov, nego samo jedno glavno vrsto slovansko, in sicer jugo-zapadno, ki je bivala v VI. veki

¹⁾ O. c. II. 22.

²⁾ Idem, II. 234.

³⁾ O. c. pag. 604.

⁴⁾ Ibidem.

med Karpati, Dunavom in Dněstrom. Med novejšimi preiskovalci povdarja izlasti prof. Miklosich, da je bilo ime Slovéne početkom samo ime jednega slovanskega rodú in ne vsega ljudstva¹⁾.

Jezikoslovci se vjemajo v tem, da velja prvotna oblika imena Slavén, Slovenin, Slovanin, množina: Slovéne, Slovane slovnično ravno toliko, kakor danes navadne oblike: Slovan (Slavjan), Slaven, Slovenec, Slovak. V ruskih in srbskih knjigah navadna oblika, (ki je naopačna): Slawjane, Slawene, nastala je po tujem, latinsko-grškem (in sedaj tudi nemškem) izrazi: Sclavi, Sclaveni. Pri Srbih so uvéli to obliko še le koncem XVI. in v prvi polovici XVII. veka, ko so grški menihi cerkvene knjige po ruskih popravljali²⁾.

Izvajanje imena Slovan, Slovenin nikakor še ni vtrjeno. Najnavadnejše se izvaja to ime od slovo in sloviti (govoriti), korenika sluju, grško *λέω*, latinsko *cluo*, staroindiski *clu*. Po tem takem pomenja „Slovani“ toliko kot „tisti jezik govoreči“, *ὁμολογοῦντες*; ali pa „razločno govoreči“, *ὁμόλοτται*, sermonales, distincta voce praediti. Nasproti temu prihaja imé Němec (Deutsche) od něm = *κωφός*, *ἄλαλος*, *ἑτέρας γλώσσης*, alius linguae. To razlaganje zadobilo si je splošno priznanje med domačini in tujci³⁾.

Navzlic temu pa opominja Šafařík⁴⁾, da priča končnica imena Slovenin, da mora biti to ime popolnoma krajevno, zemljepisno, (primeri latinsko končnico *anus* v imeni *Romanus*). Uže Dobrowsky je bil drugačnega mnenja o izvajanju tega imena in trdil je, da izvira ljudsko ime od dežele „Slowy“, v kateri so Slovani bivali. In temu imenu primérja Šafařík litavsko besedo: *sallava* (ostrov, Insel, Werder) ter čudsko: *seljama* (hribovita dežela). Opomniti je pa treba, da v slovanščini korenski samoglasniki redko kedaj izpadajo, in zatorej je težko razložiti, kako se je izgubil *a* v navajanih besedah. Tako ni mogel priti tudi Šafařík do gotovega rezultata⁵⁾. A navzlic temu je prav verjetno, da so dobili Slovani svoje ime po krajevnih svojstvih one dežele, v kateri so prvotno bivali⁶⁾.

Kako je nastalo iz rodovnega imena poznamovanje za vse ljudstvo, to si razlagamo prav lahko. V zgodovini nahajamo večkrat

¹⁾ Miklosich, „Altslovenische Formenlehre, 2. Aufl. pag. IV.“

²⁾ Šafařík, II. 39 – 41.

³⁾ Krek, „Einleitung“, pag. 66.

⁴⁾ Šafařík, II. 43 – 46.

⁵⁾ Ibidem.

⁶⁾ Ime Slovan se prav lahko izvaja iz korenike *slu*, sscr. *sru*, gr. *ὄν* (*ὄέω*), lat. *rivo* (*rivus*) = teči. Od tod prihaja: slovensko jezero v Volhiniji, gora Slovník ali Slavnik v Istri, vas Slavina itd. (Terstenjak, „Novice“ 1857, str. 195).

prikazen, da zadobi ljudstvo imé onega plemena, ki je prišlo najprej v dotiko s tujci. Francozi n. pr. imenujejo Nemce Alemane, ker je stanoval alemanski rod najbližje Gallom. Tudi v Nemcih je zaznavovalo ime Winden (Wenden) početkom le severo-iztočne Slované; a poznejše bilo je prenešeno na vsa slovanska ljudstva in tako tudi na Slovence. Jednakim načinom prenesli so tudi Graeco-Latini ime najprej znanega rodú na ves slovanski národ.

Težje razumevamo, kako so Slovani do tega prišli, da so vzprijeli plemensko ime za splošno. In skôraj bi mislili, da je vse to jedino Nestorjeva zasluga. Nestor je iskal namreč v starih byzantinskih zgodovinarjih najstarejših vesti o Slovanih. Našel je tedaj, da pisatelji Slovanov prvokrat omenjajo takrat, ko so ti uže stanovali ob Dunavu. Ker ni poznal starejše slovanske zgodovine in ker ni mogel vedeti, v kaki zvezi stojé Slovani z drugimi arijskimi ljudstvi, zato je mislil, da je prvotna domovina Slovanom Podunavje. Od tod so se razširjali po njega mnenji proti severo-zapadu in proti severo-iztoku. Vsakdo pa lahko uvidi, da to ne more biti zgodovinsko resnično. Uže Zeuss opominja ¹⁾, da se je izcimila ideja o slovanski prvotnosti med Adrijo in Karpati v Jugoslovanih in da se je od tam preselila s cerkvenimi knjigami med druge Slované ²⁾.

Nestor izvaja zatorej vse Slované iz Podunavja. Pri Ljehih omenja izrékoma, da so jih Vlahi prepodili in prisilili izseliti se k Visli. (Léhi niso nikoli stanovali ob Dunavu) Te Vlahe smatra Šafařík Kelti in na to mesto pri Nestorji opira svojo hipotezo, da so Kelti prognali Slované iz svoje prvotne domovine med Adrijo in Karpati. Na mesto Keltov stavi Jireček ³⁾ Rimljane, ki so baje Slované nazaj potisnili, ko so si osvojili Dacijo. A tudi ta verzija ne dá se podpreti sè zgodovinskimi razlogi in nima večje vrednosti od Šafaříkove.

Kakor misel o prvotni domovini Slovanov ob Dunavu, tako je prešlo tudi ime Slováni, Slaveni od juga k ostavšim učeniim Slovanom. Panonski Sloveni so dosegli v IX. veki po Cyrili in Metodi nepričakovano visoko stopinjo naobraženosti. Tako so

¹⁾ O. c. pag. 602. Roesler, o. c. pag. 51.

²⁾ Pri tej priliki se mi zdí na vsak náčin treba opomniti, da govorim tukaj le o Slovanih v našem in navadnem pomenu, nikakor pa o tistih ljudstvih, ki so bivala na severni strani adrijskega morja in ki prav gotovo niso bila keltiška, pač pa v najbližnjem sorodstvu z današnjimi Slovani, kakor je naš častiti zgodovinski Nestor g. Terstenjak dovolj dokazal v svojih brezštevnilnih spisih.

³⁾ „Geschichte der Bulgaren,“ pag. 76.

dobili pravico posoditi tudi svoje ime drugim, menj izobraženim Slovanom. Ko so se podali Metodovi učenci, slovenski menihi in duhovniki, po proganjanji staroslovenskega obreda v druge od Slovanov naseljene dežele, prinesli so s pismom in svetimi knjigami tudi slovensko ime seboj. Našli so, da govoré stanovniki, med katerimi so se bili naselili, panonskim Slovenom razumljiv jezik in zato so imenovali tudi te Slovence. Tako so začeli ti menihi buditi zavest slovanske celokupnosti in vzajemnosti in pri učenjaciéh je ostalo do današnjega dne ime Sloveni, Slovani skupno ime vsemu národu. Préprost Rus, Poljak, Hrvat itd. pa ne vé tudi danes ničesar o Slovanih, nego pozna le svoje rodovno ime.

Sedaj, ko smo se prepričali iz Jordana, da njega Sclaveni so pomenili le jugo-zapadno vrsto Slovanov, pogledjmo, kako daleč so bili prišli ti za Jordana (l. 552) proti zapadu. V gori omenjanem stavki V. poglavja pravi Jordanis, da so bivali Sloveni za njega dni do mesta „Novietunense“ in do močvirja „Mursianus“. Prava razlaga teh dveh imen je zeló važna za našo zgodovino.

Prvo ime nahaja se v rokopisih različno zapisano. Pozna se mu na prvi pogled, da je spačeno in morda sklopljeno iz dveh. Etunense (et Unense) je najbrž poznejši pristavek. Šafařik misli¹⁾, da je prvotna oblika bila Novietunum, Noviodunum, kar bi pomenjalo sedanji Isakči ob dolnjem Dunav. Tistega mnenja je tudi Zeuss²⁾. Drugi pa mislijo, da se ima brati Civitas Nova in da je to današnji Nicopolis. Th. Menke predlaga pisavo „a Civitate nova et Utense“ in razlaga „Civitas nova“ sè Svištov (Sistova)³⁾. Nasproti pa trdi Roesler⁴⁾, da slóve ime omenjanega mesta v najboljših rokopisih Nova ali Novae in išče ta kraj pri gornje-moesiški Novi, malo bolj proti iztoku od Viminacija (danes Kostolac) ob Dunavi. To razlago potrjuje tudi določitev lege mursianskega močvirja.

Mnogo učenjakov si je uže belilo glave z vprašanjem, kje je ležal „lacus (i. e. stagnum Mursianus)“? Šafařik misli⁵⁾, da se ima brati Mysianus in to razlaga s Hal-myris (t. j. lacus Myris), sedanje močvirje Ramzin, na južni strani dunavskega izliva pri Sv. Juriji. Jednako smatra tudi Zeuss omenjano močvirje stagnacijo dunavskega izliva⁶⁾. Menke postavlja „lacus Mursianus“ v Valahijo, na séverno stran Svištova.

¹⁾ O. c. II. 19.

²⁾ O. c. pag. 593, Anmerkung.

³⁾ „Sprunners Handatlas für die Geschichte des Mittelalters, III. Auflage.“

⁴⁾ O. c. pag. 15.

⁵⁾ O. c. II. pag. 19.

⁶⁾ O. c. pag. 593, Anmerkung.

Roesler pa povdarja¹⁾, da je treba iskati tega močvirja tam, „kjer se nahaja to ime vsaceму znano, t. j. pri Mursi ali Mursiji²⁾, sedanjem Osčku, kjer je bival nekaj rimski namestnik za doleno Panonijo.“ Med Mursijo in Cibalo (sedaj Vinkovci) nahajalo se je obširno močvirje, ki se je imenovalo v II. veki po Kr. *Ὀνίκαία χέλη*³⁾, ali Ulca⁴⁾, t. j. močvirnato obrežje današnje reke Volka (Vuka). To močvirje zatorej se je imenovalo najbrž tudi po bližnjem mesti „mursiansko močvirje.“

To Roeslerjevo trditev podpira Jordanis sam, pišóč, da se nahaja mursiansko močvirje tam, „ubi Hister oritur amnis“, t. j. tam, kjer dobiva Dunav ime Ister. Da se je ta reka le v dolnjem toki Ister imenovala, pové Jordanis v tistem poglavji malo poznejše⁶⁾: „atque extremo alveo Histri, qui dicitur Danubius ab ostio suo usque ad fontem.“ Reka se je zatorej sploh imenovala Danubius (bolje: Danuvius), ob dolnjem toku pa je nosila tudi ime Ister, t. j. od izliva Drave ali Tise naprej. jednako trdi tudi Strabo: „Reka se imenuje Danubius v svojem gorenjem deli od izvira do kataraktov (t. j. brznic pri Rašavi), kjer večinoma Daki prebivajo; v spodnjem toku do Ponta, kjer Geti stanujo, pa Ister“⁷⁾.

Po teh razlagah stanovali so Slovenci l. 552 uže v Banati, Sirmiji in južni Panoniji. To nam potrjuje tudi Prokopios, ki piše⁸⁾, da so Gepidi prepeljali Slovane na ladjah nazaj čez Dunav, ko so bili tistega leta napadli byzantinsko cesarstvo. To prevažanje še je moglo zgoditi le tam, kjer je mejila gepidska država z byzantinsko, t. j. med Savinim izlivom in med Železnimi vrati. Na iztočni strani od teh stanovali so Slovani uže dolgo prej in tam niso potrebovali gepidske pomoči, pa bi je tudi ne bili našli. Slaveni so morali zatorej tedaj uže na južnem Ogerskem bivati, morda pod gospodstvom Gepidov.

Ta sklep vtrdimo lahko še drugače. L. 549 nastal je bil v Langobardih prepir, kdo bodi zanaprej vladar. Ildisgus, ki je mislil, da ima največ pravice do prestola, ni mogel splošne priznave doseči. Zato je zbral nekaj svojih prostovoljnih privržencev v Langobardih in veliko število Slovenov (*καὶ Σλαβηῶν πολλοὺς ἐπαρόμενος*) in podal se je z njimi k Gepidom, da bi

1) O. c. pag. 15 - 16.

2) Ptolomaios, „Geogr.“ II. 16. 8; VIII. 7. 6.

3) Prim.: Forbiger „Handbuch der alten Geographie“, III. pag. 477.

4) „Dio Cassius.“

5) „Tabula Peutingeriana.“

6) Closs, pag. 24.

7) Wietersheim, o. c. II. 155.

8) „Bellum Gothicum“ IV. 25.

si s pomočjo teh pribojeval langobardski prestol. Gepidi, vedni nasprotniki Langobardom, pomagali so radi Ildisgu. Pa Langobardi so bili močnejši, premagali so Gepide in ti so morali Ildisga iz dežele izgnati. Ta se je vrnil k Slovenom, nabral je med njimi 6000 prostovoljcev in s temi je šel v Italijo z namenom, da bi pomagal Gotom nasproti Byzantincem. Potolkel je tudi rimsko kardelo, a vrnil se je nazaj k Slovenom, predno se je bil združil z Goti¹⁾.

Iz vsega tega razvidi se jasno, da so bivali Sloveni uže okolo l. 550 v ogerski nižini, blizu Langobardov. Ker je Ildisgus prišel od Langobardov najprej k Slovenom in med njimi prostovoljcev nabral, potem še le dospel k Gepidom, morali so zatorej Sloveni bivati med Langobardi in Gepidi. Od Dunava in Save navzgor razširili so se bili kakor kij med obé ljudstvi.

Teško je določiti, ali so bili prišli ti Sloveni v ogersko nižino mirnim putem, ali z mečem v rōci. Zadnje je verjetneje, če pomislimo, s kako silo so drli čez Dunav v byzantinsko cesarstvo proti jugu, ali pa proti jugo-zapadu v Dalmacijo. Če so znali na to stran z orožjem prodirati, rabili so ga tudi na svojem seljenji proti zapadu. Gepidi, ki so stanovali bolj v erdeljskih gorah, niso se dosta vpirali slovenskemu širjenju v panonsko nižino. Tudi je bila njih moč in hrabrost tedaj uže precej pojenjala, kakor nam spričujejo njih vojske z Langobardi. Konec tem bōjem je bil popolni propad Gepidov.

In tudi Langobardi se niso vpirali širjenju Slovenov, izlasti ker jim ti niso delali napotja. Langobardi so stanovali namreč le bolj v sévni Panoniji. Dežela med Savo in Dravo je bila po odhodu Gotov precej prazna in Sloveni so sé počasi pomikali ob omenjenih rekah navzgor. To je bilo toliko lažje potem, kadar so bili Langobardi odšli v Italijo; po leti 568. Tedaj ste bili deželi Panonija in Norik večinoma prazni in Sloveni so se lahko širili po njih svojevoljno.

Iz dežele med Savo in Dravo, katero so Rimljani imenovali „Pannonia Savia“, ki je pa dobila po naseljenih Slovenih ime Slavonija; iz té dežele so imeli Sloveni lépo priliko napadati Dalmacijo. In v zadnjih desetletjih VI. veka ponavljali so te napade prav pogostoma, navadno pa v zvezi z Avari. Pri teh napadih se je naselilo tudi v Dalmaciji nekoliko Slovenov in ko so prišli okolo l. 620 Hrvati v Dalmacijo, pomešali ste se obé plemeni in iz njih so nastali „Čakovci“²⁾.

¹⁾ Prokopios, „Bellum Gothicum“, IV.

²⁾ Prim.: Gfrörer-Weiss, „Byzantinische Geschichten“, II. pag. 10—14; Dümmler, „Die älteste Geschichte der Slaven in Dalmatien, Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften, hist. phil. Classe“, Bd. XX. pag. 363; Dr. Rački, „Arhiv za povjestnicu jugoslavensku“, IV. 1857, pag. 253—255.

Razširjenje Slovenov v ogersko nižino so kronologično zadnje vesti, koje imamo iz Jordana o tem ljudstvu. Zanimiva je njega opomba v XXIII. poglavju): „qui quamvis nunc ita facientibus peccatis nostris ubique desaeviunt“. Tú zaznamuje Jordanis Slovence „šibo božjo“ zaradi rimljanskih pregreh. Iz tega se razvida, da so imeli v Carjigradi velik strah pred slovenskimi napadi, ki so bili začeli za Justinijanove vlade. Vsaj ta opomba prihaja gotovo iz Jordanovega peresa, če je tudi druga poročila o slovenskem razširjenju iz Cassiodora posnel, kar si lahko mislimo pri Jordanovi nesamostalnosti.

Jordanis pové sicer malo o Slovanih, a te drobne vesti so zlata zrna in za prazgodovino slovansko tako važna, da bi bila ona mnogo brez njih še mnogo bolj zapletena in zagonetki podobna. Te raztresene Jordanove opombe dopolnujejo namreč poročila drugih historikov in pomagajo spraviti ja v harmonično celoto. Na drugi strani pa potrjujejo vesti ostalih pisateljev in je povzdvigajo do neovržljive historijske resnice. Tako nam je Jordanu vendar hvaležnim biti za ono malo, kar nam je poročil in odkazati mu moramo važno mesto med onimi zgodovinarji, ki osvetljujejo slovansko prazgodovino. Obžalovati pa moramo, da je bil pri svojem izpisovanju iz Cassiodora tako malo kritičen in malo vesten, da nam ni zapustil več važnih in bolj skupnih poročil o Slovanih.

V pojasnenje dostavljam naj še nekoliko o razširjenju Slovenov. Ko so se bili naselili v valaški ravnini, ostali so dlje tam in dežela je dobila po njih ime Slovenija (Selavinia). Le v malo Skytijo ali današnje Dobrudžo prodrli so bili uže zgodaj in se razširili do Trajanovega nasipa, ali črte Črua-voda-Küstendže. Dunav je bil zatorej ona meja, ki je najdlje zadrževala Slovence, da niso mogli vdariti v svojo obljubljeno deželo, v byzantinsko cesarstvo. Zato najbrž je dobila ta reka v Slovanih veliko imenitnost in Dunaj (Dunav) pomenja v slovanskih národnih pesnih naravnost: reka, voda²⁾.

Ali čeravno so bili Byzantinci desno obrežje Dunava zeló vtrdili in so tam velike posadke vzdrževali³⁾, vendar so našli Sloveni pot tudi čez ta jez in vdarili v byzantinske pokrajine, ter jih svojevóljno oplénili in opustošili. Skóro potem, ko so se bili začeli Sloveni pomikati ob Dunavu navzgor v panonsko nižino,

¹⁾ Closs, pag. 92.

²⁾ Jagić, „Slavisches Archiv,“ I. 330.

³⁾ Prokopios, „De aedificiis, ed. Bonnensis“ III. 293.

naselili so se tudi v byzantinskih deželah, v Moesiji, Thrakiji in Macedoniji. To naseljenje godilo se je navadno siloma. Pripetilo se je pa tudi, da se je odtrgalo nekaj družin od plenéčega krdeča in te so se stalno naselile v menj obljudenih krajih. In ravno v Macedoniji, Epiri in celó v Helladi naselili so se bili Slovni prej, nego v pokrajinah Dunavu bližje ležečih. Ali tudi v Moesijo selili so se lahko Slovni za slabotne vlade cesarja Phoke (l. 602—610) in Heraklija (l. 610—641), ko so Perzi in Arabi hudo nadlegovali iztočne meje byzantinskega cesarstva. Takrat so posedli Slovni v velicem številu tudi južno obrežje, Dunava in Moesija je dobila ime Slovenija (*Σλαβία*). To naseljenje se je pa zgodilo z dovoljenjem byzantinskih cesarjev in ti so vzprijeli prišlece pod svojo obrambo ter sklenili ž njimi posebno pogodbo¹⁾.

Balkanski polotok dobil je v kratkem večino slovanskega stanovništva²⁾. Romani so se ohranili, zvučaj večjih mest in trdnjav, le v bolj goratih krajih. In do najjužnejšega rta prodrli so bili Slovni, tako, da je Konstantin Porphyrogeneta lahko trdil o Peloponezi: „*Εσθλαβώθη πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος*.“ Tudi v Malo Azijo, izlasti Bithynijo, naselili so bili grški cesarji več slovanskih družin.

Slovene v byzantinskem cesarstvu je zadela v kratkem velika sprememba. Iz Velike Bolgarije, med Donom in Volgo, prišli so bili Hunom sorodni Bolgari, prekoračili so l. 678 Dunav in si podjarmili moesijske Slovence. Dali so jim svoje ime, vsilili so jim svojo vlado, ali ker so bili surovejši od podjarmljenih Slovencev, vzprijeli so od teh šege, navade in celó jezik in vero (kristijanstvo). Kakor so se Langobardi v Italiji poromanili, tako so se poslovenili Bolgari. Iz tega spojenja dvéh tujih elementov izcnil se je bolgarski jezik, ki ima marsikaj neslovanskega na sebi, n. pr. spolovnik. Bolgarsko carstvo pa je bilo skóro jako mogočno. Obsézalo je za Borisa (l. 843—885) tudi thraške in macedonske Slovence in še celó Albanec.

Tisti Slovni pa, ki so se bili iz Valahije proti zapadu obrnili, razširili so se ob Dunavji in njega pritocih navzgor ter posedli staro Panonijo in Norik. L. 592 so bili uže pridrli na Tirolsko, do bavarske meje. Tudi v Italijo so silili, ali tukaj so jim branili vhod bojeviti Langobardi. Ker so bili ti Slovni jako velik in po narodi različen prostor zasedli, jasno je, da so se razcepili na dvoje nareči: na panonsko-slovensko in

¹⁾ Theophanes, pag. 549.

²⁾ Zinkeisen, „Geschichte des osmanischen Reiches“, I. pag. 147 sq.

koratansko-slovensko. Razlika med obema je bila uže v IX. veki znatna ¹⁾. Meja teh dveh nareči je ravno tista, kakor med Norikom (ali Karantanijo) in Panonijo.

Iz tukaj navajanega je razvidno, da so si narečja: koratansko-slovensko, panonsko-slovensko in bolgarsko-slovensko najbližje sorodnice in tako tudi lahko razumemo, zakaj nekateri učenjaki trdé nasproti Miklosichu, da se mora imenovati cerkveno-slovenski jezik IX. veka „stara bolgarščina in ne „stara slovenščina“. To nasprotovanje je čisto nepotrebno, ker vsakdo uvidi, da je Metod le v tistem narečji pisal, katerega je govorilo in razumevalo ljudstvo, med katerim je živel in za katerega je deloval. In njega učenci, ki so bili na Panonskem porojêni, gotovo niso pisali v bolgarskem narečji, katero ni imelo nobene prednosti pred panonsko-slovenskim.

¹⁾ Miklosich, „Altslovenische Formenlehre“. VIII. X.

Jurij Križanič.

Životopisna in literaturna črtica. Po Kostomarovi spisal J. Steklasa.

Tedaj, ko so kijeovski menihi prinašali s seboj v Moskvo svojo izlasti cerkveno učenost, s tesnimi skolastičnimi nazori ter za svoj čas preživenimi predsodki, prikazal se je na polji umnega nastojanja v Rusiji človek z bistro glavo, nadkrilivši svoje vrstnike z obširnostjo svojih nazorov, temeljitostjo naobraženja in mnogovrstnim izkustvom. Ta človek je bil Jurij Križanič. Bil je po ródom Hrvat, potomec stari ali osiromaščini rodovini. Porodil se je l. 1617. Oča mu je bil Gašpar Križanič, nebotat vlastelín. Izgubivši očeta v 16. leti, začel se je Jurij pripravljati za duhovnika. On se je učil s prva domá v Zagrebi, potem v beškem seminarji, a za tem je odšel v Bolonijo, kjer se je bavil poleg bogoslovskih vedností tudi s pravoslovnimi. Popolnoma véšč, razven svojega jezika tudi nemškemu, latinskemu in italijanskemu, preseli se l. 1640 v Rim ter stopi v grški kolegij sv. Anastazija. Papeži so ta kolegij utemeljili v razširjenje uníje med nasledniki grške vere. Tedaj so Križaniča povzdignili na čast zagrebškega kanonika. On je proučil takrat popolnoma tudi grški jezik, upoznal se bolj na tanko z bizantinsko književnostjo ter se pridružil vnetim privržencem uníje. Njega namera je bila zbrati vsa važnejša dela tako nazivanih šizmatikov, t. j. pisateljev proti dogmam papeštva. Plod temu je bilo nekoliko dél v latinskem jezici, a izlasti „Občna biblioteka šizmatikov.“ To podjetje ga je dovélo do poznavanja ruskega jezika, ker je moral poznati tudi dela, pisana po ruski proti uníji. Ostavivši kolegij je bil Jurij privezan na Rim do l. 1656, postavši članom ilirskega zavoda sv. Jeronima. V tem vendar ni ostal stalno v Rimi, nego je bil tudi v drugih mestih Evrope, in sicer tudi v Carjigradi, kjer se je spoznal še bolj na tanko z grško književnostjo. Njega bivanje v Carjigradi je ostavilo v njem veliko sovraštvo proti tedanjim Grkom zaradi njih neznanja, oholosti in ležljivosti. Pri vseh svojih učenih podjetjih je ostal Križanič zvestim Slavjanom, ljubil goreče svoj národ, in s samim vprašanjem ob uníji, ki ga je posebno zanimalo, bavil se je poglavito zaradi odnošajev v svoji domovini. Proučevajoč dolgo časa cerkveno povestnico ter mnogo premišljujoč o njej, prišel je končno do nazorov, ki so se po svoji

vzvišenosti razlikovali od tesnosrčnih vzgledov privržencev rimski propagandi, kakor tudi nje neprijateljev. Njega ljubezen do Slavjanstva se nij mogla zadovoljevati s tožnim položjem slavjanskega plemena, katero je zavzimalo v povesti evropske obrazovanosti. Cerkveni prepiri so razdelili Slavjane; od kodar koli bi izhajali povodi neslogi v cerkvi, vsi so bili jednako nevarni Slavjanstvu; vsi so mu bili tuji. Križanič je razumel, da večni prepir med iztočno in zapadno cerkvijo izhaja ne samo iz vere, nego tudi iz svetovnih političnih vzrokov, iz sovraštva dveh starih narodov — Grkov in Rimljanov za zemeljsko vlast, za naslove; rimski papež je hotel vladati nad cerkvijo po predanji o rimski državi, ki je uže minola ter ni mogla biti nikdar več vzpostavljena, po mnenji Križaničevem. „Naj se“ — govoril je on — „avstrijski vladarji imenujejo rimski vladarji, morejo nositi to ime, ali to je oholost in obmama; to, kar je poruščeno, se ne dá zopet postaviti na noge.“ Z druge strani pa so se vzdignili tudi Grci proti Rimu za svojo zemeljsko vlast. Tudi v Carjigradi, novem Rimi, je propalo carstvo. Tem načinom je vprašanje o razdeljenji cerkve pred vsem vprašanje Grkov in Rimljanov, a na Slavjane se ne more protezati. Ni se jim treba mešati v tuje prepire. Naj si taró glavo zaradi cerkvenega prvenstva v Rimi in Carjigradi, naj se patrijarh s papežem prepira za vrhovnega poglavarstva voljo — Slavjani ne morejo zaradi njih med seboj prepirati se, ter braniti tujih pravic, tuje vrhovne oblasti, nego morajo znati za jedino carstvo, jedino cerkev, ki nima mej, razprostranjeno po vsem sveti. Križanič se je uveril, da se ima ves slavjanski svet strniti v jedno društvo, jeden narod. Pri tacih nazorih je Križanič naravno vsredotočil svoje zanimanje na Rusijo, najobširnejši predel, naseljen s slavjanskim plemenom. Ne zná se, zaradi česa je bil Križanič l. 1658 v Beči. V tem je prišel semkaj moskovski poslanik Jakob Liharev s tovariši. Ruski poslaniki so po starem običaji nabirali tujcev, ki so želeli stopiti v carsko službo, obetajóči jim carsko plačo, „na kakoršno oni niti ne mislijo.“ K njim v gostilno „zlatega bika“, kjer so stanovali, pride tudi Jurij Križanič ter se ponudi v službo caru ruskemu. Prvi vtis, ki so ga provzročili nanj Rusi, je bil neugoden; on sam je kasnejše priznal, da je bil vznemirjen zaradi nečistote in smradú v stanovanji ruskih poslaníkov. Vendar ni nič menje misel služiti vseslavjanski stvari v njem nadvladovala vse; in on, človek učen in naobražen, odpravil se je iskat očevine v zemlji, katero so smatrali na zapadi barbarsko in divjo.

Potujóč iz Beča v Moskvo, pride Križanič v prvih mesecih l. 1659 v Malorusijo in približajóč se uže meji Velikorusije, zadene na carsko vojsko, ki se je vzdignila na Vigovskega. Križanič se je zatorej vrnil ter ostal v Malorusiji do meseca oktobra, biva je v Nežinji pri Vasilji Zolotarenski, takratnem nežinjskem polkovniku. Verjetno je, da je on pohajal tudi druga mesta, kar se dá sklepati iz tega, ker se je

seznanil s tamošnjimi učenjaki, proučil stanje okolne in národa, opazil nered in pogrške tamošnjega društva ter izpregovoril tudi o tedanjih dogodjajih. ¹⁾

Končno pride Križanič v Moskvo k jedinemu slavjanskemu „gosudarju“, ali tudi tukaj ni bilo dovoljeno učenemu možu truditi se za svojo obljubljeno idejo vseslavjanstva. Njega nazori o jedini od zemeljskih preprirov neodvisni cerkvi Kristovi so bili krivi v očeh zaščitnikov obrednemu pravoslavju, kakor tudi latinstvajočega katoličanstva. Dne 20. januarja l. 1661 so Križaniča poslali v prognanstvo v Tobolsk.

Vzroki in potankosti tega dogodjaja nam niso znani. Iz navodov, ki se nahajajo v njega delih, moči je dokazati, da se je Križanič tedaj javno ponašal: bil je ognjevit privrženec rimskokatoliški in grški cerkvi, ter je vzprijemal obhajilo v rusko-pravoslavni cerkvi, ali da se ni hotel dati v drugič krstiti, a po moskovskih nazorih tega časa se je moral dati vsak, ki je hotel biti „pravoslavni“, z nova krstiti. Sicer je to bil samo jeden izmed mnogih vzrokov, da se ni mogel sporazumeti z Moskvo. Ukaz o njega prognanstvu je bil izdan od sodnije liflandskih zadev, katerim je takrat bil predstojnik Naščokin. Moči je, da so ga sumničili zaradi neprijateljstva proti Rusiji v takratnih švedskih in poljskih odnošajih. V vsakem slučaju je nedvojbeno, da so ga udaljili zaradi sumničenja, a ne zaradi kakšne dokazane krivice. Njega prognanstvo pa ni bilo tako strogo, nego drugih prognancev. Odpravili ga so v Tobolsk ne hudodelnika, nego z nalogom, da se vpotrebi pri državnih poslovih, ki so častni. Njemu so odredili sedem in pol rubljev plače na mesec. Križanič je preživel v prognanstvi šestnajst let, ne izgubivši prisotnosti duha, nego je prav tačas napisal najznamenitejša svoja dela. Po smrti carja Alekseja Mihajloviča, dne 5. marca l. 1676, vrnil se je Križanič, zadobivši carsko oproščenje, zopet v Moskvo. Daljna njega osoda je nam neizvestna.

Vsa dela tega znamenitega človeka niso bila tiskana, pa tudi rokopisi niso vsi učenjakom izvestni. Križanič je poleg drugega sestavil gramatiko z naslovom: „Grammatično izkazanie“. Ta gramatika je po njega mnenji ruska ali vseslavjanska, ali to je nekak poseben od njega skovan vseslavjansk jezik. On ga naziva „ruskim“ zato, ker je Rus kóren vsemu Slavjanstvu. „Vsem sorodnim národom je glava národ ruski, a tudi rusko ime zaradi tega, ker so vsi Slavjani proizišli iz ruske zemlje ter se vzdignili na rimsko državo, pa osnovali tri države in se nazvali: Bolgari, Srbi in Hrvati; drugi so se vzdignili ravno iz te zemlje

¹⁾ Ohranili ste se dve razpravi Križaničevi o Malorusiji, jedna — „Putno opisanije“, potopis od Lvova do Moskve; druga — „Beseda s Črkasom v osobi črkasa“. V poslednji razpravi, o imeni Malorus, poučuje Malorusov, da ostanejo véрни carju in da se ne zjedinijo s Poljaci.

na zapad ter osnovali državi leško in moravsko ali češko. Ti, ki so vojevali z Grci in Rimljani, so se nazivali Sloveni, in zaradi tega se je to ime v Grcih bolj seznavalo, nego li ime rusko, a po Grcih so tudi naši letopisci mislili, da naš národ izhaja od Slo-venov, in da so „Rusi, Ljahi in Česi“ proizišli od njih. To je krivo, ruski národ živi od nekdanj v svoji postojbini, a ostavši, ki so izšli iz Rusije, so se pojavili gosti v predelih, kjer še danes bivajo. Zaradi tega se je nam, kadar se hočemo prozivati občnim imenom, nazivati starodavnim, korenitim ruskim imenom, a ne novim slavjanskim. Ni ruski odraslek plod slovenskega, nego slovenski, češki in poljski odrasleki — izrodki ruskega jezika. Posebno pa se ta jezik, v katerem pišemo knjige, res ne more nazivati slovenskim, nego se ima zvati ruski ali stari književni jezik. Ta književni jezik je podobnejši sedanjemu občenárodnemu jeziku ruskemu, nego kateremu koli drugemu slavjanskemu. V Bol-garih se ne dá nič dobiti na pósodo, ker je njih jezik tako propal, da je jedva ostal njega sled; Poljaci so si izposodili malo ne polovico besed iz tujih jezikov; češki jezik je čišči od poljskega, ali je vendar tudi pokvarjen; Srbi in Hrvati morejo govoriti v svojem jezici samo o domačih stvaréh, in nekdo je napisal, da govoré v vseh jezicih in da nikako ne govoré. Jedna beseda je v njih ruska, druga ogerska, tretja nemška, četrta turska, peta grška ali vlaška ali tudi albaneška; samo med gorami, kjer ni potov trgovcem in tujim ljudém, vzdržal se je prvobitni čisti jezik, kakor jaz pámetim iz svojega detinstva. Književni jezik zapadne Rusije smatra Križanič strašno pokvarjenim, in sicer „zaradi po-rabe tujih besed ter rekov, ki so slavjanskemu jeziku čisto tuje.“ „Jaz ne morem čitati kijevskih knjíg“ — govori — „da mi se ne bi omrzile in ognusile. Samo v Vélikorusiji se je ohranila be-seda, prigodna in svojstvena našemu jeziku, kakoršnega nimajo niti Hrvati, niti kateri drugi Slavjan. Temu je krivo, ker so v Rusiji vsa pisma državna, sodnijska, zakonodavska, in národnega uréjanja se tičóča pisana v domačem jezici. Samo tam, kjer rabi domači jezik vladi in zakonodavstvu, moči se mu je od dné do dné bolj razvijati ter dovrševati.“ Ali z ruskim jezikom je hotel Križanič združiti srbsko-hrvatsko narečje ter tacim načinom sestaviti nov književni slavjanski jezik — misel, nenavadno smela in naravski nemogoča posamičnemu človeku. Sam Križanič to uvida. „Ne more“ — piše on — „jeden sam človek vsega znati brez izkustva in soveta drugih, kakor se je pripetilo meni grešniku delati v tej zadevi. Živeč daleč od človeškega društva in sveta, nisem mogel in ne morem sestaviti take knjige, v kateri bi bile po alfabetskem redi razstavljene in raztolmačene vse besede. Kar se tiče pa te gramatike, naj bodoči delovci na književnem polji ovržejo, popravijo in dovrše, kar sem jaz popustil in v čemer se pregrešil.“

Negledéč na vse nedostatke te gramatike, dostavlja izkusni filolog slavjanskih narečí O. M. Bodjanskij, da je Križanič,

katerega on nazivlje očetom sravnivajoče slavjanske filologije, „strogo in sistematičko-ustrojno izvel svojo osnovno idejo, izrekel mnogo ostroumnih, globoko-vernih prepričevalnih приметeb o slavjanskem jezici in o raznih narečjih; prvi je opazil taka pravila in posebnosti, kar so še le v novejšem časi obnarodovali boljši evropski in slavjanski filologi, oziraje se na vse pripomočke in bogastva naučnih pripomagál.“

Najvažnejši spomenik literaturne delovnosti Križaničeve, njega politične misli so tako zvaní „Razgovori o vladjeteljstvu (vladi).“ To je zbornik važen in presojen o vseh različnih predmetih društvenega življenja, državnega ustrojstva, varnosti pokrajin, blagostanja in prosvete národne. Pisatelj navaja nedostatke in pogoške, katere je opazil v Rusiji, in navaja za prisposodbo, kar je videl v drugih národih ali čital o njih v knjigah ter sovétuje, kako bi se dalo mnogo poboljšati in po njega mislih za Rusijo prav prigodno urediti. To delo je napisano jezikom izumljenim, sestavljenim iz različne zmési slavjano-cerkvenega, ruskega in hrvatskega jezika s primésjo inih slavjanskih nareči; jeden del je napisan po latinski. Pisatelj je časih vzel formo v svojem razlaganju ter podelil uloge med osebe, katere je nazival Boneom in Herojem.

S prva pisatelj razsoja o glavnih gospodarstvenih stvaréh življenja — o trgovini, o obrti, o poljedelstvu in rúdnem bogastvi.

Križanič misli, da je Rusija zemlja siromaščna za trgovino: nje природа ubožna in zemljepisno položje neudobno. Pred vsem pa zavstavlja trgovino nesposobnost Rusov in sploh Slavjanov za trgovino, zatorej oni vselej izgublajo v trženji s tujci; vrhu tega pa ruski trgovci ne znajo tudi računstva. Najboljša pomoč, da se povzdigne trgovina, bilo bi to, da trgovino na veliko s tujci prevzame država, vendar tako, da to ne bi bilo na kvaro národu, nego koristno. Državna blagajna bi imela biti posrednica Rusom in tujcem, ali v notranjo trgovino se ne bi smela mešati. Državna blagajna bi robe od Rusov nakupila dražje ter jo potem pródala tujcem, toda od njih dobljeno robo bi imela Rusom prodavati za najmanjši dobiček. Ni slobodno dopuščati monopola (samotrštva), izvzemši slučaj, ko bi prodajalec začel prodajati robo pod navadno ceno. Ne smé se pustiti tujcu, da trži v zemlji, da odpira prodalnice in skladišča ter da ima v Moskvi namestnike svoje, posrednike ali konzule. . . „Ko bi v Rusiji ne bilo Nemcev“ — govori naš mislec — „bila bi trgovina tega carstva v boljšem stanji. To je pravi mrčes, prava kuga zemlji.“ Predlagaje nekoliko pripomagál o poboljšanju trgovine, smatra Križanič za koristno, da ne bi vlada nobenemu dovolila prodalnice odpreti, dôkler se ne bi naučil pisati in računati. V oddeli o obrtnosti predlaga Križanič sploh za zboljšanje rokodelstva med drugimi mnogimi pripomagáli tudi to, naj bi se vsak rob, ki ima več sinov, obvezal

pri sodnji, da hoče dati jednega izučiti obrt, in da bi ta izučivši dobro se svoje stvari mogel biti slobodnim. Mestom, ki bi uvéla kakšno obrt, se imajo dati polajšanja pri davki. Opazivši, da ruske ženske ničesar ne znajo, sovétuje Križanič, da se ustanové šole za devojke zaradi rokotvorine; v teh šolah bi se mogie učiti tudi gospodinjstva. Ko se bodo omožile, bodo mogle te odgojenke pokazati z uspehom, česa so se v tacih zavodih naučile. „Poljedelstvo je“ — po trdnji Križaničevi — „vsemu bogastvu kóren in temelj; poljedelec hrani in bogati tudi obrtnika in trgovca, ter bojarina in carja.“ Ta stroka je Križaniču dobro znana; on je, kakor je vidno, od mladosti motril življenje poljedelčvo ter na tanko opisuje vrste rastlin, ki bi po njega mnenji dobro prijale Rusiji, in poljedelsko in domače orodje itd. Po njega misli bi bilo koristno sejati tudi tobak: on dokazuje, da zmerno uživanje tobaka ni greh, ravno tako, če se po pameti vino pije. Kar se tiče dobivanja rúd, Križanič ne misli, da bi Rusija bila jako bogata v rudah, čeravno se mnogo iščejo, ter se nadeje, da se ima vse to dobiti tudi pótem trgovine. V poglavji o vojskini sili govori Križanič obsirno o orožji, o obleki vojaški, o vojniških plačah; njemu se zdí, poleg družega, da je vojaška oprava tega časa neprimerna in grda. „Naši vojaci“ — govori Križanič — „hodijo v tesni obleki, kakor da so zašiti v vreče, glave imajo golé, kakor teliči, a nečesane brade jih delajo podobnejše divjakom, nego li hrabrim vojnikom.“

Tretji oddelek, najboljši in tem deli, obseza poglavje „O modrosti“, in tukaj se je pokazal pisatelj v vsi svoji naravi. „Modrost“ — govori Križanič — „prehaja od národa do národa. Národí, ki so se odlikovali nekoč v raznih umetelnostih, pali so v našem časi v neznanje. Drugi, nekđaj prosti in divji, so zdaj modri, taki so: Nemci, Francozi, Italijani. V poslednjem vekú so oni proizvelí mnogo koristnih izumstev: kompas, mnogoglasno petje, knjigotiskarstvo, ure, topove, gravirovanje in dr. Samo o nas, Slavjaníh, govoré, da nam je uže po osodi odmerjeno vse slabo in da se ne moremo ničesar izučiti. Ali znaj, da se tudi íni národí niso v jednom dnevi, niti v jednom leti jeden od drugega toliko naučili; tudi mi se moremo naučiti, samo ako bodemo imeli voljo in veselje. Zdaj je prišel čas, da se tudi naš národ učí. Bog je povišal Rusijo na tako slavjansko „gosudarstvo“, kakoršnega naš národ v poprejšnjih vekovih ni poznal; a mi vidimo tudi v drugih národih, da začenjajo nauki procvétati v národí še le takrat, ko se je država ojačila in dobila v róke meč.“ Ali pred vsem je potrebno, da se preženó predsodki, ki so zavladali v Rusiji proti naukom. Meníhi so bili glavni sovražniki učenju; oni so se branili, po izrazi Križaničevem, ostrgati s sebe plesnobo stare divjosti, „oni so se bali, da bi mladež, naučivši se naukov, mogla pri ljudeh polj ugledna biti, nego starci.“ Glavni dokaz sovražnikov naukov pa je bil ta, da znanost donaša s seboj krivo vero. „Je li se je“, — ugovarja Križanič — „na Ruskem

razkol začel od glupih nepismenih mužikov ali od glupih pričín? Zaradi tega, da se je obleka nekaj spremenila, ali pri „aleluji“ pripisalo: slava tebi Gospodi! itd., ne govorim o praznovanju, katero je mnogim več nego krivoverje.“ Kakšno je to znanje? vprašuje Križanič. „Znanje“ — govori on — „je poznavanje vzrokov stvarém; kdor ne pozna pričín, ne pozna tudi samih stvari. Vzemimo na primer mrknenje solnčno in mesečno. Kdor vidi, da solnce ali mesec mrkne, pa ne vé, kako se to godí, ta ne vé nič in tudi ne razume, ter se zatorej bojí zaradi tega pojava kacih nesreč, toda kdor zná, da se vse to dogadja po navadnem teki nebeških telés, a ne po kakoršnem koli čudesi, ta razume samó stvar ter se ničesar ne bojí.“ Potem Križanič pravilno razjasnuje zakone mrknenja, in v tem stóji on visoko nad kijevskimi in sploh zapadno-ruskimi učenjaci. Med vsemi posvetnimi znanostmi smatra Križanič najplemenitejšim naukom politiko, nauk o društvenem in državnem uréjenji. Temelj politični modrosti je poznavanje samega sebe, poznavanje prirode svoje domovine, národnega žívljenja, vlastite snage in slabosti zakonov in običajev svojega národa, pa tudi pripomagál njega blagostanju; kakor je z druge strani nepoznavanje samega sebe kóren društvenemu zlú. Na temelji tega nazora je Križanič podvrgel natančni kritiki vse strani života Rusov in Slavjanov, katere vselej postavlja v jedno kategorijo (vrsto) národnosti z Rusi. Jezik — „najbolje orožje modrosti“ — ne nahaja se po mnenji Križaničevem v Slavjanih na oni častni stopinji, nego li drugi evropski jezici. „Umiče se nemškemu, in po tem se ni čuditi, da Nemci gospodujejo nad drugimi národi. Naš jezik je ubog, neprijazen ušesu, pokvarjen, neuglajen, vrhu vsega nedosleden. Čisto nesposoben je za pesni, muziko, poetične besede, a v prevodih cerkvenih knjig končno preobrnen in popolnoma iz svojega mesta stisnen. Mi Slavjani stojimo med drugimi národi kakor ném človek na piri. Mi uismo zmožni osnovati kako plemenito zamisel, govoriti o državnih predmetih ali sploh začeti kak moder razgovor. Ljudje našega národa, živeči v tuji zemlji ter naučivši se tega novega jezika tajé svojo národnost in se ne pokažejo Slavjani. Ljahi (Poljaci) se mnogo hvalijo s svojo „slobodo“, vendar jaz sam sem videl mnogo tacih, ki so se ležnjivo izdajali za Pruse.“ Rusko obleko ima Križanič vrhu nje sjajnosti in nespretnosti za brezkoristno razkoš posebno še zaradi preživih bôj. „Tuji národi“ — govori on — „se oblačijo v črno in sivo obleko brez zlatá in drazega kamenja, brez žnúr in bisernih prišívkov; pisane tkaníne se morejo porabiti le za cerkveno obleko, tudi za žensko, ali pri nas v Rusiji troši in trati vsak bojarin na svojo obleko toliko, kolikor bi drugé trije knezi dosta imeli. Celó prosti ljudje si obšívajo srajce zlatom, kar v drugih krajih niti kralji ne delajo. Nemci hodijo v hudem mrazi brez šúb, a mi ne moremo živeti brez tega, nego se moramo zavijati v šubo od pete do glave. Tujci nas tožijo zaradi surovosti in nečistote. Novce mi mečemo v usta. Mužik drží poln vrč vina, namoči vánj oba

palca ter ga podá tako gostu. Kvas (pijača) prodajajo tudi tako gnusno. Mnoge posode nikdar ne pomijajo. Danski poslaník je o naših poslaníkih rekel: „Če pridejo ti ljudje še kedaj k meni, bodem jim dejál, naj si dadé narediti svinják, kajti pol leta se tam ne more živeti brez smradú, kjer so oni stanovali. Hiše naše so nespretné, okna nizka, malo vzduha, ljudje slepé od dima. Poleg prodálnic so pribite deské, a pod deskámi večno smetje.“ Križanič je poznal slavjansko pleme in vsa njega slaba svojstva ter se je žalostil zaradi tega, ker so tuji prezirali Slavjane in ker so sami Slavjani sebe ponižavali, svoj jezik, svoj národ dali gaziti od tujcev, a ti vpotrebivši vse to živeli na račun Slavjanov.“ Ksenomanija, t. j. tujčevalnost — to je smrtonosna bolezen, ki je okužila naš národ. . . . Noben národ pod solncem od nekdaj ni bil tako preziran in zasramovan od tujcev, nego mi Slavjani od Nemcev, a vendar se tuji nikjer toliko z dobitki ne okoriščujejo, nego li v Rusih in Poljaci h. Od kod glad, stiske, neredi, vsaka beda národa ruskega, ako ne od tujcev? Kam gredó solzé, pót, prisiljeni post in davki, nabrani med národom ruskim? Vse to zapijajo Nemci, trgovci, polkovniki, posli raznih národov, celó krimski razbojníci.“ Pisatelj razpravlja prav na tanko zlo, katero nanášajo po njega mnenji slavjanskemu plemenu tuji, navaja mnogo primer tožnih posledic za národe zaradi prevelike popustljivosti proti tujcem, priznaje, da more občenjé s tuji prinašati mnogo dobrega, ali govóri, da treba razlikovati dobro od zlá, tem bolj, ker tuji nam ne dadé ničesar za stonj, nego hoté povsod, da bi mi njim plačevali z dobičkom. Oni prinašajo k nam dobrih naukov, ali ne mislijo o našem blagostanji; tuji duhovniki razdevajo naše cerkveno uréjenje, oni smatrajo svetínje za stvari. Za novce posvečujejo nedostojne pastirje, razrešujejo zakone, dozvoljujejo jednemu možu premeniti po pet, šest žen; za novce brez izpóvedi odpuščajo grehe ter pohajkovaje med nami prosijo še miloščine. Tako postopajo na Ruskem iztočni pastirji, a zapadni, pridši iz Rima k Poljakom, so izmišljevali jubileje, sveta leta, objavljali oproščenje grehov za milostinjo, poslano v Rim; prihajajo k nam pod kurélkom trgovine ter nas zapeljujejo v najskrajnejše siromaštvo. V Poljaci h obiljujejo Nemci, Šotlandci, Jermeni, Zidi raznim bogastvom, pítajo svoje želodce, a domačinom pripuščajo poljedelski trud, vojskovanje, saborske krike, celó sodbene neugodnosti. V Rusiji je povsod siromaštvo, in národní trgovci, da, tatje pojedajo vse pridelke naše zemlje, a mi samí gladujemo. Nekateri prihajajo k nam izvendenci, odpirajo rudokope, delajo steklo, orožje, prah itd., ali nas ne naučé nikdar tega, samo da bi se mogli vedno od nas okoriščevati. Drugi zopet nam obetajo naučiti nas v vojskinih znanostih, ali to tako, da bi oni radi ostali vedno naši učitelji. Nekateri nam pripovedujejo, da poznajo nek taje nauk, nepoznat v Rusiji, ali se jim ne more verovati; oni ne vedó ničesar. . . Poplavili in zalili so tuji naše zemlje, Nemci so nas pognali iz širnih držav: iz Moravije, iz Pomorja, iz Šlezije, iz Prusije; po čeških

mestih je uže malo slavjanskih stanovnikov. ¹⁾ V Poljaci h so vsa mesta napolnjena z Nemci, Židi, Jermeni, Šotlandci, Italijani, a mi smo njim robovi, obdelujemo zemljo za njih ter se vojskujemo za njih korist: oni bi se širili v zidanih hišah, a nas bi nazivali svinjami in psi! In v Rusiji, kaj se tam godí! Tuji trgovci imajo vedno pri nas skladišča razne robe, najemljino in razne obrti; slobodno jim je hoditi po naši zemlji ter skupljevati našo robo po ceni, in k nam dovažati slabo in drago. . . . Vsa prikladna mesta za trgovino so nam oteli Nemci, odgnali nas od morja, od bródnih rek, prognali nas v široko zemljo polje orát. Tujci nas slepé s praznimi imeni akademije in višjih šól, z naslovi doktorjev, magistrów, ali vse to je bedast blebet; zemlja se napolnuje z množico brezposlenih pisavev in knjižnikov. Bolje bi bilo, da se v mladosti učé koristnega in potrebnega rokodelstva in modri učitelji naj bi jih učili gramatike, a ne kakšne druge nepotrebne znanosti: jaz še nisem videl iz našega národa ni jednega znamenitega vrača, matematika, muzikanta ali arhitekta. . . . Znamenito je vendar to, da je našel Križanič pri vsem siromaštvi vendar le ruski národ bogatejši, nego druge národe v različnih zemljah, nadarjenjših od prirode, kjer pa vse obilje pripada samo odličnejšim razredom stanovništva. „V Rusiji“ — piše dalje — „jedó revni in bogati ljudje vse vsprék vedno še ržen kruh, ribo in mesó, a v drugih zemljah je mesó drago in tudi riba, drva prodajejo celó na vago. . . . Nemci se smijó zaradi tega, ker Rusi jedó tako slano ribo, da jo morejo prej z nosom očititi, nego z očmi videti, o tem pa farizeji ne pišó, kako se v njih donáša na mizo sir ves črviv. . . .“

Govoréč o načinih vladanja, izjavlja se Križanič na neki način zaštitnika samodržavju. Njemu se vidi, da ima ta način vlade zato veliko prednost, ker more samodržavni „gosudar“ laglje popravljati pogréske in slabe običaje, ki so se vkrali v njega „gosudarstvo“: „Gosudar pozove vse nas in mi vsi mu bodemo jadrno pomagali, vsak po svoji sili, kako se ima urediti in izvršiti, kar je koristno in dobro za občinstvo in ves národ.“ Nasproti pak navaja pisatelj Poljake: „V Rusiji ima vsaj samo jeden gospod vlast nad življenjem in smrtjo, ali v Poljaci h je toliko kraljev in tiranov, kolikor vlastelinov, toliko sodníkov in krvníkov, kolikor bojarov. Vsakdo smé ubiti svojega podložnika, nobeden ga zato ne vpraša in ne kaznjéva.“ Križanič je pa vendar le posvetil ves oddelek v svojem deli „O krutem vladanji“, kjer je precej strogo ošibal rusko upravo: „Nekateri ljudje mislijo“ — piše tú — „da je uže tiranstvo, ako se nedolžni ljudje mučijo s hudimi kaznimi, a ne v strogih in zatirajočih ustanovah, kajti slabi zakoni so v resnici hujši, nego ljute muke. Če kak „gosudar“ ustanovi hude, teške zakone národu, če nalaže nepravilne

¹⁾ To isto bi moči bilo reči tudi o Koroški, Štajerski, Kranjski in Istri. Op. pis.

davke, doplatke, monopole, točilnice, ta je sam tiran ter čini tudi svoje naslednike tirani. Ko bi bil kdo njega naslednikov dobrotljiv, milosrčen, pravicoljubiv, ali ne bi odstranil prejšnjih težkih zakonov, ta ostane takisto tiran. Mi vidimo temu primeru tudi v Rusiji. Car Ivan Vasiljevič je bil neusmiljen, „ljudoderec in brezbožen mesár, krvopijec in mučitelj.“ Bog ga je zaradi tega tako kaznjeval, da je od treh svojih sinov jednega sam ubil, drugemu je Bog pamet zmešal, a tretjega Boris Feodorovič mladega ubil; in tako je vse carstvo bilo izgubljeno za carja Ivana rodbino. Boris je pridržal „samodržje“, samotrštvo in razne druge narodne odtitje, sezidal mesta in cerkve z narodnim oplenjenim dobrom, ali Bog je poslal proti njemu ne bojarina, ne imenitnega človeka, nego potepuha in razstrigo (meniha, ki je izstopil iz samostana). Razstriga je otel Borisu carstvo, pokončal njega pleme, pa tudi sam zaradi svoje glupe naglosti poginil. Ali še zdaj ni prestal bič božji nad našim narodom do tega časa, dôkler si niso osvojili tujci blagajne napolnjene s krvavimi solzami siromakov; požar, ki je iztrébil Moskvo, je izkorenil prejšnjo bogomrzko delo, „ljudodérstvo“, in mesta, sezidana na krvi kmetov, pala so v roke tujim gospodarjem. Pa poglejte, kaj se je zgodilo v naših dnéh v tej preslavni ruski državi! Glej, vsa plemena države ruskega národa, Malorusija in Belorusija, se je obrnila k svojemu ruskemu „gosudarstvu“, od katerega ste se bili za nekoliko let odcepili. Kaj se ie potem zgodilo! Ravno to, kar nekđaj v Izraelu za Jeroboama. Takrat so neki ljudje verno svetovali ter govorili: ne preobkladajte novih podložnikov, ne skrbite za polno blagajno in znamenite prihodnine; saj je najboljše, če ima car dobro vojsko, vedno pripravno na njega povelje, ter ž njo ograjen kakor s steno, in če ž nje pomočjo trébi krimske razbojnik. Toda dumi, navaženi na stare zakone cara Ivana in cara Borisa, se je poljubilo vse drugače. Zdajci so zopet ustanovljene bile proklete oštarije. Ali glej, moji Ukrajinci, novi podanici, so se precej pokajali, čim so okusili zakon te oblasti ter se obrnili zopet k Lehom. Zakaj to? Zaradi odiranja národa. Ti večniki, ki svetujejo, da se uvedó monopoli, oštarije in da se na vsak način ugne-tavajo siromašni podanici, vidijo samo ono korist, katera jim je pred očmi, vendar na bodočnost niti ne gledajo, nego zgolj, kako bi carju blagajno napolnili, a provzročujejo veliko uboštvo ter neizrečeno škodo. Na tak način se postopa in dela v tej državi, počemši od carja Ivana Vasiljeviča, ki je začel prvi okrutno vladati. Ko bi moči bilo zbrati vse novce, brezbožnim in krivičnim načinom otete siromašnemu narodu od početka vlade Ivana Vasiljeviča, ne bi nagradili deseti del izgub, katere je imelo pretrpeti to „gosudarstvo“ zaradi strogosti naložene od vlade. Ni zastonj Sirahov sin rekel, da ni nič hujšega od lakomnosti. Zaradi nepravilnih stisek in lakomnega odiranja ne prehaja carstvo samo od jednega rodú do drugega, nego celó od vsega národa prehaja k drugemu narodu. Primeru vidimo mi v rimski povesti: tuji ná-

rodi so razrovali med seboj rimsko carstvo. Bližji primero pa nam podajajo Poljaci. Zaradi nepotrebne potrošnosti se je moral v Poljski siromašni narod odirati; tako so se pojavili neredi in država je pala pod drugo oblast. In ker Poljaci niso mogli zadovoljiti svoji potrošnosti, premenili so se v žestoke in neusmiljene tirane nad svojimi podložniki: tiranstvo se razvija vedno iz potrošnosti; vsak potrošnik bode tiranom, če more koga odirati. Tudi car Ivan in car Boris sta šla tem potem in še zdaj hodi njiju carstvo tistim po njem; ali vidite kam je prišlo poljsko kraljevstvo, a tudi to bode gotovo tija prišlo kakor ono, če se prej ne osvesti. . . . Nočem biti prorok, ali ker se svet in človeški rod ne menja, uverjen sem krepkó, da bode tudi temu carstvu prišla dóba, ko se bode ves národ vzdignil, da odstrani brezbožne, stroge zakone cara Ivana in cara Borisa.“

Dalje Križanič razpravlja na tanko vse slabe strani tedanjega državnega in zakonodavnega ustroja. „Po strogih, tiranskih zakonih cara Ivana“ — govori — „so morali prisézati vsi pisarji, načelniki in drugi činovniki, doprinašati po vesti v carsko blagajno vse dohodke ter ne propustiti nobene prilike, da se umnožé dohodki. Glej nepostavnega zakona! glej proklete prisege! Zaradi tega ne more biti drugače, da morejo carski blagajniki, kakor za carja, tako tudi samí mučiti, tlačiti, odirati nesrečnih podložnikov. A glej drugega tiranskega zakona: visoki svetoválci, obvezani po navedeni prisegi, ne dajejo pisarjem po okrožjih nobene plače ali pa prav majhno, ali jim nalažejo, da nosijo pisano ali drago obleko, ter jim strogo branijo vzprijemati „posule“ (podarke). Kakšna zaslúžba je zatorej ostala tem bednim ljudem za življenje? Samo tatvina. Upravitelj okroži, mítničarji in drugi razni činovniki so bili navajeni prodajati pravico ter so sklepali ugovore s tatovi v svojo korist. Neki opravitelj, dospevši v svoje okrožje, izkaže vsemu národu svojo milost s tem, da obeta nobenega s smrtjo kaznjevati. To je značilo: kradite, bratci, slobodno razbojničite in plenite, pa meni prinašajte. In štiri leta so tatje verno izpolnjevali povelje. Zaradi tega so se začule vesti: tam so ljudje umorjeni, tam oplenjani, prišlo je do tega, da ljudje niso mogli spati pokojno v svojih izbah; nobeden ni bil s smrtjo kaznjevan — in to vse po cesarski milosrčnosti! Ali kaj je temu pravi vzrok? Siromašni pisár sedí v sodnji po vse dni, a časih tudi po noči, vendar dobiva za to na dan jeden altin (okolo 4 krajcarje), na leto pa 12 rubljev. Kako more vzdržavati sebe, ženo in detce? Kako more živeti? Lehko se umeje: s prodajanjem pravice. Ni zatorej čudo, da je v Moskvi mnogo tatov in razbojnikov. Čudno je, kako morejo pošteti ljudje v Moskvi živeti! . . . Kaj more biti bolj nepravičnega, nego od sodnije pobirati različna plačila? Tudi poslanikom se ni dalo dosta za njih vzdržavanje. Od todi izhaja skrajna nemarnost in hladnost do stvari, in mnogi od potrebe upognjeni pozabijo na korist svojega národa in za podarke sklepajo s tujci razne neprilicne ugovore. Obarij pripoveduje, da

je mogoče za novce dobiti iz uradov kakšne ugodne tajne . . . Vsi Evropci nazivljejo to preslavno „gosudarstvo“ tiranskim; govoré, da Rusi drugač nič ne delajo, nego da jih prisilijo s palicami in šibami. Istina je, da Rusi ne delajo ničesar iz častoljubivosti, nego iz strahú pred kaznjó, ali temu je vzrok žestoka vlada, in ko bi nemški ali kateri drugi národ bil pod tako vlado, usvojil bi še hujše nravi. Ruse imajo vsi národi za ležnjive, neverne, žestokosrčne, pripravne za tatvine in ubójstva, nespodobne v besedah, nečiste v življenji. Od kod to? Od todi, ker so po vseh krajih oštarije, monopoli, zabrane, odkupi, nadzori, vohuni; povsodi so ljudje vezani, nobene stvari ne morejo slobodno delati, ne morejo slobodno vpotrebljavati truda svojih rók in pota svojega lica. Vse se dela tajno, s strahom, s trepetom, s prevaro, povsodi se mora skrivati pred množico opravnikov (činovnikov), odrtníkov, izvestiteljev, ali bolje rečeno, krvníkov. Navajeni vsako delo delati tajno, dopuščati vse tatovom ter živeti vedno v strahi in v prevari, pozabijo Rusi na vsako čast in so plašljívcí v vojski ter se odlikujejo v različnih surovostih, v neoskromnosti in v nečistosti. . . Ako potrebujejo od koga milosti, tam samí sebe ponižujejo, prosijo ter se klanjajo, da je gnusno. . . Ni nikjer na sveti tako mrzkega, zoprnega in strašnega pijanstva, nego li v Rusiji, a vsemu so vzrok gostilne. Nikjer se ne smé piti niti vina, niti piva, razven v carskih gostilnah. A tam je posoda taka, ki bi bila za svinjski hlev dobra. Pijača je gnusna, pa jo prodajejo po visoki ceni. Oštarije pa niso povsodi národu na roke; samo po večjih mestih je nekoliko gostilen; drugi manji ljudje ne pijó morda vse svoje življenje vina, a ko pridejo do njega, vržejo se nánj brez stida, kot besni, misleči, da izpolnjujejo božjo in carsko zapoved. . . “

Križanič je omenjal tudi dovoljenja, ki je bilo podeljeno nekim osobam, da morejo pri posebnih, izvanrednih slučajih se napijati, ter nahaja v tem pripomagálo priučevanja národa k pijanstvu; on graja celó carske pire, na katerih se mora piti pod strahom, da se ne pregrešiš proti carju in Bogu. Pisatelj nam je zapustil neke črtice tedanjega pira: „Gospodar“ — piše — „samo o tem žlobudrá, kako bi čim prej napojil goste ter jih spremenil v svinje. Posadí goste okolo praznega stola, kjer sedé po tri do štiri ure brez hleba in brez vsake jedi, toda v tem se vrstí čaša na okolo in mnogi napivši se na tešče, ne mislijo na jed. Nikjer, niti v Nemcih, niti v drugih Slavjanih ni tega gadnega pijanstva, nikjer se ne vidi, da bi se po blati, po ulicah valjali moški in ženske ter umirali od pijanstva. Tudi v Malorusiji se po navadi ljudje opíjajo, ali ondašnje pijanstvo je sploh silnejše in gadnejše od tamošnjega, vendar kar je najbolj glupo, je to, da so v nas sami upravitelji vzrok, začetniki in zapovedniki temu zlu.“ Toda v čem pa iskati pomóci za zboljšanje? Kako bi se dalo popraviti tako društvo, kjer se upravitelji javno družé s tatovi? Kako bi se mogli popraviti lačni činovniki, ki so bili navajeni na grabež in kvárno domišljenost? „Pa da bode „gosudar“ arhangelj“, — govori Križanič — „ven-

dar mu ni moči zabraniti grabeža, krivice in odiranja národa.“ Jedna pomoč je — národna sloboda, ali avtor ne dopušča take slobode, kakor v Poljaci, kjer jeden drugemu ne posluša, in kjer je toliko tiranov, kolikor vlastelínov. Taka sloboda vodi naravnost k tiranstvu. „Naj bi car dal vsem ljudem pristojno, primerno slobodo, odgovarjajočo vsem odnošajem, da bi se mogla na carske činovnike nadeti uzda, da ne bi mogli izvrševati svojih slabih namer ter ljudi dražiti do zdvojenja. Sloboda je jedini ščit, s katerim se morejo podložniki pokrivati proti zlobnim činovnikom, jedini način, po katerem se more v državi vzdržati pravica. Nobena zabrana, nikako kaznjevanje ne morejo vzdržati činovnikov od hudobnih činov, a državne sovétnike od pohlepkih, za národ pokončujočih sovétov, ako ne bode slobode.“

Potem naslika Križanič cara govorečega svojemu národu in obetajočega mu poboljšanje državnega ustroja ter popravek v zakonodavstvu. Car ostaje samodržaven: on daje národu slobodo, prava, polajšanja, ali daje vse dobrovoljno, neprisiljeno in more vzeti dano, ako s protivne strani zahtevajo to važni povodi. V tem ta car dopušča taka pravila, ki dopuščajo nadzor nad njega vlastjo. On in njemu nasledniki so obvezani pri nastopi na prestolje priséči za ohranjenje národne slobode in še le po tej priségi priséza národ carju. On izgubode pravo na prestol, ako se izneveri, ako dá hčer tujcu, ako odtuje dele „gosudarstva“, ako dovéde v državo tuje vojnike, izvzemši slučajev vojske s tujimi vladarji. Car se ni mogel ženiti s tujko, nego samo z Rusinjo ali Slovanko. Ženske niso mogle nasledovati na prestolji. Po smrti vsacega carja ocenjuje národni zbor njega delovanje ter zahteva od njega naslednikov popravek pri onih ustanovah, ki bi se pokazale protivnimi národnemu blagostanju. Stanovniki so se razven duhovnikov kakor prej delili na (slobodne) vojnike in davkoplačevalce. Duhovniki so bili izvzeti od plačanja vsacih davkov ter vršenja posebnih dolžnosti; sodili so se po svojem posebnem sodi. Višji slobodni razred se je delil na tri razdela: kneze, bojare in plemjane (s to besedo je hotel Križanič zameniti izraz („djeti bo-jarskija“). Videlo se je koristnim vtvrđiti v „gosudarstvo“ višji aristokratski razred za obrambo, da ne bi carji pali pod oblast strelcem, jednako kakor so rimski vladarji bili odvisni od pretorijancev ali sultani od janičarjev. Tudi polakšice, dane višjemu razredu, niso na noben način dovoljevale, da bi mogočni ljudje držali záse vojsko, sodili in stvarí razpravljali, sozivali samovoljno sabore ter si nakupávali zemlje. Potrebno je zemlje vzdržati v obćenitem vladanji, a zaradi tega morejo imeti sami bojarji imenja. Ljudem višjega razreda pripadajo razni počastni znakovi, n. pr. grbi, visoke kučme, péra itd. Ves drug národ je imel plačevati davke, ali ne drugač, nego v slučajih državne potrebe. Brez potrebe car ni pobiral nikdar davka. Ni bilo potrebno držati nobenih oštarij ter nobenih monopolov in carín. Mesta pošiljajo svoje poslaníke na zbor, in po njih želji se ustanovljuje red in

oblasti, kakor višje, tako tudi nižje. Mesta imajo svoje sodce, ali višji sodci so bojarskega rodu. Tujcu je zabranjeno trgovati znotraj države. Nenavist proti tujcem se je tako razširila, da je zakonom zabranjeno potovati po tujini ter jemati tujcev za sluge, razven Slavjanov, katerim se podeljujejo jednaka prava z Rusi. Kar se tiče prosvete, predlaže Križanič tuje pravilo: „Samo detca višjih razredov in to ne vsa, nego najbogacija se imajo učiti grški in latinski jezik, istorijo, filozofijo in politiko, a nižji in ubogi se imajo baviti koristnimi nauki, tako zvanimi trudovnimi, z matematiko, astronomijo, medicino in dr.“ „Filozofija“ — piše Križanič na drugem mestu — „provzroči mnogo vprašanj in nemirov, ako je občna dedščina národu, ker odvrta ljudi od dela k lenosti, kar vidimo v Nemcih. Ne smé se vsaka jed zabeliti z médom, ker méd provzročuje težave; ravno tako se tudi ne smé filozofija predati vsemu národu, nego samo odličnemu stališču ter nekaterim od svetine, ki so zato pozvani, kolikor je to potrebno za službo „gosudarjevo“, drugače se plemeniti predmet obrezceni, a biser meče svinjam.“

Te osnove izboljšanja, razvite obširno po pisatelji, pokazujejo, da je bil Križanič sposobnejši presoјati državni ustroj, kakoršnega je našel v Rusiji, nego izumeti mere, kako bi se mogel nov red vzpostaviti. Vzvišenje plemiškega razreda, zabrana potovati na tuje, razdeljenje naukov, od katerih so se nekateri dopuščali jednemu razredu stanovnikov, drugi zopet drugim, koncema skrajna nestrpljivost proti tujcem, posebno Nemcem, vse to bi bili zadržki napredku, katerega je hotel doseči pisatelj za ruski národ. Nenavist proti tujcem se je mogla pri Križaniči razumeti, pri Slavjani, katerega najljubša želja je bila povzdigniti svoje ponižano pleme ter obrniti ogromne sile Rusije na oslobojenje Slavjanov od tujcev in obnovenje in oživotvorenje plemenske zveze med njimi. To se more jasno videti v oddeli „Ob širenju gospodarstva.“ „Ti jedini car“ — piše Križanič, obrnivši se na Alekseja Mihajloviča — „ti si nam dan od Boga, da pomoreš tudi Zadunajcem, in Ljehom, in Čehom, da bi poznali svoje ugnetenje in ponižanje; pomislili v svojem prosvetljenju ter stresli s sebe nemški jarem.“ Po mislih Križaničevih pripravljajo tudi Nemci Rusiji ta jarem. „Nenasitna je nemška požrešnost; vsega jim je malo, radi bi ves národ in vso državo našo z jednim požirkom požrli. Ali se jim ni posrečilo v Rusiji to, kar so namerjali, namreč zagospodovati nad národom tako, kakor so oni že zavladali nad Ogrji, Česi, Lesi, Litvani in nad drugimi predeli, ter se jezé in z zobmi škripljó, pa tudi rjovejo od jeze, kako bi rusko „gosudarstvo“ podvrgli svoji oblasti. Nekolikokrat so bili uže blizo izpolnjenja svoje namere, ali Bog je uničil njih ohole osnove ter oslobodil Rusijo od preteškega jarma nemškega. A vendar le Nemci ne popuščajo svojih nakan . . . Bolgari, Srbi, Hrvati so uže davno izgubili ne samo svoje „gosudarstvo“,

nego vso svojo silo, jezik, razumevajo. Oni ne razumevajo, kaj je čast in dostojanstvo, ne morejo si sami sebi pomoči, potrebna jim je izvanjska sila, da bi se vzdignili ter zavzeli mesto v broji národov. Ti, car, če jim uže tudi v tem težkem časi ne moreš vzpostaviti ter urediti njih poprejšnja „gosudarstva“, moreš jim vsaj popraviti njih slavjanski jezik ter jim odpreti umstvene oči s svojimi knjigami, da bi poznali svoje dostojanstvo ter počeli misliti o svojem preporodi. Cesi, a za njimi nedavno Ljehi, so pali v tako tožne odnošaje, kakor Zadunavci; Ljaki (Poljaci) se sicer hvalijo s senco nezavisnosti svojega kraljevstva, neomejeno slobodo; ali sami se ne morejo rešiti svojega srama; potrebna je pomoč od drugod, da bi jih postavila na njih vlastite noge ter na poprejšnje dostojanstvo. To pomoč, to národno probujenje mogel bi samo ti car, z božjo pomočjo podeliti Ljahom (Poljakom) . . .“

Križaniču ni bilo po volji razširjenje ruske države na séver in na iztok. On ne misli tako kakor oni, ki sovétujejo iti vedno dalje na iztok Sibirije ter utemeljevati nove naselbine. Po njega mnenji naj bi se zadovoljili z zapadno Sibirijo, a z oddaljenimi národi sklenili mir. Neki Nемеc je v Sibiriji prorokoval, da bode car osvojil Kitaj. Križanič govori v tem oziru: „Vrag nas hoče odvrniti od mogočih podvzeti ter obrniti na nemogoča, da bi se ruski národ vzdignil na glupo osvojenje Kitaja, a nad rusko zemljo da bi zavladali Němci in Tatarji.“ Po njega mnenji ne treba misliti toliko na osvojenje varjaškega morja; bolje bi bilo obrniti se k črnemu morju: „Bregovi in luke tega morja bodo koristnejši in potrebnejši nego bregovi varjaškega morja. Krimski Tatarji uže mnogo vekov napadajo sosednje národe. Čas je, da se odstrani njih drzovitost in razbojnost. Ruska država mora mirno živeti z vsemi svojimi sévernimi, iztočnimi in zapadnimi národi ter vojevati z jedinimi Tatarji. Dauri, Kalmiki in drugi iztočni národi ne znajo za nas, če jih mi ne poiščemo; Švedi so počasni, nespretni in malobrojni; Ljahi in Litovci ne napadajo nobenega z vojsko, ako jih ne vznemirja. Jediní Krimci zahtevajo vedno odkupnino in davke, ter ne prenehajo, napadati nas. Kako dolgo se bodemo mi odkupljevali od njih z darovi in trpeli neprestana razbojstva in opustošenja, oddajali brezbožnemu sovražniku malo ne vse dohodke svoje zemlje, a svoj národ prepuščali, da pogine od lakote in zdvojnosti? . . . Krimska zemlja je od vseh zemelj najprikladnejša Rusiji. Tam se nahajajo izvrstni pristani morski. Semkaj se bode vozila iz raznih krajev najbližjim potem roba, katero zdaj Němci malo ne za pol sveta vozijo iz Arhangelska. Krimski predel je bogat, more proizvajati vina, žita, masla, medú, za vojsko sposobnih konjev, kakoršnih je malo v Rusiji. Tam ima mnogo mramorja, raznega kámena, mnogo stavbnega lesá, ne vem, če se nahaja tudi sreberna in medena ruda . . . Ako je ruskemu národu sojeno kedaj svladati krimsko državo, mogel bi brez važnih vzrokov preslavni car ali kdo izmed

njega naslednikov prenesti semkaj svojo carsko stolico . . .“ Kar se tiče uspeha proti Tatarom, misli Križanič, da je potrebno pozvati tudi Poljake, a po osvojenji Krima sovétuje prognati iz vsch strani Mohamedane, ki nočejo vzprijeti krščanske vere.

Kakor Nemce tako mrzi Križanič tudi Grke. Smatra jih za sluge turski vladi, ter jih graje zaradi prevare v trgovini; navaja n. pr. kako oni gmize prodajejo za dragocene bisere, kako tržijo s svetimi predmeti. Grci se prilizujejo Rusom ter sestavljajo predrzne basni, v katerih Rusijo poveličujejo, a v tem pa psujejo sploh vse Slavjane, nazivajoči jih robovi, barbari, ter pravijo, da treba Rusov poučevati s „knuto“ (šibo). Vprašanje o Grcih privede avtorja tudi k vprašanju o združenji cerkvá. Čeravno se je Križanič, kakor je bilo rečeno, brezpristrano ponašal proti staremu cerkvenemu razdoru, ki je provzročil početek razdeljenja cerkev, ter opazil vzrok temu v časovitih in posvetnih odnošajih, a ne v bitnosti vere, vendar le brani rimsko cerkev, dokazuje, da ona ne more biti priznana za herezijo, kakor hočejo Grci; oprovrguje razne basni, izmišljene od Grkov na rimsko-katoliško cerkev in na zapadne kristijane. Treba se je vzdržati tega boja, držati v temelji obé cerkvi za pravi, odstranivši od sebe vse preporne točke — to bi bilo po njega nazorih gledišče, katero bi imeli zavzeti Slavjani. „Mi“ — pravi — „smo vzprijeli sveto vero od Grkov in Ljahi od Rimljanov. Mi moramo braniti to, kar smo dobili, ali do preprirov grških in rimskih nam ni mnogo stalo; naj se patrijarh in papež pograbitá za svoje prvenstvo, a mi se zato ne moremo prepirati. Mi obratno moramo miriti Rimljane z Grci. Potrudimo se poslušati oba po prijateljski. Od našega národa, od Bolgarov, se je začel razdor, naš národ je bil pričína zlú, naj bode kedaj naš národ pričína dobremu . . .“

Razven te razprave je napisal Križanič še tudi po latinski delo „O Providnosti“, katero je, kakor se pripoveduje, namenil posvetiti nasledniku prestolja, ali je menda moral to svojo namero promeniti ter posvetiti knjigo knezu Ivanu Borisoviču Rjepninu. To delo je sestavljeno v obliki dijaloga med dvema osobama, katerih se jedna imenuje Valerij, druga Avgustin. Glavni smoter temu delu je, dokazati providnost Božjo nad carstvom in carji; delo podaje manje važnosti, nego poprejšnje, so držuje v sebi malo ne vse poprejšnje, samo na drug način, kar je bilo rečeno v poslednjem, vendar pa se nahaja tudi nekoliko zvedavih črtic, ki se tičejo tedanjih odnošajev, a tudi nazorov pisateljevih o njih. V pripiski predgovoru pokazuje spisatelj nedostatke upraviteljev, in v tem pismi se more opaziti jasen mig na tedanjega ruskega carja. „So ljudje“ — govori pisatelj — „imejoči oblast, dobre namere in želje za vse, pripravni upravljati z národom pravično, ali ne poznajo sile odnošajev, nevešči so, niso se učili tega, česar jim treba znati; oni so nespretni v upravi, ki je

najtežja izmed vseh znanosti; zapeljani, so z ležljivimi pojmovi, njih obdajajo priliznjenci, nevedni sovétniki, licemerci — arhiereji, laži-proroki, astrologi, alhimiki, a Bog jim odjemlje blagoslov, kaznjuje ne njih samih, nego vse národe, katerim vladajo, zaradi njih grehov.“

Znamenit je prepričevalen dokaz Križaničev proti tedanjemu vladajočemu proganjanju ljudi, ki so bili obtoženi v dumi (veči) „gosudarja“ — proti strašnemu slovu in delu¹⁾: „Zlobno tolmačijo prislušane tuje besede ter obdolžé človeka razžalitve njega veličanstva, čeravno v istini ni bilo nobene uvrede; za nedolžne besede so ljudi vlačili k zaslišanji, k mukam, ter jih mučili na neusmiljen način. Sodniki so gledali, da ustrezajo carju, toda pri tem so gledali tudi, da izžmó novec obtožencem“. Tóžen pripoveduje on o tem običaji izgonstva brez sodbe in jasne obsodbe, kateri se je podvrigel tudi on, sedeč v Tobolski. „V nobeni stvari“ — govóri — „se ne pokazuje tako svojstvena izumevnost, kovarstvo, nepravda in žestokost tiranov, nego v tem, ko proganjajo ljudi, ali jih udalijo iz stolice (ab urbe). Tiran se pokazuje milostivim in pod kurelkom milosrčja muči ljudi, preplaši jih, ter vse druge ima v necem paničkem strahi tako, da se ne more nobeden smatrati brezopasnim níti za hip ne; vsak pričakuje od hipa do hipa gromovitega udara nad seboj . . . Take vrste žestokosti so bile navadne grškim vladarjem, ki so se v tiranstvi posebno odlikovali; pri njih je slepil brat brata, sin očeta, ter so se proganjali na najgroznejše načine“

Ali tisti Križanič, ki je tako silno kričal proti tiraniji in državnemu samosilstvu, zahteva nemilosrčne kazni za človeške prestopke in nečistost. On ne odobrava Rusom, da dovoljujejo živeti med seboj heretikom, in da strogo ne proganjajo čarovnikov ter nečistnikov. Omenja za primer zapad, ki take prestopnike s smrtjo kaznjuje. . . . Katolik, bi on želel, da živi ruska cerkev ljubezno in prijateljski z zapadno, odstranivši samo glavne točke, posebno o papeži; on hoče, da bi se katoliški Slavjani (tujcem inorodcem on sploh ne daje mesta) vzprijemali v Rusijo, kakor svojci, ali da se nesterpljivo postopa proti luteranom in kalvinom: ti veri smatra on proketo herezijo.

Razven teh del Križaničevih so znana napisana po njem: „razprava o sv. krsti“ in „prepričanje o Soloveckí prošnji.“

¹⁾ Za cara Alekseja Mihajloviča (l. 1645—1676) je izšel nov zakonik „Sobornoje Uloženije“, ki obsega 25 poglaví in 976 élanokov. V tem „uloženji“ se vidi daljni razvitek moskovskega gosudarstva in važnost grške cerkve v državi. V tem „uloženji“ se opaža pa tudi surovost in okrutnost tedanjih običajev. Obsodbe so strašne: smrt, muke, palica (batógi) vse brez usmiljenja. Najtežje kazni pa so ustanovljene na preziranje cerkve, vladarja in na urote proti vladarju, proti gosudarjevi besedi in činu, („gosudarevo slovo i djelo“.)

Razprava o krsti je napisana v obliki dijaloga med osobama, izmed katerih se jedna nazivlje Bogdanom, a druga Milošem. Bogdan predstavlja tedanjega Rusa, Miloš samega Križaniča. Smoter tej razpravi je, dokazati nepravilnost prekrščevanja rimskih katolikov, ki se zedinjajo z iztočno cerkvijo; vprašanje to je — osebno vprašanje Križaničevo; v njega razpravi se vidi jasno, koliko je on zaradi tega trpel, da se ni hotel podvreči obredu prekrščenja.

— „Ako ti“ — govori Bogdan Milošu — „umreš nepokrstivši se, pogineš od gladi, nagote in sramote, ter bodeš pokopan kakor živina, in če si se prekrstil, bodeš sit in oblečen; zdaj te nazivajo heretikom, toda tedaj pa bodeš za vse časten in drag. Če se ne prekrstiš — umreti ti je v prognanstvi, a če se prekrstiš — vrneš se slobodno v Moskvo, kjer moreš mirno živeti ter obogateti. . . .“

„Bolje je za me“ — odgovori na to Miloš — „da umrem brez duhovne odveze, nego li da se oskrunim po drugem krsti ter odstopim od Kristove vere“.

Vidno je, da je Križaniča razžalostilo tudi to, ker ga niso hoteli priznati duhovnika. „Tukajšnji arhieriji“ — piše on — „razsvečujejo rimsko-katoliške duhovnike in menihe“. . . . Še silnejše pa je mučila njega krasno nadarjeno in delovno naravo nedelovnost, na katero je bil obsojen po prognanstvi v divji kraj. „Jaz nisem nobenemu potreben“ — govori dalje: — „nobeden ne vpraša za delo mojih rok, ne zahteva od mene niti uslug, niti pomoči, niti dela, hranijo me po carski milosti, kakor kakšno živino v hlevi.“

V odgovori, meréčem na sestavitelje Solovecke proš nje smatral je Križanič — videč, da bode prvi prigovor, ki se bode proti njemu napisal, obtožba, da je on latinist — potrebnim izjaviti se, da je on hotel pristopiti k iztočni cerkvi, ali so od njega zahtevali prekrščenje, a na to on ni mogel pristati. On izjavlja, da ceni ruske knjige in proklinja latinske, ako so herezične, a ne samo izmišljeno. Katere so prave herezije? Lutrova, Kalvinova, Husova itd. One so latinske zato, ker so vzrasle med latinskim národom, t. j., v tacem narodi, ki je vzprijel latinsko bogoslužje. Ali ne vrti se stvar o tem, kaj se ima smatrati herezijo v necih cerkvenih ruskih knjigah. V njih se nahajajo proti latinskemu národu prave klevete; vidi se herezija tam, kjer je gotovo ni, kleveče se na Latine zato, ker verujejo in delajo tako, kakor oni ne verujejo in ne delajo; govori se, da proklinjajo to, kar se brez brežbožnosti proklinjati ne smé.“

In tukaj je Križanič veren samemu sebi v cerkvenem vprašanji, on je katolik, on branitelj rimsko-katoliški cerkvi, ali to mu ne smeta, da je privržen z vso dušo, z vsem srcem pravoslavni veri. On piše, da je želel stopiti med menihe Solovecke. „Mno-

gokrat“ — piše on — „sem prosilo o tem, da ne morem najti človeka, ki bi mojo solzno prošnjo podnesel carskemu veličanstvu.“ Razkol je bil Križaniču dovoljno poznat. Živeč v Tobolski e on često razgovarjal se s prognanim Lazarjem, ter videl tamkaj tudi Avvakuma¹⁾. Ali, kakor naobražen človek, usvojivši širji obzor znanosti, nego ruski bogoslovci tega časa, Križanič ni mogel najti nobene važnosti v teh malenkostih, zaradi katerih so se tako prepirali razkolnici in pravoslavni. On pripoveduje, da se z njim na poti v Tobolsk vozil poddijakon Feodor, pa sta se lepó umivala oba iz jedne posode; ko je pa Križanič zajel vode pri necem Tataru, ni se hotel Feodor nič več umivati iz tiste posode, ker jo je smatral pogansko. Križanič vidi v tem pravo svetohlinstvo. On se ne spušča v vprašanje o križanji, o promenah besedi, imen itd. „Vse to“ — govori — „je z naše strani farizejska svetost, nepotrebna pobožnost, ali bolje rekoč, brezbožnost. . . .“ Samo dvojna aleluja ga je malo zanimala, ali ne toliko v smisli pobožnosti, nego kar se tiče povesti bogoslužja, tem bolje, ker je imel o tem predmeti ustmeno prepirko z Lazarjem. On priznaje životopis Evfrozina, delo, na katero so se pozivali razkolnici, za popolnoma krivo, in po povodi vprašanja o tem, kolikokrat se smé peti aleluja, navaja primer zapadne cerkve, kjer se poje aleluja v raznih dobah bogoslužja po trikrat, dvakrat, pa tudi po jedenkrat. V obče Križanič svetuje razlikovati molitvoslovje od vere: molitvoslovje je podvrženo premembi, a vera ostane jedina, neprememljiva; tako so v poslednji dóbi uvedeni različni načini bogoslužja, posti, obredi, katerih ni bilo prej, a vera se zaradi tega ni spremenila. Zastoj razkolnici trdè, da so novoizpravljene knjige nepravilne, in grške, iz katerih je prevod preskrbljen, pokvarjene. Je množina starih rokopisov grških v knjižnicah v Parizi, Florenciji, Benetkah, v njih je moči videti, da grške bogoslužne knjige niso niti najmanje heretične. Križanič kori svoje protivnike zaradi nedoslednosti: oni uvažajo spomin Maksima Greka, a v tem je ravno Maksim Grek prvi javil, da je treba knjige popraviti po grških izvornicah in sam je popravil neka pogrešna mesta. Končno, ne uvaževaje vseh razkolniških naredeb v njih bogoslužji, vidi pisatelj v postopanju svojih protivnikov ta velik greh, da oni ne hodijo v cerkev, ne slušajo nje zapovedi, ter tako rušijo ljubezen, ki mora vladati v Kristovi cerkvi. Kar se tiče razkola, misli on, da razkolnici

¹⁾ Ta sestanek je bil dovoljno karakterističen. Avvakum, vračajo se iz Daurije v Moskvo črez Tobolsk, hotel je videti Križaniča. Križanič, pristopivši knjemu, reče: „Blagoslovi oča!“ Avvakum mu je odgovoril: „Ne približaj se, reci, kakšne si ti vere?“ Križanič je odgovoril: „Jaz verujem vse to, v kar veruje sv. apostolska cerkev in duhovni blagoslov vzprijemam. O veri sem pripravljén razpravljati z arhiereji, toda pred teboj, o katerem samem so dvojili zaradi vere, mi ni treba obširno govoriti. Ako nočeš podeliti blagoslova, blagoslovil bode Bog, a ti ostani z Bogom.“

niso krivi v tem, ker predpostavljajo stare knjige ter se držé tacih obredov, katere je cerkev spremenila. V predgovori svoji gramatiki je razjasnil bolj na tanko svoje nazore: „Moje mnenje je tako“ — pravi — „pogreški jezika ne morejo voditi v pogubljenje, a popravljanje knjig ne more nikoger izveličati: spasenje nam daje pobožno srce, nevtrudljivo v dobrih delih. Zaradi tega ne bi se moglo vse jedno izveličati, ko se tudi knjige ne bi popravljale, pa da so cerkvene knjige desetkrat slabše prevedene po besedi (ne govorim o smisli), nego so bile prvotne. Ne smé se zaradi malih vzrokov pobuditi cerkveni razdor, ne smé se človek slabz-njivati s slovniškimi pogreški ter razruševati duhovnika ljubezen.“ Tacih nazorov o razkoli še niso mogli seznaniti oni, ki so se prepirali z nepokornici. Križanič je mislil takó, kakor so začeli misliti o razkoli naši duhovnici mnogo kasnejše, ko jih je prosveta rešila azkega bukvalizma. Tedaj, ko je pisal Križanič, uvaževali so pravoslavni in njih protivniki, največ jednako zvnajnost vseh obredov.“

Križanič kaže v svojih spisih jako izvirne misli. V njega delih se nahajajo taki nazori, ki se vzvišujejo nad tedanjim navadnim mišljenjem. Istina je, Križanič ni bil prost predrazsodkov, svojstvenih svojemu krogu in veku; njega nazori so večkrat presežali mejo razumnosti in istine; ali s temi predrazsodki in nazori je bila združena bistrournost in posebno jasen razsodek o predmetih: Križanič priznaje čarodéjstvo, ali ne veruje prokovanju o padu turske države, kateremu je Galjatovski tako rad verjel zaradi svoje vzgoje v kijejskem samostani. Križanič prezira astrologijo, ali uvažuje astronomijo, katero je dobro razumel. Nam se more videti zdaj nekaj čudnega, ako imajo pravico učiti se starih jezikov in filozofije samo neki ljudje, in da se učenje realnih nauk na kvaro národa zapušča; ali se ne smé pri tem pozabiti omenjati, da vidi Križanič brezplodnost in jednostranost skolastičnega obrazovanja prav dobro, ter hoče, da bi nauk ravno služil koristi ljudskega občestva, ter poboljšal njega stanje. Križanič je v svojem življenji videl dosta doktorjev in magistrov, ki so se hvalisali s svojimi diplomami, ponašali s svojim znanjem v tako zvanih slobodnih naukih, ali niso znali, kje bi mogli vpotrebti, česar so se v šoli naučili. Ti ljudje se navzlic vsemu svojemu znanju niso pokazali sposobnimi za kakšno podjetje v društvenem

*) Križanič navaja v svojim „Obličieniji“ tudi malo rimsko-katoličestvo. Tako misli on pravilno, da čitajo na zapadi tri simbole vere: apostolski, atana-zijeovski in nikejski, a ruska cerkev pozna samo nikejski. On spominja, da se v zapadni cerkvi poučuje in propoveduje beseda božja, a Grei so uže davno prestali učiti svoj národ. Véliki Rusiji se nikdar ne propoveda, da je prej vzpí-leta bila liturgija sv. Jakoba in sta potem namesto nje sestavila novo Va-silij in Ivan Zlatousti; na zapadi pa je rabila liturgija sv. Petra, ka-tera se je zdaj tudi malo spremenila. Spomenivši, da so prej duhovnici bili ženjeni in bradatí, ne odobrava, da se zabranjuje bradatim ljudém stopati v duhovni stan.

življenji. Križanič ni želel, da se pomnožé taki učenjaci v Rusiji, kjer ni bilo še nobenih nauk, pa so vendar uže ljudje, ki so znali pisati in čitati, si lomili glave nad tacimi predmeti, od katerih ne more izhajati nit razširjenje prosvete, niti blagostanje národno. Križanič hoče prosvete, ali še bolj želi on národnega blagostanja: kajti samo sit, oblečen in preskrbljen človek pozna potrebo učenja; to učenje pa bi moralo biti tako, da bi pomagalo in gledalo na to, da bodo vsi siti, oblečeni in preskrbljeni. Za blagostanje ruskega národa zahteva Križanič pred vsem, da se odstrané v Rusiji vladajoče naredbe, po katerih ima v državi vse tako urejeno biti, kakor bi bolj državni blagajni nosilo, a razven tega tudi za tatove, ki služijo vladarju za slabo plačo, a zaradi tega plenijo vse požirajočo blagajno. Križanič ni pregledal siromaštva, surovosti in breznavrstenosti ruskega národa, ali on je videl vzrok temu zlú v zakonodavstvu, duhi in načini uprave. On pred vsem zahteva tacih sprememb, ki bi prinesle s seboj druga korenita pravila državnega ustroja, pravila, popolnoma protivna tém, katera so do zdaj gospodovala, pravila, po katerih bi bilo moči blažje delati za národ v vseh odnošajih. Z izvrstnim kritičnim pregledom o postoječem urejenji po Rusiji v tisti dóbi združuje Križanič tudi natanko poznavanje ruske povesti prejšnjih časov.¹⁾

Ni dvojbe, da mržnja Križaničeva proti tujcem, posebno proti Nemcem, prehaja do skrajnosti, pa tudi tukaj, pri vseh okolnostih se more opaziti njega bistroumnost. Zapadni Slavjan, je Križanič dobro vedel, kaj so Nemci storili njega zemljakom in soplemenikom; on se je bal, da se to tudi v Rusiji ne bi zgodilo. On uvidja prednost Nemcev v mnogem, kar se tiče poboljšanja života in razširjenja znanja. Ali kakšna korist bode od te prednosti Slavjanom, ako se oni predadó nepremišljeno na voljo Nemcem, a Slavjani da ostanejo njih knjige. Nič družega — nego sužnost. V slavjanskem kraji, kamor so došli Nemci, pokaže se po zvananjem mnogo boljšega, česar prej ni bilo v tem kraji; ali to poboljšanje bode služilo na korist samo Nemcem, a Slavjani so njim robovi. Križanič ni videl in ni mogel najti primera, da bi se Nemci zavzeli za prosveto in blagostanje Slavjanov; protivno, kjer koli so se oni sestali s Slavjani, povsod so gledali, da si storé Slavjane svojimi služabniki ter jih pokoré sebi dušno in ma-

¹⁾ Mora se obrniti pozornost na to, da je priznal kritični um Križaničev v polovici XVII. veka kar za prazno basen prihod treh bratov, Rjurika, Sineusa in Truvora, basen, katero še dan danes nekateri učenjaci uporno za istino držé. „Ko se je,“ — piše Križanič — „veliki bogatin Vladimir proslavil s zmago nad svojimi protivnici, a še bolj pa z vzprijetjem krščanske vere, izmislili so ljudje, ki so hoteli njega proslaviti, to pričo, da bi tako izveličali starost njega rodú. Sklad imena Gostomislja se ni mogel skriti pred bistroumnostjo Križaničevo. Izmislili so si, da je nekoč namenil pozvati gostov v Rusijo; a pravljicar je pridal temu odnosno ime: „Gostomisel“.

terijalno. Opičje posnemanje tuje naobraženosti more malo sodelovati pri naravskem razvitki dušnih sil národnega napredka, pa še menj pri blagostanji vsega národa, kar je Križanič pred vsem najbolj želel. In to je pokazala naslednja zgodovina: Rus ni bil menj neotesan, menj neveden, beden in ugneten zaradi tega, ker je Rusija poplavljená s tujci, ki so prevzeli državne in meščanske službe, akademične stolice in profesorske, prevzevši v Rusiji vso obrtnost v svoje roke, ter tovarne z magazini. Kurna (občna) izba kmetova se ni nič poboljšala, kakor tudi ózko obzorje kmetskih pojmov se ni razširilo zaradi tega, ker je vlastelin, ruski človek, uredil svojo hišo po evropskem načini, govoril po nemški ali francoski, ter dajal priliko tujcem živéti v ruskih stolicah na račun kmetskega truda. Ruski duh si ni zadobil sposobnosti samodelnega truda v oblastih naukov, literature zaradi tega, ker so v Rusiji bili inozemci in potujčeni Rusi, ki so pisali tujim jezikom za tujce, a ne za Ruse; protivno, ako se je ta delovnost kedaj pojavila, to je bilo samo takrat, ko se je ruski duh malo oddehnil od tujega tlačjenja. Samo takrat je mogla tudi ruska misel tvoriti kaj takega, kar je imelo vrednost pojave človeškega dostojanstva. Duhovna in materijalna podložnost tujemu vplivu ne more pomagati niti razvitku národne prosvete, niti povečanju národnega blagostanja. Z druge strani pa se mora priznati, da národ, dolgo časa stoječ na nizki stopinji naobraženosti, ne more drugače napredovati, nego da se vzbliža in upozna z drugimi národi, ki so uže bolj napredovali. Ako je zatorej na ta način Rusom po jedni stran treba bilo zaradi blagostanja Rusije in nje samostalnega napredka izogibati se materijalni in dušni nadvladi tujcev, to je z druge strani njej zaradi tistega smotra neobhodno potrebno bilo, vzbližati se s tujci, upoznavati se z načinom njih življenja, ker je samo to poznavanje moglo probuditi pri Rusih potrebo naobraženja in izbor pripomagál, da se tej potrebi zadovolji. Ostala je zatorej na izbor dovolj polzka sredina — ostati na njej, bila bi velika modrost. Križanič, misleč, se ni vzdržal na njej. Križanič je pal v jednostranost, v skrajnost, — bolje rečeno v nepristojnost; ali Križanič je bil nedolžen v teh stvaréh, katere so ga privede do tacih nepristojnosti.

Nazor Križaničev, kar se tiče starega vprašanja o cerkvenem razdori, stoji — vsaj po jedni strani — nad navadnimi nazori tedanjega časa o tem vprašanji. Do tega časa so bili napisani ogromni kupi knjig v obrambo tej ali drugi cerkvi, bili podvzeti poskusi pomiriti in poravnati davne nesporazumke: vse je bilo zastonj. Križanič zahteva ono, kar bi zahteval dan danes vsak prosvetljeni kristijan. On ne preiskuje predmetov prepira, nego prestopa naravnost k njega vzroku. Ta vzrok je staro sovraštvo duhovnih oblasti, podedovanih še od starejšega sovraštva Grkov in Rimljanov, a počasi spleteno z raznimi političnimi dogodjaji, davno uže minulimi. Jedini pot k temu, da ne bi ta, Slavjanom v nje

izvori nepoznata pričina, provzrokovala razdora — brez vsacih poskusov k formalnemu združenju cerkev, kar vselej protivno izpade — je ta, da se obé cerkvi uvažite jednaki kristijanski, da se ne obnavljajo prepirna vprašanja, nego pozabijo, pa da se obrne skrb na sedanje odnošaje jedne in druge cerkve. Tudi v naši dóbi se more jedva reči kaj boljšega o tem predmeti. Križanič se pa vendar le ni mogel postaviti na stopinjo, s katere bi bil brezrazlično vse kristijanske veroizpovedi mogel presoditi; on je vendar le pred vsem katolik, in to se more posebno opaziti v oziri na protestantizem, s katerim se ne more s tisto ljubeznijo slagati, kakor s pravoslavjem.

Kar se pa tiče vseslavjanske ideje, ni je izrazil nobeden s tako ljubeznijo in natančnostjo, nego on. Križanič je prvi iskal bodoče središče slavjanski vzajemnosti v Rusiji, ali skupaj's to idejo ne pada on v politične utopije, ne v sén o vseslavjanskem carstvu pod moskovskim žezlom; ne nagovarja carja na drzno misel o podjarmljenji Slavjanov, nego on hoče protivno doseči želeno jedinstvo, pótem vzbliženja duhovnega, postavivši národno načelo za merodajno, zahtevaje, da se Slavjan stavi na prvo mesto pred drugimi národi, ter hoče, da se vsi Slavjani pripoznavajo za jedin národ brez vsacih razlik, ki se odnosijo na cerkvene in državne zveze. Same od sebe se razuméje, da je treba za tako delo vekov, da bi se vseobče seznela ter tako velika ideja v istini izvela. Ona je bila še v postanki; zadušile so jo na dolgo tožne osode slavjanskih národov, ki so poslé Križaniča bili še odvisnejši od tujcev. Ta ideja se je začela zopet kazati še le v XIX. veki, ter se v kratkem razdelila na več potov, kar se dogadja neizbeživo z vsemi povestniškimi zadačami. A če so se tudi ti potujoči razšli na razna pota — vendar so se vrnili; vsi vidijo v Križaniči svojega občnega patrijarha in nahajajo v njega mislih izvor svoji pomirbi. To, kar je rekel Križanič, ostane v glavni svoji misli nepremenljiva istina: samo Rusija — jedina Rusija more biti središče slavjanski vzajemnosti in pripomagálo samostalnosti in celoti vseh Slavjanov pred tujci, ali Rusija, prosvetljena, slobodna národnih predrasodkov, Rusija — poznavajoča zakonitost plemenske različnosti v jedinstvi, čvrsto uverjena o svojem visocem pozivi, brez skrbi z jednako ljubeznijo izkazujoča pravo slobodnega razvitka v vseh posebnostih slavjanskega svetá — Rusija, bolj ceneča životni duh sloge národov, nego mrtvo slovo nasilnega, časovitega podjarmljenja.

O Križaniči so pisali naslednji pisatelji:

1. „Katoličeskij svjaščenic Serb (Horvat) Jurij Križanič, nabljuškij, javkanica, revnitelj vozsojedenenija cerkvej i vsego Slavjanstva v XVII. vjeke. P. Bezsonova, Vip. 1—3. Moskva 1869—1870.

2. Ocjena razprave Bezsonova od Jagića v „Radu jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knjiga XVIII.“
 3. „Slavjanskaja vzaimnost s drevnejših vremen do načala XVIII. veka 1874. Od Pervolfa.“
 4. „Materijali dlja diplomatičeskijh snošenij Rossij s raguzkoj republikoj od Makuševa.“
 5. „Juri Križanič i ego literaturnaja djeateljnost; istoriko-literaturnij očerok Arsenije Markeviča. Varšava 1876 do 1878 X. 225.“
 6. „Književnici u Hrvata, od Ivana Kukuljevića-Sakcinskoga.“
 7. „Ruskaja istorija v žizneopisanijah jeja glavnejših djeatelej. N. Kostomarova. Vipusk pjatij. Sankt Peterburg 1874.“
 8. Solovjev „Istorija Rossiji.“
-

Življenje na morji in potovanje okolo sveta.

Popisano v prijateljskih pismih.*)

I. pismo.

Na ladji „Adrija“ v puljskem pristanišči, dne 1. dec. 1. 1872.

Dne 14. novembra, ob 1. uri popoldne zapustil sem z Lloydovim parnikom „Baron Burger“ s sedmimi sodrugi pristanišče v Reki. Prvih 5 ur smo se, razven jednega, vsi prav dobro počutili. Ker smo se v 1. razredi, zatorej prav elegantno vozili, nameravali smo, se vé da, prav okusno večerjo naročiti, kar smo tudi storili. V prijetni nádeji, da bomo zvečer pri kapitanski mizi prav po kneževski večerjali, podali smo se na krov ali strop (Verdeck) ladje, ter izprehajali se prav radovoljni in veseli po krovi, ne sluteči, kaj nas še čaka. Jedva pol ure smo bivali na krovi, ko se vzdignje strašen vihar in vlije precejšnja plóha. Na kapitanovo povelje podali smo se v „kajuto“; a zibanje in gugaenje ladje je postajalo vedno hujše in bilo naposled neznosno. Čudoviti občutki so nas prevzemali: to so bila prva znamenja — môrske bolezni, katera ni sicer nevarna, ali jako neprijetna.

Ob 3. uri se je vihar polegel in ob 5. uri zjutraj smo bili v Pulji (Pola). V Pulji sem se predstavil podadmiralu prevzvišenemu pl. Bourginionu. Tú se mi je vevalo, da se imam vbarkati na fregato „Adrija“. Od mornarskega stotnika te ladje pa sem dobil dovoljenje, da smem do večera ostati na kópnem. Ogledávši si mesto, poslovim se od suhe zemlje, na katero gotovo mnogo mesecev ne bodem stopil, in podam se na fregato. Tú sem se takoj seznanil s svojimi opravili, katerih imam prav mnogo; tudi moja odgovornost proti mojim prednikom ni mala. Hočem Ti, dragi prijatelj, v kratkih potezih naslikati svoje življenje na ladji „Adrija“.

*) Iz literarne ostaline gosp. Vinka Vidmarja, dne 26. novembra l. 1879 umršega učitelja na meščanski šoli v Krškem in bivšega mornarskega podčastnika, porojenega Ljublančana, ki je leta 1874., 1875. in 1876. potoval okolo zemlje. Poslovenil in uredil J. L.

Ob 5. uri zjutraj zagrmí od pristaniške ladje čuvalnice strél iz topa. To je znamenje za vojaštvo, da ima vstati. Mornarski pripravniki (aspiranti) smejo spavati do 7. ure. Ko se napravim, mi je komandantu poročati, ali se je kaj važnega v noči pripetilo. Ob 8. uri gremo zajuterkovat. Za zajuterk imamo kavo in dober kruh. Ob polu 9. uri prične se pouk; učé nas višji častniki. Pouk je nekoliko teoretičen, nekoliko praktičen. Jako neprijetno je vežbanje z jadrami in praktično topništvo. Vežbanje z jadrami je silno nevarno, plezati nam je na 20 sežnjev visoke jambore, kjer se imamo držati z vózo (vrvjó) na 8 sežnjev dolzih, povprečno stoječih klinih. Le malo naj se naopak stopi, le mala nepazljivost utegne biti vzrok, da pade človek 20 sežnjev globoko na krov, ki je s samim železom okovan.

Topničarsko vežbanje je tudi težavno, kajti imamo na ladji takšne topove, kakoršnih na kópnem ni videti. Imamo namreč topove Kruppovega in Armstrongovega stroja, ki nesejo 300—400 funtov teške krogle. Navadnemu človeku udari pri prvem strelu kri iz nosá, ust in ušes.

Ob polu 12. uri dopoludné se konča nauk, in potem se podamo na obed. Imamo pa vsak dan 5 jedí, buteljsko vino in izvrstno črno kavo. Do 2. ure popoludné počivamo, potem se zopet prične šola in traja do 5. ure. Čas od 5—9 ure zvečer nam je odločen v zabavo ali za učenje. Vendar v poslednji namen je treba rabiti največ prostega časa, kajti učiti se nam je mnogo in težkih predmetov. Ob 8. uri zvečer se zopet ladja stražnica oglasi s strelom iz topa; to je znamenje ponočnemu počitku. Ali to velja le za moštvo, mi smo svobodni. Mi spimo v obešenih rjuhah (Hängematten). Začetkoma mi je bilo to neznosno, toda moral sem privaditi se tudi temu guganju. — Vsi častniki so z nami, izlasti z menoj jako vljudni in prijazni. Naš komandant, mornarski kapitan (t. j. polkovnik pri pešcih) Monfroni pl. Monfri je naobražen, mlad mož, v službi jako strog, a razven poslovanja zeló prijazen. Vsako nedeljo popoludné igra na krovi naša godba, in mornarji prostaki plešejo pri tej priliki svoje národne plese. Slovenski jezik mi tú dobro služi, kajti mornarji so večinoma Dalmatini, govoreči svoj hrvatsko-srbski jezik, namešan z italijanskimi besedami. Hrana na ladji je jako draga. Pijemo le vino in limonado, kajti po vodi se dobó mrzlica. Na kópno ne smemo zahajati. Kdor bi to storil, zadene ga ostra kazen. Vsak teden se podamo s parnikom „Gemse“ na morje, kjer se s teškimi topi vadimo v strelbi.

II. pismo.

Na ladji „Adrija“ v puljskem pristanišči, dné 6. junija l. 1873.

Tvoje poslednje pismo sem sicer resnično, ali kesno vzprijel, kajti moralo se je poslati za mano v Dubrovnik. Naše križé-

vanje po morji je namreč nenavadno dolgo trajalo, kajti po admiralskem povelji križali smo ne samo ob dalmatinskih bregovih, ampak morali smo prejadrtati tudi ves séverni del adrijskega morja. Videl sem na tem potovanji mnogo mest, njih šege in znamenitosti. V Dubrovniku, Kotori, Rovinji, Ankoni, v Benetkah in Trsti stopil sem na kópno; drugih mest mi ni bilo moči obiskati, kajti moral sem biti mnogo potov na straži, in le po 12 ur smo se v vsacem kraji zadržavali. Predvčeranjem smo došli po 14 dnevnem bivanji na morji srečno v puljsko pristanišče. Včeraj se je vrnila domóv tudi cesarska korveta „Fasana“ od svojega dveletnega bivanja v sprednji Indiji, Kitajskem in Japani. Prinesla je seboj mnogo znamenitosti: papig, opic, obrtnijskih izdelkov kitajskih in japonskih, poleg družega so tudi jednega Kitajca seboj pripeljali. V Tvojem poslednjem pismi sem z velicim začudenjem čital vrstice, katere me za mornarstvo spodbujajo. Ostati hočem pri mornarstvu, dókler ne postanem mornarski zastavnik, vendar ne zaradi navidezno zanimivega poziva, kajti muke in težave, ki me čakajo, so res velike, nego zaradi tega, da bi me svet ne zasramoval, ako bi se hitro vrnil.

Dné 3. t. m. je bila na fregati „Adrija“ preskušnja za vbarkanje na prekomorska potovanja, in to iz vseh mornarskih predmetov, katero sem jaz z najboljšim uspehom dokončal. Med vsemi mornarskimi pripravnicami imam jaz do višje stopinje največje upanje, in z dném 1. jan. l. 1874 utegnem zatorej imenovan biti mornarskim kadetom!

Dné 16. t. m. vbarkali me bodo v ces. korveto „Fasano“. Ta dan zapustimo Avstrijo in se podamo v Kadix na Španjsko, kjer bodemo čakali daljnih povelj od mornarske gospodske v Beči. Tam se bode odločilo, bodemo li potovali v Ameriko, ali krenili, Afriko objadravši, proti Aziji. Potovaje na Španjsko bodemo se mudili na Italijanskem in Francoskem, vozili se mimo Tuneškega, Algirskega, Tripolitanskega in Egipta. Potovanje bode zatorej jako zanimivo, tako, da me marsikdo zaradi tega zavida. Zdaj pa, dragi prijatelj, bode za nekoliko mesecev najino dopisovanje prestalo, kajti še le iz Kadixa Ti bode mogoče pisati. Ako med potom v te daljne kraje kakov Lloydov parnik srečamo, pišem Ti prej.

Če me ljubi Bog čuva, nádejem se, da se v 2 letih srečno vrnem v pristanišče, katero zdaj zapuščam. Z mnogimi skušnjami in obilimi dogodki se potem zadovoljen vrnem tudi v ljubo domovino, k zvestim svojim prijateljem, katerih tudi ne pozabim, ko bodem hodil med palačami genueskimi in marseljskimi.

Tebe, ljubljeni prijatelj, pa prosim, da ne pozabiš v tem poratima, ki se bode morebiti večkrat bojevati imel s srditim morskim valovjem. Tega Te prosi mladenič, ki se s temi besedami poslavlja od svoje ljube domovine, sicer ne za večno, čeravno uže

marsikateri mladenič, ki se je morju izročil, svoje domovine nikoli več videl ni! Ali tolažijo me besede pesnikove!

„Fasset Mut im Sturm der Wellen,
Euern Mast hält Gottes Hand!
Nimmer wird der Kiel zerschellen,
Der euch führt in's ferne Land,
Nur wenn das Vertrauen bricht,
Geht ihr unter, eher nicht!“

III. pismo.

Na krovi ces. korvete „Minerve“ v *Pyreji* (Pyräus), *atenskem pristanišču*, dne 30. oktobra l. 1873.

S temi vrsticami Ti hočem opisati potovanje od Smirne v Mali Aziji do Aten.

Ko smo se bili vrnili od izleta v Eudin, ki je središče zapadno-azijatskim karavanom, zapustili smo dne 17. okt. Smirno, vrnivši se malo prej s svečanostnega plesa, ki ga je bil nam v čast priredil francoski poslanec.

Jadrali smo v Syro, glavno mesto otoka tistega imena v grškem otočju. Dne 19. okt. došli smo v Syro. Med potom smo jadrali poleg otokov: Mitilene, Chios, Psaro in Tinos. Syra je pravilno in v jutrovskega sloga sezidano mesto. Zabav pa v tem mestu ni najti; razven lepega „siesta-trga“ (izprehajališče in odpočišče), ki še preseza ljubljansko „Zvezdo“, nima Syra nikakoršnih znamenitosti.

Čuditi se mi je bilo vendar lepim grškim damam in njih eleganci, kakoršna se morebiti nahaja samo pri veliki gospodi v Parizi; njih noše so namreč vse po francoski prirojene. Otok Syra je zelo nerodovit in ima malo sadežev, nekaj grozdja in melón. Dobiva pa se na tem otoci izvrsten tabak, tako, da je malo ladij, katere v Levante potujejo, da ne bi se v tem pristanišču ustavile. — Ko smo se tri dni v Syri dolgočasili, odpluli smo naprej. Brez daljnega obotavljanja jadrali smo v Mandri, obrtnijski kraj v Laurioni, kjer je bil stari Cap Sumium. To je kraj, ki ga more vsakdo občudovati. Pred 2000 leti so imeli tukaj stari Grci svinčene rudnike, zelo razširne. Dobivali so svinec in srebro iz svinčene rude. Žlindra pa, katero so stari Grci neporabljeno puščali, ima še 10% svinca in $\frac{1}{2}$ % srebra. Ali oni se za to žlindro niso menili, dôkler ni italijanska ladja po naključju na njo naletela. Zdaj so pa tukaj francoski in italijanski podjetniki, kateri to žlindro z velicim dobičkom predeljujejo. Jaz sem se bil podal daleč v laurionsko gorovje. Tam sem videl mnogo zanimivih starodavnosti vsake vrste. Duh se vzvišuje nehoté pri potovanju v

tacih krajih, kjer se vidijo pri vsaki stopinji razvaline, kodar so grški junaci živeli, delovali, bojevali in — mrlji. — Prav zadovoljni smo dné 26. okt. zapustili Mandri in jadrani naravnost proti Pireju, najlepšemu, največjemu in za stare dóbe najimennitnejšemu atenskem pristanišču. Na poti smo videli otoke: Hydra, Georgis, Agina, Makronisi, Zea. V pristanišči grškega otoka Porosa smo se vstavili; Poros je grško središko vojno pristanišče, ali ubožnejše luke in slabše preskrbljenega morskega arsenala še nisem videl. Po tridnevnem obotavljanji smo zapustili Poros. Zadržavali smo se še malo na otoci Salamis in potem krenili v Pirej. Morsko obrežje je v tem deli Grške prav zanimivo, vsak hip se zagledajo razvaline kacega Dijaninega, Aphroditinega ali Jupitrovega tempeljna. Danes se je prikazalo starodavno Atene s podrtinami nekđaj tako ponosnega Akropola, Prav z velicim trdom smo „lavirali“ (zibali se) o slabem vremeni v tem jako tesnem pristanišči. Pirejsko mesto, pred katerim smo stali, je sicer malo a prav snažno. Aten z njih lepimi palačami še žalibog ne vidim, kajti Atene so od morja precej oddaljene. Železnica veže Pirej z glavnim in prestolnim grškim mestom, in vožnja traja pol ure. V zadnjih dnevih smo imeli jako slabo vreme; vse moči nam je bilo napirati, da smo se z uspehom razburjenim elementom mogli braniti. Morskemu življenju sem pa uže tako se privadil, da provzrokuje najgrozovitejše morje le majhen vtis náme.

IV. pismo.

Na ladji „Minerva“, dné 3. decembra l. 1873.

Od takrat, ko sem Ti iz Pireja poslednje pismo pisal, nisem pač nikoli utegnil, poslati Ti vsaj nekaj vrst. Popolnem zadovoljen in zavzet mnogih lepôt in znamenitostî, ki sem jih na Grškem videl, poslovil sem se dné 4. novembra od atenskega pristanišča. — Smoter našemu daljnemu potovanju je bil Zante, kamor smo si tudi avstrijsko pošto naročili. Dné 11. novembra smo res dospeli na čudovito lep otok Zante, katerega Greci zaradi obile rodovitosti in prirodne lepote nazivajo „cvetlico levantinsko“. Tú smo se precej radovali, radovali tako, da bi bilo to radovanje za nas skôro slabe nasledke imelo, in zapustili smo ta otok dné 16. novembra. Začetkoma smo se bili namenili jadrati še le potem v domovino, ko se bomo malo pomudili v Spljetu, kamor smo bili pošto naročili. Ali v otrantski ožini nas je strašansk vihar neprijetno iznenadil, da ni bilo moči se morskim bregovom približevati, in da smo se srečne šteli, ker nas še večja nezgoda ni doletela. Potovali smo potem še 12 dni po morji, in pri tem prebijali grozovite muke in težave, kajti 10 dni nismo

druzega jedli, nego s soljó vdelano mesó in slab suhor (Zwieback). Da bi si svoj mučni položaj nekoliko poboljšal, pil sem po vse dni samo rum, a to me je telesno neizrečno oslábilo. Takisto vse moje tovariše in častnike. Največjo krivdo o tem neiznosljivem življenji sta imela vreme in — kuhar! Mislili smo v 3—4 dneh prispeti iz Zante v Pulj, zato se je bil kuhar samo za ta čas s présnimi jedili preskrbel. Začel je pa nasproten veter pihati in z mudili smo 12 dni, trpeči v tem neizrečene težave. Dné 28. novembra zagledali smo vendar Pulj, kamor smo si tako srčno želeli in kjer smo vsaj novopečenega kruha dobili. Hoteli smo uže sidra vreči, ko dobimo od admiralitetne gospodske povelje, podati se v Trst, kjer naj bi zaradi 25letnega vladanja Njih veličanstva praznik dné 2. decembra s tem vzvišali, da zagrmí tudi iz naše ladje strél topov. V veliki naglici smo še poslali po kruh in presna jedila, ter po pisma. Podčastnik, ki je bil šel pisem iskat, prišel je žalibog brez njih; velelo se mu je, da so se naša pisma v Spljet poslala, kajti mislilo se je, da se bode naša ladja tam kaj mudila. Gotovo je tudi katero Tvoje pismo, ljubi prijatelj, še dalje v Dalmacijo potovalo.

Takoj smo zatorej jadra razpeli in krmili proti Trstu, kamor smo bili dné 1. dec. dospeli. Navzočen sem bil pri vseh svečanostih, a veličastnega „elite-plesa“ se nisem mogel vdeležiti. Ko smo še 101krat vstrélili, jadrati smo zopet proti Pulju. — Kakor vidiš, je moje pisanje sila slabo; vendar tega mi ne smeš v zló šteti, kajti burja piše neprenehoma in ladja se tako močno ziblje, da se mi črnilo vsak hip izliva, ali pa ladijska svetilnica na tla pade, ali se miza in stol prekopicneta itd.

V. pismo.

Na krovi ces. korvete „Friderik“ v Suezí, dné 8. jun. l. 1874.

Nasproti mojemu nameravanju vkrcali so me v ces. korveto „Friderik“, in zapustili smo z živahnim hurá-klicem mornarjev in sviranjem cesarske pesmi puljsko pristanišče — morebiti za 3 leta, ker se podamo lahko da celó na potovanje okolo svetá. O našem nadrobnem potnem črteži in o naši ladji Ti je znano iz popisov v novinah. Vredno je še tega omenjati, da smo seboj vzeli 200.000 skleníc vina (šampanjca, bordeauxa itd.), nekoliko tisoč skleníc óla (piva) in nekoliko stotisoč smodák, ko smo zapuščali evropska tla. Po 14dnevni vožnji došli smo, boréci se z velicim viharjem, v Port-Said. To mesto ima značaj jutrovskih mest in je polno trgovcev. Ko smo se 2 dni tukaj mudili, začeli smo pluti skozi 86 milj dolgi sueški preliv. Vožnja je trajala po tem dolzem kanali 3 dni. Na desnem in levem bregi ne vidiš, nego neizmerne peščene puščave, in tú in tam kako zelenico (oázo).

Sem ter tija zapaziš šakala in séra, ki glóje ogródi mrhovíne; tudi vidiš tú flamingov. Človeka opaziš redkokdaj, časih vidiš kacega Beduina. Dné 4. junija došli smo v Suez, t. j. ubožno egiptsko gnezdo, imejoče 30.000 stanovnikov, ki so največ Arabi ali Egipčani. Vročina je tú neznosna, celó v senci kaže toplomer + 40° C. V obče ima zdaj okolica sueška, kjer sta v dóbi sve-tega pisma tekla samo mleko in méd, vse raznolike nadloge. Od tod sem bil odpotoval v Kairo, k slavno znanim piramidam pri Gizeh in kamenitem gozdi.

Ne daleč od Sueza je Mozesov vodnjak, obdan s krasnimi palmami, kjer je bil Mozes udaril s palico po skali in tako iz nje privabil vode.

Tudi Sinajsko goro, kjer je Bog Mozesu in izraelskemu ljudstvu postave dajal, imamo priliko vsak dan gledati.

Pojutrišnjem bodemo zopet jadra razvili in dalje pluli skozi rudeče morje; naša prihodnja postaja je Aden. Jako obširno Ti svojih dogodkov zdaj ne morem popisavati, tolažim Te s tem, da Ti pótler, ko se srečno vrnem, svoj dnevnik dam na razpolaganje. Moje zdravje je v obče dobro, samo čuvati se mi je pred egiptsko očesno boleznijo in pred epidemično hitrico (drisko).

Dné 25. t. m. dojdemo — tako se nádejem — v Aden, kjer pričakujem Tvojega pisma. (Kakor do zdaj pošlji pismo „vojnega ministerstva mornarskemu oddelku v Beč“, kateri pisma za nami pošilja.) Nádejem se, da ta list dobó Tebe in vse Tvoje ljudi zdrave in vesele!

Iz *Shanghaja*, na krovi ces. korvete „Friderik“, dné 20. sept. l. 1874.

Popis mesta Adna.

Pred glavnim mestom Arabije, pred Adnom, je pristanišče Steamer-Points. O mesti Adni nisem ničesar posebnega pričakoval, vsaj sem čul od ljudi, kateri do golega veličastva prirode nimajo posebnega okusa, večkrat pritožbe o njem. Zato me je tem bolj iznenadilo veličanstvo golih, temnih gorá, 1770 črvljev visocega Shamshana, ki obdaja mesto. Vulkanske sile so bile to 2 uri dolgo predgorje iz morja vzdvignile. Lava, s katero so tla še sem ter tija prevlečena, je dokaz ognjeniškega delovanja še v kesnejši dóbi. Nekatera zeló pobeljena poslopja, zidana v jutrovskem slogi, ki služijo za shrambo premoga in trgovskega blaga, zračne angleške vojašnice, vodo destilujuče tovarne in nekaj hotelov — to je vse, kar je v Steamer-Pointi. Pol ure od pristanišča je Aden, ki stojí v globini ali žreli vgašenega ognjenika. Mnogo gonjačev z osli in kočije čakajo tamkaj tujecev.

Ti vozniki rujave barve silijo človeka, naj sede v takovo kočijo in se dá za drag novec v njej tirati, da se siloviti vročini vsaj malo vbrani. Boljše je, da se človek v poletnih mesecih vozi v dragem pa pripravnem angleškem vozi, nego li, da bi jezdil pri $+42^{\circ}$ C. na konji ali ōsli. Nič redkega namreč ni, da se Evropcem med ježo od Steamer-Pointa do Adna možjani od vročine vnuemó in da se mrtvi zgrúzijo raz sedlo. Pot v Aden vodi poleg morja, in sicer najprvo proti severo-iztoku, a potem proti iztoku.

Pol ure smo se vozili in pripluli v sotesko pred velikanska vrata, katera so angleški vojaci stražili. Ta vrata se zapró zvečer ob 9. uri, in pred solnčnim vzhodom ne more nihče ni ven, ni noter. Po poti, v skalo vsekanem, nad katerim so bile baterije nastavljene, stopal sem dalje, ko se mi izgled kar najedenkrat razširi — in pred sabo zagledam Aden, mesto, ki je vkrog in vkrog obdano z velikanskimi skalami v podobi amfiteatra. To so prirodni zidovi in prirodni stolpi, katerih nihče prekoračiti ne more; le proti iztočni strani, proti otoku, ki je umételjno vtrjen, je mala odprtina. Jako čudno je to mesto, sezidano v tem nerodovitem žreli fantastične podobe! Kakor goba — tako se mi dozdeva — je pognalo iz tal! Skôro bi svojim očem ne vrjel in mislil, da je to le sên! Po poti od morja do Adna sem le sem ter tija zapazil zeleno rastlínko, ki je poganjala iz črne skale. Ali vsaka žel mi je klicala: Gledi, tujec, kako uboga je moja domovina, jedva, da je záme in za malo mojih sestic nekoliko prostora na tej oprhli žlindri in na nanešenem peski. Zdaj pa mi mesto iz vgašenega žrela nasproti vriska: Gledi, tujec, kaj je angleška trdna volja priborila od prirode! Še le nedavno so me posadili v to dolgočasno pustinja, a kako čvrsto sem se vspela in si opomogla!

L. 1839 so Angleži za brambo svoje trgovine prisvojili si to predgorje, kjer je menda uže v starodavnih časih bila trgovska ladjestaja. Takrat je tukaj živel le kacic 1000 siromaških, umazanih, na pol nagih ljudi, hranečih se o dateljnih in ribah. Angleški novc pa, ki se je za vojaščino in za druge potrebščine izdajal, pomnožil je zdaj stanovništvo štiridesetero. Trgovci iz Mekke in Djdde in celó Hindi so došli semkaj. Pogledimo zatorej bolj na drobno v mesto, katero združuje otroke treh delov svetá. Redoma v vrste postavljene hiše so tako lahko zidane, kakor da bi bile samo za danes in jutri namenjene. Štiri spletene strani z vodoravno streho je vsa hiša domačinov in je popolnem podobna veliki ptičnici. Lepše lice imajo hiše angleških častnikov in družih Evropcev, pri katerih vitki Sumali pahljá s svojo „punko“ (pahljáčo), da jim dela hlad v tem sila vročem podnebj. Ceste v Adni so kakor po vseh angleških naselbinah prav izvrstne, samo v tem se marsikateri potnik moti, da pričakuje po ulicah polno prijetnega duhá arabskih dišav, toda njegov nos se prepriča o nasprotnem. Brezštevilna množica orlov in

sérov se nosi po vzduhi; to so pa tudi jedini živalski stanovniki, živeči v tem pustem predgorji.

Kakšni so stanovniki v tem mesti?

Nahajajo se tú Hindi iz najnižjega juga in zapada, Ognjemólci in učenci laži-proroka iz Komana in Afghanistana, Afričani iz nasprotnega brega, iz Egipta in Zanzibara, Arabi in Judje, Hinduportugalci in Evropci. To je prava zmés najrazličnejših barev, nóš, jezikov in vér — in vse na tako tesnem prostori! Večinoma so pa stanovniki Sumali. To so vitki ljudje primerne telesne rasti, a njih pòlt je temnorujava, zobjé pa so beli, kakor slonova kost, in lasjé črni. Te si mažejo s školkinim apnom, da se varujejo pred zuano nesnago. Njih lasjé so malo kodrasti; to pa je jedino znamenje njih mogoče sorodnosti z Múri. Vendar usten nimajo takih, kakor poslednji. Jeden teh Sumalov je bil kakor Semit tako lep, da se je nekdo, kateremu so etnologične studije se vé da bile neznane, kar navdušeno izrazil: Takovega si mislim svetopisemskega Jožefa! V moraličnem oziru pa niso dosta vredni, posebno veljá to o lepem spoli. — Tudi Judje v Adni so prav zanimivi. Njih predniki so prišli skôro po razdejanji Jeruzalema v provincijo Jemen in se niso več nazaj vrnili. To trdé oni sami in vsi Judje na iztoki. Nasproti temu pa nekateri trdé, da so došli za Hadrijana, to je, v dôbi splošnega razkropljenja Judov, zatorej tekem 2. veka. Zaradi tega so bežali na iztočno stran rudečega morja, razkropili se okolo Mokke po deželi in se naselili po posameznih naselbinah. Novi begunci iz Aleksandrije so njih število pomnožili in posled petdesetih let so se razširili do Sane.

Njih trgovina se je razširjala ob brežinah rudečega morja in ob perzijskem zalivi, še celó ob morskem obrežji slavne Indije. Najbogatejši trgovci judovske vere so pa stanovali v Adni. Dan danes pa so silno ubogi ter se le živé z vsakdanjim zaslužkom, kajti po največ so zidarji. Njih trgovina se bavi največ s kupovanjem in prodajanjem nójevega pérja. Arabi v Adni so brez pomena, za trgovino s kavo je pa leža tega mesta sila važna, tako, da postaja Aden središče trženju s kavo malo ne za vso kavinsko deželo arabsko. Leto in dan se je prodá okolo 12 milijonov. Razven kave pa je največja trgovina z nójevim pérjem. Velik pomen ima Aden tudi, ker je tam premogova staja parnikov, ki plujejo skozi rudeče morje. Tukaj izloženi premog se dovažá največ iz Angleškega. Imenitnost v Adni so tudi velikanski vodnjaki, dokaz nekdanje važnosti tega mesta. V Adni je silno pomanjkanje vode. Pítna vóda se mora iz dalje in z mnogim trudem prinašati v kozjih mehovich. Zato so uže v starem veki temu prišli v okom. V deževji je dosta vode, in ta se zbira v prirodnih globélích. V te so Arabi napeljali cementovane žlebove, razširili in povečali globéli, in v veliki móči se mnogo vode nastreže za dolgo sušo. Ko je pa to staro primorsko tržišče jelo

pešati, so se zanemarjali tudi vodnjaki. Zdaj se vidita še dva takova vodnjaka, katera se še le v 12 urah napolnita, ako prav močno lije dež. V poslednjih 7 letih nista bila nikoli prav polna. Kakor znamenitosti v tem kraji naj omenjam še arabske vasi, ki je sredi Steamer-Pointa in Adna. Večjega uboštva si ne morem misliti. Blizu Adna kažejo tudi grobljo kamenja, ter pravijo, da tú leži Kajn pokopan. To je Arabija, katero imenujejo pisatelji „srečno Arabijo“. A jaz bi pred besedico „srečna“ pristavil najrajše „ne“.

S tem prepričanjem sem potoval dalje proti „biseru indijskega morja“ – proti otoku Ceylonu.

Potovanje od Point de Galle v Singapore.

(Od dné 11. do dné 24. jul. l. 1874.)

Point de Gallo je pristaniško mesto na „biseri indijskega morja“, na otoku Ceyloni. Ima jako mikavno ležo, bujno rast in vse, česar si človek od prirode le želeči more. Navzlic temu se pričakuje tisti tega mesta. Vzrok temu je neugodna leža pristanišča, ki je namreč na južni strani odprto in vetrovom, izlasti séverozapadnemu „mousunu“ razpostavljeno od meseca aprila do oktobra. Ker je angleška vlada v poslednjem časi začela staviti pristanišče v Colombo, zato utegne Point de Galle v kratkem izgubiti svojo važnost.

Dné 11. julija dopoludné smo zapustili Point de Galle z lokalnim pilotom. Veter je bil ugoden in zakurili smo še 3 kotle. Ker je zapadni veter neprenehoma pihal, smo delovanje stroja ustavili, razpeli vsa jadra in obrnili se proti predgorju Atschin (Ačin). Veter je pihal na tej drági prav ugodno, dné 16. julija imel 7–8 močí in pihal zdaj od zapada, zdaj od jugo-zapada. Potem pa je moč vetra pojemala in dné 19. julija, ko smo zagledali kap Ačin, je imel najmanjšo moč, 2, tudi je odstopil od svoje ugodne namere in pihal v 1., 2. in 3. kvadranti; drug dan smo imeli celó južni vétrec. Na tem opisanem poti smo imeli le malo deževnih dni, ki bi nas bili v našem jadrantji ovirali. Dné 15., 16. in 17. pa smo imeli silne plohe. Dné 16. sta nas posebno močan veter in huda ploha iznenadila, da smo jadra morali naglo poskriti. Ta nevihta je došla od južnega jugo-iztoka in se je s silno hitrostjo in močnim bliskanjem pomikala proti séverju. V četr ure smo bili primorani, jadra pomnožiti. Opazovali smo tudi pogosto blisketanje, nevarne oblake na jugo-zapadni in severo-iztočni strani, in fosforovanje morja.

Dné 17. julija smo videli otok Veliki Nikobar, ki nam je popoludné zopet izginil izpred očí. Dné 19. julija smo svoj tek spremenili in se napotili v malaško morsko ožino. Ker je

veter še dalje neugodno pihal in se ni bilo boljše menjave nádejati, da bi hitrejše svoj pot nadaljevati mogli, zato se je dné 21. jul. stroj zakuril, da smo s parom brodili skozi morskó cesto malaško. Dné 20. julija smo opazovali blizu Polo Pera v 3. kvadranti težak črn oblak, ki se je blisketaje pomikal proti jugoiztoku in v 2 urah izginil. Vse je kazalo, da bi to bil kakov strašansk sumatralec, ki se tukaj javi v tem letnem časi prav pogostoma.

Dné 21. julija je bil tudi mali dež. Tekom tega dné smo videli: Pulo Ruang, Pulo Randy z Elefantom; tekom prihodnjega dné otoka: Pulo Yra, Kandore in svetilno ladjo Ein Fadra R auk. Dné 23. julija smo videli svetilni ogenj od Ra chade in Pulo Pisonga. Dné 24. julija se je od Rafflerja nebó z gostimi oblaci prevleklo in dobili smo hud dež. Zaradi tega nam ni bilo mogoče mejnih toček opazovati. Zavaljo te okoliščine in zaradi močnega zapadnega toka bi bilo daljno brodenje skóro nemogoče; zato smo se rajši vsidrili. Druzega dné rano smo sidra zopet spustili in pluli med otoci. Uže ob 9. uri smo jadráli mimo svetilnega ognja pri Rafflerji in se pomikali proti otoku St. John. Ob polu 2. popoldné došli smo na brodišče, kjer smo pozdravili angleško zastavo z 21 stréli. Posebne znamenitosti je živalstvo na tem poti, izlasti v morskí cesti Malaka. Dné 19. julija, ko smo bili v mirnem vremeni ravno pri vhodu v malaško morskó ožino, zapazili smo na plavajočem lesi 2 ptiča. Dve krogli smo izstrelili nánja. Dasiravno ste frčali njima blizu, vendar se nista umeknila. Zaradí tega smo mislili, da sta krotki živalici, in privabili smo ja na krov. Ptiča sta bila menda morskí tonovščíci, ali jeden nam je takoj ušel, druzega smo prinesli na ladjo. Prav pogostoma smo videli tudi morske kače; jedno smo ujeli in prinesli na krov.

VI. pismo.

Hong-kong (na Kitajskem), dné 19. avgusta 1874.

Po dolgi, težavni vožnji prijadráli smo na Kitajsko, namreč v mesto *Hong-kong*. Ako se ne motim, pisal sem Ti poslednje pismo iz Sueza. Prišedši v *Hong-kong* sem se jako čudil, da nisem dobil od Tebe nikakoršne vrste, v tem ko so mi na druga moja pisma, odposlana iz Sueza, došli uže odgovori. Navzlic temu hočem Ti na kratko popisati potovanje od Sueza do *Hong-konga*.

Zaupljivo v bodočnost gledajoč zapustil sem dné 14. junija t. l. sueško pristanišče in plul skozi rudeče morje. Koliko smo na poti skozi to morje pretrpeli, tega ne more moje peró popisati. Vročina je znašala $+42^{\circ}$, a mi nismo imeli čisto nič hladilnih pijač; porcije vode, ki je $+38^{\circ}$ — 40° C.

gorkote imela, so bile zeló majhne — in pri tem neiznosnem stanju smo bili še telesno in dušno strašno vpreženi. To Ti je le kratak obris strahovitosti v rudečem morji, katero je Mozes s svojimi Izraelci kar peš prekoračil. Ko smo vse težave v tem morji srečno prebili, jadrali smo z veselim vriskanjem skozi morskó cesto „Pogube“ (Bab el Mandeb) in se napotili naravnost proti Adni, glavnemu arabskemu mestu. Dné 23. junija zagledali smo velikanske skalnate gore, katere obdajajo Aden, in tistega dné zvečer smo vrgli sidro na dno morja, z občutkom, kakor bi se neizrečno težko breme nam odvalilo od srca. Popisovanje vseh mest, dežel in národov, katere sem imel priliko opazovati, moram na tem tesnem prostori opustiti. Potovanje od naše avstrijske domovine do Japana mislim itak po novinah priobčiti. Po 8 dnevnem mudenju v Adni zapustil sem „srečno Arabijo“ s to odkritosrčno željo, da bi se nikoli več ne vrnil vánjo, in dné 1. julija odjadrali smo iz adenskega pristanišča proti otoku Ceylonu, imenovanem „biserom indijskega morja“. Na tem poti sem doživel prvi siloviti orkan (vihar). Jadra je grozoviti veter trgal kakor cunje na drobne kosce. Na jadrnikih delajočim mornarjem je vihar trgal srajce raz telesa. Da bi človek v ladji stati, hoditi ali ležati mogel, o tem ni misliti ni bilo. Vse, kar ni bilo dobro pribito in pritrjeno, premetavalo se je, kakor da je sodnji dan. Srečen je bil uže tisti, kateremu to stanje ni jemalo sape. Popolnem utrujeni in razmršeni došli smo v Point de Galle, mesto na jugu Ceylonu. Od tod sem bil šel pogledat v Colombo, glavno mesto tega otoka, in dalje potem po železnici v Candi. Navdušen o krasoti, prirodnih moči tega otoka, kjer je podnebje zmernega pasa s podnebjem vročega pasa tako lepo spojeno, zapustil sem dné 19. julija Point de Galle in potoval proti Singaporu. Po 14dnevni, še precej prijetni vožnji skozi bengalski zaliv in malaksko morskó cesto pripluli smo v omenjano mesto, kjer smo se prav malo mudili, ter hitro odrinili v svojo prvo kitajsko postajo, v Hong-kong. Vso Kino bi Ti kupil, ako bi imel potrebnih novcev; nádejem se pa ipak, da Ti kaj malega iz Kitajskega in Japanskega prinesem v spomin. To písmo utegne v 7—8 tednih priti v domovino. Izvoli mi takoj odgovoriti, da bodem vsaj v 4 mesecih kaj izvedel o domačiji. Spominjajte se večkrat tujca, ki brez domovine biva v daljni tujini. —

VII. písmo.

Shanghai, na krovu korvete „Friderik“, dné 16. sept. l. 1874.

V prijetni nadeji, da si moje poslednje písmo iz Hong-konga vzprijel, hočem ti svoje daljno potovanje s temi črticami obrisati.

Dné 26. avgusta ostavili smo Hong-kong pri najugodnejšem vremeni. Toda vporni vetrovi so bili vzrok, da smo morali ladji s parom pomagati, da smo prej prebrodili kitajsko morje, katero je bilo ravno tačas polno silno hudih viharjev (Cyclomenstürme, Teifoon's). Takov „Teifoon“ je baje gotova smrt mornarjev. Dné 28. avgusta prijadrali smo v Amoy. To je po vsem kitajsko mesto in ne kaže nikakoršne in najmanjše evropske omike. Ostali smo pa tú samo jeden dan, dolgočasili se ne malo, opazovali in premišljevali kitajsko življenje, a tudi naveličali se ga.

Dné 29. avgusta smo zatorej zapustili Amoy in odpluli zopet v kitajsko morje. Brez posebnih dogodkov smo došli dné 4. sept. v kitajsko reko Yang-tse-kiang (rumena reka), poganjali smo ladjo s parom še 20 angleških morskih milj navzgor do ustja reke Wusung (postranska reka Yang-tse-kiangu), po kateri smo tudi jadrali, da smo došli do mesta Shanghai, ki stoji prav ob omenjani postranski reki. Nadrobna opisovanja mest in njih stanovnikov skôro priobčim. Za danes Ti samo poročam, da se izvrstno počutim. Vsak večer se zbiramo v „nemškem klubu“ shanghaijskem v najprijetnejšem krogi, kjer pijem šampanjca, da je veselje. Le to me peče, da se nahajamo tako daleč od svojih dragih prijateljev, od ljube domovine.

Da si dobil cesarsko službo, o tem Ti morem le čestitati. Še v večji meri bito storil, ako bi bil angleščini vésč. Potem bi Tebi, ker si vojaščine prost, lahko tukaj pripomogel do dobre službe z mesečno plačo 300 taelov (800 gld.), kajti Kitajci iščejo in vabijo posebno zdaj Evropce, ko se pripravljajo na vojsko z Japonci zaradi otoka Formosa; nastavljajo jih v vojski ali pa jim dajo civilne urade.

Posled 14 dni zapustimo Shanghai ter se podamo na Japonsko, in sicer najprvo v mesto Nangasaki, kjer nameravamo precej dolgo ostati. Svojo prihodnjo pošto smo določili v Yokahami (na Japonskem), kjer bode nas pri priliki v dveh mesecih dobila. Včera sem bil navzočen pri „kineškem obedi“, katerega je napravil Ttschan-Ttschan (Čan-čan), (župan mestni), kar nameravam pri priliki obširno popisati in obelodaniti.

Potovanje iz Hong-konga v Shanghai.

(Od dné 26. avgusta l. 1874, do dné 8. septembra l. 1874.)

Jednajst dni smo se mudili v Hong-kongi, dné 26. avg. zjutraj pa smo odjadrali z zakurjenimi 3 kotli dalje iz prijetne hong-kongske luke. Ko smo kormanili v Laman-kanal, odtegnilo se je našim očem krasno mesto in pristanišče s svojim gozdom jadrnikov. Ne malo prijeten izgled smo tudi imeli med vožnjo po lamanskem kanali. Tú smo videli lepo zeleno hri-

bovje, male prijetne dolinice, v njih sem ter tja kóčice ribičev; vse to je bilo nekako v nasprotju s temnimi strmimi skalami, ki so obdajale povsodi morsko obrežje. Na mnogih krajih so se videli propadi, iz česar bi moči bilo sklepati na podzemeljske jame. Blizu izhoda iz kanala srečali smo mnogo ladij, med temi jedno nemško, ki je bila napotena na otok Formosa in nas je z zastavo pozdravila. Skozi gosto meglo, katera je morski obzor zakrivala, so se nam bliščeli nekateri majhni otoci. Nobene sapice ni bilo čutiti, toplomer je kazal $+29^{\circ}$ C. in velika soparica je tiščala na zrcalosto morje. Okolo polu 3. popoldne zagledali smo Pedro blanco. To je piramidasta, sivobela skala, ki se vzdiguje visoko nad morsko zrcalo. To je redka prikazen na širem morji! Blizu te skale je mimo nas jadrjala ladja s tremi jadrniki, in kakor je bilo videti, je bila po slabem vremeni zelo oslabela; imela je vrvje, ki le v sili rabi. Nebó je bilo ves čas vožnje od Hong-konga malo oblačno. Ker je ugodni veter slabo pihal, morali smo s parom ladijo goniti, da smo prišli v pristanišče mesta Amoya.

Splošni vtis te luke je krasen. Goli, črni in skalnati otoci ga v neki čudoviti zmesi zapirajo. Na iztočni strani kopne zemlje se pa dviga velikansko skalovje. Na séverni strani je obrežje valovito, in kaže bujno rastlinstvo. Tukaj vlada v vsacem oziri kitajski značaj; le nekateri konzulati svedočijo, da ima naobraženi svet tudi tukaj svoje zastopnike. Malo Evropecev se tú nahaja, še ti rajši stanujejo v svojih hišah na otoki pred mestom, kadar nimajo posla v mestu. Mesto je čisto kitajsko in se na slab način od drugih kitajskih mest s tem odlikuje, da ima posebno ozke ulice. V pristanišči smo našli jedno američansko in jedno angleško topničarsko barko. Skóro za nami je došla tudi kitajska barka. Dné 29. avgusta smo zopet odrinili od tukaj. O malo ugodnem vetri smo krenili proti severo-iztočni strani.

Kitajski obed pri Mandarin-Kini, kitajskem župani.

Po prijaznem posredovanju konzulatnega ¹⁾ tajnika došlo nam je vabilo k obedu pri Kini, ki zavzema stopinjo mestnega župana v Shanghai. Ob napovedani uri podali smo se na pot. Poslužili smo se posebnih vozičkov, (kabrijoletov), katere so vlekli Kitajci. V njih je prostora samo za dve osobi, a vožnja je prav pripravna in v primeri tudi po ceni. V pol ure smo bili na zelenem kraju, pred jednostropnim, prav snažnim poslopjem z lično izrezano streho, ki je bila olepšana z zmijo in drugo repatasto zverjo iz lesa. Hiša je snažno pobeljena, kakor vse imovitih Ki-

¹⁾ Konzuli so politiški agenti (zastopniki) vlad v tujih državah.

tajcev, a druge posebnosti od zvonaj nima. Skozi obokana vrata stopili smo v dvorišče, od kodar vodi več durí v znotranje prostore. Tukaj smo oddali dolgo-kitastemu služabniku svoje kitajske vizitnice in potrpežljivo čakali. Skôro je prišel sam Kin in nas je prijazno pozdravil po kitajski s tem, da je rôci dvigal in večkrat z glavo kimal, rekoč: „čin — čin!“ (dobro došli!) Kin, mož srednje velikosti, čisto kitajskih potez, odlikoval se je pred drugimi kitajskimi velmoži posebno po svoji prijaznosti proti Evropcem, izlasti proti Nemcem. Oblečen je bil v dolg višnjev talar, na katerem so se videla po prsih in po hrbti srebro-vézena znamenja, zvonanji dokaz njegovega dostojanstva. Na glavi je imel klobuk v podobi svetilniškega pokrivala. Na njegovem vrhi je bila rudeča gómba z rudečimi peresi, kar je tudi znamenje uradne častne stopinje. Od teh rudečih in višnjevih gómb izvira naslov njegov: Mandarin. Na nogah je imel kitajske sólne, raz glavo pa mu je mahala po hrbti skôraj do petá dolga kita. To je bil zatorej naš gospod, pri komur smo bili v gostéh. — Ko smo se bili poklónili, odvéł nas je v lepo, svetlo in zeló prostorno dvorano. Od zadaj je bil majhen oder z blazinastimi stopnicami; to so bili kitajski častni sedeži. Blizu teh sedežev so bile na stenah dolge, rudeče table, zlatom popisane. Na teh so bili naslovi rodovine in nje častna odlikovanja, ki so se pri posebnih svečanostih dotičnemu mandarinu pravila. Zgodovinske slike kitajskih umételjnih rok so krile druge stene. Po sredi dvorane ste stali dve vrsti naslanjačev in poleg vsacega krasna kitajska zlíkana mizica, kakeršna se v Evropi jako občuduje. Najprvo smo zeló obžalovali, da nismo vešči lepo-zvenečega nebeskega jezika in prikupovali se mu z hvaljenjem kitajskih razmer. Kin je nam poklone vračeval galantnim načinom, in pogovarjenje, ki se je sukalo največ o trgovskih in politiških odnošajih Avstrije in Kine, razvnelo se je bolj in bolj.

V tem so nam družabniki postregli s čajem v malih porcelanastih čašah, katerega smo srkali po kitajskem običaji čisto grencega, brez vsacega dodatka. Pogovarjali smo se izlasti le v kitajskem jezici, a tolmačil nam je konzulatski tajnik.

Ko je prišel sluga poročat, da je obed gotov, izpremil nas je Kin v jedilnico. Tú je stala dolga, belo pogrtna miza, okolo nje pa mramornati stoli. Na mizi so bile vse posode, čaše in drugo pomizje iz najfinejšega kitajskega porcelana. Vaze s cveticami so lepšale bogato obloženo mizo. Vsacemu gostu je bilo pripravljeno kitajsko jedilno orodje, a iz vljudnosti pridal je Kin tudi evropsko jedilno pripravo. Kitajsko jedilno orodje ste dve tenki, do 6 palcev dolgi paličici, ki ste pri imovitih Kitajcih navadno slonokosteni, majhen špikast nož, in glesena žlica. Kitajec se čudi, kako moremo Evropci jesti s tako nevarnim orodjem, kakor so naše vilice. Oni paličici rabijo Kitajcu tako, da drži jedno med zlatníkom in sredíncem, jedno med palcem in kazalcem, in z veliko hitrostjo ž

njima jé; nobeno orizovo zrno mu ne uide. Vilice, okrožniki (pladnji), sol, poper in druge dišave so Kitajcem čisto neznanе. Pijače in tekoča jedila se dajejo v porcelanastih čašah¹⁾. Da ne bodem preobširen, hočem nam ponujena jedila, ki se mojemu evropskemu želodcu prav nič prilegala niso, kar zapóred naštetí, in sicer po tisti vrsti, kakor so prihajala na mizo.

Entrée (uvod):

1. Svinjska gnat z ovčjim mesom v malih, oglatih zrezkih s sójo (nekakšen bob ali fižol).
2. Vmétena jajca s toplim orizovim vinom (samchnú).
3. Melonska zrna, praženi zemeljski orehi z toplim mandeljnóvim mlekom.

Diner (obed):

1. Tu-yung-yen-wo. Ptičja gnezda z mladikami bambusovimi in neko posebno juho.
2. Hung-shou-yü-chi. Rudeče kuhane plavute morskega volka.
3. Pribina (priba je nek ptič) in račja jajca.
4. Shou-ta-ya. Pečena raca v malih zrezkih.
5. Petelinovi grebéní z neko juho.
6. Yang-yao-t'au-mien-kiao. Ovčje mesó z močnatim testom.
7. Z morskimi raki napolnjeni kukmaki (šampinjoni) v neki juhi.
8. Račje mesó s torbicami iz močnatega testa in česnikovo namako (sauce).
9. Hia-yen. Morski raki z bambusovimi mladikami.
10. Tó-mien-p'in-ko. Pečena jabolka.
11. Pat-t'ín-yang-jau. Juha iz ovčjega mesá.
12. Lotosovo sadje z neko sladko juho.
13. Posebna juha z gobami in gnatjo.
14. Pau-yü. Pražene ribe.
15. Ho-pau-keh-tau. Golobja jajca s cmoki.
16. Hiang-ku-heh-tri. Sagittaria (rastlina) v namaki.
17. Lieu-ki-pien. Pečena kura v malih zrezkih.
18. Pin-tau-pai-kuo. Žólica s sadjem.
19. Cha-pa-kuai. Pražene korenine vodne lilije.

Dessert (pomizek):

Jabolka, hruške, grozdje, orehi, ananas in kitajska pekarija. Poglavitne pijače so bile čaj, orizovo vino in orizovo žganje. Čaj

¹⁾ Kitajci, kakor se zná, so uže od nekdanj izdelovali najfinejši porcelan.

se daje vroč v čašicah in se precej lahko pije. Napósled so nam izvanredno postregli še s šampanjcem, kar je naš želodec nekoliko popravilo po tem čudnem kitajskem obedu. Največ jedil je namreč plavalo v brezokusni in gnusni juhi; najbolj pa so se nam studila ptičja gnezda. Po evropskem okusi je bila le deseta jed. Med obedom se je ves čas kadflo. Kin je kadir v olji vdolan tabak iz male kitajske pipice, katero je bilo treba po vsaki potezi z nova tlačiti. Mi smo pa kadili fine manilske smodke, katerih nam je Kin ponudil. Med pojedino so nam stregli z gorško-mokrimi obrisačami, da smo si obraz in roke ž njimi brisali. Čudovito je to, kako takovo brisanje prijetno hladi; žalibog, da se ta navada drugod v vročem pasi ni vdomačila. Postrežba je bila v vsacem oziri izborna. Zapustil sem Mandarina s prisrčnim poslovljenjem in s tem prepričanjem, da je kitajski obed zelo drag, a nikakor ne tako grozovit, kakor se je celo po novinah čitalo. Tudi ni res, da bi se med obedom z možnarji streljalo, ali, da bi se 34 jedil naneslo na mizo, ali, da bi se jedle pečene podgane in mačke.

VIII. pismo.

Nangasaki, (Japonsko), dné 15. oktobra l. 1874.

Vsacemu pristaniškemu mestu se približujem s prijetnim upanjem, da dobim tam obilo pisem iz domovine, izlasti od Tebe, dragi mi prijatelj. Ali mnogokrat se varam. Navzlic temu Ti hočem nadaljevanje svojega potovanja iz Shanghaja do sem zvesto popisati, dasi le v kratkih obrisih.

Dné 1. oktobra odjadrani smo, po svečanostni veselici za slovo, iz pristanišča v Shanghaji. Tisočero pozdravov so prijazni stanovniki tega mesta pošiljali za nami z neprestanim mahanjem robcev — naša korveta je ponosno plula po reki Wu s un g, in skóro je bilo mesto in njega stanovniki daleč za našim hrbtom. Po morji smo imeli mnogo boriti se z nasprotnimi vetrovi in morali smo stroj kuriti, da smo prej prijadrali v svoje sedanje bivališče, do kamor smo potrebovali 14 dni. O mestu samem dobóš kesnejše poročilo in popis. Za danes: Bog z mano in s Tabo!

IX. pismo.

Hong-kong, dné 6. januarja l. 1875.

Tvoje prav ljubo mi pismo dné 14. novembra lanskega leta sem danes vzprijel; veš, da me je neizrečno razveselilo, ko uže tako dolgo nisem čúl od Tebe nikakoršnega glasú. Zato Ti tudi, čeravno bolehen, takoj odgovarjam.

S temi vrstami Ti hočem v kratkih potezah narisati daljno potovanje od japonskega mesta Nagasaki. Sredi oktobra lanskega leta zapustili smo poslednje mesto, jadrali skozi medzemsko (inlandsko) morje med otoci japonskega cesarstva. Radostno je gledalo naše oko krasne prirodne prikazni, ki se morejo z našimi Alpami v domačiji ponosno meriti. Nismo dolgo pluli, ko smo došli do mesta Hiogo blizu mesta Osaka. Evropski stanovniki v prvem imenovanem mestu so nas prav prisrčno vzprijeli, izprehajali smo se po okolici na vse strani in imeli dovolj prilike, spoznavati ljudstvo, navade in šege japonske. Po 10dnevnem bivanju v tem mestu poslovili smo se po minulem plesi, ki se je bil nam na čast priredil, s tem, da smo 15krat iz topov vstrelili. Od Hioga smo se vozili dalje v Yokahamo, kamor smo pripluli po 14dnevni vožnji dne 14. novembra l. 1874. Tudi tukaj so nas z vso prijaznostjo vzprijeli. Kupoma smo dobivali vabil od raznih poslancev in konzulov. Dne 9. decembra l. 1874 smo tú opazovali prehod (prodor) Venere, in si s tem na polji znanstva pridobili glasovito ime. Od Yokahame smo se potem vozili v Jeddo, stólnu mesto Mikade, japonskega cesarja, kjer smo bili tudi pri avdijenciji. S tem je bilo pa tudi naše poslanstvo v Japani dokončano, in dne 19. decembra l. 1874 zapustili smo Yokahamo in japonsko kraljevstvo. Od tega hipa se pričenjajo najstrašnejši dogodki v mojem življenju, le po srečnem naključji ohranilo se je meni in 250 mozem življenju. Jedva smo zapustili Yokahamo in došli na prosto morje, ko se vzbudi strašen vihar. Navajeni sicer viharjev priredili smo vse potrebno, a se prvi dan nič posebno ne zmenili za kako mogočo nevarnost. Nebó je bilo vse oblačno, in na 100 milj daleč ni bilo kopne zemlje. Po dnevi ni bilo solca, a tudi po noči se ni videla nobena zvezda na nébi. Kraja, kjer smo z ladjo bivali, zatorej ni bilo mogoče določiti, in to bi bila skóro naša poguba. Sveti večer, kadar se Ti v krogi preljube rodovine raduješ, bil bi skóro moj smrtni večer. — Omenjeni večer nastajal je vihar vedno hujši in hujši. Jadra je silovit veter trgal na dvoje, ladjo premetaval vihar kakor orehovo lupíno. Z rokami in nogami smo se morali poprijemati, da se nismo pobili, ali da nas niso valovi s krova poplavalili. Temna noč nas je obdajala. Kar zazvení od prednjega ladjinega dela grozoviti klic: „Skala je pred nami!“ To je bila zloglasna Brukan-skala, katera se kakor stolp visoko iz morja vzdviguje, in katere se vsi mornarji skrbno ogibljejo. Ako ladja trči na to skalo, razdrobí se na tisoč koscev, in vsaka rešitev je nemogoča. Skala ni bila daleč od nas, tako, da smo jo v nje grozovitih obrisih mogli videti pred sabo. Vse je bilo bledo in strmo, od strahú in groze si nbeden ni upal niti roke stegniti k rešitvi, kajti vsaka rešitev je bila nemogoča. Nihče ni molil, ni klel, vse je bilo kakor omamljeno. In upajoči na gotovo smrt, čakali smo, kaj nam prinese bodoči hip. Krmár zavrne v tem odločilnem hipi krmila, in gledí — Bogú

bodi zahvaljeno — ladja se je zasukala za krmilom, in tako nas je val zagnal, namesto na skalo — tik poleg skale naprej in 251 ljudi je bilo rešenih! — Veselo smo vskliknili, objeli se in poljubili — da smo srečno ušli veliki smrtni nevarnosti. — Silne težave in strahú sem bil prebil poslednje dni, 3 dni in 3 noči namreč nisem spal in bil skóro ves čas v premočeni obleki. Nasledek temu je bil to, da sem bil močno zbolel, in da sem še le zdaj nekoliko okreval. — V enem tedni odjadramo od Hong-konga na Manilo, od tod dalje v mesta zadnje Indije: Saigun in Bangkok in od tam zopet v Singapore, kjer nam je čakati daljnih povelj. Maja meseca l. 1876 — tako upam — vrnemo se v domovino.

X. pismo.

Bangkok v kraljevstvu „Giam“, dné 25. febr. l. 1875.

Nadejaje se, da si moje poslednje pismo iz Hong-konga vzprijel, hočem Ti načrtati opis svojega daljnega potovanja s temi le vrstami.

Odpluvši dné 30. januarja iz Hong-konga prijadrali smo dné 3. februarja po prav prijetni vožnji do Filipinskih otokov. Vsidrili smo se v pristanišči Manili, glavnem mestu otoka Luzona. Filipinski otoci so — kakor znano — španska naselbina, ali prav za prav naselbina duhovnikov. Malo časa sem bival v Manili, pa sem tukaj domače Tagale in Negrite prav srčno miloval, kajti ti ljudje neizrečno trpé pod železno šibo sebičnih avgustinskih menihov. Dežela okolo Manile je čudovito lepa in mikavna. Nenavaden vtis napravlja na tujca, ko gleda raznovrstne palme in druge rastline vročega pasa, pisano obleko domačinov, ponosno grandezzo (gosпода) lepih Španjolcev in Španjolk ter precej pogoste podobe menihov. Vdeležil sem se v Manili mnogo izletov v okolico, in plesov, kateri so plesoljubivi Španjolci nam priredili v čast. Natančen popis tega mesta moram zopet na kesnejše čase odložiti. Jedva smo si Manilo malo ogledali, nam je bilo ta lepi otok zopet (dné 9. febr.) zapustiti in jadrati proti Bangkoku, kamor smo brez posebnih znamenitosti pripluli dné 18. februarja.

Siam spada še k tistim redkim državam vročega pasú, ktere so ostale še same záse in niso prišle v dotiko z Evropci, ter na ta način ohranile svoj divje-romantičen značaj. Zato je Siam vsacemu Evropcu zelo zanimiva država, o kateri bi Ti lahko obširne knjige napisal, ako bi mi dopuščal čas. Siamskemu kralju smo se bili poklonili. Vzprijel je nas prijazno in mnogo dni nas po kraljevski imel v gostéh, ter nam vse ponudil, da smo mogli ogledati znamenitosti v Bangkoki. — Vročina je neznosna, popoldné ima celó + 36° R. in po noči se le malo zniža, tako, da nas uli noč malo okrepcáva.

Potovanje iz Manile v Bangkok in Singapore.

(Od dne 9. februarja do dne 14. marca l. 1875.)

Dne 9. februarja zapustili smo z najprijetnejšimi spomini mi-kavno Manilo. Kormanili smo s parom treh kotlov iz pristanišča, došli skóro v morsko ožino med Koregidorjem in Monje in potem pri ugodnem iztočnem vetri čvrsto pluli dalje. Okolo jedne ure popoldne jadrati smo mimo Propelerja in namerili proti jugo-zapadu. Da smo porabljeno vodo namestili, zakurili smo pod jednim kotlom in destilovali vodo. Ker je bil veter vedno ugoden, mogoče je bilo prejadrti 16 milj v jedni uri. Dne 13. in 14. febr. smo imeli mornarsko-vojniške vaje. Dne 14. febr. dopoldne je imel sévero-iztočni veter moč 7, tako, da je mogla korveta v jedni uri 10 milj vznemirjenega morja prerezati. Tisti dan dopoldne smo sévero-zapadno zagledali otok Zapatu, katerega smo pa v dveh urah zopet izgubili izpred oči. Bodoča 2 dneva je bil tisti ugodni veter, še le ko smo došli v siamsko pristanišče, se je spreobrnil. Dne 16. febr. smo zagledali Pulo Paulyaug, katero nam je še le noč zatemila. Ta dan je bil za nas ta-le dogodjaj prav prijeten. Srečali smo namreč okolo 4. ure popoldne angleško vojno ladjo, za katero se pa nismo dalje zmenili, toda ona je kormanila naravnost proti nam. V naši bližini se je ustavila in dala znamenje, da hoče imeti čoln. Ladja je imela, kar nismo bili prvi hip zapazili, dve odlikovalni zastavi, kajti na njej je bil guvernêr singaporski in angleški Contreadmiral. Čoluu so bili pa izročili pošto za ministerrezidenta in ladjino poveljništvo. Tako smo dobili, česar bi se nihče ne bil nadejal in kar se malokdaj zgodi, pošto sredi širega morja. Angleškega guvernêrja smo s 17 strelj pozdravili, kar je angleška ladja odzdravila s trikratnim pripogibanjem obeh odlikovalnih zastav. Potem je ona ladja plula dalje proti Bangkoku. Razven nekaterih letečih rib, tunovek, morskih tonovščic in morskih kač nismo opazili na vsem potovanji nikake posebnosti. V mornarskem ozirj so bila merjenja morja, katera smo sem ter tija poskušali, posebno pa v siamskem zalivi, zanimiva. Toplomer je kazal $+25^{\circ}$ — 28° C.; barometer pa 764 in 766.8 mm. Vreme je bilo ves čas za vožnjo ugodno. Dne 17. in 18. februarja smo videli več otokov, parobrodov in čolnov. Zvečer dne 18. febr. zagledali smo svetilni ogenj Bangkokov in v pol uri smo uže bili v njegovem pristanišči. Bangkok se mi vidi najzanimivejša postaja, kar smo jih na tej ekspediciji obiskovali, žalibog, da zaradi kratkega časa nisem mogel vseh znamenitosti na drobno ogledati. Dne 2. marca zapustili smo Bangkok in jadrati najprvo ob bregovih Malake proti Singapore, kamor smo dopluli dne 14. marca.

XI. pismo.

Singapore, dné 23. marca l. 1875.

Tvoje prijazno pismo dné 23. januarja došlo mi je dné 20. t. m. v *Singapore*. Bangkok, najznamenitejše mesto, kar smo jih videli do zdaj, zapustili smo dné 3. marca in se podali proti *Singaporu*. Imeli smo na tem potovanji z nasprotnimi vetrovi in tišino mnogo neprijetnosti, in zaradi tega smo bili 12 dni na morji. Dné 15. t. m. smo pa srečno pripluli v *Singapore*, in to uže drugikrat pri tej ekspediciji. Daljnih povelj iz Beča bomo tú pričakovali. Ker je naša ladja uže precej pokvarjena, izlasti ker je v viharji pred *Brukanovo skalo* toliko trpela, zato pričakujemo, da nas pozovejo nazaj v domovino, in tako se nadejem, da bomo koncem t. l. pripluli v *Pulj*. Toda ljubše bi mi bilo, da bi potovali okolo zemlje, kakor se je nameravalo.

Na krovi cesarske korvete „*Friderik*“. (Izvirni dopis iz *Singapora*, dné 20. junija l. 1875.)

Najprvo Te morem prositi oproščenja, da Ti tako dolgo nisem pisal. Tega nisem jaz kriv, nego razne neugodne okolnosti pri mojem zadnjem potovanji v *sundsko morje*; ta pot bode zopet veliko poglavje v mojem in mojih sodrugov trpljenji.

Takrat, ko sem Ti bil poslal zadnje pismo iz *Singapora*, gojili smo vsi prijetno nadejo, da nas bode najvišje mornarsko poveljništvo pozvalo v domovino nazaj, toda — človek obrača, ministerstvo obrne! Dobili smo povelje, podati se na otok *Borneo*, in risati na njegovem sévernem obrežji zemljepisno lego njegovo. Splošno se meni, da je *Avstrija* nameravala na tem otoci ustanoviti naselbino; to je bilo zatorej povod onemu ukazu. Z žalostnim slutenjem slabega uspeha zapustili smo dné 25. marca l. 1875 *singaporsko pristanišče*. Naš pot nas je vodil skozi *Banka-cesto*, obiskali smo *Batavijo* in pluli od tega kraja v *Souragayo*, kjer sva imela jaz in navigacijski oficir opravilo z astronomičnim opazovanjem, da sva uredila kronometer za geografsko določanje krajev, katere smo nameravali obrisati.

Do zdaj smo imeli obče dobro vreme po vsem potovanji, le huda vročina, časih celó + 38° R. nam je delála silne neprijetnosti. Dva tedna smo se mudili v *Souragayi* in potem kormanili v *macasarsko morsko cesto*, kjer se je imela pričenjati naša delovnost.

Težavnost in trpljenje v tej pogubilni morski ožini dadé se teško popisati; razumeje jih le tisti, kateri je kaj jednacega uže izkusil sam. Oprezna jedila so nam pošla, in ker družih ni bilo

dobiti, morali smo živeti dva meseca le ob vsoljeni mesenini in priprostem ladijskem suhorji. Vrh vsega se je v tem nezdravem podnebnju pokazala močvirska mrzlica, katero sem bil tudi jaz dobil, dasiravno sem bil drugo mrzlico še le malo prej prebil. Sploh so se bili nekako vsi elementi proti nam zarotili in v taci neugodnih okolnostih se nismo mogli hitro naprej pomikati. Dne 4. maja l. 1875 smo došli k prvi točki, katero smo merili, namreč v Siboku-zaliv, na sévero-iztoku Bornea, ki je bil prej še čisto malo znan.

Da se bode to, kar bodem zdaj navedel, bolje razumelo, naj razjasnim še prejšnjo točko, namreč vprašanje, zakaj se nismo z opresnimi jedili preskrbeli, saj smo jadrali ves čas poleg kopue zemlje in bi zatorej mogli s stanovniki občevati.

Naslednji dogodjaj nas je oviral:

Sévero-iztočno obrežje otoka Borneo je neprodiren, skôro povsod nedohoden, močvirnat pragozd; malo kje stanujejo Malajci in domači otočani. Poslednjih je sicer manjšina; to je tudi mevžasto in plaho ljudstvo, a kadar vidi, da je v večini, ter da se je nadejati dobrega plena in zmage, je najhujša lopovska drhal. V taci okolnostih ni bilo misliti, da bi si z lovom ali nakupom opresne hrane pridobili.

Kakor sem uže omenjal, pripluli smo v Siboku-zaliv in tú začeli svoja merjenja. Ker nam je začel pohajati premog, sklenili smo, na bližnjem bregi tega zaliva drva sekati. V ta namen se je poslalo na kopno 30 mož z 10 puškami (Werndlove sisteme) v vojnem čolni št. 3 pod poveljništvom mornarskega kadeta Karla marquisa de Nembrini Goncage. Možje so pridno delali do poldneva in potem počivali. Kar se 5 čolnov približa; iz teh se začne silovito streljati na naše mornarje, kateri se hitro postavijo v bran, toda morali so se lopovom umekniti, katerih je bilo kacic 80, in iti nazaj na bližnji hrib. V boji pa sta padla mornar Delgonte, smrtno v prsi zadet, in mornar Kiratz, v trebuh smrtno zadet. Močno je bil ranjen mornar Hrovat, kateremu se je desno rame razdrobilo; kvarternik Čar je bil lahko ranjen v stegno. Mrtveca so naši ljudje morali pustiti na bojišči, ranjenca so pri umikanji vzeli seboj.

Morski lopovi so si potem prisvojili naš čoln in orodje, odrezali mornarjema glave in razparali jima želodca. Z divjim vriščem in s plenom so potem zapustili bojišče. Ta katastrofa je korveto strašno vznemirila; vse je mislilo, kako se maščevati. Dne 9. maja, drug dan po grozovitem napadi, poslal se je velik o delek mornarjev na bojišče, iskat trupel ubitih sodrugov. Toda niso jih več našli! Na bojišči smo postavili križ in po navadnem vojaškem običaji vstrélili. Ob jednem je komandant, kapitan pl. Oesterreicher pri pripogneni zastavi na krovu govoril ganjlive besede zbranim mornarjem ter zmolil za mrtveca kratko molitvico. Predrzni lopovi pa so bili potegnili v sredino otoka,

kjer jih ni bilo mogoče proganjati. Zapustiti smo morali Siboku-zaliv brez maščevanja. Ali imena ubitih tovarišev smo s tem za pözne čase ohranili, da smo zmerjeno in zrisano predgorje krstili kap Kiratz in kap Delgonte, in po obeh ranjencih smo nazvali kap Car in otok Hrovat. Tudi najdeni greben smo nazvali z inenom ladje „Nadvojvoda Friderik“.

Od Siboku-zaliva smo se podali v Sandakan-zaliv, kjer smo svoje merjenje nadaljevali, in od tod v Maludazaliv, kjer smo to delo dokončali. Od poslednjega kraja smo pa šli na Labuan, to je otok sévero-zapadno od Bornea, ki je zdaj v angleški lasti.

Labuan je bila v 2 $\frac{1}{2}$ mesecih prva postaja, kjer smo si z nova mogli hrane preskrbeti. Tri dni smo se tukaj obotavljali in potem pluli zopet v Singapore, kamor smo dne 11. junija uže štirikrat prijadrali. Kako utrujeni in bolelni smo po tej težavni ekspediciji semkaj došli, si je lahko misliti. Večina mornarjev in častnikov je bolna, tudi meni bode v kakšnem avstrijskem kopaljšči zopet iskati zdravja.

Daljnih povelj pričakujemo zdaj iz Beča; nádejem se, da se vrnemo v domovino.

XII. pismo.

Singapore, dné 5. julija l. 1875.

Dobili smo zatorej povelje za daljno potovanje, o katerem Ti hočem takoj poročati. To povelje slöve: Cesarska korveta „Friderik“ naj se iz Singapora poda v Hong-kong, od tod v Yokahamo, od tega mesta pa črez tiho morje v Sv. Frančisek; potem naj se mimo večjih mest na zapadni strani Amerike pluje skozi Magellanovo cesto v Montevideo, Buenos-Ayres in Rio de Janeiro, od tega poslednjega kraja pa črez atlantsko morje skozi gibraltarsko cesto v Pulj. Korveta „Friderik“ objadrata bode zatorej svet, zemljo. S tem se tudi moja vrnitev v drago domovino zakesní za 1 $\frac{1}{2}$ leto, vendar v zadostilo mi bode to, da bodem videl toliko svetá, ter se vrnem domov s ponosno zavestjo, da sem potoval okolo svetá!

Pohod pri yohorskem Maharadji.

Izv. dop. iz *Yohore*, dné 3. julija l. 1875.

Ko smo bili južni del malakske ceste zapustili in otoško skupino Broterjev imeli za seboj, zagledali smo pred sabo krasni otok Singapore (slovenski bi se reklo: Levovo mesto) z glavnim mestom tistega imena. Nekdaj je bil ta otok lastina

yohorskega kneza, a leta 1836 ga je moral prepustiti Angležem za letno nagrado 1000 funtov sterlingov. Praktični duh Angležev je Singapore v kratkem časi povzdignil v naselbino, ki daje precejšnji dobiček, in mesto samo je postalo jedno prvih trgovskih mest iztočne Azije. Med kopno zemljo malaškega polotoka in otoka singaporskega je kanal yohorski, oblivajoč glavno mesto tistega imena, ki stoji na južnem otoku Malake, in velik del malo znanega kraljevstva yohorskega Maharadje. Ta samostalna kneževina seza do 5° severne širine in obseza ves od te stopinje južno ležeči del polotoka Malake, ter 80.000 stanovnikov malajskega in mongolskega plemena.

Na uradno povabilo Maharadje kormanili smo s svojo vojno ladjo od Singapura proti Yohori. Objadrili smo iztočno stran Singapura in pripluli v dveh urah v yohorski kanal. Pogled na obale tega malo obiskovanega kanala je krasen. Na levi róci je otok Singapore z neizmernimi gozdi palm in poprovih dreves; le sem ter tja se vmes vidi nizko poslopje z angleško zastavo (to so angleške policijske stacije). Na desni róci je polotok Malaka s svojim malo obdelanim prirodnim stanjem. Skóro se obala Malaške razjasni, in tú in tam se pokaže izmed orizovih (rajževih) in pamukovih (pavoljnih) pólj hišica, katere stavbarski slog kaže, da biva v njej dolgokitast „sin nebes“ (Kitajec). Kar tovarnični dimnik najedenkrat iznenadeje naš pogled. Ko bližje pridemo, zagledamo veliko tovarniško poslopje, in iz nakupičenih desák smo sklepali, da je to parna žaga. Glejte no, smo vskliknili, v yohorski kneževini parna žaga!

In še čudovitejših stvari smo videli, kar nas je prepričalo, da je naobraženost kneževa podlaga omiki in napredku v deželi. V bližini omenjanega tovarniškega podjetja je bilo 300 koč in hiš, po nekoliko malajskega, po nekoliko kitajskega sloga: to je bilo glavno in prestolno mesto yohorsko. Broji okolo 6000 stanovnikov, in polovica je Kitajcev, katerih naseljevanje modri Maharadja pospešuje. Zapadno od mesta, blizu morske obale dviga se na mali visočini z ozirom na ondotno podnebje prav primerno zidan grad, bivališče kneževino. Svoja sidra smo pognali v morsko dno in 21 topov je pozdravilo indijsko kneževino. Skóro potem sta nas na ladji obiskala dva Angleža, kneževa ministra, ki sta nas v njegovem imeni takoj povabila v grad. Poslužili smo se tega vabila in z različnimi občutki stopili v knežev grad. Ministra sta nas privédla v salon, kjer knez vzprijemlje goste in ki je bil po najfinejšem evropskem okusi urejen, in naznanila naš prihod „Njega Visokosti“, katere smo pričakovali s silno radovednostjo.

V tem smo se kratkočasili z ogledovanjem krasnega „albuma“, v katerem so bile slike vseh vladarskih rodovín vsega svetá, a skóro nas je zmotilo šuméče odpiranje vrat, skozi katera je iz

svojih soban prišel knez yohorski Maharadja. Mož ima kacic petdeset in nekaj let, poteze njegovega rujavkastega obraza so prav prijetne, in zastonj išče človek v njih malajskega pokolenja. Njegovo lepo glavo obsipljejo črni kódrí, med katerimi se uže lahko opazi kak siv lás; močne, velike, sicer tudi uže dvojnbojne brke obdajajo napete ustne, in za njimi se svetijo krasni bisrnati zobjé, katerih tukaj navadno žvečenje beteljna še ni pokvarilo. Cvrsto teló je precej rejéno, oblečen je pa knez v sivo, zakapčeno suktnjo, izpod katere se je lesketal malo vijoličasti telovnik. Hlače so bile tudi sive barve, kamašne vijoličasto-baržunaste in črni črevlji so imeli srebrne zapone. Na glavi, katera je vedno pokrita, čepí višnjevo-baržunasta kapica, ovita s črnim baržunom. Njegova zvonajnost ne znači prav nič kneza; tudi pri največjih svečanostih ne nosi družega, nego na prsih dva ali tri zlate križce. Gizdavost in baharstvo, kar drugi indijski knezi tako zeló ljubijo, to je pri njem zadnje. Na prvi hip me je osupnila nepričakovana prikazen. Moja glava si je bila yohorskega kneza vse ináče naslikala, in zdaj se mi je videlo, da stójí pred mano imovit, trebušat hišni oča, ali pa domač, vpokojen general. Po končanih poklonih ponujale so se nam krepčalne jedí in pijače, knez se je z vsemi prav ljubeznjivo pogovarjal v angleškem jezíci in nas napósled na obed povabil. Z največjo prijaznostjo se je potem sam ponudil, da nam hoče osobno kazati vse znamenitosti v Yohora bližnji okolíci, da nam čas do obeda mine na prijetni in koristni način. „Njega Visokost“ nam je pokazal najprvo parno žago. To veliko tovarništvo, kjer je delalo okolo 1000 ljudi, največ kitajski Kulisi, izdeluje stavbarski les iz obilega drevja, ki se dovaža iz bližnjega prvotnega gozda. In to ima dvojni namen, prvič: da se poseka prvotna šuma, drugič: da se pridobí dovolj zidarskega gradiva za zidanje hiš Kitajcem, ki se v veliki množini naseljujejo. Največje službe v tej tovarni imajo Angleži. Hodili smo še malo po mesti okolo, potem nas je izpremil v palačo, ki ima služiti za kronanje glavvarjev, katera pa še ni dovršena. Zidana je v arijskem slogi in znotraj tako krasno opravljena, da vse svedoči o umételjniškem okusi gospodarjevem. Potem smo se podali od mesta proti morskim obalam, kjer smo bili na novo iznenadejani.

V svoje veliko začudenje smo videli tukaj, v tej puščavi, v deželi, katere niti zemljepisne knjige ne poznajo, ali jo med nekultivirane države štejejo — dve lokomotivi! Knez nam je razlagal, da namerava železnico napeljati v notranje pokrajine, da bi se v te slabo obljudene okraje ljudstvo naselilo. Angleški inženérji vodijo to delo. Tla ne prečijo te nakane, malo oviro pa delajo novčne razmere kneževe. Vendar angleški inženérji si znajo povsod pomagati, tako tudi tukaj. Kakor je pri nas železniška drága iz železnih šin, tako je tam iz trpežne vdelane (inpregnovane) hrastovine sestavljena, kar storí, da vozovi skóro nikoli ne zdrknejo. Železniški tir je še le malo milj dodelan, in bode do

popolne izvršitve treba še nekoliko let. To je železnica iz lesá v Yohori.

Vdeležili smo se tudi vožnje za poskušnjo pod vodstvom angleških inženêrjev. Vsi smo bili nagnéeni v jedno lokomotivo. Ko smo se vrnili na kolodvor, ki je samo za silo postavljen, bili smo vsi črni od sáj. Sram nas je bilo in v zadregi se vračamo v knežji grad. Toda čim bolj se gradu bližamo, tem komičnejši smo bili. Saje so se zaradi potu začele po obrazi in vratu razlivati, morali smo se še z rokami braniti pred mnogobrojnimi mušicami — tako, da smo bili bolj umazani, nego kateri si bodi dimničar pri nas.

Hitro smo prekoračili lep, po angleškem vzórki narejen park, ležêč za gradom, in si nismo mogli ogledovati še velikanskih slonov, ki so se po njem izprehajali. Knez nas je vèl v sobo za tujce, kjer smo zopet salonsko osnažili svojo obleko. Malajca smo pa poslali na ladjo, da nam je donesel potrebnih ščetí, mjila itd. Polagoma se je zbrala vsa potovalna družba in tudi angleška mornarska častnika v prav prijetni verandi. Točno ob 7. uri je došel v naš okrog knez, in nas povabil v obednico. Stopili smo v dolgo dvorano, kjer je bilo vse polno mramornatih stebrov in stene tudi iz mramorja. Velika, dragocena zrcala s prekrasnimi okviri so visela po stenah vkrog. V sredi je stala dolga, pokrita miza, na njej mnogo zlatih in srebrnih vaz, z dehtečimi cveticami. Večina namiznega posodja je bila od zlatá in srebrá.

Zasedli smo nam odločene sedeže, in ko so se bili še nekateri angleški inženêrji, Malajci in Kitajci — prve osebe kitajske — sešle, začel se je obed. Podrobnosti te velikanske lukulske pojedine ne bodem omenjal, samo to povem, da so bile na razpolaganje najboljše jedi angleške in francoske kuhinje. Pili smo najfinejša evropska in azijska vina iz zlatih kozarcev. Knez sam pa je med vsem obedom pil le vodo, držeč se trdno svoje mohamedanske vere; zato tudi ni bilo čuti napítnic. Tudi baržunasto kapico je imel ves čas na glavi. Ko se je pomizje (dessert) pričenjalo, postajal je razgovor živahnejši, sploh se je nam vsem vzbudila dobra volja. Kakor na povelje je umolknila družba, kajti oglasila se je bila instrumentalna godba, ki je svirala najprvo avstrijsko cesarsko pesem in potem angleško himno. In dalje so se v kratkih stankah godla dela Straussova, Offenbachova in Wagnerjeva. Vse točke so se odobravale s ploskanjem, kar je knezu jako dobro dèlo.

Ker smo bili željo izrazili, da bi si kapelo ogledali, odvedel nas je Maharadja v izpredujo sobano. Jedva so godci svojega kneza zagledali, takoj so zazvégnili yohorsko himno. Godba je imela 80 mož, sami mladi, inteligentni Malajci, naobraženi v godbi pod vodstvom angleškega kapelnika. Vsi so bili v bagrenih uniformah. Dasiravno je virtuoznost kapele še majhna, vendar je čudovito, da so ti ljudje, udje malo naobraženega národa, v godbi toliko se izurili, in sicer v jednem samem leti. Z živahnim odo-

bravanjem smo se knezu zeló prikupovali in ga spodbujali, naj dalje tako čvrsto skrbi za uméeljnost in naobraževanje svojega národa. Ko smo uže precej časa godbo poslušali, poslovili smo se z vso vljudnostjo od kneza in se vrnili na ladjo. Knez je pri tej priliki zeló obžaloval, da nas ne more na lov tigrov povabiti, ker se tako kratek čas mudimo. A kadar ga zopet obiščemo, skrbeti hoče, da nam tudi to veselje pripravi. Se vé, da se to ne bode moglo nikoli več zgoditi. Drugo jutro je prišel on nas obiskat, ogledoval si ladjo in naše ljudi, kar mu je vse bilo jako po volji. Prav zadovoljen je zapustil korveto in 21 strélov mu je poslalo zadnji pozdrav. Ladja pa je dalje odplula in Yohoro zapustila za vselej.

XIII. pismo.

Sv. Frančišek v Kaliforniji, dné 20. oktobra 1. 1875.

Tvoji poslednji pismi dné 4. in 22. avgusta sem resnično vzprijel. Zadnjič sem ti pisal iz Azije, iz Singapora. Zakaj Ti od takrat nisem mogel več pisati, razvidel bodeš iz naslednjih vestí.

Sredi meseca julija zapustili smo Singapore in se podali v Hong-kong. Na tej progi sem zbolel in dobil tako močan revmatizem, da se z nijednim udom niti geniti nisem mogel. Tri dni smo se mudili v Hong-kongi in potem podali v Yokahamo. Ker me niso dovolj zdravili, ni mi kar nič odleglo, kajti jedinega leka proti revmatizmu, parne kopeli, ni dobiti v vsej Aziji. Bolan sem moral pač na ladji ostati. In ko smo dobili povelje iz Yokahame podati se v Sv. Frančišek, tudi meni ni družega preostajalo, nego s svojo boleznijo, v postelji ležeč, podati se na daljno potovanje čez veliko morje. Dolgih 40 dni smo v to potrebovali, in misli si, 40 dni plavati med vodo in nebom! — Dné 6. oktobra prišel sem napósled prav zeló bolan v Sv. Frančišek, kjer so me izkrcali. Hoditi mi ni bilo moči, zato so me nesli na kopno. Zdravi me tukaj nekov nemšk zdravnik, kateremu za to plačujem po 8 gold. na dan. Rabijo mi pa pridno parne kopeli, katere so me uže precej okrepcale.

Do konca tega meseca ostanemo v séverni Ameriki; potem odpotujemo v Valparajso v južni Ameriki. Mislim, da bodemo za to potovanje zmučili dva meseca dni.

O društvenih razmerah v Kaliforniji.

Večkrat sem bral po nemških in slovanskih novinah poročila o slovanskih društvih v Sv. Frančiški. Ker sem dlje v tem

mesti bival in z veliko pozornostjo opazoval vse, kar se tiče mojih tam naseljenih rojakov, zato mi je mogoče, o tej točki obširnejše spregovoriti ter naopache misli in dopise pojasniti in popraviti.

Kakor v vseh ameriškanskih ljudovladah, tako se tudi v zjedinenih državah v trgovskem občili na različnost stanov kar nič ne ozira. Razloček se dela samo v oziri večje ali manjše imovine pri družabnem življenji. Tudi v Kaliforniji se nahaja novčna aristokracija, imoviti srednji stan in priprosti siromaški stan, in ti so v nekaterih ozirih popolnem ločeni med seboj. Potreba se je tudi tukaj pokazala, društva ustanovljati, in ta imajo to posebno znamenje, da so vsi udje le jedne gori omenjene vrste stanov. Največje število v Sv. Frančiški naseljenih Jugoslovancev, ki so Dalmatini in Istrijani, spada v tretjo stanovsko vrsto. Pečajo se s trgovino in ribštvom. Imajo ob dolzem obrežji (Quai) neznatne prodajalnice in krčme, tako zvane Boarding-Houses, ki pa niso na najboljšem glasi. V boleznih zadeva te naše izseljence velika siroččina. To je napotilo Dalmatine, da so si v takšen namen osnovali l. 1868 „Dalmatinsko ilirsko društvo v podporo bolnikom.“ Vendar udje temu društvu niso zgolj Jugoslavoani, nego tudi drugi Avstrijci iz tretje stanovske vrste. Pri njih zborih se vrté pogovori največ o podporah bolnikom, in se govori večinoma v angleškem jezici, v katerem so tudi društvena pravila sestavljena. Društvo ima tudi slovenske in italijanske knjige in novine, katere se dajejo največ bolnikom, v čitanji večšim. Naročujejo se v Zagrebi in pri družbi „sv. Mohorja“ v Celovci. Večkrat se vnamejo kaki prepiri med družabniki različnih narodnosti. Ako se posreči družabniku tacega društva, da si pridobó večjo imovino, tedaj navadno iz njega izstopi, zapusti mu kako darilo in se drugemu pridruži, kjer mu z ozirom na njegovo boljše gmotno stanje bolje vgaja. Če se je takov ud posebno velikodušnega skazal, takrat ga izvoli društvo častnim družabnikom ali društvenim zaščitnikom. Na čast naših izseljencev moram povedati, da jim domoljubje v srci ni ugasnilo, dasiravno se morajo v tujini večkrat z neusmiljeno osodo hudo boriti. Jedva je l. 1875 cesarska korveta „Friderik“ sidra zabodla v dno, to je bila prva avstrijska vojna ladja v Sv. Frančiški — uže so udje onemu slovanskemu podpornemu društvu korveto kar prepluli in s svojimi oskromnimi močmi vse storili, da bi došli svojim rojakom tú v novem sveti napravili prijetne čase. Mornarjem, ki so bili največ Dalmatini in Istrijani, napravili so celó plesno zabavo. Toliko o avstrijskem podpornem društvu v Sv. Frančiški.

Drugih slovanskih društev tamkaj ni. Močno so sicer v Kaliforniji zastopani Cehi, pa več v tovarniških krajih po kantonih, nego v glavnem mestu. Urojéna prebrisanost je njim pripomogla do večje imovitosti in celó do bogastva, nego njih južnim sorodnikom, tako da spadajo skóro vsi v prvo ali drugo stanovsko vrsto. Mala češka društva so po nekaterih kalifor-

nijskih okrajih. Žalibog pa se pogrešajo društva ali druge naprave, po katerih bi se gotovega pegina obvarovali tisti avstrijski izseljenci, katere so brezvestni agenti semkaj zapeljali in ki so tukaj večkrat prišli v največjo revščino.

Mnogokrat se mi je pri mojih izprehodih po Sv. Frančiški pridružil takov izseljenec in mi tožil svojo nesrečo. Na moj najboljši sovět, naj se obrne na avstrijskega konzula, odgovorilo se mi je navadno: „Pomagaj si sam, potlej ti bode še le konzul pomagal!“ Pomoči potrebnih avstrijskih izseljencev ondi konzul ali celó nič ne zaslišuje, ali jih pušča z rameni migaje brez podpore. Kako je to mogoče, da ima Avstrija v mestih, ki ima več tisoč svojih podložnikov, tako slabo zastopstvo? V Sv. Frančiški je avstrijski zastopnik véliki trgovec F. Mücke, in ima samo naslov „konzul“ (ad honores). Od avstrijske vlade dobiva jedva toliko odškodnine, da poravnava pisarniške troške. Da se tak konzul, ki je itak v prvi vrsti le trgovec, za avstrijske izseljence malo briga, je lahko razumljivo. Nedoumno pa nam je, da avstrijska vlada v Sv. Frančiški mnogim tamošnjim Avstrijcem ne namesti stalnega in pravega konzula, ko ima n. pr. naša vlada v Shanghai (na Kitajskem), kjer je le 5 Avstrijcev, generalnega konzula s podložnimi uradniki, ko ima dalje v vseh večjih mestih iztočne Azije prave konzule, katerim na čeli je ministerrezydent, kar stane Avstrije na leto okolo 50.000 gold., dasiravno je po vsej iztočni Aziji jedva 30 avstrijskih podložnikov in če tudi je dobiček, ki ga ima naša država po tem drazem zastopstvu v politiskem in trgovskem oziru silno majhen, kajti v letih 1874 in 1875 je bilo došlo v viztočno-azijatska pristanišča samo 6 avstro-ogerskih trgovskih ladij s 3000 tonami.

Amerikanski glas o naši korveti „Friderik.“

(Izjava kalifornsko „Staats-Zeitunge“ dné 14. oktobra l. 1875).

Omenjane novine pišejo tako-le: „Ker je bil častniški „corps“ korvete tako prijazen, da je nam izročil silno zanimivo poročilo o osodi in izkušnjah nje dosedanjega potovanja, katero (poročilo) smo v zadnji številki priobčili, zato si nismo mogli kaj, da ne bi se bili za ono poročilo osobno zahvalili in ob enem si tudi ladje same ogledali. Predno smo se pa podali na krov došle avstrijske ladje, šli smo k avstrijskemu konzulu, g. Muckerju, katerega smo prosili za nekoliko priporočilnih vrst. Tukaj pa smo ravno naleteli na 2 poročnika korvete, na Jos. Lehnerta, ki nas je z največjo ljubeznjivostjo povabil, da bi ob 12. uri došli na obrežje Str. Whart, kjer bode nas čakala parna barka. Ob določenem časi smo prišli tija, odjadrali točno in v 10 minutah smo bili pri korveti „Friderik“, ki se je bila sicer 1 $\frac{1}{2}$ milje od mesta ustavila.

Poveljnika ladje ni bilo doma, ali gospodje častniki so nas vzprijeli z največjo in najpristrčnejšo prijaznostjo. Ko so bili nas z jako okusnim zajutrkom pogostili, vodili so nas okrog po ladji, nam vse razkazovali in na vsako naše vprašanje so odgovarjali z največjo radostjo. Ladja ima s častniki vred 250 mož, teh je okoli 70 Nemcev, 10 Ogrov, 30 Istrijanov in 140 Dalmatinov. Avstrijsko mornarstvo nima, kakor navadno druge države, mornarskih vojakov na svojih vojnih ladjah, nego mornarje, a ti se, predno jih vzamejo na ladjo, na kopnem vojaški vadijo šest tednov. Potem se izberó še posebno taki, kateri so v topničarstvu izvežbani, da morejo poleg mornarske službe opravljati tudi topničarsko. Potem se na ladji mornarji vadijo razven v mornarskih znanostih tudi v streljanji s puškami in v borenji, učí se tudi še brati in pisati. Ali pri tem se z vojaci lepo ravná. Tudi hrano imajo izvrstno, kar se je videlo na zadovoljnih obrazih obrazih in na ljubezni mornarjev do svojih prednikov. Kazni za kakšne prestopke so prav majhne. V tem ko vojnike na kopnem devljejo n. pr. za tri dní v zapor, odtegne se mornarju samo vinska porcija za jeden dan. Kakor so nas gospodje častniki zagotavljali, dosežejo s to krotkostjo in ljubeznijo pogostoma več, nego li drugi z vso trdosrčno ostrostjo.

Na ladji je 12 topov Wahrendorfove sisteme, s katerimi je sicer prav lahko ravnati, lahko basati in zažigati jih, vendar se bodo zdaj namestili s Krupovimi topovi iz grodlja. Prvi topovi neso po $2\frac{1}{2}$ morski milji daleč; z njimi se je korveta „Friderik“ pri Visi l. 1866 prav dobro obnesla. Ročno strelno orodje so puške Werndlovega stroja. — Ladja je, kakor uže znano, na potovanji okolo zemlje. Največji in najzanimivejši del svoje daljne poti je uže dovršila. Tukaj ostane še do dné 23. t. m., ker se mora nekoliko popraviti, in ker čaka na pošto. Od tukaj se podá v Valparajso, skozi Magellanovo ožino v Bueros-Ayres in dalje v Rio de Janeiro, potem pa naravnost v Gibraltar. To bode zadnja postaja, predno se vrne v staro ljubo domovino. Pulj je nje stalno bivališče, od kodar se je bila tudi v daljni svet podala. Drugo leto, zatorej čez 2 dolgi leti vrnila se bode še le nazaj. Vožnja od tod se bode vršila z jadrami zato, da se mornarji v tem vadijo, in da ni treba na mnogih krajih ostajati zaradi dobivanja premoga. —

Vsi gospodje častniki, zdravniki in kadeti bili so silno ljubeznjivi in prijazni, ter so znanstveno jako naobraženi, tako, da more človek avstrijsko mornarstvo, katero ima take zastopnike, posebno spoštovati, in da je pravo veselje, s tacimi gospodi se pogovarjati. Žalibog, so ure zabave hitro minule in ostal nam je samo prijeten spomin na še prijetnejši čas ljubeznjivega pogovarjanja.“

XIV. pismo.

Valparaiso, dné 30. januarja l. 1876.

Da Ti uže 2 meseca nisem pisal, vzrok temu hočem danes odkritosrčno povedati. Kakor Ti je znano, ležal sem v Sv. Frančiški bolan za revmatizmom. Ozdravil sem se bil pa toliko, da sem se mogel dné 1. novembra l. 1875 zopet vkrcati v korveto „Friderik“. Smoter našemu daljnemu potovanju se je določil z mestom Valparaiso, do katerega smo potrebovali 63 dni. Jedva 8 dni smo po morji se vozili, ko me napade zopet stara bolezen, katera me ves čas — 2 meseca — kar nič ni zapustila. Ko sem došel v Valparaiso, shujšal sem bil do kosti in zdravniki so mi uže prorokovali, da je smrt blizu. Misli si zatorej moje žalostno stanje; tako daleč od Tebe in svojih dragih, tako daleč od domovine — in smrt pred očmi. Dné 3. januarja so me v Valparaisi vendar še živega izkrcali in izročili prijazni družini v postrežbo. Mislim, da le želja, domovino in svoje drage sorodnike in prijatelje še jedenkrat videti, obvarovala me je strašne smrti — v tujini. Toliko sem vendar okréval, da morem vstajati in mi zopet rabijo vsi udi. Korveta „Friderik“ je pa tačas zopet odplula in mene tukaj samega pustila, dôkler se ne ozdravim. Upam, da se do meseca marca toliko okrepčam, da bodem s kako potovalno ladjo za korveto „Friderik“ se vozil, ter da se v Rio de Janeiri zopet vkrcam na našo ladjo.

Punta Arenas, najjužnejše mesto na zemlji.

Čestite čitatelje utegne zanimati, kakšno je najjužnejše olikano mesto naše zemeljske óble. V naslednjih vrstah bodem poskušal kratko obrisati mesto in njega stanovnike, in sicer po svojih skušnjah, kolikor mi je bilo namreč mogoče v kratkem časi svojega bivanja seznaniti se z ondotnimi razmerami.

Kar je Hammerfest séverni zemeljski poluti, to je Punta Arenas južni. (Na angleških zemljevidih ima tudi ime: Jandy-Point). Dasiravno je Punta Arenas 20 širokostnih stopinj bližje ravniku, nego Hammerfest, je vendar le najjužnejše mesto, katero ima še malo civilizacije. Njegova lega je na najjužnejšem ostrogi južno-amerikanskega kontinenta v precej razširjeni ravnini, katero obdajajo na iztočni in zapadni strani velikanski snežniki; proti severju se razprostira v malo znane pokrajine južne Patagonije, a na južni strani mejí na Magellansko morsko cesto, ob kateri tudi stoji. Pogosti viharji, megla, sneg vse leto in bližina snežnikov, to so vzroki, da je podnebje prav neugodno

in neprijetno, nezdravo se sicer ne more reči, a strpljivo samo za tistega, kateri je primoran, tukaj iskati kruha. To postajo so Chilci (Šilci) ustanovili v pomoč morskim potovalcem. Tukaj so namreč velike nevarnosti zavoljo raznih morskih škrbín, zavoljo goste megle, močnih morskih tokov, hipoma rastočih močnih vetrov in zavoljo pomanjkljivih mornarskih zemljevidov. Ladje so pogostoma nesrečne v Magellanski morski ožini in v Smithskem kanali navzlic temu, da je dosta svarilnih znamenj nastavljenih. Take nesrečnike pa zadene prav žalostna osoda, kajti v roko pridejo krvoločnim lopovom, patagonskim Indijanom in Ognjemcem, bivajočim v teh krajih. V obrambo teh nesreč so Chilci ustanovili Punta Arenas. Ob enem pa tudi zato, da bi si pridobili kaj pravice do Patagonije, kajti po njej hrepené tudi argentinske republike. Pri tej priliki ne morem zamolčati dogodka, kateri kaže, kakšne nevarnosti so za nesrečnike, ako se razbije ladja v Magellanski morski ožini. Naslednji dogodek se je pripovedoval v Valparajsi za mojega odotnega bivanja, ter vzbujal vélik šum in nemir. L. 1856 je bila nemška trgovska ladja tú razbita; popotniki in vse drugo osobje, 30 duš, rešili so se na obrežje. Med popotniki je bila jedna sama, 16letna gospá s svojim dojencem in soprogom, nekim Nemcem, čegaver sorodniki so bivali v Valparajsi, kamor je bila tudi ladja namenjena. Jedva so se bili nesrečniki otéli morskim valovom, napadla jih je divja indijanska četa. Vse možé in starčke, tudi nedolžno dete so brez usmiljenja poklali, samo mladi gospé niso ničesar storili, ampak jo vlekli seboj, da so jo poznejše izročili mlademu indijanskemu poglavarju kakor dél plena. Nedavno pa, namreč l. 1876 so ujeli blizu Valdivije kardelo Indijanov, med katerimi je bila tudi žena kavkaskega plemena. V slabi nemščini je pravila sodnikom zgodovino svojega življenja, iz katere se je zanesljivo razvidelo, da je tista ženska, katera je bila pred 20 leti uplénjena, in po kateri so nje sorodniki in mož kakor po pokojnici britko jokali. Dovolilo se jej je, da se lahko k svojim sorodnikom vrne, ki so še živeli v Valparajsi, ali ona je to ponudbo odločno odbila, rekši, da ima uže mnogo otrók in vnukov, katerih noče zapustiti. Pustilo se jej je, da je šla zopet v divjost med Indijane, kajti bila se je tudi sama uže poindijanila. To je dejansko, čisto resnično poročilo in fotografski sliki te gospé v svoji indijanski opravi se je v Valparajsi vse prav zeló čudilo.

Taki in jednaki napadi nikakor niso redki. Od kar je Punta Arenas ustanovljena in od kar chilske ladje po Magellanski cesti križajo, je sicer nekoliko boljše. Še to mesto samo so bili Indijani napadli, no, pa se jim ni posrečilo, česa pridobiti. Vredno je omenjati taktike, katero imajo Indijani pri tacih napadih. Da ne bi se njih pravo število izvedelo, plazijo se po gosje drug za drugim tako, da vsak zadnji stopa v stopnjice sprednjega. Na tisti način se tudi vračajo od svojega plénenja, pri katerem si naberó

govéd in kónj. Proganjajo jih malokdaj, ker se ne vé za moč indijanske lopovske čete in ker se je proganjalcem teh divjakov uže dogodilo, da so morali prepustiti svojo glavo divjakom. Večkrat pa se spuščajo Indijani tudi v prijazno občilo s stanovniki Punta Arenas, menjajo konje, goveda in kožuhovino za drugo blagó, izlasti za tobak in strélna orožja, katere reči tako ljubijo kakor severno-amerikanski Indijani.

Tudi za časa mojega bivanja v Punta Arenas došlo je 300 Indijanov, ki so prignali goveda in konje sabo. Ko so bili goveda oddali, zaséli so male svoje konje in vihrali v divjem skoki proti notranjim pokrajinam.

Punta Arenas ima v občé značaj naselbine kaznjeválnice, kar je tudi v resnici. V lesenih bajtah in poleg prizidani vojašnici je 300 kaznjencev in 100 vojakov, chilskih pešcev; to je gotovo slaba posadka za varstvo naselbine in za nadzorstvo kaznjencev. Poslednji rabijo, kolikor je le mogoče, za obdelovanje polja, za zidanje kolčb in za druga dela. Mesto ima 200 lesénih nizkih kolčb, večje poslopje za bivališče guvernéra (poveljnika), cerkvico in nekatere podružnice, (magacine) chilskih trgovcev.

Stanovnikov je vseh skupaj s posadko in kaznjenci vred okolo 1000, in vlada jim chilski guverné. Stanovniki so največ Chilci, nekaj Nemcev, nekaj Angležev — in, oj čudésá! tudi dva Jugoslovana, porojena Dalmatina, od katerih jeden próda žganje, a drugi ponuja slabe fotografije Ognjene zemlje in tamošnjih ljudi potnikom za neizmerno visoke cene. On je namreč jedini fotograf na Punta Arenas. Peča se ljudstvo z ribštvom, próda gvano in kože morskih psov; dalje s prodajo raznega živeža mestnim stanovnikom in ladjam, tukaj se ustavljajočim. Za kurjavo in za parobrode skrbé premogove zaloge. V tem najjužnejšem mestu je še zanimiva zbirka orožja in orodja patagonskih Indijanov in Ognjezemcev. To zbirko ima Anglež, ki je jedini zdravnik in lekár v tem mestu. Še sedanje lice te kolonije ni prav veselo, bodočnost kaže pa še slabše, kajti ako se ožina Panama prekoplje, bode Punta Arenas zopet neznatno mesto, vendar še vedno za mornarje toliko važno, kolikor sévni Hammerfest v Skandinaviji.

XV. pismo.

Montevideo, dné 13. marca l. 1876.

O svoji bolezni, revmatizmi, poročal sem Ti uže zadnjič. Ozdravil sem se bil vendar do dné 1. marca precèj, čeravno me je tudi desno okó hudo bolelo. Zahvaliti se imam za to, da sem se vendar okrepečal, nemški rodovini, katera mi je v Valparajsi tako izvrstno stregla.

Dné 1. marca vkrcal sem se na angleški pasažirski parobrod, kateri me je danes pripeljal v Montevideo. Med potom sem imel zopet nesrečo, ter z nova zbolel na desnem očesi. V srečo je bil prijazen zdravnik na krovi ladje in ta mi je pomagal iz nevarnosti, vendar nosim še vedno zavezano oko; to je tudi vzrok slabi pisavi tega pisma. O tebi nisem pač uže dolgo čul nikakoršnega glasú. To je, se vé, lahko razumljivo. Ti adresuješ pisma na korveto „Friderik“, katero sem pa jaz v Valparaisi moral zapustiti. Kadar dojdem zopet na našo ladjo, Ti pišem takoj. A kar sem doživel na svojem daljnem potovanji okolo zemlje, o tem Ti bodem z živo besedo obširno poročal.

XVI. pismo.

*Gibraltar, dné 3. januarja l. 1876, na krovi
ces. korvete „Friderik“.*

Tvoja pisma od dné 22. januarja, 10. in 22. aprila sem danes vzprijel. Jaz Ti pa od Montevidea dalje nisem mogel pisati, kajti 78 dni smo potrebovali od imenovanega mesta do Gibraltarja. Med potom po atlantskem morji v Evropo smo se bili sicer ustavili v Punto Delgada na otoci St. Miguel, (ki je jeden azorskih otokov,) ker nam je živež pošel, a od tukaj ni bilo pošne zveze, da bi Ti bil mogel poslati vsaj kratko poročilo. Moje zdravje je sicer nekoliko boljše, toliko, da ravno ne polegam; ali da se popolnem ozdravim, treba, kakor mi zdravniki sovétujejo, dati slovó mornarstvu in okrevati v domačem podnebji. Prve dni meseca julija, upam, da se vrnem iz Pulja v preljubo mi domovino, katere uže tako dolgo nisem videl.

Iz pótne torbe.

Priobčil Fran Erjavec.

- Obáliti, obálim*, v. pf., = prevrniti: ob-valiti. Vas Krn.
- Obáriti se, obárim se*, v. r. pf.: mleko se je obánilo, rekše, zgrízlo ali zajédlo se je. Sóska dolina. Namesto: ob-váriti: variti, kochen.
- Obdán, i*, f., tudi: *Obdánja* f. = dnína = mezdà, der Tagelohn: kolikor se komu plačuje „ob dnevi“ ali na dan. Na Tolmínskem.
- Obéd, a*, m. Júžina, Mittagmal. V Réziji. — Srbski: objed, m., Mittagmal, staroslov.: obédŭ, m. prandium, coena: ob-jéd. V Laščah imajo kmetje v postni dan, v katerem zjutraj nij kosila, prvo jéd ob 11. uri do pôlu dné, ter jo imenujejo: obéd o, n. Tam svoje razne jedí takó razlócájo: kosílo, n. (ob nepostnih dneih zjutraj mej 7. in 8. uro), júžina, f. (jéd o pôlu dné), večérja, f. (jéd zvečér); vrhu tega se kôscem, mlatíčem, terícam in sploh težákóm daje: dojúžnik, m. (mej kosílom in júžino), mala júžina, f. ali: málica. f., das Vesperbrot, (mej júžino in večérjo); nemška beseda: Jause f. je od slovanske: júžina. Menci (ljudjé, ki svojemu sosédu zastonj „menó“ prosó) dobivajo: povečêrek, rka, m. (jéd po večérji), ker se prosó mane samó po nôči. Beséda: zájtrŭk, tŭrka, m., das Frühstück, nij znana; a pastírji zgodaj zjutraj, kadar ženó past živíno, s sobój dobivajo vsak po velko urézanico kruha, in to se imenuje: frúštŭk, štká, m., ter beséda: kosílo za „Mittagmal“ rabi kmetu samó tedáj, kadar govóri o poldanskej pojédini gospodskih ljudj: v grad je na kosílo povabljen. — Korošcu je: mávžina, f., to, kar je Kranjcu: mála júžina, ter mislim, da je trebé písati: „máužina“, in da „ma“ tukaj, kakor tudi povsod drugód, v slovenščini stojí namesto „pa“: páberék m., die Nachlese, paróbek itd.; kajti srbski je: páužina, f., das Vesperbrot, ruski: páužinŭ, m., páužina, f., das Vesperbrot, in slovenščina ima: klén (klén), m.

poleg: maklèn, léna (maklèn), m., Feldahorn; srbski: klèn, klijen, kun, m., poleg: màkljen m., Feldahorn, ruski: páklenŭ, m., tatarischer Ahorn; zatorej: máúžina in: páúžina, kakor: maklen in: paklen, ter kaže, da maklen in paklen znači: uneigentlicher Ahorn, dem Ahorn ähnlicher Baum. Kar se tiče srbskega lica: kun, poleg: klèn, klijen, primeri slovenski: blén (blèn) m., das Bilsenkraut, k srbskemu: bun, m., búnika f., das Bilsenkraut.

Obéla, f., tudi: *obél*, *obéli* (bél-), f. = zabéla; *obéliti* = zabéliti, würgen, condio. Sóška dolína.

Oblátovec, *vca*, m. Oreh, imejóč na sebi še zélenu lupíno. Sóška dolína. Glej: brkánec. — Težka beseda, ker druga naréčja nemajo nič tacega. Laščanu je: *oblékovec* m., zelena oréhova „lupína“, a ne ves oreh, ter izréka se takó, da nij védeti, ali je treba pisati: *oblékovec*, ali: *obljákovec*, ker tudi „bljá“ bi v Laščah slúlo, kakor: bljê, blê, ter pómneti je nemški glagol: blatten, abblatten, obrati, osmukati listje.

Oblátovlje, *a*, n. (oblatovje). Zélenu lupína (oplodje) pri oréhu. Sóška dolína. Priméri: *oblátovec*.

Oblica, f. Kúhana dróbná répa. Goriška okólica; Lašče in drugód.

Oblín, *a*, m. Nerazcépljen, zatorej še óbel krlj ali hlód. Vas Krn.

Oblódva, f. Píča svínjam ali krávam, z otróbi ali sè slabo móko uméšana. Sv. Péter pri Goríci. — V Laščah je to: *oblóda* f.

Obnášanje, *a*, n. Cerkvéni gód; Kirchweihfest. Na Št. Vidski góri; po Ipávskem in po Krasu.

Obójki, *ov*, m. pl., a tudi: *obójek*, *jka*, m. Krpe, ki se obúvajo v črevlje; der Fusslappen. Namésto: *obvójek*: *ob-víti*. V Čičih ter v njih slovenskih sosédih po Istri. — Laščanu je to: *onuča* f., tudi samó: *núča* f.; staroslov. *onušta* f., *calceus*; ruski: *onuča* f., der Fusslappen; češki: *onuce*, f. sing. Podstava je: *u-ti*, anziehen (*ob-u-ti*, *iz-u-ti*), in zatorej: *o(n)ušta* namesto: *o-u-tja*, kajti „n“ je vtaknen, da maší zév; priméri: *sněsti aufessen*, staroslov. *sŭ(n)ěsti*, namesto: *sŭ-ěsti*.

Obráselen, *selna*, m., die Narbe. Vas Krn; a na Vrsnem: *obráselek*, *selka*, m., die Narbe. — V Laščah se Narbe imenuje: *obruńek*, *nka*, m.: *obruvínŭkŭ*. Podstava je staroslov.: *brŭvi* f., der Balken, Steg, die Augenbraue; novosl. *brv* f., der Steg; staroslov. *obruvŭi* f., die Augenbraue; novosl. *obrv* f.; staroslov. *brŭvŭino* n., der Balken, die Augenbraue; novosl. *brvno*, *brúno* n., der Balken: das „Hervorstehende“ im allgemeinen. Po nekakej zmoti ima Cig. v term.: *obranek*, die Narbe, kar je neresnično.

Obrêci, obrêcem, v. pf. = obljubiti, versprechen. V Brkñnih. Staroslov.: obrešti, versprechen; srbski: obreći, versprechen.

Obréncelj, clja, m., tudi: *obróncej, clja*, m. = jábranek. Dólenji Kras. — Kaže, da to morebiti le nij laška beseda, ker ima toliko raznih líc: jábranek, ábranek, ábranka f. (v Laščah), bránkelj, m. Koreníka bode: brêk, schwellen: lit. brinkti, schwellen, branka f., das Schwellen. Če je ta misel prava, potem bi naša beseda staroslovenski slula: *abraĵa f., *abraĵũ, *jabraĵũ, m., a novoslovenski bi jo bilo treba písati: ábrank, jábrank, (a ne: -branek), ker takó pišemo tudi druge besede, v katerih se je ohranil stari hohník: mészenc (štírski), der Monat, (a ne: mészenc), staroslov.: mészeci itd. Koreníko: brék (brenk), anschwellen, imamo tudi v glagolu: zabrékniti, nem, (v Laščah), zabrékniti, nem, (po drugih mnogih krajih), anschwellen: prst zabréknke ali zabrékne, kadar se tóli napnè, da se na pr. ne more prsten ž njega snéti; noga je zabrénuila (namésto: zabréknila), rekše, otekla je, takó govore na Sóri v Gorénjcih; žénsko nabrénkati, schwängern; srbski: zabréknuti, anziehen (vom ausgetrockneten Gefässe, das man ins Wasser stellt). Vuk; poljski: nabrzęknienie, n., die Geschwulst, nabrzękly, adj., geschwollen. Linde; novoslov.: izpodbrécati se, izpodbrécati krílo (v Laščah), izpodbréncati se (po nekaterih krajih), das (weibliche, lange) Kleid hoch aufschürzen und dadurch einen „Bausch“ machen, kar po raznih krajih pogrésno govore: spodréncati se, spodrécati se, spodrézati se, in tudi Miklošič piše napak: nsl. spodrezati se, se cingere. Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 314., naslanjáje se na Habledičev slóvník, v katerem je tudi pomoto čitati: „ráz draz, discinctus“. Priméri: razdrásati. Zdaj nam je lahko razumeti besedo: bréncelj, clja, m., koš, v katerem nosijo listje, senó itd., ker koš je „trebušáta, napéta“ stvar; priméri: bóben, bna, m. = košára. — Semkaj spada tudi slovenska, da-si malo razšírjena beséda: brénka, f., vinski sod. Murko. — Matzenauer, Cizí slova na 118. stráni jo krivo proizvaja od nemškega: Brenke, Branke, ein hölzernes Gefäss, kar níti mej Nemci nij široko znano. V resnici so to od nas uže v starodavnosti Lahi vzeli na pósodo, in prišlo je, kakor kaže, poznéje, od nas tudi nekoliko mej Nemce. Ako bi ta beseda ne bila slovanska, to kakó bi mogla rabiti Rusom v tacem zmislu, v kakeršnem jo tam nahajamo? Rusi imajo: brjanka, f., eine Art Barke auf dem Dnieper, z ohranjenim hohníkom, kar svedoči o njé starodavnosti v tem jeziku, in izréka se, kakor: brjančati, poleg: brenčati, brjačati, tönen, klirren; a kar se dostaje „pojma“

Brence

nij pozabiti ruske besede: sudno, n., das Schiff, eigentlich das Gefäß (posóda). Vender je opomeniti, da Lahom, kadar zaznamenávajo „posódo“, služi obraz: brent (premenili so „t“ v „k“); a kadar imenujejo „Zweig (Tatze)“ imajo brank. Nemcem rabi: brank, brenk, poleg: brant, brent. Zatorej nahajamo laški: brenta; pijemontski: brinda; genévski: brande, Weinfass. Diez, etymolog. Wörterb. Bonn 1861/62, II., 13.; tirolsko-nemški: Brent', Brenten, f., Melter, weite Suppenschüssel, Milchgefäß, Kufe. Schöpf, tirol. Idiotion; bavorski: Branke, Brenke, Brenk, f. hölzerner Futtertrog für Geflügel. Schmell.-Fromm., I., 362. Primeri novoslov.: bréncelj = koš. Poleg tega laški: branca; starošpanski in staroport.: branca; franc.: branche; provenz. tudi: branc, m., Zweig, Tatze; srednjelatinški: branca leonis, eine Pflanze (okolo 1070. l.). Diez, I., 81.; retski: branca, Pfote, Tatze, Wisch. Conradi, Taschenwörterb. der romanisch-deutschen Sprache. Zürich 1823. Te besede odmévajo, kakor vidimo, po vsem romanskem svétu, kar nas uči, od kedáj so jih uže dobili ti razni jeziki. A bavorski je: Brente, f. (namesto: Branke), die Tatze. Schmell.-Fromm., I., 362.; der Bär hat Pranten oder Tatzen. Grimm, Wörterb. II., 304. Pojem „Tatze“ je vzet od „ábrankov“ (Blütenkätzchen), kateri to ime dobodo stóprav tedáj, kadar so vzpomládi uže „napéti“ in zató res nekakó podobni lápicam (táčicam). Stara in srednja visoka nemščina o vseh teh besedah molčíta, niti latinščina jim néma príličnega kórena, a slovanščina ga ima in vrhu tega, kakor smo videli, tudi mnogo beséd iz njega. Dostaviti je, da uže slavni Grimm, Wörterb. II., 372., méni, da je staréjše lice bilo: brank, brenk, od koder poznéje: brant, brent. A kakor od Slovénov prvotno izhaja obraz: brénka, takó so kesnéje tudi Slovéni predrugačeno lice: brenta od Lahov dobili na pósodo. Tudi beséda „branca“, Zweig, Tatze si je rés v ródu z „ábrankom“, samó da je prišla od nas k Romanom, a ne od njih k nam.

Obrések (-rěs-), *ška*, m., namesto: obrěstek. Der Finderlohn. Vas Krn; Staro Sédlo pri Koborídu. Glej: obrésti, obrétem. — Novoslovenska beseda: obrést f., (obrěst), der Zins vom Kapital, stojí morebiti namesto: obrást; priméri: staroslov.: trava in: trěva, das Gras, obrasti in: obrěsti, umwachsen, in vrhu tega: rastü m., der Zins vom Kapital. A Laščan tudi govóri: káj obrésti (obrěsti) iščeš? in hoče reči: kaj iščeš prepira in zdražbe ter s tem sebi léskove mastí (pálice)? — To bi pač utegnulo biti od glagola: obrésti, finden.

- Obrésti, obrétem* (-rět-), v. pf. Najti, finden. Stáro Sédlo. — Rezijánom bajè rabi sedánjak: obrénčem, kar je čisto po staroslovenskem jezici, kateri je temu glagolu imel dvé podstavi: „(ob)rět“ po I. 1., poleg: „(ob)retje“ po V. 2.; a podstava: „(ob)rět“ mu je rabíla v aor.: obrétohū, v part. praet. act. I.: obrétū, v part. praet. act. II.: obrěľū, v part. praet. pass.: obrětenū, ter v nedolóčniku: obrěsti; a na podstavi: „(ob)retje“ mu je bil sedánjak: obrěšta, zapóvednik: obrěsti, in poleg tega tudi imperfectum: obrěštaahū, kar bi novoslovenski z ohranjenim ali izgubljenim hohníkom slulo: obrénčem (obrěčem); obrénči (obrěči); obrénčah (obrěčah). — A starosrbskim knjigam je rabíla samó podstava: „(ob)rět“, zatorej tudi v sedánjaku: obrětemū, wir werden finden, in tega pravila se drží Stáro Sédlo: obrétem, obrětes itd. Mikl., Formenlehre in Paradigmen, 33.
- Obriti, obrijem*, v. pf.; *obrívati, obrivam*, v. impf. = pléti, jäten: obrivati pšenico. Goríška okólica. — Koreníka je: ry, wühlen, od koder tudi: rov, m., der Graben; a drugačna je koreníka: ri, drängen, od koder imamo: ròj, m., der Schwarm itd.
- Obródnica*, f. Žena, ki je porodíla; die Wöchnerin. Kràs.
- Obřta*, f., die umgekehrte Naht; črévljar mej šivanjem ženski čréveljček (šólin) obrne na robe, da pride nótranja, rujava stran venkaj, a kadar je delo gotovo, obrne ga zópet nazáj, da je črno úsnije zúnaj, kakor na vsacem družem črévlji. Senožéče; Kràs; Hróšica v Istri. — Laščan to imenuje: črévelj na „úmkért“. Priméri: obrtalo.
- Obrtalo*, a, n., perpetuum mobile; stvar, ki se vedno vrtí, na pr. nemiren ótrok. Kanalsko. — Ta beseda bi morebiti utegnila tudi dobro služiti za „Betrieb“: želéznica, málin je v obrtalu. Podstava: ob-vrt: vrtéti, drehen.
- Obřtnik*, a, m., na obrto narejen črévelj. Hróšica v Istri.
- Obřič, íča*, m., in: *obřičje*, a, n. coll. Véje, ki se „potáknejo“ po grahu. Sv. Peter pri Goríci. — V Senožéčah je to: nátič, tíča, m., a v Laščah: nátik, tíka m., od tod: natíšk ali ponatíšk fízól, grah; srbski: tačka f. = obřič: tük, stecken.
- Obudovéti, obudovím*, in: *obudovéjem*, v. pf. Witwer oder Witwe werden. Vas Krn. Staroslov.: obvídovéti, in: obudovéti.
- Očev*, a, o, adj. = očetov, na pr. óčev klobúk. Górenja Sóska dolina.
- Očimáti se*, v. r. pf., obrasti se z volno ali dlako. Ovca je očimána, ako se je po stríznji obrasla. Mladénič se je očimál, ako mu prvi púh osúje brado; den Flaumbart bekommen. Górenja Sóska dolina. Od laškega: cimare, „Tuchwolle“ scheren; cimatura, die Scherwolle.

- Oddušnik*, a, m. = brezdnó. Kakor bi se zemlja po njem oddihávala; das Luftloch. Kràs.
- Odlástlek*, *stelka*, m. (reci: odlástuk, stuka), kakor: odrástlek, stelka m., der Zweig, kar Laščan tudi izréka: odrástuk, stuka, a po drugod govoré: odrástek, stka, odrások, ska. — Odlástlek znači: die Ruhe, Musse, Erhöhung. „Otroci mi ne dadé odlástelka“. V Laščah. Odlástek, stka, m., isto. V Razdrtem pod Nánosom. Staroslov.: listínũ, lĩsínũ, adj., leicht; srbski: last, f. die Leichtigkeit, lastan, sna, o, adj., müssig; lasan, sna, o, adj., leicht zu thun; belokranjski: izlásiti koga, ablösen von der Arbeit; tudi v Koberidu.
- Odmétek*, *tka*, m. V Laščah. Kadar se njiva takó orje, da se delajo kráji (v Laščah) ali razôri, imenovani tudi léhe ali ogóni, tedàj zadnji rázor časi ostane ožji od vseh drugih ter se imenuje „odmétek“ (s čistim „e“). Podstava je: odmét-ati.
- Odsaditi*, *odsadím*, v. pf. Odstáviti otróka ali tèle od sèsea. Vas Krn.
- Odséčen*, *čena*, o (-šěč-), adj. Odséčen človek je osóren ter malo-beséden. Podkrnci. Prim. strsl.: sětínũ, adj., traurig; srb. sjetan, adj., schwermüthig.
- Ogèrce* (ogürce), a, n., a tudi: *ogèrec* (ogürč), a, m., mehúrec na koži, zlasti na obrazu. Kràs; Sóska dolína. — V Laščah: ogrèc (ogrürč), cã, m. K tej besedi je primeriti nemško: Engerling, in staroslov.: *agorĩ m., novosl. ogór, rja m., anguilla (der Aal) itd.
- Ognjénica*, f., takó se imenuje praznik matere bôžje vzpomládi v 25. dan sušca, „ker tega dné pade na zemljo nebeski ogenj, ki prešíne vsako sémensko zrnce, da more kalíti in rasti.“ Ródik na Krásu. — Priméri: glavnjénica.
- Ográdnica*, f., majhen ográjen pášnik. Tolmínsko. — V Laščah je to: ográja f.
- Ogréden*, *dna*, o, adj. „Ves ogréden dan sem delal“, to je: ves dan, kolikor ga je. Vrsno na Tolmínskem. Priméri: lákeren, adj.
- Ogrísti se*, *ogrízem se*, v. r. pf. = usíriti se. „Mleko se je ogrízlo“ (po léti v vročini). Górenja Sóska dolína. — V Laščah: mleko se je zagrízlo.
- Ohválen*, *lna*, o, adj. Ohválen je človek, ki svojo hvalo rad sliši = hvale želján. Podkrnci.
- Ojice*, f. pl. Prednji del pri plugu, namreč ojú z obéma koléscema. Bánjščice. Podstava „ójicam“ je: ojú, ojésa, n., die Deichsel. Laščan to imenuje: plúžna, n. pl., namésto: plúžna koléscá.
- Okájjen*, *ena*, o, adj. = malo vinjen; angestochen. Podkrnci. — V Laščah je: prikajèn, jéna, o, adj.: prikajèn človek, malo prismúknen človek, imenovan tudi: prikáda f. Primeri: prismójen in prismóda.

- Okléščak*, a (-klě-), m. Okroglo, nerazcépljeno, a ne predebélo poléno. Poníkve na Tolmínskem. Podstava: o-klěstiti.
- Oknica*, f., navadno: *óknice*, f. pl., die Fensterläden, Jalousien, Kràs.
- Okno*, n. Prékát v stógu ali kozólci je „óknó“. „Imam tri ókna pšenice in dve ókni ječmena“. Tolmínsko.
- Okóvina*, f. Železo, na katerem se kósa kleplje. Žábče na Tolmínskem. Na Kranjskem se to imenuje: bába, bábica.
- Olévki*, m. pl. (-lěv-) in tudi: *olovki*, m. pl. Slabo sadje (ovočje), ki pred časom nezrelo popada z drevja. Goriška okolica. — V Laščah so to: otínki, m. pl.
- Olúbje*, a, n. coll. Pérje okolo koruzne latíce. Goriška okolica; Ipravská dolina.
- Omámica*, f. = omótica, Betäubung, Ohnmacht. „Prišla mi je neka omámica.“ Razdrto pod Nanosom. — Laščan velí, da „môra“ človeka vrže v omámico, predno gré nánj.
- Omedlévati*, *omedlévam*, v. impf., na kaj: močno želéti česa, hrenéni po čem. Vrsno na Tolmínskem. — Na Krasu sem čul: kdor ima, nagníva (pije), kdor néma, omedléva. — V Málhinjem pri Devínu slóve ta glagol: *omendlévati*, in značí: préžati, na pr. pri kacem píru (ženitvi) ali pri kaci pojédini. — Laščan govori: ves mrtev je nánjo, ali: merje za njó, er sehnt sich stark nach ihr.
- Omética* (čist „e“), f. Neka vrsta švà; die Endelnaht. V Senozéčah; v Laščah.
- Omláda*, f. = mladíka (véja). Vrsno na Tolmínskem.
- Omlájati se*, *omlájem se*, v. r. impf. Dobríkati se, prilizovati se. Mačka se omláje, kadar se drgne in smuče okolo človeka. Podkrnci. V srbščini: omílati se. Koreníka bi utegnila biti: „ml“, katera je tudi v besédi: míl, adj., lieb, theuer.
- Omráznica*, f. Prvi drobní sneg, kadar začne nalétovati. Vas Krn. — V Poníkvah na Št. Vidski góri je omráznica = kúrja pólt, Gänsehaut.
- Opáhniti se*, *opáhnem se*, v. r. pf. Den Ausschlag bekommen. „Obraz se mu je opáhníł.“ Podkrnci.
- Opáličiti*, *opáličim*, v. pf. S pálico udariti. Vas Krn; tudi v Senozéčah. Podstava: pálica.
- Opalíka*, f. Debela pálica. Vas Krn.
- Opáren*, *rna*, o, adj.; *opárnost*, f. Neka bolezen pri živini, kadar vóda ne gre od nje. Skrflje pod Čávnom.
- Opasíca*, f. Debela pálica. — V Laščah je: *opasíca*, f., moški pás, nekáka dolga, ozka ruta, rudéča ali víšnjava, kakeršne so nekđaj nosili stari možje, da so se „opasávali“ ž njimi.
- Opasílo*, a, n. Cerkveni gód, proščénje; Kirchweihfest. Rihenberg; Kràs; Brézovica v Istri.

- Opérek, rka, m.* Nezrela hruška. Ponfke na Št. Vidski góri. — V Laščah je: áperek, áperka, m., in: páperek, páperka, m., šálva beseda otročétu: der Knirps (išči v Cig. slóvníku beséde: Knirps); a možno, da je tréba pisati: ôperek, ker Laščanu začetni „ô“ slóve, kakor „á“: áče, ásel (ôče, ôsel) itd. Sodil bi, da je „áperek“ isto, kar „páberek“ m., Nachlese, namesto česar govoré tudi: páperek: páperkovati, v. impf., Nachlese halten.
- Opétnica, f.* Polu suha hruška. Podkrnci.
- Opétnik, a, m.* Šir, ki še nij dobro dozórel; sir v srednjem času. Vas Krn.
- Oplàk, oplàka, m.* Toliko vode, da se z njo kaka posóda „oplakne“. Podkrnci.
- Oplàz, oplàza, m.* „Ta njiva je orána na oplàz“, orána takó, da nij znati léh. Vrsno.
- Opléčje, a, n.* Ženska jopa, Kràs.
- Oplen, ôplena (-plě-)* m. Goriška okólica, in poleg „ôplen“ tudi: oplén, opléna, m. Górenja Sóska dolina. Pri vozu na prednji in zadnji prémi ón les, v kateri sta vtákneni ročici. — V Laščah: ôplen, léna.
- Opórnica, f.* Stütze, Strebebaum. Žábče na Tolmínskem.
- Oprávnik, a, m.* Gospodar in velítelj v planínskem stánu, ter ob enem tudi sírnik. Na Tolmínskem.
- Oprémek, nka (-prém-), m.,* a tudi: oprémki, ov, m. pl. Slabéjše žito, ki se pri véjanji s plevami pomeša. Goriška okolica.
- Orálo, a, n.* Plúg, drevó v oranje. Staro Sédlo.
- Osep, Ospa, m.* (reci: ósep, óspa); *osápsk, a, o, adj.:* *Osápec, pca,* človek iz Ospa. Takó govóri narod po Istri, a ne „Ospo“, kakor čítamo v slovénskih knjigah. „Ospos“ je laški obraz naše besede, „Osep“.
- Osévek, osévka (-sěv-), m.* Prazen prostor na posejáni njivi. „Nijski dobro sejál, vse polno je osévkov.“ Vrsno na Tolmínskem.
- Osína, f.* 1) V lés vdéto železo na podvózu; die Achse. Vas Krn.
2) Ostra resína na žitnem klásu; die Granne. Podkrnci. — V Laščah: osjé, já, n. coll., ter tudi: osovjé, já, n. coll., die Grannen. Beseda: „ós“ znači „končco“, die Spitze.
- Osív, a, o, adj.* Nekoliko siv, sivkast. „Osíva kača“, eine grau-liche Schlange; „odólina“, ein kleines Thal. Polžánščina v Istri. Opiráje se na to, svétoval in pisal sem v kemiji: dúšče va okislína za „Untersalpetersäure“ itd.
- Osláščiti se, v. r. pf.* „Osláščil se je“: s prva nij htel jesti, a potem, kadar je okusil, jél je v „slást“; Appetit bekommen. Vas Krn.

- Osník, a*, m. Klin ali ali žrebèlj, ki zatíče koló pri vozu. Podgorje v Istri; Ríhenberk pri Gorici. — V Laščah je: *osník*, m., *svéder*, s katerim se temu klínu ali čavlu prevrta skvóžnja (luknja) v ós (Achse).
- Osórnica, f.* (namesto: *osóvr-*). Sóvra pri vozu; die Langwiede. Poníkve na Št. Vídski góri.
- Ospásek, ska*, m. Ograjen osobínsk (a ne óbeč) pášnjak. Št. Vídska góra.
- Ostáva, f.* Črévlji na „ostávo“ so vsédnji kmetski črévlji, menda, kakeršni v Kranjcih črévlji na „kvéder“. Sólkan; Poníkve, in morebiti sploh po Sóški dolfni. Nemški: *Queder n.*, die Einfassung mit einem Rande oder Saume, obšev. — Gospodski črévlji so po Goriškem delani na „céntno“. Priméri v benédskej láščini: *centurele*, f. pl., *que' due pezzi della scarpa, coi quali si legano le fibbie*; laški (v naréčjih): *centa*, isto, kar: *cintura*; retski: *cinta*, das Band. P. Flaminio da Sale, *Fundamenti principali della lingua retica o griggiona*. *Disentis 1729.*, na 91., 102., 128. str.
- Ostávníkar, ja*, m. Cvek v črévljih na „ostávo“. Poníkve na Št. Vídski góri.
- Osten, óstna*, m. Pálica sè železnim šilom na konci, s katerim se tu ter tam zbadajo in poganjajo vóli; a v Goriški okólici ter na Bánjščicah *ósten* znači „bícnjak“, der Peitschenstiel. — Staroslov.: *ostínŭ* m., *stimulus*, der Stachel.
- Ostrgáča, f.* Rakla z véjami, na pol okléščenimi, na kateri se suší senó ali dételja. Bóle¹⁾.
- Ostrúžek, žka*, m. Korúzna lática brez zrnija. Št. Andrež pri Gorici.
- Ostrúžje, a*, n. Senén drobír, senéne mrve; das Heuicht. Ríhenberk pod Krásom.
- Ostrúžki, ov*, m. pl. Strugotíne od suróvega krompírja. Ipávská dolina. — V Laščah: *kostrúži*, m. pl., debeli otróbi; grobe Kleien.
- Ostřv, í*, f. Pri kozólci glavni steber, katerega podpirajo opórnice. Tolmínsko. — V Laščah se časi debel, ne do pólti okléščen kol zabije v tla in okrog njega se zdene snopje ali slama. Vse to vkúpe se potlej imenuje: *ostrnícá* f. (namesto: *ostrvnícá*).
- Osvíšek, ška*, m. Omláčen ali otépen snop, kar je drugod „otěp“. Vas Krn. Priméri: staroslov.: *viši*, m., *grünende*, *Zweige*, *višije*, n., *Gebüsch*; srbski: *viš*, m., *viholje*, n., *eine Art Pflanze*; češki: *vich*, *věch*, m., *poleg*; *vicha*,

¹⁾ Miklošič, *Gramm.* I., 2. Aufl. 1879., 347., misli, da nemški obraz te besede: *Flitsch*, kaže, da je v slovenščini slula nekdanj: *BLICŪ*, ter da je novoslov. treba pisati: *Bóle*, kakor: *vólk*, namesto nekdanjega: *vlukŭ*. — Tolminci izrekajo polglasnik: grem v Bèe, také govoré tudi: *Kèk* (gora Kolk) nad Tolmínom.

věcha, f., višek, m., Büschel, Wisch; staroslov. věhŭtĭ, m., češki: věchet, m., novoslov.: věhet, hta, m., Büschel: věhet séna; ruski: věhotokŭ, tka, m., Büschel, věha, f., Signalstange, ursprünglich wohl mit einem Büschel Stroh darauf; novosl.: věha (zélna), die Blätter des Krautkohls, so lange sie sich noch zu keinem Krautkopf gestalten; novoslov.: vihljáci, v., flattern, (von Büscheln, Bändern); ruski: vihljáci, v., schlenkern; novoslov.: vihljast, adj., flatterhaft.

Oščájati, *oščájem*, v. impf., in tudi: *oščájati se*, v. r. impf. Mudití se, obotavljati se; cunctari; zaudern. Podkrnci: o-sŭ-čajati. — V Bólcí: očájati se. Staroslov.: čajati, v., warten, zaudern, hoffen; piše se tudi: čėjati, in Laščanu ta glagol slóve: oščévatí (oščévati), v. impf., zaudern.

Otóhel, *hla*, o, adj. Sopáren, rna, o; *otóhlica*, f., sopárica, zlasti pred hudo uro, a tudi v zaprti sobi; die Schwüle. Sóska dolína. Priméri: utóhniti, zatóhniti.

Otòn, *otóna*, m. Globočina v vodi; tolmún. Koboríd. Išči beséde: globódnica, in priméri: tónčič.

Otrébek, *bka* (-tréb-), m. Zeleno, nezrelo sadje (ovočje). Podkrnci. Priméri: olévki.

Otrésen, *sena*, o, adj. Otrésen človek je rédkih ter neprijaznih beséd. Vas Krn. Priméri staroslov.: dréselŭ, adj., mürrisch, in dolénjski: zadrésliv, adj., zadržliv, adj., mürrisch, Mikl. Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 309.

Ováditi, *ovádím*, v. pf., koga. Zatožiti; angeben, denunzieren. Po vsem Primorskem.

Oza, f. (reci: óza). Ozek svét okolo njive. Vas Krn.

Ozel, *ózla*, m., ózel je grča ali čvrš v lesu, v deski; der Knorren, eigentlich der Knoten. Kanal. Po drugód se sliši tudi: vózel, vózla; vozál, vozlá, in: vozál, vozála, a samó v poménu: der Knoten.

Ozimé, *éta*, n., (izréka se: ozmé). Dvolétno žrébe. Podkrnci. Podstava: o + zíma; zíma, der Winter.

Ozimka, f. Krava, ki črez zimo ostane jálova. Vas Krn. — *Ozímka*, f., ali: *ozimíca*, f. je tudi hruška, zréla pozno pod zímno. *Oziméc*, *ozimcà*, m., ozím lán. V Laščah.

Ozóbek, *bka*, m. Obrán ali „ozôban“ grozd. Brda Goriška.

Ožiti, *ožijem*, v. pf. Oživéti, aufleben. „Studenci so zopet ožili.“ Vrsno pod Krnom.

Ožítiti se, *ožítím se*, v. r. pf. Ožíti se žíto, na pr. pšenica, kadar dobóde zruíje. Vas Krn.

Pádav, a, o, adj. Pádava bolézen; die Fallsucht, Epilepsie. Rihenberg.

Pádavica, f. Epilepsie. Rihenberg. Srbski: pàdavica f., die Fallsucht.

- Pálica*, f. Tkalška méra, dolga nekako 1 vátal. Sóska dolina.
- Páličnice*, f. pl. Neko zvezdje; Orion. Kràs; Ipavska dolina. — V Laščah: rimske pálice, Orion.
- Palíska*, f. S prahom poméšana moka v mlinu; das Staubmehl. Ipavska dolina; Vrème. — Drugód se govori tudi: políska. Primeri srb.: pàs pálj, pàs pálja, m., Mühlstaub.
- Panógla*, f. Sírkova (koruzna) lática. Od laškega: la panocchia. Tolminsko.
- Paránjek*, *njka*, m. Skrípec; die Rolle (mech.) Gorijánsko na Krásu. Laški: paranco, Zugseil am Mastbaum, um Lasten in die Höhe zu ziehen; die Zugwinde.
- Páratí*, *páram*, v koga, v. impf. Kaj páraš vanj? rekše, kaj drezaš vanj? Vrsno na Tolminskem. Od bened.-laškega: paràr, mit der Hand stossen, fortdrängen.
- Pásjica*, f. Uljé na nogi, ako se človek zbóde in se rana potem ognojí. Na pásjico stavijo rastlino: črno bíl. Ródik na Krasu. — V Laščah se to imenuje: pásji poštrkávec. Korenfka bi utegníla biti: strk, stechen.
- Pášten*, *páštena*, m. Zelena planíca na hribu, koder se živína rada pase. Sv. Peter pri Goríci. — Staroslov.: pažití f., požití f., die Weide, der Weideplatz; ruski: pážití f., die Weide, die Trift; pážitnyj, adj., die Viehweide anbelangend: žítí, živem; a pášten je namesto: pažiten, pážten, z obrazílo „en“, kakeršno je na pr. v srbskej besédi: prešljen, ljena, m., der Spinnwirtel, namésto: préslen, staroslov.: *prešlenŭ, od podstave: *prešl-a, prešl-ica, iz koreníke: pređ, spinnen; zatorej „št“ namésto „žt“, a to namésto: „žit“. Priméri: úšti, f. pl.
- Patúš*, *a*, m. Pritlíkavec; Zwerg; Krüppel. Vedno v prezírljivem poménu. Vrsno na Tolminskem. Hrvatski je: patúljak, der Zwerg; rumunski: pitik, der Zwerg; priméri ladinski: patta, dichtzusammengedrängter Haufe, — eine wohlbeleibte, mehr rundförmige Frau. Alton, die ladinischen Idiome (in Tirol). Innsbruck 1879.
- Páze*, f. pl. Lésica ali leséna vrata pri médernji (glej: Letopis 1875., 227. stran). Vas Krn. V Bolci so „paze“ plot od krájevcev. — Ruski: pazŭ, m., die Fuge, Furche, der Einschnitt, Falz, der Schlitz; lit. požas, m., der Falz, die Fuge.
- Pázovnik*, *a*, m. S trt spletena vrata pri skédnji ali seníku. Vas Krn. Priméri: páze, f. pl.
- Pèč*, *a*, m. (reci: pŭč). Vodnják. V Brkínih. — Laščan to besédo pravilno izréka: bèč, bečà, m. (bŭč), der Brunnen; plítev, neizkopán vodnják, v katerem voda sama izvira iz tál, ter da ne bi mogla drugam odtékati, zatorej tak „bèč“ nekoliko obložé s kámenjem. V Notranjcih na Pivki pri Knežáku je vas: Bàč, Bàča, m., notranjski

izrékano, (kakor: pàs, pàsa, m., der Hund), namesto: bŭč, čà, in: pŭs, pŭsà, poleg: psà (po Dolénjskem se oboje sliši). — Staroslov.: bŭčiva f., bŭčilka f., der Bottich; srbski: bakvica f., ein hölzernes Wassergefäß, bačva f., ein grosses Fass; ruski: bokura, f., bočka f., das Fass, die Tonne. Semkaj bi utegnŭla tudi spadati naša beséda: búča, f., der Kürbiss; búča, f., búčka, f., stekleníca, beróča stari polič. Kràs; srbski: buča, f., „staklen okrugao sud sa grličem“, od koder je bavarski: Butschen, f., Bütschen, f., kleines, mit Handhabe und Deckel versehenes Gefäß. Schmell.-Fromm. I., 312. Priméri besedo: bèč, m., v lanskem letopisu slovenske Matice.

Péča, f. Der Gram; srbski: jad. Vrsno na Tolminskem. Piscu „Tugomérove“ tragedije se je oponašalo, ker je rabil glagol „péči se“, bekümmert sein, kakor da je zastaran, ter da zopet ne prodre; a zdaj vidimo, da živí še v narodu. Staroslov.: pečali, f., der Kummer, die Sorge; ruski: peča f., die Sorgsamkeit, Fürsorge, Theilnahme.

Péča, f. Namesto pečína, f.; die Grotte. Túblje na Krasu. Od tod je tirolsko-nemški: Pötsche f., Höhle unter Felsen. Schöpf, tirol. Idiotikon. Pómni, da imajo Nemci tudi prevod naše besede: péč, pečína v bávorščini: Ofen, m., ein emporragendes, durchklüftetes Felsenstück itd. Schmell.-Fromm., I., 44.

Pečenica, f. Pečena répa, loška „smojka“. Goríška okolica. Od tod tirolsko-nemški: Pötschen, pl., gebratene Rüben. Schöpf, tirol. Idiotikon.

Péči, *péčem*, v. impf. Rŭsten. Na Primorskem se kava, jéčmen, nósec in dr. ne žgé, nego se péče.

Pečkàti, *pečkám* (peč-), v. impf. Bôsti koga, zabádati v koga, drezati v koga z besedami; sticheln. Podkrnci. Srbski: pècati, stechen; ruski: peči v., backen; stechen (von der Sonne).

Pečkàti, *pečkám* (pŭč-), v. impf. 1) répo ribati preveč na drobno; 2) razmazávati kako stvar in jo s tem uničiti; 3) lenívo kaj délati, da nikjer nij nič pokazati. Lašče.

Peráčec, *čca*, m. Neka kožna bolezen na otročih. Razlikujejo suhi in gnili peráčec. Pri suhem peráčci se izpáhnejo drobni mehurci po vsem telesu, a pri gnilem se izrinejo kraste po glavi in sem ter tja tudi po telésu. Skrŭlje pod Čavnom. Primeri: péreč ogenj, St. Antonifuer, Rothlauf; srbski: pèrutac, m., eine Art Ausschlag, in tudi češki: ohnipara, f., eine Art Grind, der Rothlauf; poljski: ognipioro, n., isto.

Perót, *i*, f. Brada pri ključi. Podkrnci. *Perút*, *i*, f., isto. V Laščah. *Perutnják*, *a*, m. Neka mreža v ribjo lov; Flügelnetz (?). Kostánjevíca na Dolénjskem.

- Péšelj, šlja*, m. Žrebèlj, ki zatfka koló. Sv. Peter p. Goríci. Priméri retski: pissi, Lunzen, Lun. Conradi; od latinškega: pessulus, der Riegel.
- Pétkov, a, o*, adj. Posten. „Denèš jemo pétkovo.“ Povesod navadno.
- Pícla*, f. Die Stecknadel. Vas Krn.
- Píla*, f. Žaga; die Säge. *Píliti*, v. impf. Žagati; sägen. Vrème.
- Pírhati, pírhám*, v. impf. Jajca rúdeče barvati. Rihenberk. Podstava: píruh, o katerej se ne vé, ali jo je pisati: píruh, píruha, ali: píreh, rha; pravilno bi bilo obóje.
- Písati se, píšem se*, v. impf. Farbe bekommen. „Čréšnje se uže pišejo.“ Górenja Sóska dolina.
- Pítan, a, o*, adj. Pomenja to, kar „pítoven“. „Pítan léšnik“, *Corylus tubulosa*. Ipavska dolina; v Senožécáh. Tudi: pítom, adj., aufgefüttert, zahm, veredelt. Mikl. lex.; srbski: pitom.
- Píten, tna, o*, adj. Nahrhaft. Pítna trava. Rôdik.
- Pítílek, lka*, m. Tílnik; das Hinterhaupt, das Genick. „Če ne molčíš, dám ti za pítílek.“ Namesto: potílek. Sv. Peter pri Goríci. Tudi: zatílek, tílka, m., kar izrékajo: zatívek, vka, in: zatévek, vka, das Genick. V Laščáh. — Srbski: pótíljak m., das Hinterhaupt; ruski: potylica, f., das Genick.
- Pítnica*, f. Pitana krava; die Mastkuh. Podkrnci.
- Pítnik, a*, m., in: *pítnjak, a*, m. Koruza, ki se séje po strnem žítu blágu v pičo. Gorjánsko na Krásu. = *gora na Gor.*
- Pítoven, vna, o*, adj. Zahm, veredelt durch Kultur. Podkrnci. Priméri: pítan, adj.
- Plálnice*, f. pl. (izreci: plav-). Nečke, v katerih se žito pôlje: pláti, pôljem, schwingen, das Getraide, in einer Mulde, damit die Spreu wegfliegt. Ponskve na Št. Vidski góri. — Laščan govori: plálne (plav-) nůčké.
- Planíca*, f., prostor brez drévja in grmovja v gorah. Vas Krn; Lašče. Sploh se misli, da je naša beséda: plán, adj., frei vom Baumwuchs, od lat. planus, a, um, adj., a beséda: planína f., die Alpe, da se je prevrgla iz lat.: alpinus, a, um, adj. To nij zeló resnici podobno, kajti lit. je: plynas adj., kahl, frei, eben, weder Hügel noch Bäume habend; plyne, f., pleine, f., eine wüste, unfruchtbare, entweder ganz kahle oder nur mit niedrigem Gestrüppe bewachsene Ebene. Poleg tega je lit. tudi: plon-inti, v., platt schlagen, plone, f., der Kuchen, Fladen; plonas adj., fein, dünn, eigentl. flach; plonimas, m., die Schläfe am Kopfe. Tudi „planína“ je prvotno: gora brez drevja in rodú, a „planjáva“ f., ein baumloser, „steiler“ oder ebener Platz mitten im Walde. V Laščáh. Planíca ali planjáva je zatorej ali ravna ali strma, in planjáva je večja od planíce; a v našem jeziku nij, kakor brenčé slovenski pésniki, sploh vsa ka

ravnina tudi uže planjáva, nego samó gola ravnina se more tahó imenovati. — Na pláno priti, zum Vorschein kommen. Okrog Čáteža na Dolénjskem. Staroslov.: planina f., die Alpe; maloruski: polonina f., ein unfruchtbarer Ort; poljski: płonny, adj., dürr und unfruchtbar (vom Boden); srbski: proplanak, m., v gozdu táko mesto, kjer nij drevja, die Lichtung; ruski: vŭ plané (Bergwerkssprache): im Lichten. Prvi pojem je zatorej: kahl, baumlos, gelichtet, a pozneje: flach, eben, in ker se pojem: licht, gelichtet, ujéma z besedo: jásen, sna, o, adj., zató mislim, da bi se tudi prav dejálo: na planem spatí, unter freiem Himmel; na planem polji, im freien Felde; na planej césti, auf öffentlicher Strasse. Priméri: plazína, f.

Plása, f. Ravnica na gori. Slišal na Slávníku v Istri od kmeta iz Podgórja. — Staroslov.: plasa, f., die Erdzone, plaha, f., ein flaches Stück, plašije, n. coll., flache Bretter; srb. plasa, f., ein flaches Stück: plasa leda; ruski: polosa, f., der Streif; polosa zemlí, der Landstrich, die Zone; das Blatt (der Säge); plašmjá, adv., auf der flachen Seite liegend. Pojem: Fläche, ter semkaj spada tudi novoslov.: sploh, adv. (s-ploh); staroslov.: oplosí, adv., oplosímo, adv. = sploh; ruski: sploší, adv., durchgehends.

Plášiti, *plášim*, v. impf. Plášiti kogá z vodo, rekše, kropiti mu vodo v obraz, ako se je onesvéstil. Podkrnci.

Plateníca, f., Breskva, ki se dá razklati in jej gre mesó od kostí. Ajdovščina. Priméri: kálanka.

Platníca, f., v Rihenberku isto, kar Ajdovska „plateníca.“

Plávček, *ška*, m. Naprava pri nočni luči, na kateri plava „duša“ v olji; der Nachtlicht-Träger. Krás.

Plàz, *pláza*, m. Léva ročica pri plugu. Podkrnci. — V Skrifljah pod Čavnom: plazníca f., isto.

Plazína, f. Planica brez grmovja in brez kámenja. Goriška okolica. Priméri: planica, f.

Pléhi, m. pl. Otročja kožna bolézen; die Masern. Ipavska dolina; Goriška okófica. Korenfka bi utegnila biti: plh, ter značiti: „lísast“, od koder je tudi: plés, adj., plésast, adj., kahl; ruski: pere-pelésyĭ, adj., sommersprossig, bunt, scheckig; češki: pelichati, sich mausen. Primeri: plés, der Schimmel. Miklošič ima tudi novoslov.: peliha, pelisa, f., róthlicher Fleck auf den Wangen. Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 353.

Plemeníca, f. Svinja za pléme. Podkrnci.

Plén, a, m. (plén). Die Ergiebigkeit der Getraidegarben beim Dreschen. „Letos néma žito pléna, slame obilo, zruija malo“; das Getraide schüttet nicht. V Láščah; na Goriškem. Srbski: plijen, m.: ima raka u potoku, kao plijena

(ili: kao pljeve), es ist in Menge da; poljski: plon, m., die Ausbeute von geerntetem Getraide; lit. plonis m., der Erntekranz. — Pómni, da je vladika Hren 1607. l. Slovene svaríl, ne vérovati v poganska bitja, imenovana: Plejn, Lada, Poberín (Klaubauf). Priméri letopis slovenske Maticе 1877. l. na 281. str.

Pléna, f. (reci: pléna). Pleníca; die Windel. Brda pri Goríci. Novoslov.: plénica; staroslov., srb., rus.: pelena, f.: e pléna ortum videtur pelena. Mikl. lex. 559.

Pléna (plén-), f. 1) Kadar se železo ali jeklo v tenkih platníčicah ali kočicah lupi, velé, da ima pléne; der Schiefer. V Laščah. 2) Raza pri kamenénih skladih ali pôlah. „Kámenje se lomi po plénah.“ Gorjansko na Krasu. Lit. plene f., die Haut, Netzhaut, die Haut auf der Milch; plévě, f., die feine Haut, die Netzhaut, der Staar; pelai m. pl., die Spreu; ruski: plena f., der Bruch im Metall und im Stein, der Schiefer, dünnes Plättchen, der Balg; plénka f., das Häutchen, das Bälglein, der Schiefer; pleva f., dünnes Häutchen, die Eihaut, der Hymen, die Spreu; pela, f., peléva, f., die Spreu; novoslov.: pèlek, pèlka, m., die Haut der Weinbeere. Izreka se: pùlúk, pùlka. V Dútovljah na Krasu. Zaradi izrékanja priméri: plígek, adj., in: pùljka, f. — Kaže, da sta si „pléna“ in „pléva“ v ródu.

Pléna (plén-), f. Stréha na stebrih brez stén. Vrsno na Tolm. Priméri: lit. plonas adj., flach; latfski: pláns, adj. flach, eben, dünn, schwach; pláns, die Tenne, eigentl. flacher Boden; pruski: plonis, die Tenne. Priméri: planíca f., in: plígek, adj.

Pléngati se, *pléngam se*, v. r. impf. Gúgati se, schaukeln. *Pléngarica*, f. Gúgalica; die Schaukel. Koboríd. Priméri tírolsko-nemški: plengk'l, m., der Glockenschwengel. Schöpf, tirol. Idiotikon.

Pléniv, a, o, adj., schieferig. Plenívo železo. V Laščah; na Primorskem.

Plénjati, v. impf. (plénj-). Ergiebig sein, schütten, von Getraidegarben beim Dreschen. „Žito letos ne plénja,“ rekše, snopje ne daje mnogo zrnija. V Laščah; na Goríškem.

Plénjav, *jáva*, o, adj. (plénj-). Ergiebig, von Getraidegarben beim Dreschen. „Žito je plénjavo,“ rekše, snopje daje mnogo zrnija. V Laščah; na Goríškem.

Plénkača, f. Sekira dolga in tenka, kakor rabi drvarjem pri hlodih. Šénpas. Morebiti od nemškega: Blánkhacke. Priméri nemški: blánken, blank machen; Blánke f., kahler Platz im Walde.

Plés (plés), a, m. Plesnôba; der Schimmel. Podkrnci. Primeri: pléhi, m. pl.

- Pletenica*, f. 1) Der geflochtene Korb. Povsod znana beseda. 2) Pleten bič, geflochtene Peitsche. Kámenik na Gorénjskem. 3) Pleténica, f. Z volne pletena jopa. Górenja Soška dolina.
- Plévenica* (plěv-), f. Prálica; die Jäthacke. Žábče nad Tolmínom.
- Plžgek, hka, o*, adj. Neslano, pustó, slabo, prazno, govorèc o jédi ali o človéku in o drugih stvaréh; slišal sem uže (de spermate): mladega pása je plihko. V Notranjcih povsod znana beseda; a nekateri jo izrékajo: plhúk, z ostrim príglasom na samoglasnem „l“, a drugi: pèlhúk (reci: pùlhúk), in zopet drugi: plèhek. Čeh ima: plihy, adj., dünn, schlapp, nicht steif, letschig, schlecht. Českemu glásu „h“ ustréza naš „g“: hora, gora, der Berg; a „plíhek, hka, o,“ takó stojí namesto: „plígek, hka, o,“ kakor: „láhek, hka, o,“ namesto: „lágek, hka, o,“ adj., leicht. Kar se tiče príglasa, priméri: pùljka.
- Pljúneec, nca*, m. Kar se enkrat pljúne. Pri neužitnih tekočinah toliko, kolikor kánec pri užitnih. „Daj mi pljunec tinte.“ Kràs.
- Plót, a*, m. Pletenina pri koši; das Flechtwerk. Sv. Peter pri Gorici.
- Plúgi*, m. pl. Konji, die Pferde; a rabi se samó v množini. „Brdki plugi.“ Kámeno na Soči. Od kóda je to?
- Plúti, plújem*, v. impf. Plávati. „Riba plúje.“ Znáči tudi: letéti, na pr.: ptič plúje, a tudi konj. Górenja Sóska dolina.
- Póber, póbera*, m. Bira; die Collectur. Ríhenberk; Kràs; Istra.
- Pócati, pócam*, v. impf. Pókati. „Roke mi pocado od mraza.“ Kràs. Srbski: pucati.
- Pocvétek* (-cvět-), *ka*, m. Drugi jesenski cvét; die Nachblüte. Vrsno na Tolmínskem.
- Pocvitováti, pocvitújem* (reci: -cvít-), v. impf. Nachblüten treiben. Vrsno.
- Počesérka*, f. Zadnji obrok (jedí) kakeršnega koli pridélka. „Denes je krompirjeva počesérka“, velí gospodinja, kadar pristávlja zadnji krompir. Vrsno na Tolmínskem. Kaže, da je korenika: čeh, strgati, kratzen: súknjo „česati“, búrsten. V Ribnici. Počesérka morebiti znači to, kar postržek: jéd, od katere se postrže tudi lonec, ker je zadnja; zatorej se zadnji otrok zamatorévših rodíteljev šalívo tudi imenuje „postržek“.
- Počiváj, a*, m. Mesto, ker ljudjé navadno počivajo, nosèč breména. S to besedo se tudi meri dálja: dva počivája daleč mu je odnašal. Podkrnci. — „Počiváj“ je: der Ruhepunkt, in zatorej bi se tudi: padáj, m., der Einfallspunkt, moglo reči, a nikoli ne: padíšče, kakor ima Čig. v term., ker obrazilo „išče“ zaznamenáva ploskve ali plase, (Flächen), a ne toček (punktov): laníšče, bojíšče itd. Vender

- o tej stvári narod ne govóri vselej jednako, na pr. na Učkej gôri se „póklon“ imenuje tisto mesto, kjer se istranskim romarjem, kadar sè svetega Trsáta gredó domóv, zadnjič pokaže tega slavnega božjega póti cerkev, katerej se ondúkaj „póklánjajo“.
- Počréznica*, f. Vrv, ki se dene pod bréme. Vas Krn. Podstava: po-črész.
- Podáč*, a, m. Orodje, s katerim se kaj podáje; kranjski „podajáč“. Podkrnci.
- Podánja*, f. Kótlasta dolina. Rôdik na Krásu. Podstava tej besedi utegne biti: pòd, der Boden, s obrazfóm: ánja, kakor: kotánja f., eine Vertiefung, globánja f., isto, itd.
- Podbirati*, *podbíram*, v. impf. Pri kápusu ali pési staro lepénje (pérje) spróti obráti. Górenja Sóska dolina.
- Podgorét*, a, o, adj. Podgorét léšnik = čádav lešnik, sájav lešnik. Bólc. Pogrészna oblíka, namesto: podgôrel, réla, o, kakor: zagôrel, réla, o, von der Sonne verbrannt.
- Podínek*, nka, m. Počítek, mir. „Ta človek néma nič podínka.“ Vrsno na Tolmínskem. Težka beseda. Morebiti namesto: pothínek; priméri: pothíniti, nem, v. pf.; utíniti, nem, v. pf., kar oboje znači: prestati, néhati, aufhören, in govóri se posebno o dežji, o vetru in vihárji: dež je utínil; veter je pothínil. V Laščah; na Vrhniki; tudi okolo Iga. To nekateri tudi izrékajo: potúhíniti, utúhíniti; priméri: novoslov. potúha f., potúhnutí se, in staroslov.: utáhnati, nachlassen; tuhnati, ausgelöscht werden, ruhen. Mikl. Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 176.; poljski: tęchnąć, fallen, sich legen, sich beruhigen, ter dodaj novoslov. krájevno imé: Tuhinj, hínja, m., Tuchein (reci: Tühinj.)
- Podirávka*, f. Naprava v ptičjo lov; das Springhäusel. Kràs.
- Pódlaka*, f., das Unterfutter. V Laščah na Dolénjskem; namesto: pódvlaka: podvléči.
- Pódlanka*, f., spodnja, méčja in manjša dlaka na živálskej koži; Grundwolle, Grundhaar. V Laščah na Dolénjskem. Morebiti namésto: pódvlan-ka, a to namésto: pódvoln-ka, od podstave: volna f., staroslov.: vlüna f., die Wolle; a kar se se tiče soglásniške združbe „vlan“ namesto „voln“, priméri v lanskem letopisu slov. Matice: slanóvrat, m., ranunculus sp., namésto: solnóvrat: slúnice, sólnce, namesto: *slüno, *solno, die Sonne; sich nach der Sonne wendend. Na otoku Krku je gora po imeni Húm (Holm), a Bóduli jo imenujejo: Hlam. Priméri vender tudi ladinski: „polán“, pelam, peil, das Haar der Thiere und Menschen am Körper, kar Alton na 294. str. proizvaja od lat. pilus, das Haar; po tem bi „pódlanka“ bilo namesto: pólanka, če nij laška beseda od naše.

- Podpétnik*, a, m. Opética pri črevlji; der Absatz. Stópiče na Tolmínskem.
- Podplúti*, *podplújem*, v. pf. Unterlaufen (mit Blut). „Ako se kdo usčáne, podpluje mu.“ Podkrnci.
- Podrébérnik*, a, m. Pri slamnati strehi hlod pod lémezom; die Bank. Vas Krn.
- Podrépica*, f. 1) Muha, ki sili konju vedno „pod rep“: *podrépna muha*. Beseda znana povsod. 2) Naprava pri vózu, ki drží oje po konci. Ponikve na Št. Vidski gori. To najprvo znači: konjski *podrépni* remen; der Schweifriemen; srbski: *podrepina*, *podrepnica*. Priméri: *porépnik*.
- Podskal*, *podskála*, m. Môdras; die Viper. Kràs.
- Podsténje* (-stén-), a, m. Prostor pri hiši ob zidu. Koboríd.
- Podstrójeti*, *podstrójim*, v. pf. Črevlje poddélati; vorschuhén. Žábče nad Tolmínom.
- Pôdšev*, *pôdšva*, m. Podstava pri kaki obleki; das Unterfutter. Senožéče. — Po Ipavski dolini: das Vorschuhén.
- Podšíti*, *podšijem*, v. pf. Črevlje poddélati; vorschuhén. V Ipavski dolini.
- Podvéza*, f. Das Strumpfband. Tolmínsko. Iz *podvéza* f., isto. V Laščah.
- Podvóra* ali *podóra*, f. Rogovila za plug, da gredoč na njivo ali z njive ne drsí po tléh. Goriška okolica; Kràs. Korenfka: vr, katero nahajamo tudi v besédah: „povérek, rka“ m., die Tragstange; „návor, vóra“ m., der Hebel. Na Krasu. To poslednjo besedo Matzenauer čudno proizvaja od grškega: anáforon. Cizí slova 399.
- Podvóz*, a, m. Der Achsstock. Goriška okólica; Sóska dolina.
- Podžil*, a, m. V Ponikvah na Št. Vidski góri to, kar drugod: ôplen.
- Pogáča*, f. Kruh brez kvasú, pečen v pepelu ali pod kako posodo, obloženo sè žarjávico. Pogača se je navadno še gorka. Po vsem Goriškem. — Daleč po Evropi razširjena beseda: *novoslov.*, srb. *pogača*, *bolg.* *pogačŭ*, *rus.* *pogačŭ*, *madžar.* *pogácsa*, *arnavt.* *pogaccia*, *rumun.* *pogače*, *starovisokonem.* *fochenza*, *pogaz*, *srednjevisokonem.* *vachenze*, *bávor.* *fochenz*, *kočev.* *fochizen*, *srednjelat.* *focacius*, *laš.* *focaccia*, *špan.* *hogaza*, *franc.* *fouasse*, *novogršk.* *pogatza*, *fogatza*, *Mikl. lex.* Navadno proizvaja jo od lat. *focus*, der Herd, ognjíšče, ker se je v starih časih ta kruh bajè takó pekel, kakor še zdaj po Goriškem. A premisliti je, da se v našem jeziku tudi nekateri kraji, posebno v gozdih, imenujejo „pogáča“, in da so taka imena po navadi starodavna, stvorjena morebiti do srédnje latinščine, ter nij pozabiti, da je na Dolénjskem: *pír-pogáča* i., *pír-pogáčica* f., die Fledermaus, kar bi utegnílo značiti: der fliegende

Klumpen; kajti nij do konca dognano, da bi ta beseda ne bila slovanska, v sebi imejóč podstavo: pag (brez hohníka), in potem bi značila to, kar nemška beséda: Kugelhuff; a če je od latinskega vender le, vsaj toliko je gotovo, da se je naslonila na domačo koreniko: pag, pog. Tudi to je, da pameten človek zdanjim romanístom, ki nobeden ne zna slovanski, nikakor ne more verjéti, da ne bi romanščina bila golo nič na pósodo vzéla od Slovanov, naseljenih takó široko po Evropi, in sézavših nekdaž še obilo globoče mej Lahe. — Priméri: póglica.

Póglica, f. Na Krásu to, kar je v Soški dolini: nánjček; die Haftel. Priméri: pónglica.

Póglica, f. Die Stecknadel. Ponikve na Št. Vidski gôri. V Žábčah je póglica neka médena igla, s katero pišejo pírhe. Priméri: pónglica.

Pogódelj, dlja, m. Jéd, katero si sladkosnéda gospodinja ali tudi kaka druga ženska v hiši napravi, kadar je sama domá, ker so vsi drugi odšli na delo ali v cerkev. Bánjščice. Podstava: pogoditi si, ugajati si; sich gutlich thun.

Pogojávka, f. Ženska, ki si dela „pogodlje“. Išči te besede. Ročínj na Kanálskem.

Pogovorčín, a, m. Tolmáč; der Dolmetsch. Vátovlje v Brkínih.

Pohrénti se, *pohrénem se*, v. r. pf. Strditi se; gerinnen. Jéd je pohréneha, kadar se je tolšča na njej strdíla. Podkrnci. Zeló popačena beseda, namésto: pokrénti, nem, hart werden, na podstavi: krěp, hart, fest, erstarret. Miklošič ima v slovníku: novoslov. okrépniti, okrénti (-oti), hart werden, skrépeniti, erstarren; a poslednja beseda bode pogrěšna, kajti Laščan govóri: skrepenéti (-néti), v. impf., erstarren, gefrieren: vse skrepení, vse je skrepenélo (-nélo) od mraza.

Pokáljati, *pokáljam*, v. pf., *káljati*, *káljam*, v. impf. pomázati, mázati; grdo pisati. Vas Krn. Podstava: kál, m., blato.

Pokápati, *pokáпам*, v. pf. Lasjé so mu pokapali, rekše, malo po malo mu izpádali. Krás.

Pokónčnik, a, m. Podbòj; der Thürpfosten. Skrílje pod Čávnom.

Pokoníca, f. Orodje v kopánje; kopáča; die Haue. Rihenberk. Nejasna beseda. Morebiti namesto: kopaníca; priméri tudi: koníca f., die Spitze. Na Gorénjskem.

Pokosilnik, a, m. Kar se jé še po kosilu. Vas Krn. Priméri: obéd, m.

Pokóšnica, f. Pojédina po dovršeni kóšnji. Idrijski hribi.

Pôla, f. Die Schichte (geognostisch). Škofja Loka; tudi okolo Iga-

Pôlog, *pôloga*, m. Jajce, ki se kokoši ostavlja v gnezdu, da rajšá nese. Namesto jajca služi v pôlog časi tudi jajcu podoben kamen. Málhinje na Krásu. — V Laščah se to imenuje:

podložek, lóžka, m. A Podkrncem je: pôlog, m., ráven ali nekoliko visěč svět; polôžen, žena, o, adj., eben, sanft abhângend; a Laščanu je „polôžna“ césta, zeló malo strma césta; staroslov.: pologŭ, adj., in tudi: položitŭ, adj., obliquus.

Polóžič, a, m. Žlěb préko céste v klanci. Koboríd.

Pólzati, zam, v. impf. Plaziti, kriechen. Podkrnci. Pólzati se, zam se, drsati se po ledu. „Gremo se pólzat.“ Goriška okólica; Sóska dolina. Po vseh teh krajih izrékajo na srbski naćin: púzati. Staroslov.: plúzati, kriechen; srbski: puzati, kriechen, klettern.

Ponavljálka, f., tudi: popravljálka, f. Pojédina teden dnij po svatbi. Vas Krn.

Pónglica, f. Isto, kar „zapónec“, „zapěnec“; die Haftel. Solkan. Korenika: pag, k višku skoćiti, k višku napéti se, okroglo se napéti; Dalmatin ima na konci svojega sve-tega pisma v „regištru“: poga, f., der Regenbogen; staroslov.: pagva f., pagy, gŭve f., pagvica f., die Dol-dentraube, das Kŭgelchen; poljski: pagwica f., lederner Knopf am Bauernpelz, ruski: puga f., das stumpfe Ende des Eies, das Klöppelkissen, pugovica f., der Knopf, pugati, v., schrecken, eigentlich: in die Höhe springen machen; priméri nemški: schrecken, ki je iz početka znaćilo tudi: in die Höhe springen, od koder: Heuschrecke, eigentl. die Heuspringerin; grški: spongia f., der Badeschwamm; nemški: Punge, f., der Pack; Buckel, m., der Höcker; nizkonemški: Pungel, das Bündel; benedsko-laški: ponga, Kropf der Vögel; rumunski: pungŭ, der Beutel. Diez, II., 53. Románsko je iz našega jezika. Slovenske besede: „pónglica, póglica, pógalica“ stojě namesto: „póngvica, pógvica, pógovica,“ ter znaćijo prvotno: der Knopf; der Knopf (Kopf) der Stecknadel. — Dve slovenski krájevni iméni sta od korenike pag, pog (ruski: pug): Zapózi, Zapógov, m. pl., vas za goró (za Šmárijno Goró), nemški: Seebach(!); Pogovnák, m., hrib blizu Litlje: pogov-n-ik, kakor ruski: pogov-ica. — Priméri: pogáća.

Ponjúšati, ponjúšam, v. pf. Podúhati; dazu riechen. Rihenberk. Namesto: po-ahati, novoslov.: po-ohati, po-vohati; za-torej bi se bilo nadejati obrazu: ponohati („n“ je vstav-ljen); a ruski je: njuhati, v., riechen, schnupfen; ponjuhati, v., riechen.

Popéti, pópnem, v. pf., popénjati, popénjam, v. impf. Anheften, heften. Krojáč ali švélja pópne prikrojěne kosove, predno je záčne šívati. Krás.

Póren, rna, o, adj. = prázen. *Izpórniti, v. pf.* = izprázniti. Sóska dolina. Na „porno“ je v malin prinesel. V Senožěćah. Staroslov.: pora f., die Kraft, Gewalt; ruski: pora f.,

die Zeit. Novoslov.: póren bi značilo: Zeit habend, müssig, leer; priméri staroslov.: prazdīnū, adj., leer, müssig.

Porépnik, a, m. Pri senénem vozu vrv, s katero se žrd pritegne in priveže za sovro. Vrème. Priméri: podrépica.

Poródnica, f. Die Wöchnerin. Kràs; Tolminsko.

Poséje (-sěj-), f. pl. Otróbi. Vas Krn. Tudi hrvatski.

Posévki (-sěv-), ov, m. pl. Otróbi. Ipavska dolina; Lašče.

Posévník (-sěv-), a, m. Slab kruh; kruh od posěj ali otróbov. Vas Krn.

Posíp, a, m. Kamenje, ki se posiplje po césti; der Schotter. Stópice na Tolminskem.

Posládek, dka, m. Dessert. Vas Krn.

Postranica, f. Obstranska deska pri plugu in pri pósteljišči. Sóška dolina.

Postréči, *postréžem* (-strěg-), v. pf., „koga“, a ne: „komu“. „Dobro ga je postrégel.“ Goríška okolica.

Postrójba, f. Dár, ki ga po dovršenem delu dá gospodar delavcem. Ta dár je navadno kruh, sír ali kaj tacega. Podkrnci.

Postróжити, *postrójim*, v. pf.; *postrójati*, *jam*, v. impf. Popráviti; reparieren. Tolmínsko.

Pošínen, a, o, adj. Sključen, grbast. Podkrnci. Podstava: šiba; šibiti se, sich biegen: koléna se mu šibé; strop se šibí, der Plafond senkt sich; strop se je pošínil, hat sich gesenkt. Krelj ima: ušabnoti, sich biegen: šib, das mit „šiba“ verwandt ist. Mikl. Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 350.

Potírki, ov, m. pl. Zadnje predívo, najslabéjše predívo. Poníkve na Št. Vidski gori. Priméri: túlji, m. pl.

Potmúrjen, a, o, adj. Potmúrjeno glédati = izpod čela glédati; finster darein schauen. Rihenberk. Podstava: tíma f., die Finsterniss. Priméri: nasamúriti se, v. pf., ein finsteres Gesicht machen: kaj si se nasamúril? Nasamúrjeno glédati, finster darein schauen. V Laščah. Staroslov.: posmurīnū, adj., finster; ruski: hmura f., eine dunkle Wolke, hmuriti sja, ein finsteres Gesicht machen; poljski: chmurawa f., das Gewölk.

Potóčina, f. Potokova struga; die Bachrinne. Vas Krn.

Potóřčina, f. Prvi mošt. Potóřčina je dobra pijača, ker ne napenja, kakor pripovedujejo. Rihenberk. Priméri: utóřčati se.

Povérek, *povérka*, m. Drog, na katerem se préko rame nosita dve véderci (vode, mleka); die Tragstange. Pri nas nosijo na povérku samo moški, a v Lahih sósebnó ženske. Vrsno na Tolmínskem. Priméri: podvóra.

Povodník, a, m. Veter pred nalívom, pred povódnjijo. Podkrnci.

Povónjati, *povónjam*, v. pf. Znači isto, kar ponjúšati. Rihenberk. Staroslov.: vonjati, v., riechen, namesto: on-jati, od koder: ahati, namesto: on-hati.

Póvraz, *povráza*, m. Držáj ali ročáj pri kotlu, jerbasu itd. Górenja Sóška dolina. Staroslov.: -vrěsti, -vrúžā (*vrěsti, vrzem),

binden, od koder je tudi: povréslo (-rěs-), n., das Garbenband, v Laščah, — a v Gorénjcih: povéslo, n.

Pozóren, na, o, adj. Prisójen; sonnseitig. Pozórna stran hriba = prisójna strán. Vrsno na Tolmínskem.

Požlépica, f. (s čistim „e“). Polédica; Glatteis. Kràs; v Laščah.

Praščáti, praščím, v. impf. Kričati, dréti se. „Otrok praščí.“ Vas Krn. — Staroslov.: praskavica, f., der Lärm; srbski: praska, f., das Krachen: ruski: praskū, m., der Knall. Primeri: vrščáti, vrščím, v. impf., kričati, dréti se. V Laščah. Od tod je popačena gorénjska beséda, rabéča tudi Prešírnu 65., 70., 71.: vršéti, vrším: vrsk, brechen, krachend brechen; lonec vrškne, der Topf bricht. Mikl. lex. 75.; staroslov.: vrškanije, n., das Weinen.

Pravica, f. Oblastvo; die Obrigkeit. „Pravica nam nij dala“. Polžáne v Istri.

Prebíválo, a, n. Želézén drog, s katerim se v kamen jame vrtajo. Vas Krn.

Preblískniti se, preblísknem se, v. r. pf. Prebliskne se, kadar se na oblačnem nebu pokaže kaka jasnína. Od tod tudi: preblísk, a, m. Podkrnci.

Preboléti, prebolím, v. pf. Ozdravéti, genesen; convalescere. Kràs.

Precvèsti, precvètem, v. pf. „Pót mi je precvèl skozi srajco“. Poníkve na Št. Vídski góri.

Préčiti se, préčím se (-préč-), v. impf. Grdo gledati se, préko se gledati. Krave se préčijo, predno se sprímejo z rogmí. Podkrnci.

Preglásniti, preglásnem, v. pf. Während des Läutens eine Pause machen. Ríhenberk.

Pregrábek, bka, m. Mésto na pokošenem travniku, kjer se je ográbek toliko razgrabil, da se ondukaj voz postavi in se potem senó od obeh straníj naklada. Sv. Jakob pri Savi. Ográbek, bka, m., pokošeno senó na eno mesto zgrabljeno, da se vkupe suší. „Ográbek ljudíj,“ eine Gruppe Menschen. V Laščah.

Prégrad, a, m. Sténa ali pretín pri orehu, jábolku; die Scheidewand. Stópice na Tolmínskem. Prégraja (prég-), f., v hlevu prostor pregrajen, v katerem je tele. V Laščah.

Prehudéti, prehudím, in: *prehudéjem*, v. pf. Pregnúti, durchfaulen. Vas Krn.

Prekopítiti se, prekopítim se, v. pf. Z višave nerodno pasti, prevrniti se, prekopicniti se. Goríška okolica.

Preležati, preležím, v. pf., bolezen, rekše, ozdravéti ob samem ležanji brez kacega zdravníka in brez léka. V Brkínih.

Prelójalice, f. pl. Silno in dolgo dežévje. Vas Krn.

Prélog, a, m. Ozdravel bi „prélogom“, rekše, ozdravel bi brez lekov in brez nobenega zdravníka, samó da bi mogel mirno lézati. Kastávščina. Glej: preležati.

- Preobráziti se, preobrázím se*, v. r. pf. Izpremeniti se. „Odkar je ta ból (bolézen) prišla na trto, preobrázilo se je pri nas vse življenje.“ Boršt v Istri.
- Prepetnájstiti*, v. pf., koga. Preváriti. Kràs.
- Preslégast, a, o* (-slég-), adj. Platno je preslégasto ali sploh tkanína, kadar se práza in se uže vidijo nitke; fadenscheinig; tudi glava je preslégasta, kadar je plešasta; njíva je preslégasta, če ima prazna, gola mesta mej vsejanim žitom. Senožéče. Ruski: perslega, die Schramme, der Fehler im Gewebe.
- Preščípec, pca*, m., in: *preščípek, pka*, m. Precép. „Ujél sem kačo v preščípec.“ Podkrcni.
- Pretvárjati se, pretvárjam se*, v. r. impf. Sich verstellen. Podkrcni.
- Prevlàč, áča*, m. Desna ročica pri plugu. Skrílje pod Čávnom. Priméri: plàz.
- Prévor, a*, m. Žléb práko céste v klanci. Ríhenberk. Priméri: polóžič. Podstava: pre-orati.
- Prevréditi se, prevrédím se* (-vréd-), v. r. pf. S težkim delom, zlasti vzdigovanjem težkih bremén bolečine dobiti črez pas; prevzdigniti se; einen Leibscha-den bekommen. Goríška okólica; Brda. Priméri: vréd, m.
- Přhati, přham*, v. impf. Pokašljéváti, ne da bi kaj pljuvál. Ríhenberk.
- Pričéliti, pričélim*, v. pf. Odlomljeno ali odkrhneno palico na konci z nožem gladko prirezati. Podkrcni. Začéliti, v. pf., isto. V Laščah. Podstava: čelo; „čelo“ dati.
- Priklékniti, prikléknem*, v. pf. Prvo sv. obhajflo prejeti; prvič pričestiti se. Kanál.
- Priséžnik, a*, m. Takó se v šali imenuje devetogúb, m. (der Blättermagen, der Psalter), in zató, ker velé, da je priségel, da ga živ krst nikdar čisto ne opere. V Brjah nad Ríhenberkom. — Ta želódec se v Senožéčah imenuje: devéta gúb f., (reci: devéta júb), a v Laščah: šestogúbec, bca, m.
- Prislójiti se, prislójím se*, v. r. pf. Prismoditi se (o jédi). Vas Krñ. Išči beséde: slój, m.
- Pritúliti se, pritúlim se*, v. r. pf. Sich ducken, sich an jemanden anschmiegen. Podkrcni.
- Prócep, prócepa*, m. Rakla, s katero se zažíga kôpa; die Quandelstange. Múne v Čííh.
- Prót, a*, m. Pálica v ribjo lov. Bílje na Ipavi. Prót, m., in: prótíca, f., der Knüttel. V Laščah. Staroslov.: praťu, m., virga; srbski: prut itd.
- Přsteneč, nca*, m. Prst predzadnji, na katerem se nosi navadno prsten; der Goldfinger. Goríška okólica.
- Přvník, a*, m. Prvi sir, narejen v planini. Podkrcni.

- Pùh, a, m.* Od hrvatskih prekúpecev kúpljeni prasci se na Krasu però z vodo, na kateri se je kuhalo bršlánovo listje (perje), da izgubé hrvatski „pùh“. Ròdik. Kadar otróci jeseni brkajo (išči te besede) oréhe, dobodo črne prste, in to črnino imenujejo Tolmínci: pùh, gen. pùha. Odrasli ljudjé se šalívo grozé otrokom, da jim bodo „pùh rezali“. Zlasti se taki otróci bojé žandárjev, ker jih ljudjé strašijo, da jim gredó „pùh“ rezat. — Pùh, m., der Dunst; tréščenega človeka „pùh“ omami, če ga trésk ne ubije. V Laščah.
- Pùhàti, pùhám, v. impf.* „Koruzà pùhà“, rekše, déla latíce; treibt die Kolben, schliesst in die Kolben. Ríhenberk. Priméri: izmétati se.
- Puhlíca, f.* Pusta in nerodovitna zemlja, ki se od zmrzáli rada privzdigne. Podkrnci; Lašče. Kmete okolo Šmárijne Gore imenujejo šalívo „puhlíčarje“, kakor bi iméli samo „puhlíčasto“ zemljo.
- Pùljka, f.* Pèčka jabolèna ali hruškova. Izréka se razno, in to v Koborídu: pùljka (pùlj-), a v Žábčah nad Tolmínom, menda po premótu (po metátezi): pljúka (pljü-), ter od tega potlej tudi: pljúka. Težka beseda, sósebnó kar se dostáje obéh podrúžnih obrazov: pùljka, in: pljúka. Priméri ruski: pùlja, f., die Kugel, pùlika, f., eine kleine Kugel, ein Kügelchen. Vender je vsa stvar na végalici. Zaradi izrékanja priméri: plígek, adj., in: pélek (v besédi: pléna, Schiefer). — Dostavljeno bodi, da Laščan govóri: pečèk (püčük), püčkà, m., der Obstkern.
- Páševnik, a, m.* Der Ladestock. Tolmínsko.
- Ràbiti, rábim, v. impf.* „Ta mreža mi rabi úže pet let.“ Gáziče na Krki. Staroslov.: rabiti, porabiti, sich dienstbar machen. Podstava: rabü, m., der Knecht.
- Rábnik, a, m.* Neka vrsta krompirja. Goríška okólica.
- Ràd, ráda, rádo, adj.,* rábi namésto pridevnika: „vesel“. „Ràd sem te videti.“ „Rada sem bila, pošiljati te v šolo.“ „Radi smo, ako prideš vsak dan.“ Sólkan. To je preporečfla vredno, ker je govórnéno čisto po staroslovénskem jezíku, a niti mej Kranjci nij še do konca zamrlo, ker povsód govóré: jaz „bi ràd“, da kúpiš; mi „bi rádi“, da pogledaš itd., kajti „bi“ je tukaj pravi (da-si nepregíban) aorist, ter znáči: ich wäre, wir wären itd., zatorej stóji namesto novjéšega: jaz „bi bil“ ràd; mi „bi bili“ rádi: ich wäre froh, wir wären froh. A nemčízna je: ràd iméti, gern haben.
- Rájati, rájam, v. impf.* od glagola: rodíti, gebären. V Brkínih.
- Rákla, f.* Dobro debéla in dolga pálica; kranjski: prékla. Sóska dolina. Na Bólškem in v Senozéčah: ráglja, f., isto.

- Ráklovec*, *vca*, m. Bežol, ki se ovija okolo rákel; die Stangenbohne. Tolmínsko.
- Rál*, *ralí*, f. Oránje; čas, kadar se orje. „To vino hranim za rál.“ „Ne vem, če ostanem do ralí.“ Ríhenberk.
- Rástiti*, *rástim*, v. impf. Betreten, befruchten (o kokóših in ptičih sploh). „Ta jajca niso ráščena.“ Rástiti se, rástim se, v. r. impf. Sich begatten (o ptičih). Kràs (Kóblja glava); St. Peter pri Goríci.
- Ráten*, *tna*, o, adj. „Glej, kakó rátno gré!“ rekše, po konci, moški. Poníkve na St. Vidski gori. A Laščan govori: ti nijsi nič rátnejši od njega, du bist um nichts besser. Od staroslov. beséde: ratí, f., der Krieg, to ne more biti, in druga slovanska naréčja ne znajo nič tacega. Podoba je, da imamo pred sobój nemško besédo: gerathen, od koder je novoslov.: rátati, in če se ne motim, slišal sem uže tudi: žito je ratnó, rekše, lepó „ratúje“; priméri tirol.-nemški: rätlich, rätli, rätling, adv., reichlich, ziemlich, sehr; bávorski: ractlich, rätle, rädle, adv., reichlich, od koder bi tudi utegnila biti Dalmatinova beséda: rédle, adv., „fríško, junačko“; vrhu tega pómni laški: ratto, adj., rasch: raptus. Diez, II., 55.
- Razčésniti*, *razčésnem*, v. pf. Na dvoje raztrgati. „Strela je drevo razčésnila.“ Razčésniti se, v. r. pf. „Otroče, glej, da se ne razčésneš!“ Senožéce; Kràs.
- Razčetrítiti*, *razčetrítim*, v. pf. Na kosove razsékatí, razdrobiti (kákó žival); viertheilen, in Stücke hauen. Razčetrítiti se, v. r. pf. „Otroče, glej, da se ne razčetrtiš!“ govori mati nemirnemu otroku, ki vedno lázi na višave. Senožéce. — Laščan govori: razčetrtàti, tám, v. pf., in vier Stücke reissen; zerstückten überhaupt.
- Razčúvati* se, *razčúvam* se, v. r. pf. Vollends wach werden. „Spál sem zeló trdno, kar me probudí strel, in takó sem se razčúval, da nijsem potlej mogel zaspati.“ Kràs.
- Razdrásati*, *am*, v. pf. Auflockern. „Fírtoh razdrásati,“ das Vortuch entschürzen; „razdrásana ščét,“ takó imenujejo žensko, ki je neskrbno obléčena, da je vse razvezano in rahlo na njej. A ta ščét (Kopfbürste) je od svinjskih ščetín, zeló takó narejena, kakeršne imajo suknárji, in ž njo si ženske češejo lasé. V Laščah. Podstava: rah, od koder tudi: ráhel, hla, o, adj., locker, zatorej namesto: razrásati, kakor: zdrèl, zdréla, o, adj., poleg: zrèl, zrèla, o, adj. (-rèl-), reif, in staroslov.: razdréšiti, poleg: razrèšiti itd. Priméri novoslov.: rašiti, v., lockern. Danjko, 244. Od tod kaže da je tudi novoslov.: (v) zdráhi, m. pl., Klatscherei, Postenträgererei, Intriguen: Auflockerung der Freundschaft; zdrahe

prenašati, delati; z dráhljiv, adj. V Laščah. Mikl. Gramm. I., 2. Aufl., 1879., 314., misli, da ta glagol slôve: razdrazati, namesto: razdrézati, razrézati, ker po Goriškem govoré tudi: rázati, namesto: rézati, schneiden; a to je taka pomota, kakor: izpodrézati, namesto: izpodbré(n)cati, kajti Dolénjci, koder je ta beseda navadna, povsod čisto izrékajo: razdrásati. Priméri: izpodbré(n)cati (v besédi: obréncelj).

Razhóden, dna, o, adj. Ausgedehnt, weitläufig. Mesto je razhódnó; župa je razhódna. Ríhenberk.

Razmázati, razmázem, v. pf. Verwöhnen, verzärteln. „Otrok je razmázan.“ Podkrnci. Srbski: mazati oko koga, streicheln, schmeicheln, maziti, hätscheln: obečava mu mazno na prazno; ruski: mazati sja kú komu, gegen einen freundlich thun, maziha, die Geliebte.

Razsípén, pna, o, adj. Razsípno je vse, kar se rado razsípje, na pr. kuhan krompir, žganci itd. Kràs. — Laščanu je to: razsípíčen, čna, o, adj.

Razslúti se, razslújem se, v. r. pf. Bekannt werden. „Hitro se je razslúlo po vsem Krásu.“ Kràs.

Razvédati se (-véd-), v. impf. Sich ungebührlich benehmen. Takó se govóri zlasti o taci h otroci h, ki se pretézajo ali valjajo po tléh. „Kaj se razvédaš?“ Podstava: vésti védem. Senožéče. Po drugi h krajih govoré: razvírati se, (i)zvírati se, zlécati se, — vse v istem poménu, a Laščan imenuje to: navédati se, (-véd-). Jednako se govóri: odvésti, odvédati, in: zvésti, žvédati, kar oboje znači: an Mann bringen. Obé ti besedi vé obílo nad polovico Kranjcev, a g. Cigale se ju vender še nekako nejevoljno brani.

Razvrt, a, o, adj. Ausgelassen. Razvrt otrok. Senožéče. Priméri: razvédati se.

Ráženj, nja, m. Povpréčne pálice pri gnojnem koši. Sv. Peter pri Goríci. To besedo je ljubeznívo spakudrál Ljubljančan: rájželj, rájželjna, der Bratspiess.

Réčica (rěčica), f. Mréžasta kózica na želodci ter na črévih; das Netz; omentum. Vrsno na Tolmínskem. Navadno se takózica imenuje: „pěčica“. Staroslov.: račica f., Behältnis, kar učí, da je: réčica namesto: račica; primeri: tréva poleg trava, das Gras, tudi staroslov.: réčino, n., das Kleid, poleg: raktlū, m., das Kleid, rakno, n., isto.

Réd, í, f. Vrsta pokošene trave. Bólc. V Ríhenberku se to imenuje: redílj, a, m. Staroslov.: ředū, m.

Rédčiti, rédčim (rěd-), v. impf. Trébiti kako pregosto rášče, na pr. koruzo, gozd, i. t. d. Podstava: řédük. Goriška okolica. Staroslov. je: řéditi, kakor se govóri tudi na široko mej zdanjimi Slovéni.

- Répkati, répkam*, v. impf., tudi: *repljāti, repljám*, v. impf. Páberkovati po trtah; im Weingarten Nachlese halten. Répkajo samó otrôci. Kràs; Ipavska dolina; Goríška okolica; Kanálsko. Priméri bávor.-nemški: rebeln, Trauben abrebeln, die Beeren davon abzupfen. Schmell.-Fromm. II., 6.
- Réplja*, f. (Morebiti: répulja.) Grôzdova véjica; srbski: ÷ehulja. „Daj mi répljo grozdja.“ Ipavska dolina; Goríška okolica; Kanálsko. Priméri: répkati.
- Resína*, f. = osína. Glej to besedo 2). Ríhenberk. Staroslov.: reša.
- Restálnica*, f., die Ratsche. Postójjina. Namesto: hrestálnica, f., priméri: hrèst, hrèsta, m., der Krach, Lärm, hreščáti, hreščím, v. impf., krachen. V Láščah.
- Resúlja*, f. Žena zmršenih lás. Vas Krn. Prim.: resína.
- Rešen, šéna, o*, adj. Rešéna méra, ein gestrichenes Mass. Vas Krn. Tudi: réšen, šna, o, adj.: rešán mérník, réšna méra; rešán keznánek. Vrsno na Tolmínskem; Koboríd. — Priméri laški: raso, adj., gleich, gestrichen, od koder bode tudi srbski: raz, m., das Streichholz, deščíca, s katero se žitu v mérníku vrh strani drgne; ladinski: rês, adj., ras, adj., gestrichen (vom Masse). Alton.
- Réz, rezí*, f., tudi: *rezína*, f., (rèz-), réd pokošene (posčéene) trave. Sliši se tudi: réz, a, m.; rezóvi, m. pl. Tolmínsko.
- Rézalica*, f. (rèz-). Izgága, das Sodbrennen. „Rézalica dère ali péče.“ To besedo vse takó, tudi „l“ v njej, govore ípavski Budánjci; a v Razdrtem pod Nanosom in v Dútovljah jo izrékajo: rüzávica. Na Bólškem se ta stvar imenuje: gorečíca, f. Miklošič pogréšno piše: riza-vica in proizvaja od podstave: rygati, ructare. Lex. 809. ter Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 352.
- Režáda*, f. (rüz-). Zmésno žito, pol pšenice, pol „reži“. Podkrnci. Kar se tiče obrazila, priméri srb.: ròsáda, f., slana, Reif (v Risnu), in: ròsáta, f., rosa, der Thau; -ada, -ata je laško obrazílo; vender priméri tudi: ržádec, m., lotus corniculatus, kar se zdí namesto: rožádec.
- Ríba*, f. Míšca; der Muskel. Takó se imenujejo sósebno debele míšce na nogah in rokah; der Wadenmuskel, der Oberarmmuskel. Goríška okolica; Sóška dolina. V Bólci je „riba“ tudi: Lendenbraten (Lungenbraten). „Ríbo sékati“, die Kraft des Oberarmmuskels (Beugers) mit einem Hiebe der Handschneide erproben. — V Sremu je ribíć, m., tudi Muskel; ruski: rybka, f., die Lendenmuskeln, der Lendenbraten, das Lendenstück.
- Ríti, ríjem*, v. impf. Iz zemlje kópati gomoljaste sadeže. Rije se: krompír (çompe), répa, korénje itd., a tudi trn iz kože. Tolmínsko. Priméri: obríti.

- Rízati se, rížem se*, v. r. impf. Igrati se. Rižejo se mlade živali (psi, mačke), a tudi otroci. Sv. Peter pri Gorici. Znano mi je, da se zagrebski dijaci igrajo igre „ríža (m.)“. Priméri laški: ruzzare, schäckern; ungewisser Herkunft, gleichbedeutend schweiz. rützen. Diez, II., 58.
- Robídnicá*, f. Sekíra, s katero se drva cepijo. Na Kranjskem sem čul: robílnica. Oboje je od: róbiti (raǵ-), sékati. Šenpas.
- Ročica* (rač-), f. Dél strešnega odra; der Pfettenbug. Vas Krn.
- Róditi, ródim*, v. impf. Skrbéti; Sorge tragen. Podkrnci. Takó so pisali naši stari: Trubar, Dalmatin itd., ter še zdaj govorímo: neróden, dna, o, adj., ungeschickt, eigentlich: unachtsam. Staroslov.: roditi, raditi, Sorge tragen.
- Rója*, f. Trstovje in druge povodne rastlíne vse skupaj; das Röhricht. Cérknica. Priméri: roje, f. pl.
- Róje*, f. pl. 1) Vodovája, zlasti pri mlinih; die Wasserleitung, der Mühlgang. Sóška dolína. 2) po raznih krajih kranjske zemlje róje, f. pl. imenujejo taka mesta, kjer ob deževji voda vstaje k višku iz tál; tudi vasí se imenujejo: Róje, f. pl., od koder prímek: Rójec. Pri Gorici so „Róje“ in „Rójice“ (Campagnuzza). Koreníka je „ri“, staroslov.: rinati, drängen, rējati, rēja, drängen; ruski: ručej rětū po pěsku (potok teče po pesku); od „ri“ je tudi: roj, m., der Schwarm. Od slovénkega je ladinski: roia, Bach, Wildbach, Mühlwasser, roiè, Wassergraben. Alton.
- Rónék, nka*, m. Viseč svét; po nekaterih krajih tudi: „vinógrad“, v istem poménu, kakor ipavski: „brég“. Goríška okolica. Na Vranskem jezeru (otok Cres) sem čul besedo: rúnka, f., v istem poménu; srbski: roniti, herabrollen machen: tiha voda brijeg roni; suze roniti; ruski: ronitī, ronjatī, fällen, fallen lassen; srbski tudi: runiti, abbröckeln.
- Rováš, váša*, m., das Kerbholz. Navadno sploh po Kranjskem; róš, róša, m., v Laščah; srbski: rovaš, raboš, rabuš; češki: rovaš, rabuš itd. Miklošič v slóvníku na 800. str. to primerja k besedi: rovū, m., die Grube, der Graben. — Nij slovanski, nego od laškega: rivescio, rovescio, in to, kakor Diez, I., 353. učí, od lat. reversus, die Rückseite, die Kehrseite der Münze, sploh: das Gegenstück.
- Rožánec, nca*, m. Podbôj; der Thürpfosten. „V rožancih sem stal.“ Tolmínsko
- Rúnje*, f. pl. Osépnice; die Blattern. Bánjščice; Tolmínsko. Laški: roǵna, Krätze, Räude, iz slovanskega. Staroslov.: runo, n., das Schaffell, das Vliess; novoslov.: rùno, rùna (reci: rùn-), -n., das Vliess. V Senožéčah. Dolénjec bi to izrékel: rùnò, rùnà; k temu novoslov.: rúnjast, adj.,

zottig, zerfetzt; hrvat.: runja, f., Hautausschlag, Räude; bolg.: runó, n., das Vliess, rúntav, adj., zottig; srb.: rúno, n., das Vliess; pómní: prodáo njívu pod runom = pod sadom ali plodom; srb.: runka, f., der Feldbeifuss, artemisia campestris, runje, f. pl., die Haarzotteln, runjav, runjat, adj., zottelig, rute, f. pl., die Haarzotteln, rutav, adj., zottelig, rita, f., zerfetztes Hemd, ritav, adj., zerfetzt; ruski: runó, n., die Schafwolle, das Schaffell, zerlumptes Kleid, das Gras, runka, f., die Pelzjacke, wollene Jacke, wollene Lappen, rytikú, m., über den Körper sich verbreitende Geschwüre; češki: rouno, n., das Vliess, rounaty, adj., wollig, runaty, runity, adj., zottig, runék, m., die Zotte; poljski: runo, ein Fell mit Wolle. Pojem teh beséd je: uneben, rauh, zottelig. Bolgarski obraz: runtav nam kaže, da srb.: rute, f. pl., rutav, adj. stoji namesto: rať-, na podstavi: run-o, zatorej namesto: run-t-; a v srb.: rite (namesto: ryte), f. pl., in v rus.: rytikú, m., vidimo „a“ oslabljen v „y“. Hohniku v oménjenih besédah se na videz protivi novoslovénska: ruta, f., das Tüchel, Schnupftuch, Halstuch, ker jo Dolénjec izréka: rúta, a primeriti je novoslov.: süženj, m., der Sklave, k staroslov.: sažinjí; novoslov.: zgrüziti se, zusammensinken, v Laščah, k staroslov.: gražiti, untersinken machen itd. Morda semkaj pristoji tudi kráška beséda: rúnda, f., ruta divaricata, z obrazílo: da, namesto: ta.

- Rúžiti, rúžim*, v. impf. Luščiti, na pr. gráh, bežòl; enthülsen. Senožéče; Krás. Glej: Žúriti. — Laščan „rúži“ tudi korúzo; entkörnen.
- Sáčiti, sáčim*, v. impf. Sè sakom ribe loviti (v motni vodi). Kostánjevica na Dolénjskem. — Na Ipavskem in po Krásu „sáčiti“ = gosto vino precéjati skozi vréčo, v kateri ostanejo dróžije. Beseda „sak“ je uže davno v slovanska narečja vzeta na pósodo; staroslov.: sakulú m., der Beutel; češki: sak; — ruski: sakú, m., der Sack, der Netsack, sačiti, v., mit dem Handnetz fischen.
- Sajénica*, f. Der Setzling. Mlada rastlína, katero je treba presaditi, da lepo vzraste. „Kápusne sajeníce“ itd. Vréme. Sajeníce, f. pl., mlade zasajéne trte; mlad vinograd. Okolo Čáteža na Dolénjskem. — Kápusne sajeníce okolo Prézda imenujejo: présad, sáda (prés-), m.
- Samokólnica*, f., der Schiebkarren. Bólc. Samotéžnice, f. pl., isto; okolo Bohínja.
- Samosévka* (-sév-), f. Divja hruška ali jáblana, in sploh rastlína, ki se je sama zasejála. Št. Vídska gora. V Ponikvah govoré tudi: samosójka. — V Laščah: samosévec, vca, m., krompír, ki se sam zaseje.

Sarabítka, f. Izrastek na šipku (*Rosa* sp.), ki je časi debel, kakor jábolko; der Rosenapfel oder Bedeguar. Dobrodób na Krásu. Namésto: srborítka, gratte-cul, imenovana tudi: piškobrba. Mikl. Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 305. Priméri: srbóvka.

Saramókel, *kla*, *o*, adj. Saramókel človek = suróv človek. Vas Krn. Namésto: siromókel, suromókel (syr-ovŭ, sur-ovŭ). Staroslov.: syrŭ, adj., nass, roh; ruski: moklyj, adj., nass geworden, nass: das Rohe wird als saftig, von Natur nass aufgefasst. V tej sestavljeni besedi imata obá nje déla ist pomén; tacih je več. V Grimmovem slóvníku: Knabenbube, a staroslov.: skralupa (skora + lupa) f., die Rinde: skora Rinde, lupiti abschálen; novoslov.: skralúb, škralúb (skora + lub) m., die Rinde: lub Rinde; poleg tega: skralúp, škralúp; staroslov.: skralušta (skora + lušta) f., die Rinde: novoslov.: luska, Hülse, luščiti, enthülsen; staroslov.: kolúsoha f., der Pfahl: kolŭ der Pfahl, soha der Pfahl; staroslov.: vrŭtogradŭ, m., der Garten: vrŭtŭ Garten, gradŭ Garten; staroslov.: vrŭtŭpogradŭ m., der Garten: vrŭtŭpŭ Höhle, Garten (eingeschlossener, hohler Raum), gradŭ Garten. Semkaj spada tudi staroslov.: brŭlogŭ m., die Höhle des wilden Thieres: br, hohl, tief, verschlingend, od koder novoslov.: br-n-a, f., Lett (der Letten). Megiser; staroslov.: brŭ-n-ije, n., Koth; novoslov., srb.: bára, f., der Sumpf: wo man in die Tiefe sinkt, a ruski: logŭ, m., die Schlucht itd.

Sčínoma, adv. Do céla, do konca. „Gosénice so zelje sčínoma (sčínoma) pojédle.“ Tolmínsko.

Sěč, (sŭč). To besedo sem slišal samó v réku: „kíslo je, kakor sěč.“ Na Krasu. Priméri staroslov.: sŭči, m., der Urin: sŭc-ati, v., mingere.

Sěčevina (sěč-), f. Kóšnja; die Mahd. Vrsno pod Krnom.

Sěčnja (sěč-), f. Dél gozda, ki je letos odločen v sékanje; der Schlag. Trnovsko-ídrjijski svét.

Séd, *a*, *o*, adj. (séd). Sív; séda glava = síva glava. Krás. Srbski: sŭjed, a, o, adj.; staroslov.: sědŭ, adj., ruski: sědój, adj., grau.

Sédno (sěd-), n. Konjska rana od sedla; na bolníku rana od premnoge in dolge léže. Eigentlich: Satteldruck. V Laščah.

Sélen, *lna*, *o*, adj. (reci: sév-). Preslán ali tudi záltav. Rabi samo o slaníni. Tolmínsko. Kaže, kakor da bi to bilo namesto: sólen, lna, o, adj., salzig.

Senosék, *a*, m. (sěnosěk). Kósec; der Mäher. „Senožet za šest senosékov.“ Lívek; Bólc; Podkrnci.

- Sévník*, *a* (sév-), m. Okrogla pletenica s póvrazom; sévec jo nosi na rôki; der Saatkorb. Goríška okólica. V Laščah: sejálnica, f. (reci: sújáv-), isto.
- Sikalica*, f. Handspritze. Otroci si delajo „síkalice“ z bezgovih véj. Sóska dolina.
- Sikav*, *a*, *o*, adj. (človek). Nestalen; flatterhaft. Vas Krn.
- Sikniti*, *siknem*, v. pf.; *sikati*, *síčem*, v. impf. Hervorspritzen. „Krf je siknila.“ Sóska dolina.
- Síniti*, *sínem*, v. pf. od v. impf.: *sijáti*, glänzen. „Kadar po dežji solnce síne, prilezejo modrási na dán.“ Koborídski Kót (Borjána).
- Sírčina*, f. Koruzna pálica; sírkova pálica. Vrème.
- Síršče*, *a*, n. Das Lab. Tolmínsko.
- Sírotev*, *tve*, f. Sírotka; die Molke. Bólc.
- Skálnica*, f. Voda, ki se ob dežévi nabère po globéliah na skálnatem svétu. V Suhu Krájini na Dolénjskem pastírji in potniki pijó skálnico. — Taka glóbel, v katero se nabíra ta voda, imenuje se: skálba (škálba), f. V Laščah.
- Skapljarica*, f. Nož, s katerim se skáplja. Ipavska dolína. — Skopíti, v. pf., evirare, in v Senožéčah govore tudi: skápljati, v. impf., isto.
- Skláda*, f. Die Fuge. Vrsno na Tolmínskem.
- Sklénica*, f. Die Flasche; tudi ledéna svéča; der Eiszapfen. Tolmínsko. Namesto: stúklénica; staroslov.: stíklénŭ, adj., gläsern, stíklénica, f., das Trinkglas.
- Skočídalo*, n. Sláp. Šenpas. Kaže, da stojí namésto: skočídlo, kakor govore Korošci, a mi velímo: skočílo; priméri srbski: Skókovac, kóvca, m., Name eines Wasserfalles. Vuk.
- Skonjáti*, *skonjám*, v. pf., koga. Prevariti; jemanden darankriegen, übervorthellen. „Skonjál me je.“ Goríška okólica; „okonjáli so ga.“ Senožéče. Od laškega: ingannare, betriegen; retski: enganar, anganar. Flaminio, 167., od koder tudi: okániti, betriegen.
- Skosíti*, *skosím*, v. pf. Razdrobiti, razbíti; einstampfen. Od dežja pokvarjena (razmóčena) opéka, ki nij še žgana bila, nego se je samó na solnci sušila, skosí se in potem z nova podéla. Bílje na Ipavi. Kosíti, kosím, v. impf., isto: kašŭ (kós), m., das Stück.
- Skrájenj*, *jnja*, *e*, adj. Der Letzte. „Skrajnji čas je uže, da greš.“ Vas Krn. Srbski: s kraja, vom Rande weg, izkraj polja, vom Rande des Feldes; ruski: skraj, adv., vom Rande, am Rande.
- Skránj*, *nji*, f. Čeljúst; das Kinn, der Kiefer; mentum. Górenja Sóska dolína. V Solkánu: skránja, f. V Koborídu je:

skránj, í, f. tudi sténa ali skala, pod katero bije voda, a na Krasu: skrànj, f., znači na ravnost „rob“, die Kante. Podkrnci „skranjí“ imenujejo ón dél pri vozu, v kateri je vlóženo ojí. Staroslov.: skranija, f., die Schläfe, tempora; novoslov.: skrenje, mentum. Megiser; češki: skraně, f. Mikl. lex. Na Dolénjskem blizu Lašč je vás po imeni: Škránjak, m.

Skripec, pca, m. das Gelenk. Podkrnci. Skripèc, pçà, m., der Flaschenzug. V Laščah; srbski: škrip, m. = precép, škripac, m., isto; on je u škripcu, in Verlegenheit; novoslov.: v skripcéh smo bili, isto; dekléta so vsa na skripcéh = vse žive in po konci so od mladósti; rus. skripü, m., das Knarren; die Enge, die Verlegenheit.

Skrkljič, a, m. Škrät; der Kobold. Podkrnci. Priméri srbski: skrkljušiti, niederdrücken; skrknuti se, dunkel werden.

Skrl, skrlí, f. Kamenéna ploča; die Steinplatte, Schieferplatte. Goríška okolica; Krás. Na Ipavskem tudi: skřla, f.; a v Laščah: skríl, ili (škríl), f., isto, in tudi vás je po imeni: Škrlovíca, f.

Skrlúp, a, m. Smétana (na Tolmínskem: smetána). Po Krásu in v Istri (v Hrušici) sploh navadna beseda. Podkrncem je: skrlúp óna skorja, ki se po dežji naredí na zemlji, kar Laščan imenuje: skralúb, skralúp, (škra-). O podstavi išči beséde: saramókel, adj.

Skrób, a, m. Sók od korúzne móke. Sovinják v Istri. Srbski: skrob, m., eine Art dünnen Mehlmusses, das Stärkmehl; ruski: skrobkij, adj., spröde, brüchig.

Skúla, f. Tvór, uljé, ogrèc (ako je gnójen). Vas Krn. Staroslov. skoljika, f., die Muschel; novoslov., srbski: školjka, f., isto; srb. školj, m., skopljen oven; ruski: skula, f., die Geschwulst im Gesicht. Od besede „skula“ je tudi novoslovenska pohabljenka: šóla, f., otók na človeškej in konjskej čeljusti; ruski: školj, m., der Geldbeutel; novoslov.: škúl, m., (reci: škülj), nekaka luknja. Po Dolénjskem, koder beséda: „Škulj“ rabi tudi v príimek, imajo: Škúljevo, n., ime neke vasí pri Laščah. — Jezik nam kaže: skol, in: skúl, a zmisel je: napéta, zatorej notri prostorna in zaradi tega tudi vótla stvar.

Skútnica, f. Neka juha, skuhana od skute. Tolmínsko. Laški: scotta, f., Molken, in kakor učí Diez, II., 63., namésto: excocta, imenovana tudi: ricotta, comask. scocia = excocta, kakor strechia = stricta; od tod je tudi nemška beseda: Schotten, m., Molken. Slovénski bi se pravílno pisalo: skóta, ker Dolénjec govori: skúta, a ne: skúta.

Skútnik, a, m. Nedožórel léšnik brez jedra. Górenja Sóska dolina.

Slámmik, a, m. Der Strohsack. Kómen na Krásu.

- Slávnica*, f., in: *slávinja*, f. Gód; Geburtsfest, Namensfest. Podkrnci. Priméri srbski: sláva. „Slavu slavi Kraljeviću Marko.“
- Sléme, slémena* (sléme), n. Gornja greda pri strešnem odru; die Firstpfette. Podkrnci.
- Slepnjáti, slepnjám* (slěp-), v. impf. Pri slabi luči kaj delati. Vas Krn.
- Slezéna*, f. Vránica; die Milz. Ríhenberk. Koroškoslov.: slázena; v Laščah: solzéna; staroslov.: slezena, selezena, slézena: selz, slúz; a slázena je také namesto: sólzena, kakor: slanóvrat, namesto: solnóvrat in hlám, namesto: hólím. Priméri: pódlinka.
- Slínkati, slínkam*, v. impf. Izbírljiv biti v hrani; zlasti o živíni. „Kaj slinkaš okolo?“ Podkrnci.
- Slój, a*, m. Suh veter; veter, ki suší. Vas Krn. Ta beséda bi utegnúla stati namesto: zloj, in to namesto: znoj, od korenike: gr, gor s podružnima obrazoma: zn, zl, brennen; staroslov.: znoj, m., die Hitze, novoslov.: znoj, m., die Hitze (a prvotno nikakor ne „Schweiss“); ruski: znoj, m., die Hitze, die Sommerhitze, die Schwüle; srbski: znoj, m., der Schweiss; ruski: zola, f., Asche; trockene Erde.
- Slovéčina*, f. Die Berühmtheit. Podkrnci.
- Slúto-*. To je rabéče samó sestavljenim besedam, in znači, da stvar nij prístna ali prava, nego da se to le dozdeva; isto, kar srbski: nazóvi-, nemški: After-, Schein-, in grški: pseudo-. Slúto- gospodár je človek, ki je po imeni res gospodár, a po resnici gospodári kdo drug. Vrsno na Tolmínskem. Staroslov.: slutije, n., der Ruhm, das Gehörte: sluti, slóvem.
- Smájen, jna*, o, adj., sliši se tudi: sméjen, jna, o, in: smíjen, jna, o, adj., presúh, sehr trocken, sehr dürr. „Smajna je trava, čimóta (porézani korúzni vršiči)“ itd. Goríška okolica in Tolmínsko. Smánja, f., velíka, prevelíka suša, ki požgè vso rast. „Taka smánja je, da nij móči pasti.“ Goríška okólica in Tolmínsko. — Staroslov.: smaglū, směglū, smuglū, smaglīnū, adj., dunkelbraun; posmagū, m., posmaga, f., ein Kuchen, posmagŋatiye n., dunkle Farbe; srbski: smagnuti, v., dunkel werden; sich sehnen; ruski: smaga f., die Hitze, Gluth, Flamme, Trockenheit; angebrannte, berusste Stelle; smažitī v., braten, schmoren; smjagnutī, v., trocken werden; smuglyj, adj., braun, brunnett itd. Priméri nemški: schmachten. Trój obraz te besede se kaže: smag, smeg, smug, a pojem je: Hitze, Brand, verbrannt, trocken, angebrannt, braun, dunkelfarbig. Novoslovénske

besede stojé namésto: smágün, smégün (smég-), ali še brže namésto: smázün, smézün; a smánja morebiti namesto: smáginja; tudi rúščina ima „j“ namesto „g“: smáivati (reci: smájivati), v., entkräften.

- Smétlj, a*, m. Oteklína, prísad. Podkrnci. Priméri: smetljáj, m.
- Smetljáj, a*, m. Znači to, kar nemški: der Brand, na žitu ali na človeškem telesu. Št. Andrež pri Goríci. Srbski: mètílj, m., der Egelwurm, smétljíka, f., der Auswuchs (na kukuruzovini); ruski: metýlí, tyljá, m., die Eintagsfliege; die Eiterung; novoslov.: metljáj, m., nekako uljé, tvór; metljáva ovca, ein an der Egelkrankheit leidendes Schaf. V Laščah. Metúljava ovca, isto. Na Krasu. Metílj = metúl, in ta beséda ne znači samó živáli, nego tudi otók tam, kamor tak metúl zanese jajca.
- Smók, a*, m. Znači isto, kar „sók“, der Saft. Staro Sédlo. Srbski: smok, m., die Zukost; prismočiti, v. pf., prismakati, v. impf., zubeissen zum Brote, gleichsam das trockene Brot befeuchten; ruski: smoklyj, adj., durchnässt, smoknutí, v., nass werden. Priméri: moker, nass.
- Smoljéneec, nea*, m. Kôsmat klobúk. Vrémé.
- Smrtnik, a*, m. „Drží se, kakor smrtnik,“ rekše, žalostno. Vas Krn.
- Sódij, a*, m. = sódec, sodník; der Richter; sódija, f., njega žena; sódijev, a, o, adj., sódčevo, sodníkovo, des Richters. Tolmínsko. Staroslov.: sądij, dije, m.; srbski: sudija, m., Richter; ruski: sudijá, m., f., der Richter, die Richterín.
- Solár, rja*, m. Solníca; das Salzfass. Tolmínsko. — V Laščah: solár, rja, m., der Salzverkäufer.
- Sopót, sopóta*, m. Sláp; der Wasserfall. Vrsno na Tolmínskem. Nad Škofjo Loko na Kranjskem je vas „Sopótnica“. Staroslov.: sopotŭ, m., der Kanal; srbski: sopot, m., také je mnogim studencem imé; ruski: sopotŭ, m., das Sausen, Brausen.
- Sórník, a* (sóvr-), m. Klin, ki gre skozi sóro (sóvro) in veže zadnji dél voza s prednjim délom. Goríška okolica.
- Sosédnja* (-séd-), f. Zbôr; možjé zbrani v posvét. Vas Krn. Podstava: so-sěsti se, sich zusammen setzen; eigentl.: die Sitzung.
- Sóvríca, f.* Babje pšeno; Graupe. Kanálsko. Namésto: sódríca, a to namésto: sódragíca, a to zopet namésto: sógradíca. — Na Bánjščicah se otroci igrajo neke igre, imenováne sóvríca-mávrica.
- Spahálník, a*, m. Dolg strúžec (óbel), s katerim mizár posname največje kosmatíne; nemški menda: Schrothobel. Št. Andrež pri Goríci. — V Laščah: pühálník, m., isto.

- Spásti, spádem*, v. pf. Einfallen, herunterkommen, arm werden, verkümmern. „Ej, kakó je ta človek spádel!“ Podkrnci.
- Speljáj, a*, m. Kar se enkrat pelje; eine Fuhre. „Tri speljaje drv.“ Ríhenberk.
- Spinkati, spinkam*, v. impf. Spéti, v náglici sešíti; zusammenheften. Vas Krn. Korenika: pñ-péti; novoslov.: pn, péti, spannen.
- Splázi*, adv. Vse vprék; in Bausch und Bogen. Tolmínsko.
- Spódnjejši, a, e*, adj. comp. od: *spodenj, dnja, e*. Slabéjše, manjše vrednosti; spódnjejše sukno, ein Tuch minderer Gattung. Podkrnci.
- Spóren, rna, o*, adj. Lange dauernd, ausgiebig. „Letos je senó spórno,“ téčno je, da-sì ga je malo. Povír na Krásu. Staroslov.: sporinŭ, adj., in Fülle vorhanden; srbski: spor, adj., lange dauernd.
- Spróha*, f. Obrabljena in zglodana metla. Vas Krn. Od laškega: sprocco, Reissbündel.
- Sprživ, a, o*, adj. Črvív ali črvojedínast (oreh ali léšnik). Vrsno na Tolmínskem. Priméri srbski: spržiti, v., pf., anbrennen.
- Srbóvka*, f. Šípkov plod; Hetschepetsch. Goríška okólica. Priméri: sarabítka.
- Srce, a, n*. Otlína sredi ogelne kópe, kjer óglar zanéti ogenj in zapali kópo; der Quandelraum. Múne v Číčéh.
- Srčen, na, o*, adj. Mežéven, vna, o. „Vijmo si piščáli, murve so uže srčne.“ Gorjánsko na Krásu.
- Srčnik, a*, m. 1) Srednji prst na roci; der Mittelfinger. Ipavska dolina. 2) Glavni steber pri stogu, ali tudi pri strešnem odru; die Stuhlsäule. Tolmínsko. 3) Srčni mehúr. V Laščah.
- Srép, a, o*, adj. (srép). Húd, a, o; strašen, šna, o. „Srépo ga je pogledal.“ Podkrnci. Staroslov.: sverépŭ, adj., svrŭpŭ, adj., wild.
- Sršéta, f*. V Goríški okolici to, kar „pftnik“ na Krásu. Sržét, m., isto. Na Tolmínskem. Od laškega: sorgo, sorghetto: sorgo, Moorhirse, sorgo turco, türkischer Weizen; benedško-laški: sorghèto, isto, kar „pftnik.“
- Stèblo, a* (stüb-), n. Kápusova sajeníca; die Krautpflanze. „Grem po stèbla.“ Bánjščice. Staroslov.: stĭblo, n., der Strunk.
- Steklenica*, f. Neka kožna bolezen. Izrinejo se mehurci ter se ognójé, a kadar se posušé, ostanejo po obrazu neke lise, podobne lišájem. Povír na Krásu.
- Stogljáj, a*, m. Jermen pri črevljih. Ipavska dolina. Na Krásu znáči „stogljáj“ tudi: spodnji obšev pri ženskem krílu. Staroslov.: zastoga, f., fibula; ruski: zastĕgŭ, m., der Knopfhaken; zastĕgati, v., anfangen zu steppen, zastĕgnuti, v., zuknöpfen, zuschnallen; zastĕzka, f., das Gesperr, die Spange.

- Stójina*, f. Plačilo od živine za pašo na planini. Kdor namreč néma svoje planine ali pravice do planinske paše, pogodí se s kacim gospodarjem in plača stójino, po toliko in toliko od vsake glave; das Standgeld. Górenja Sóska dolina.
- Stól bóžji*, der Regenbogen. Koboríd.
- Strgáča* = *ostrgáča*. Tolmín.
- Strmál*, i, f. Strmína, strm svét. Podkrnci. Strmòl, mòla, m., krájevno imé pri Cerkljàh; strmolè, éta, m., kdor strmo gleda. V Laščah.
- Strmeníca*, f. Veržica na ojesi, ki se pripne konju na homót (komát). Ponfke na Št. Vídski gori. Podstava: stremén, m., Steigbügel, staroslov.: strūmenī, m., isto: strūmū, adj., steil, aufrecht.
- Strohòl*, *strohóla*, m. Otlo deblo, dùplo; ein hohler Baumstamm. Vas Krn. Priméri: trohnéti, ním, v. impf., morsch werden, trhèl, hlà, ò, poleg: trhlèn, léna, o, adj., morsch. V Laščah.
- Strójiti*, *strójim*, v. impf., *postrójiti*, *-strójim*, v. pf. Narediti, popraviti. „Imate kaj strójiti?“ povprašujejo Rezijani, hodeč od hiše do hiše in stroječ kotle, ponve i. dr. st. Sóska dolina. Staroslov.: strojiti, v., impf., bereiten, machen ordnen, einrichten.
- Strúg*, a, m. Néko orodje, s katerim se žléb reže v les. Podkrnci; v Laščah.
- Suhóta*, f. imenuje se vsak prostor, ki je pod streho. „Ta ima več suhót, nego mu jih je treba.“ Kràs; Ipavska dolina; Goríška okólica.
- Súlj*, a, m. Leséna posóda, v katero se spravlja skúta. Górenja Sóska dolina. Priméri ruski: suleja, f., eine flache Flasche, suljakū, m., ein grosses Boot mit flachem Verdeck.
- Svétnik*, a, m. Práznik; Festtag. Kámenje v Ipavski dolini. — V Laščah: svétek, tka, m., isto: v svétek in v péték ima eno obleko. Podstava: svetū, adj., heilig.
- Svétovati*, *svétújem* in *svétovam* (svét-), v. impf., koga (a ne) komu). „Slabo si ga svétoval.“ Goríška okólica.
- Svitice*, f. pl. Prtnéne spodnje hlače, gače; die Unterhosen. Skrflje v Ipavski dolini; v Laščah. Staroslov.: svita, f., das Kleid; srbski: svita, f., das Tuch; ruski: svita, f., das Oberhemd, der Kittel. Primeri lit. kiautas, m., die Hülse, die weiche Haut um manche Früchte; lat. cutis; nem. Haut.
- Svojščina*, f. Sváščina, die Schwägerschaft. Mírno pod Goríco. Tudi: svák, m., stojí namesto: svoják; staroslov.: svojakū, m., affinis; novoslov.: sváščina, f., die Schwägerschaft; srbski: svojak, svak; ruski: svojakū; češki: svak; poljski: swak. Priméri: „svoji so si,“ sie sind

anverwandt. V Laščah. A „svák“ nij vsak, kogar Nemeč imenuje „Schwager“; Laščan in Srb govori: svák sem sestri svoje žene. Naši pisatelj v tem ostudno grešé.

Šámor, šámora, m. Neumen človek. Koboríd. V Laščah: šámer, mra, m., isto. Priméri staroslov.: čamūri, m. pl., ein gewisses Thier (nekak divji vol). Čámernik je primék v Ljubljani.

Šárast, a, o, adj. Písan, a, o, bunt. Podgórje v Istri.

Ščálja, f. Der Splitter. Podkrncí. Koreníka: skl, spalten, od koder tudi: skala; ruski: ščeli, f., die Ritze, Spalte; ščelupína (ščel + lupina), f., der Splitter (priméri: saramókel); uščelije, n., die Felsenkluft; od tod je tudi novoslov.: skeléti (skül-), v. impf., bolečina, katero kdo čuti, kadar se uréže ali zbóde: ruski: uščelití, in: uščemítí, v., einklemmen.

Ščeméti (ščümě-), *mím*, v. impf. Bolečina, katero kdo čuti, kadar ga kaj uščánc ali uščípnc. „Ščemí me; ščemélo me je; zaščémélo ga je.“ V Laščah. Ruski: ščemítí, v., klemmen, kneipen, drücken, pressen; ščómy, m. pl., die Presse, die Zange.

Ščénc, nca, m. Das Insekt. Sploh vsaka mala živalca, ki néma svojega imena. Grgar pod Sv. Goro. Staroslov.: štene, n., šteničí, m., das Junge, besonders vom Hund. Podkrncem je: ščénc tudi tečaj pri noži zaklepálniku. Koreníka zadnje besede: ščip, zwicken; a besédi: štene, n., šteničí, m., das Junge, s tem nijsta v zvézi.

Ščépec, pca (ščüp-), m. Toliko tobaka v nos, kolikor ga človek z dvéma prstoma zagrabi; eine Prise. „Ali mi daste ščépec?“ Sóska dolina; v Laščah. Primeri: ščénc.

Ščépériti se, ščépérim se, v. r. impf. Šépériti se, wichtig thun, den grossen Herrn spielen. Podkrncí. Ruski: ščeperití sja, breit, steif stehen; ščepetū, m., der Putz, der Staat; novoslov.: razčépériti se, v. pf., široko stopiti. V Laščah; ruski: ščepatí, v., spalten, zatorej isto, kar: cépiti, skepatí, scépiti. Primeri: ščépéti.

Ščépéti, ščépím, v. impf. Skeléti, péči: brennen (von der Wunde); beissen (von ätzenden Flüssigkeiten). Goríška okólica; Sóska dolina. Primeri: ščépériti se, in: ščálja, f.

Ščétina, f. Ozek svet mej dvema njívama. Bólc.

Ščíndra, f., in: ščina, f., der Splitter. Tolmínsko; škíndra, f., isto, okolo Turjáka in Iga. Primeri ruski: ščedra, f., ščedrina, f., die Narbe, ščedruška, f., die Blatternarbige; in staroslov.: kađrjavū, adj., kraushaarig (zottig), hrv.-slov.: kundraste halje, zottige Kleider. Habd. Adam., 141., in tudi novoslov.: candra, f., der Fetzen; maloruski: cundravyy, adj., zerlumpt. Mikl. Gramm. II., 221.

- Ščipálka*, f. Na konci preklana pálica, s katero se méče kámenje; die Schleuder. Goriška okólica; Ipávská dolina. V Laščah je to: lučálnica.
- Ščirjevec*, vca, m. Tvór, uljé; Geschwür, Abscess. Vrsno na Tolmínskem. Staroslov.: čirŭ, m.; novoslov.: čiraj, čirjak; hrvatski: čirjak; srbski: čir; ruski: čirej, rŭja, m.
- Ščrkati*, *ščrkam*, v. impf. Einen zirpenden oder knarrenden Ton von sich geben. Jeréb, kobŭlica, lésni črv, ura itd. ščrka. Goriška okolica; Sóska dolina.
- Ščrléti*, *ščrlím*, v. impf. Ptič ščrlí; zwitschert. Podkrnci.
- Ščúra*, f. Ozka ulica mej dvema hišama. — Bánjščice. Od laškega: scuro, adj., poleg: oscuro, adj., dunkel, finster, kar je od lat.: obscurus; novoslov. ob laškej meji in tudi hrv.-slov.: škúr, adj., dunkel. Habd.; a pómneti je, da Kráševeci govoré: čüpim, ich kaufe, namésto: kúpim, kjupim, in takó je tudi: ščúra (recte: ščúra) namésto: škúra, škjúra. Priméri krájevni imeni: Ščúďŭnj, Čűbed, namésto: Skűďŭnj, Kűbed.
- Šěškati*, *šěškam*, v. impf. Prézati pri kaci pojédini. Šěškar = préžalec; šěškarica = préžalka. Po vsem Goriškem. — V Laščah: šěškati, našěškati koga, tepsti, preťepsti; ruski: šesók, šká, m., der Itiss. V Ríbnici je: Šěšek, ška, navaden príimek; lit. šeskas, m., šeska, f., der Itiss; der Plumpsack, mit dem bei manchen Spielen Schläge ausgetheilt werden.
- Šěšljáti*, *šěšljám* (čist „e“), v. impf. Tiho govoriti, šepetati; flüstern, zischeln. Podkrnci. — V Laščah „sesljá“, kdor govori „s“ namesto „š“. V bélih Kranjcih: nanj súsajo, man hat ihn im Verdacht (man zischelt); ruski: sesěkatŭ, v., lispeln, šušukatŭ, v., flüstern, zischeln.
- Šíbek*, bka, o, adj. Kdor nij močen, tak je šíbek, rekše, slab. Šíbák mladénič, šíbka dékla, šíbko vino. Ipávská in Sóska dolina. Priméri: pošínen, adj.
- Šibra*, f. Das Schrot, Schrotkorn. Ipávská dolina; v Senožéčah. — V Laščah: šibra, f., der Steinsplitter; od nem.: der Schiefer.
- Šija*, f. Tílnik; der Nacken. Koboríd. — V Laščah: šíjnjak, m., isto. Staroslov.: šija; srb.: šija; rus.: šéja.
- Šiják*, a, m. Das Rheuma. Ríhenberk. Priméri: šija.
- Šiška*, e, f. Gléženj, der Knöchel. Goriška okólica. Staroslov.: šiška f., der Gallapfel; der Kegel; srb.: šiška, f., der Gallapfel; rus.: šiška, f., die Beule am Körper, der Knollen, der Fichtenzapfen, der Knöchel. Kaže, da spada semkaj tudi: češárek, rka, m., der Fichten-

- zapfen. V Laščah. Priméri srbski: šiška, in tudi: šešarica, f., šešarka, f., der Gallapfel.
- Šiválnica*, f. = igla; Nähadel. Vas Krn. — V Laščah: šiválnica, šiválnka (-vávň-), šivánka.
- Škínja*, f. Švélja, die Nähterin. Sóska dolina. Namésto: švkínja, šüvkínja. „Mojškra“ je od laškega: maestra.
- Škrgála*, f. Die Ratsche. Vrémé. — V Senožéčah: skržát, žáta, m., isto; — v Laščah: škrtati, škrtam, v. impf., knirschen, namesto: škrgtati; staroslov.: skrügati, skrügütati, skrüzítati, knirschen; skrüzítü, m., das Knirschen; srbski: škrgútati, škrgútnuti, knirschen; škrgút, m., das Geknirsch.
- Škrñec*, *nea*, m. Malovreden otročji nož; kranjski „pípec“. — Škrñjáti, v. impf, s tacim nožem rezati. Podkrnci. Staroslov.: krñňü, adj., verstümmelt; srbski: krñj, adj., krñjav, adj., splitterig, krñjača, f., ein abgebrochenes Stück. Od tod je tudi gora „Krn,“ po kateri se menda Rimljani našim starim vzdéli ime „Carni“.
- Šóbiti se*, *šóbim se*, v. r. impf. Usta na jok zbirati. Prezirljivo: šobáčiti se. Ríhenberk. V Laščah: šóbo napénjati, isto; šóba, f., schnauzenartiges Maul; šóbast, adj.; ondukaj „šóba“ znači tudi ón lés, ki si ga črévljar dene na koleno ter vrhu tega lesa úsnije a vrhu úsnija potézni jermen (kneftro); hrv.-slov.: čuba, f., die Unterlippe. Habd. Adam. 235. — Priméri: góbec (gab-).
- Štrkalica*, f. Lók v otročjo igračo. Bilje na Ipávi.
- Štrkati*, *štrkam*, v. impf., Kápati (o dežji), tröpfeln. Sóska dolina. Koreníka: strk, stechen.
- Štrkóč*, *i*, f. Majhen dež; der Strichregen. „Če ne pride kaka štrkóč.“ Rávne nad Lívkom.
- Štúla*, f. Klobukovo oglavje. V Laščah. Od némškega: der Stollen.
- Štúla*, f. Krava brez rogóv. Podkrnci. Namésto: šutúla, šütúla; srb. šut, adj., ohne Hörner, šütálj, m., Messer mit kurzem Griff; rus. šutyj, adj., ungehörnt. Končnico ima „štúla“ tákšno, kakor novoslov.: žmúla, f., ein bauchartiger Auswuchs an Buchenbäumen, v Laščah, in srb.: gromúla, m., ein sehr grosser Mensch.
- Šúliti se*, *šúlim se*, v. r. impf. Smúkati se (okolo človeka). Otrok ali pes se šúli. Ipávská dolina.
- Šútec*, *tea*, m. Norec, nespameten človek. Šútast, a, o, adj., norčav, a, o. Kót pri Koborídu in tudi Podkrnci. Staroslov.: šútiti, v., scherzen; ruski: šutiti, v., scherzen, šütü, m., der Possenreisser, Narr.
- Švigla*, f. 1) Jérbas, pleténica; der Korb. Kámeno. 2) Dolga a tenka stvar: človek, drevó. V Laščah. Da je ista beseda, kakor némška: schwingen, nij dvojiti, in v slo-

vánščino vzeta menda na pósodo; priméri vender tudi ruski: svigati, v., sich herumtreiben, eilen, laufen; srbski: švigar, m., das Stück der Peitsche, das schnalzt, knallt, švagati se, träge gehen.

- Tà*, conj. Sàj; ja doch. „Tà rekel sem ti, da ne hòdi.“ Ich habe es dir ja doch gesagt, . . . „Tà mári ostanem domá.“ Ich bleibe doch lieber zu Hause. Sv. Peter pri Goríci. Staroslov.: ta, und, dann; srbski: ta, doch, ta — ta, sowohl — als auch.
- Tájba*, f. Das Längnen. „Spustil se je v tajbo“. Ipávská dolina; v Laščah.
- Tegínja*, f. Omótica, omedlévica. „Prišla mu je „teginja“. Kràs. — V Laščah je: tegínja, dringende Eile: kakšna tegínja ti je, da takó hitíš?
- Takóten*, *kótna*, o, adj. To, kar tekovíto, téčno; gedeihlich. V Laščah.
- Telésnica*, f. Dríska, griža; die Diarrhöe, der Durchfall. Bólc.
- Temáčen*, *čna*, o, adj. Nekoliko temno, mračno; dämmerlich. „Ne beri, uže je temáčno.“ Podkrnci.
- Temnice*, f. pl. Kraj na ónem svétu, kjer bivajo duše nekrščenih otrók. Staro Sédlo; v Laščah.
- Tenčica*, f. Tenka zemlja, rekše, rodovíta plast je tenka. Nasprotna je: debelíca. Tolmínsko.
- Tènek* (tün-), *nka*, o, adj. Pri tehtnici v poménu: slab ali skóp. „Pet kíl tenke vage.“ Ríhenberk.
- Tèpelj*, *lja*, m. Křcelj; der Klotz. Vas Krn. Morebiti zató, ker se na njem séka; priméri staroslov.: toporŭ, m., die Axt: tepsti, tepem.
- Teráč*, *áča*, m. Blato s cést in iz luž, tudi z blatom poméšano plávje, ki ga ostavljajo povódnji za sobój. Vozijo ga na njive. Goríška okolica. — Od laškega: terraccia, Erde (verächtlich); retski: terratsch, Grund, Boden. Conradi.
- Térnjak*, a, m. Kruh od pírjevice (Spelt). Gorjánsko na Krásu. A v Skriljah (pod Čávnom) se kruh od méšanega žíta imenuje: tírník.
- Teselíca*, f. Široka tesarska sekíra, s katero se „obtesávajo“ hlodi. Ipávská dolina.
- Tesúlnik*, a, m. Křcelj, na katerem se tréske „tešejo“. Podkrnci.
- Tésla*, f. Isto orodje, kakor „teselíca“, v Sv. Petru pri Goríci. A Podkrncem je: tésla orodje v dólbenje lesénih posód. Pri kranjskih Slovénih je to orodje često srednjega spóla: téslo, a, — a ne pòvsod; v Laščah: tésla, f.
- Tláček*, *čka*, m. = motóvček; der Querl. Sv. Peter. Koreníka: tlúk, schlagen.

- Tolcín*, m. Jábolčen ali hruškov mošt, kadar je „tolčen“ s tolkáčem, a ne těščen (préšan). V Laščah.
- Tolčálnica*, f. Plošnjáto poléno, s katerim se perílo tolče. Tolmínsko. Priméri: lopúška (tudi: lopúčka).
- Tolkáč*, a, m. Der StampfSchlägel. Tolmínsko; v Laščah.
- Tolkjáti*, *tolkljám*, v. impf. Na zvonove biti, pritrkovati. Ríhenberk.
- Tónčič*, a, m. Črv v jábolkih ali hruškah. Staro Sédlo. Staroslov.: pritonü, m., der Zufluchtsort; srbski: zaton, m., der Meerbusen, suton, m., tiefe Dämmerung; ruski: zatonü, m., überschwemmte Gegend; lange, flache Bucht des Flusses. To nam kaže, da je podstava: top, ter da „tončič“ stoji namesto: „topnič“, in znači: nótranjo, skrito stvar. Priméri: otón.
- Tôpot*, *topóta*, m. Hrup, ki ga delajo konjska kopíta, ali tudi ljudjé, hodeči po trdih tléh; das Getrampel, das Stampfen. Kràs; Ipávsko dolina. Staroslov.: tûpütü, m., topotü, m., der Lärm; priméri novoslov: tûptáti.
- Trábje*, a, n. Sprédnje trabje, zadnje trábje. On dél voza, ki je vtaknen mej podvóz in mej ôplen. Vólče na Tolmínskem. Trábelj, blja, m., v Laščah; trábje, jésa, n., v Lóškem Potoku.
- Trágati se*, v. impf. Trága se mi (to delati) = toži se mi, ne ljubi se mi. Stópice na Tolmínskem. Utrága se mi delati. V Laščah. Od némškega: träge. Trágljiv, adj., träge; trágljivec, der Träge; trágljivost, die Trägheit. V Laščah.
- Tráp*, *trápi*, f. Glej: trábje. Sv. Peter pri Goríci.
- Trébé*, adv. = tréba. Podkrnci; na Dolénjskem okolo Trébnjega. Staroslov.: trébé, adv. = tréba.
- Trébjé*, *jésa*, n. = trábje = tréblji = tráp. Poníkve na Št. Vídski gori; priméri staroslov: trava, poleg: tréva, das Gras.
- Tréblji* (*tréb-*), m. pl. Vas Krn. Glej: trábje, trébjé, n.
- Trébnik*, a (*tréb-*), m. Neke vrste žrebelj. Poníkve na Št. Vídski gori.
- Tréčákovica*, ali: *tréčákovica*, f. Na Št. Vídski gori (v Poníkvah) také imenujejo svinjo, ki se je jeden krat oprasíla in se čuva še dalje za pléme. Znači svínjo treh lét, in stoji namésto: tretjákovica; staroslov.: tretijakü, m., der dreijährige; tretijaky, küve, f., die dreijährige: junica tretijaky. Priméri: tretjákovica.
- Trésa*, f. Vzvišen svét okolo drevés. Kràs.
- Tresilnik*, a (*trés-*), m. Poléno, od katerega se tešejo „tréske“ v svečávo. Sv. Peter pri Goríci.

- Tretjakovica* (*trečakovica*) f. Senó tretje kôšnje. Ríhenberk. Po Sôškej dolini se to imenuje: „vnuka“. Priméri: trečakovica.
- Triščáti, triščím*, v. impf. V kako drobno stvar v eno mér gledati; stieren. „Kaj triščíš v bukve?“ Podkrnci.
- Trnác, a*, m. Bèt v pinji, kjer se maslo déla. Vas Krn. Od laškega: tornare, drehen, wenden, umkehren, tornó, Drehbank, Umlauf; ladinski: torné, drehen; retski: tuorn, ter poleg tega: trejer (Dreher). Flaminio 309. V Laščah je: kolčé, á (namésto: kolčjé, já) n., der Butterstempel, eigentlich: das Rad, koló, ker je okroglo; staroslov.: kolíce n., der Ring, zatorej bi ta beseda staroslovénski slula: kolíčije; jednako so stvorjéne naše besede: grôzdiče, dréviče itd., kate Ipávcu po staroslovénskem načínu služijo samó v obrazu: grôzdice, drévice (staroslov. dréviyce: dréviye); podstave besedi „grôzdiče“ so: grôzdije, grôzdijce, grôzdijčije, zatorej se prav piše: grôzdijčje, ali: grôzdičje, kakor to rés tudi izgovarjajo okolo Krke. A besedo: „kolčjé“ také sklanjajo: im. kolčjé; rod. kolčjá; daj. —; tož. kolčjé; mest. kolčjéj (jě); druž. kolčjém.
- Tróba*, f. Trobéntica, ki si jo na vzpómlad napravijo otroci od ljubja. Goriška okolica. — V Skríljah je to: prda. Staroslov.: trába, f., die Trompete; srbski: truba itd.
- Trováti, trájem*, v. impf. Vergiften. „Časi je bilo v Krki vse polno rib, ali zdaj so jih prognali, ker jih uže vsak smrkavec trúje.“ Gáziče na Krki.
- Trovílo, a*, n. Strúp, das Gift, der Giftstoff. „Zdaj vsak kramar prodaje trovílo.“ Gáziče na Krki.
- Trs, a*, m. Koruzna latíca brez zrnja. Kràs.
- Trsen, sna, o*, adj. Meso je trsno, rekše, brez soka; pusto in trdo; záhe. Trnôvo v Gozdu.
- Túlji, ljev*, m. pl. Najslabéjše predívo, ki se vender še dá presti. S tacega platna ima pastír rjuho, časi tudi srajco. Póníkve na Št. Vidski gori. — Miklošič: tule, pl., neben: otre, pl., beim Hecheln herabfallender Flachs: tulava (recte: tulova), otréva (ě?) srajca. Oberkr. Gr. I., 2. Aufl. 1879., 328. — Staroruski: votolénü, adj., aus den Acheln des Flachses gemacht; ruski: votolovyj, adj., aus grober Leinwand gemacht. Priméri: potírki, m. pl. Koreníka obéma besedama je: tr (tl): tréti (lán). Priméri tudi: zádol, adj.
- Túrka*, f. Krompír. Bánjščice.
- Udán, a, o*, adj. Vlážen, moker; feucht. Vas Krn. Udáti se, v. pf.; udájati se, udájem se, vb. impf., nachgeben: deskà se udáje. V Laščah.

- Udāti se, udám se*, v. pf., v koga. Jemandem nachgerathen. „Udál se je v očeta; udála se je v mater.“
- Udrgóriti se, udrgórim se*, v. r. pf. Ujeziti se, šóbo napéti; schmolten. Vas Krn. Utegnilo bi stati namesto: udrehóliti se, udrhóliti se; staroslov.: drěhlŭ, drŭhlŭ, adj., mürrisch. Priméri: otrésen, sena, o, adj.
- Ujéd, ujedí* (-jéd-), f. Bauchgrimmen, Kolik. Istra; Kràs; Sóska dolina.
- Ulékniti se, uléknem se*, v. r. pf. Udāti se, podati se. „Ulékne se“ vsaka vlačna ali prožna stvar, na pr. mehka postelja, kup listja, itd. Podkrnci. Ulékne se tudi voda, réka, kadar o povódnji pade, v Laščah: lëk, biegen, lăkŭ m., der Bogen.
- Upěš*, adv. = pěš; zu Fuss. Sv. Peter pri Goríci.
- Usíhati, usíham*, v. impf. Sušiti se, giniti (od žalosti, od péče). Podkrnci.
- Uskóčiti se, uskóčim se*, v. r. pf. Stisniti, skrcíti se. „Sŭkno se je uskočilo,“ das Tuch ist eingegangen. Kràs; Lašče.
- Usíhel, hla, o*, adj. Slabóten, bléd, nezdrav se vídeti v lice, izza kake bolezní; tudi zdrav človek je „usrhel“, ako ga mrázi. Podkrnci. Hrvatje govore: srhovi me prolaze, es schauert mich. „Strhèl je v obraz; strhlò lice ima; lasjé mi sršé,“ starren in die Höhe. V Laščah. Staroslov.: srŭhŭkŭ, adj., in die Höhe starrend, rauh; novoslov.: srh, m., der Schauder. Janežič. Koreníka: srh, strh, in die Höhe fahren, od koder: stráh, der Schrecken.
- Ustek* (úst-), *ústka*, m. Toliko, kar se jedenkrat dene v usta; der Bissen. „Ustka kruha mi nij dal.“ Ríhenberk.
- Ušén, a*, m. Der Rothlauf (kožna bolézen). Ipávská dolina. Namésto: pšen (píšenŭ), kakor po nekaterih krajih govore tudi: uséno, n., gestampfte Hirse, namésto: pséno; staroslov.: píšeno. Koreníka: pŭh, stossen, ausschlagen, ker se v tej bolézni koža „izpŭhúje“.
- Úšti* (reci: úšti), *úštij*, f. pl. Na „úštih“ se velí nekej njívi, ki mejo delí z njívami druge vasí. V Dólenjih Rétjah pri Laščah. Vrhu tega: úšti, úštij, f. pl., neka vás, ki jo urádujki v svojih némških spisih imenujejo „Ustje“. Freyer, Ortschafts- und Schlössernamen, 132. Nij dvojiti, da je staréjše lice bilo: Ustje, n., die Mündung. Podstava: staroslov.: ustŭ, f., die Mündung. Téze je povédati, zakaj ima beseda: úšti v sebi „št“; kajti če podložimo: ust, in dodamo obrazílo: jŭ, dobodemo novoslovénsko lice: úšč, a ne: úšt. Nikakor menda nij misliti, da bi taka neprvotna beséda, kakeršna je „ušč“, k sebi jemala tudi še obrazílo: tŭ, od koder bi

potem vzrasla neprijétna gruda: uščet, česar bi slovenski jezik rés ne mogel drugače izreči, nego li: ušt. Vrhù bodi opómeneno, da ima beseda: ústje v slovensčini mnogo nejasnih podrúznih obrazov: ístje, ístij, f. pl., die Ofenmündung, v Laščah; ístniki, m. pl., die Ofenmündung, v Povirji na Krásu. Ruski je to: ustije, n., ter novoslov. v Brézovici pri Ljubljani: ústje, n.; a Gorénjci velé: stéje (stě-), f. pl., poleg: mestéje, f. pl. (mestě-, v zlogu „me“ je čist „e“), die Ofenmündung. Zadnja beseda je običajna okolo Rádovljice, a pri Litiji: mŭstéje (-stě-), f. pl., isto; staréjša čéščina ima: nĕstĕje, f.: wniestiegi, fornace; kopetna niestiege, clibanus fumans. Jagičev Archiv, V., 103. — Tudi neka druga beseda kaže tak nerazúmen „št“ v sebi: brbúšt, (pravočist „u“, ker govoré: brbúšt) m., ein schnell und plump in etwas hinein fahrender Mensch. V Laščah. Priméri srb.: brbúčiti, v., pf., schnell hinein fahren, tumariti u što rukom ili glavom; brbúkati, v. impf., sprudelnden Schall hervorbringen; brbótati, v., isto. Če novoslovénskej besedi vržemo podstavo: brbúk, to dobodemo: brbúč, katera beseda žive rés ter je príimek po Ipávskem svétu; a denemo li v podstavo: brbúsk, ali: brbúst, to od obéh dobodemo samó: brbúšĉ, a nikoli ne: brbúšt. Vidimo, da se v noveji slovensčini res nahaja neraztolmačena glasovná združba „št“. Jednako nerazumen „št“ je v srbskej besedi: njĕmŭšti: njĕmŭšti jezik, die Sprache der Thiere. Miklošič našteva še nekoliko jednakih, in to srbski: glava glavušta, čorba čorbušta, popa posipušta, srijeda sredušta, kakor on sodi, šálive beséde v pripóvedkah, stvorjéne po staroslovénskikh deléžnikih zdanjega časa, a vender je srbski tudi: letušti, fliegend, sušti, ipsissimus. Gramm. II., 204. — Priméri v dodatku: kúšter, m., béšter, adj., klĕštre, f. pl.

Utĕči se, utĕčem se, v. r. pf., h komu. Pri kom iskati pomoči; Zuflucht nehmen. Sóska dolina; v Laščah.

Utóhniti, nem, v. pf. Izpríditi se, pokvariti se (o jedilih). „Utóhla moka“, ein dumpfiges Mehl. Vas Krn. Priméri: zatóhniti.

Utóliti, utólim, v. pf. Pomiriti, utolážiti otróka; das Kind stillen. Tolmínsko. Podstava: tol, od koder tudi: tol-ážiti, trósten; staroslov.: toľiti, besánftigen.

Utór, a, m. Zaréza pri dogah; ón dél sóda (obód), ki strĕí nad sódovim dnóm; die Kimme. Sóska in Ipávská dolina. V Bíljah na Ipávi izgovarjajo: vitór, kakor: vigór, namésto: ogór; staroslov.: *agorĭ, in iz tega se vidi, da

bi ta beseda v starej slovénščini, katera je néma, slula: vatorŭ, ter novoslovénski pravilno: otór, votór; srbski je: utor, m., utore, f. pl.; ruski: utorŭ, m; poljski: wator, m.

Utórčati se, utórčam se, v. r. pf. Nacedíti se, nakápati se. „To se je utórčalo,“ to se je nacedilo. Ríhenberk. Priméri: utór, m., in: podčépina f.: kar se nacedí od čepa (Zapfen). Išči beséde: potórčina, f.

Utóriti, utórim, v. pf. Sódu vstaviti dnò; den Fassboden einsetzen. Sòška dolina. Priméri: utór, m.

Utr (útr), útra, m. Pohójena in „utrta“ tla; festgetretener Boden. „Pojdimo igrat se tja na útr.“ Podkrnci. Srbski: utrènik, m., die Heerstrasse, via trita: utrta tla.

Utrkúiti, utrknem, v. pf. Prenehati (o bolečini). Vas Krn. Morebiti namesto: utrgniti; srb.: utrgnuti se, zu Ende gehen; nestati.

Vábiti, vábim, v. impf. Prvič k maši zvoniti (ob nedéljah in svétkih). Ríhenberk; v Laščah. Išči tudi: znániti.

Vábljenica, f. Žléb práko céste (v klanci), po katerem se voda odtéka, in ki je ob jednom tudi v počivališče vpreženi živali. Skrílje pod Čávnom.

Vádla, f. Omélo (métla) pri krušni péči; der Backofenwisch. Tolmínsko. Koroško-slov.: vadl, Muckenwedel. Megiser. Retski: vadel, kropílo, múhovnik, pahálo. Flamiuo, 62. ter 78.; tirol.-ném.: der Wad'l, Wód'l, Werkzeug, womit man wehet, fächelt oder besprengt; novovisokóném.: der Wedel.

Vádlje, válje, váljce, adv. Takój, máhoma; also gleich. Kràs; Istra. Miklošič učí: valje, vüle, statim, ist wohl: vŭ dŭlje, wie die Nebenformen: vadle, gleich (mej Ipávci), vedle (vŭdle), und die Redensart: vadlje do Ljubljane (v Ríbnici) zeigen. Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 343. Priméri: v dílj zvoní, rekše, v nedeljo k maši prvič „vábi“, ker tedaj res vrlo dolgo zvoní. V Štírceh. Vse v dílj, vse v en dílj gre dež, ohne Unterbrechung. V Laščah.

Vár, a, m. Najdrobnéjši pések; Flugsand. Cérknica. Várežen, zna, o, adj., peščen, a, o; várežna zemlja. Cérknica. — V Laščah: varèž, éža, m., der Schweiss-Sand, droben pések, potreben kovaču, kadar želézo „varí“ (schweisst).

Vázem, zma, m. Velíka noč; Ostern. Vazámen, mna, o, adj., velikonóčen, na, o; österlich. V Brkínih in po ísterskem Brégu. „Denes gospod pobira vazámne listke.“ Boršt v Istri; územ, úzma, m., die Ostern, na Pivki. Srbski: vazam, zma, m. Podstava: vŭžim, — vzéti, nehmen: (meso)vŭžim, die Nehmung des Fleisches, ker se o ve-

líki noči začne po štiridesetnem postu zopet meso jesti; priméri: púst, mesopúst, die Lassung der Fleischspeisen; delopúst, pústa, m., Feierabend.

Vdévati se, vdévam se (vděv-), v. r. impf. Vtíkati se v káko stvar. Kràs.

Večér, svéti. Svéti večér zvoní = na delopúst zvoní; Goriška okólica; Ipávská dolina.

Večérnje, a, n. Čas od kópščaka do nóči; die Abendzeit. Podkrnci.

Véderna, f., védernica, f. (ved- s čistim „e“). Mávrca; der Regenbogen. Ipávská dolina; Goriška okólica. Ker mislijo, da mavra „vedrí“ ali dela lepo vreme.

Védernik, a (vêd-), m. Prostor v kúhinji, kjer stojé vòdni kèbli. Žábče na Tolmínskem. — V Laščah: védernik, védernjak, m., isto.

Védniti, védnem, v. impf. = véniti, vénem, welken; part. prf. act.: védel, védla, védlo = vél, véla, velo; welk. Podkrnci. Koreníka je: ved; staroslovénski: věd, svěd, ter nje podružno lice je: smąd-smąditi; novoslov.: smoditi.

Védomec, mca (vêd-), m. Mòra; der Alp. O védomeci bode pozneje še govora. Povsod po Goriškem. — V Senožéčah gorové tudi: médovec, vca (méd-), m.

Védro, a (vêd-), n. Primorsko vedro méri 10 bokalov vína, o trgatvi 11, menda zató, ker je mošt gost. Goriška okólica.

Végati, végam (vêg-), v. impf. Skléda véga, kadar ne stojí trdno, ker ima takšno dno, ki se ne dotika povsod svojega stalíšča. Izvèžiti se, v. r. pf.: deskà se je izvèžila, das Brett hat sich geworfen. Povéz niti, nem (vêz-), v. pf.: „povezniti skledo“, takó jo položiti, da je dno k víšku obrneno. Podvézniti rake pod kakšno posódo, rekše, dejati jih pod povéz neno posodo, da se ne razlézejo. V Laščah. Végati se, végam se (vêg-), v. r. impf., schwanken: vóz se véga po slabem póti, a tudi vínjen človek se véga, rekše, omahúje zdaj na tó, zdaj na óno strán. „Ta stvar se še véga, — nij še trdno določena.“ Ríhenberk. — Kaže, da ima izmej vseh Slovanov to besedo jedíno slovénsko narečje, a lítovščina tudi: vèngti, träge, verdrossen sein, eigentlich: schwanken; némški: wanken.

Vénčji, a, e, adj. comp., grösser. Izgovarja se po Brdih, okolo Goríce in Kanála z razločnim hohníkom, a ker po teh krajih ta „e“ izrékajo kakor „a“, sliši se navadno: vánčji. „Moj vánčji sín.“ „Sebi je pridržal vánčji kós.“

Vénge, vénq, f. pl. Veríga, na katero se obéša kotel; die Kesselkette. Ríhenberk. — V Laščah: vénge, f. pl., nekaka želézna „véz“, jezíku podobna, služéča v zápor, na vnénji stráni vrat pri kacem poslópji; die Thürnarbe,

- Thürklammer, die Anlege. V Cig. slóvníku (pri besedi „Narbe“): linga, f., menda z gorénjskim „li“, kakor: buk^{le}, namésto: buk^{ve}. Priméri srbski: vigovi, m. pl., die Schlinge zum Vogelfang; ruski: svjazi, f., eiserne Klammer; lotíski: vanga, Handhabe zum Tragen eines Geschirres (priméri: póvraz, m.). Morebiti z ohranjenim hohnikom in prvotnim „g“ od glagola: vezati (vézati), binden. Priméri: veréje, f. pl., in tudi: virja, f.
- Veréje, veréj* (-rě-), f. pl. V Sóske dolini isto, kar: véng^e v Ríhenberku. Staroslov.: veréja, f., der Riegel; ruski: ve-rejá, f., der Thürpfosten. Koreníka: „vr“, zusammen-drängen; priméri: veríga, verúga, f., Kette, in tudi: vírja, f.
- Vésti, védem*, v. impf. = koristiti. „Nič ti ne véde moje govorjenje.“ Vas Krn.
- Véšalo, a* (véš-), m. Takó se imenuje vse kúhinjsko orodje, kar se ga dá na steno obesiti, na pr. razne pokrováče, kuhálnice, pénenice itd. „Ta gospodinja se lahko ponaša sè svojim véšalom.“ Ríhenberk.
- Véternica* (vét-), f. Der Fensterladen. Koboríd.
- Véternik, a* (vét-), m. Glavni steber pri stréšnem odru ali pri stogu, = srčnik; die Stuhlsäule. Vas Krn.
- Vézati, véžem*, v. impf. Ta sad véž^e usta; hat einen unangenehm herben und zusammenziehenden Geschmack. Krás; Istra; Goríška okólica.
- Vezi*, f. pl. (pri vozu) vežejo óplen in podvóz; die Bänder. St. Peter pri Goríci.
- Vídež, a*, m. Mésto, na katerem se káj lepo in lahko vidi. „Na lepem vídeži je (kaka stvar), ali ti je vender ne vidiš.“ Sóska dolina. „To je vsem ljudém na vídeži,“ rekše, vsi ljudjé morejo videti. V Senožécáh.
- Vílenica*, f. Takó se zóve duplína (grota) pri Lókvah na Krásu. Podstava je: Víla, f., eine Art Nymphe, in vidi se, da so Notranjcem bile nekđaj „Vile“ tudi znane. Srbski: vílení, ená, ó, adj., vilenhaft. Vuk.
- Virja*, f. V lanskem letop. slov. Matice 133. slóve tudi: bírja, f. Pri vozu óno želézo (Ring), ki skléplje sóvro in zadnjo trap; želézen obroček ali okóv pri šilu, noži itd. Sveti Peter pri Goríci; v Dútovljah. Prvotno lice je: vírja, kakor se govóri na Tolmínskem; lat.: viria, f., der Armring: viriola e celtice dicuntur, viria e celtiberice. Plin. nat. hist. 33., 3. (12.). V boljšeji latínšcini se ta beseda nahaja samó pri tem pisatelji, a i on pripoveduje, da nij latínska, nego keltska. Laški: viera, Ring, Reif; ladinski: vira, viera. Alton; retski: vera-Flaminio, 190.; špan.: virola, birola, Ring; staro-franc.: virole, etwas Ringförmiges. Romanski jezici imajo tudi glagol, in to špan., portug., provenz.: virar;

starofranc.: *virer*; piemont.: *virè*, drehen; špan. vrhu tega: *birar*, ein Schiff wenden. Knjižna latinščina tega glagola néma. Ali ga je imela „romana rustica“? vpraša Diez I., 442. „Romana rustica“ je navadno zatékališče romanistom, kadar némajo druge pomoči. Mi znamo samó to, da slovanščina ta glagol ima, in to staroslov. (starorus.): *izvirati se*, sich hin und her winden, sich krümmen: *zmija ognemü dyšušča i jaro izvira-jušča sja*. Mikl. lex.; staroslov.: *provréti*, hindurchdrehen: *provrěšę žüzlü meždu rakama i stegnu jęgo*. Suprasl. 190., 18., čemur je vzporéditi novoslov.: *otrok se izvira*, drehet und wendet sich unruhig hin und her (priméri: *razvėdati se*); novoslov. na Štirskem: *navréti*, aufwinden: *uro navréti*, die Uhr aufziehen, namésto česar Kranjec govóri: *uro navítii*; ruski: *obviratí*, umwickeln, umwinden, *perevira*, m. f., Wahrheitsverdrehen, Wahrheitsverdreherin, *pereviratí*, die Wahrheit verdrehen, *sviratí*, seine Schuld auf Andere wälzen; tudi novoslov.: *on vse náme zvira*, er wälzt Alles auf mich, na Dolénjskem okolo vasí Krke, Lášč in Iga; ruski: *razvory*, m. pl., die Ringe; češki: *viřiti*, drehen, *virovati*, kreiseln. Semkaj štėj tudi staroslov.: *virü*, m., Wasserwirbel; novoslov., srb., češ.: *vir*, m.; ruski: *virü*, m.; polj.: *wir*, m., Wasserwirbel: *sich drehend; veriga*, *verúga*, f., die Kette; staroslov.: *vrüvi*, f., das Seil; novoslov. itd.: *vrv*, f.; lit.: *virvas*, m., *virve*, f., Seil, Tau: *gedrehet*, geflochten; staroslov.: *vrüba*, f.; novoslov.: *vrba*, f. itd., die Weide, *salix*; lit. *virbas*, m., Reis, Ruthe, Zweig, besonders von Birken: *kar se vije v gořii ali trte*; némška *besėda*: *Felbe*, m. f., *Felber*, m., *salix*, *utegne biti vprijėta od Slovanov*, a to v davnem času, ker jo ima užę stara visoka némščina. Vidimo, ter vse na to méri, da v nobenem jezici, od koder bi Rimljan bil mogel dobiti *besedo*: *viria*, *korenika*: *vr* ne znači „*vrťeti*“, drehen, razven v slovanskem jedínem. Če Plinij to *besedo* imenuje „*keltsko*“, trebé imeti na umu, da sploh ni Rimljan ni Grk nij bil do občęga preseljėvanja mogoč tujih (barbarskih) jezikov razločati družęga od družęga: kar mu je bilo v zapádnej Evropi nerazumno, to se je po navadi zdėlo vse keltski, ter báš to je krivo brezčíselnih zmót o národnosti mnozih starih ljudstev, na pr. užę Enij (Ennius) je ménil, da je „*ambactus*“ *keltska besėda*: *ambactus* apud Ennium *lingua gallica* „*servus*“ appellatur. Paul. Diac. (Festus, ed. Müller, pag. 4., 13.) A ni sam Cezar, kateri se je toliko lét krvavo bojeval s Kelti in z Nemci, a z obojimi poslóval samó po tolmačih, nij

mogel, kakor se kaže, teh dvéh narodov jezika tenko razločiti, morebiti ni Keltov ne od Nemcev, koder so mej sobój poméšani živéli, ker o Keltih govoreč tudi on piše: plurimos circum se ambactos clientesque habent. Bell. gall. VI., 15.; kajti beséda: ambactus nij keltska, nego je némška, in rabila je uže Gotom, ter némški jezik jo ima do denašnjega dné, če tudi zelo skrčeno: das Ambt, Amt. Grimm Wörterbuch, I., 280. ter Deutsche Gramm. II., 211. Ako nij verjéti možu, kakoršen je bil Cezar, to je še menj Pliniju, kar se tacih stvaríj dostaje. — Diez I., 442. dalje govori takó: „Humboldt über die Urbewohner Hisp. p. 79. hält mit Beziehung auf diese Notiz (des Plinius) den Stamm (des Wortes „viria“) für einen iberischen, von den Celtiberiern den Celten mitgetheilten, im bask.: biruncatu, drehen, wenden, noch erhaltenen, das aber (to dostavlja Diez) seine lat. Herkunft (verruncare, sich wenden) schwer verläugnen kann; auch die Deutung des Namens Viriatus „Spangenträger“ aus diesem Stamme ist allzu willkürlich.“ Da romanski glagoli, katera smo zgoraj imenovali, izvirajo iz našega jezika, o tem dotlé nij dvojiti, dokler kdo ne bode kakó drugače dokazal; zatorej bi se dalo i misliti, da je tudi latinska: viria slovanskega rodú. A kakó je v domačem jezici slula? Slovanščina je, razven primorskih Slovénov, vse s takim licem néma, da-sì to lice nikakor nij v jezici našem nemožno, priméri novoslov.: búrja, f., poleg česar tudi: búrka, f., Sturmwind; novoslov.: sérja (pravilneje: sírja), f., stercus, in novoslov.: šírja, f., die Breite. Mikl. Gramm. II., 78. ter 79. Ali morebiti je to nekoliko skrčena slovanska beseda: veríga, f., die Kette, v latinskih ustih „g“ izpremenivša v „j“? Vzporéditi bi se dala še druga, latinskej v svojih glasovih zelo podobna beseda: verēja, f., katera ima, kakor svedoči Linde, v starej slovénsčini tudi podružni obraz: verija. To znači: Kette, Thürriegel, Thürband, Thürpfoste, Thürangel, Thürflügel, a mej Slovéni po Gorénjskem: verėja (-rě-), f., Zaunpflock, an welchen die Zaunlatten befestiget werden: sperrend; ali prvotni znak je utegnili biti: Kette, kajti premisliti je, da staroslov.: retežī, m., die Kette, mej Čehi in Poljáki poménja tudi: Thürkette zum Sperren, ter da mej Ogri, katerim slóve: retesz, znači samó „Thürriegel“: Sperrkette; Alles Sperrende. Če v besedi: verėja príglas pade na prvi zlog: vérėja, to po slovénškega jezika pravílih ne more potem drugače slutiti, nego li: vérűja, vérja; priméri: zlódjja, zlóďűja, gen. sing., namesto: zlóďűja, des Uebelthäters (diaboli), kakor se

nahaja uže v brižinskih spomenicih: ze zlodgem starim (sü zlodjem starim) II., 74., in je zatorej mej Slovėni iz davna običajno; od „vérje“ do „vírje“ potlej nij dolg pót, ker nova slovėnščina „e“ pred „r“, ako ima „e“ ták príglas: ', izréka vselej, kakor „i“: večírja, f., das Abendessen, namésto: večérja, staroslov.: večerja. Vse to nagiblje k tej misli, da je latinskej besedi: viria v podstavo služila slovėnska: vérėja, poleg česar tudi uže nekdej: verija, in dostaviti je še, da „vírja“ nij: Ring im Allgemeinen, nego samó: das Festhaltende, Umwindende, ter da ves ták pojem ima tudi „verėja“ v sebi. — Mimo gredé je nekoliko izpregovoriti še o staroslovėnskej besedi: retězī, m., die Kette; malorus.: retjaz, m.; češki: řetěz, m., die Kette, die Thürkette zum Sperren. Jungm.; polj.: wrzeciądz, rzeciądz, m., die Kette, die Thürkette, die Anlege, das Vorlegeeisen. Linde; gorénjesrb.: rjećaz, m., die Kette, das Schlüsselbein; ogerski: retesz, der Riegel. Miklošič o tej besedi po vseh svojih knjigah učí, da jo ima Slován od Némca, in to zaradi obrazila: ęzi, ki je Slovánu tuje a Némcu navadno od staríne ter mu slóve: ing; ali katera némška beséda bi ustrezala tej slovanskej, do zdaj še nikdo nij povedal, kolikor je meni znano. Po mojej misli baš ta beseda sama uže svedoči, da ima Slován obrazilo: ęzi tudi; kajti nje podstava je očito slovanska, in prvotno lice, kakor, učí póljščina, bilo je: vret-ęzi, od koreníke: vrüt, vrt, drehen, zatorej namesto: vrüt-ęzi, kakor: vret-eno, n., die Spindel, namésto: vrüt-eno. Začėtni „v“ je takó odpadel, kakor v dolénjesrb. besedi: řešeno, n., die Spindel, namésto: vřešeno. K slovanskej besedi: vretězī, od koreníke: vrüt, vrt, drehen, treba primėriti lat.: torquis, die Kette, od glagola: torquere, drehen. Uže Linde v svojem póljskem slóvníku šteje obé besedi: wrzeciądz, in: wrzeci on o (vreteno) k istej koreníki.

Višča, f. 1) Répno nátje. Brda (Ceróvo). 2) Drobná répa z nátjem vred. Ipávská dolína; Bánjščice; Bódrež; 3) Korúzen móčnik in répno nátje, vkúpe skuhano. Goríška okolica; 4) Okrogla répa. Sólkan. Poleg tega: *višče*, n., drobná répa z nátjem. Bánjščice. — V Tolmínu in okolo Tolmína, kjer v začėtku beséd namésto „v“ običajno izrékajo „b“, govore: *višča*, f., *viška*, f., *višče*, n., *viškovlje*, n., poleg: *bíšča*, f., *bíška*, f., *bíšče*, n., ter vse to znači slabo, drobnó répo z nátjem. — *Bízna*, f., slaba, drobná répa, ki se kuha práscem. V Plúžnih pri Bólci. (Tej vasi rékajo: Plúžna, n. pl.) „Višča“ je v Brkínih in po Brėgu (v Istri) neznana beséda, a Furlán jo vé

ter izréka: víšča, répa z nátjem; ladinski: viscia, das Kraut der Rübe, sviscè, desviscè, das Rübenkraut abreissen, kar je po Altonu 351. od lat. vitis, Zaunrübe, česar nihče ne bode z lépa verjél. Priméri: os víšek. Ti razni obrazi ne mogó biti vsi jedne korenke. V lanskem letopisi slov. Maticice je 134. čitati: bízgec, m., méšanica kislega zélja in kisle répe. Goríška okólica; bízec, m., répna nát. Gorjánsko na Krásu. Pómni tudi bávorski: Besslein, die weisse Rübe, od starovisioném.: bieza, bioza, in to od lat. beta. Schmell.-Fromm. I., 289. Od starovisokoném.: bieza ima Slovén besédo: *pěsa*, f., die rothe Rübe. Priméri še bávorski: Beiss, Kraut, Kohl, Biessen, Biessten, beta cicla L., weisser Mangold, eine Art Rübe, von welcher „blos die Blätter“ in der Küche verbraucht werden, auch Biesskol, Beisskol genannt, namentlich „grünes Kraut“. Schmell.-Fromm. I., 291., 292., 293. „Víšča“ si s tem nij v ródu, a možno, da je ta naša beséda zaséknila v pomén bávorskih beséd in tudi v obraz beséde: Biessten, kakor je novoslov. pokvarjenim obrazom s „k“: víška, bíška morebiti na nóge pomogla beséda: Biesskol. Prvotno in pravo lice je „víšča“, a ne „bíšča“, kajti primériti je trebé novoslov.: hósta, f., namésto: hvosta, f., das Gebüsch: ídrijska hósta, méšana jéd, rekše, bežól s kislím zéljem; staroslov.: hvostŭ, m., das Büschel, der Schwanz; hrvat.: hvost, m., der Schwanz; rus.: hvostŭ, m., der Schwanz; češ.: chvost, m., der Badequast, der Schwanz, chvostec, m., die Schwanzrübe, chvostina, f., der Wedel, der Busch, chvostnaty, adj., buschig; polj.: chwost, m., der Busch, chwostek, m., ein kleines Büschel, die Blätter der Kräuter (nát); novovisokoném.: die Quaste, kar nas učí, da: víšča, f., víšče, n., iz prvéne znači samó „répno nát“, in da stojí namésto: hvíst-ja, svíst-ja: hvíšča, svíšča, f.; hvíst-je, svíst-je: hvíšče, svíšče, n., ker je začetni „s“ ali „h“ odpadel; priméri lit.: viksnoti, wedeln mit dem Schwanze, in rus.: sviščŭ, m., Buchweizenspreu; novoslov. v Janežičevem slovenskoném. slóvníku: svíšč, m., Flugsand: Alles leicht Bewegliche; a poleg: svíšč ima Janežič i: hlíšč, m., Flugsand, namésto: hvíšč, kakor: lěverica, namésto: věverica, in vrhu tega on podaje tudi, od Vodníkove dobe z nevédnosti popačeni obraz: svížec, m., Flugsand, poleg: svíž, m., isto. Mi Slovéní imamo uže od Marka Pohlína v spisih jezikoslovnih nabiráčev tacih végastih, na pol resničnih, na pol lůžnjívih beséd tóliko, da ne vém, če bodemo kodaj mogli to zmés v réd spraviti.

Nesprétnih ali nevéstnih ljudj zbirke čítáje često nikakor ne moreš védeti, kaj in kakó je rés, in zavréči ti je nejevoljnemu dosti krat s plevami vred tudi zrnije, ker se je vedno bati lžjí in preváre. — Besédam: bízg-ec, bíz-ec, bíz-na bi utegníl bití v prezírljivo podstavo: búzg (büzüg), búz, m., der Holunder, in to zaradi pléhkega, mehkej náti podobnega listovja, kakeršno ima sósebno húbád, m., Attich, a v obrazih: byzg-, byz- bi „ű“ bil okrepčán v „y“, namésto česar zdaj Slovénu rabi „i“.

Vítva, f. Gerte, Ruthe zum Flechten. Vrba vítvarica, od katere se režejo vitve. Šènpas.

Viva, f. Góž (trta), ki veže grédelj in kólca. Glej: bradovánjica. Vrsno na Tolmínskem. — Priméri ruski: perevivű, m., das Umwinden; perevívka, f., die Umwindung. Koreníka: vi, winden.

Vláčen, žna, o, adj. Ta lés je vláčen, ist elastisch. Podkrnci. V Poníkvah in v Laščah poménja „vláčen“ tudi: záhe: vlük, vlék, ziehen.

Vlák, a, m. Neka mreža v ribjo lóv; némški menda: Zugnetz. Cérknica.

Vlážen, žna, o, adj. Feucht. Vas Krn. Priméri: vlgük, adj.

Vlgük, hka, o, adj. Feucht. Ravníca; Sv. Peter pri Goríci. Izréka se ta beseda: vűlhök, hka, o, z ostrim príglasom na „ű“, in je zeló posebna, ker se je v njej „l“ še ohranil samoglasen, kajti: vűlhük je samó drugačno izrékanje za: vlhük, vlgük. Staroslov.: vlügükű, adj., feucht; ruski: vólglyj, adj., feucht; novoslovénski po drugih krajih: volgák, hkà, ó, poleg: volgek, volhek, hka, o, (z raznim príglasom) adj., feucht; odvólgniti, nem, v. pf., feucht werden. Zaradi „vlgék“ poleg „vlhek“ priméri: pligek, adj. Iščí beséde: vlážen, adj.

Vočívati, vočívam, v. impf. Komu „v óči“ kaj neprijetnega povedati, „očítati“; Vorwürfe machen. Vas Krn. Priméri laški: rinfacciare, vorwerfen.

Vodeníčav, a, o, adj. Poln vode, vodén. „Krompír je letos vodeníčav.“ Podkrnci.

Vónga, f. Der Pirol, die Goldamsel; Oriolus galbula. Bílje na Ipávi. Staroslov.: vlűga, f., isto; novoslov.: volga; vuga, Hablediç; vugec, m., Danjko. Mikl. lex.; ruski: ivolga; srbski: vuga, die Beutelmeise. — Obraz: vonga ima

ohranjen hohnik ter bi ustrezal staroslovénskemu: va \check{g} a, česar jezik néma; a v litovščini je: valunge, f., volunge, f., die Goldamsel, in od tod se dáde razumeti različni obrazi te besede.

Vorník, a, m. Kamen ob cesti; der Prallstein. Tolmínsko; Ríhenberk. Koreníka: vr; primeri: odvírati, abwenden, abwehren, widerstehen: jaz bi ti dal, ali brat odvíra (brani). V Laščah. Priméri tudi: zvirati, v., wegwälzen (v besedi: vírja, f.)

Vóz koróški, vóz Martinov, der grosse Bär. Prvo v Postójini, drugo po Goríški okólici.

Vóza, f. Véz, das Band. Vas Krn.

Vozníca, f. Dvokolésen, samótež vozíček. Žábče nad Tolmínom.

Vrán, a, m. Krokár; der Rabe. Kadar otroci vidijo letéčega vrana, kričé za njim: dajte mu, dajte mu z goréčo lopático, ker je Bogu sklédico ubil. Staro Sédlo. Opomnja. O tej príliki naj povém, da „Sédlo“ stojí namésto „Sélo“, kajti pridévník slóve „starosélsk, a, o“, a čuje se tudi „stársk, a, o“. Zdaj uže premaguje izgovor „Staro Sélo“; a nekoliko više v „Kotu“ stojí vás po imeni „Sédlo“ (laški: Sedula), ki se nikoli drugače ne izgovarja, in pridévník slóve: sélsk, a, o.

Vrát, a, m. Kos zemlje konci njíve. Tolmínsko. Koreníka: vrt: vratiti, vračati, umwenden, ker se ondukaj orač s plugom obrača nazaj. Vzvráti, tij, f. pl., isto, v Laščah: vzáre, vzár, f. pl., isto, po Gorénjskem; podstava: vzorati, zurückackern; besedica „vüz“ znači tudi: zurück, wieder; priméri srbski: dar, m., die Gabe, das Geschenk, in: uzdarje, n., die Wiedergabe, das Gegen Geschenk; novoslov.: spomlád, namésto: vzpomlád, f., der Frühling, znači: Wiederverjüngung.

Vráta, vrát, n. pl. Quandelcanal (pri kôpi, oglénici). Múne v Čííh.

Vratnína, f. Trava rastóča po vrátih, vzvrátih ali vzárah. Podkrcni. Priméri: vrát, m.

Vrè, adj., namesto: urè, = užé; schon. Podgórze v Istri.

Vrèčati, vrèčam (vrèč-), v. impf. Mètati, méčem. Ponavljálni glagol od: vrèči. Goríška okólica. Nova, a zeló neródna beséda, stvorjena od nedoločnika: vrèči, kar stojí namésto: vrègti, od korenike: vrg, zatorej: vržem; a ne od korenike: vrk, vrék, zatorej ne: vrčem, ali: vrèčem, ich werfe.

Vréd, a (vréd), m. Neka bolézen, katero dobode človek črez pás po presiljenem delu ali po težkem vzdigovanji; ein Leibscha den. Brda; Goríška okolica. Priméri: prevré diti se.

- Vrédén, dna, o* (vréd-), adj. Kadar otrok oteče okolo pása pod rébri takó, da ne more déti róke pod rébra, velé, da je vrédén. Tacemu otroku so časi léčili s kozarcem: ako se kozarec, z otlim koncem na kožo postavljen, prime ter zléze koža vánj, tedáj lék pomaga; ako li ne zléze, ne pomaga. Tudi govóre, da vrédén človek ozdraví, če se trikrat v níc prekópcne. Rôdik na Krasu. — V Laščah: vrédán (reci: vrdán, urdán), dnà, ó, adj., isto; vrédníca (reci: vrd-, urd-) f., neka rastlína, s katero se ta bolezen zdrávi. — Okolo Čáteža na Dolénjskem: vrédén, dna, o (vréd-), adj., schwach, klein: naši otroci so še vrédni; staroslov.: vrědŭ, m., der Schade, Verlust, die Wunde.
- Vréditi, vrédim* (vréd-), v. pf., koga. Jemandem etwas Leides thun; offendere, a samó telésno. „Kakó si me vrédil!“ ako si me namreč pograbil za boleč prst, za bolno róko itd. Vréme. Priméri: prevréditi se.
- Vrísk, a*, m. Kislo je, kakor vrísk, rekše, takó je kislo, da človek, če pokusi, zavríska ali zavrěščí: vrěščati, ím, v. impf., laut schreien. Po Tolmínskem in v Laščah. Priméri srbski: višt, m., tudi navadno samó v reku: kiselo, kao višt, in poleg tega srbski glagol: vištati, vrištati, durchdringend schreien.
- Vrítnik, a*, m. Brca; Fusstoss, Fusstritt von hinten. Vas Krn.
- Vróčnica*, f. Studénčnica; Quellwasser. Klánec v Istri. Staroslov.: vřatŭkŭ, m., die Quelle: vrěti, sprudeln, quellen; izvřati.
- Vřš, a*, m. Šák v ribjo lóv: Reuse. Čépiško jezero v Istri. Priméri: vrša, f.
- Vřša*, f. Pletenica (pletén koš) v ribjo lóv. Bílje na Ipávi. Priméri: vrš, m.
- Vřšnjak, a*, m. Gornji počrézni kamen pri vratih. Skřilje pod Čávnom.
- Vřzél, i* (-zěl) f. Ograja, séč; der lebende Zaun. Bólc. Drugod poménja „vřzél“ samó Zaunlücke.
- Vřédénj, dnja, e*, adj. Vsakdánj, a, e. Alltags-. Vřédénja obléka. Ob vřédénjem. Podkrnci. Staroslov.: *vředěninŭjŭ, adj., a te besede nij najti, nego nahaja se le: vředěnevŭnŭ, adj., täglich.
- Vřeród, povřeród*, adv. = povřód; überall. Ta beseda je sploh navadna po vsi Sósški dolini, tudi po Cerkljánskem in po Idrijskem svétu.
- Vřtániti, vřtánim*, v. pf. Jemanden aufstehen machen. „Vřtáni me!“ „Vřtáni otróka!“ Vas Krn. Staroslov.: vřstani, f., vřstanije, n., die Auferstehung.
- Vřéten, na, o*, adj. Vřétno je, kar nij „spórno“. „Seno je letos, vřétno“, rekše, mnogo ga je, ali je ménj téčno. Povř; Rôdik na Krasu.

- Vzglávník*, *a*, *m.* Železna naprava (koza), na katero se naslanjajo poléna, da rajša goré. Krás; Goriška okolica.
- Zabrékel*, *kla*, *o*, *adj.* Zabúhel, hla, o; aufgedunsen. Ríhenberk. To je *part. perf. act.* od glagola: zabrékniti, zabréknem. Priméri: obréncelj, *m.*
- Zabúr*, *rja*, *m.* Prazen meh kostanjev, kakeršen se često nahaja mej polnimi zrni v ježici. Zabúrje, *a*, *n.*, prazno zrnije pri ajdi; die leere Fruchthülle. Zabúrje gre v pléve. Tolmínsko. Priméri srbski: burav, *adj.*, klein und grossbüchig, buro, *m.*, der Dickbauch, burača, *f.*, Art lederne Flasche, bure, *n.*, das Fass; ruski: burakū, *m.*, ein länglichrundes Gefäss von Birkenrinde. Od slovanškega je rétski: burra, ein mit Leder überzogenes Kügelchen. Conradi.
- Zadáń*, *a*, *m.* Kar se pri stvórenji kupčiji dáje v zagotóvilo; die Darangabe. Takísto je narejena tudi beseda: pridáv, *a*, *m.*, die Daraufgabe. Krás. — V Laščah: pridáv, dáva, *m.*, in: pridál, dála, *m.*, kar kdo „pridá“, kadar s kom drugim ménja za káko stvar.
- Zadévník*, *a* (-dév-), *m.* Der Mitbetheiligte. „Jaz bi bil to uže davno iztožil, ali imam zadévníka, a ta neče pritegniti z menój.“ Dobrodób na Krásu. Eigentlich: der Hinderrnde: zadéva, *f.*, das Hindernis.
- Zádol*, *óla*, *o*, *adj.* Neprijetnega, trpkega okusa; herbe. A rabi samó o nezreli smokvi; o družem ovočji (sadji) ne. Ipávská dolína; Goriška okólica. Posebna beseda, ki ima v sebi, kakor kaže, koreníko: dl, katere podružni obraz je: dr, spalten, reissen, stechen; zadólo bi potem bilo: zadírično.
- Zagólsniti se*, *zagólsnem se*, *v. r. pf.* Zamášiti se, zagátiti se; cév se je zagólsnila. Ríhenberk. — V Laščah: zaglasíti se, *v. r. pf.*, isto: voda se je zaglasíla; v grlu se mi je nekaj zaglásilo; srbski: zagušiti se, ersticken; im Fortfliessen gehemmt werden; gušiti, ersticken; guša, *f.*, der Kropf: guš-, namesto: glüş-; z nerázúma pokvarjena je novoslov. beseda: góža, *f.*, der Kropf. V lanskem letopopisi slov. Maticе 138. Zaradi: gols- (glüs-), poleg: glas- priméri: pódlanka, *f.*, ter pómní poljski: zagłuszyć rošliny, Pflanzen im Wachsthume ersticken.
- Zágon*, *a*, *m.* Kadar je v „deželi“ burja, stojé po gorah na severovzhod oblaki, kakor bela sténa. Te oblake imenujejo Ipávci „zástava“, a na Bánjščicah: „zágon“.
- Zahlípiti se*, *zahlípnem se*, *v. r. pf.* Stark schluchzen. Otrok se zahlipne od presilnega joka. Goriška okolica; Sóska dolina. Hlípati, hlípljem, *v. impf.*, keuchen. Vol hlíplje; hlíplje se mi, mir stösst es auf. Imam hlípec, ich rülpse. V Senozéčah.

- Záhod*, a, m. Kraj, kamor divjáčina rada zahaja; das Lager (des Wildes). Podkrnci.
- Zahváliti*, *zahválím*, v. pf., koga; Jemandem danken. „Vas lepo zahvalim.“ Goriška okólica. — *Zahváliti se* = odréči se; verzichten. *Zahválno pismo*, der Verzichtschein. Sóska dolina.
- Zaklěpálnik*, a, m. Nož, ki se zaklépa; Taschenmesser. Podkrnci.
- Zaklěnek*, nka, m. Klinast konec njive. Sv. Jakob na Savi.
- Zákolič*, a, m. Klin, ki zatiče koló; der Radnagel. Jelovíce v Istri.
- Zalékniti se*, *zaléknem se*, v. r. pf. Podkrnci. Glej: zahlípniti se. *Zalkniti* (zaukniti), vor Hitze ersticken, vergl. pol. łkać, schluchzen. Mikl. Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 307.; *zatorej*: *zalékniti*, namésto: *zaólkniti*, *zalkniti*. Zaradi „lek“ namésto „olk“, *primeri*: *zalópniti*, in v dodatku: *béšter*, adj.
- Zalésti*, *zalézem* (-lěz-), v. pf. *Zaíti*, *zabrěsti*, pravi pot izgrešiti; sich versteigen, irre gehen. Vas Krn.
- Zaljúbiti*, *zaljúbim*, v. pf. Geloben, ein Gelübde thun. *Zaljúbljen dan*, dies votivus. Kràs. Novoslov.: *obljúbiti*, v. pf., versprechen; — *obljúbljati*, v. impf., isto, po Gorénjskem, a Dolénjcem je to nenavadno, ter govoré: *obétati* (obět-), v. impf., versprechen; *zaljúba*, f., das Gelübde, v Trubarji. Mikl. lex. 352.; *darí in zaljúbes kakor v postavi stoji, davati*. Krelj, II., 197^b; *obljúba*, da, Versprechen, das Gelübde; staroslov.: *priljubiti se*, einen Bund schliessen: sich vereinbaren; *súljublencoe da emljuti*, eliko urečeno, — o katerem méstu Miklošič v slóvníku 933. opomína: „lectio dubia“: *súljubljenoe*, das Vereinbarte, das „Beliebte“, das Versprochene; srbski: *priljubiti se*, passen, schön schliessen: gut vereinigt sein, *sljubiti se*, sich verbindend, *conjungi*; ruski: *izljubü*, m., der Gemeindebeschluss: die Vereinbarung, das „Belieben“, *izljubljati*, v., erwählen, *poljubovnjaja čena*, der durch gegenseitige Vereinbarung festgesetzte, „beliebte“ Preis; češki: *slib*, m., das Versprechen, das Gelübde, — *slibenice*, f., a mej Slováki: *slubenica*, f., die Verlobte; poljski: *ślub*, m., das Gelübde, die Angelobung, die Trauung der Eheleute, *ślubić*, v., geloben, ein Gelübde thun; gorénjesrb.: *ślub*, m., das Versprechen, die Verlobung, *slubić*, v., versprechen; lit.: *saľuba*, *suluba*, f., Vereinigung aus Neigung, *ślubas*, m., die Trauung; pruski: *lub*- znači: trauen, kopulieren, *salub*, die Ehe. Po glásu je vse tó rés jako podobno nemškemu: verloben, geloben, das Gelübde; a kakor jasno vidimo, slovanske besede vender nijso na

pósodo vzéte od Nemcev; srednjevisokoném.: geloben; starovisokoném.: kilopôn, versprechen. Naše besede izvirajo od glagola: ljúbíti, lieben, ter njih zmisel je: Vereinbarung aus Neigung; Vereinbarung überhaupt; das Versprechen in Folge gegenseitiger Vereinbarung; das Versprechen überhaupt.

Zalogúj, a, m. Kar se jedenkrat založí v usta; ein Bissen. Kràs.

Zalôpmíti, v. pf. Zadušiti; ersticken. „Htelo me je zalôpniti.“ Kràs. Zalôpniti se, zalôpnem se, v. r. pf. Zamašiti se, zagatiti se; sich verstopfen. „Nos se mi je zalôpnil.“ Koboríd. Staroslov.: zalípnati, v., stecken bleiben; zalépmi usta, verstopfen, vñ sñně zalépljenũ, im Schlafe erstickt. Nepravilna glasovná združba: lo-, namesto: ol-; staroslovénski: lř-. Priméri: zalékniti se, in v dodatku: béšter, adj.

Založíti, založím, v. pf. Jésti. „Zalôži z nami!“ Kràs.

Zamígniti, zamígnem, v. pf. Na láhko zadrémati. Vas Krn.

Zanôhtnica f. (čuje ze tudi: *zanôhenca*). Nêka bolezen na prstu, kadar se namreč za nohtom ogojñ; das Nagelgeschwür. Kràs; Ipávská dolina; v Laščah.

Zapêči, zapêčem, v. pf.; zapékati, zapékam (-pêk-), v. impf. „Ta jed me vselej zapêče,“ verstopft mich. „Živál je zapêčena,“ ist verstopft. Kràs; Ipávská dolina; poslédnje tudi v Laščah.

Zapirálo, a, n. Priprava v zapiranje; ključánica; der Verschluss. „Na teh vratih je slabo zapirálo.“ Senožêče; Kràs.

Zapónec, nca, m. Nanjêek; Haftel (mož). Kómen na Krásu. Išči besede: pógalica.

Zapotêči se, zapotêčem se, v. r. pf. Einen Anlauf nehmen. Podkrnci.

Zarébrenica, f. Meso za rebrom ob hrbtíšči; die Carbonade. — Od tod je pokvarjen naš: kremenátljec. „Spéci mi kos zarébrenice!“ Vrsno na Tolmínskem.

Zasésti, zasédem, v. pf. Sich in den Hinterhalt legen. „Zaséli so cesto.“ Kràs. Zaséda (-séd-), f., der Hinterhalt; napásti koga iz zaséde; srb.: zasjeda, f., isto.

Zasíriti se, zasírím se, v. r. pf. Zakrkniti; gerinnen (vom Blute). „Kri se je zasírila.“ Staro Sédlo. Bolje morebiti: sũ sí rítí se, kakor: sũ sêstí se: mléko se je sũsélo (-sê-).

Zaskôčiti se, zaskôčím se, v. r. pf. Sich verschnappen. „Ključánica se je zaskôčila.“ Po vsem Primórskem.

Zasník, a, m. (zaosník). Klin, ki zatiče koló; der Radnagel. Podkrnci. — Os, í, f., die Axe.

Zásova, f. Notranji leséni zapàh pri vratih; der Querriegel an der Thüre. Vas Krn. Staroslov.: zasovũ, m.; srbški: zasovnica, f.; ruski: zasovũ, m., der Thürriegel: su-suniti, stossen.

Zaspáti, zaspím, v. pf., koga (na pr. otrôka). Nedobra beseda. Vspávati v. impf., einschlâfern. Senožêče.

- Zatóhniti**, *nem*, v. pf. Zadehniti od vročine, mokrote, sopare, — tudi od starosti (o kruhu, moki); dumpfig werden. Snopje zatohne od mokrote in potlej začne plésneti; zatóhlo vreme, schwüles Wetter; zatóhla koča, nach Feuchtigkeit riechend; tóličko, da nijsmo zatóhnili od vročine. V Laščah. Ruski: tohnuti, v., abstehehen, von Fischen, tohlyj, adj., abgestanden, von Fischen, potóšnití, v., Uebelkeit empfinden, zatošnití sja, isto. Priméri: utóhniti.
- Zatréti** (-trě-), *zátrem*, v. pf. Uníčiti, pregnati: ausrotten. Rabi o živalih in o rastlinah. Po vsem Goriškem.
- Zavóra**, f. Pri planinskem stánu jama (luknja) v zidu, skozi katero se ovce poganjajo na molžo. Górenja Sóska dolina. Starorus.: vora f., die Umzäunung (der hohle Raum).
- Zavóriti**, *zavórim*, v. pf. = voz zavréti. Goriška okolica; Ipávská dolina.
- Zavrátnice**, f. pl. Zemlja konec njiv. Ríhenberk. Namésto: zvrát-nice, vzvrátnice. Priméri: vrát, m.
- Zavíči se**, *zavížem se*, v. r. pf. Nastati samo ob sebi; entstehen; exorior. „V pšenici se je zavrgla grášica.“ Brdo pod Nánosom. — V Vuku poleg: zavréti se, tudi: zametnuti se, in: zámetak, foetus. Po tem bi nam za: embryo, foetus, bilo pisati: zamétek, tka, m.
- Zazóbica**, f. Oteklína za zobom; eine Zahngeschwulst. Podkrnci. Hrvatski: zàzubica.
- Zbrís**, a, m. „Po našem polji je toča vse pobila, ker ondu je bil zbrís.“ Der Hagelstrich. Črniče pod Čávnom.
- Zdevičina**, f. Takó imenuje žena (nevésta) móževo sestro; die Schwägerin. Ríhenberk. Namésto: zavíčina, zolvíčina. Hrvatski: zálva, zálvica (zaova). — V Senožéčah: záva, f., isto; staroslov.: zlvá, f.; zatorej novoslovénski prav pisano: zólva. Priméri: zvíčina, f.
- Zehék**, adj. Išči besede: žólkek, adj.
- Zémlja**, f. V poménu: die Hube. „Ta kmet ima dve zémli.“ „Graščína ima sedem zémelj.“ Bitinje pod Prémom.
- Zetica**, f. Takó imenuje žena (kuma) déklico, kateri je zavezala birmo; der weibliche Firmling. Podkrnci.
- Zijáti**, *zijátij*, f. pl. Takó se imenuje na Polžánščini blizu Skūdánjščine „brezdno“, ki je ob enem vhod v néko pečino ali duplino (Grotte); die Kluft, Schlucht. Koreníka: zi-zijati, gähnen.
- Zlasiti**, *zlasím*, (recte: izlas-), v. pf., koga. Olajšati komu delo, stvoriti delo za družega. „Čakaj, da te zlasím,“ rekše, stvorím delo namésto tebe. Podkrnci. Priméri: odlástlek, m.
- Zlétav**, a, o (zlět-), adj. Nestálen; flatterhaft. Vas Krn.

- Zmehnéti*, *zmehnějem*, v. pf. Omekčati se; weich werden. „Te hruške še ne moreš jesti, čakaj, da zmehnéje.“ Podkrnci. Namésto: zmeknéti. Staroslov.: mek-ŭkŭ, adj., novoslov.: mekŭk, mehka, o, adj., weich. Priméri v lanskem letop. slov. Matice: lehnéti, leichter werden, od: lig-ŭkŭ, adj., leicht.
- Zmésti*, *zmétem*, v. pf., koga. Preváriti; hintergehen, überlisten. Vas Krn. Koreníka: meť, stören, trüben, od koder tudi: maťiti (motiti).
- Zmrzál*, *i*, f. Mraz, der Frost. Neka zmrzál je prišla vzpomládi in nam je pobrala vse zgodnje sadje (ovočje). Górenja Sóska dolina.
- Zmrzlin*, *a*, m. Drobna toča, a debeléjša od sógrada. Sv. Peter pri Gorici.
- Znániti*, *znáním*, v. impf. Prvič k maši zvoníti. „Nič nam nij sile, saj še le znáni.“ Bánjščice. Priméri: vabiti.
- Zneréditi*, *znerédím*, v. pf. (izneréditi.) Neréd delati, v neréd déti; verwirren, in Unordnung bringen. Podkrnci. — Rěďŭ, m., die Ordnung.
- Znés*, *i*, f. Malovrédni ljudjé, druhál; der Pöbel, das Gesindel. Podkrnci.
- Znojíti se*, *znojím se*, v. r. impf. Solnčiti se, na solnci se gréti; sich sonnen. A tudi: potťti se, schwitzen; znój = pót, m., der Schweiss. „Klanec me je uznójil.“ Ipávška in Sóska dolina. „Znój mi je,“ potím se. Bólc. Priméri: slój, m.
- Zóberne*, in: *zóbernice*, f. pl. Mesó okolo zób; das Zahnfleisch. Senožéče; Krás; *zéberna*, n. pl., isto. Okolo ipávškega Križa. Podstava: zăbŭ, m., der Zahn; staréjši obraz te besede je bil: zăbrŭ.
- Zólj*, *a*, m. Črv v prevójenem mésu, v slaníni; die Larve des Speckkäfers. Ríhenberk. — V Laščah: zòl, zól a, m., néka trotu podobna muha, Eristalis tenax; srbski: zólja, f., die Wespe.
- Zóna*, f. Pri žitu slabo, poluprazno in zató lahko zniže. Ipávška dolina. — V Laščah: zóna f., slabo, drobno prosó; hrv.: zuna, f.; češki: zuna, f., taube Körner; ruski: zuníca, f., die Erdbeere.
- Zrožiti se*, *zrožím se*, v. r. pf. (izrožíti se). Roge izgubiti; die Hörner abstossen. Sóska dolina.
- Zúbelj*, *blja*, (čist „u“, ker izrékjo: zúbelj) m. Plamen, die Feuerflamme. Po vsem Krásu in po Ipávski dolini sploh navadna beseda. Srbski: zublja, f., léskova ali dobóva usúkana luč. Priméri: žveplo; staroslov.: župelŭ, m.; gotski: svibls.
- Zvíčina*, f. V benédskih Slovénih to, kar „zdevfčina“ Ipávцем, namreč: móževa sestra. Namésto: zolvíčina.
- Zvončéla* (-čéla), f. Ovca, ki zvonec nosi. Podkrnci. V Laščah je to zvončaríca, f. V prihodnje bode slovenski novinar lahko pisal: gospodična Stepihlébova je bila sinoči zvončéla ali zvončaríca.

- Ždič, ždiča**, m. Klop okrog peči ima svoj naslonjáč, imenován ždič, da tam sedé sósebnó stari ljudjé; der Sorgenstuhl. Na Tolmínskem. — V Laščah: žedéti, žedím (žid-), v. impf., in sich verschlossen hocken, sitzen oder liegen; staroslov.: židati, v., zaudern, erwarten, žadati, v., sich nach etwas sehnen; srbski: žudjeti, v., verlangen, sich sehnen.
- Žekno** (žük-), a, n. Žrélo pri péči, pri apnénici, opekárnici; das Feuerloch. Na ognjišči jama za pepel. Goríška okólica; Črni Vrh pri Idriji. *Žvókno*, a, n., isto. V Povírji na Krasu. Ta beseda bi nam lahko rabila za „Krater“. Srbski: žvokno, n., žvrkno, n., podicis fissura. Žükno je namésto: „žvokno,“ od koder so naši priimki: Žvókelj, klja, in tudi morebiti: Žákelj, klja.
- Želj**, a, m. Z véj pletena košárica s póvrazom. Koboríd. Priméri staroslov.: želüví, f., die Schildkröte; das Geschwür; novoslov.: želva, f., die Schildkröte, die Fistel. Pojem: napéta in zatorej notri votel prostor imejóca stvár.
- Želka**, f. Die Schmitterin. Kràs.
- Ženjáč**, a, m. Der Schnitter. Kràs.
- Žimnica**, f. Die Matratze. Podkrnci.
- Žir**, a, m. Po hrvatski Istri se „žir“ imenuje vse ovočje (sadje) skupaj, sploh kar drevje rodí ljudém v hrano. V Laščah: žír, ú, m., die Bucheln; staroslov.: žirü, m., die Weide; srbski: žir, m., die Eicheln; ruski: žirü, m., das Fett, der Speck. Od tod so naša krájevna imena: Žíri, róv, m. pl., Žiróvnica, f.
- Živa brésa**. Tolsti ali debéli četrtek; der Donnerstag vor Fasching. V Kámeni Gorici in sploh više po Gorénjskem. Miklošič, Gramm., I., 2. Aufl. 1879., 346., méni, da je od némškega: Fresse; a po resnici je to laška, slovénskim ustom pristrójena beseda: giovedì grasso. Nij pozabiti, da so Lahi od starodavnosti zaradi želézne rude hodili na Gorénjsko ter se tudi selili tjakaj.
- Živa sténa**. Takó se na otoku Krku imenuje vsaka sténa (pečina), od katere odmévajo glasovi; eine Felswand mit Echo.
- Živica**, f. Neka kózna bolézen; menda Rothlauf. Rôdik na Krásu.
- Živótec**, tca, m. Das Leibchen, das Mieder. Senozéče; Kràs.
- Žlebník**, a (žlěb-), m. Velíka, korcu podobna opéka; der Hohlziegel. Bilje na Ipávi; v Laščah. Po drugod se to imenuje: kôrec, rca, m.
- Žličar**, rja, m. Neka močnata jed, cmók; der Knödel. — Na vsacega se vzame toliko testá, kolikor ga gré v žlivo. Tolmínsko.
- Žlička**, f. Prazen méh v kostánjevi jezíci. Skrilje pod Čávnóm. Išči beséde: zabúr, m.
- Žmikati**, žmikam, in: žmíčem, v. impf. Trdó ožémati, drgniti, men-cati. „Dekla žmíče srajce v perilu.“ Kràs; Sóska do-

lina; Lašče. Korenika: žim, od koder je: ožėti, ožmèm; ožémati. Priméri: žmítek, m.

Žmítek, tka, m. Présen sir. Tolmínsko. — V Senožéčah: ožimček, čka, m., nekak sir; v Laščah: žmítek, m., gosto, kisló mleko brez smétane, sesédeno ali kuhano, ki se rés tudi nekako sesíri. Slišal sem: to deklè je takó debelo, da ima žmítke po rokah, die runde Fülle des Fleisches. — Podstava: žėti-žima (žėti-žmèm).

Žòlkek, žòlhka, o, adj. To besedo po Goríškem svétu izrékajo: zèhek, hka, o (reci: züh-), namésto: žèhek, žòlhek, žòlkek, in znači to, kar: zádol, adj., herb. V Ríhenberku je nezrelo ovočje „zèhko“. Drugod poménja to, kar „plígek“: brez okusa; fade. Vas Krn. — Mikl. lex. 200.: žolhek; hrvatski: žukak. — Podstava je: žlk, od koder tudi staroslov.: žlŭčŭ, f., die Galle; novoslov.: žólč, f. m., isto.

Žònta, f. Z vodo nalite tropínje, v katerih se kísa répa. Goríška okolica; koroško-ném.: sont, kajti Megiser ima: Leyrentranck oder „sont“, kar na slovénski jezik prelaga z besédo: patoke. Od laškega giunta, f., Zugabe, Zusatz; ladinski: jonta (reci: žonta), zonta, das Aufgeld beim Tausch, in to od lat.: jungere-junctus. Priméri v lanskem letop., slov. Matice 139.: jota, f., móčnik s fežólom in s kisló répo. Goríška okolica. To poslédnjo besédo ima tudi Furlán: jote, zmésna jéd, namreč fežól in répa. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymn. in Görz, 1878.

Žòh, a, m Die Gruft, der Sarkophag. Kràs; Ipávska dolina. Od nemške besede: Sarg.

Žòlo, a, n. Žrélo; das Flugloch (pri búčélnem pánji). Goríška okólica. — V Laščah se to imenuje: žóltno, n., od korenike: glt; golt, m., der Schlund.

Žúr, a, m., *žúra*, f. Sírotka; die Molke. Prvo na Krásu, drugo po Ipávski dolini. Beséda slovénkim ustom pristròjena od laškega: sieró, Molken, kar je od lat.: serum, Molken.

Žuríno, f. pl. Prazno, uže izlúščeno (ožúrjeno) bežolovo stročje. Ipávska dolina.

Žúrítì, žúrím, v. impf. Gráh, sírek, oréhe žúrítì; aushülsen, schálen. Goríška okólica; Kanálsko. V Láščah, Senožéčah in po Krasu govóre: rúžítì.

Žvåg, žvága, m. Kresílina góba; der Feuerschwamm. Bánjščice; Goríška okólica; Ipávska dolina. Priméri staroslov.: svagarŭ, m., der Schwamm; svegarŭ, m., isto; ruski: čaga, f., unechter Zunderschwamm.

Žvérítì, žvérím, v. impf. Žvéčítì; kauen. Vas Krn.

Žvòkla, f. Der Querl, der Sprudler. Kanálsko.

Dodatek.

Répkati. Dodati je tej besédi: ném. s 1477. léta: *rappe*, Traubenkamm (*récelj*); s 1582. in s 1618. l.: *rappes*, Wein, aus den mit Wasser vermischten Weinhülsen gepresst, gleichsam Wein von den Weinbeerstengeln; novovisokoném.: der Rapp, Traubenkamm; s 1469. l.: *drúben rappe*, isto, kar: Traubenrappe; *Reps*, *Räps*, *Rappis*, Beerwein, Treberwein; der *Rappes*, *Rampes*, geringer, saurer Wein. Am Main. Schmall.-Fromm. II., 99., 128., Weigand, II., 429., 433., 434. Besédno lice: *rap*- Weigand proizvája od franc. *râpe*, f.; starofranc. *raspe*, doziváje se Dieza, I., 342. A Diez ondúkaj piše: „lašk. *raspare*; špan. *raspar*; franc. *râper*, abkratzen, schaben, od starovisokoném. *raspôn*, zusammenscharren; samostávniki so: lašk. *raspo*, Traubenkamm, Ráude (kratzend); špan., provenz. *raspa*, Traubenkamm, Granne, Hülse eines Kornes; franc. *râpe*, *Raspel*.“ — To nam kaže, da némška beséda: *Rapp* (grôzdov *récelj*) nikakor ne more biti od franc. *râpe*, ker ta beséda ne znači „Traubenkamm“, nego znači „Raspel“, in še posebno zatô ne, ker to proizvájanje ne more raztolmačiti ónih dvéh némških obrazov: *ramp*-, *rep*-, katera je lahko razumeti, ako premíslimo, da Slovénom okolo Goríce: *rép*, *répek* (*repük*) m., znači tudi „*récelj*“, der Fruchtstiel, Traubenkamm, ali, kakor izrékajo rés po Goríškej okólici, v Brdih ter na Kanálskem: *ráp*, m., od koder potem: *réplja*, *rápplja*, f., namesto: *répulja*, *rápulja*, rekše, ták „*rép*“ ali „*récelj*“, na katerem je le malo jagod, ki jih délavci ob trgátvi časi prezró, da jih potlej za njimi iščejo otroci, katero delo se imenuje: *répkati*, *répljati* (*répuljati*), kakor bi dejál: „*répe*, *répulje* obírati“. Priméri v lanskem letopisi slovenske Maticice na 133. str.: *bêrkati*, v. impf., Nachlese halten, in to pri sadji, zlasti pri oréhih. Šenpas. Kar se beséde sáme dostáje, to imamo novoslov.: *rép*, *ráp*, m., der Schwanz, der Obststiel, Traubenkamm; srb.: *rep*, m., der Schwanz; češ.: *řap*, m., der Stiel, der Löffelstiel (*récelj*), *řapak*, m., der Rüssel, *řapek*, m., Rôhrchen an der Kanne, *řapik*, m., der Blattstiel; polj.: *rzap*, gen. -*pia*, m., der Sterz im Schwanz der Thiere; penis; gorénjesrb.: *rjepik*, m., der Blattstiel. To nam sve-dóči, da je beséda: *rép* nekđaj slula: *reþ*, a okolo Goríce in dalje v némške gránice tudi: *râmp* (priméri: *vánčji*, namésto: *véčji*, grösser), ter baš zaradi tega na Goríškem izrékajo še zdaj: *ráp*, poleg:

rép, kakor: pátek, poleg: pétek. Ob enem so tudi jasni vsi trije némški obrazi: ramp-, rap-, rep- v tej besédi, ki so jo zatorej Némci vzeli na pósodo od Slovénov, kajti nemške knjige jo prvič imajo stóprav drugo polovico 15. véka. Semkaj pristoji tudi némški: re-beln, da-si mu na videz rabi v podstavo: die Rebe, vinska trta. Ali je beseda: rép od prvéne slovanska, ali ne, o tem še nij dosójeno. Razšírjena je mej Slovani dovolj, kakor smo videli; rúščina je v slóvnikih rés ne kaže, ali morebiti jo govóri káko narečje, kajti Dalja zdaj némam pred sobój. Vender se nahaja tudi v nekaterih nemških jezicih: island. rumpr, Steiss der Thiere, Bürzel, Rückentheil um's Steissbein; dansk. rumpe, Steiss, Schwanz; šved. rumpa, rompa, Schwanz. Weigand, II., 503. in Miklošič v Gramm. I., 2. Aufl. 1879., 41. vse to primérjata nemškemu: Rumpf, truplo, rekše, človeškega telésa votli dél brez rók od glave do lédi, a Matzenauer, Cizí slova 293., kjér se ne spomína, čemur se je čuditi, ni svojih čeških, zgoraj imenovanih beséd, niti ne poljske: rzap, míslí, da je mej némškimi in slovanskimi besedami „odvèká srodnost“. Némškej besedi: Rumpf (die Höhlung) tréba vzporéditi novoslov.: rúpa, f., takó v Laščah imenujejo zémeljsko jámo, v katero „ponicúje“ kak potok ali réka, a tacega mésta oblíže se zóve vselej: poníkve, f. pl., in tudi vasí imamo: Rúpa, f., Rúpe, f. pl., katera imena bodo zeló stara; vrhu tega je príimek: Rúpnik, m., Rúpar, rja, m.; starosrb.: rupa, f., das Loch; novosrb.: rupa, f., das Loch, die Grube; češki: rupa, f., die Felsenhöhle, rupice, f., das Schweissloch; polj.: rzap, gen. -pia, m., Trog, Kasten, Cisterne. Pómni, da so Némci v staréjših dobah namésto „Rumpf“ rékali „Bottich“ (bedènj). Weigand II., 503. Vse to nas učí, da je ali besedo „rép“ tréba ločiti od beséde „Rumpf“ in tudi od besede „rupa“, kar se namreč kórénéna dostaje, ali da „rép“ značí iz prvéne samó „podex“, srb.: dupe, n., podex, eigentl. das Loch; priméri novoslov.: dúplo, n., die Höhlung.

Kúšter, štra (pravočist „u“, ker Dolénjci izrékajo: kúšter) m., der Krauskopf; kúštrav, adj., gekraust; kúštrast, adj., zerzaust. Povsod znane beséde. Staroslov.: kajdrjavŭ, adj., gekraust; srbski: kudrav, kuždrav, kuštrav, adj., gekraust; ruski: kudrjavyy, adj., lockig, kraus. — Podloga je brez dvojbe: kajdr- z mehkim „r“, in ta „r“ je svojo moč nazaj obrnil ter pred sobój „d“ omekčal po staroslovénskem načinu v „žd“: *každri (priméri staroslov.: būdrŭ, adj., wach, in poleg tega: būždrí, adj.,

wach: bŭděti, v., wachen), a po srbskem bi se bilo nádejati glásu „b“: kuštrav, ter po novoslovénskem svojstvu glásu „j“: kójrav; ali táko novoslovénsko lice te beséde bi prehudo zabrisalo vso nje prvotno podobo in bi s tega bilo tudi vsacemu nerazumno; zatorej se je tu slovenski jezik otrésel starih pravil, ter je nepravilno pred „r“ staroslovénski „žd“ preobrazil v „št“: kúštrav itd.; a tudi prvotni „a“ se je nepravilno preobrnil v čisti „u“, a ne v „o“. Miklošič Gram. II., 220. ima poleg: kuštrav, rés vendar tudi: koštrav, a ne pripoveduje, kod se govori. Kar se tiče glasovne združbe „št“, priméri: pášten, m., štula, f., béšter, adj., klěštre, f. pl., úšti, f. pl.

Béšter, štra, o (čist „e“, — a ne „é“ ali „ě“) adj. Munter, rege, hübsch: béštri otroci, muntere, hübsche Kinder. Po vsem Kranjskem. A okolo Cérknega „béšter“ znači: wachend. „Nijsem bil še béšter, kadar je začéla vás goréti.“ „Na svéti Silvéšter bodi vsak zgóda béšter“, opominajo tist večer poprej matere svoje otroke, kajti mislijo, da je tréba ta dan zgodaj vstati. — Staroslov. bŭždrĭ, adj., wach, wachend: bŭděti, v., wachen; novoslov. (po Gorénjskem): bŭděti (-dě-), v., wachen. Naša beseda je od podstave: bŭždrĭ, namesto: bŭjr, bájr, také stvořĕna, kakor: kúšter od podstave: každrĭ. Evo, tu pred „r“ zopet nahajamo „št“ namésto staroslovénskega „žd“, in tudi samoglasnik „e“, namesto „ŭ“ stoječ, prezíra vsa pravila, ki drugače trdno vladajo slovénščini. Priméri: kúšter, m., klěštre, f. pl.

Klěštra (klěšt-) f. pl.; po nekaterih krajih tudi: klěštra, f. sing., das Kummetholz, das Kummethorn; v konjskem homótu (komatu) óna leséna kamba, ki gre naprěženemu konju okolo vratú. Ta beseda rabi tudi v psovko: ti klěštra nerodna! Po vsem Kranjskem. Podstava: klěšče, f. pl., die Zange. Staroslov.: klěšta, f., die Zange; srb.: kliješte, f. pl., die Zange, die Lichtscheere; ruski: klešči, m. pl., die Zange, die Krebscheere, das Kummetholz, das Kummethorn. Novoslov. tudi: klěšče, f. pl., die Pflugnarbe, óna leséna kamba, s katero navadno kak déček mej oranjem navrása plužna kolésca, da prav tekó po jámljiči (razóru): te klěšče so klěštram zeló podobne. — „Klěstre“ namesto „klěšče“, zastorej „št“ pred soglasnikom „r“ namesto „šć“. To besedo so od nas tudi Nemci vzeli na pósodo, bávorski: Klöster, n., das Kummetholz oder Kummeteisen; Klöster, pl., Riester am Pflug (to so naše zgoraj oménjene „klěšče“, die Pflugnarbe). Schmell.-Fromm. I., 1340-41. Priméri: béšter, adj., kúšter, m. — Zdajšmo vídéli, da v noveji slovénščini „št“

časi pred „r“ stoji: a) namésto „žd“: kúšter, béšter;
b) namésto „šč“: klěštre.

Nekoliko rekov in pregóvorov.

Bôb nij mogel rêči. — Takó je bil pijan, ali: takó polna usta je imel (jedóč).

Držiš se, kakor péčen bôb. Podkrnci.

Ta človek ti je za hudiča.

Lehko si kljúčico podasta. — Oba sta jednaka, oba nič ali malo vredna.

Súh je, kakor plót.

Niti za lék ga nij. — Kommt ganz und gar nicht vor.

Pri vas je mrzlo, kakor na pogorišči.

Debel je, kakor valíz (váljar). Debel si, kakor bi te bil zamésil.

Počaseñ si, kakor hudo léto.

Kaj gledaš, kakor jelen v práprot? — Reko človeku, ki kake jedí nehče in jo zató nevoljen ogleduje, ne vedóč, bi li jedel ali ne.

Prišel je ljudém na zóbe. — Vse o njem slabo govóri.

V tej hiši je lakot sezidana.

Po eni stráni poríže, po drugi poríže. — Steber pri koritu.

Konec očíj te ne morem videti. Senožéče.

Nij ga ne v dnevi ne v zemlji. — Nikjer ga nij. Bánjščice.

Podobna sta si, da bi lahko jednega skril a drugzega pokazal. Podkrnci.

Ná, miš! lesénega, daj mi Bog koščénega! rêče otrok, ko vrže izdrt zob od sebe.

Nu, vender si se iz bôba izdrl. — Rêče se topoglávemu človeku, kadar po dolzem besedovanji naposled razuméje, kaj se mu je pripovedovalo; endlich ist dir das Licht aufgegangen.

Star je, kakor gréh, bogat, kakor mali cesar, pa ti ga ne izpusti božjaka iz rok.

Srečne očí, ki jo ugledajo, nesrečne roke, ki jo utrgajo (četeroperésno dételjico.)

To je vze za prasce, nekaj za krščene, nekaj za nekrščene. Rekel je star mož v planinskem stánu, kažóč zasírjeno mleko v kotlu. S krščenimi prasci je ménil sebe in svoje továriše s pogledom na njih planinsko, ne prečedno obleko. Skuto namreč pojedé ljudjé a s්රotko dajó prascem, katerih je vselej nekaj na planini.

Mati, kje ste bili? (vprašajo otroci.) V koži. Kaj ste delali? Díhala sem, da nijsem póčila. (Odgovarja mati v šali.)

Bodi slama ali senó, da je le polno črevó.*)

Počasi po kámenji. — Reče se človeku, ki hoče vse v eno sapo kaj dokazovati, a dela logične skóke.

*) Naj bo práprot ali slama, da je le polna jama. /: Horjul. /

- Nij za drugo na svétu, nego da gnoj dela.
 Gorkota ubogih dobrotá.
 Če so božične kvatre lúzne, to so velikonočne grúдне. —
 Grúda f., die Scholle, die Eisscholle, Schneekruste; od tod je
 mésec „grúden“ (eigentl. adj.), november, december: po grudnu
 puti, bē bo togda méseči grudenū, rekše nojabri. Mikl. lex.
 Kadar je leto múšno, je tudi krúšno.
 Odkladki so odpadki.
 Otrobe vežeš z motvózi, debela s tenkimi kónci.
 Stare póti in stare krēme se ne ogóaj.
 Predomisel boljša kakor (nego) misel. Podkrnci.
 Samopaša — prazen dvor.
 Ubóštvo lomi móštvo. Krás.
 Kdor zeló zine, malo ugrizne. Tudi: kdor dosti obzine,
 malo požre.
 Čast in hvala sta se ob tla metála. Čast je na hrast zbežála,
 hvala je v blatu ostála. Reče se tudi: svoja hvala se po blatu valja.
 Na debélo sem tesána, ali na drobno sejána. — Če tudi sem
 videti neumna, imam vender glavo na pravem konci.

Opómnja. Kakor úže v letopisu 1879. leta, také je tudi letos moj prijatelj premnoge besede razbistril z jezikoslovno védnostjo. Z menój vred mu bode vsak zahválen o nauku, katerega nam podaje v svojem tolmáči, a dovršeno océniti ga more samó strokovnják. Pripravljáje gradívo létošnjemu letopísu nabral sem v pótno torbo zopet toliko naródovega blagá, da, bodem li živ in zdrav, svojo bíro k létu oprtiv prinesem blagovoljnemu občinstvu.

Fr. E.

Popravki.

V lanskem letopisu slovénke Matice trebé ali popraviti ali dodati:

- na 119. stráni: črnogláv je „Prunella vulgaris“, a ne „Bal-lota nigra“.
 „ 120. „ v 23. vrsti od zgoraj dólú čítaj: da se po njih kokoši kújajo, a ne: kújejo.
 „ 122. „ krovína, namésto: kravína; srbski: krovína, f., schlechtes, ungeniessbares Heu, was nur zum Dachdecken zu gebrauchen wäre.
 „ 131. „ čítaj: lěščec (lúščúe), a ne: lěščec.
 „ 132. „ čítaj: podúst, namésto: podvěst; ruski: podústŭ, m., Cyprinus nasus, der Násling; češki: podoustev, f., podusta, f., podustva, f.,

- isto; poljski: podusty, adj., ein hängendes Maul habend.
- na 132. stráni: smrkež je riba „Acerina Schraitzer“; némški: Schräz, Schrazen.
- „ 133. „ v 4. vrsti od zdolaj gôri čítaj: zadnjo tráp (f.), namésto: zadnji tráp (m.)
- „ 137. „ beséda: drstev, m., po Krásu sploh navadna, znači 1) ták pések, s kakeršnim čistijo bakréne kotle, kèble itd.; 2) razdrobljeno kámenje, der Kies; poljski: dziarstwo, n., zdiarstwo, n., Kies, Gries, grober Sand, dziarstwisty, adj., in: drzástwisty, adj., grobkörnig, kiesig; češki: drstnaty, drsnaty, adj., rau, holperig; ruski: dresvá, f., der Kies, Kies-sand, Grus, Grussand, Gries, dresvjákü, m., dresvjáníkü, m., m., der Kieselstein, dresvjánjy, adj., kiesig. — V Ríhenberku sem slišal: drstelj, drstelja, m., a tudi: drsten, drstena, m., ter oboje znači „pések v čiščenju“.
- „ 137. „ v 24. vrsti od zdolaj gôri čítaj: „zagátna jéd, eine geile Speise, a ne: unverdauliche Speise.
- „ 137. „ stojí: gnjíšče, namésto: ognjíšče, kajti v Povírji na Krásu imenujejo „ognjíšče“ tudi ón prostor, kámor na vzpómlad séjejo kápus.
- „ 141. „ v 13. vrsti od zdolaj gôri čítaj: Koróhinja, namésto: Koróhnja.
- „ 143. „ v 8. vrsti od zgoraj dólú čítaj: Volárji, namésto: Volárje.
- „ 143. „ čítaj: lèhet, lèhta (lüh-), namésto: léhet.
- „ 144. „ konci čléna „Linda“ je dostaviti: priméri štírsko krájevno imé: Léndava, f.
- „ 144. „ Mák je furlánska beséda in znači „kita“; laški: mazzo, Bund, Bündel.
- „ 147. „ Lanski popravek o besedi: plésno, n., ne veljá, nego vzpostaviti je zopet, kakor je bilo poprėj: der „Rist“.

V létošnjem letopisu slov. Matice trebé ali popraviti ali dodati:

Na 164. stráni k opómnji pod črto dodeni: Bolc se laški zove: Plezzo, a latinski: Ampletium, podobno staroslovén-skemu: *va Blicci, kar je pozneje slulo: vŭ Blicci, a zdaj: v Bólci.

- na 166. strani: k besedi: palíska, f., priméri tudi srbski: pálje, f. pl., die Kleien.
- „ 167. „ v 6. vrsti od zdolaj gôri k besedi „Rothlauf“ dodeni: „pêreč ogenj“ po Gorénjskem okolo Rádovljice znači tudi „der Brand an Bäumen“.
- „ 168. „ k besedi: pítnik, m., in: pítnjak, m., dodeni: v Razdrtem pod Nánosom govore tudi: píčnik, m., isto, a primériti je k temu novoslov.: kóčnik, m., kóčnjak, m., der Stockzahn, in poleg tega: kótnjak, m., isto. V Senožéčah; srbski: kutnjak, m., der Stockzahn. To nas uči, da: pítnik, pítnjak; píčnik, píčnjak stoji namésto staroslovénskega: píštīnikū: pit-, füttern, kakor: kótnik, kótnjak; kóčnik, kóčnjak namésto staroslovénskega: *kaštīnikū: kaťū (kót) m., der Winkel; primériti je srbski: srétan, poleg: srečan, adj., glücklich, novoslovénski samó: sréčūn, adj., glücklich: sūreť-, begegnen.
- „ 169. „ v 4. vrsti od zdolaj gôri čítaj: (plēn), namesto: (plen).
- „ 170. „ v 22. vrsti od zdolaj gôri čítaj: (plēn-), namesto: (plen-).
- „ 170. „ v 21. vrsti od zdolaj gôri čítaj: lotíški, namésto: latiški.
- „ 185. „ v 14. vrsti od zdolaj gôri je v besedi: séčevina písme „v“ takó šibkó, da je malo ne vse izgínilo. Naj to blagovóljni čítatelj sam popravi.
- „ 192. „ k besedi: šámor, m., dodeni: čámer, mra, m., der Stier, bik. V Smlédniku na Gorénjskem.
- „ 193. „ v 18. vrsti od zgoraj dôluj čítaj: Čūbed, a ne: Čūbed.
- „ 202. „ čítaj: véšalo, n., a ne: véšalo, m.

Dr. Anton Murko.

Životopis; sestavil dr. Jož. Pajek.

Porodil se je Murko v župniji Sv. Roprt v prijaznih slovenskih goricah dné 8. junija l. 1809. Roditelji njegovi bili so gorničniki (tako prevaja Murko sam besedo „Berghold“) v občini Črmljenščak. Verjetno je, da je bila uže takrat pri sv. Roprti národna učilnica. Kakor piše Davorin Trstenjak v „Zori“ l. 1872, str. 24., „so dali stariši, dasiravno niso bili imoviti, vendar tri sine v šole, Antona, Matijo pa Franca.“ Pa uže tudi dva očetova brata sta se bila izšolala. Jeden teh Antonovih strijcev, Florijan, je služil za kaplana pri sv. Roprti v domači župniji in je postal tam župnikom. Drugi strijc, Franc Murko, je bil kaplan in poznejše župnik pri sv. Trojici.

Prvi pouk je užival Anton Murko menda pri sv. Roprti. Sè šolami so bili takrat naši kraji še jako slabo oskrbljeni. Le tú pa tam se je kater duhovnik s tem bavil, da je detco, razven krščanskega nauka, tudi branja in pisanja učil. Iz take šole je vzrastel vladika Slomšek. V slovenskih goricah je najbolje slúľ Leopold Volkmer, kaplan v Ptuji, pri sv. Martini poleg Vurberga, in pri sv. Urbani blizu Ptuja do svoje smrti umrl pa je dné 4. svečana l. 1816, v 75. leti. Gotovo je, da je vplival Volkmer na vso okolico in navduševal mladino za učenje, stariše pa, da so svojim sinom v šole pomagali. Naj tukaj omenjam, kako je častiti pesnik in učitelj med drugimi slučajno tudi prvemu buditelju slovanščine na mariborski gimnaziji, g. Juriju Matjašiču v šolo pomagal.

Jako priljubljene so našemu pobožnemu národu posebno lavretanske litanije, v katerih najde pobožnosti do matere božje vneto srce dôkaj dušne hrane, tolažbe in veselja. Radi bi bili zatorej litanije tudi domá molili, a teško se jih je na pamet naučiti, brati pa je v Volkmerjevi dôbi malo malo kdo znal. Kaj si zmisli za blagostanje národa ves goreči prijatelj svojih rojakov? Dal je slikati cele lavretanske litanije, tako, da so bile po vrsti podobice, odgovarjajoče prednjim nazivom litanij. Te podobe so ljudje hitro spoznali, in tako tudi domá moliti mogli priljubljene jim litanije. Take litanijske podobe je Volkmer dal tudi materi Matjašičevi; ona pa je svojega sina Jurija, ko je nekaj

odrastel, začela učiti, kaj te podobe pomenjajo. Nekoč reče mati med takim naukom: „Ko bi brati znal, kar je pod podobicami pišanega, bi pa hitro lahko vse litanije moliti znal.“ To je sinka vsega vnelo za branje. Živel pa je tačas blizu Matjašičevega domu (slovenska župnija v Ptuj) star mož, ki je znal slovenski brati. Od tega se je naučil Matjašič hitro slovenske abecede. Zdaj bi pa bil rad znal tudi nemški brati. Neka ženska, ki je ob nedeljah v cerkvi na kori pela, je znala za silo nemški. Matjašič je zategadelj prosil, naj bi ga učila nemški brati. Ona mu začne precej po vrsti kazati črke po navadnem redi: a, b, c itd. Matjašič si pa misli, da to ne more biti res, in da se hoče ženska z njim le šaliti. Mislil si je pač, ker slovenščina nikjer nič veljala ni, in je čul, da je jedino izveličavna nemščina, da mora zatorej uže tudi za črke katera druga imena gleštati. Šel je izvedavo vprašat nekoga, ki se je v Ptuj šolal. Ta mu pové, da ga je ona pevkinja uže prav učila. V kratkem so bile zatorej tudi težave nemškega branja premagane. Zdaj pa je nadlegoval ukaželjni Jurij očeta svojega neprestano, naj ga v šolo dadé. Oča začetkom niso hoteli ničesar o tem čuti, ali s časom se je tudi tukaj vresničil evangelijski rek: „Ako ne prestane trkati, vam povem, da, če tudi ne bode ustal, in mu dal zaradi tega, ker je prošnjik prijatelj njegov, bode vendar ustal za njegove nadležnosti voljo, in mu bode dal, kolikor potrebuje“. Oča se podá zatorej v Ptuj k župniku minoritske cerkve, gospodu Grubauerju. Bilo je pa sredi leta, in reklo se je prošnjikoma, da zdaj ni čas vstopljati, ker je uže prepozno. Mladega Jurija so solzé polile, in kapale so na tla, debele kot vinske jagode. Te solzé so hitro prodrle jez. Gospod župnik pozvoní in pozove učitelja Kostevška, ki je Jurija takoj sè sabo vzel. Moral je sestí v prvo klop, med najslabše. Ko je prvokrat priliko dobil, svoje znanje v knjigi pokazati, mu je učitelj po tem prvem kolokviji odkazal sedež uže v četrti klopi. Več o g. Matjašiči pové „Zora“ l. 1872, str. 65. Da je vplival Volkmer tudi na Murka, to se mi vidi dozdevno tudi z ozirom na to, ker je ravno Murko oskrbel natis Volkmerjevih dušnih plodov; vendar o tem poznejše.

V naslednjih vrstah zajemljem nekoliko iz literarne zbirke Murkove. V pismi dné 8. aprila t. l. mi piše o tej zadevi slavni naš Davorin Trstenjak: „Murko ni zapustil nobene literarne zapuščine. Njegov tiskan leksikon, v katerega so zvezane nepopisane pole, dobil sem jaz od njegovih ljudi za spomin; nekoliko besedi je pripisanih, katere je bral v raznih slovanskih knjigah. Tudi so mi poslali Murkova spričevala, ter sem bil prošén, naj spišem obširen životopis njegov za Wurzbachov „Oesterreichisches Schriftstellerlexicon“. Ker mi ni ostajalo za to potrebnega časa, sem spričevala poslal v Hoče, naj se hranijo v arhivi župnijskega urada“. Podal sem se bil zatorej v Hoče, in preč. gospod Davorin Stranjšak, konzistorijalni sovetnik in nadžupnik v

Hočjem, nekdanj v Zavrči tudi Murkov kaplan in ljubeč njegov, mi je podal blagovoljno vso zbirko.

To zbirko sem uredil z ozirom na čas, v katerem je katero pismo nastalo, ter podajam tukaj nekoliko iz te zbirke.

Prva listina je šolska svedočba o drugem tečaju četrtega gimnazijskega razreda. Uspeh Murkov je bil v posameznih predmetih dosta povoljen. Svedočba je pisana v Maribori dné 22. junija l. 1824. Podpisana sta: Joseph Zech, professor publicus in Leo Essenko, Praefectus.

Ta Zech je bil neki posebno slovenski mladini v prvem leti preoster sodnik. Doma je bil iz nadvojvodine Avstrije. V prvem leti so iz kmetov došedši učenci, ki Zecha se vé razumeli niso, on pa njih ne, odnašali neki (po zanesljivem viri) obilico dvójek in trójek. Pod njim tudi Murko do nauka ni imel pravega veselja, ker je bil učitelj oduren, Murko pa živ. Tako tudi niso bili učitelji zadovoljni z „*morum culturo*“ našega Kremplja, ker si „*barbam papiream fecit*“. To je bil „mutasti greh“ pa le v tem pomeni, da se mu vsakdo smeje, kdor o tej porednosti čuje. Essenko? Živel uradni pravopis!

Prejšnji Murco postane pod razumnejšim Riglerjem nam znani Murko.

Tudi napredovanje je uže boljše. Murko je bil v drugem tečaju petega razreda „*secundus inter tres audentes*“.

Rigler je bil duhovit, jako naobražen, in prizanesljiv mož. Pisatelj teh vrst je l. 1863 pod njim opravil zrelostni izpit, ko je Rigler zadnjikrat predsedoval. Postal je zavoljo svojih zaslug vitez. Ostani v blagem spomini!

V drugem humanitetnem razredi — sedaj šestem — je dobil Murko jednako dobre rede. Z obnašanjem pa Rigler ni bil zadovoljen; zapisal mu je „*primam*“.

Murku se je pri vsej njegovi ljubeznjivosti tudi pozneje rado pripetilo, da ni vedel vselej kazati pravega spoštovanja do vsakojakih dostojanstvenikov. Rekel sicer ni ničesar, posmešnil se je jako pomenljivo, in vse ga je razumelo, pa rekel le ni ničesar. Če se mu je morebiti tudi v mladih letih tako godilo? Saj se je necemu učencu pripetilo, da tudi ni ničesar rekel; iz sobe odhajajoči učitelj pa vendar pred njim postojí, ter mu reče: „*Du, dir wird die Welt noch Ohrfeigen geben.*“ Tisti mož je sploh rad prorokoval, in je nekemu drugemu svojih učencev rekel: „*Du wirst noch auf dem Misthaufen krepiren.*“ To se pa ni zgodilo, nego je naš „*Job na gnoji*“ pozneje bil „*prorokov*“ predstojnik.

Murkovi tovariši v gimnaziji so bili: Kostanjevec, umrl kot stolni dekan, Zemljič, dekan v Strassgangi, Franc in Valentin Vraz, bivši župnik v Rušah, dalje Korošak, dekan pri sv. Juriji na Ščavnici, Jakope, župnik v Gomilici, Munda, župnik v Negovi, Lobenwein, župnik v Ribnici. Izmed Murkovih tovarišev jih je stopilo v duhovenski stan 14.

Murko se je preselil v Gradec. Prvo spričevalo, koje je tam dobil, je pisano dné 7. marca l. 1826. Po tej svedočbi je Murko predavanja o matematiki „še kaj pridno“ poslušal, in je dobil v prvem polletju prvi red. Obnašanje je bilo „prikladno“. Podpisa slóveta: K. Appeltauer, k. k. Landrath. k. k. Director der philosophischen Studien. Joseph Knar, öffentlicher Professor. Samo „ziemlich fleissig?“ Jaz te besede tako slovenim: S trebihom za kruhom! Ni imel pomoči od doma, služil si je za-torej kruh s poučevanjem drugih. V tej in tudi še v nekaterih naslednjih svedočbah se bere „Grätz“. O ti nesrečni „Grätz“! Sedaj je Graz, ne Gratz. Zakaj ne? Vidiš, ko bi pisali Gratz, to bi nas znal še kdo poučiti, da se naj piše Gradec, ali še pravilnejše Gradec. Kam bi to prišli? No, do gole resnice! Kakor resnično je zdaj Gradec nemško mesto, tako gotovo je bilo nekđaj slovensko, kar priznava tudi izvrstni in ljubeznjivi profesor Krones v lanskem „Letopisi“ štajerskega zgodovinskega društva. V monografiji, „Graz und seine Geschichte“ pa se pripoveduje, da so prišli sem Nemci, ter so začeli drevesa podirati in jih tesati, da bi si postavili svoje mesto. Jednega izmed njih so obhajale skrbi zavoljo bodočnosti mesta; tovariš-ga pa tolaži sè stojičnimi besedami: „Geräth es, so g'räth's; g'räth's nicht, so g'räth's nicht“. Od tega „g'räth's“ je neki glavno mesto Štajerja dobilo svoje ime. Kedaj se je pa „Grätz“ prekrstil v „Gratz“? Čul sem o tej zadevi naslednje: Bila je imenitna maškerada v graški reduti. Med našemljenci se prikaže tudi slovenski vseučiliščnik z grozovito velicimi kujigami, katere je v ručah na hrbti nosil. Pol sežnja dolge knjige so imele zvonaj naslednji napis: „Ante-diluvianischer Beweis, dass die Städt Grätz ihren Nahmen vom Grätzbäch erhalten habe.“ Grof Wickenburg, takratni guverner, je bil pri maškeradi navzočen, in glej, uže drugo jutro se je uradni list imenoval „Gratzer Zeitung“, in ne več „Grätzer“. Modrák se tudi od bedáka lahko učí, kakov ne sme biti.

Mladina je bila vselej polna muh, in bode polna muh ostala. Kdo bi jej to zameril? Saj se vse rado veseli svojih mladih dni! Posebno radi dijaki kateremu profesorju prisodijo kakov priimek. Tako so neki tudi takratni licejci svojemu ravnatelju zveržili ime in naslov. S katerim takovih izumstev si je morebiti tudi Murko zaslužil svoj „den Gesetzen gemäss“. Knar je bil izvrsten računar; bil je pa tudi osóren. Posebno ostro je rešetal mariborske dijake, katerim je bil učenik profesor Kittel. „An diese ärmsten Aristoteliden stellte er die Prüfungs-Fragen mit entschiedener knarrender Stimme“.

V svedočbi dné 24. marca l. 1826. potrjuje profesor veronauka, Janez Krauss, da je Murko obiskoval njegova predavanja in sicer jako pridno, ter da si je zaslužil prvi red.

Spričevalo dné 1. aprila l. 1826 kaže, da je Murko v prvem leti licejskem se učil latinskega jezikoslovja pod znanim dr. Muharjem: dr. Alb. v. Muchar, der lat. Philologie suppl. Professor“.

Prislužil si je Murko prvi red. Muharjev oča je bil neki Hrvat, on sam pa uže trd Nemeec. Bil je Muhar benediktin opatije v Admonti. Pisal je: „Geschichte der Steyermark, Grätz, 1844.“ 9 zvezkov.

Jezikoslovje ga ni ravno zeló mikalo. Sklepal je poučevanje svoje navadno preje, nego je ura dotekla, izgovorivši svoj imenitni: „Sic! Kadar so se učenci njegovi uže preveč dolgočasili, so mu začeli tiho, po tem vedno glasnejše nasproti klicati: „Herr Professor: sic! sic!“ Ker je pa prehitro iz kolegija odhajal, je zato poznejše v kolegij prihajal. Zanimal se je živo za zgodovino, in bil je nekak, dasi ne vsestransk svobodnjak, in je imel zaradi tega tudi mnogo neprilik. Živela sta takrat v Gradci še dva druga duhovnika, Muharju precej jednaka: Likavec in Krobat. Likavec je bil profesor na liceji, a Krobat gubernijalni sovétnik. Krobat je bil ud labudskemu stolnemu kapiteljnu. Tacega ga je pozvala vlada v Gradec, kjer je, „sovétnik gubernija“, poročal o stvaréh cerkveno-državnih „in causis ecclesiastico-politicis“. Tacih stvarí pa je bilo takrat mnogo, mnogo, ker se je za Jožefa II. državna oblast vtikala skôraj v vse cerkvene razmere. Krobata pa je manjkalo pravega cerkvenega duhá, ter je iz sovrášta do svojega biskupa vedno njemu nasprotoval, stavljajoč škofijskemu uradu zaprék, kolikor je le mogel. Vsem trem prijateljem pa je odklenkalo. Muhar je imel sê svojim nerednim življenjem dôkaj opravkov in popravkov, in se je pokazalo, da le ni za profesorja. Likavca so bili premestili, kakor se mi pravi, v Ljubljano, a Krobata celó odstavili. On se je zanašal na svoj lažiliberalizem, misleč, da sme psovati ne samo svojega višjega pastirja, nego sploh vse. Bil je Krobat jako prebrisana dobra glavica, in tako je pital prav surovo z oslom takoj vsacega, kateri postavbe ali uredbe prav razumel ni. Rad je tudi žlobodral po krčmah o tem, kar se je pri sejah gubernijskih obravnavalo, in je pri takovih prilikah zaničljivo govoril o svojih tovariših, gubernijskih sovétnikih. To, pa še posebno prizadevanje graškega škofa pri cesarskem dvori na Dunaji, ga je uničilo — bil je odstavljen od vseh svojih časti. Potisnili so ga za župnika k sv. Janžu pri Slov. Gradci, na župnijo s prav slabimi dohodki. Godilo se mu je baje na stare dni tako slabo, da je sérec (starec) rad zahajal na bližnjo okrajno cesto, ki veže Slov. Gradec s koroškim Dravbergom, ter je tam lovil znancev, da bi mu kdo plačal „kozarec“ vina. —

„Zakaj pa vendar pišeš o tacih stvaréh, ki bi se naj z večnim molkom zatrlé?“ Zato, ker nam taki prigodki kažejo, kako se človek rad zmoti, se v sreči prevzame, in nazadnje sramotno propade. „Aliorum ruina mea doctrina.“ Preje, ko so še vsi trije prijatelji v Gradci bivali, so zahajali radi v „Mursko predmestje“ v neko krčmo blizu cerkve „Maria Hilf“. Tú so imeli posebno sobico, v kateri so o večerih pili kupico vina, pa tarok igrali. Vrival se je pa méd-nje, med te slovite modrijane — kdo? Živel je takrat

v Gradci krojač, ki je izdelaval skôraj za vse duhovnike talarje in birete; imenoval se je H. Ker je H. imel toliko z duhovniki opraviti, si je kar mislil: „Svoji k svojim.“ Čutil se je duhovnika, pa ne morebiti v kateri ponižni službi nameščenega, ne, bolj izbornega, in, kar je takrat največ veljalo, „illuminata“. Mislil si je zatorej: „Pobratim se s Krobotom, Muharjem pa Likavcem! Ti bodo zate najboljši.“ Dohajal je zategadelj redno vsak večer v omenjano krčmo v „Murskem predmestju“. Sédel je k trem odličnim gospodom, ter jim ponudil njuhati tobaka. Gledal je potem še nekaj časa, dôkler ni zaspal, ter začel „dreto vleči“ in smrčati, da je bilo joj. To se je ponavljalo več let tako. Slednjič si je Krobot nekaj izmislil. Necega zimskega večera, ko so bile znotranje ôknice ali špalete zaprte, in je tudi H. na novo smrčal, reče Krobot tovarišema: „Zdaj pa bodemo luč ugasnili in dalje igrali. Pa dregni ti, Muhar, deda, da se vzbudi; bodemo videli, kaj bode iz tega“. Tako so tudi storili. Krobot pilne luč, Likavec napové „pagat ultimo“, in sedaj igrajo. Krobot se zadere v temi: „Dregni kôzla!“ Preplašene poskoči H., pa ne vidi nikogar. Slišal je pa vendar, kako so njegovi tovariši dalje tarokovali. Mislil si je zatorej: „Oslepel sem, pa še čisto“. Začel je na pomoč klicati, ter je hotel hitro zdravnika imeti. Trije gospodje pa so bili hudí, naj jih sè svojimi prismodijami pri igri ne moti. Hišna gospodinja je čula jok in vpitje H.-ovo, pride v hišo, ta vpraša, čemú so gospodje luč ugasnili? Odgovora ni bilo. — H. je zopet izpregledal in izginil, ne da bi se bil priporočil, pa ga ni bilo nikoli več med „stare tri učene prijatelje“.

Naslednje spričevalo slóve: „Podpisanci potrjujejo, da je g. A. Murko od sv. Roprta na Štajerskem, slušatelj modroslovja prvega leta na c. kr. liceji v Gradci, predavanja o teoretičnem modroslovju v šolskem leti 1826 pridno slušal, in da je v ponovljeni skušnji prvega tečaja dobil prvi red. Obnašanje njegovo je bilo akademičnim ravnilom primerno. V dokaz tega smo pričujočo svedočbo sè svojim podpisom in pečatom modroslovskega oddelka potrdili. V Gradci, drugi dan aprila l. 1827. I. K. Likavec, javni profesor. Appeltauer, ravnatelj. Svedočba od dné 27. apr. l. 1827 javi, da je Murko prvi tečaj prvega leta modroslovskega dovršil.

Nasleduje svedočba dné 6. junija l. 1827, kažoča v pregledu vse rede, katere je zaslužil Murko v Maribori od prvega do šestega gimnazijskega razreda od l. 1820—1825.

Potreboval je menda Murko tega spričevala, ko je stopil v samostan frančiškanov v Gradci. To nam dokazuje menda listina, v kateri dovoljuje O. Antonij Ortner, provincijal franjevcev, bratu Ecehijelu Murku, da sme zapustiti imenovani red. Vstopil je Murko k frančiškanom dné 9. aprila l. 1827, in se je tam nosil kot „juvenis vere pius et morigerus“. Listina je pisana dné 17. julija l. 1827.

Imel je neki Murko v onih letih lepo zlato-rumene lase in preljubezljivo obličje; hodil pa je vedno, tudi poznejše, nekoliko sklonjen.

Ubog! Murko! Odložil si sedaj teški jarem samostanskega življenja, — vendar pa bodeš spolnjeval jedno samostanskih obljub rad ali nerad — ubožen bodeš ostal! Kam je šel Murko, ki je izstopil pri oo. frančiškanih? Na to prašanje odgovarja naslednja svedočba: „Podpisani svedoči, da je gospod Ant. Murko, dijak, pri njem od začetka meseca avgusta minolega leta do konca meseca januarja tekočega leta s prepisovanjem svetopisemskih in slovstvenih tvarin na dan po 3, 4, pa tudi do 7 ur opraviti imel, in da se je v tej dóbi, kolikor je podpisanemu znano, zelo spodobno nosil. V Gradci, dné 1. marcija l. 1828. Vid Rižner, duhovski oskrbnik v Karlovi.“ O Rižnerji piše Čop (Šafařik, „Geschichte der südslav. Lit.“, str. 43): „V. R. ein Steiermärker, Curatbeneficiat im Strafhouse in der Karlau (Grätz), ein wackerer Genosse und Nachfolger Dainko's beseelt von lebendigem Eifer für die vaterländische Sprache und Literatur.“ Izdal je l. „Nabirki za mlade kristjane, ali nauki, zgodbi, pesmi, prislovi, itd. na hasek mladih krščenih, ktere je nabral neki duhovnik Sekovsko knezoškofije na Štajerskem. V Gradci l. 1828.“ 2. „Sveta četiri evangelja, poslovenjena od Vida Rižnerja in Kolomana Kvasa.“ (Rokopis od l. 1831. Rokopis se ni smel natisniti, ker prevoditelja nista pridéla tolmačenja. Oj!?) 3. „Katoliška mešna knjižica z drugimi molitvami skoz den ino k spovedi. V Gradci l. 1828.“ Pri teh knjigah je imel zatorej Murko gotovo opraviti. — Sedaj se je poprijel nestanovitni živi talent prirodoslovja, o čemer priča naslednja svedočba: „Da se je gosp. Anton Murko, porojen pri sv. Roprta na Štajerskem, slušatelj logike, vdeleževal naukov o rastlinstvu v Joaneji, in sicer dosta pridno, in da je pri izpiti dobil prvi red, se s tem potrjuje. V Gradci dné 17. julija l. 1828. Ljudevit, opat v Ravnem, (Rein), ravnatelj. Dr. Lovrenec pl. Vest, profesor botanike in kemije na Joaneji.“

Murko je slušal tudi slovenski pouk Kvasov. „Gospod Anton Murko, slušatelj modroslovja prvega leta, od sv. Roprta na Štajerskem, je v šolskem leti 1828 predavanja „über die windische Sprache“ na c. k. Karl Francovem vseučilišči v Gradci jako pridno slušal. in je pri javni pismeni in ustni letni preskušnji zaslužil prvi red z odliko. V dokaz temu smo to svedočbo sè svojim podpisom in pečatom modroslovskega oddelka potrdili. V Gradci dné 16. avgusta l. 1828. Koloman Kvas, „der wind. Sprache öffentl. Professor“. Bil pa je Kvas porojen pri sv. Juriji ob Ščavnici, blizu tamošnje podružnice sv. Duha na Stari Gori. Ravno odličen profesor Kvas neki ni bil.

Zapustil je v rokopisi slovensko slovnico od l. 1829. (Glej „Časopis česk. Museuma 1829. IV. 77.“)

Naslednja svedočba o vseh predmetih prvega leta modroslovja nam javlja, da si je Murko pri izpiti o drugem tečaju zaslužil vseskozi odlične rede.

V prvem tečaju družega leta modroslovja je dobil jednako dobre rede. Svedočba je pisana dné 11. aprila l. 1829.

Dalje nasleduje spričevalo, ki kaže, da je Murko, slušatelj modroslovja družega leta, v prvem tečaju l. 1829 predavanja o občni zgodovini slušal pridno, ter da si je zaslužil prvi red z odliko. Spričevalo je pisano dné 24. avgusta l. 1829. Profesor mu je bil Leopold Hassler. V družem tečaju je tista zgodovinska predavanja slušal marljivo in si je zaslužil prvi red. Svedočba je pisana dné 24. avgusta l. 1829.

O družem tečaju družega leta poroča spričevalo, da je Murko vrló napredoval. Pisana je svedočba dné 5. septembra l. 1829. Profesorji so mu bili tisti, kakor v prvem tečaju.

Nasleduje spričevalo dné 11. decembra l. 1829, v katerem potrjuje Štefan Bendič, da so se Murku osepnice vcepile, in da je zdrav.

Nasleduje „Austritts-Zeugniss aus den philosophischen Studien“ dné 31. avgusta l. 1830, v katerem spričevali se v pregledi naštevajo z nova vsi redi, katere je Murko iz različnih obveznih predmetov dobival v obeh letih modroslovja. Podpisan je K. Appeltauer.

Sedaj pride na vrsto Murkovo slovstveno delovanje. Prva, sem spadajoča listina je naslednji „Vertrag“: „Gospod Ant. Murko, sedaj v Gradci, prepušča gospodu J. Lovrencu Greinerju, lastniku Ferstlove knjigarne v Gradci, pod njegovim dedičem in naslednikom svoj slovensko-nemški in nemško-slovenski slovar z ozirom na narečja v Stajerji, v Korotani in Kranjski s kratko slovnico za Slovence, da se morejo nemški, in za Nemce, da se morejo slovenski učiti, v natis in založbo za vse poznejše natis. G. Greiner mu plača za prvi natis 200 gld., in sicer pol te vsote po vzprijetji vsega rokopisa, in drugo, ko se je knjiga natisnila; 12 iztisov ima založnik pisatelju brezplačno prepustiti. Za vsak naslednji natis, ki bi se založniku uvidel potreben, mu plača 100 gld., kadar se je knjiga natisnila; 6 iztisov dobí pisatelj brezplačno.“ Podpisani so Greiner in Murko ter dva svedoka. Listina je pisana dné 17. julija l. 1830.

Nekaj važnih pojasnil tej pogodbi nahajamo v „Zori“ l. 1872, str. 24, kjer piše gospod Trstenjak o razmerah Murkovih za časa studij in slovstvenega delovanja njegovega, kakor smo uže omenjali, „da stariši Murkovi niso bili imoviti, a dali so vendar tri sine v šole: Antona, Matijo in Franca. Vsi trije mladeniči so bili jako talentirani. Med brati še živi jedini Matija. (Je uže tudi umrl. Pis.) Franc je po dovršenih juridičnih studijah

bil stopil v službo Njih visokosti višjega vojvode Janeza, bil moj součenec, in se je poskusil v pesništvu, vendar je, dasiravno je ljubil slovenski rod in jezik, pisal v nemškem jezici. Ker je pred nekimi leti umrl pri svojem brati Antonu, bi on utegnil imeti hranjene njegove pesniške poskušnje. (Pisatelj teh vrst v Murkovi ostalini ni ničesar takega našel.) Očetu sta dva brata, ki sta bila oba župnika, med njimi Florijan, župnik v svoji rojstveni fari sv. Roperta, klasičen mož, blag značaj in poln humorja — od kraja malo pomagala pri šolanji njegovih sinov. Vsi trije so gimnazijske šole obiskovali v Maribori, in skrbni oča je vsak teden v koši nosil živež svojim sinom. Anton je zvršil gimnazijo l. 1825. L. 1826. in 1827. je obiskoval filozofične kolegije na graškem vseučilišču, in se potem odločil za medicinske študije. L. 1828 se je torej podal na Dunaj, ali brez vseh materijalnih pomočkov ni mogel priti do svoje svrhe. Zapustí torej Dunaj, in se vrne v Gradec nazaj, ter se tam dá zapisati za slušalca juridičnih kolegij; vendar tudi v Gradcu ni mogel svoje eksistence utrditi, in da ne strada, stopi v red sv. Frančiška v graškem frančiškanskem samostanu. (Tú se je vrinila kronologična zmeta. Murko je stopil v red sv. Frančiška dné 9. aprila l. 1827, ter je ostal v njem do dné 17. julija l. 1827. Modroslovja se je Murko pa učil še le l. 1827—1829. Pis.) Bistroumnemu mladeniču, ki je bil poln živega duha, tudi v tem novem stani ni dopadlo se. Ker poklica za redovniški stan ni v sebi čutil, izstopi iz samostana l. 1830.

Sedaj je naš Murko prišel v okolnosti življenja, ki so bile res polne obupa. Od nobene strani ni nikakoršne pomoči. Slabo plačane instrukcije niso segnole za vsakdanji kruh, kje pa so še druge potrebščine življenja? V tem prav žalostnem stani mu pride v dobro dōbo ponudba Fersteljnove knjigotržnice, čije chef je takrat bil škrtljavi Johann Greiner. Častniki in uradniki so pogosto izpraševali po slovenski gramatiki in slovenskem besednjaki. Greiner naprosi Murka, ki mu je bil znau kot z umom nadarjen mladenič, naj se loti sestave slovenske slovnice. Sila kóla lomi. Murko še takrat prav brati ni znal slovenski, ker ljudske šole so bile vse nemške, po gimnazijah pa se ni učilo ni trohice slovenski. Ker mu je spisovanje gramatike kruh obetalo, začne se takoj ogledovati po slovnikih, takrat uže spisanih slovnica in izpoznal je, da Kopitarjeva je najbolj sistematična. Zato se odloči tudi za bohoričico v pravopisi, in za kranjsko narečje, dasiravno bi on po svojem rojstvenem kraju in mami se mogel odločiti za štajersko narečje in Dajnkovo pravopis, ki je takrat uže tudi bil v šole uveden, in Dajnkova slovnica bila učna knjiga profesorju slovenskega jezika na graškem vseučilišču. Knjigotržec Greiner je Murku delo sproti plačeval; kadar je prinesel edno pôlo za tisek, mu je dal nekoliko goldinarjev, da je za silo mogel živeti. V zimi si je peč kuril

z makulaturo, živel največ ob komisnem kruhi, in za svoje delo ni dobil čistih 50 goldinarjev. Založnik je knjigo ročno razprodal, a ni se izkazal hvaležnega mecena, dasiravno je imel lep dobiček. Ravno tako škrtljivo je bil honoriran za svoj besednjak. Za obedve deli ni dobil več honorara, nego 150 goldinarjev. (Pogodba govori o 200 goldinarjih; za drugi natis je tam določenih 100 goldinarjev. Pis.) Gramatiko in besednjak je Murko sestavil l. 1830 do 1833. (Nemško-slovenski del besednjakov se je tiskal l. 1833. Pisatelj.)“

Preje, nego izpregovorim o slovnici in slovarjih Murkovih, še podajem obseg dveh listin, ki pojasnjujeji kronologične razmere. Zdravniško spričevalo dné 23. septembra l. 1830 javi, ka je Murko od dné 20. septembra do konca oktobra l. 1829 prebolel popuščajočo mrzlico.

Od strani podravnateljstva zdravniško-kirurgičnih nauk na Dunaji se prijavlja Murku dné 20. novembra l. 1830, da je vzprijet za zdravniške studije. Tam je bil Murko tovariš preblagemu doktorju Kočevarju. V kratkem pa je Murko imenovane studije pustil, in postal je za vsem pisatelj zopet za nekaj časa.

Ves naslov slovnici je takov: „Theoretisch-praktische Slovenische Sprachlehre für Deutsche nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarns westlichen Districten. Nebst einem Anhang der zum Sprechen nothwendigsten Wörter, einer Auswahl deutch-slowenischer Gespräche für das gesellschaftliche Leben und kurzer slowenischer Aufsätze zum Uebersetzen in's Deutsche. Von Anton Johann Murko. Grätz, 1832. Verlag der Fr. Ferstl'schen Buchhandlung. Johann Lorenz Greiner.“ Na celi knjigi se nahaja citat iz Kvintilijana, iz katerega zapišem si tukaj nekako kot Murkovo gaslo besede: „Grammatica sola omni studiarum genere plus habet operis quam ostentationis“. Iz teh besedi govori nekako tudi oskromnost Murkova. Na XVI. straneh se čita predgovor, v katerem razvija Murko svoje dotične misli blizu tako, kakor jih okrajšane tukaj le podajemo:

Predgovor.

„Le kdor je prepričan, da mu je jezik, katerega se misli učiti, koristen, dà, neobhodno potreben, se bode nauka z veseljem, pa z dobrim uspehom hapil. Ni nam pa menda treba še le obširno razkladati, da je znanje slovenskega jezika potrebno vsakemu duhovniku, uradniku pa učitelju, ki ima kaj posla z našim ljubim slovenskim národom, ki stanuje v prekrasnih in bogato od

narave obdarovanih krajih. Razven tega ljubi slovenski národ živo pa iskreno svoje domače glasove, in se izogiblje duhovnikov, uradnikov in sploh vseh javnih opraviteljev, in jim kar ne zaupa, če ž njim slovenski govoriti ne morejo. Od kod je to nezaupanje? Meni se zdí, da to niti drugače biti ne more. Saj je Slovenec pred takim, slovenskega jezika nezmožnim tujcem tako rekoč prisiljen molčati, ker ga tujec ne razume; če se pa le sili z nemščino, ali pa tujec nerazumljivo slovenščino lomi, je zopet velika nevarnost, posebno pri sodnijah, da bi ga uradnik krivo razumel, in torej tudi krivo sodil. S tacimi gospodi torej, ki našega jezika ne razumejo, noče naš národ nič opraviti imeti. Dalje sodi naš národ tudi tako: Ta človek je ali priliko imel se našega jezika naučiti, ali pa ne. Če ni imel prilike se našega jezika naučiti, kaj se neki sili med nas, ki ga razumeti ne moremo, on pa nas ne! Če je pa imel priliko se jezika do dobrega naučiti, zakaj pa tega storil ni? Ni mogoče si kaj družega misliti, ko da je ali takov hempa in tepec, da se našega golča ni naučiti zamogel, v tem ko se slovenski mladič v polu leta v mestu nemščine nauči, ali pa je mož preimeniten, ter mu ni za naš jezik, ki mu je preveč priprost in ponižen. Če pa on za nas ne mara, pa mi zánj tudi ne. Dà, gospóda! tako sodi naš narod, in rečem vam, prav sodi, ko tako sodi. Nasproti je pa Slovenec odkritosrčen in poln zaupanja do vseh višjih duhovenskih in deželskih oblastnikov, ki so národnega jezika zmožni. Kako bi zaigralo ljudem srce od veselja, ako bi slišali kedaj svojega, v Gradci stolujočega nemškega škofa, doma v Slovenskih goricah, besedo božjo slovenski oznanjevati! Koliko neredov in koliko zločinov bi se lahko zabranilo, ako bi se deželni oblastniki in deželni stanovniki med saboj dobro razumeli, ter bi si zaradi tega zaupali, tedaj bi se nauki državnih opraviteljev tudi národa prijeli.

Kdor dobro slovenski ume, ume za silo tudi vsa druga slovanska plemena, ki so razširjena po Evropi in Aziji, ki zavzemajo deveti del vsega površja zemlje. Slovanskih bratov štejemo 80 milijonov, če ne več. In ti naši bratje so delovni, iščejo si le domače sreče, gostoljubni so, radi pevajo in plešejo, v krvavem boji pa so srčni, vedno nepremagljivi. A ker je naš slavni rod tako mnogoštevilen, in stanuje po deželah od Dalmacije do sévernega ledenega morja, od nemških mej do Amerike, je moralo tako priti, da se besede pri nas nekaj drugače izgovarjajo ko daleč na Ruskem, a vsi so le jeden slovanski rod, in se čutijo brate med sabo. Če izvzamemo Arabe, ki so nekdanj vladali od Malake, na južnem konci Azije, do Lisabona na zapadnjem robu Evrope, če torej te izvzamemo, se nobeden drug národ sè slovanskim primerjati ne more. Še jedenkrat ponavljam: Kdor koli narečje le jednega slovanskega plemena razume, on bode vsaj za silo razumel vse svoje slovanske brate!

Vem, da jih je nekaj, ki trdijo, da ni moči, se slovenskega jezika naučiti, ker v vsaki vasi drugače govoré. Res je, da v vsaki

vasi malo drugače zategujejo, pa res je tudi, da to nikakor ne preči medsobojnega občevanje naših ljudi, ki ne razumejo samo le slovensko besedo, bodi si koroška, kranjska ali goriška, naši ljudje razumejo tudi Hrvate in Srbe čisto do dobrega. Kako predrzno ravnajo torej nekateri možje med nami, ki se našega jezika niso nikdar do dobrega naučili, ali so na tuji zemlji materinskih sladkih glasov zabili. Učili so se v nemških in latinskih šolah, in tudi takrat, kadar slovenski govoré, nemški ali latinski mislijo, in zaradi tega naš lepi jezik tako verižijo, da človeka po ušesih trga, če jih slušati mora. Ti predrzneži si pa še celó domišljujejo, da je sodrga, katero oni govoré, boljša, nego jezik národov; zato so tudi nekateri v svoji nevednosti začeli vrivati ljudem tudi v krščanskem nauki izraze, ki so jih sami skovali, pa sloko, da bi izpodrinili domače izraze, pristno blagó národovo. Tako sem čul na svoja ušesa, da se je vernikom velelo: Nikar ne molite: izidi se volja tvoja, nego: zgôdi se volja tvoja — itak naj bi se nikar ne rekalo: reši nas zlega, nego: huđega. Gospoda! tega pač naš národ prav ne ume, ker so to nemške spake. To je národu le na čast, če za takove kolobocije ne mara in zamétnie vaš nemški zlog.

Res pa je, da naš národ ne glešta še izrazov za znanstvene predmete, za pojme, katerih še nima. Ali pa ni bilo to pri vseh národih prav takisto? Še le ko začnejo merodajni pisatelji znanosti v domačem jezici obravnavati in razpravljati učene predmete v materinski besedi, še le tedaj se ustanovijo za pojme tudi potrebno znanstveni izrazi. Kakor človek raste, tako se mu prirezuje obleka in kroji obuvale. Kaj si hoče petletni deček z velicimi skornji z brnečimi ostrogami? Obleka po človeki, a ne narobe! Kadar začne národno slovstvo razpravljati o učenih vprašanjih, tedaj še le je moči mu spisati znanstveno terminologijo. Nikar torej ne smešite sami sebe z očitanjem svojim, da je naš jezik ubog in nevkreten, ker ravno s tem očitanjem svojim kažete svojo podlost in dušno siromaštvo.

Mi bi radi sè svojimi deli pomagali ravno ukaželjnim tujcem, pa tudi domačinom, ki so se jezika odvadili. V slovarji jim podajemo besed, ki pojme kot take značijo. Kako se pa pregiblivi jezikovi deli pregibljejo, stopnjévajo, sprézajo, in kako se besede v stavkih razporéjajo, kako se stavki, slovanskemu duhu primerno med sabo vežejo, to bode pa slovnica pojasnjevala. Da je tujcem treba tudi vaje v razgovorih z rojenimi Slovenci, to je gotovo; saj se še tudi nikdo ni na kópnem plavati naučil.

Ker je Fersteljnovo knjigotrštvo uže pred dvema letoma iskalo v javnih pozivih moža, ki bi se hotel za to delo odločiti, si kar nisem hotel dalje premišljevat. Navzočna slovnica bode pojasnjevala one stvari, ki v slovarji nisoin ne morejo svojega mesta najti. O uredbi slovarja izpregovorimv uvodih slovarjev samih. Tukaj omenjam le toliko, da besedi in pravil ne mislim kovati;

pobral bodem le to, kar se v národovi govorici nahaja, ali kar sem v našem, dasi malem slovstvu našel. Pač pa sem si nekatere izraze, katerih Slovenci pogrešajo, izposodil od sorodnih nam slovanskih plemen, da se nam tako polagoma zbližajo različna narečja.

Tudi moram omenjati, da nisem zapisával samo onih besed, ki so v Slovenskih goricah navadne, nego tudi besede koroških, goriških in sploh vseh Slovencev. Ne čudite se torej, če nahajate katere besede, ki v vaši ožji domovini niso navadne; sam pa nisem ničesar skoval, nego pobral sem, kar je dobrega, bodi si na Kranjskem ali na Štajerskem. Ako sem našel za nemško besedo več slovenskih, sem povedal, kje je beseda navadna. „Fragen“ tolmači Kranjec z besedo vprašati; Korošec pravi: barati. Štajerski Goričan pa svojega soseda pita, če kaj od njega izvedeti želi. Pravilom sem podal potrebnih izgledov, da se um in pomnež vežbata v prelaganji. —

Dà, prekrasen je naš jezik! Cenimo ga sami po njegovi vrednosti, in branimo ga neopravičenih napadov.

Ker sem bolj skrbel za temeljitost slovnice svoje, nego za nekaterim priljubljeno novotarjenje, sem se rad ravnal po slovnica prednikov svojih — kjer je pa trebalo, sem tudi sam svoje misli povedal.

Moram se še opravičiti, čemú sem se držal pravopisa ali azbuke Bohoričeve, ne pa Danjkove ali Metelkove. Pisal sem namreč za vse Slovence sploh, ne pa sa peščico privržencev Metelkovih ali Danjkovih; jednih ko drugih, Danjkovcev in Metelkovcev, je pa le peščica. Dalje ni namen slovarjev, národu novo azbuko vsiljevati, nego v navadni azbuki besede pojasnjevati. Tudi mislim tako: Če je še treba nove azbuke, bodi čisto latinska, ne pa odurna mešanica latinskih, kirilskih in na novo skrpúcanih črk, kar je grdo, zeló grdo! Tudi K opitar sam, na katerega se pozivljajo stvaritelji novih azbuk, ni hotel take čorbe, nego želel si je latinskega Cirila, ki bi vso latinsko azbuko za zapadne slovanske národe tako jedno celóto zjedini, kakor je ta veseli vspeh cirilica pri izhodnih plemenih dosegla. Vse zapadne panoge mogočne veje slovanske treba s skupno azbuko zjediniti, ne pa Slovencev z novo, katero si bodi azbuko, od drugih rodnih bratov ločiti. Dà, celó nas Slovence hočejo ločiti v štajerske Danjkovce, in kranjske Metelkovce. To je zavržljiva trma, ki je na kvaro lepi medsobojni razumnosti in znanosti sploh. Tacih plotov ne bodete med nami gradili, da bi nas dalje cepili! Kaj sem doživel! Kadar sem preje domov pisal, pisal sem z bohoričico. Zdaj pa sem vselej v strahi, ali bodo moje pismo brati mogli, ker še zdaj pri nekaterih mojih domačinov bohoričica veljá, drugi pa so se v šolah učili Danjkove in Metelkove azbuke, in tako niti mojih pisem več brati ne znajo. Ne motite nam naših ljudi!“

Proti sklepu tega predgovora se zahvaljuje za podano mu pomoč Kopitarju, Kvasu in — Greinerju. Pisan je predgovor meseca novembra l. 1830.

Tako domoljubno in iskreno je pisal Murko l. 1830 in tako bistro in resnično je sodil, kako bodo krenili Slovenci z ozirom na azbuko.

Slovnica sama obseza 206 strani v osmerki. Na str. 7. našteva besedo strnad med ženskimi imeni. To se mi je čudno zdelo; pogledam zatorej v slovar, kjer sem našel: Sternad, m. = der Ammer. O sklanji pravi na str. 8.: „Slovenski samostavniki se pregibljejo v čveterih sklanjah, v jednini, dvojini, množini, ter gleštajo v vsaki sklanji šest sklonov. Po prvi sklanji se pregibljejo moški, po drugi in tretji ženski, po četrti srednji samostavniki. „Izglede so mu: rak, riba, nit, lice. Na str. 8. piše: „Tako bi bilo želeti, da bi se vendar uže zjedini vsaj v slovnici, moške samostavnike sklanjati na om, oma, omi, ali pa am, ama, ami. Večina Slovencev in tudi Slovanov sploh je za sklonila om, oma, omi, (ali okrajšani mi, i). Ta sklanja je navadna ne le pri ogrskih Slovencih, na katere se v dvomi s koristjo oziramo, nego tudi pri štajerskih in mnogih dolenskih Slovencih; sklonila am, ama so redkejšje v rabi, le po nekaterih krajih. Tudi cerkvena slovenščina je rabila om, oma, kakor to delata tudi Srb in Hrvat, pa tudi Rus še dandanašnji. Imeniten razlog za om, oma je ta, da bi se ohranila tako za moško sklanjo posebna, značilna sklonila.“ Na str. 10. piše: „Nemščine vaje nemu Slovcu se se vé da zdí, da brez spolnika ne bode mogel izhajati. To se mu pa zaradi tega tako zdí, ker nemški misli, a govoril bi rad slovenski. Čul sem Schillerjeve stihe: „Jedoch der schrecklichste der Schrecken, das ist der Mensch in seinem Wahn“ tako pretagati: „Al ta najstrašnejša tih strahot, to je ta človek v njegovem vani.“ Na str. 27. sklanja pridevnik tako: lep, lepiga, lepima itd. Na str. 28. omenja prav dobro: „Ako se pridevnik stavi za samostavnikom (kot povedek, ne pridevek), takrat naj rabi nedoločna oblika pridevnikova, torej: mož je pravičen, ne pa: mož je pravični.“ O nameni slovniskega pouka samega govori obširnejše na str. 53, pa 54. On pravi: „Kar nas je sedaj učiteljev slovenskega jezika, razpadamo vsi v dvé vrsti: jedni znajo očitno premalo, in zatorej tudi pri poučevanji slabo izhajajo, drugi pa se hočejo skazati temeljito in globoko misleče jezikoslovce, da bi se jim kar zameril préprost človek, ki se od njih česa naučiti hoče. Učitelji prve vrste ne znajo več kaj o slovenskem jezici, nego to, kar jim je ostalo od otroških let, ko so še v domači vasi živeli. Le malo jih je med njimi, ki znajo sklanjati ali spregati, vsekakor pa vedó o slovenskem jezici menj, in ga slabše govore, nego li domač kmet, kateremu vsaj vsakdanje vaje manjkalo ni. Kdor jezika vedno ne govori, pozabi dosta besedi njegovih, in potem pa tujci tožijo, da je naš jezik tako siromašen

v besedah. Jezik ni siromašen, siromaki pa so nevedni učitelji. Ker se naš jezik v vsaki župniji malo drugače govori, in ti učitelji ne vedo več, nego narečje domače vasí, zato se zopet tujcem zdí, da ni vredno se slovenskega jezika učiti, ker to učenje nič ne pomaga; če se namreč priučíš jeziku jedne župnije, te uže sosedí ne razumejo. Tudi tega predsodka tujcev, ki se učé slovenskega jezika, so krivi naši slabo izurjeni učitelji, ki bi se naj pri pouki lokalizmov izogibali, in bi naj le tacih oblik pa izrazov učenice svoje učili, ki so v splošni rabi. Sed nemo dat, quod non habet. Učitelji druge vrste, ki hočejo veljati za učenjake, ne pokvarijo nič manj. Oni etimologizujejo, deducirajo, izmišljujejo hipoteze, se držé svojih teorij, in vsak po svoje nove izraze kujejo, in tako ogabijo učenje našega jezika še tistim, ki so se iz začetka z resno voljo lotili težavnega posla. Po mojih mislih ima sicer učitelj tujcev slovnico dobro razumeti, ter se ozirati dalje, nego samo na domačo vas, mora pa na drugi strani učenca svojemu prizanašati z domišljijami svojimi, katerih národ ne bode vzprijel. Treba nam je tujce z jezikom svojega národa seznaniti, ne pa národu in tujcem izmišljétin vrivati.“

Teh pravil se je Murko tudi držal, in je lokalizme zame-toval; tako piše na str. 59. „Tretja osoba množine od pomožnega glagola sem se obrazi po nekod na sojo: tukaj sojo = da sind sie. Na Štajerskem se čuje v pogovorih namesto bom, boš, bo naslednja sprega: mo, boš, de, va, to, ta, mo, te, do, katere pokvarjene in obrušene oblike še prav vredne niso, da jih omenjam: „mo že pisal = bom uže pisal“; „oče do prišli = oče bodo prišli.“

Glagole je razdelil Murko po izgledi Dobrovskega pa Metelka v 6 vrst. Vrezal pa se je na str. 65. z nasledujo opombo: „Na Štajerskem rekamo mesto striči, streči, vreči, peči, tolči itd. skóraj vseskozi strižti, veržti, strežti, vlečiti, pečiti, tolčiti, rečiti itd. Po naših mislih je ta oblika slovniški pravilnejša, ker je *t* značilen soglasnik nedoločnikovega obrazila.“

Na str. 81. piše: „Opisovanje trpečega stanja s povračavnim se je le tedaj možno, če je osebek stavka neživa stvar, ker postane ináče govor dvoumen. Pred kratkem sem v na novo natisnjeni knjigi čital: „Jezus se h Kajfežu pelja.“ Tudi moram tú še jedenkrat omenjati, da je krivo, če kdo trpeče oblike obrazi s pomožjo glagolov grata, gračujem, postanem, torej: tepen sem bil, ali: topli so me, ne pa: tepen sem gratal, seno suho gračuje. To so grdi nemčizmi.“

Na str. 153 piše: „Nikavnica ne stoji v nikavnih stavkih vedno pred glagolom, s katerim pa ne vzraste v jedno besedo: ne bom ga prosil.“

Od str. 157.—170. nasleduje zapisnik besedi, ki v pogovorih najčešče rabijo; besede so zbrane v 21 skupin. 1. O verstvi-

2. O sveti in prvinah. 3. O časi. 4. O človeki in delih njegovega života. 5. O dušnih zmožnostih. 6. Razmere z ozirom na starost in sorodnost. 7. O živeži. 8. Moška obleka. 9. Žensko orodje. 10. O prostorih v hrami. 11. Hišno in kuhinjsko orodje. 12. O učenji in pisanji. 13. Razni stanovi. 14. Duhovna dostojanstva. 15. Posvetna dostojanstva. 16. Čednosti in strasti. 17. Mesto pa deli njegovi. 18. Imena raznih reči na kmetih. 19. O drevesih in zeliščih. 20. Ptiči. 21. Četirinožne živali.

Od str. 170.—197. nasledujejo slovensko-nemški pogovori. Na konci je pridejanih še nekoliko Ezopovih basni, pa Preširnova pesem „Slovo od mladosti“ in „Povodnji mož.“ Pri prvi imenovanih Preširnovih pesmi stoji opomba: „Tukaj še moram podati dve pesni, ki se odlikujeta po svoji izvirnosti, lepi slovenščini, in pesniški vrednosti, ki ste pa vendarle celó lahko razumeti; bodete naj v izgled, kako je možno slovenski pisati, in kako bi se naj pisalo.“

Slovar Murkov ima takov-le napis na čeli: „Slovensko-Nemški in Nemško-Slovenski Ročni besednik zraven kratke slovenske gramatike za Nemce. Kakor se slovenščina govori na Štajerskim, Koroškim, Kranjskim in v zahodnih straneh na Vogerskim; zložil Anton Janez Murko. Slovensko-Nemški Del. V Gradci 1832. V zalogi in na prodaj per Fr. Ferstli, Janez Lovre Greiner.“

Na prvem listi stoji opomba: „Cele bukve, 50 - 60 natiskanih listov velike, bodo v treh razdelkih na svitlo dane: I. Gramatika, II. Slovensko-Nemški del, in III. Nemško-Slovenski del besednika. Na naslednji strani se bere: „Pravi predimik s predgovorom vred bo Nemško-Slovenskem deli pridani, in se ima namesto tega lista pridjati.“ Ta del slovarja obseza 758 strani. Potem se bere na dveh listih „moške in ženske imena,“ od str. 765—780 pa: „Geografske imena“; na dalje sta pridejana 2 lista „Popravljen in dostavkov“; zadnji list kaže „Razložjenje vkratic.“

Nemško-slovenski del kaže tako čelo: „Deutsch-Slovenisches Handwörterbuch, nebst einer kurzen slowenischen Sprachlehre für Deutsche. Nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarns westlichen Distrikten; bearbeitet von Anton Johann Murko. Deutsch-Slovenischer Theil. Grätz 1833. Verlag der Fr. Ferstelschen Buchhandlung. Johann Lorenz Greiner.“ Na platnici je nekdo napisal na mojem iztisi: Preis 1 fl. 30 kr. C. M. „Vorerinnerung“ slóve v prevodi: „O nameni te priročne knjige sem spregovoril uže v predgovori k slovnici. Tukaj povem, da sem se strogo držal načela, zvesto podajati to, kar sem našel, in da nisem samolastno besedi koval, in da sem v knjigo vzprijel le to, kar se v govori národovem res čuje, ali se pa v slovstvu nahaja.“

Če mi je pri stopnjevanji rabil nar namesto naj, ni ali nej, ki sta nastala iz neje, če sem pisal taciga namesto takiga, če pišem mahnuti, namesto mahnuti, če pišem v mest-

niki a m namesto om, toživnik jih ali njih namesto nje itd., — mislim, da to niso pregreški proti slovnici, zato je tudi nisem ravnal nedosledno, če sem v vajah, slovnici pridanih, obe obliki po vrsti spremenjaje rabil, naj bi se tako učeči se prijatelji jezika našega, obojnim oblikam privadili.

V Slovensko-nemškem deli naj se na strani 455, v 4. vrsti od spodaj stoječa opomba (je nekaj dovtipnega. Pis.) opusti.

Naj bi se vse moje delo, pri katerem sem se dosta trudil in dosta žrtvoval, prizanesljivo sodilo; kdor mi je zoprno, bode lahko pri tej obilici gradiva kaj naopačnega našel. Prijazne sodbe in pouke bodem hvaležno vzprijemal.“

Murkov slovar se je vsestranski hvalil. Omenjam tú le sodbe Cigaletove: „Nicht lange darnach trat Anton Johann Murko mit seinem inhaltreichen, gediegenen und verlässlichen „Slov.-deutschen und deutsch-slov. Handwörterbuch (Graz 1833) auf, einem Werke, das ohne Wiederrede auf die neueste slovenische Literatur den bedeutendsten Einfluss geübt hat.“ (Wolf's Wörterbuch VI.) Nemško-slovenski del slovarja sega do strani 846. (Strani so poluvrstno zaznamovane, in se nahajajo zato je na obeh straneh jednega lista za vsem štiri številke strani). Dalje nasledujejo moška in ženska imena, pa „Geographische Namen“.

Pri spisovanju slovarja je rabil Murku posebno tudi Vukov „Rječnik srbskega jezika“, pa je hodil tudi pridno vpraševati svojih rojakov v bogoslovskem semenišči. Odličnejši med temi rojaki so bili Matjašič Jurij, katerega smo uže preje omenjali, Jožef Muršec, in Klajžar. Životopis Klajžarjev nam je podal g. Davorin Trstenjak.

Klajžar je bil porojen pri sv. Lovrenci poleg Ptuja in je umrl superior oo. lazaristov v Celji. Gospod Jožef Muršec, porojen pri sv. Bolfenki poleg Više, dné 1. marca l. 1807, se je posvetil duhovnemu pozivu in je postal doktorjem modroslovja. Bil je poznejše blizu 30 let učitelj verozakona na štajerski stanovski višji realki v Gradci. Spisal je „Bogočastje ali liturgijo“ pa „Slovnico slovenskega jezika“. Radodarni rodoljub živi sedaj v Gradci; mnogo je storil Muršec posebno za potrebe lavantinske škofije, in še posebe za njeno dijaško semenišče. Konzistorijalni sovetnik lavantinski je postal dné 18. aprila l. 1879.

Imenovani in tudi drugi slovenski bogoslovci so osnovali v semenišči slovensko knjižnico; darovali so v ta namen knjige pa tudi novce.

Ko se je Murku zelo slabo godilo, je rad dohajal k svojim rojakom v semenišče. Necega dné pride k M—u, ter ga prosi, naj bi mu posodil dvajsetico. Ker M. drobiža ni imel, mu da petak, naj bi ga Murko kje zmenil. A Murko je bil takrat še lehkomiseln, pa dobra duša. Povabil je še nekaj prijateljev na večerjo — zjutra pa ničesar druglega ni imel, nego hudo vest zavoljo zapravljenega petaka. Tretji dan po tem dogodki pride k M—u nazaj,

s spokornim duhom pa Vukovim „srbskim rječnikom“ pod pazduho — oboje vkup, spokorni duh in „rječnik“ sta storjeno krivico zopet popravila. Lakote je neki Murko trpel sila, sila mnogo. Takrat je tudi rad zahajal h gospodu Marku Glazerju, ki se je porodil v Rušah dne 21. aprila l. 1806. Njegov životopis ž njegovo podobo vred nam je podal njegov bivši kaplan, g. Franc Zmazek, o priliki sekundicije, katero je prečastiti gospod kanonik služil l. 1879. Bil je g. Glazer takrat tajnik graškega knezoškofa, in poznejše kurat v kaznilnici v Karlovi. Gospod Glazerjeva sestra Marija je imela za Murka vsaj zmeraj kos tečnega kruha pripravljen.

Med Murkovimi spisi se nahaja tudi naslednji prepis iz tedanjih nemških novín „Carinthia“ meseca marca l. 1832, kateri slóve na naš jezik preložen takó-le: „Vesela prikazen v slovenskem slovstvu. — Kar je potniku zvest svetovalec na razpotji, to je prijateljem slovenskega slovstva Murkov slovar in slovnica njegova. Ravno tega je nam Slovencem krvavo treba bilo. Tujec ne more zdaj več tožiti, da bi ne gleštali pomočkov za učenje svojega jezika; ni nam več treba pri kmetih in ovčarjih besedi iskati. Pa tudi domačinom se je s tem lepa pomoč ponudila, da merejo svoj jezik pravilno dalje likati. Abecedarska vojska nam je uže vsem presedala! Zato nam je Murko še tem ljubši, ki nam z besedo in z dejanjem kliče: „Bratje, naprej po poti, katerega so hodili naši pisatelji uže 300 let! Ne iščimo za svoj jezik novih abeced, iščimo marveč národu tečne dušne hrane!“ Pisal je to sodbo Ljubomir, to je Slomšek.

Priložen je še tudi prepis iz „Oesterreichischer Beobachter“, meseca oktobra l. 1832, pod naslovom „Literatur“. V tej oceni se Kopitar o Murkovih delih jako pohvalno izjavlja, rekoč: „dass der Verfasser mehr that, als der Verleger verlangt hatte.“

Prepis se nahaja na kolekovani pôli, in je zatorej menda rabil pri kateri vlogi; tako sem si mislil. Ko pôlo obrnem, najdem na drugi strani sè svinčnikom od druge roke pisano: Beilagen zum Gesuche des Ant. Joh. Murko.

Gosp. Trstenjak piše o Murkovem daljšem življenji v „Zori“ str. 25.: „L. 1832 ga spoznata v Damijanovi knjigo-tržnici, za katero je korektore oskrbljaval, blaga profesorja bogoslovja: častiti in vsestranski spoštovani g. dr. Matija Robič in dr. Alojzij Laritz, ki je umrl kot proš v Bruki. Ta dva ga nagovarjata naj stopi v duhovnov semenišče, da mu ne bode treba stradati, in sprosila sta mu tudi vzprijetje v duhovščnico graško. Naš mnogoizkušeni Murko se poprime z vso gorečnostjo bogoslovskih nankov, in privadi se takoj na ostri hišni red, tako, da je zaradi pridnosti bil uže v tretjem leti bogoslovnih studij dne 26. julija l. 1835 v duhovnika posvečen.“

O njegovi imatrikulaciji na graški univerzi priča listina dne 7. novembra l. 1832. Vpisal se je Murko v bogoslovje.

O vzprijetih nižjih redih svedoči listina dné 24. marca l. 1833.

Pouk iz arabskega in aramejskega jezika, ki nista bila obvezna, je slušal pri dr. Alojziju Laritzu. Podpisan je na svedočbi, pisani dné 29. junija l. 1833 tudi: Ludovicus abbas Runensis, C. R. Studii theolog. Director. Iz arabščine je dobil Murko prvi red, iz aramejskega jezika pa odliko.

Iz svetopisemskega starinoslovja, iz hebrejskega jezika, iz uvodne znanosti je dobil vseskozi častne rede. Svedočba ima datum 3. avgusta l. 1833.

Spričevalo pisano dné 5. avgusta l. 1833 javi, da je iz cerkvene zgodovine Murko zaslužil odliko. Podpisan je: Math. Robitsch m. p., hist. eccles. Professor publicus suppl. Visokočastiti gosp. dr. Matija Robič je bil porojen v Maribori, in sicer v Pobrežji, dné 21. avgusta l. 1802. Opravljal je visokovredni starina in zlatomašnik skóraj polovico našega veka najvažnejše službe v naši štajerski domovini, in nadaljuje svoj trud še sedaj. Za svoje premnoge zasluge je postal častni kanonik sekovski in konzistorijalni sovetnik in ud komisije za državne skušnje pravozgodovinskega oddelka; blizu 40 let je bil profesor cerkvene zgodovine in cerkvenega prava na graškem vseučilišči. Opravljal je Robič tudi službo deželnega gimnazijskega ravnatelja, in bil je večkrat rektor magnificus. L. 1879, dné 18. aprila, je bil ob jednom z gospodom Muršcem imenovan lavantinskim častnim konzistorijalnim sovetnikom. Njegova bistra glava in blago srce sta dosta slavno v nemškem Gradcu oznanjevala čast našega národa, katerega vreden sin je vselej bil. Gospod Robič je bil našemu Murku tudi dober prijatelj. Prosil sem zatorej prečastitega gospoda, naj bi mi blagovolil katerih podrobnosti o Murki podati, in res mi piše prijazen list, katerega tú priobčujem, zanašaje se, da mi tega ne bode zameril. Pismo slóve: „Hvalevredno delo opravite, če blagemu Slovencu Murku pismeni spominek postavite — jaz pa k temu ne morem ničesar pripomoči. Nimam ničesar pismenega od njega, tudi nobenega lista, nekaterih dogodkov se se vé da spominjam, pa bi jih ne mogel zvesto popisati — pomnež me zapušča. Ne vem, ali vam je znano, da se je vsa njegova pismena zapuščina, kar je katere vrednosti bilo, izročila gospodu župniku Davorinu Trstenjaku. Vašemu delu želim najboljši blagoslov. V Gradcu dné 20. februarja l. 1880. Robič.“

Menda po drugem leti Murkovih bogoslovskih studij, zatorej l. 1834, sta potovala oba prijatelja po Halozah. Prišla sta tudi k sv. Barbari v Halozah, kjer je sedaj iskreni rodoljub in pisatelj Božidar Raič župnik. Takrat je tam pastiroval župnik Zelinšek, s katerim je bil Murko dobro znan. Zelinšek je oba gosta prav prijazno vzprijel in jih je brž k mizi povabil. Ker pa ni vedel, kateri obeh bi bil starejši, vpraša profesorja doktorja Robiča, katerega mu še Murko ni bil predstavil: „Nicht wahr,

auch Theolog?“ Robič je bil namreč takrat jako mladega lica. Oskromni Robič pravi: „Ja, Herr Pfarrer.“ Saj je bil bogoslovec ex professo. „In welchem Jahre?“ vpraša dalje Zelinšek. „Im ersten“, odgovori Robič, ker se je takrat cerkvena zgodovina v prvem leti učila. Murko je hotel sedaj posredovati, da bi župnikovo zmoto popravil, pa Robič mu pomigne, naj le pusti vse pri miri. Posadil je zatorej župnik Zelinšek na prvo mesto Murka, na drugo pa Robiča. Med obedom je Murko čudno po svoje mežikal, in sta imela tako gosta uže s to pomoto dosta zabave. Drug dan izpremi Zelinšek svoja gosta v bližnje Zavrče. Tamošnji župnik je pa g. Robiča dobro poznal, in sedaj se je tudi Zelinšku zdanilo in so se vsi veliko smijali.

L. 1834. je poslušal Murko tudi vzvišeno umeteljnost vzgojevanja, in sicer z najboljšim uspehom. Učitelj mu je bil Honorius Widerhofer.

Ta „Honorius“ pa neki sam ni bil najboljši odgojevalec. Njegov brat, bivši ravnatelj mariborske mestne glavne šole, Gašpar Widerhofer, ta je pač mislil, da je izvrsten pedagog. Bil pa je ta Gašper Widerhofer pošten in značajan, častivreden starček, katerega je mladina, njegovi skrbi izročena, menda še bolj ljubila, nego se ga je bala. To je tudi sam dobro vedel, in se je tega faktorja tudi rad posluževal, da bi med poukom ohranil pravi red in potrebni mir. Ko ga nekoč neporedni paglavci v tretjem razredi razjezijo, jim reče, namesto da bi po šibi segel: „Ihr Kinder, wenn ihr nicht ruhig seid, springe ich gleich da vom zweiten Stock beim Fenster hinaus!“ Kar je bilo bolj nežnih dečkov, so se začeli kar jokati, in se ga prijemati, pa ga od okna nazaj vleči. A nekov deček iz kmetov, uže kacih 16 let star, katerega je bil kratko preje Widerhofer uhljal in v „Eselbank“ posadil, vstane in mirno pa resno svojim plašnim tovarišem reče: „Lasst's ihn nur, soll nur springen, das Luder!“ Od tega dne ni Widerhofer nikdar več pretil sè skakanjem skozi okno.

Tudi v drugem tečaju je dobil Murko, kakor priča svedočba dné 21. junija l. 1834, iz tega „višjega odgojevanja“ prvi red z odliko.

V šolskem leti 1833/4 je dobil Murko iz višjega tolmačenja sv. pisma (grškega) prvi red z odliko. Spričevalo je pisano dné 6. julija l. 1834. Podpisana sta: Jos. Kramer, Studii theologici Director, pa dr. Jos. Probst, N. T. et exegeseus sublimiaris Professor publicus. Spričevalo, pisano dné 22. julija l. 1834, javlja, da je Murko dobil iz hermenevtike odliko, iz grškega jezika odliko, iz tolmačenja odliko, iz introdukcije tudi odliko. Iz cerkvenega prava je dobil Murko ravno tako odliko. Dotično spričevalo je pisano dné 3. avgusta l. 1834. Podpisana sta: dr. de Varena, C. R. Studii Director, pa: dr. Franciscus Wiesenaue, prof. publicus.

Spričevalo, katero je Greiner dal Murku dné 7. aprila l. 1835. Tú se izpoveda, da je Murko od l. 1829 do meseca ju-

lija l. 1832 izdeloval svoja dva slovarja pa slovnico, in da je tačas tudi spravljal Volkmerjeve basni in pesmi. Dalje omenja Greiner, da je Murko zavoljo slovstvenih preiskavanj svojih prepotoval vse [slovenske dežele, in da je tudi dunajsko dvorno knjižnico iz tistega namena preiskal.

Potem nasleduje jako dolga prošnja Murkova do cesarskega veličanstva, naj bi se njemu podelila stolica za slovenski jezik na graškem vseučilišči. V tej listini omenja svojih dosedanjih literarnih trudov in plodov, in da bi ravno on, bogoslovec, najbolje utegnil terminologične izraze bodočim duhovnikom podajati. Knezoškofijska oblast mu je dovolila za jezikoslovno stolico prositi. Sklicuje se tudi na preje prijavljeni sodbi Slomška in Kopitarja. Slednjič se opira na konkurzni izpit dné 9. aprila l. 1835. Prošnja je pisana dné 12. aprila l. 1835.

Resnica je, da je Murko potoval po Koroškem in Kranjskem. Sedanji prečastiti gosp. dekan marenberški, Matijaž Stoklas, bivši kaplan Murkov, poroča, da je Murko večkrat sam pravil, kako preubožno je na teh potovanjih živel. Necega večera priceptala sta Murko in prijatelj njegov M do Ljubljane. Jeden njiju, ki je nosil škrič ali frak, je imel hlače tam pokvarjene, kjer imajo óni ljudje, ki kaj prigrizniti gleštajo, svoj trebušek; drugi pa, ki je imel suknjo oblečeno, je imel hlače tam raztrgane, kjer, kakor se je rajni dekan Plaskan evfemistično izrazil, „kjer rudokopi firtoh nosijo“. Bila pa sta obadva, dasi raztrgana, vendar vedrega duha, in vedela sta si pomagati. Na trebuhu poškodovane hlače more suknja, in le suknja, frak ne, lepo zakriti, zadnji podel pa uže frak tudi za silo pokriva — preoblekla sta zatorej frak in suknjo, pa je bilo obema pomagano. Imenovani Plaskan je bil sploh jako šegav in dovtipen človek. Ko je bil prišel v nek siromašen trg na slovenskem Štajerskem, v P za kaplana, gleda prvo jutro ves radoveden iz okna svojega kaplanjaka. Nek tudi radoveden tržan pride pod kaplanijo, da bi novega kaplana precej skusil. Ko sta se pozdravila, vpraša Plaskan našega nemškutarja v tisti nemščini, katero je pač nagovorjeni menda jedino umel: „Sie, Herr Rathsburger! Ist hier im Orte wol ein Kamplmacher?“ Tržan je odkimal, v znamenje, da to remeselstvo tukaj ni zastopano. Plaskan pa zavjalka: „Ach, schade, ein so l Markt, und nicht einmal ein Kamplmacher!“ Kako se je neki tržan potegnil? Mislim, da ravno tako, kakor ona ogerska gospodičina, kateri je v nemški cerkvi v Celji kašo upihal. Za velicim oltarjem imenovane nemške ali minoritske cerkve se hranijo v predalih, sè steklom zavarovanih, lobanje, (kebljače ali mrtvaške glave) kacih štirih celjskih grofov. Zadnjega Celjana, grofa Ulriha II., je l. 1456 Madjar Hunjadi v Belem gradi ubil. Njegova, z mečem dvakrat razcepljena glava je tudi za oltarjem. Bil je Plaskan takrat vikar v Celji, in njemu je neki tudi dostojalo, tujcem imenovane zna-

menitosti razkladati. Ogersko društvo ga zatorej posili v nemško cerkev, pa jim je moral pokazati glavo zadnjega celjskega grofa, katerega je Madjar ubil. Plaskan je to tudi rad storil. Neka gospodičina, ki je tudi v družbi bila, pokaže kar hitro na malo glavico, ki je poleg Urhove ležala, in vpraša, čegava bi neki ta lobanja bila? Plaskan se odreže: „Dieser Schädel ist auch von Ulrich dem II., aber aus der Zeit, als er noch ein Kind war“. Na to reče hlastno vsa zadovoljna gospodičina: „Ach, das ist aber interessant“ — in potem ni ničesar več rekla, odšli so pa vsi brzo, ne da bi se bili poslovili pri Plaskanu.

Ko bi bil jaz spisal óno prošnjo Murkovo záse, moram reči, da bi bil takoj gotovo pričakoval, da bode uslišana — pa prišlo je drugače! Na hrbti zgoraj omenjane prošnje se čita naslednji odlok: „Nr. 6218. „Diese Stelle ist laut hoher Studienhof-commissions-Verordnung vom 9. d. M., Z. 2334 einem andern verliehen worden. Vom k. k. steiermärkischen Gubernium. Gratz am 22. April 1836. Kurzrock m. p.“

Spričevalo dné 14. julija l. 1835 javlja, da je Murko v 1834/5 iz višje eksegese dobil odliko. Podpisana sta: Kramer in Probst.

Iz npravne teologije je dobil Murko odliko, kakor to kaže spričevalo dné 20. julija l. 1835. Podpisana sta: Kramer pa: dr. W. J. de Lattenberg, C. R. Professor publicus ord. Theologiae moralis.

Po dovršenem tretjem leti je vzprijel Murko tri višja posvečenja od takratnega škofa Romana Zänglerle. Subdijakonats je dobil dné 22. julija l. 1835 in sicer v stolni cerkvi sv. Ilne v Gradci. Dotična listina je pisana dné 22. julija l. 1835. Dijakonats je vzprijel dné 25. julija ravno tam, mašnikovo posvečenje pa dné 26. julija l. 1835. Iz dogmatike je dobil Murko odliko; spričevalo je pisano dné 31. julija l. 1835. Ta predmet, je učil Franc Kirman, „Professor publicus prov.“

Tudi iz pastirstva je Murko dobil odliko, kar svedoči spričevalo dné 16. julija 1836. Podpisana sta: Kramer pa: dr. Jos. Probst, prof. suppl.

Listina dné 28. julija l. 1836 javlja, da se novomašniku Murku podeli izpovedna pravica za tri leta. L. 1839 se mu je ta pravica podaljšala do dné 28. julija l. 1844. Podpisana sta prvokrat: Roman in Prasch, drugokrat: Kramer, stolni dekan, in Safner.

L. 1836 je izdal Murko Volkmerjeve pesmi pod naslovom: „Leopolda Volkmera, pokojnega duhovnika sekovske škofije Fabule ino Pesmi. Spravil ino s kratkim Volkmer'vim življenjom na svetlo dal Anton Janez Murko. V Gradci. Na prodaj v Fr. Ferstl'vi knjigarni, Janeza Lovrenca Greinera 1836.“ Posvetil je knjigo svojemu krušnemu očetu in dobrotniku v poznejših letih tako-le: „Njega Ekscolenciji, Gospodu

Matiju Konštantinu Grafu Wickenburgu, ces. kr. skrivnemu svetovavcu ino klučarju, Vizeprezidentu ces. kr. štajerskega Guberniuma, Groskrenzu kr. bavarskega ordena sv. Mihaela; Gospodu grašinu Walsee, Ulmerfeld, Hagberg ino Krenstetten v Estrajhi itd. itd. itd. S posebnim spoštovanjem ino češenjom daroval Izdavec.“ Predgovor. „Skoro vsi, kateri so pervenca štajerskoslovenskih pevcov, pokojnega Leopolda Volkmera, poznali, ali saj njihove fabule ino pesmi slišali, so želeli, da bi nje kdo natisniti dal. Jaz sem zato, da bi se tak lepe pésmi po časi ne zgubile ino pozabile, vse Volkmer've fabule ino (posvetne) pésmi spravil ino neprenarejene, kak so nje pokojn pévec spisali, ino mnogi Volkmer'vi častivci natisnjene želeli, na svetlo dal. Duhovnemu gospodu Marku Glaseru, ki so mi dosti fabul ino pesem, katerih še ne sem imel, ino kratko Volkmer'vo življenje od častivrednega gospoda Š. Povodna na Ptuji spravili, se očitno serčno zahvalim. Da bi té pésmi še tudi zdaj, kak pred petdesetimi létami, gda so spisane, teliko veselih bravcov ino pevcov najšle! V' Gradci 2. Januara 1835. Murko.“ — Potem pride na vrsto „kratko življenje Leopolda Volkmera.“ Slóve takó-le: „Leopold Volkmer so 13. Oktobra 1741 v' Lutenbergi (Lotmergi, Luttenberg) v' Štajeri na slovenskem rojeni, gde so njihov oča, Anton Volkmer, terški purgar ino črevlar bili ino s' svojoj ženoj Anoj Marijoj Ebensreich ino s' svojim sinom po siromaško, pa pošteno ino prav keršansko živeli.

Ker so se Leopold, gda so začeli v' šolo hoditi, prav lehkó ino pridno vučili ino dobro zaderžali, so jih njihov oča, če ravno jih je to težko stalo v' Varaždin v' latinske šole poslali. V' Varaždini so spodnje latinske šole prav dobro opravili, ino se zraven tudi hitro ino brez vsega truda horvatski navučili, ker so že zmladega dobro slovenski znali. Zakaj v' Lutemberških okolicah še zdaj vsi prosti ljudje tisto staroslovenšino govorijo, ki se, kak vučeni terdijo, v' Cirilovem slovenskem svetem pismi najde.

'S Varaždina so Volkmer v' Gradec šli, gde so se s'pervega filozofije ali prvih vikših šol, ino poslednjič teologije ali na meštvo vučili.

V' leti 1764 dva ino dvajstega Septembra so sveto mešnikovo žegnovanje prejeli, ino skoro po tém v' Lutenbergi v' ravno tisti cerkvi, v' kateri so tri ino dvajsti lét popréj kršeni bili, vsegamogočnemu Bogu prvo sveto mešo služili. Drugo leto (1765) so jih njihov Naj častivrednejši škof Jožef Filip Graf Spauer k svetem Osvaldi zvun Ptuja, ino po tém v' leti 1769 na Ptuj v' mesto k veliki cerkvi za kaplana postavili, gde so petnajst lét véno ino modro za telesno srečo ino dušno zveličanje svojih farmanov skrbeli. V' leti 1784 so iz Ptuja v' sosednjo faro svetega Urbana za duhovnega pomagavca (Aushülfspriester) šli, ino tam do smerti ostali, ker iz ponižnosti nikdar ne so hteli za farmeštra biti. Kratek čas vmes so pri svetem Martini polek Vurmberga tudi za

duhovnega pomagavca bili. Povsodi pa so z' besedoj ino z' zgledom tako nevtruden ino zvest dušen pastir bili, da še zdaj vsi, kateri so jih poznali ali njihovi farmani bili, njihove skerbi za podvčenje nevédnih; njihove lubezni do bolenih ino siromakov, katerim so z' vsem potrebnim po moči pomagali; njihove gorečnosti v pridigah ino keršanskih navukih; poprék njihovega pohlevnega ino brunnega življenja ne morejo zadosti prehvaliti. Vsi so jih častili, lubili ino jim vse zavupali!

Zraven tega so Volkmer posebno za podvčenje mladine skerbeli. Že na Ptuji, gde so tistokrat, kak še zdaj, le perve nemške šole bile, so Volkmer posebno šolo (Privatschule) imeli, v' kateri so svoje šolare ne samo naj potrebnjšega branja ino pisanja, ino pred vsem pravega keršanstva ino lepega zadržanja, temuč tudi za spodne latinske šole učili. Starši iz vséh stanov so jim svoje sine zavupali, ino v' njihovo šolo pošilali. Bolj kak lastne starše je Volkmera sreča svojih vučencov skerbela; ne samo vučenik, ampak oča ino mati so jim Volkmer bili. Zato pa so jih tudi njihovi šolari tak srčno lubili, kak dobri otroci svoje prelube starše lubijo.

Vboge kmetske sine, če so le zdrave pameti bili ino se dobro zadržali, so Volkmer iz svojega z' vsém, kaj so za šolo ino življenje potrebovali, ino tak dolgo oskerbeli, dokler se sami živiti ne so zamogli, čeravno so že od njih, svojega prelubega vučenika, kam inam, večidel v Gradec, se vikših sol učiti šli.

Tak se je Volkmer'va šola daleč po okólicah razznala, ino, kér se je njihovo vučenje vsem dopadlo, tudi na kmetiji v' fari svetega Urbana, kam so se Volkmer v' leti 1784 iz Ptuja za duhovnega pomagavca podali, zgled vseh drugih sosédnjih šol ino sadiše teliko imenitnih ino slavnih móžov bila, za kterih voljo se vsak Slovenec za Volkmera, njihovega pervega vučenika, slobodno ponosi. Neje stana, v' kterem bi Volkmer'vih šolarov ne bilo. V' zgled le nektere imenujem. „Ta životopis malo okrajšam. Med učenci so bili: Ignacij Franjo Cimerman, škof lantinski od l. 1824—1843; bili so porojen Bistričan. V Slo m š k o v i h „Zbranih spisih“, 3. knjigi, na strani 200 beremo to-le: „Naj lepo prigodbico iz ust rajnega knezoškofa Cimermana povem, kojo so mi sami pravili. Pri sv. Urbani bilo nas je po pet in šest šolcev. Gospod župnik so bili naš rednik, učenik pa gospod Volkmer. Prav po domače smo živeli. Umrši Volkmer nas sicer niso s pravili preoblagali, toliko več so nas pa vadili v mnogoterih potrebnih vednostih. Vsega lepega in koristnega smo se morali lotiti, kar človeku danes ali jutri lahko hasne; in pa prav po očetovsko sta oba gospoda z nami ravnala. Obedovali smo ž njima pri jedni mizi, da sta lahko na obnašanje rejencev pazila, in nam pokazala, kako se naj spodobno vedemo. Vsak teden je jeden šolcev zapored na mizo stregel, mizo pogrinjaj, kupice omijal in pladnjake premenjaval itd. Videl sem g. župnika, kako so pri obedi mizni

prt pod brado v zavrtnik, spodnji konec pa pod krožnik devali, da se ne bi pokapljali. Meni je to dopalo, in hitro sem ravno tako storil, ko je pa vrsta na meni bila, krožnike premeniti, naglo vstanem — in, joj meni! z miznim prtom beli pladnjak za sabo potegnem, ki na tla lopi in se na kose razleti. Jokaje sem svojo nepazljivost obžaloval, pa to še ni bilo dosti; moral sem tudi odmenjeno kazen prebaviti. In kako kazen so mi odkazali? Mesenc dni sem moral iz zelene glinaste skledice jesti. Moral sem potrpeti in se pohlevnosti in ponižne potrpežljivosti učiti. Ko je pa g. župnikovo godovno prihajalo, so mi gospod Volkmer lično pesmico zložili, katere sem se prav dobro na pamet naučil, in v imeni vseh sošolcev dobremu našemu kučegazdi srečo voščil. Na god smo se vsi praznje oblečeni za g. Volkmerom h g. župniku podali, in meni je bila čast, v imeni vseh govoriti. Poslednje vrstice moje govorice so pa te-le bile:

„Prej, nego naše srčne želje dokončam,

Oče! jedno prošnjo 'mam:

Meni nepazljivost odpustite,

In mi glinast taler v einjast spremenite!“

Prijazno so me g. župnik pohvalili, in k večji pazljivosti obudili; na to sem še tisti dan juho z drugimi iz beloglinastih, meso in druga jedila na einjastih pladnikih obedoval, pa tudi nisem več ničesar potrl.“ Tako beremo v Slomškovich životopisih, izdanih po č. gospodi vikarji Mihaeli Lendovški. Pomagajmo marljivemu pisatelju z nakupovanjem njegovih knjig, da ne opeša!

Volkmerjevi učenci so bili dalje: Majnrad baron Geppert, feldmaršallajtenant; Anton Czarnotzay, polkovnik; Leopold Scheidnagl, vojaški dostojanstvenik na Španjskem; Karl Steininger, feldmaršallajtenant.

Dalje se poslužujem zopet Murkovih besedi: „Pa ne samo zvest dušen pastir ino vučenik mladine, tudi imeniten pévec so Volkmer bili. Njihove fabule ino pésmi, polne lepih navukov ino nedolžne šale, še zdaj vsi Štajerski Slovenci od vséh naj rajši pôjejo, kër so v prosti slovenšini spisane, ino nje vsi pévci lahko zastopijo. Imenitne so tudi Volkmer've cerkvene pésmi ino njihove prédige na vse nedelje ino praznike célega leta, ino njihov keršanski navuk v' prédigah; ktere po časi, keliko jih bo mogoče dobiti, spraviti ino na svetlo dati namenim. (Žal, da se ni zgodilo! Pisatelj).

Tak so Volkmer, od vseh češeni ino lubleni, v' leti 1814 svojo tri ino sedemdeseto leto perživali, 22. septembra tistega leta svojo sekundicijo služili, ino 4. Februara 1816 brumno v' Gospodi zaspali.“

Možno, da si bode kdo čestitih bralcev mislil: Pisatelj je celó zabil, da se je namenil Murkov životopis podati, zdaj piše pa o Volkmerji. Nisem tega zabil, nego sem zvesto prepisal ta Volkmerjev životopis zaradi tega, ker je to skóraj jedini

ostanek Murkove slovenske proze; drugič pa mi je reči, da me jezi brezobzirnost, s katero se ravna z našim Volkmerjem. Še naslednja beseda, ki se nahaja v Miklošičevem berili za 8. gimnazijski razred, se mi zdi preostra: „Beseda mu, res da, ni uglajena, pa je prijazna in domača, kakor jo slišiš v Slovenskih Goricah. Ni bilo domače veselice poštene, da je ne bi bil oveselil s kako kratkočasno pesmico, ki so jo ljudje brž pobrali, prepisovali in razpošiljali, če ravno ni veliko pevskega ognja v njih; ali ravno take pobira národ najrajši.“ Po mojem mnenju je pa ravno v Volkmerjevih pesmih več ognja, nego v proizvodih dosta družih naših lirikov in epikov.

V omenjanem berili je natisnena „Pesem od lipa.“ Ta pesem ni menda najboljša. Lipa, katero tú opeva pesnik, še zdaj stoji, in sicer na južni strani cerkve sv. Urbana. Pod to lipo je imel v poletnih vročih urah Volkmer svojo šolo. Pokopališče fare sv. Urbana, kjer Volkmer počiva, ima izvanredno lepo ležo, in uživaš od tam najkrasnejši razgled po Slovenskih goricah.

V Volkmerjevih „Fabulah in pesmih“ je zapisanih 61 fabul in 14 pesmi. Tukaj le toliko omenjam, da obseza rokopis Volkmerjev, (hrani ga g. Žitek) večje število basni in pesni, nego ta Murkova zbirka. Tudi Slomšku je basen „Sivec ali srečna podložnost“ jako dopadala; sicer bi je gotovo ne brali v „Koroških in Štajerskih Pesmih.“ Nahaja se pa v tretjem natisu na str. 139 pod naslovom: „Star konj“.

Po dovršenih bogoslovskih naukah je prišel Murko za adjunkta v bogoslovje. Dobival je hrano in stanovanje zastonj, in vrhu tega še 100 goldinarjev. Nisem li rekel, da bode Murko, dasi je izstopil iz samostana, vendar evangeljski sovèt ubožstva izpolnjevati primoran! Odlok je pisan dné 7. oktobra l. 1836.

Listina dné 1. julija l. 1838 naznanja, da jamči podpisani Roman Boštijan Zängerle, knezoškof graški, za to, da je Murko resnično mašnik, in bi se mu naj zatorej, v Rim potujočemu dovolilo, kjer bi se mu zdelo, po vseh cerkvah daritev sv. maše opravljati.

To jedino spominja na potovanje Murkovo, katerega omenja Trstenjak v „Zori“: „Škof Roman Sebastijan, spoznavši njegove izvrstne dušne moči, ga po dovršenih bogoslovskih studijah obdrži v semenišči in ga imenuje za teologičnega adjunkta, da bi poleg drugih opravil se pripravljaval za rigorozo; in res je bil naš bistroumni Murko dné 14. oktobra l. 1843, za doktorja bogoslovja promoviran. Blizu pet let je služil za adjunkta v semenišči, číslan od duhovne mladeži kot predstojnik in učitelj. L. 1840 ga vzame tedanji guvernér Štajerske, C. M. grof Wickenburg za odgojitelja v svojo hišo, in je pri njem 3 in pol leta v službi bil. V tej dobi je izdal drugokrat svojo gramatiko z novim pravopisom, prvlje še tudi Volkmerove pesmi in fabule, in je po vladni nalogi prestavljal šolske knjige za ljudske šole. S svojim dobrotnikom

in prijateljem kanonikom in prof. dr. Robičem je l. 1842. potoval po Švici in Italiji, in prišla sta do Napolja. Gotovo se med njegovimi rokopisi bodo našle črtice tega potovanja.“ Ni jih! Le jedino omenjeno priporočanje škofovo kaže na to, da se je óno potovanje vršilo l. 1838.

L. 1838, dné 12. septembra je Murku došel škofijski odlok. Po misli dvorne komisije za pouk, Danjkove šolske knjige za celjski krog ne godijo; naj zatorej Murko novih knjih priredi.

L. 1838, dné 15. novembra, je pustil Murko službo bogoslovskega adjunkta in je prevzel službo odgojitelja pri štajerskem guvernerji grofi Konštantini Wickenburgi. To se razvidi iz škofijskega odloka dné 21. novembra l. 1838.

Hudo je moral Murka dregnoti odlok sekovske biskupije dné 6. novembra l. 1839. Tú se pové Murku, da se je labodsko stolništvo o njegovih šolskih knjigah, ki so za celjski krog odmenjene, sicer povoljno izreklo, da mu pa vendar nekatere pomote očitati mora. Pri desetih božjih in petih cerkvenih zapovedih bi neki bilo boljše reči n. pr.: „ti nimaš krasti“, ne pa: „ne kradi!“ Pa to bi še naj veljalo. Zeló naopačno se pa zdí dotičnemu presojevalcu, da vsiljuje Murko v sklanji novo sklonílo o m namesto pristnega a m, n. pr.: otrokom; pravilen je le a m. Med morem pa moram neki ni nobene razlike. Naj se piše: jez = ich, ne pa: jaz. To naj zatorej Murko hitro prearedí, oziroma popravi.

V tem slučaju je pač Murku težko prihajalo, pokoriti se višjemu ukazu. Nekje sem čital naslednje vrste, ki se mi zdé prikladne, da jih tú sem prepisem: „Caesar non supra grammaticos,“ „der Kaiser steht nicht über den Grammatikern,“ sprichwörtliche Redensart, welche daher rühren soll, dass ein deutscher Kaiser (nach einigen Sigismund) das Wort Schisma als Femininum gebraucht und befohlen habe, es als solches fernerhin anzusehen.“

Murko se ni dal ugnati v kozji rog. To spričuje knezoškofijski odlok graški dné 18. decembra l. 1839, kjer se mu prijavlja, „da se je labodsko stolništvo pritožilo, zakaj sklonila om ni prearedil v a m. To naj zatorej brez pomude storí.“

L. 1840, dné 29. majnika se je Murku od graškega stolništva dovolilo, da sme privatne učence gimnazijske učiti veronauka. Ta oblast se mu je podelila na 6 let.

Po gubernijskem ukazi dné 21. oktobra l. 1840 se mu je od strani gimnazije tista pravica tudi za vse druge gimnazijske predmete dovolila. V tej listini se imenuje Murko prvokrat „doktor“.

O doktorati Murkovem nisem našel nobene listine. Gosp. Trstenjak trdi, da je bil Murko promoviran dné 14. oktobra l. 1843; imatrikuliran je bil dné 12. julija l. 1844. Naša listina pa Murka uže l. 1840 imenuje doktorja, menda „modo prae-ventivo“.

L. 1843 je izšel drugi natis Murkove slovnice: „Zweite, umgearbeitete und sehr vermehrte Auflage“, kakor se na čéli knjige bere. V predgovori pravi, da je na mnogih krajih bilo treba kaj popraviti ali tudi dodati, da se je pa vendar izogibal vseh malenkostnih preiskavanj. Gledal je bolj na to, da bi se glavna pravila slovnice, posebič še v glasoslovji jasnejše izrazovala, ker postaje tem načinom slovnica boljše prozorna ter izgine mnogo izjem, katerih je vedno več, čim menjša se slovnična pravila umejo. Dalje piše, da je z avtorjevo željo tega v tem drugem natisu začel vpo- trebljati češki ali Gajev pravopis, da bi se tako slovenska plemenena jedno drugemu boljše zblížala. Manjši se mora ravnati po večjem!

V prvem natisu obseza slovnica sama brez dodanih vaj 156 strani, v drugem natisu pa 174 strani. Glasoslovne opazke na strani 2., 3., 4., 5., 6., 7. in 8. kažejo, da je Murko vrlo napredoval in se okoristil z dotičnimi učenimi spisi Kopitarjevimi, Jarnikovimi in Metelkovimi. V sklanji je ostal se ve da om v druževniki jednine moškega spola; za priboljškek pa je še v oklepih am podal tistim, ki so ga toliko želeli.

Opomba na str. 17. pravi: „Sehr wünschenswerth wäre es, wenn man endlich übereinkäme, wenigstens in Grammatiken, die männlichen Substantive entweder alle in om, oma, oder in am, ama zu deklinieren. Die Majorität der Slawen, insbesondere der Slowenen, spricht für om, oma, weil diese Biegungssilben nicht bloss bei den ungarischen, sondern auch bei allen steirischen und vielen unterkrainischen Slowenen durchgehends practisch; am, ama hingegen entweder mehr provinziell, oder gar nur local sind. Auch der Kirchenslawe gebrauchte om, oma, wie es der Kroat, Serbe, dann der Russe noch heutzutage thun.“ Moški pridevnik na str. 31. kaže sicer še staro sklanjo iga, ima; spodaj pa vendar omenja: „Einige Gegenden in Steiermark, namentlich die an der ungarischen Gränze, lieben in den Declinationsendungen der Beiwörter anstatt des tonlosen i ein tonloses e; also lepega u. s. w.“ Iz citatov na strani 35. se vidi, da se je Murko kolikor toliko tudi pečal z gotščino in češčino. Sploh je drugi natis slovnice jako bogat v opombah, in se vidi iz njih, da Murko ni dremal. Žal, da ni dosegel stolice slovenskega jezika na graškem vseučilišči. Od str. 149.—174. se nahaja povoljna razprava o sintaksi. Od str. 174—213 nasledujejo „Practische Uebungen“, ki se ozirajo posebno na sintakso. Od str. 213—226 je majhen slovar: „Sammlung der zum Sprechen nothwendigsten Wörter.“ Od str. 227 do 251 stoje „Gespräche“. Konča se pa knjiga z „Uebungsstücke zum Uebersetzen in's Deutsche. 1. Stirje letni časi po Slovenskim. 2. Ženitva po Slovenskim. 3. Raj pod lipoj. 4. Poštenci Slovenci. 5. Obir. 6. Golovo. 7. Rogačka gora. 8. Plešivec. 9. Slovo od mladosti. 10. Povodnji mož. Pri številu 9. se nahaja spodaj naslednja opomba: „Die folgenden zwei, durch Originalität, ächte

Slowenität, dichterischen Werth, und dabei durch allgemeine Verständlichkeit gleich ausgezeichneten Gedichte sind, als Muster, wie man in der slowenischen Sprache schreiben kann und soll, aus der in Laibach erschienenen „Kranjska čbelica“ (krainisches Bienchen) entlehnt. Auch die vorhergehenden prosaischen Aufsätze sind nicht vom Verfasser der Grammatik, sondern aus der Feder eines allgemein beliebten slowenischen Volksschriftstellers.“ Z ozirom na jezik teh spisov sklepam, da so gotovo iz peresa nepozabljivega Slo m ška. Z vsem obsega knjiga 267 strani. Na prvi platnici moje knjige stoji ime rajnega profesorja Sperke, ki si je menda knjigo kupil. Na zadnji strani stoji 1 fl. 12 kr. Sperka je bil profesor klasičnih jezikov na mariborski gimnaziji; bil je tudi izvrsten góslar (Čeh) in je poslednjič zblaznel in se sam usmrtil v svoji sôbi. Na mariborskem mestnem pokopališči ima Sperka lep spomenik na svojem grobi — žalujočega angelja-genija. Bil je Sperka jako blazega značaja.

Sè škofijskim odlokom dné 23. avg. l. 1843 je bil Murko pri župniji „Hl. Kreuz am Waasen“ blizu Gradca za kaplana nameščen.

Kaj pa je domačega učitelja grofa Wickenburga, bivšega adjunkta, slovečega slovničarja in bogoslovskega učenjaka na kaplanijo potisnilo? Č. g. Danzovič poroča o tej stvari: „Murko je bil domači učitelj pri grofi Wickenburgi. Soproga Wickenburgova je bila Ęma grofica Dorsaj. Iz tega zakona je bilo dvoje otrok, jeden sin pa jedna hčerka; sina Otokarja je vzgajal Murko do začetka septembra l. 1843. Tedaj se je pa Murko pri guvernerji zameril, in prišel je za kaplana k sv. Križi „am Waasen“. Takrat je bila izpraznjena župnija Stadl v judenburgskem krogi. Stadl ima oddajati državna oblast, ker je župnija pod patronatom verskega zaklada. To župnijo je hotel Wickenburg dati Murku, da bi ga spodobnim načinom odpravil. A Roman Sebastijan, škof sekovski, ni privolil. Murko takrat še ni bil doktor bogoslovja, pa tudi župnijskega izpita še ni bil napravil. Wickenburg je baje na to rekel: „Das wird sich machen lassen.“ Postavili so zatorej Murka nekoliko časa za kaplana, da bi se vsaj nekoliko poskusil v dušnem pastirstvi, predno bi župnik postal. Sedaj je opravil Murko tudi svojo slovesno disputacijo na vseučilišči. Med drugim se je pri disputaciji prepiral Murko sè slovečim Riedlnom o visokosti sohe in podobne, postavljene na planjavi „Dura“. Daniel III. poglavje. Zaradi doktorata so mu menda spregledali izpit za župnijo, in tako je postal župnik po kratkem kaplanovanji. Župnik pri sv. Križi „am Waasen“ je bil takrat g. Martin Fürbass (Urbass?) od sv. Roberta v Slovenskih goricah, zatorej rojak Murkov. Prvi kaplan je bil takrat sedanji župnik pri sv. Križi, Watschinger. Fürbass je vzprijel Murka kot gosta, ne pa kakor kaplana; Murko je tudi prvi juho zajemal.“

Ko sem nekoč obiskal preč. g. kanonika Glazerja, da bi kaj o Murki izvedel, sem rekel, da mi je Murko zaradi tega toliko priljubljen, ker je bil tako blazega značaja, da menda svoje žive dni ni nikogar razžalil. „O pač,“ pravijo gospod kanonik, „nekoč mu je grdo izpodletelo. Svojemu gojenčku, mlademu grofu Wickenburgu, je nekoč v jezi, ker ga grofič ni hitro umel, rekel: ‚Sie sind aber ein rechter —‘. To ga je tudi iz hiše spravilo.“

To bi bil zatorej tisti „nesrečni neki dogodljaj, ki je Murka spravil iz Wickenburgove hiše za župnika v Gorenji Štajer“, kakor se je izrazil preč. gospod Trstenjak v privatnem pismu, katero mi je poslal. Mislim, da se mi to ne more zamerjati, če sem stvar tako malo pojasnil. Upam, da ne bode nikdo razžaljen.

Gosp. Trstenjak piše dalje v „Zori“ str. 25.: „L. 1844. nastopi Murko dušno pastirovanje, je služil 2 meseca za kaplana pri sv. Križi blizu Gradca, in meseca avgusta tistega leta dobi faro Goess v gornjem Štajerskem v ljubniški dekaniji. Ni se počutil tam srečnega, in ne slišavši več domačih materinskih glasov je tudi postal nedeloven na polji slovenskega slovstva.“

Ti podatki niso brez pomot, kakor to kažejo naslednje listine.

Iz namestniškega odloka dné 8. novembra l. 1843 namreč razvidimo, da je dobil Murko župnijo „St. Johann Baptista in Stadl,“ v judenburgskem krogi.

Z odlokom dné 22. novembra l. 1843 pozivlja škof Roman Murka v Gradec na veroizpovedanje in prisego, kakor ste zapovedani vsem duhovnikom, katerim se katera župnija podeli.

V listini dné 22. novembra l. 1843 izročča škof Roman Murku dušno pastirstvo v Stadli, ter mu naznanja, da ga bode bivši župnik in dekan v Stadli, Meyer, faranom predstavil. Pritisnen je pečat ljubenske škofije.

V jednom leti je postal Murko dekanijski administrator in začetni nadzornik ljudskih šol. Listina je pisana dné 21. decembra l. 1844.

Z odlokom dné 10. novembra l. 1847 je postal Murko pravi dekan in šolski nadzornik. Na tej listini je Roman zadnjikrat podpisan.

Listina dné 17. maja l. 1850 naznanja, da je Murku podeljena dekanijska fara Zavrčce, „in Erwägung der sehr empfehlenden Verwendung und Ordnungsliebe, welche Sie bey Erfüllung Ihrer geistlichen Berufsobliegenheiten bisher an den Tag gelegt haben.“ Podpisan je novi knezoškof: „Joseph Othmar Ritter von Rauscher.“

Listina dné 17. maja določuje o tem, komu naj župnijske knjige v Stadli izročči, pa od koga jih bode v Zavrčah vzprijel.

Listina dné 17. maja javlja, da se je patron zavrčke župnije, lastnik gradščine zavrčke za takrat odpovedal svoji pravici, župnika za Zavrče imenovati, ter da je to pravico prepustil škofu.

Listina dné 22. maja l. 1850 naznanja, da je Murko odpuščen iz ljubenske škofije, in da postane udom sekovske škofije.

V listini dné 12. junija l. 1850 se Murku naznanja, da ga je namestnija graška potrdila za nadzornika v zavrčki dekaniji.

V listini dné 20. novembra l. 1853 je Murka novi škof: Otokar Marija grof pl. Attems izvolil za svojega duhovenskega sovetnika.

Listina dné 2. maja l. 1857 Murku naznanja, da je škofija g. Matevža Korošaka, župnika v Frami, imenovala dekanjskega oskrbnika za framsko dekanijo, in da se zatorej njemu to breme odvzame. Bil je zategadelj Murko nekoliko časa administrator dekanije Fram; od katerega časa, to iz listine ni razvidno.

L. 1859 dné 29. aprila je dobil Murko od okrožnega glavarja mariborskega, Ritschlina, listino, v kateri se njegov trud pri številjenji národa častno priznava. Listina ga imenuje lastnika Franc Jožefovega redú, kar pa Murko ni bil. Imel je zlati križ za zasluge.

Č. g. Dragovič pojasnjuje zadeve „zlatega križa“ tako-le: „L. 1851 je bila Drava silno narastla, ter so povodnji veliko kvare napravile. Murko in okrožni dekan ptujski, Staudegger, sta v tej sili pomagala, kolikor sta le zmogla. Cesarski komisár, ki je bil zaradi silnih poplavov došel, g. Keller pl. Kellerstein, je nekoliko časa pri Murki stanoval. Murko se je imenovanemu komisarju toliko priljubil, da je Murka in Staudeggerja cesarskemu Veličanstvu priporočil in zaradi tega sta dobila oba zlati križec za zasluge.“

Kakor tisti gospod Dragovič poroča (pa tudi drugi to potrjujejo) je bil Murko v Zavrčah jako priljubljen. Kupil si je, se vé, le tako na svoje pošteno lice, lep velik vinograd na Hrvatskem. L. 1860 je omenjani vinograd od Murka kupil preč. lavantinski kapitelj. Jako dosta si je Murko prizadeval, da bi svoje župljane, pa tudi druge Haložane, izbavil iz krempljev necih ptujskih pijavek, in se je tako dotičnikom ptujskim hudo zameril. Žal, da vse Murkovo in drugih poštenjakov svarjenje ni dosta izdalo, in je sedaj velik del lepih Halož v tujih rokah.

Sedaj pa nekaj veselega, domačega. Svoji k svojim! Sedež lavantinskih škofov se je premestil iz Koroškega v Maribor. „Visokočastitemu gospodu Antonu Murku, dekanu v Zavrčah. Z ozirom na Vaše zasluge, katere ste si v sekovski biskupiji pridobili z modrim in previdnim oskrbljevanjem dekanjskih poslov, in pričakovaje, da bode te tudi kot labodski dekan ter okrajni šolski nadzornik na korist novo združene biskupije delovali, in to

sè svojo znano obzirnostjo in požrtvovalnostjo, Vas izvolim za svojega konzistorijalnega sovètnika. Želim, naj bi svojega novega višjega pastirja s tisto ljubeznijo pa vdanostjo podpirali, kakor prejšnjega! To odlikovanje Vam bodi porok mojega popolnega zupanja. Knezoškofijsko labodsko stolništvo v Maribori dné 1. septembra l. 1859. Anton Martin, s. r. knez in biskup.“

Nasleduje „Tabellarischer Ausweis zum Kompetenzgesuche des Anton Murko, Pfarrer und Dechant zu Jauritsch, um die erledigte Hauptpfarre St. Georgen in Köttsch. Mit Beilagen von A—K.“ V „Anmerkungen“ pravi, da je spisal uže zgoraj imenovana dela, da je obnovil cerkvi v Stadli in Zavrčah, in da so se za župno in podružno cerkev Marijino v Zavrčah po njegovi skrbi novi zvonóvi pripravili.

V spričevali dné 15. februarja potrjuje „dr. Jos. Büchinger, Director des fürstb. Priesterhauses in Gratz,“ da je bil Murko izvrsten bogoslovec, in v četrtem leti prvi prefekt, ter da je tudi poznejše kot adjunkt kaj rad posebno v izpovednici mnogo pomagal.

Dné 17. februarja l. 1860 je pisano spričevalo, ki kaže vse rede, katere je Murko dobil v bogoslovskih predmetih. Podpisan je: „Dr. Michael Fruhmann, C. R. Facultatis theologiae Decanus.“

„Franz Prasch, Domdechant und Pfarrer“, piše v spričevali dné 19. februarja l. 1860, da se je Murko, ko je živel v Wickenburgovi hiši, izgledno lepo obnašal, in bil sploh priljubljen. Tú se pravi tudi, da je: „Inhaber des goldenen Verdienstkreuzes.“

Česar je Murko prosil, to je dobil. Popečiteljstvo za nauk in bogočastje je Murku podelilo nadžupnijo Hoče, kar mu c. k. namestnija naznanja iz Gradca dné 20. aprila l. 1860. Podpisan je Strasoldo.

Dné 25. aprila l. 1860 vabi knezoškof Anton Martin Murka, naj pride v Maribor, kjer bode instaliran. Dné 1. maja l. 1860 se naznanja Murku, da je njegov dosedanji duhovni pomočnik g. Stranjšak postal provizor v Zavrčah, gospod Janez Weixel, župnik pri sv. Barbari, pa dekanjski oskrbnik.

V listini dné 1. maja l. 1860 Slomšek naroča Murku, naj umirovljenemu nadžupniku, Mihaelu Spesiču, iz dohodkov svojih na leto plačuje po 420 gold.

V drugem odloki dné 1. maja l. 1860 se Murku naznanja, da bode imel tudi v Hočjem opravljati službo dekana in šolskega nadzornika, „in der vollsten Erwartung, dass Sie auch die Ihnen an diesem neuen Seelsorgeposten anvertrauten Gemeinden mit dem bisher rühmlich an den Tag gelegten Eifer und wahrhaft religiöser Treue pastoriren werden. Anton Martin m. p., Bischof.“

Tistega dne 1. maja l. 1860 je Murku pisal Slomšek obširen latinsk pouk, kako se ima vésti kot dekan.

Odlok dne 19. maja l. 1859 (menda l. 1860) naznanja Murku: „dass der infulirte hochwürdige Herr Domdechant und Konsistorialrath Kasper Albrecht als Ordinariats-Commissär delegirt worden sei, ihm das Temporale der Hauptpfarre Kötsch am 31. Mai zu übergeben.“

Zadnja listina, katero navajamo, je latinski „instrumentum“ dne 1. maja l. 1860, s katerim se izroča Murku duhovenska oblast čez Hočko nadžupnijo od strani knezoškofa Antona Martina Slomška.

Vseh listin, kar sem jih jaz v Murkovi ostalini našel in v tem životopisu ali po nekoliko prepisal, ali vsaj po važnejši vsebini porabil, je 80. Zaradi tega je životopis tudi nekoliko narastel.

Tudi v Hočjem je Murko za cerkev dosta storil; jako lepo obnovil je gotski prezbyterij. Pod Murkom so se tudi pri farni cerkvi novi zvonovi pripravili. Za postni čas je naprosil od drugod na svoje troške pridigarjev, ker je glasno govorenje njemu samemu uže nekamo težavno prihajalo. Goste je vzprijemal s toliko ljubeznjivostjo, da je res bilo veselo k njemu dohajati. Kolikor sem si sam skusil, ni bilo pri Murki nikdar potrate, nikdar „zalivanja“, nego vse je bilo urejeno v pravi meri, in hišni gospodar je bil odkritosrčno prijazen. Vsakdo se je veselil Murkove ponižnosti. Če je pa videl Murko koga se napihovati, ali, da kdo kaj bedastega brezobzirno trdi in goni, tedaj se je pač pomenljivo nasmihal. Rekel pri takovi priliki navadno ni ničesar, pa v očéh mu je bilo jasno brati, kako on misli. Č. gospod dekan Stoklas, mnogo let njegov kaplan v Hočjem, pravi, da se je Murko silno veselil, če je izvedel, da ga hoče kdo obiskati, s komur je mogel kaj izpregovoriti o bogoslovskih, jezikoslovnih ali političnih stvaréh.

Murko v Hočjem ni bil prav zadovoljen. Dôkaj si je prizadeval, naj bi se podružnica Hočka „Mati božja v Brezji“, povzdignila v župnijo ali eksposituro, in tam bi bil rad končal svoje življenje. Posebno priljubljena mu je bila rodovina Kreutner v Brezji, in mislil je neki Murko celó, k njim se preseliti, Hočko župnijo pa pustiti. Toda prišlo je drugače. Po Hočki župniji so l. 1871 osepnice ali bobinke mnogo ljudi pomorile. Več taci bolnikov je tudi Murko sam sè sv. zakramenti za umirajoče prevedel, in je dobil tako prej imenovano hudo bolezen. Vzdihnil je svojo blago dušo dne 31. decembra l. 1871. Tukaj le še omenjam, da je Murko, koliker je ravno mogel, tudi gmotno rad pomagal naši slovenski stvari; bil je poleg družega jeden izmed prvih ustanovnikov „Slovenske Matice v Ljubljani.“

Sklepam pa ta životopis z besedami Trstenjakovimi: „V Hočjem je živel Murko kot deloven dušni pastir in se dosta trudil, kakor na vsaki fari za olepšanje hiše božje. Zapustil je lepe spo-

menike svoje marljivosti in gorečnosti, in ni samo skrbel za lepoto hiše božje, nego tudi za dobro stanje cerkvenega hramovja. Dasiravno Murko ni zanemarjal znanosti, in pridno prebiral vse nove prikazni na literarnem polju, vendar meni ni znano, da bil slednja kaj pisal. On ni bil na pravem mestu. (Tudi jaz sem teh misli, da se je moral blagi Murko ravnati po reki: *Si non es vocatus, fac ut voceris Pis.*) Murko je imel svojstva in zmožnosti diplomatske, ljubezujive lepe manere, in njegov mesto bi bilo v kakovšni državni kanceliji ali pa na učiteljski stolici. Ali kdo more vse nasprotno okolščine na sveti premagati, ki človeku branijo, da ne pride tija, kjer je njegov pravi element. Od njegovih dušnih krepostih bi bila lahko slovenska modrica dobila še več dušnih plodov, vendar bodimo hvaležni njegovemu geniju, da je toliko storil. Dosta je s svojo slovnico in besednjakom pomagal razvitku in napredku slovenskega slovstva. Murko je bil mož trdnega zdravja, in ker je modro in trezno živel, bi bil lahko visoko starost dosegel, ako ne bi kužne ospice, in morebiti tudi prekasna zdravniška pomoč nam ga tako naglo s sveta vzele. Bil je samo 4 dni bolan. Kdor ga je poznal, in imel srečo, biti njegov iskren prijatelj, je v Murki našel visokoizobraženega, svobodušnega moža. Kot predpostavljeni je bil blazega in plemenitega mišljenja v vseh svojih službenih dejanjih, gostoljuben, dasiravno nikakor Kroesus. Podpiral je vse dobro in lepo, in tako si postavil neizbrisljiv spomenik v srcih svojih prijateljev, in kot slovenski pisatelj s svojimi koristnimi knjigami: *monumentum aere perennius*. Upati pa smemo, da mu bodo tudi njegovi duhovenski prijatelji na mestu, kjer počivajo telesne njegove moči, postavili njegovim zaslugam dostojen spomenik. Lehka mu zemljica!

Murko počiva na Hočkem pokopališči, katic 100 stopinj od župnijske cerkve proti jutru. Vhod je od juga. Vhodu nasproti, ob zidi, je Murkov grob, in nad njim, v zidi, spomenik iz pohorskega mramorja. Napis je v latinskem jezici in javlja med drugim, da je bil Murko „*Scriptus slovenicus*“. Večnaja mu pamjat!

O pristnosti Kraljedvorskega rokopisa.

Po raznih spisih sestavil E. Volčič.

L. 1817 in 1818 se je razglasilo, da so našli dva odlomka Staročeške poezije v „Kraljičnem dvori“¹⁾ in na gradi „Zelena gora“.²⁾ Prvega je našel V. Hanka, reditelj Češkega muzeja, drugega je poslal Jos. Kovař, prihodar (Rentmeister) Colloredo Mansfeldov Češkemu muzeju in sicer brezimeno, ker se je neki bal svojega Nemškega gospodarja. Zelenogorski rokopis stavi se med IX. in X. vek³⁾ in obstoji iz dveh jednacij v sredi sešitih listov pergamentnih. Obseza zatorej štiri liste v osmerki, kateri so iztrgani, kakor je videti, iz obširnejše knjige.

Pesni v „Kraljedvorskem rokopisi“ naj so iz razne dōbe, nekatere celó iz paganske, a zbrane niso nikakor pred l. 1320, ker to stoji trdno, da je pevcu „Jaroslava“ Češki prevod Marco Polovega „Millona“ moral znan biti, ki je pa še le omenjanega leta nastala.⁴⁾ Rokopis je pisan na dvanajstih listih, a kakor je videti po napisih, imela je cela knjiga najmenj tri knjige, ker vse ostalo spada v 26., 27. in 28. poglavje tretje knjige. „Zelenogorski rokopis“ obseza samo daljšo epično pesen „Libušin soud“ in odlomek druge epične pesni. „Kraljedvorski rokopis“ ima v sebi več epičnih in liričnih pesni.

Vrednost obeh, tičoča se pesniškega duhá, starega jezika, starih običajev in zakonov, slavne prošlosti, se je spoznala takoj doma in na tujem. To dokazujejo najboljše premnogi prevodi, kajti kolikor mi znano, prevela sta se oba rokopisa po večkrat na vsa ostala narečja slovanska⁵⁾, na Italijansko, Francosko, Angleško, na Nemško in Magjarsko. Kolike vrednosti sta omenjana rokopisa, kažejo pa tudi mnogoštevilni spisi raznih učenjakov, dokazujoči

¹⁾ Králové Dvůr.

²⁾ Zelená Hora.

³⁾ „Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache v. P. J. Šafařik und Fr. Palacky Prag 1840.“

⁴⁾ Prof. J. pl. Kleinmayer „O starosti Kralj. rokop.“ v 22. in 23. štev. „Slov. Naroda“ 1877 l. po prof. Gebauerjevem spisi.

⁵⁾ Na Slovensko prevel ja je uže l. 1856 izvrstno Fr. Levstik.

njuju pristnost ali nepristnost. Slavni slavist Dobrovsky razglasil je „Zelenogorski rokopis“ nepristnim uže zaradi čudne pošiljatve. „Kraljedvorski rokopis“ pa je imenoval „dragi ostanek“ Staročeski, „die Lieder voll Zartheit und Anmut“. Skôro mu je pritrdil Kopitar, imenoval pa tudi „Kraljedvorski rokopis“ nepristnim, kakoršnim ga cenijo še sedaj nekateri, največ Nemški učenjaki. Nu, Kopitarja zavrnil je precej Šafařik, a l. 1857. dvigneta se sè svojimi dokazi prof. Bűdinger in prof. Feifalik, katere sta temeljito ovrgla in potlačila sosebno Jos. in Herm. Jireček. L. 1862. zbrala sta dokaze v posebni knjigi: „die Echtheit der Königinhofer Handschrift. Kritisch nachgewiesen von J. und H. Jireček. Prag 1862.“

Tam so navajani tudi vsi dotedanji znanstveni in polemični spisi stran (V--VII.) Med prvimi navajam le važnega fotografskega izdanja „Kraljedvorskega rokopisa“, kateremu je dodál Jar. Vrt'atko opis, razsvitljajoč najmanje podrobnosti rokopisove. (Rokopis Kralodvorský. Vydání fotografické. S úvodem vysvětlujícím popisem a opraveným čtením od Ant. Jaroslava Vrt'atka. V Pragi 1862).

Akoprem pričkanju še sedaj ni konec in se razprave o rokopisih sosebno zadnji čas množé — katere in kakove, bodem koncem spisa skušal navajati — menim, da marsikateremu ustrežem, očrtajoč ob kratkem epohalno razpravo bratov Jirečkov. Napotila me je k temu vsebina knjige tem bolj, ker pretresuje rokopis od vseh strani in se vedno ozira na tradicijonalno literaturo vseh Slovanov, napravlja iz rezultatov trdne zakone ter jih potem primerja z oddelki „Kraljedvorskega rokopisa“. Razprava deli se v več oddelkov; najboljše, da se kolikor mogoče tudi mi držimo te razporedbe.

A.

I. O jezici rokopisovem. Nasprotniki trdijo: uže iz jezika lahko dokažemo, da je spis ponarejen, češ, ponarejalec je skrpal besede in oblike, ki niso Staročeske, ki so pa le dokaz nepristnosti rokopisove. Tako, pravijo, se je krvi, model itd. vedno in v vseh Staroslovanskih pismih čitalo in pelo dvožložno. Jirečka dokažeta o tistih primerah Bűdingerjevih, da sta r in l časi rabila samoglasno, pa nič menjkrat soglasno, da je zatorej krvi, model veljalo več potov za samo jeden zlog, kakor stoji v „Kraljedvorskem rokopisi“. Druga spodtika jim je bil v „Zaboji“ vérz: „Zaboj brate, aj ti lev udati!“

Kateri starikav Slovan je neki leva poznal, právijo. Res, čudno! A stari Sasi so ga imeli celó na zastavah, Slovan pa, ki naj je prišel poznejše iz prelepe Indije, ki je bolj tržil z južnimi národi, ta, se vé, ga ni mogel poznati! Ko bi se pa nasprotniki malo bolj zanimali za Slovansko zgodovino in jezike Slovanske, našli bi Črnoboga Polabskih Slovanov v podobi leva

in šinilo bi jim v možjane, da, če imajo Slovani besede: slon in veljblod, je pač tudi lev, kakor v vseh indo-evropskih jezicah, v Slovanih mogoč.

Kako stara je ravno omenjana pesen „Zaboj“, kaže to, da večkrat omenjani kralj ni nihče drugi nego Karol Véliki. Češki jezik ima namreč navado, tuji zlog ar izpreminjati v ra: kakor se tudi pri nas izpreminja n. pr. brada iz barba i. m. e. Drugič se pa tudi posamezni spisi ne dadé inače razlagati, n. pr..

„Vsaki vero k vojvodu ima

Vsak uporno srce kralju“ str. 32.

„kralj“ tú nima še sedanjega pomena (rex, König), nego v tem vérzy pomenja necega gotovega kralja in sicer mogočnega Frankovskega vladarja. Zgodovinski dokaz o tem pride na vrsto poznejše.

Takisto poznali so Staročehi „helm“ ali kakor je Slovansko šlem, ako ne prej, gotovo pred 805. l., ker tedaj je prepovedal Karol Véliki uvažati Slovanom orožje.

Pri dokazih naslanjajočih se na jezik Staročeški, omenjati je še, da ime Jaroš, katero se čita v „Kraljedvorskem rokopisi,“ ne zaumenjuje družega, nego Jaroslava sè Slivna, poznejše imenovanega „von Sternberg“. Še sedaj je namreč navada v Čehih, narejati jednake pomanjšalne besede; tedaj pa je bila nekako potrebna. Češko vitežtvo ni imelo nikacih posebnih priimkov, ampak ta rodbina je imela to (skôraj) stalno krstno imé, ona ono, katerim se je časih dodeval rojstveni kraj. Da se zatorej niso razne osebe jedne rodbine zamenjavale, trebalo je temu reči Jaroslav, drugemu Jaroš, ali, kjer so imeli Janeze, temu Hanuš, onemu Hašek, Jan itd. ¹⁾ Poznejše tekar dodajali so si „von“ ali „de“ s kacim nemškim prezimkom.

Med drugimi dokazi tega oddelka zanimivo je slednjič vprašanje: je li mogoče iz besede Staročeske, kolikor je je bilo l. 1817 znane, sestaviti „Kraljedvorski rokopis“? Odgovor je: nikakor, ker se več oblik in fraz v njem more razlagati še le iz nekaterih, 40 let poznejše najdenih rokopisov, katerim ne oporeka nikdo pristnosti, katerih pa l. 1817 gotovo nikdo ni imel v roci.

II. Iz bajeslovja (mythologije). Kar se te tiče, je znano, kar pa nasprotniku Feifaliku ni bilo, da so stari Slovani častili prirodo in nje prikazni sploh. Mislili so si pač neko višje bitje, vzvišeno nad vsem in zapovedujoče vsemu, a razvitega malikovalstva niso imeli, kar nam poleg drugih potrjuje šosebno Prokop † l. 552 ²⁾ Niso zatorej imeli ni svojega Apollona, ni svojega Marta, temuč v revi in nadlogi pozivali so na pomoč svoje bogove in v veselji so se spominjali svojih bogov, vmikali pa se bėsom. Če se zatorej imenujejo v „Kraljedvorskem rokopisi“ le bogovi in ne jeden gotovi bog, je to le dokaz pristnosti rokopisove.

¹⁾ Jednake razmere poročali so nam dopisi iz zasedene Bosne. Pis.

²⁾ To resnico izvaja izvrstno prof. dr. Gr. Krek v svoji knjigi: „Einleitung in die slav. Literaturgesch. I. 108, 113.“

III. Sličnost rokopisova z drugim narodnim slovstvom slovanskim je tudi zanimiv dokaz njegove pristnosti. Znano je, da so Slovani opevali od nekdanj svoje junake in opeva jih pred vsem še sedaj narod Srbski. Dalje je znano, da pojó epične pesni, to v Malorusih kakor v Srbohrvatih posebni ljudje, največ slepci in ne kateri si bodi priprost kmetovalec. Od todi je tudi razlagati, da so te pesni jednacega duhá, imajo tista epitheta pri samostalnikih, in so sploh mérjene po tistih pravilih, so nekako „umetljno-národne“.

Lirične pesne so prave „národne“. Priprosti pevec si pač tudi misli in slika nekako podobo, ki mu vzbujá razna čuvstva, a postave, oblike v kojoj naj bi te čute spravil, ne pozna. Jediní návod, kako naj poje, dála mu je priroda, nalik slavcu.

Epični pesniki so bili zategadelj od nekdanj izvedenejši v meri pesniški. Celó imena znamenitejših vemo. Znan je nam pevec Bojan, Simeona Bolgarskega sin, znan drugi Ruski Bojan, znan pevec Mitusa in dr. Da so imeli tudi Čehi takove pevce, o tem v petem oddelki! Od todi je zatorej razlagati, da vlada v Slovanskih národnih pripovedovalnih pesnih sicer tisti duh, da se pa vendar bolj razločujejo med sabo kot lirične. Ravno taka jednakost epičnih pesni v „Kraljedvorskem rokopisi“ kaže prav njegovo originalnost, njegovo pristnost, kaže pa tudi, da ni utemeljeno dokazovanje, da bi bil vse pripovedovalne pesni v „Kraljedvorskem rokopisi“ zložil jeden pevec, ravno tako, kakor bi ne bila viemeljena trditev, da so vse Srbske junaške pesni plod jednega duhá.

Lirične pesni „Kraljedvorskega rokopisa“ so še sličnejše med sabo in sličnejše so drugim Slovanskim kot epične, ker duh Slovanski ohranil se je tisočletja skóraj tisti v vseh vejah naših, in ker so, kakor rečeno, prav iz ljudstva kakor so si bratje jednaki, a se vendar razločujejo drug od družega, prav tako so pesni „Kraljedvorskega rokopisa“ jednake inim Slovanskim národnim, vendar pa kažejo neke posebnosti, upotrebljajoč časih druga epitheta itd. Prvo in drugo mora le vsacemu resnico razjasniti, da je „Kraljedvorski rokopis“ originalen in ne ponarejen po kacic drugih „Slov. pesnih“.

Spodtikali so se na pesni „Beneš Germanov“, češ, da se v národnih pesnih ne spominja nikdar národnost sovražnikova, nego, da se le sovraži neprijatelj, ker nam želí in hoče slabo. To je v principu pač res, a takisto resnično je, da se je Čehu možl pristuditi ves rod, ki ga ni le izpodjedal pri trgovini v domači deželi, temuč ga celó za Otakarja II. prognal iz obdelanih zemljišč, tako, da je bil vojvoda Braniborski nekoč zapovedal, naj se pod smrtno kaznijo vrnejo vsi iz Češke.

Da je pa národní pesnik v resnici objektivén, pričá ker so mu rodni bratje Poljaci ravno tako „vragi naših zemelj“, če ga nadlegujejo, kakor Nemci.

Kakor je spodletelo vse trdenje, da mora biti „Kraljedvorski rokopis“ ponarejen, ker veje v njem sploh takov duh, kakor v Slov. narodnih pesnih, ravno tako se je slabo oponeslo primerjanje gotovih drugih Slov. pesni z jednacimi v rokopisi (n. pr. „Rože in kitice“). Narodne Slovanske pesni bile so tedaj, ko so rokopis našli, skôraj nepoznane, ker izdajale so se do štiri desetletja poznejše.

Tudi neka laž Slovanskih pesnikov bôla je nasprotnike, Feifalik se namreč čudom čudi, kako more debeloročno, neučeno dekletu reči:

„Ko bi pérece imela,
Pisala bi listek“. (Škerjanec.)

Nu, ko bi g. Feifalik čital v Vukovih pesnih tolikrat ponavljajoči se „knjigu piše“, akoprem je malokateri onih, o katerih se to trdi, znal podpisati le svoje ime, ako bi čul Srbkinjo peti: „Pak da pišem tri godine dana, nebi svoja izpisala jada“, ako bi čul še več jednacij izrekov, n. pr. v Koritkovih „Pesmih Kranjskega národa“ I. str. 37., v Kuhačevih „Jugoslov. narodnih pjesmah“ I., 177, to bi proglasil Slovanske narodne pesnike za največje lažnivce. Mi pa jih v jednacij slučajih lahko izgovarjamo z dobro vestjo, da je to Slovanska „licentia poetica“.

Dalje imenujejo sentimentaliteto v „Kraljedvorskem rokopisi“ „nervenangreifend“. Če bi to resnično bilo, bi Vukove in druge narodne pesni morale „kot nevarne“ gotovo biti prepovedane.

Slavni Nemški pesnik Fried. Bodenstedt pa o tem vse drugače sodi: „der slavische Volkscharakter ist ein vorwiegend weiblicher, zartbesäteter, leicht erregbarer und empfänglicher. Der Beweis dafür ist in allen slavischen Liedern zu finden, selbst bei solchen Stämmen, welche, wie die Serben und Kosaken, seit Jahrhunderten ein kriegerisches Leben geführt haben“.

„Man muss diese nationalen Eigentümlichkeiten wol in's Auge fassen, um die slavischen Volkslieder richtig zu würdigen und zu verstehen“.

IV. Stihotvorstvo Slovansko. Ako hočemo svoje narodne pesni prav razumeti, treba je pomisliti, da niso nastale po naumljenem metri, temuč pesniku je zvenela pač v glavi čuvstvu primerna melodija ter pojé jo, dodaval je primerne besede, a tako gladko, da ga v petji niso čisto nič motile, t. j., da je stvoril vendar le metrum, ne umetnega temuč priprostega, na posluh. In kakor so v nevezanem govori Češkem posebnosti, razločevati se mora tudi mera v pesnih, seobno od Nemške.

Čehu ne veljá, kakor se je v naših Slovanskih umetelnih pesnih uvedlo, da je vsaka naglašena slovka tudi dolga, le časih sta naglas in dolžina na jednem, t. j. prvem zlogi, navadno pa so tudi drugi nenaglašeni zlogi dolgi. Tako je v grščini in latinščini, med družimi Slovanskimi narečji v srbščini in nekoliko v

maloruščini ter opaža se tudi v Slovenskih narodnih pesnih, česar se je Vodnik držati skušal. Dobrovskyga prizadevanja, uvésti Čehom naglaševalno (kvalitativno) mero, spodletela so in preobladala je mera po dolgosti slóvek (kvantitativna), kakoršna je v vseh Čeških narodnih pesnih.

Kvantitativno je merjen tudi „Kraljedvorski rokopis“, in če je videti mera po nekaterih mestih nepravilna, je to le premotljivo in na videz, kajti gotovo je takrat v vérzi misliti si neko elizijo ali sinecezo, ki so zopet v Čeških narodnih pesnih kaj navadne.

Takisto nam je opustiti misel, da je mera v „Kraljedvorskem rokopisu“ kakor národna Nemška zmes povdarov in padov, t. j., gotovo število povdarov, a padov kolikor koli. Kakor smo dejali, služi „Kraljedvorskem rokopisu“ in národnim pesnim elizija, katere bi pač nikdar ne bilo treba, če je padov na prosto voljo. Zatorej mera v Čeških pesnih je bila in ostane merjena po teškoči zlogov (kvantitativno).

Stihotvorstvo Slovansko ima še nekatere posebnosti. Vérzi imajo biti razumljivi vsak záse, t. j., vsak vérz nam ima kazati nekako celoto, da nam je na njega konci moči z glasom malo postati, in da je vendar skupna misel razumljiva.

Druga posebnost Slovanskega národnega stiha je razdelilka, (diareza, Einschnitt), ki razdeljuje stihove od samozložnih, dalje v dva dela in pada vselej za ravnim številom slóvek, nikdar pa sredi besede. Ločiti jih je zatorej od odmora (cezura).

V Srbskih narodnih pesnih pada razdelilka redno za četrtrim zlogom, če je stih osmo- ali desetozložen. V dvanajstostopnih stihih je vselej za šesto stopico.

N. pr. iz Hrvatsko-srbskega: „Podiže se || Őrnojević Ivo.“
ali: „Moji rani || vinogradi,“
„I radjeni || i gradjeni.“

iz Slovenskega: „Stojí, stojí || tam lipica.“
ali: „Se kralj Mat'jaž || oženil je,
Ž Alenčico || zaročil se.“

Deseterec: „Vino pije || Kraljeviću Marko.“
„Breda vstane || ko se dan zazori.“

Dvanajsterec: „Ruža jesam ruža || dokle nimam muža.“

Ravno tako se vidi lahko na „Kraljedvorskem rokopisu“ razumljivost vsacega vérza posebe in posebnost razdelilke, samo, da je zadnja tú nekoliko slobodnejša, kakor je tudi v Ruskih národnih pesnih.

N. pr. „Poslušajte || stari mladi,
Ő skušnji || v hudih bojih!“

(Ljudiša in Ljubov.)

ali: „Stojte, ino ves svoj || um zbirajte,
Stojte, čudo bo vam || poslušati!“

(Jaroslav).

Tú nas zatorej priganja nov dokaz, vzet iz prisposodbljanja Slovenskih pesni, ki so bile l. 1817 še neznane, da priznajmo pristnost rokopisovo.

Oblika nam zopet kaže — sosebno tú nepretrgano pripovedovanje, tam razdeljeno v kitice — da so se nekatere pesni „Kraljedvorskega rokopisa“ ravno tako narekale (Češko: pievati, rezitiren), kakor se še sedaj Srbske in Hrvatske, druge pa, namreč lirične, popevale (Staročeško: zpievale, singen). A ravno to enakost sè Srbskim stihotvorstvom hoteli so v slabo tolmačiti, v dokaz nepristnosti. Kopitarju se je enakost mere v „Jaroslavi“ in „Ljubušini sodbi“ sè Srbskim desetercem kaj čudna videla. Sedaj pa, ko so zbrane národne pesni vseh Slovanskih rodov, kažejo se nam povsodi jednaki stih in v obilici tudi v narodni poeziji Češki, ni bilo zatorej treba posnemati Srbskih pesni, ki so l. 1817 bile le zeló slabo znane. Nekako nepravilno se nam zdí „Zaboj“ sestavljen; a pretresajočim natančneje, opaziti nam je, da sta beseda in stih različnim burnim situacijam jako primérna, in da prav vidimo, kako je pesnik, vžgan svetim ognjem, popisal z bujnimi barvami one dogodke. „Zaboj“ sta primerjati „Čestmir“ in „Jelen“. Šafařík je prisposodbljal to pripovedovanje z onim Semitskih národov, nu, v Ruskih „dumyh“ nahaja se mnogo (podobnih) bratov.

Nasprotniki so tudi očitali, da v rokopisi ni niti alliteracij, niti assonanc, kar bi vendar v Slovanskih národnih pesnih imelo biti. Jirečka sta dokazala, da ima rokopis toliko alliteracij in assonanc, kakor morda nijeden drug Slovansk spomeník stare dôbe.

Levstik je v svojem mojsterskem prevodu obe prav vestno pridržal:

„Proti njima plamen pravoskazen
In pod njima svetočudna voda.“

(Libušin sod.)

ali: „Bilo klanje, bilo je mahanje
Žalovanje ino radovanje.“

(Jaroslav.)

Tacih primer je polno v vsih stihih, ter ravno zaradi teh glásnih vjemanj je jezik tako lep.

Navadno nahajati se v jednom, v dveh, treh, malokrat v več zaporednih stihih dve, namreč najmanj dve slični črki. Večkrat je alliteracija dvojna in assonanca jo izpremlja; zadnja stoji tudi sama.

Sosebno alliterujejo pridevniki sè svojimi samostalnik, n. pr. s *tvrdga sedla* itd.

Slovansko stihotvorstvo ima še druge posebnosti:

- 1.) Ponavlja se ista beseda, da je izrek toliko tehtovitejši: v šir in v šir, bliže bliž.
- 2.) Pristavlja se prosti besedi ponavljanje s končnico kakor nekak komparativ: duša, dušica; dobec, dob.
- 3.) Samostalnik in pridevnik sta iste korenine; silna sila; kruta krutost.
- 4.) Stavek razdeluje se opetovanjem jedne besede: In mine dan prvi in mine dan drugi. Ah vi lesi, temni lesi. Miletinski lesi! Priletela družna lastovica, Priletela od Otave krive.
- 5.) Opetovanje predloga pred samostalnikom:

„Pa odnesel v grad jo
Ah u grad, u trdi.“

(Zbigonj).

- 6.) Sosebno se rad opetuje isti samostalnik v nepravem razmerji: od moža k možu; kij nad kij; gore z gorami.
- 7.) Skleneta se dva ali več vérvov tako, da se ponavlja jedna ali več besed prvega vérza v drugem:
„Aj Veltava, kaj kališ si vodo,
Kaj kališ si vodo srebropeno.“
To zato, da ima vsak vérz popolno misel.
- 8.) Ponavlja se jeden ali več stihov v poznamenovanje posameznih delov dejanja: Knez pokaže itd. v Ljudiši in Ljubovi.
- 9.) Parallelismi, da se slična ali skupna dejanja, ali iste reči tičóci se govori dajo na jednaki način, n. pr. v „Čestmiri in Vlaslavi“ stih 1—3 in 4—6.

Vse te posebnosti so do mala v „Roži“:

„Ah ti roža, krasna roža!
Kaj si rano razcvela?
Razcvetena zmrznila?
Zmrznjena pa zvenila?
Zvenjena se osula?“

Vidi se, da je tú uže nekoliko rima zastopana. Stihi so osmerci, kakor tudi v prvih Čeških uméeljnih pesnih, n. pr. v „Alexandri“, ki je ves riman, kar kaže, da so osmerci sosebno prijali rimi. Vendar, iz tega ni posuenati, da bi po uvedeni rimi v 12. veki in še prej, se bili pristudili stihii deseterci, saj vendar še sedaj živé v národu Hrvatsko-srbskem, akoprem je rabil večini uméeljnih pesnikov rimani osmerek, n. pr. Gunduliću, Palmotiću in dr.

V. Iz literarne povesti. Kakor se nahajajo na Srbskem še sedaj pevci slepci, pa tudi inteligentnejši možje, kar je sicer jednako tudi na Ruskem, tako vemo tudi gotova imena starih pesnikov Čeških. Vladislav I. (l. 1125) podaril je pevcu Dobrati malo posestvo; drugi bil je Kojata in za njim imenuje se jih še več. Iz Cosmasa, pišočega (l. 1045—1125) v latinskih vérzih kroniko Češko, videti je, kako je porabljal stare paganske pravljičice in pesni. Pri Dalimili (l. 1282—1314 pišočem), vidi se tudi na raznih mestih, da je gotovo porabljal jednake spise.

Feifalik se čudom čudi sv. pisemskim besedam v „Jaroslavi“: „Vstani gospod! vstani!“ A v 12. veki bil je psalter uže dvakrat preveden, ni se zategadelj čuditi vérzom iz Davidovih prošenj vzetim.

Sicer so bili Čehi, hodeči v Bologno in na druga Italijanska vseučilišča, seznanili se z Romansko poezijo, in „Alexander“, posnet po Walterji Chatillonskem, je prvi sad teh učenj. Beseda v njem kakor v drugih tedanjih umotvorih, je tako gladka in dobra, da si zatorej imamo misliti uže izobrazeno národno poezijo Češko, ker sicer bi bil: *filius ante patrem*.

Takisto je nična trditev, da bi se v 13. veki nikdo ne bi bil več brigal za vsebino in obliko teh pesni, „um solches Zeng, welches ihm hätte barbarisch dünken müssen“, pravi Feifalik. Še le v 14. veki jelo je Nemško trubadursko petje izpodrivati tedanje čisto na národnih pesnih vtemeljeno umételjno slovstvo, in še tedaj le po malem. Gotovo je, da je Otakar II. pal le zaradi prevelike ljubezni do Nemcev ter Dalimil, tedanji kronist, kaže se Nemcem največjega neprijatelja. Če takov gnjev na Nemce v viteštvu, kakov še v stiskanem ljudstvu! Sicer pa vidimo lahko vstrpnost Slovansko pri Malorusih, katerih plemstvo se je čisto popólščilo, a národ misli, govori in poje le še po svoje.

Posebe so še napadali „Ljudišo in Ljubova“, češ, da Čehi takrat turnira še poznali niso in da v tej pesni tudi ni prav opisan. Rečeno bodi, da turnir ali „klanie“, kakor so ga Čehi zvali, gotovo ni prav naslikano, ker pesnik nam je le pokazal Staroslovansko „sedanie“ (Hrvatsko ali Srbsko: sjetati se), t. j., borenje dveh jezdecev in ne različno od tega „klanie“.

VI. Dokazi iz povesti (zgodovinski). Kar se tiče zgodovinskih dokazov, so zopet tako razvidni, neomajni, da se jim je le čuditi. Nam ni mogoče pretresavati vseh na dolgo in široko; posnemimo le nekatere karakteristične strani.

Omenjati je g. Bűdingerju in njegovi trditvi, da tudi stari Čehi pač niso bili takovi orjaci, da bi bili vlačili s križarsko vojno petnajst lehti širok in kdo zná koliko visok, zvoncu podoben boben, kakor pripoveduje on, češ, da drugačnih bobnov tedaj še

poznali niso. Ampak uže l. 1158 imel je Vladislav v Italiji pohlevno „Tursko muziko“, in ne samo to, nego tudi rogóve, kar nam sicer uže Nestor in drugi o Rusih pripovedujejo. Nasprotni dokaz si je zatorej sam odbobnal z onim ogromnim bobnom in lehkó ostane v „Ljudiši in Ljubovi“: „Vstane ropot tromb in kotlov.“

O Beneši, ki Nemce tako bôde, bilo bi le opomniti, da je prilomast Sasov staviti v l. 1203., ko so venčali v kralja Otakarja I.

„Jaroslava“ opravičuje popolno še le l. 1842 izdana „Volynska kronika“.

O boji, opevanem v „Zaboji“, o katerem nasprotniki niso ničesar našli ni v Cosmovi, ni v Hajekovi kroniki, o tem boji vemo, da je bil l. 805 ali 806 in sicer, kjer se stečejo Veltava, Laba in Ogra (Eger). Zopet dokaz, da „Kral“ v tej pesni ni drugi, nego prav Karol Véliki.

Sedaj k osodepolnemu Kralje — ali bolje Kraljičinemu — ker Češko: „Králové Dvůr“ — dvoru! V 12. veki imenoval se je „curtis Chvojno“ in bil je grad Čeških knezov. L. 1307 prešel je v last kraljičino in odtod ime mu. Pesni spominjajo se večkrat njegove okolice, n. pr. Miletinskih lesov v bližini.

Hanka je našel rokopis v „sklepi“ t. j., v dolnjem obočkanem deli cerkvenega zvoníka, v katerih so se hranjevale od nekda dragocene reči pred ognjem. Sicer je Hanka takrat našel tudi star psalter na pergamenti in rokopis astronomske vsebine.

VII. Paleografske dvome zavrača najbolje uže omenjano fotografsko izdanje. Tudi kemiki so se izrekli za starost črnila. Res je, da je Hanka nekatere črke počrnil, a le malo, in takove, ki so le bledé, a sicer gotove bile, ter tako, da je videti poznejšo pisavo.

VIII. Slednjič bi bila ponareditev l. 1817 nemo-goča: 1.) ker so se našli, kakor uže omenjano, še le poznejše spomínki, iz katerih so se razložile vse oblike rokopisove; in 2.) ker Češka ni tedaj niti moža imela, da bi izustil tako lepe in tako čvrsto izražene misli, kakoršne so v „Kraljedvorskem rokopisi“, tudi ko bi jih v Novočeščini hotel.

Ad 1.) Dobrovsky, zvezda jezikoslovna, v l. 1818 izdani knjigi „Geschichte der böhm. Sprache und Literatur“ ni vedel in ni mogel prav razločiti starih listin pred l. 1310 in po njem. Še le iz poznejše najdenega gradiva, bilo je mogoče sestaviti trdna pravila Staročeščini. Popolno vse oblike, sosebno local moških in srednjih samostalnikov, končujočih se na *a*, local na *i*, razložila sta še le Erben pa Boček. Šafařík ga je l. 1845 poznal samo v „Kraljedvorskem rokopisi“, pa v necem malem evangeliji sv. Ivana, povsodi sicer bil je znan le „ju“.

Tudi vseh abced — do Husa jih je devet — Dobrovsky ni mogel razločevati. Omenjati je, da so najstarejše imele „g“ mesto sedanjega „h“, pisalo se je zategadelj kakor pri nas gora in ne hora; h je značil to kar sedanji ch. „Kraljedvorski rokopis“ nima več te starejše pisave, ker opustila se je sredi 13. veka. Če so l. 1817 tako poznali Staročeške pravopise, kdo naj bi bil spisal cel „Kraljedvorski rokopis“? Tem dokazom iz ortografije dodaje se lahko drugi iz fraseologije rokopisove, ki se more razlagati tudi le iz poznejše najdenih spominkov.

Ad 2.) Dobrovsky uvidel je še le konec svojega življenja, da Češčine ne bode moč zatreti. Šafařík pravi l. 1840 v knjigi „Die ältesten Denkmäler itd.“: „Wohlan! wir sind gefasst und erwarten ihn (nam. ponarejevalca); — er komme und legitimire sich. — Dann, aber auch nur dann — erit nobis magnus Apollo.“

Sumničili so Hanko in Slobodo, a prvi in drugi pokazala sta sè svojimi deli, kolik razloček je med njima in „Kraljedvorskim rokopisom“. Rokopis sam čitala sta na več mestih pogrešno in vendar jih zopet sumniči Šembera, o čemer poznejše. Za Češke národne pesni se ni brigal nikdo, Maloruskih uže celó ni nobeden nabiral. Sicer je Hanka prisegel, da je rokopis res našel, in zemlj. knjigovodja St'oviček spominjal se je, da je videl rokopis kot 15leten deček tam, kjer so ga poznejše našli.

Za pristnost „Zelenogorskega rokopisa“ dadé se navajati tisti razlogi. Da je bil prej tudi v „sklepi“ — ker ti so bili po vseh starih gradovih — na Zeleni gori, imamo važno pričo dekana P. Jos. Zémána. Jac. Grimm, glava Nemških filologov in starinarjev, piše Palackemu: „Als mir das Facsimile von Libussa in die Augen fiel, waren alle Zweifel gehoben, so etwas muss echt, kann nicht gefälscht sein.“

To so tehtnejši dokazi za pristnost „Kraljedvorskega in Zelenogorskega rokopisa“; v drugem oddelki očrtal bodem novejšé napore, proglasiti jih nepristnima.

B.

Po razpravi bratov Jirečkov ni se upal dolgo nobeden nasprotnik vtrditi svojih dvemljivih misli s kacimi novimi dokazi. Pač se je ta ali drugi nepovoljno izrazil o rokopisih, ali vsaj ne povoljno zánj, toda podpiral ni svojega trdenja nobeden, dôkler se ni stari gardist obeh rokopisov prof. Šembera spremenil v hudega nasprotnika svojih prejšnjih várovancev.

L. 1878 namreč izdal je omenjeni profesor četrtič knjigo „Dějiny a literatury české“ in tedaj prvič dvomil, a vendar samo o rokopisi „Zelenogorskem“. Proti Šemberinemu izreku vpri so se Češki učenjaki in vsi Češki listi. Sosebno ga je prijel J. Jireček v „Světozori“ in drugod, ter V. Brandl v „Moravska Orlice“. Šembera je pošiljal odgovore in poprave Češkim novinam, a nijedne jih niso natisnile — národní čit bil je pač žaljen. Stari mož se razjdi in izda knjigo „Libušin soud domněla nejstarší památka řeči české jest podvržen tež (kakor tudi) zlomek evangelium sv. Jana. Čehož důkazy podává Alois Vojtěch Šembera, prof. řeči a literatury česke na universitě vídeňské. Se dvěma světlotisky. Ve Vídni 1879 — 8°. 146.“

Večji del spisa, seosebno uvod in konec, namerjen je prav na Češke novine ter nasprotnike njegove nove trditve, češ, da so ga žalili, ter osramotili pred svetom. Zato je pač mož v prvi jezi zbral vsa kedaj izrečena dokazila proti rokopisu, dodal nekaj svojih in jih v pikri besedi dal med svet. Videti pa je, da v tej naglici niso vsi razlogi trezno preišljeni in marsikatera trditva spreobrne se v hipotezo, ki je dosta negotovejša, nego bi bila ona o pristnosti „Zelenogorskega rokopisa“, ako bi tudi nič dokazov ne govorilo zanj. Da se tvarina ne nakupiči omenjam samo važnejše strani.

Na 15. strani omenjane knjige pripoveduje prof. Šembera, da sta ga do sumnje dovela dva spisa. Oni A. Patere, kustosa Češkega muzeja, dokazujoč, da je v „Mater Verborum“, hranjeni v muzeji od l. 1818 med 1190 glosami 850 ponarejenih in Maloruski spis Lvovskega kanonika A. Petruševiča „O podložnoj Zelenogorskoj českoj rukopisi t. j. Sudě Ljubuší“, ki je prihajal februara meseca 1878 v novinah „Slovo“.

Čudno pač, da starega poznavatelja niso pregovorili uže prejšnji jednaki dokazi, ter da se je še le sedaj izrekel proti rokopisu, braneč ga leta in leta z besedo in pismom!

Sploh ni videti pri dokazih tistega potrebnega sklada in pregleda, da bi nas silili pripoznati jih; na tak način bi se izpeljavala lahko vsaka knjiga iz koje si bodi popreje izišle, in če bi tudi obdelavali čisto različne stroke.

V posebnem poglavju dokazuje, da je „Libušin soud“ zložil Jos. Linda, V. Hanka pa da ga je prevel na Staročeško. Dokaz jemlje iz vsebine, ker je neki slična Lindinemu romanu „Zaře nad pohanstvem“, izišlem jeden mesec pred „Soudom“, nekaj pa iz jezika in fraz, ki se nahajajo tudi v omenjanem romanu in drugih Lindinih spisih. Prepustiti je učenjakom na glasi, je-li so ti dokazi dovolj trdni; mislimo pa, da jih je dokaj odpalo, odkar je Šembera napredoval na poti, katerega je nastopil. Velik del dokazov opira namreč tudi na „Kraljičinodvorski

rokopis“ veleč, da je „Libušin soud“ slabo po njem ponarejen, ker prvega ponarejalec ni razumel; na strani 75. hvali Dobrovškega, da je precej spoznal „Kraljedvorski rokopis“ pristnim, sam ga imenuje n. pr. v opombi 1) na strani 107 „ryzé památky“ — a ni še minulo leto, ko odgovarja v novi brošuri, izdani tega leta na Dunaji „Kdo sepsal Kralodvorský rukopis roku 1817?“ ko odgovarja, da je epični del „Kraljedvorski rokopis“ zložil V. A. Svoboda, lirični pa V. Hanka. V uvodi pripoveduje, kako je bil zaslepljen z avtoriteto rokopisovo, pa meseca avgusta l. 1879 se mu je zasvetilo, ko je bil zopet prečital Hankin list dné 17. septembra l. 1817, v katerem navdušeno naznanja Dobrovškemu, da je našel rokopis in ga ob enem površno opiše. Šemberi se nemogoče vidi, da bi bil mogel Hanka v enem dnevi — 16. sept. je namreč še le rokopis našel — vsebino toliko pregledati, kakor jo Dobrovškemu popisuje. V tem, ko je prej mislil, da so nekateri pogrški jeziki v pisni pripisovati naumljenemu pesniku Zaviši z Falkensteina v 13. veki, dokazuje sedaj, da le omenjena prava falsifikatorja nista jezika poznala.

Kakor pri „Libušinem sodi“, tako tudi tú poskuša spise omenjanih dveh pisateljev primerjati s „Kraljedvorskim rokopisom“. Sosebno mu ugaja Svobodina „oda na mir Evrope“, ali tú se mu je uže odgovorilo v 29. in 30. št. letošnjega „Svétozora“, da je ona „oda“ tiskana l. 1815, zatorej pred rokopisom, vsa druga, kakor drugi natis l. 1820, katerega navaja on. Večjega, skupnega odgovora še ni, vendar prof. Jagić, sicer neprijatelj pristnosti rokopisove, pravi glede na odgovor „Svétozorov“, v svojem „Archiv“ V. str. 174—176: „Da muss ich also dem Herrn Šembera den Vorwurf einer nicht hinreichenden Vorsicht machen; dieser Mangel an Vorsicht hat sich schon bei Verdächtigung des Mastičkař (mazač, Quaksalber, spis iz 13. veka, kar je sos. neovrgljivo dokazal Gebauer) geradezu zum Mangel an Kritik gesteigert . . . es geht aber dem ehrenwerthen Literaturhistoriker die eigentliche philologische Akribie gänzlich ab.“ Hanuš, prof. slavistike v Pragi, obeta večji odgovor; gotovo bode v tem smisli, kakor je pisal l. 1867 v svoji knjigi „Das Schriftwesen der böhmischslavischen Stämme“: „povsem nemogoče je, da bi v naši dōbi kdo ponaredil tak spis, tem menj bi bil mogel to učiniti pred 50 leti. Naj postavijo akademije na sveti kolikor večjo ceno na zloženje podobne basni („Zelenogorske“), a nobeden je ne dobi. Beati Bohemi possidentes.“

Do te stopinje je pravda napredovala; zadovoljen sem, ako č. čitatelji na podlogi tega očrta lahko razumejo gotovo ne še končan rezultat; še bolj pa bi me radostilo, ako bi kdo globoče preiskal dvomljiva vprašanja teh prezanimivih rokopisov.

Naj zaradi spisov o tej stvari omenjam po Šemberi še učenjake 1.) nasprotne „Libušinemu sodu“. Jezikoslovci:

Dobrovsky, Kopitar, Miklošič, Petrušević, Lamansky; paleografi: Pertz, Wattenbach, Sickl; historiki: Makušev, Perwolf, Tomašek, Ziegl. 2) zoper „Kraljedvorski rokopis: Kopitar, Miklošič¹⁾, Petrušević, Lamansky, Vašek; Wattenbach, Birk; Feifalik, Kraszewski, Mickiewicz.

¹⁾ V svojih spisih ali predavanjih se Miklošič ni nikoli izrazil o rokopisih; nu, dosta, da se ni! Šembera pa piše o „Libušinem sodi“ l. 1879: . . . „a že mu (Jirečku) musim žretdelne povēdati, že mi prof. Miklošič ve všem, co jsem napsal v Dodavech ke svym Dějinám literatury staročeské proti Libušinu Soudu dava za pravdu“. . . Prof. Krek pa je v svoji „Einleitung“ odločno za rokopisa.

Običaji slovanski.

Spisuje Fr. Hubad.

Božič pri Srbih.¹⁾

Pred božičem postijo se Srbi trdo, (tako zahteva cerkev pravoslavna) navadno od 15. novembra naprej. Dan pred začetkom posta (14. nov.) imenujejo „poklade“. Kakor pri Slovencih na pustni večer, zbira se ta dan vsa družina, pije in je vsega dobrega kolikor je je volja, in se pripravlja s tem na post, kajti od poklad do božiča ne sme jesti nikdo mastnih jedi.

Dan pred božičem imenujejo „badnji“ dan.

Tedaj se počenjajo pravi verski in domači obredni običaji, katerih se je ohranilo toliko med národom od najstarejših časov do današnjega dne, kateri pa proslavljajo življenje ljudstev in ga obdajajo s čudovito miloto. Uže zjutraj na vse zgodaj znosijo stole, nože, igle itd. pod streho, kjer ostanejo do prvega božičnega dne; prvi stol prinesó drug dan za „položajnika“ zopet v izbo. V tem ko spravlja družina ropotijo, odide domačin s pomagčem po „badnjak“²⁾, hrastovo klado, katero devajo zvečer v ogenj. Mnogi sekajo ga uže pred solničnim vzhodom. Ko prideta pred drevo, prekrižata se, domačin ga pospè žitom in pravi: „Dobro jut“ i čestit ti badnji dan!“ Navadno sečeta samo od jedne stran, ko je dosta odsekan, udari jeden s sekiro samo jedenkrat na drugo stran, da pade proti vzhodu. Če zadržuje padajoči badnjak drugo drevó, naznanja to zlo srečo za vse leto. Prvo tresko hranijo po nekaterih krajih, devajo jo pod mlečno posodo, da se dela smetana tako debela, kakor je treska. Na to razsečeta drevó na štiri dele in jih spravita domú; v Hercegovini jih

¹⁾ Primeri: Vuk „Rječnik“, s. v., — „Običaji“ str. 30. itd. Miličević, „Život Srba seljaka“, — „Glasnik“, XXXVII. str. 22. — „Globus“, Band XXX. št. 4. in 5. Pis.

²⁾ Badnjak rabi tudi Bolgarom, Hrvatom in po nekaterih krajih celó Slovincem. Pis.

voziyo z osmimi voli. Doma prislonita klade k steni, gospodinja pa zlomi nad njimi prvi hleb pogače. Vrh badnja kov rabi jim namesto ‚vatralja‘ (Feuerschaufel), kateri so spravili pod streho, dôkler ne pride ‚polažajnik‘ v hišo. Tedaj prinesó pravi ‚vatralj‘ izpod strehe, na začasni pa priveže gospodinja povesimo prediva in ga vrže na streho.

Tisti dan zakoljejo ‚pečenico‘ t. j. prešiča, reveži tudi ovce, da jo spekó celo. Prvo kapljo krvi hrani gospodinja in jo zapeče v pogačo, da rabi zoper grižo. Jabolko ali hruška, pečena v pečenici varuje tudi zoper bolezní v trebuhu.

Zvečer prinese domačin badnjake v hišo. Stopivši črez prag pravi: ‚Dobar veče i čestit vam badnji dan!‘ Kak mož mu odgovarja: ‚Dao ti Bog dobro sretnji i čestiti‘, ter ga posiplje žitom, med katerim je ležala prva treska badnjaka. V Risni kitiyo badnjake z lavoriko, v Crmnici nazdravlja jim domačin, kateri jih prinese na ognjišče, z vinom, nekaj popije ga sam, z drugim pa napojí badnjake (t. j. polije jih).

Polože jih pa tako na ogenj, da molí debeli konec črezenj; če se poljubijo ovčarji nad njimi, ljubijo ovce svoja jagnjeta. V pokrajini Gruša (v Srbiji) pomažejo jih po konci z medom, kateri obližejo na to otroci, da tudi ovce ližejo jagnjeta. Goreče badnjake opazujejo dobro; kdor vidi prvi, da je pregorel kateri, dobí dar. Odgoreli debeli konec ne sme pasti na tla, ujeti ga morajo z rokami; po nekaterih krajih mora natekniti celo roko-více oni, ki ga hoče prestreči. Gorečega nosijo po Vuki okolo bučeljnjaka, pogasivši ga pa denejo h kaci slivi ali k jábolku.

Ta dan pekó raznih pogač. Da bi pospeševale plodorodje, dadé jim razne oblike: vola s plugom, bučeljni panj, kokoš, ovce itd. Poleg tega pletó za moške ‚kijake‘, za ženske pa ‚plete-nice‘. V reščetih hranijo spečene pogače in naspó k njim žitnega semena.

Kadar uže goré badnjaci, prinese tisti, ki je prinesel badnjake na ognjišče, snop slame. Tega pozdravljajo ravno tako, kakor tedaj, ko donaša badnjake. Snop je zvezan z vrvico. Ali te ne smejo odvezati, ampak pulijo slamo iz snopa in jo potresajo po vsi hiši. Kaka starka hodi na to po razstlani slami po sobi in kliče kakor koklja: ‚kvo! kvó! kvó!‘ otroci se je pa drže za obleko in kličejo kakor piščeta: ‚piju! piju! piju!‘ To naredi, da je prihodnje leto mnogo piščáncev. Po slami vržejo v nekaterih krajih nekaj orehov. Na to molijo. Najstarejši, navadno domačin, prilepi voščeno svečo na iztočno steno, okolo njega se zbere vsa družina, molčé posluša resno molitev, katero moli starec namesto duhovnika. Po molitvi vtakne svečo v vrečo polno ječmena, da gorí vso noč. Dôkler pa gorí sveča na steni, gledajo praznoverni ljudje na senco; kdor je nima, umre drugo leto.

Večerja je uže pripravljena. Zgoraj za mizo sedí domačin, poleg njega moški po starosti, potem ženske. Predno posedejo, poljubi

vsak roko domačinu, le žena njegova (gospodinja) tega ne stori. Miza je lepo pogrnená, jedí so boljše, nego navadno, kajti jutri bode praznik in trdemu postu je konec. Miza ostane pogrnená vso noč, žlice denejo po starosti na krožnik, in čegaver žlica drugo jutro ne leži več na mestu, kamor jo je bil položil sinoči, umre še to leto. Drugi pa gledajo ta večer v skledo polno raztopljenega špeha; kdor ne vidi glave na sebi, umrje skôro.

To noč spavajo vsi v jedni sôbi, kakor je navada tudi po Slovenskem; pri badnjaki ostaja le jeden, da kuri vso noč.

Po Starem Vlahi nosijo ovčarji ta dan vedno kamenček v ustih, to varuje črede volka; če bi se hotela bližati ta zverina, okamenel bi jej gobec.

Ta dan ne smejo izposojati ničesar iz hiše. Če je vreme motno, bode prihodnje leto rodovito. Badnjaci imajo po vztočnih delih Srbije svoja imena. Največji zôvejo: badnjak', drugi: badnjačica', (ženo badnjakovo'), najmanjši pa dete'. Drugod jih imenujejo nekateri: Jožef, Marija, Jezus.

Božič.

Zjutraj na vse zgodaj pokajo puške od vseh strani, da naznanjajo veseli praznik. Dečki hité po vode na čist, dober, zdrav studenec, seboj nesejo žita, pozdravijo vodo: 'Dobro jutro, sretan sveti božič', vržejo nekoliko žita v studenec, napolnijo svojo posodo in hité domú. Ta voda ima posebno moč; ž njo se umivajo, da bi ostali vedno zdravi. Najmlajša svekrva daje omitim čistega perila. Omazano hranijo pod streho, da bi ne bilo umazanosti v sôbi vse leto.

Starejši se pripravijo na to v cerkev, mnogokrat kaj daleč; gospodinja, (v prejšnjih časih je delal to domačin sam,) pa umesi z vodo prineseno zjutraj 'česnico' iz pšenične moke. Po Vuki zapekali so prej vâjno srebrn ali zlat novec; kdor ga je našel v svojem kosi, smel se je nadejati sreče v prihodnjem leti. Sedaj pa zapeče domačica lesene podobe ovâc, konj, bučel itd. Ko lomijo česnico dobí vsak svoj kos; v tem posli, kateri naznanja podoba v njem, bode najsrečnejši. Česnico pekó, kakor pogačo, pod žrjavico. Kdor gre okolo nje, ko se peče, in govori: 'Šel sem skoz ogenj, da bi ne gorel kot ogenj,' se váruje vročnice. Pečeno česnico pomažejo z medom. Iz ostavšega testá pa pekó pogačo za živino.

Predno pridejo 'erkvari' (t. j. oni, ki so šli v cerkev) domú, ne sme jesti nikdo mesnih jedí. Ti prinesó seboj 'navore' (anaphora, obhajilnega kruha). Te mora pokusiti vsak, potem sme

jesti, kar hoče. Če je pa cerkev predaleč, da ne morejo do nje, jedó najprej popek od leske ali od drina, da bi ostali zdravi kakor drin.

Sedaj krmijo tudi kokoši. Vrvico, s katero je bil zvezan snop slame, ki so jo postiljali zvečer po sôbi, položé na tla v krog; v to pa naspó žita za kokoši. Na tak način dosežejo, da se držé kokoši vedno hiše. Tudi živini dadé klaje, ali ne mečejo je z vilami v jasli, ampak z rokami, da se živina ne bôde. Da, tudi ptičev ne zabijo; tem potrosijo ostankov, naj vedó tudi ti, da je prišel bo žič¹⁾.

Zjutraj pride polažajnik. (V Užici ga imenujejo „polaznik“, v Banati pa „polazenik“). Mislijo namreč, da ni vse jedno, kdo pride prvi ta dan izmed sosedov v hišo. Zato naprosijo navadno uže nekaj dni prej prijatelja ali sorodnika, da pride ta dan k njim.

Kadar pride pred hišo, ustrelí iz puške. Seboj prinaša vrečo žita; uže med vratmi pozdravlja: „Ristos se rodi“ in pospè žita po sôbi, domačin ali kdo drug mu pa odgovarja: „Va istinu rodi“ in ga pospè žitom. Na to gre polažajnik trikrat okolo ognja, „krete“ (premika) badnjake, sede za mizo tija, kjer sedí sicer domačin, in gospodinja ga ogrne z debelo odejo; čim debelejša je, tem debelejša bode smetana na mleki. Potem vzame polažajnik uže omenjani vatralj (Feuerschaufel), udari ž njim po gorečih badnjacih, da leté iskre na vse strani, in govori: „Ovoliko goveda, ovoliko konja, ovoliko koza, ovoliko ovaca, ovoliko krmaka (prešičev), ovoliko košnica, ovoliko sreče i napretka“ itd. Tedaj razgrne pepel pokraj ognjišča in dene tija kak novc, kakor ravno more. Nekateri pa prinašajo tudi povescmo prediva, in ga obešajo na vrata ali na streho, da bi rasel tolik lan. Sedaj še le pozdravi domačina in druge. Še le sedaj mu prinesó stol izpod strehe, kamor so bili odnesli na badnji dan orodje. Kdor pa hoče sestí, odmičejo mu stol, da bi padel; če pade res, ima to dober pomen za hišo. Po teh ceremonijah odide polažajnik ali pa ostane pri „ručki“ in dalje do večera. Da ga gosté kar najbolje morejo, ume se samo po sebi, posebno srečna bode pa hiša, ako se opijani.

Nato sedajo k ručku; to naznanjajo tudi sè strelom. Ko se zberó vsi okolo mize, molijo, vsak sè svečo v rôci. Molitev je krajša, nego na badnji dan. Po njej se „mirbožajo“, t. j. poljubljajo se po vrsti. Domačin vzame svečo v roko, drugo pa da mlajšemu. Poljubita se in pravita: „Mir božji! Ristos se rodi. Va istinu rodi. Poklanjamo se Ristu i Ristovu rožanstvu“. Ali pa krajše: „Mir božji“. „Na veke, amin“. Tako stori domačin z vsemi, tudi z ženskami, le mu ne poljubljajo te obraza, ampak rokó, mož in žena se pa ne smeta poljubiti.

¹⁾ Prim. „Ptičji božič na Švedskem“, „Novice“ l. 1856, str. 419. Pis.

Na tó zbere domačin vse sveče, jih postavi v skledo, polno raznega žita, čez nekoliko časa jih pa pogasi s tem, da pospè žita nánje. Kasnejše pokrmijo ženske žito kokošim, da bolje nesó. Potem sedejo k jedi. Božično kosilo je priprosto, mesó in vino so glavne stvari. Nekateri srčejo najprej ‚varenik‘ (nekako vinsko juho z medom in poprom), drugi pa ne pijó rakije zaradi vročice. Čez nekoliko časa, po nekaterih krajih uže v začetki jedí vstajajo ‚u slavu‘. Domačin in polažajnik natakmeta rokovice, (brez njih se ne smeta dotekniti česnice), zasučeta česnico trikrat od iztoka proti zapadu in jo zlomita. Paziti pa imata, da ne pade kak kos od nje; to bi pomenjalo, da mora umreti kdo iz hiše. Onda razdelita vsacemu svoj kos.

Za česnico pride pečenica na vrsto. Jedó jo, se vé, mrzlo, ker je pečena uže v badnji dan. Le glavo pusté za novo leto. Ta dan se gosté dobro; navadno ne vstajajo od mize do večera.

Čez prt razprostró po mizi navadno prazno vrečo in ne odgrinjajo mize in ne čistijo hiše tri dni.

Po Bosni in Hercegovini je navada, da ‚sjaču‘ (sjaknuti) o božiči, t. j. zjutraj zgodaj vpije domačin: ‚Sjaj Bože i Božiću našemu‘, ali ‚našoj‘ (tú imenuje po vrsti vse osebe svoje družine).

V Risni se poljubljajo po jutranji službi božji ljudje v cerkvi; pri tej priliki se pomirijo mnogi, ki so se bili sprli med letom.

Naj omenjam še nekoliko običajev in navad v tem časi. Kdor ima konja, ga mora jahati po ručki. V Bački zasede mladina konje in dirja po polji in ‚vijaju Božić‘ (gonijo Božiča).

Tretji dan pometejo hišo; slamo in smetí vržejo na dvorišče; slame pa hranijo ženske nekoliko, da nasajajo kokošim na njej. Drugi nosijo božične slame na njive, da bolje rodé.

Ta čas ne smejo brusiti noža na brusih, da ženskih ne bolé prsi, krâv vime, otrók vrat.

Te dni počiva živina; volóv ne smejo uprezati.

Vsakdo iz hiše mora odgrizniti nekoliko niti, s katero je bila povezana pečenica, onda ni hud vse leto.

Da raste pšenica visoko in je bogata, prebadajo česnico z drinovo tresko. Na vogel česnice potrosijo solí, ga odrežejo in hranijo za lek ljudem in živalim. Po jedi dadé živini solí; živinsko pogačo nabadajo najlepšemu volu na rog, v Starem Vlahi pa priženó vola v hišo in zlomijo pogačo nad njim.

Da bi varovali stanovnikov vročnice, mečejo po nekaterih krajih goreča drva čez hišo; mnogokrat se je pa uže zgodilo, da so si tako požgali dom.

S pepelom česnice posipajo svilode, da bi jih bilo, kolikor pepela.

V Grblji gledajo na božič, od katere strani vskipí voda v lonci; če vskipí proti iztoku, nádejajo se sreče. V Dubrovniku mesijo kolače v podobi mesca in jih dadé poslom; imenujejo jih „luk“.

Nekateri udarjajo z rogom od božičnega pecíva nerodovita sadna drevesa po koreninah, govoreč pri tem opravili: „Ja tebe rogom, a ti mene rodóm!“ Drugi vzamejo sekíro in mahajo ž njo ob nerodovitem drevesi, kakor bi ga hoteli posekati, drug kdo pa reče: „Ne sijeci, rodiće“. Če storé to trikrat zapored, mislijo, da bode drevó obilo rodilo.

Do malega božiča (novega leta) pozdravljajo se namesto z „dobro jutro!“ itd.: „Ristos se rodi! in pozdravljenec odgovarja: „Va istinu rodi!“

Ta čas pevajo tudi razne obredne pesmi, katerih je zapisal mnogo Vuk in kasnejše Milojević.

Predno poskusimo razložiti pomen božičnega praznika, omenjamo naj prej necih običajev iz drugih krajev, kateri se vjemajo s srbskimi¹⁾. Po Francoskem je navadna še danes „souche de noël“ ali „trefué“. „Štiriindvajsetega decembra proti šesti uri zvečer“ — čítamo v deli „Mémoires de l'académie celtique“ (Commercy en Lorraine) III. 3, — „denejo v vsaki družini velikansko klado, imenovano „souche de noël“, na ogenj. Otroci ne smejo sestí nánjo, da ne dobé garij. Ta navada je razširjena skóraj po vsi deželi in da polagajo klado po vsej dolžini, kacih štirih črevljev, na ogujsšče“. — V Marselji so prižigali klado, imenovano „calendeau“ ali „caligneau“. Polivali so jo z vinom in oljem. Gospodar jo je moral prižigati. V Dauphiné so jo imenovali „chalendal“, so jo prižigali na božični večer in polivali z vinom; bila je sveta, morali so puščati, da izgorí vsa. Na Nemškem je bila ta navada tudi. V pismi iz l. 1184 beremo o župniki v Ahleni in Münsterlandi: „et arborem in nativitate domini ad festivum ignem suum ad ducendam esse dicebat.“ Da so sekali „Weihnachtsblock“, čítamo tudi v „Weisthümer“.²⁾ Na Angleškem imenujejo „badnjak“, „yuleclog“, „yullclog“ ali „Christmas clog“. Kos njegov hranijo vse leto, da zakurijo ž njim

¹⁾ Prim. tudi članek: „Bajdnek v Poljanah ob Kolpi“, „Novice“ l. 1856 str. 413. Pis.

²⁾ Grimm, „Deutsche Mythol. 4. izd. I. str. 521 in 522.“ Pis.

za novi božič in da varuje družino nesreče, če pa neče goreti, pomenja zlo.¹⁾

Ravno tako znan je skandinavski ‚jublok‘, Litvani in Leti pa imenujejo sveti večer ‚bluku-vakars‘, kar pomenja ravno to, kakor ‚badnji večer‘.

Kakor pripisujejo Srbi prvemu gostu, da pomenja srečo ali nesrečo, tako skušajo izvedeti tudi Angleži po onem, kateri stopi o novem leti prvi v hišo (imenujejo ga ‚firstfoot‘,) kako se bode godilo družini. Tudi oni si pomagajo s tem, da naprosijo uže prej koga, naj pride na vse zgodaj s kacicim darom na pohode.

Kaj pomenja božični praznik v krščanstvi, znano je uže dosta; o tem zatorej ne govorimo. Omenjati pa nam je, kaj je pomenjal ta praznik našim dedom, poganom, kajti tudi ti in drugi národi indo-evropski so ga uže slavili o tem časi.

Božič je bil uže poganom solnčen praznik, in kaj so slavili o tem časi, kaže nam srbska prislovica: ‚Pitali kurjaka (volka), kad je naj večja zima. Kad se sunce ragja.‘ Ta odgovor, da je najhujša zima tedaj, kadar se solnce rodi, kaže na božič. Ali tudi pri Rimljanih nahajamo dan 25. decembra ‚dies natalis solis invicti‘ (rojstveni dan nepremagljivega solnca). V tisti dan pada v koledarji krščanskem praznik Kristovega rojénja. Da je to res, pričajo nam cerkveni očetje; tako graja še Leon Véliki, za katerega se je spominalo ljudstvo še dobro solnčnega pomena božičnega praznika, zlobno mnenje (pestifera persuasio) onih, ki mislijo, da praznujejo ta praznik na čast novo vzhajajočemu solncu, ne pa rojstvu Kristovemu.²⁾

Kako dolgo se je vpiralo poganstvo, časteče solnce, krščanstvu, nam kaže to, da se je ohranilo češčenje solnca do novejšega časa v Armeniji pri Jakobovih kristijanih.³⁾ Taka je tudi pri Mohamedanih.

Arabi Beduini molijo še dan danes vzhajajoče solnce, akoravno je prepovedal Mohamed, klanjati se solncu in luni, in če tudi mislijo Moslimi, da ‚vzhaja solnce med rogovi hudičevimi‘.

¹⁾ Ibid. ‚Aberglaube, Nr. 1109“

²⁾ Pauly, ‚Real. Encyclopaedie, s. v. Sol.“

³⁾ Neander, ‚Kirchen-Geschichte, VI. str. 341.“

Za časov Lukijanovih poljubovali so si Grki róko v znamenje češčenja vzhajajočega solnca. Tertullijan pa toži še o kristijanah, ki so častili nebeška trupla in so mrmrali z ustnami proti vzhajajočemu solncu („sed et plerique vestrum affectatione aliquando et coelestia adorandi ad solis ortum labia vibratis“¹⁾). Tudi Leon Véliki se pritožuje o tistih kristijanah, ki so se obračali proti solncu in so se mu klanjali, predno so šli v cerkev, alikadar so stali na kacem griči²⁾. Da, Wuttke³⁾ pripoveduje, da se odkrivajo kmetje v zgornjem Palatinatu (Oberpfalz) še dan danes pred vzhajajočim solncem, in na Pomoranskem mora moliti oni, katerega trese mrzlica, trikrat o solnčnem vzhodu obrnen proti solncu: „Ljubo solnce, pridi skôro in odvzemi mi sedem in sedemdeset mrzlic. V imeni Očeta itd.“ Na Saksonskem, v Branibori in na Ruskem pa hodijo seljaci še sedaj v jutro velikonočne nedelje na hribe, da bi videli solnce, katero poskakuje takrat, pravijo, od samega veselja trikrat, na Angleškem je pa pisal v svojih dnéh Thomas Browne celo razpravo, v kateri je dokazoval, da solnce ne pleše v jutro vélike nedelje.⁴⁾ Pri Rusih ohranilo se je celó do XVI. veka mnenje, da o veliki noči solnce ne zahaja. Zato menda imenujejo Malorusi in Bolgari veliko noč ‚velik den‘.

Solnčni pomen božiča pa kaže tudi ime meseca decembra pri Bolgarih. Ti ga imenujejo ‚koložeg‘, t. j. mesec prižiganja (solnčnega) kolesa, ker so ovijali, kakor Slovenci na Koroškem in Poljaci po Galiciji, Nemci pa po nekaterih krajih še danes o tem časi koló sè slamo, namazano sè smoló, ter so je takaláli zažgano raz hrib v dolino⁵⁾.

Ali tudi druge stvari nam kažejo, kako svét je ta čas. O polnoči, pravijo ljudje, so odprta nebesa, voda se izpreminja v vino, pod snegom cvetó cvetlice, drevesa cvetó in zoré zlata jábolka itd.

Vse to kaže, da so razlagali stari Slovani božični praznik z ozirom na solnce, katero daje po misli vseh poganov ljudem dobro. Ali tolmačiti moremo ostanke starih običajev samo na solnčnega boga Peruna, kakor je to dokazal učeni prof. dr. Krek⁶⁾.

Vredno bi bilo zatorej, da se požurimo tudi mi Slovenci, da zberemo národno blagó, da ne bode prepozno; gotovo našli bi še v svojem dômi mnogo, kar bode služilo slovanskim bajeslovcem.

¹⁾ „Apolog. adv. Gentes XVI.“ Lukian, „de saltat. XVII.“

²⁾ Leo I. „Serm. VIII. in Natal. Dom.“

³⁾ „Volksaberglaube,“ str. 150.

⁴⁾ E. B. Tylor, „Die Anfänge der Cultur, Deutsch von J. W. Spengel und Fr. Poske. II. str. 297,“ — Afanasjev, „Poetičeskija vozzrenija Slavjanna prirodu, III. str. 700,“

⁵⁾ Krek, „Einleitung in die slav. Literaturgesch. str. 200. Opomba 4.“

⁶⁾ O. c. str. 199.

Svatovski običaji pri Bolgarih.

Z nezmernih planjav med Donom in Volgo privèl je Asparuh, tretji sin Kubratov, v drugi polovici sedmega veka po Kristi Bolgare do Donave. L. 679. prebrodili so reko. Pogumni vojaci čudskega ali finskega plemena premagajo hitro Slovane, naseljene med Balkanom, Donavo in črnim morjem; Varno si zvolijo v glavno mesto. Ni jih bilo mnogo tujcev, ali bojeviti in pogumni so bili. Hitro se je širila nova država, skôro je Morava postala meja ob carstvu srbskem na zapad, pa tudi na druge strani so silili vedno dalje. Mogočni carji bizantinski trepetali so na svojem prestoli pred četami bolgarskimi, med katerimi so vojevali tudi podvrženi Slovani. Groza je bilo poslancev grških, kadar so se pogajali z Bolgari zaradi miru. Krščanski Bizantinci prisezali so v imeni svojega carja, da bodo spolnovali pogoje, pred razpelom z rokó na sv. pismi, Bolgari so pa prisegali na goli meč, znamenje moči, (ultima ratio) vojakov, pri tem so pa razsekavali pse na dvoje. — Še početkom 9. veka pili so velikaši pri gostijah iz lobánje ubitega carja Nikefora.

Tekom tistega veka potonil je pa živelj bolgarsko-čudski v národnosti slovenski. Premagovalci izgubili so svojo národnost, postali so Slovani.

Mnogo so občevali Bolgari z bližnjimi Srbi, mnogokrat so se bili po krvavih bojiščih, mnogokrat bili so si dobri prijatelji.

L. 861. pokristijani se pa knez bolgarski Boris; brat Cirilov, Metod, ga krsti. S tem je prestal živelj bolgarski popolnoma, národ se je pomešal tako, da je ostalo le malo sledú o njem. Oznanovalec vere krščanske rabil je jezik slovanski. Le na jezik vplival je toliko, da se je predrugačil, da je izgubil sklanjo, da je privzel člen itd. Celó stare običaje pozabili so ljudje. Dlje je cvela še država bolgarska; niti carji bizantinski, niti srbski je niso mogli razrušiti. Ali prignala se je črna nevihta od južne strani, divji Turci so prihruli iz Azije, poplávili so poluotok balkanski. Carji bizantinski niso si ohranili družega, nego samo glavno mesto. Car bolgarski Šišman bil je premagan dné 26. vélicege srpana l. 1371. ob Marici; moč bolgarska je oslabela. Sicer so se bili Bolgari še moško na Kósovom polji l. 1389, ali ni hrabrost njih, ni srbska ni mogla rešiti več Slovanov. Vuk Branković, izdajica, „ne vid'lo ga sunce“, bil je vzrok, da so naložili Turci težek jarem národom po poluotoci balkanskem, da so mogli prodreti kasnejše Musulmani celó do Beča, da so poplávili južni del avstrijskega carstva, da so ovérali omiko in oliko tako dolgo.

Milo zvenela je pesem bolgarska po visocem Balkani, pevci so peli o srečnih dnevih, o zlati svobodi, katere niso po-

znali, peli so o junacih, kateri so tolkli nekdanj sovražnike, ali ljudstvo, hrabro nekdanj in bojevito, pozabilo je sukati kopje in meč, tupuz pal mu je iz rok. Namesto ostrega orožja poprijel se je Bolgar pluga, motike in sekire; obdelaval je polje, svojemu tlačitelju prideloval je rožnega olja in ta mu je plèl zato trnjevo krono. Ali mnogokrat pihal je tudi čuden veter o vrhéh Balkanovih, čestokrat pokalo je čudno po dolinah in gozdéh; niso padala stoletna košata drevesa pod sekiro gozdarjevo, padali so ljudje, Turci in Bolgari, puška bila je sekira, meč podiral je sovražnika. Tedaj klicala je vila svoje pobratime, tedaj začel se je dramiti Kraljevič Marko v svoji pečini, ali vilin klic izgubil se je; malokdo ga je čul in mnogi, kateri so čuli vik, tiščali so si ušesa; Marko odprl je oči, a zaspal je takoj; krogarji so letali v celih trumah po gorah in po dolinah, gostili so se, le kukavica, sinja kukavica, kukala je za očetom, za bratom, za otroci, katere je posekal meč, ker so hoteli živeti kot ljudje.

Toda zôra vzhaja vsak dan, gotovo napoči tudi dan z gromom in treskom, kateri očisti zrak, da zasije zôra svobode vsemu národu.

Mnogi so uže preiskavali národ bolgarski; prihajali so tujci ran gledat globocih, trudili so se sinovi, da spoznajo svoj národ, in kolikor bolje so se seznanjali s svojimi rojaci, tem bolje so začeli ljubiti svoj rod.

Prihajali so tudi bratje od vseh vetrov, da so čuli, kaj bije Bolgarom v srci. Bogišić¹⁾ preiskaval je pravne običaje južno-slovanske, on je opozoril prvi na bogat zaklad narodnega blaga, in ni služil le pravnikom, odkril je blagá tudi bajeslovcem in stariinarjem slovanskim. Drugi so pa poslušali pesem národovo in našli so drazega kamenja, katerega ni najti drugod. Brata Miladinovca,²⁾ ki sta morala plačati svojim življenjem ljubezen do domovine, odkrila sta národno pesem bolgarsko, kateri se ni strášiti nobenega družega národa.³⁾

Po teh dveh bodemo skušali povedati, kako se ženijo mladi Bolgari.

Mladeniči bolgarski se ženijo navadno mladi, mnogokrat jedva 18 let stari. Neveste so pa še mlajše; kakor pri družih národnih na jugu, se možé dekleta čestokrat uže 14 let stare. Če tudi ženin ni ravno vedno tako mlad, ženi se vendar navadno uže v starosti, v kateri pri nas še na zakon ne misli. Pospeševalo je to navado posebno to, da mladeničem ni trebalo služiti v vojski, zato se more ženiti, kadar hoče sam, ali kadar mu dovoljujejo roditelji.

¹⁾ „Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena Zagreb, 1874.“

²⁾ „Bolgarski narodni pèsni. Zagreb, 1861, str. 515.: „Svadbeni običai otB Struga.“ str. 417.: „Običai na svadba vB KukušB.“

³⁾ G. Rosen v svojem prevodi bolgarskih pèsni „bulgarische Volksdichtungen“ priznava sam njih lepoto. Pis.

Zakon pa ni samo zveza ljubečih; tudi druge okoluosti morajo mladeniče, da si izbirajo neveste uže zgodaj. Kakor povsod, imajo roditelji razne namene, kadar ženijo sina. Prva skrb jim je, da pridobé sinaho dobro delovko, dobro gospodinjjo, a ne samo za sina, nego za vso zádrugo. Zatorej je pri „Šopih“ (Bolgarih okolo Koestendila, Radomira in Sredca, Sofia) ženin navadno mnogo mlajši od neveste. On šteje jedva 16 let, žena njegova pa uže 25—30. Ne smemo si pa tolmačiti te razlike s tem, da se nagibljejo mladi „momki“ mnogokrat starejšim devicam, ljubezen pri ženitvi ni glavna stvar, kakor menda nikjer med prostim národom. Nevestin oča neče možiti hčerke zgodaj, da mu „hljeb isplati“ svojim delom, ženinovi roditelji pa iščejo neveste, navajene vsacega dela, katera je pokazala uže na dómi svojem, da je pridna in marljiva. Národní pregovor slóve: „Vzemisi ženo, da te nosi na rokah!“ moramo razlagati zatorej prav po besedi. Tudi se ni bati, da bi nosila taka žena hlače; národ zahteva sicer, naj se ljubita zakonska, kakor zahteva priroda in običaj, vendar pa mora slušati žena moža, ker pravi pregovor: „Žena dolgokosa, plitkoumna“.

Glavna stvar pri izbiranju neveste je vedno beseda očetova, ali če ta ne žíví, beseda „glavatarjeva“ ali domačinova¹⁾. Če pa otroci in roditelji niso ravno tistih misli, zgodi se tudi, da se ravná mladina le po tem, kar jej velewa srce, saj najde sredstev, da prevéri mater in po njej tudi očeta.

Na „dobar den“, t. j. o praznicih se zbira mladina okolo cerkve, ali na kacem družem mestu in pleše „oro“ ali „kolo“. Po zimi hodi na „prelo“ k sosedom, po leti pa tudi na „mobu“, na „delo“. Neoženjenci imajo tú prilike dovolj, da si izbirajo družico za življenje, tú „se zagledajo“ mladeniči. Zato pravi v národnih srbskih pesmi sestra bratu:

„Hajde brate namastiru,
Da gledamo gjevojaka,
Gjevojaka i momaka!“

Momak podari devojki jábolko, napije jej ob studenci in jej odkrije tako svojo ljubezen; kitica iz njé róke mu je znamenje, da ga ljubi izbrana krasotica.

Da si pa moreta reči pred oltarjem, da hočeta živeti vse življenje drug z drugim, morajo izvedeti za to tudi roditelji. Mladenič in ljubica njegova skušata zatorej poizvedeti najprej, bodo li roditelji zadovoljni z izvoljencem, kajti ti pazijo vedno na to, da je nevesta pripravna za ženina, da ni presiromašna itd., lepota sama ne veljá nič, ker „lepa jábolka svinje jedó“. Prav slaba in siromašna mora biti obitelj, če se ravná po pregovori „trkaj, kjer ti odpró, tam uleži“.

¹⁾ Glavatar ali domakin = domačin = gospodar zádrugi.

Če je momak gotov, da mu ne odrekó devojke, pošlje poslanca (svata' ali svatico') na dom devojkin, da jej prinese kitico in nekoliko novcev v dar in se dogovori ž nje roditelji o snubitvi. Tedaj določijo dan, na kateri naj pridejo roditelji mladeničevi snubit; se vé, da mora biti pripravljena zanje tudi sijajna gostija. Ta *sastanek'* imenujejo *godež'*, okolo Kukuša pa *zelena kitka'*.

Na odločen dan, navadno v nedeljo, ali v kak drug praznik, zberejo se na domi mladeničevem sorodniki njegovi. *Momak'* poljubi roko svojemu očetu, če pa ta ne živi več, strijcu ali onemu, kateri je domačin, mu dá darove, katere je namenil svoji ljubici, n. pr. lepo *šamijo'* (robec za deti na glavo) in nekoliko novcev. Na to se napotijo snubači. Po nekaterih krajih, n. pr. okolo Leskovca gresamo oča z mladeničem, drugod pa, n. pr. v Kukuši, kjer se stekata beli in črni Drin, pa več sorodnikov.

Na dōmi izvoljenega dekleta je uže pripravljeno vse, snubači pa donšajo seboj tudi jedil in pijače. V hiši je pripravljena miza (sofra). Nekaj časa se pomenjujejo o raznih rečeh, onda pa pride devojka s kako družico v izbo. Družica njena poljubljuje prišlecem rokó po redi, za njo pa snubljenka. Tedaj jej dadé donešena darila, ona jim pa poklanja vezene *rizo'* (obleke), katera jim polaga na ramena. V Kukuši dobivajo oženjenci obleke, vezene *na zaboj'* (na statvah), neoženjenci pa vezeno od devojke z rokó.

Dogovorivši se o vsem potrebnem odidejo snubači. Darove pa nosijo še vedno na ramenih, da kažejo ljudem, da niso prišli zastonj.

Ta *sastanek'* imenujejo okolo Kukuša *mali armaš'*, okolo Leskovca pa *odumvanje'*. Dogovarjajo se pa posebno o darili, katero mora dati ženin očetu nevestinemu. To imenujejo po južnih krajih *ogorlok'*,¹⁾ okolo Leskovca pa *obušta'*, ker je namenjena, da kupuje oče obuvalo sorodnicam nevestinim. *Ogorlok'* znaša marsikdaj do tisoč pijastrov, če je ženin posebno bogat.

Po prvem sastanki prihajajo snubači še večkrat na pohode. Po nekaterih krajih so se ohranila razna simbolična dejanja, katera so gotovo prastara. Na drugem sastanki, kateri imenujejo okolo Leskovca *ispitije'*, izpije vsak po čašo rakije. Na tretjem menja mati devojčina prstene navskriž (*mčenež'*). *Z mčenežem* je gotova zaroka, tedaj čestitajo gostje roditeljima: *čestita nevesta, čestit zet'*.

Ali taki pohodi so dragí za obé strauí. Ženin in roditelji njegovi morajo donšati vsakokrat daril. Zato se mnogi ne držé vseh običajev. Nevesta pri gostijah ne seda za mizo; ona streže došlecem.

¹⁾ Beseda je menda turska. *Agarlik'* pomenja dár, kateri plačuje paša, snubeč hči sultanovo.

Zadnji in najvažnejši sestanek je ,godež' ali ,veliki armas'. K temu prihajajo vsi sorodniki s popom ali učiteljem. Tedaj dogovoré vse za trdno, učitelj ali pop, ali tudi selski starejšina je priča, časih celó beležnik.

Po krajih, kjer imenujejo ta sestanek ,godež', imenujejo nevesto odslé ,godenico'. Tej prinaša drug dan sestra ali kaka druga bližja sorodnica ženinova kak dar, nekoliko cekinov na nizalici, ali kaj družega dragocenega. Od te dôbe nevesta ne sme hoditi brez svoje svakinje na zabavo.

Vsako nedeljo in vsak praznik obiskuje potem ženin svojo nevesto, ali nikdar ne sme priti s praznimi rokami. Donaša jej v dar novc ali kaj družega in dobiva od nje kako oblačilo ali vsaj kitico.

V Kukuši se zbirajo po prvem sastanki na dômi ženinovem otroci. Čim več se jih nabere, tem večja je čast. Kaka stara ženica jih vodi k nevesti, kateri prinašajo raznih darov, sadja, kitic ali leptičja. Če zorí sadje, ženin ne sme zabiti, da pošilja izbrani nevesti vsacega.

Črez nekaj časa gredó sorodkinje k nevesti. Donašajo jej v dar sadja, kitic, črevljev, nogovic, platna, prediva in svile, da prede in tčé darove za svate. Nevesta jih pozdravlja, jih poljublja, vzprijema darove in gostí svoje goste. Sestre nevestine poklanjajo došleccem kitic, nevesta jim pa daruje obleke. Pred odhodom jim vrne posodo, v kateri so donesle sadja, a ženinu pošilja kitico in kako obleko, posebnih kitic jim pa daje tudi za moške sorodnike. Nekoliko dni kasnejše pa pride bodoča svekrva, da poméri nevesti nekatera oblačila.

Štirinajst dni pred poroko, v soboto, obišče ženin s svojimi sorodniki in prijatelji nevesto. Seboj prinaša jedí in pijače, mati njegova pa preje, sestre razne obleke in lišpa, zrcalo, česalo in drugih daril. Pridši v hišo sedejo moški, ženske pa stojé. Nevesta poljublja roke in vzprijema darove, katere jej shranjuje sestra. Zadnjemu poljubi ženinu roko, in ta jej daruje sadja in kak novc. Na to pogrnejo mizo, postavijo donešena jedila nánjo in ženin jim napije rakije. Najstarejši izmed njih prelomi kolač, na katerem leži nekaj novcev za nevesto, in ženin napija vsem, poljubovaje jim roké. Onda gosté tudi domači svoje goste, in nevesta daruje došlece in poljubuje roké.

Tako se gosté vso noč. Proti jutru napija ženin rakije na odhod, nevesta pa vliiva gostom vode na roke, da se umivajo, daruje došlece in vzprijema zopet darove. Vse te obrede imenujejo ,veliki armas'.

Sedem dni pred poroko pošilja nevesta ženinu razne obleke in zopet darov za sorodnike njegove. Posebno zanimivo je, da ne zabi devojka pošiljati tudi darov za učitelja, kateri je učil nje ženina, in za mojstra, pri katerem se je učil izbranec ,zanata' (rokodelstva) ako je rokodelec. Vse te darove in one, katere je po-

slala nevesta uže prej, obešajo na steno. Devojke, katere so prinesle darove, dobivajo vsaka kaj malega in začno popevati po tem razne pesmi ter plešejo 'kolo' ('oro'), tako, da plešejo trikrat iz hiše pred hišo in zopet nazaj.

Tako si pošiljata zaročenca darove, katere rabita pri poroki, drugo, kar dadé roditelji svoji hčerki, obleko in hišno orodje pa vozijo navadno z nevesto. Imoviti stariši dadé nevesti tudi kós zemlje, kako živinče ali kaj družega za doto.

Okolo Leskovca se počenjajo svatovski običaji s tem, da prihajajo omožene ženske in vdove iz rodú ženinevega v četrtek pred nedeljo, na katero se poročajo, k nevesti „da gledjati moiny darovy, kakvo je prěla i tũkala moma-ta rabotnica.“ Ko dojdejo v hišo nevestino, je uže vse pripravljeno. Darovi so razloženi po mizah, vsaka 'svaja' ogleda dar za darom in vrže končno kak novец, srebrn ali zlat, kakor more in hoče, na mizo. Potem se gosté, plešejo in pevajo. Pred odhodom daruje djevojka (moma) vsaki kaj malega in pošilja ženinu v dar navadno robec, navezen zlatom.

V petek so 'zasevki' (zasěvky). V ženino hišo povabijo vsa dekleta svoje rodbine izmed sosedov na gostijo. Te imenujejo 'žily' ali 'zasěvnicy'. Po obedu plešejo in gredó potem z godci k nevesti, da jo pozdravljajo od ženinove strani. Tú jedó in plešejo in gredó pozivat na svatbo sorodnike in prijatelje ženinove. Navadno vabijo v tej obliki: „Muogo zdravje otũ momkovũ majkũ i bašta i otũ momka, da zapovédate sutra (v soboto) na vèncũ a vũ neděljũ na svadbu, na vènčanje.“ Ko zgotovijo ta svoj posel, se vračajo v ženino hišo, kjer sejejo moko skozi sedem sít. V jedno sito devajo ženinov prsten in nekoliko orehov. Pri sejanji morata držati sito dva moška otroka, izmed katerih mora biti jeden prvenec (prvorojenec), drugi pa 'istĩrsakũ'. V tem pevajo dekleta 'zasěvni pesni' n. pr.

„Zaigralo junako'o sarce,
Kako vino vo strebrena čaša,
Kak' rakia vo zlata vikia,
Dur' da pójditũ vũ devojkini dvorje,
Dur' da viditũ devojkini tatko,
Dur' da viditũ devojkina majka,
Kako 'oditũ, kako rubo nositũ.“ (Miladinovci,

str. 461, kjer je še več 'zasěvni' pesmi.)

Iz presejane moke mesijo 'mėdenikũ' (ker je namazan z medom), kateri lomijo navskriž nad glavo ženino, ki ga pomažejo z medom tudi po lici. Razdrobljen medenik devljejo v rešeto in ga razdelé na to med goste, kateri plešejo pred hišo.

V Kukuši imenujejo ta obred 'zamesũ'. Tú sejejo moko tri dekleta, malo dete pa, katero ima še očeta in mater, vliva vode na moko in solí testo ter zmeša vodo in moko. Na to vzdvignejo otroka na roke, da udari s 'kukudavko' (z lesenim orodjem, s

katerim je mešal moko in vodo) na grêdo in reče trikrat: „moma-
makū i moma“.

Tisti dan napravljajo v Kukuši tudi ‚barjak‘ (fruglica-ta). Na drog prišijejo kos belega platna in nataknejo na vrh pozlačeno jábolko. Devojka, oblečena v moško obleko, z moškim fesom na glavi, zgrabi barjak in vodi oro („kolo“). Zvečer pa nesejo mladeniči s ‚frugličari‘ („barjaktari“) kovčeg k nevesti. Jedva ga pa postavijo na tla, sedejo nánj in ga ne prepusté nevesti prej, nego jih je obdarovala.

V petek zbirajo se devojke, da počesejo nevesto in jej spletó kite. Dete, čegaver roditelji še živé, jo začne česati, pevajoč končajo dekleta delo.

Tisti dan gostí ženin svoje prijatelje, a ne sme sesti, samo služi jim. Po obedi nabirajo novcev za godce in nevesti za ‚krst‘. Pri pojedini ne sme biti nobene devojke. Po jedi pa vabi ženin v nekaterih krajih, n. pr. v Leskovci, svojih drúgov, naj ga izpremijo v nedeljo na konjih k poroki.

V soboto, na dan pred poroko, imajo povsod mnogo posla. Nevesta gostí svoje drugarice; pri ženini pa koljejo, ako je le mogoče, vola. Volu venčajo glavo, na rogove mu privežejo šopkov, veselo petje krati delo.

Dečki in deklice nesó nevesti obleko za poroko in prinesejo nazaj odelo za ženina.

Drugovi imajo največ posla. Gostje so uže sicer povabljeni, ali treba jih opomniti še jedenkrat.

S šopkom na pokrivali, s polno ovenčano čutaro, na rameni s pisanim robcem, s palico v róci, pride drúg najprvo k nevesti. Tisoč pozdravov jej prinaša od ženina. Nevesta pije iz čutare, obesi drúgu še jeden robec na rame in revež mora od povabljenega gosta do gosta, da ga opomni, naj ne zabi svečanosti. Čutara ni prazna ni za hip. Jedva pohaja vina, uže jo nalivajo.

Deklice pa vijejo venec. Se vé, tudi pri tem deli ne smejo molčati. Okolo Prilepa pojó:

„Vilo mome tri zeleni venci,
 Parvi vilo otū zdravega zdravca,
 V toro vilo otū běla pčenica,
 Trekčo vilo otū čarno-to grozje.
 Tova što je otū zdravega zdravca,
 Farlete go junakovi dvorje,
 Da sè zdravi i da sè veseli;
 Tova što etū otū běla pčenica,
 Farlete go u naše-to selo,
 Da izniknitū 'se běla pčenica;
 Tova što etū otū čarno-to grozje,
 Farlete go junakovo lozje,
 Da sè roditū 'se čarveno vino.“

Miladinovci, str. 473.

Tako pride nedelja. Brijáč obrije ženina. V tem pojó in plešejo devojke. Dve pa nabirate obrite lase na robec, da jih denejo nevesti v omaro. Brijáč dobí za svoje delo kós obleke in še novcev. Vodo, v kateri se umije ženin, hranijo do prihoda nevestinega. Na to mu prinesejo obleko za poroko; deček mu jo daje, ko se oblači.

Tačas so se zbrali gosti in začne se zájutrek. Ženin poljubi prišlecem roki in postavijo se v red. Na vozovih, mnogi na konjih dirjajo veselo k hiši nevestini. Tamo so uže zbrani gosti, devojke plešejo, ženin daruje kaj roditeljem nevestinim, posebno materi za mleko, s katerim je hranila nevesto. Ali nevesta se ne prikaže takoj, nje drugarice jo krasijo. V rôci drži reščeto, v katerem je nekaj žita, in tri goreče treské. Nje prijateljice pojó pri deli obredne pesmi in ne puščajo drúgov pónjo. Po dolzih razpravah dobé kaj v dar in pusté prišlece v sôbo; nevesta vrže žita iz reščeta. Starejši drúg dá nevesti dvojico nogovic, katerih jedna je napolnena s sadjem; to dene ona v žep. Na to postavi črevlje pred-njo. V tem se razlega pesem:

„Ne deveruj, postarū deverū, malko mome,
Ne valka č, postarū deverū, čorabi-te,
Ne marši č, pomalū deverū, rusi kosa,
Sā nokī mi ja, pomalū deverū, druški pleli.
Ne predavaj sé, devojko mori, za žalți čevli,
Za žalți čevli, devojko mori, za šuma veneču.“

Miladinovci, str. 474.

Na to jej dene botra venec na glavo, bel platnen robec jej pripnó na rame, da visi po hrbti, barvan robec jej denó na rame pod levo roko in pripnó ovòj, (Schleier).

Gosti jedó in pijó v tem. Ženin pa gre z barjaktari v posebno sôbo, kjer je pokrita miza. S tremi prsti vzame od štirih strani nekoliko od jedí, položí kosove pred-se, ter jé. Na to pride mati nevestina, mu dá prsten za poroko in bel robec. On jej poljubi rôko in ide k drúgu. Sedaj pa stopi nevesta v sôbo, sede na tisto mesto, na katerem je sedel ženin, pojé najprvo, kar jej je pustil on, in na to še kolikor se jej ljubi. Ko pride iz sôbe, pokrije drúg ženina in nevesto z belim prtom, vzame čašo vina, v katerem plava kosce kruha, blagoslovi ja in polije vino nánja. Nevesta mu poljubi rôko, dekleta pa pojó v tem in vzprijemajo darove gostov. Drugova peljeta nevesto vsak za jedno roko iz hiše, ona se brani, dolgo noče črez prag, žalostno slôve pesen na odhod:

„Izniknala je čubrica
Megju dva straka bosiljokū.
Ne mi je bila čubrica,
Megju dva straka bosiljokū,

Tuku je bila devojka
Megju dva mladi deveri.“

Miladinovci, str. 476.

Zvunaj se poslovi od roditeljev, se prekriza in vzdvignejo jo na voz ali na konja. Po nekaterih krajih, kakor v Kukuši, jezdi nevesta k poroki, drugod se vozi, navadno z voli.

Na poti je vse samo veselje, godci godeje, devojke pa pojo svatbene pesmi, saj smo uže videli, da imajo posebnih za vsako delo. Iz hiš, mimo katerih se vozijo svatovi, vro ljudje na cesto, prinašajo vina, napijajo gostom in posipajo po nekaterih krajih nevesto s prošom.

Pred cerkvijo vzdvignejo nevesto raz voz ali s konja. Na oltarji leži hleb kruha, evangelij in stoji čaša vina, ker si napijajo po nekaterih krajih po poroki. To navado nahajamo po vinskih krajih tudi pri Slovincih.

Po poroki pa hajdi na dom ženinov. Ko se bližajo, pojó:

„A izlezi, junako'a majko,
Ti ideet ũ dve rala svato i,
Sna ti nositŭ kako erebica“.

Miladinovci, str. 469.

Predno stopi nevesta z voza ali s konja, podadé jej v nekaterih krajih moško dete, katero poljubi in obdaruje sadjem, ostavše vrže med goste. Drugod neče z vozá. dôkler jej oča ženinov ne obljudi darú. Drugod pa vrže ta nekaj drobiža vánjo in jo vzdvigne na tla. V Kukuši jej pa dadé pod vsako pazduho hleb kruha, v roki pa posodo z vodo, v kateri se je umival zjutraj ženin. Vodo izliva počasi, dôkler pride v sôbo, v kateri se skriva ženin za duri. Kadar stopi nevesta črez prag, udari jo ženin trikrat na rame in gre iz sôbe; nevesta pa stopi k mizi in položi nánjo hleba in posodo.

Običaji pri izprevodi nevestinem v hiše so razni, povsod se pa kaže tisti simboličen pomen. Okolo Tatar Basadšika jej prinese gospodinja kós kruha, solí in vina, jo ovije z rudečim pasom, kakoršnega nosijo moški, in jo vleče ž njim v hišo. Nevesta se pa braui, dôkler ne dobí darú, za kateri se zahvaljuje s tem, da se kloni sedemkrat. Potem jo véde gospodinja v posebno sôbo, kjer ostaja, dôkler jedó gosti. Ženin pa skuša priti k njej, da bi obedoval ž njo. Ali mladeniči pazijo na to, stopijo k durim in ga tepó, če hoče noter.

Okolo Leskovca jej prinaša mati ženinova kruha, vina, solí in nekoliko novcev naproti, da bi jej ne manjkalo nikdar teh reči. Na to skuhajo „okrop' t. j. vino s črnim poprom in medom; od tega pijeta zaročenca in gosti. Pri svatbenem obedi pobirajo darov za „krst“. V Kukuši gredó bližnji gosti na to

domú, zvečer se pa vrnejo. Pri večerji se klanjata zaročenca gostom, jim poljubita roke, in dasta vsacemu čašo vina. Nevesta deli v tem darove, pripenjaje jim jih na rame, in dobiva sama darov.

Črez nekaj časa se oglasi v Kukuši pesem:

„Stani, kume, stani! ti se moljatü mladenci-te, vreme jetü da odime.“ Na to se odpravijo gosti domú, zaročenca se jim klanjata in ljubita jim roke; zadnji odide kum.

Okolo Leskovca pa védejo zaročenca v sôbo, da gresta spat. Starejše žene in drúg pa bedé. Črez jedno uro ima ustati ženin, da pové, je li našel devico. Ko bi to ne bilo, omolkne veselje, godci nečejo gosti, popokale bi jim gosli. Oča nevestin mora plačati za sramoto nevestino, da mu je ženin ne pošlje nazaj, poleg tega pa izgubi še svoj del ogorloka.

Okolo Tatar Bazardšika je celó navada, da proglasé sramoto take neveste, akoravno je ne pošljejo domú. Stara žena gré na bližnji grič in razglasi, kaj se je zgodilo. Ali tak slučaj je redek?). Redkokrat izgubi katera svoje devištvo izvan zakona. Ako pa dá ženin dobro vest, razlega se veselo po vsej hiši; gosti pijó in pojó, godci godejo in ženin mora darovati svoji nevesti vsaj nekoliko cekinov.

Okolo Tatar Bazardšika gre ženin z drúgoma in z godci k nevestinim roditeljem, da jim naznanijo, da jim je delala čast hčerka. Seboj prinašajo sodček rakije, okrašen s cvetjem, dajejo piti vsem sorodnikom in plačajo, kar je še ogorloka. Roditelji nevestini pa zberó vse svoje rojake, pripravijo ‚dobrega‘ ovna z velikimi rogovi, katere pozlaté, nánje nabodejo pozlačena jabolka in se napotijo k hiši ženinovi. Mladič vzame ovna na pleča in ga nosi pred njimi. Ko dojdejo do doma, odkrijejo nevesto, jedó in pijó do noči. S tem je gotova svatba. Po družih krajih pa odkrivajo nevesto na drug dan. V Leskovci prihaja vtorek kuma z 10—20 ženami k nevesti ‚da bulo-to se hvürlja‘, t. j., da jej vzamejo ovòj. Svečanim izprevodom védejo nevesto na vrt pod jábolčno drevó. Pod drevó postavijo vedro vode, vržejo v vodo nekoliko penozov, jej vzamejo z glave ‚bulo‘ (ovòj), katero je nosila od nedelje, t. j. od venčanja do vtorka, se sprimejo za roke in se okrenejo trikrat okolo drevesa. Trije moški otroci nataknejo potem bulo na palico in jo obesijo na drevó; nevesta zvrne z nogo vedro vode, voda se izlije in otroci poberó novec.

V ponedeljek je malo praznovanja, tem glasnejše je pa vtorek. Na vse zgodaj vabijo uže svate na rakijo. Vsak gost pa prinaša tudi sam kaj pijače in prigrizka. Kadar stopi v hišo, vlije mu nevesta vode na róci, da se umije, zato jej pa mora darovati kaj

) Bogišić, str. 255 itd.

za ,krst'. Ves dan traja veselje, še le pozno zvečer se poslavljajo prišleci.

Okolo Leskovca morata vstati poročenca o polnoči in ločijo ja do prihodnjega vtorka. Če nje roditelji niso predaleč od ženinovega doma, gredó sorodniki ženinovi k njim, pevajo in veselé se do zore in čestitajo materi, da je tako lepo odhranila hčer. Godci pa pevajo: ,Mama si majka momina, dobro si čado hranila'. Zato se pa morajo zahvaljevati roditelji s tem, da pošljejo hčeri kaj v dar.

V Kukuši mora opravljati nevesta vtorek pred zbranimi svati razna hišna opravila; mora umivati posodo, pometati sôbo, peči kruh ali kaj družega. Gosti jej pa nagajajo, da ne zna svojega opravila itd., dôkler se ne odkupi s kacim darom.

Nevesta je v hiši svojega moža; ali še so nekateri obredi, s katerimi jo uvaja svečano kot gospodinjo na novi dom. Nekaj tacega smo omenjali ravnokar; opomniti nam je še običaja, kateri seza gotovo v starodavnost slovansko.

V sredo ,izvoždatū bulka-tā na voda', t. j. vodijo jo na vodo. Svečano védejo nevesto k studenci; trikrat mora iti okolo studenca. V vsak kot vrže pest prosá. Na to potegne ,djever' vedro vode iz studenca, vrže nekaj penězov vānjo, nevesta pa prevrne vedro z nogo, kakor vtorek. Na to jej dadé drugo vedro vode, da jo nese domú. Na poti k studenci in od studenca godejo godci, nevesta se klanja vsacemu, katerega sreča, mu poljublja roko, mu daruje kósec sladkorja in dobiva za to kak novčič. Doma plešejo kolo in se razidejo.

Tako se godí to v Leskovci. V Kukuši vodijo tudi nevesto k studenci, nosijo seboj vina in rakije. Nevesta nosi v desnem rokavi prosa, v ustih pa staro paro (novec); trikrat gre okolo studenca, siplje prosá v vodo, se klanja navskriž na štiri strani, vrže paro v vodo in zajame vode.

S tem je gotova svatba, mlada žena je prišla svečano na novi svoj dom. Vse svečanosti in ceremonije, katerim se rogajo morda marsikateri tujci, nam kažejo, koliko važnosti pripisuje národ bolgarski ženitvi; več gotovo, nego marsikak olikan národ. Če pomislimo nekoliko pomen vseh teh obredov, priznavati moramo, da smemo staviti svatovske običaje bolgarske in v obče slovanske, o katerih bodedo morda kedaj še kaj izpregovorili, v jedno vrsto s svatovskimi običaji starih Grkov in Rimljanov, katerim se čudijo učenjaki.

Djever ima pa še nekaj opravka. V petek zvečer ali v soboto po svatbi mora povabiti ženina in nevesto na ručak (na povrúnki). Povabljenca pa prineseta tudi jedí in pijače seboj. Djever prinese na mizo medeninasto skledo, polno suhega grozdja in pečene koruze, kodéljo s povesmom in vreteno, ter raz-

redi to na mizo. Nevesta vstane, se mu kloni trikrat, on pa jej dá kodéljo in ona mora napresti toliko, da se omota trikrat okolo vretena. Potem se kloni nevesta še trikrat, djever jej dá skledo in ona mu poljubi roko. Sedaj ga pa mora obdarovati tudi ona. Po teh obredih počne se veselje, zaročenca ostajata pri djeveri čez noč. V Tatar Basardžiki jo mora pa še vésti na Ivanj-dan, 7. januarja, na reko. Tam se mora umiti mlada žena. Če pa ne teče potok ali reka mimo vasí, véde jo tudi k studenci in jej izlije vedro vode čez glavo. S tem so končani opravi djeverovi. Od tega dne ga imenuje žena ‚brata‘ on pa njo ‚sna ho‘.

Po raznih družih krajih so pa ti običaji tudi različni. Drugod stojita na mizi dva krožnika, jeden z medom, drugi z maslom. Kadar vstaja nevesta, da se klanja, blagoslavlja jo djever: ‚U domu naj ti bo vse medeno in masleno, da ti teko rječi, kakor med in maslo‘ itd.

Tako dobro se pa ne godí vsacemu mladeniču. Marsikateremu zabranjujejo roditelji ženitev z devico, v katero se je ‚zagledal‘. Vzroki so razni, mnogokrat uže ne more doseči svoje želje, ker ponuja tekmeč večji ogorlok, nego ga more plačati on ali oča njegov, ali pa roditelji iz tega ali iz onega vzroka niso zadovoljni z nevesto, ali je pa ženitva predraga jedni stranki, ali obema. Cerkev stavi redkokrat zapreke; ona našteva sicer mnogo vzrokov, zaradi katerih se dva ljubeča ne smeta vzeti, ali rada daje tudi odvezo, posebno če ima ženin kaj, da si jo kupi, zato pravi poslovica: ‚Dülbaka voda brodü nêma, hubava (lepa) moma rodü nêma‘. Največkrat se pa prigodi, da roditelji nečejo dopustiti zakona, ker jim ženin ne more dosta plačati.

Ali tudi v tacem slučaji zná si pomagati pogumni mladenič. Še svojimi drugovi pride in otme ljubico pri deli, ali pri studenci, kamor hodi po vodo. Če se nista sporazumela uže prej, mora skušati najprej, da si pridobí nje ljubezen, kajti noben pop bi ja ne zaročil, ko bi nevesta ne rekla, da si je izvolila ženina sama. Največkrat idejo zatorej fantje na ‚otmico‘¹⁾, ko so se dogovorili z devojko; ali pa zbeži dekle samo z doma k ljubljencu. V hiši njegovi séde na ognjišče in brska po ognji v znamenje, da je prišla pod varstvo družine in čaka odloka domačinovega. Gospodar ne odreče gotovo nikdar, ker si prihrani na ta način ogorlok

¹⁾ Glej o tem tudi Valvazorja XI. knjigo.

in darove uje roditeljem; se vé, da je pa ženin tudi ne sme pošljati nazaj, ako najde, da ni več nedolžna.

Potem ideta k popu, da ja venča. Ako se ta prepriča, da jej ni sile in da ni cerkvenih zaprek, ja poroči. Oča nje se srdi, se vé, gre k vladiki (Turci tacih reči ne sodijo), pravda se, ali navadno ga pomiri vladika in nagovori, da blagoslovi svojo hčerko, ker je oča ne more odvésti domu proti nje volji.

Kako stara je ta navada — kdo bi se ne spominal tú starih Rimljanov — kaže pa tudi to, da je običaj v Šopskem okraji, da jedno selo otmilje svoje neveste iz družega.

Pri čudnem položaji, v katerem so bili bolgarski kraji pod tursko vlado, zgodilo se je pa celó, da se je omožila žena v drugo, ko je še živel prvi mož. Če je šel mož po sveti, da si prisluži kaj s kupčijo ali z delom, ga mnogokrat dolgo ni bilo domú; mnogokrat celó vestí ni bilo o njem. Pod cerkveno vlado „Fanarijotov“ bilo je zatorej lahko, če moža nekoliko let ni bilo domú, da so izrekli moža mrtvega in dovolili vdovi, da se moží v drugo. Če je prišel kasnejše prvi mož domú, smel je tirjati ženo nazaj, ali moral je skrbeti tudi za otroke družega zakona. Ljudje mislijo namreč, da bode živel v raji vsak s svojo prvo ženo; kako se bode godilo z ženami družega ali tretjega zakona, o tem pa se ne vé nič. Mnogokrat so pa vprašali tudi žene, s katerim možem hoče živeti. Po nje volji so sodili tedaj.

Ko so vladali „Fanarijoti“, so se godile v tem kakor tudi v drugem oziri res čudne stvari. V Leskovci n. pr., pravi dopisnik Bogišičev, imel je Dimo Kušev staro ženo, vendar se mu je posrečilo, da se oženi, še predno mu umre prva, z drugo. Vladika Lovački (Lovac) Hilarijon pokliče prvo ženo k sebi in je vpraša, ali bi privolila, da se oženi nje mož z drugo. Ona privoli, bodi si, da je bila prepričana sama, da ni za moža, ali, da jo je primoral mož. Skôro potem se oženi nje mož z drugo; in prva žena ostane celó v hiši. Mož jo je imenoval od sedaj „sestro“, njegova žena pa „mater“. Tudi občina je privolila v to, ker je mislila: Bolje je, da se oženi mož, nego da živí z drugo v konkubinatu. Ljudje so pa imenovali drugo ženo „naměstnico“.

Žena necega družega moža Ivana Terzija iz tistega mesta, bila je zblaznela in je ostala blazna tri ali štiri leta. Tudi nje možu so dovolili, naj se ženi v drugo. Skôro po poroki ozdravi prva žena, da bi pa ne kalila sreče svojemu možu, odide iz svoje volje k bratu.

To je nekoliko črtic iz bolgarskega življenja; jasno vam pričajo, kako stari so ti običaji, kako verno so ohranili Slovani stare navade svojih pradedov, kažejo pa tudi, da ima prav slavni De Gubernatis, ki trdi v svoji knjigi „o živalih v mythologiji indogrmanski“,¹⁾ da gre poročilom in običajem slovanskim prvo mesto za znanostimi.

¹⁾ „Zoological mythology. London, Trübner et Co. 1872.“

Življenje in delovanje sv. Cirila in Metoda.

Po okrožnici papeža Leona XIII. 30. dne septembra l. 1880.

Okrožnica (enciklika), katero je sv. oča Leon XIII. letos 30. dne septembra razposlal vsem škofom, ki so v jedinstvi in zvezi z rimsko stolico, je pismo velicega zgodovinskega pomena; naravno zatorej je bilo, da se je to pismo po vsem slovanskem sveti z ono navdušenostjo vzprijelo, ki jo zaslužuje takov zgodovinski dokument.

Naj je bilo življenje sv. Cirila in Metoda uže v mnogih knjigah popisano, vendar papeža Leona XIII. životopis slovanskih apostolov presega vse druge zato, ker izvira od prevzvišene rimske stolice.

Vzvidelo se je zategadelj vredništvu „Letopisa Matičnega“, da „Letopis“ za leto 1880. bil bi pomanjkljiv, ako bi svojim čitateljem ne objavil okrožnice papeževe, na svetlo dane leta 1880, ki toliko ljubezen razodeva národom slovanskim.

Da pa naši čitatelji dobijo ta toliko važni dokument po izvorniku latinskega na tanko poslovenjen v róke, podamo ga jim v prevodi, ki ga je č. gosp. Karol Klun objavil v „Slovenci“.

Okrožnica papeža Leona XIII. slóve po prvotnem tekstu tako:

„Častitljivi bratje! Pozdrav in apostolski blagoslov!

Velika dolžnost razširjati ime krščansko, izlasti izročena sv. Petru, prvaku apostolov, in njegovim naslednikom, naganjala je rimske papeže, da so raznim národom svetá o raznih časih pošiljali oznanovalce sv. evangelija, kakor so okoliščine in sklepi usmiljenega Bogá zahtevali. — Kakor so zatorej v poučevanje duš Avgustina poslali Britancem, Patricija Ircem, Bonifacija Nemcem, Vilebrorda Frisom, Batavcem, Belgijancem, in druge premnogokrat drugim (národom), ravno tako so tudi presvetima možema Cirilu in Metodu podélili oblast, opravljati apostolsko službo pri slovanskih národih: in po njiju prizadevanji in silno velicem delovanji se je zgodilo, da so oni národi zagledali luč evangelija ter od surovega življenja dospeli k človeški in državni oliki.

Ako ves slovanski svet, odkar ljudje pametijo, nikdar ni jenjal preslavljati Cirila in Metoda, preodlične apostolske dvojice, spominjaje se njiju dobrot, častila ja je gotovo ne z manjšo gorečnostjo rimska cerkev, ki je obilo odlikovala oba, dokler sta živela, po smrti pa trupla jednega izmed njiju ni hotela pogrešati. — Zato je bilo uže od leta 1863 sem slovanskim Cehom, Moravcem in Hrvatom, ki so imeli navado vsako leto 9. marca obhajati praznik v čast Cirilu in Metodu, po milosti našega prednika Pija IX. blagega spomina dovoljeno, da pošle ta praznik obhajajo 5. julija in opravljajo dnevne molitve v spomin Cirila in Metoda. In ne dolgo potem, ko je bil veliki vatikanski zbor, prosili so premnogi škofje to apostolsko stolico, da bi se njiju češčenje in stalni praznik razširila po vesvoljni cerkvi. Ker pa reč do današnjega dne ni rešena in se je državni položaj v ónih krajih zaradi premenjenih časov spremenil, zdela se je nam ta prilika primerna, koristiti národom slovanskim, za katerih ohranitev in izveličanje se močno pečamo. Kakor pa nočemo, da bi oni v kateri réci pogrešali Našo očetovsko ljubezen, tako tudi hočemo, da bi se razširilo in pomnožilo češčenje jako svetih mož, ki želita zdaj z nebeškim varstvom mogočno braniti slovanske národe, kakor sta jih bila nekdej z razširjevanjem katoliške vere od pogubljenja otela izveličanju. Da se pa bolje pokaže, kakošna sta možá, ki ju katoliškemu svetu priporočamo v češčenje in slavljenje, naj ob kratkem omenjamo njiju zgodovine.

Brata Ciril in Metod, porojéna v Soluni iz jako imenitne rodovine, podala sta se zgodaj v Carigrad, da bi se v glavnem mestu iztočnih dežel v višjih znanstvih izučila. In bistri um, ki je uže takrat iz mladeničev posvetil, ni skrit ostal, ker sta oba v kratkem časi jako učena postala, izlasti pa Ciril, ki je v znanstvih tako pohvalo dosegel, da so ga iz posebne časti imenovali modrijana (filozofa). Ne dolgo potem pričel je Metod meniško življenje, Ciril pa je bil za vrednega spoznan, da mu je cesarica Teodora po nasveti patrijarha Ignacija izročila posel, v krščanski veri poučevati ónkraj Kerzoneza stanujoče Kazare, ki so bili v Carigradu prosili za sposobne božje služabnike. Tega opravila ni nerad prevzel. Šel je zatorej v Tavriški Kerzon ter se je nekoliko časa, kakor nekateri pravijo, učil domačega jezika onega národa; v tistem časi se mu je tudi po posebnem znamenji pripetilo, da je našel svete ostanke sv. papeža Klemená I., katere je pač lahko spoznal uže po splošno razširjeni pravljici starejših ljudi, kakor tudi po sidri, s katerim je bil prehrabri mučenik, kakor je bilo znano, na povelje cesarja Trajana v morje vržen in potem pokopan. — Vzemši ta dragoceni zaklad je šel v mesta in stanovališča Kazarov, katere je o njih zapovedih poučeval in k volji Božji vzbujal ter po zatrti mnogoteri

vraži združeval z Jezusom Kristusom. Ko je bila nova krščanska srenja prav dobro vredjena, dal je ob jednom spomina vreden vzgled vzdržnosti in ljubezni, ker je vse od domačinov ponujene darove odbil, razven oslobodenja sužnjev, ki so bili krščanske vere. Skôro se je Ciril vesel vrnil v Carigrad, ter se tudi on podal v samostan Polychronov, kamor se je bil uže Metod umaknil.

V tem so bili blagi dogodki pri Kazarih zasloveli pri Rastislavi, knezu moravskem. Spodbujen po vzgledi Kazarov dogovarjal se je s cesarjem Mihaelom III., da bi iz Carigrada poklical nekoliko evangeljskih delavcev, ter ni težko dosegel, kar je hotel. Uže s tolicimi dejanji oslavljena čednost in pri Cirili pa Metodi zapazena volja bližnjim pomagati je zatorej provzročila, da sta bila ona odločena za poslanje na Moravsko. In ker sta popotovala skozi Bolgarijo, ki je bila krščanstvo uže vzprijela, na nobenem kraji nista opustila prilike razširjevati vero. Na Moravskem pa, kjer jima je bila množica do državnih mej naproti prišla, bila sta vzprijeta z največjo dobrovoljnostjo in slovečo radostjo. In brez odloga sta pričela srca poučevati o krščanskih zapovedih, ter jih vnemati k upanju do nebeških darov, in sicer s tako močjo, s tako delavno marljivostjo, da je ne dolgo potem národ moravski prav radovoljno vzprijel vero v Jezusa Kristusa. K temu ni malo pripomoglo znanje slovanskega jezika, ki se ga je bil Ciril prej naučil, in mnogo je pomagalo tudi sv. pismo obojega zakona, ki ga je bil v lastni ljudski jezik preložil. Zato se ima ves slovanski národ temu možu prav veliko zahvaliti, ker od njega ni vzprijel samo dobrote krščanske vere, ampak tudi posvetne omike; kajti Ciril in Metod sta prva izumela črke, s katerimi se jezik slovanski piše in izraža, in zategadelj se ne imenujeta zastonj pričetnika tega jezika.

Slava teh dogodkov poročila se je iz tako daljnih in razširjenih dežel tudi v Rim. — Ko je bil zatorej papež Nikolaj I. izvrstnima bratoma zaukazal priti v Rim, sta brez obotavljanja sklenila povelje izvršiti; veselo nastopivši popotovanje v Rim nesla sta seboj ostanke sv. Klemena. To izvedši šel je Hadrijan II., ki je bil izvoljen namesto umrlega Nikolaja, izpremljan od duhovenstva in ljudstva odličnima g stoma z veliko častjo naproti. Truplo sv. Klemena, ki je bilo pri tej priči poveljano z velicimi čudeži, nesli so v slovesnem izprevodi v baziliko (cerkev), ki je bila za Konstantina sezidana prav na prostori očetovske h še nepremagljivega mučenika. Potem sta Ciril in Metod v navzočnosti duhovenstva papežu poročala o apostolskem delovanji, v katerem sta se sveto in marljivo trudila. In ker so ja dolžili, da sta ravnala proti določbam prednikov in proti najsvetejšim verskim običajem, ker sta se pri svetih opravilih posluževala slovanskega jezika, zagovarjala sta svojo reč s tako odločnimi in važnimi razlogi, da so papež in vsi duhovniki možá pohvalili in jima pritrdili. Potem sta bila obá, ko sta bila

odmolila katoliško vero ter prisegla, da hočeta v veri sv. Petra in rimskih papežev ostati, od Hadrijana samega za škofa imenovana in posvečena, več njih učencev pa je vzprijelo razne svete rede.

Po Božji previdnosti pa se je zgodilo, da je Ciril l. 869 dne 14. februarja v Rimi sklenil življenje bolj zrel na čednostih, nego na letih. Javno in tako slovesno, kakor je pri rimskih papežih v navadi, bil je k pogrebi nešen ter prečastljivo položen v grob, ki ga je bil Hadrijan sam sebi napravil. Ker rimsko ljudstvo ni hotelo, da bi se bilo sveto truplo ranjkega preneslo v Carigrad, dasiravno je neka močno žalujoča sorodnica iskreno zanj prosila, prenešeno je bilo k sv. Klemenu ter blizu njegovih ostankov pokopano, katere je Ciril sam toliko let z velicim spoštovanjem hranil. In ko so ga med slovesnim prepevanjem psalmodije v mrtvaškem, ampak marveč slavnem obhodu nesli po mestu, zdelo se je, kakor da bi bilo rimsko ljudstvo jako svetemu možu prineslo prvi dar nebeškega češčenja.

Ko je bilo to opravljeno, vrnil se je Metod na povelje in voljo rimskega papeža kot škof nazaj na Moravsko k navadnim opravilom svoje apostolske službe. V tej deželi prizadeval si je „kakor vzgled črede iz srca“ od dné do dné z večjo gorečnostjo streči katoliški reči, nemirnim novotarjem se krepkó ustavljati, da bi z neumnimi mnenji ne bili spodkopali katoliškega imena, kneza Sventopolka, ki je Ratislavu nasledoval, v veri poučiti in ga opustivšega svoje dolžnosti opominjati, svariti in naposled kaznjavati s prepovedjo vseh svetih opravil. Zavoljo tega si je nakopal sovraštvo jako hudobnega in nečistega samovladarja, ki ga je zapodil v prognanstvo. Pa nekoliko pozneje v službo zopet nazaj postavljen dosegel je s primernim opominjevanjem, da je dal knez znamenja spremenjenega duha, ter uvidel, da je treba prejšnjo navado popraviti z novim življenjem. Spomina vredno pa je, da čujóča ljubezen Metodova, prestopivši meje Moravske, kakor je bila za življenja Cirilovega segla do Liburncev in Srbov, je zdaj objela tudi Panonce, katerih kneza, Kocelja po imeni, je on poučeval v katoliški veri ter ohranil v podložnosti, in Bolgare, katere je z njih kraljem Borisom vred vtrdil v krščanski veri, in Dalmatince, s katerimi je delil ter se udeleževal nebeških skrivnosti, in Korotance, pri katerih se je mnogo trudil, da bi jih privedel k spoznanju in češčenju jednega samega pravega Boga.

Pa to je možu delalo sitnost. Ker nekateri iz nove krščanske družbe, ki so pisano gledali brza dela in čednost Metodovo, tožili so nedolžnega pri Janezi VIII., nasledniki Hadrijanovem, češ, da je v veri sumnjiv, ter se pregrešil zoper navado prednikov, ki so bili navajeni pri svetih opravilih rabiti le grški ali latinski jezik, družega pa nobenega ne. Papež, goreče skrbeč za ohranitev vere in starega redú (discipline), pokliče Metoda

v Rim, ter mu ukaže obdolžbe ovreči in se opravičiti. Zmerom pripravljen ubogati in zaupajoč na svojo dobro vest, stal je l. 880 pred Janezom in nekaterimi škofi in mestnim duhovenstvom, ter je lahko dokazal, da je stanovitno sam hranil in pridno druge učil ravno tisto vero, katero je bil v pričujočnosti in z odobrenjem Hadrijana razložil in na grobi prvaka apostolov s prisego potrdil; da se je pa pri svetih opravilih posluževal slovanskega jezika, delal je to iz opravičenih vzrokov in po pravici po dovoljenji papeža Hadrijana samega, in tudi sv. pismo tega ne zabranjuje. S tem zagovorom se je tako očistil vsacega suma kacega zadolženja, da je papež o tej zadevi razumel Metoda in prav rad potrdil njegovo nadškofovsko oblast in njegovo poslovanje med Slovani. Razun tega je izvolil še nekoliko škofov, nad katerimi naj bi bil Metod postavljen, in ki naj bi mu pri oskrbljevanji krščanskih zadev pomagali, ter ga je priporočil s prečastnimi pismi in s slobodno oblastjo poslal nazaj na Moravsko. To vse je pozneje papež potrdil v pismi do Metoda, ko je imel ta vnovič trpeti pred zavistjo svojih nasprotnikov. Zato je miren v svojem srci in zvezan z najtesnejšo vezjó ljubezni in vere s papežem in vso rimsko cerkvijo sebi odločeno službo dalje opravljal še z veliko večjo čuvovitostjo, in ni se dolgo pogrešal izvrstni sad njegovega prizadevanja. Ker ko je bil h katoliški veri privédel najprej češkega kneza Bořivoja on sam, potem pa njegovo ženo Ljudmilo s pomočjo necega duhovnika, je v kratkem dosegel, da se je krščansko ime na dolgo in široko razširilo med tem národom. Ravno ta čas si je prizadeval luč evangelija zanesti na Poljsko, in ko je bil sredi skozi Galicijo tija dospel, ustanovil je škofovski sedež v Levovi. Od ondot je odšel v Moskvo, kakor nekateri poročajo, ter je ustanovil škofovsko stolico v Kijevi. S temi gotovo nezvenljivimi lavorikami vrnil se je k svojcem nazaj na Moravsko; in ko je čutil, da se bliža zadnja ura, zaznamoval je sam svojega naslednika, ter je opominal duhovnike in ljudstvo v poslednjih naročilih k čednosti, potem pa se prav mirno ločil od življenja, ki je bilo zánj pot v nebesa. — Kakor za Cirilom Rim, tako je za umršim Metodom žalovala Moravska, izgubljenega pogrešala in mnogotero častila njegovo truplo.

Teh dogodkov, častitljivi bratje, se prav radostno spominamo; tudi smo močno gineni, ko daleč nazaj pogledamo na sijajno, z najboljšim začetkom pričeto zvezo slovanskih národov z rimsko cerkvijo. Ker ona dva razširjevalca krščanskega imena, o katerih smo govorili, sta se sicer iz Carigrada podala k paganskim národom, ali njiju poslanstvo je moralo biti od te apostolske stolice, kot središča katoliške jedinosti, ali naravnost zaukazano, ali pa, kakor se je več kot jedenkrat zgodilo, postavno in sveto potrjeno. Res sta tukaj v Rimskem mesti dala račun o vzprijetem pôsli

in odgovor na pritožbe; tukaj pri grobi sv. Petra in Pavla sta bila prisegla na katoliško vero ter vzprijela škofovsko posvečenje ob jednom z oblastjo osnovati sveto kraljevstvo, pridržavši razloček sv. redov. Slednjič sta tukaj izprosila rabo slovanskega jezika pri najsvetejših obredih, in to leto je bil spolujen deseti vek, odkar je papež Janez moravskemu knezu Sventopolku takole pisal: „Po pravici hvalimo slovanski jezik, v katerem se Bogú dolžna hvala razlega, ter zapovemo, naj se ravno v tem jezici slavna dela našega Gospoda Kristusa razkladajo. Tudi zdravi veri ali nauku ni nasproti, bodi si sv. mašo peti v tem slovanskem jezici, ali brati sv. evangelij ali sveta berila novega in starega zakona, dobro prevedena in razložena, ter opravljati vse druge cerkvene molitve.“ In dolgo potem je Benedikt XIV. z apostolskim pismom, danim l. 1754 dné 15. avgusta, potrdil to navado. — Kolikorkrat koli pa so bili rimski papeži za pomoč naprošeni po knezih, ki so na prizadevanje Cirila in Metoda h krščanski veri pripeljanim národom na čeli, niso nikdar tako delali, da bi se bila pri podpiranju kadaj pogrešala njih dobrotljivost, pri učenju prijaznost, pri dajanju svetov dobrovoljnost, in v vseh rečeh, pri katerih koli so mogli, njih najboljša volja. Pred drugimi pa so Rastislav, Sventopolk, Kocelj, sv. Ljudmila in Bogoris skusili posebno ljubezen naših prednikov po okoliščinah zaved in časa.

Pa tudi po smrti Cirilovi in Metodovi ni nehala ali pojemala očetovska skrb rimskih papežev za národe slovanske, ampak se je vedno odlikovala, kadar je bilo treba pri njih braniti svetost vere ali varovati javno blagost. Res je Nikolaj I. Bulgarom poslal duhovnikov, ki so ljudstvo poučevali, in škofa pionbientskega in portuenskega iz mesta Rimskega, ki sta vedila novo krščansko družbo: ravno tako je na pogoste prepire Bulgarov o svetem pravi preljubeznjivo dajal odgovore, v katerih hvalijo in občudujejo največjo previdnost celó oni, ki rimski cerkvi niso posebno prijazni. Po tožni nesreči razkolništva pa gre Inocenciju III. hvala, da je Bulgare zopet združil s katoliško cerkvijo, Gregoriju IX., Inocenciju IV., Nikolaju IV. in Evgeniju IV. pa, da so jih v zopet pridobljeni milosti ohranili. — Ravno tako se je sijajno pokazala Bošnjakom in Hercegovcem, premotenim po kugi slabih nazorov, ljubezen naših prednikov, namreč Inocencija III. in Inocencija IV., ki sta si prizadevala iz srdec izruvat zмотo, pa Gregorija IX., Klemen VI. in Pija II., ki so si prizadevali po onih krajih stanovito vtrditi stopnje svete oblasti. — Nemajhno, in ne posledujo svojo skrb so, kakor vemo, Inocencij III., Nikolaj IV., Benedikt XI., Klemen V. obračali na Srbe, od katerih so z največjo previdnostjo odvrčali zvito napravljene spletke, s katerimi se je imela spodkopavati vera. Tudi Dalmatinci in Liburnci

so vzprijeli od Janeza X., Gregorija VII., Gregorija IX., Urbana IV. zaradi stanovitosti v veri posebno milost in tehtovita pohvalna priznanja. — Napósled je tudi v sami srémski cerkvi, ki je bila v 6. veki po napadih divjakov razdejána, pa poznejše po pobožni gorečnosti ogerskega kralja Stefana I. zopet vstano-
 vljena, mnogo spominkov dobrohotnosti Gregorija IX. in Klemená XIV.

Zato uvidimo, da je treba Bogá zahvaliti, ker nam je dana primerna prilika, slovanskemu národu postreči in delati za njegovo splošno korist gotovo ne z manjšo gorečnostjo, kakor je bila vsak čas videti pri naših prednikih. To namreč nameravamo, jedino to želimo, si iz vseh moči prizadevati, da bi bili národu slovanskega imena od večje množice škofov in duhovnikov poučevani, da bi bili vtrjeni v spoznanji prave vere, v pokorščini do prave cerkve Jezusa Kristusa, ter bi skuševaje vsak dan bolj čutili, kako obile dobrote se iz naredeb katoliške cerkve razlivajo na domače življenje in na vse naprave državne. One cerkve namreč zahtevajo záse najobilejši in največji del naših skrbí, in ni je reči, katere bi močnejše želeli, kakor da bi mogli za njih ugodnost in srečo skrbeti ter vse imeti seboj spojene z vedno vezjó jedinstvi, ki je največji in najboljši vez ohranitve. Treba je le, da Bog, ki je bogat v usmiljenji, našim sklepom pritrđi in naše početje pospešuje. Mi v tem privzamemo za priprošnika pri njem slovanska učitelja Cirila in Metoda, in kakor hočemo pomnožiti njiju češčenje, tako upamo, nam bode njiju nebeško varstvo na strani stalo.

Zato zapovedujemo, naj se stalno 5. dné meseca julija, katerega je odločil Pij IX. blagega spomina vkoledar rimske in vesvoljne cerkve uvrsti ter vsako leto obhaja praznik sv. Cirila in Metoda „cum ritus duplicis minoris officio et Missa propria“ (po redi navadnega večjega praznika in s posebno mašo), kakor je to potrdil zbor svetih obredov.

Vam vsem pa, častitljivi bratje, nalagamo, da skrbite za objavljenje tega našega pisma, ter vsem iz duhovenskega stanú, ki sveto službo (oficij) opravljajo po obredi rimske cerkve, zapoveste spolnovati, kar je v njem zaukazano, in to vsak po svojih cerkvah, krajih, mestih, škofijah in redóvnih hišah (samostanih). Slednjič po vašem sovétu in priporočanji hočemo, da se Ciril in Metod splošno prosita in poprosita, naj z milostjo, ki jo pri Bogi imata, krščanstvo na vztoki várujeta, ter katoličanom izprosita stanovitost, razkolnikom pa voljo se zopet zjediniti s pravo cerkvijo.

To, kar smo zgoraj pisali, kot nespremenljivo in trdno zaukazujemo, ne da bi temu nasprotovale od našega prednika svetega papeža Pija V. izdane in druge apostolske določbe o premembí rimskega brevirja in misala, tudi ne pravila in navade, naj ⁸⁰ tudi še tako starodavne, ali, kar koli bi bilo temu protivno.

V znamenje nebeških darov in v zastavo naše posebne dobrohotnosti prav iz srca podelimo v Gosposdi apostolski blagoslov vam vsem, častitljivi bratje, vsemu duhovenstvu in vsacemu izmed vas izročnemu ljudstvu.

Dano v Rimi pri sv. Petri, dné 30. septembra leta 1880, v tretjem leti našega papeštva.“

V Karlovci.

Noveleta; spisal Emil Leon.

I.

Kraj se naziva Karlovec. Kako je dobil ta kót naše slovenske zemlje to ime, mi ni moči povedati.

Poezije ni nikake v tem Karlovcu. Kadar prideš čez goro v karlovški jarek, dozdeva se ti, kakor bi bil zapustil svet ter prestopil meje življenja. Ako se oziraš nazaj po poti, po katerem si prišel, vleče se kakor nit k višku po rëbri, in čudno se ti zdí, da si mogel brez omótnice prilesti po ti stezi tú doli. Kamor obrneš pogled, vidi se golo skalovje, malo pogorsko smrečje, brinje, nekaj rujavega rësja, in suhega praprotišča. Vkrog in vkrog pa se dvigajo gorska stegna.

In ker se dolina ravno nad Karlovcem in malo pod Karlovcem tako zavija, da je videti pogorje združeno jedno v drugo, podoben je kraj globócemu brëznu, katero je stvarnica z velikanskim svedrom zvrtila zemlji v skalnato osrčje. Skalovja pa je v Karlovcu res obilo, velicega in malega, v strašnem neredi po dóli raztrešenega, kar daje kraju obraz dolgočasne zapuščenosti. Tú in tam se je tekom časa napravilo nekaj zemlje po skalnatih tléh in nastale so tratinate ruše, katere so v spomladi lepó zeléne in z belimi zvončki in rumenimi trobënticami preprežene. Tedaj pa je tudi v Karlovcu prijetnejše, skôraj bi dejal, poetično. Pótok, kateri si je preril svojo strugo skozi skalovje, šumi tedaj živejše, penëč se po robu. Povodnji kósi letajo od skale do skale in med mladimi vrbami znašajo gnezda seníce, ki so si tudi to mesto izvohale v svoje bivališče.

A tudi človek je zašel tú sem, tudi človek si je postavil svojo kočó semkaj. — Kar živi spomin teh krajev, se vé, da je tú stala karlovška hiša, karlovški málin. Hiša bolj v hribi, málin pa tik vodé na robu, postavljen iz slabo otesanih hrastovih hlodov, na vse strani oprt in podprt ob skalo, toda vendar tako ležno stoječ, da bi ga v ravníci ne premočna sapa brez težave morda

podrla ter razmetala. Ali tacih skrbî Karlovčanje nikdar imeli niso! Kako bi bilo pač moči, da bi kedaj zašla piš in sapa tú sem? In če tudi, saj izgubita takoj vsako moč, ker ni strani, da bi se raztegnila, razpihala. Karlovčanje zatorej raztrganih streh, izruvanih dreves in podrtih kozelcev niso poznali nikdar. Streho je bilo treba popravljati le vsacih deset, petnajst let, če jo je dež premočil, da se je sem in tam udrla ter napravila vódi pot pod stréšino in na slamo, žitne zaboje in suho sadje, katero se je spravljaló tamkaj.

Tedaj, ko se je sneg tajal po rebrih in gorskih vrhovih, pridrla je časih vóda in odplávila pri málini kako lesóvje. Ker pa je struga globoka in so Karlovčanje vremena dobro poznali ter o pravem časi odpirali zatvornice, odhajala je tudi povódenj brez posebnih nesreč.

Sedaj je uže v istini čas, da spregovorimo o karlovških stanovnikih. Tú nam je povedati, da je bil karlovški rod od nekđaj takov, kakor je še sedaj. Karlovčanje so od nekđaj doživeli sivo starost, dolga leta, dolgo življenje. Kar stojí Karlovec, je bilo to tako, in tako, upamo, ostane tudi v bodočnosti!

Živeli so sami záse in nekako zaničevali svet „tam zgoraj“. Ženili so se le tedaj, ko je bila prava potreba. Od nekđaj so imeli v hiši navado, da se je ženil samo jeden sinov. Drugi bratje so ostajali domá ter bili večni trpini. Napósled pa so opéšali; osiveli so jim lasjé in vslóčilo se jim je teló. A potem so počasi pomrli, ta to zimo, oni drugo. Na njih mesto stopil je nov zárod, ravno tistega duha, kakor predniki v grobovih.

V mladosti so bili Karlovčanje od nekđaj vsi jednake, velikanske postave in širokopleči. A kar je čudno: imeli so malo ne vsi rumene lasé. Močni so bili — toda vendar krotkega duhá, in nikdar se ni čulo, da bi se bili vdeležili kacega pretépa.

Delali so pa tako, kakor uboga živina. Málin ni stal skóraj nikdar, in stope so tolkle noč in dan. Ce ni bilo prosá, trlo se je olje iz črešminjevih jagod, lanenega sémena in še celó iz žira.

Vendar vse, kar se je v málini zmlelo, moralo se je prej nabrati od hiše do hiše, tam zgoraj v pogorji, ter potem zopet postaviti v hišo nazaj. In Karlovčanje so vse to storili sami! Prinašali so teške mehove dan na dan iz pogorja v dól in jih donášali iz dola v pogorje nazaj. Če je bilo treba, optali so si meh črez rame, potem si pa še družega položili po vrhi, počrez, črez tilnik, in tretjega z otrobi so stisnili pod pázduho, in tako otóvrjeni koračili so po strmimi navkreber.

Ker pa je pri málini bila tudi žaga, imeli so preskrbljevati še to z delom. In tudi po les so sami prihajali na pogorje, spuščali hlode po jarkih nizdolu in končno vrezane deské na glavi prinašali iz Karlovca v pogorje. Tako so živeli — istinito prav ob póti svojega obraza! Ni zatorej čudo, ako so se vsi Kar-

lovčan je na stara leta vsušili, kakor sad na lési, in ako jim je tedaj izginilo malo ne vse mesó od kostí.

Pri tem deli pa tudi ni čudo, da so v Karloveci bili imoviti, petični. Spravljali so v žitnice, ter imeli novce. Pámetilo se ni, da bi bil kedaj zapravljaj kdo v rodbini. In vina tudi niso popivali. Davke in desetino so točno opravljali, in dolgov niso delali nikdar. Kadar pa je bilo treba, se jim tudi novce ni smilil. Od nekdanj je bilo tako, da je starejši sin obiskal nekoliko šol v mestí, da je govoril potem nemški, bral tiskane knjige, ter poučeval brate in rodbino domá.

Bili so vsi Karlovčanje prebrisane glave, imejoči zavest, da so pametnejši od vseh pogorčev tam zgoraj.

Kadar je v pogorji kdo zbolel na smrt, gotovo so prihiteli v Karlovec in povprašali, kako bi se odgnala bolezen. Karlovčanje pa so imeli ustna svoja poročila, po katerih so poznali rastline in njih skrivnostne moči. Ako je zbolel človek, zbolelo živinče, ako je na pogorskem rébri gad ugriznil pastirja, ali si kdo vsekalo rano, vedno se je dobilo v Karloveci koristno zdravilo. Tako pa je prišlo, da je hudobni in nespametni svet dobil zavest, da ti Karlovčanje več vedó, nego li je krščenemu človeku in njega duši hasnovito.

Vraž v Karloveci niso poznali. Ako je prišel kmetič in tožil, da je kača ugriznila vola na paši, da mu otéče in se ubožec bojí, da bi živinče ne poginilo, ter je končno prosil, naj bi mu stari Karlovčan bolno živino „zagovoril“, ni se mu tá prošnja nikdar vslišala. Godrnjaje je moral odlaziti in srdil se je, da mu ti ljudje, kateri so brez dvombe v zvezi s hudobnimi duhovi, ne hoté skazati takošne male dobrote.

Tako se je pripetilo, da Karlovčanje niso bili posebno priljubljeni v pogorji. Na tem sveti je uže tako, da se prebrisanost in pamet sovražite ter malo čisláte. Toliko bolj pa so se med seboj ljubili in živeli brez domačih prepírov.

Hišni gospodar je imel veljavo vsegdar in pri vseh. Vse ga je spoštovalo in mu bilo pokorno. Kar je ukazal, storilo se je. Oporékali mu niso ni stari bratje, še menj rodni mu sinovi. Od nekdanj pa je hotela osoda tako, da se je mnogo sinov štelo v hiši, in da je le redkokrat v Karloveci prišlo na svet — kako deklet, kakor da slabotno žensko bitje ni za Karlovec in teška njega dela.

Kadar pa se je žrjav vendar-le zmotil, ter prinesel po nôči v Karlovec otroka — dekliča, bila je otožna, ali vsaj poparjena vsa rodbina. In ko je deklet količkaj doraslo, moralo je iz hiše, v službo k tujim ljudem.

Ako pa je hišni gospodar, stari Karlovčan, bil vdovec, ni se nikdar drugič ženil. Druga ženitev se mu je zdela tako nespametna, da še misliti ni hotel kaj tacega. Tedaj se je vedelo samo ob sebi, da ima jeden sinov v jarem, in vdovcu so se pričela leta počitka.

Stari Karlovčan, vdovec, zlezal je na zapeček, ter si tamkaj napravil ležišče, da je počival na njem tudi po dnevi. Sedaj je bil oproščen vsacega dela, saj kdor je toliko otrók vzrédil, imel je pač pravico, da si oddahne zadnje dni trudapolnega življenja. —

Karlovška zgodovina pa nam pripoveduje, da so v tacihi slučajih gospodarjevega vdovstva nastajali slabi dnevi v hiši. Vsakdo izmed sinov se je branil zakonskih težav, ter očetovi volji nasproti hotel ostati neoženjen. Prepirali so se in jezili. Starec je brez uspeha prosil in rotil sinove, končno pa se pogostoma razjaril tako, da je planil iz-za peči, pograbil múhalnik izpod stropa in tepel in spodil iz hiše otroke. Bali so se ga vsi, nikdo se mu ni protivil, in vsi so ubežali pred njim, ker oča ima pravico, da tepe svoje otroke.

Ali končno se je jeden izmed sinov vendar-le klonil očetovi volji, ter se je oženil. In prišli so zopet mirni časi, in vrnil se je stari red v hišo.

Tako se je stvar godila vselej, kadar je stari Karlovčan bil vdovec — in tako godi se stvar še dan danes!

A ti pa, prijatelj, ako te kedaj vrže osoda v pozabljeni ta kót slovenske zemlje, ako zaideš kedaj v karlovški jarek, dobiš pest zdravih, krepkih in pametnih udov človeške družbe, ki te prijazno vzprejmó pod streho, ti dadé vrezati črnega kruha in piti sladke, črešnjeve vodé.

Še dolgo potem pa se bodeš spominal čvrstega pogovora in dejal si bodeš sam v sebi, da je ta rod v Karlovcu ravno tako zdrav in čist, kakor pótok, ki tam mimo hití šumeč po pečinah.

II.

Skóraj bi z lahko vestjó trdil, da je bil Karlovec pred dve sto leti ravno takšen, kakor je še danes.

Gotovo pa je, da bi stari Karlovčanje, vstanši iz svojih uže davno pozabljenih grobov, današnji Karlovec takoj zopet spoznali, in da bi, ako bi jim bilo dovoljeno vrniti se v slabo to naše življenje, temu življenju se takoj zopet privadili — ker v Karlovcu je vse še táko, kakor nekoč. Prepričan sem tudi, da bi se ti poštenjaci, kakor nekđaj, še sedaj branili ženitve, ker ženstvo je sedaj slabše, lenejše, nego li je bilo nekđaj, in tudi hudobnejše. —

Viharji, med svetom tuleči, vihrali so nad Karlovcem in niso pustili za seboj nikacega sledú. Samo l. 1848, ko se je bil vnel plamen skóraj po vsi olikani zemlji, ko je želja po prostosti in osvoboditvi od teških jarmov bila obča, ter se končno kakor sód strelilnega prahú razletela, še le tedaj plusnili so valovi svetá tudi tú sem in vrgli v karlovški jarek nekoliko burnih dni, nekoliko joka in solzá.

Takrat je v Karloveci gospodaril stari Aleš in pripetilo se je, da je bil ravno pokopal svojo ženo, ter da je imel prav tedaj skrbí, kako bi jednega izmed štirih sinov privel v zakon. Bil je čuden možiček ta Aleš in tenák kakor šivanka, sklonenega telesa in sive glave. Govoril pa je ostró, počasi, pametno. In kadar se je razjaril, naredila se mu je na tancem nosi rudeča lisa, da se mu je lesketal ta nos iz vélega obraza kakor iskrica.

Gospodinjala je Alešu stara sestra Maruša — ali mož se je pri tem gospodinjstvu čutil zeló nesrečnim. Danes je jedel vse neslano, véčraj pa je bila v skledi malo ne sama sol! Hiša je bila polna nesnage in sploh ni bila nikaka stvar takova, kakor ima biti pri dobrem gospodinjstvu.

Imel je mlado hčer Marjeto. Ali na to tedaj še mislil ni. Treba jej je bilo služiti. Služila pa je v gradi, ali vsaj gradiči podobnem poslopji, katero je stalo in še danes stoji tik vasi nad Karlovcem. Vas zóvejo „na Visócem“, gradič pa „na Smrečji“, ker ga obdaja prijazno smrečje na vseh straneh. To poslopje je bilo tedaj svojina stari, plemenitaški rodovini, katera je slúla za svoje ostrósti voljo ter precej silno drla tlačane in podložne jej kmete.

A to je Karlovčanu bila mala skrb, ker je opravljal redno svoje dolžnosti. Pri tem pa je bil tudi grajski málinar in ako je bilo treba, je grajskim zrezal tudi kake hlode v deské.

Tedaj, ko se naša pripoved pričinja, bila je spomlad skóraj minula.

Bilo je proti večeri vročega dneva. Na nebi se je napravljalo za dež in črni oblaci so se kupičili. Nastala je hipno prav temna noč. V Karloveci so ljudje sedeli za mizo pri večerji. Slaba luč je medló razsvitljevala stanico. Jestí in govoriti se nikomur ni ljubilo. Hišni gospodar je ležal na pēči, imejoč tik sebe svojo luč in beroč iz vmazanih molitvenih bukvic. Ves dan se je rotíl in jezíl na nepokorne sinove, in še z večera bi se bil, da ni prišel pozni gost, ki je hotel pri njih prenočiti.

Bil je to Janez Škaf ali Janez Mula imenovan. Njega teló je bilo postavljeno na tenke, dolge nogé, kakor jih imajo tisti ptiči, ki brbajo po močvirjih in mlakužah. In tudi sploh je bila prikazen njega zvonajnosti taka, da se jej je svet rad smíjal. Bil je Janez Škaf človek, katerega je poznalo vse pogórrje in katerega so radi jemali pod streho. To pa se je zgodilo prvič zaradi tega, ker je ta ud človeške družbe na svojem hrbti nosil v okrogli posodi tvarino, katera nam spreminja črno noč v beli dan, to je olje, a drugič tudi zategadelj, ker je Janez Škaf vedel za vsako novico v okrožji štirih milj, ter je bil v tem oziri živa kronika. Časih pa je vendar doživel, da so se mu navzlic vseh lepih njega svojstev zaperala vrata pred nosom, in to tedaj, kadar je bil použil preobilo vinskih moči. Takrat so se mu pod telesom dolge nogé kar vile in se mu zapletale skóraj jedna v drugo. In

mного in glasno je kričal tedaj. In če je takrat naletel na človeka, kateri mu ni bil po volji, padel je s hudobnim svojim jezikom po njem, ter mu povedal vse, kar je bilo resničnega ali neresničnega!

Nekoč si je nekdo privoščil veselje, ter je Janezu Škafu, vedno po pogorji tóvor nosečemu, zdél priimek „mula“. Ta priimek pa se ga je držal do smrti, (ker tudi Janez Škaf sedaj uže davno olja ne próda in uže davno je dal zemlji, kar je bilo nje.) Ali nedolžni ta imenski pristavek ga je časih silno razjaril. Ako se mu je dejalo: „Mula, si li prinesel olja?“ in ako je bil tisti, ki je to vprašal, še tako imovit in novčen mož, naš Janez mu nikakor ni prizanesel. Zatisnil je očesi in s kiselim obrazom pričel mu naštevati vse pregrehe, katere so o njem bile znane po soseski. V tacih hipih je bil Janez neznosno siten in tedaj so ga radi odpravljali iz hiše. Sicer pa je bil dobro vzprijet in radi so ga imeli povsod.

Tisti večer je bil zatorej obtičal v Karlovci, ter se z domačimi navečerjal, vendar bistroumni mož je takoj uvidel hišne razmere. Vodil je zatorej pogovor o samih tacih stvaréh, katere so bile čisto oddaljene od ženitve in gospodinjstva.

Toda govorica se ni hotela razvneti.

Stari Aleš je premetaval na péči svoje kosti in sedaj in sedaj malo postokal.

Maruša je slonéla pri péči in dremala.

Sinovi vkrog nize so tudi molčali. Molčanje pa je bila stvar, katero je Janez Škaf težje prenašal, nego ne vem kaj.

„Ali sem vam uže pravil“, oglasil se je, „kako je Bog udaril tistega pastirca, ki je kričal náme?“

A molčanje s tem ni hotelo prestati. Kakor je bilo videti, ni hotel nikdo znati poučne te pripovedi o udarjenem pastirci. Končno vendar odprè usta Maruša:

„Ne še!“

In za njo se oglasijo sinovi:

„Ne še!“

„To je bilo tam na Sélškem in olje sem pródal. Nekjé nad visócim robom je pasel kozé tisti otrok. Pri brézdni ste rastle dve brézi in vpognil je na vsaki vejo, ji zvezal in se potem po pastirski navadi zibal tija in sem, tako, da je časih visel skóraj nad prepadom. Prišel sem mimo in olje nesel, a truden, žejen in lačen bil. Tedaj pa prične tista stvar kričati náme: mula, mulec, mula! In glejte, takoj ga je zadelo, in rèsk — veja se je odlomila in zagnalo ga je črez rob v globél, da ni nikdar več življenja videl. Tako je bilo in menim, da je stare ljudi spoštovati! Tako je!“

A tudi po tej grozoviti pripovedi se ni hotel razvneti pogovor, tako, da se je Škaf uže skóraj kesal, ker ni premeril še tistega pota proti Visócem navzgor, kjer bi bil prišel vsaj med zgovornejšo družbo.

Toda napósled se je raz peč oglasil sam stari Aleš, ne meneč se za gostovo navzočnost.

„Čemú bi se ne ženil,“ dejal je s tancim svojim glasom, „čemu bi se ne ženil! Tako ni pri hiši ni snage, ni redú!“

To vzdihovanje mérilo je sploh na vse sinove. In takoj je prišel tudi odgovor.

„Jaz se ne bodem,“ odgovorí Vid, najstarejši, „jaz ne, sem prestar!“

„Jaz tudi ne,“ hitro pristavi Urban, za Vidom najstarejši, „nisem najstarejši. Najstarejši, najpametnejši! Ta naj se!“

„In čemú bi se jaz,“ dejal je Tomaž, ki je bil mlajši od Urbana, „čemú naj bi se jaz, če se vidva nočeta?“

„Jaz se pa tudi nočem,“ je končno rekel Ureh, najmlajši, „premlad sem še, oče!“

Ali oča na péči je zopet vmolknil in si vzdihovaje popravljal zglavje svojega trdega ležišča.

Tú pa se je oglasil zopet Škaf, ter spregovoril:

„V čudne čase nas je Bog postavil. Živetí je teškó, in kakor jaz vse to premišljujem, smo blizu sodnjemu dnevú. Včeraj sem bil na Visócem. In tisti Komolček, tisti učitelj, imel je polno gostilno kmetov, in govoril jim je, da so se mi ježili lasje na glavi: naj se gospóda pobije, naj se gradovi požgó, naj je kmet gospod, in ne vem še kaj! Svet se obrača na glavo in zmešnjave so! Prav res so!“

Stari Karlovčan pa je tedaj stegnil suhi svoj vrat in rekel osorno:

„Presíti so, sicer bi ne sleparili tako! Ti Škaf pa pojdi sedaj spat, anti vidiš, da imamo svoje skrbí in da si nam nadležen!“

Janez se je hotel razsrditi, a spredidel je, da je boljše iti v miru.

„Saj ste prav pustí danes, kot kresilna goba ste pustí vsi! In pametne besede ni moči pametnemu človeku spregovoriti med vami!“

Mrmraje si je oprtal svoje orodje, ter odšel počivat v listje. V veži pa je obstal in dejal sam v sebi:

„Ko bi bil Škaf danes pijan, bi se bil izlil. Na tega Karlovčana stare kostí bi se bil izlil, da bi se mu bile premočile, kakor poparjen kruh. Pa je tudi tako prav! A tú sem v to jazbino pač ne pridem več! Berač je ubožec povsod in vselej!“

Potem je odkoračil proti svojemu ležišču, zaril trudno svoje teló v mehko steljo in zaspal. Drugo jutro je odšel ne da bi rekel: Bog vam povrni — ker Janez Škaf ni nikdar odpuščal njemu, kdor mu je kedaj kratil jezika sladki dar.

Karlovske so še ostali v hiši, sinovi pri mizi, oča na péči. Ta pa je takoj zopet pričel vzdihovati in sinov moledovati.

„Čemú bi se ne ženil? Ti, Vid, ti se moraš!“

„Náme še misliti ni treba!“

„Ti Urban, pa se ti!“

„Počakajte, oče, saj se nič ne mudi!“

„Tomaž ti se, ti si me vedno rad ubogal!“

„Naj premislim. Stvar ni, kakor bi nesel meh iz Karlovca na Visóko!“

„Ureh, vsaj ti poskusi!“

„Sem premlad, oče, saj vidite, da sem premlad!“

Zopet je bil odbit napad in starec je togotno zaječal.

„Ej, človek, ki ima take otroke, je siromak, siromak, da ga večjega na sveti ni!“

„Ženitev je čudna stvar,“ spregovoril je potem Vid, „in tako kakor sem, ne pogrešam ničesar!“

„Čudna pa, čudna,“ mu je Urban takoj pritrdil. „Nič gotovega ni! Ženska je hudobna in prepir bode v hiši!“

„Prepir in sovrašтво!“ priložil je Tomaž.

„In poleg vsega tisti otročaji, tisti sitni,“ pridejal je še Ureh.

Tedaj pa se je oglasila tudi stara Maruša:

„Križi so, to je res! In le prerado se pripeti, da je ženska prvi križ pri hiši!“

Te besede so starega Karlovčana tako razburile, da je kar planil s peči.

„Tiho bodi,“ je zakričal, „ženska — je dar božji!“

In istina je, da bi se tedaj bil stari mož razjaril in razsrdil — ako bi ne bil takrat nekdo na vežne duri potolkel. Te duri pa je bila prej Maruša za Škafo m zaprla. Karlovčan se je zatorej takoj vmiril, ker vtis ponočnega trkanja na duri je vselej nekako dolgočasen in še celó na taki samoti, kakor v Karlovcu. Ko pa je Ureh počasi okno odprl in vprašal, kdo trka — se je oglasila sestra Marjanica. In vse je bilo radovedno, kako da prihaja pozno v nóči in kaj hoče?

III.

Tisti večer pa se je bil razvnel hrup na Visócem. Nam uže znani Miklavž Komolček, pijani visóški učitelj, bil je prišel iz mesta in pripovedoval, da povsod vstajajo kmetje, da požigajo gradove in poplačujejo gospódi, kar so morali pretrpeti od nje.

Kar niso zdale učiteljeve besede, storilo je vino, in skóro je stal Komolček na čéli razdraženi množici, katera je s hrupom in kletvinami hitela proti Smrečju.

Povedali smo uže, da je Smrečje bila tedaj svojina bogati plemenitaški rodovini. Tú imamo še dostaviti, da je ta gradiček le pristava veliki graščini, kateri pravijo Močava in katera stoji

pod Visócem v ravnini kake dve uri od Smrečja oddaljena. Na Močavi je stanovala tudi tedaj gospôda; a na Smrečji je bilo samo nekoliko družine. In tú pa tam je prijezdila tija grajska hči, komtesa Ana, ki je imela na Smrečji male svoje sobice, polne gospódskega bleska, pravo nebesko stanovanje v minijaturi!

Tudi tisti večer je bila komtesa na Smrečji. Popoludné je bila sama prijezdila iz Močave, ter potem delala nemir po vsem gradiči. Bila je ravno v deviških letih, toda še vedno je imela obilo svojih otroških navad. Delala in živela je po svoji glavi, kakor se jej je ravno zljubilo. Jediná hči v hiši je stariše in vse strahovala in smela počenjati, karkoli jej je prišlo na misel.

Tisti večer je bila zatorej na Smrečji. Ko pa se je hrup oglasil, so hlapci in dekle na vse strani se razpršili. Samó Marjanica, ki je, kar smo uže povedali, tudi služila na Smrečji, ostala je pri prestrašeni grajski hčeri. Komtesa je pograbila raz steno samokres in potem ste v neizrečnem trepeti pri stranskih vratih zbežali skozi vrt v gozd. Tú sta sklenili pobegniti v Karlovec, ter setam skriti. Ali pot v Karlovec vodi po bregovih in je po noči silno nevaren! Marjanica se ga ni strašila. A komtesa, to je bilo drugače! Po končnem sklepi je Marjanica sama odšla po stezi in odhitela pomoči iskat v Karlovec. Gospica pa je sédla na mah in je trpeča neizmerno bridkost čepela v temi.

Marjanica je dospela v Karlovec ravno tedaj, ko je stavec hotel svojo jezo izliti na sinove. A nje prihod je potolažil vihar.

Stari Karlovčan je bil takoj voljan, vzeti grajsko hčer pod svojo streho. In Vidu je dejal, naj gre po dekleta, da ta živalca od strahu v temnem logi ne pogine. Marjanici pa je ukazal, naj pripravi „gorénjo hišo“ in posteljo tam. In sinovom je velel, naj se napravijo praznično, in takoj je tudi sam zlezal v praznično svojo obleko. Maruša je morala v pônev nabiti jajec, ter skuhati mleka, présnega, „ker taka gospôda živi le ob cvrtji in présnem mleki“.

Vid pa je stopil v črno noč. Čuden človek je bil ta Vid. Dobrega srca in dobre duše. Završil je bil polovico gimnazije in potem po stari karlovški navadi moral ostati doma. O tej osodi ni godrnjal, vendar srečen tudi ni bil. Imel je še iz šolskih let star prevod Shakespearejevih dram. In časih v nedeljo popoludné je légel v mehko travo in se zatopil v nesmrtno te poezije. Jih je li umel? Bog vé! V dušo pa se mu je pri tem branji vsilila temna tožnost, da ni zapustil poziva svojih očetov, da ni končal svojega šolanja. Toda tako tožnost je obdržal sam záse — ker malo je govoril in še to nerad. Kar pa je govoril, zdelo se je bratom „strašno“ pametno in prebrisano.

Tudi tisti večer je stopal v melanholične misli pogreznen po stezi proti Smrečju. In pred dušo so mu stopile tiste nebeske

podobe, tiste krasne ženske, katere živé v Shakespearejevih dramah. In zdelo se mu je, kakor bi bil danes sam zašel v takovo dramo. In prošinjala ga je misel, kako se bode vse to končalo?

Hitro je stopal po ozki stezi. Ko je priplezal do vrha, pririla je luna goste oblake in z medlim svojim svitom obsevala kraj. Čul se je hrup iz pristave.

Takoj tik pota pod smreko na mahi je slonela komtesa Ana in nje drobna osobica se je tresla kakor trepetlika. Jokala je in smrti pričakovala vsak hip, in Bog vé, česa hudega še vse!

Kakor srna je k višku planila, ko je dospel Vid k nji. Boječe je obrnila pogled proti njemu, v rōci pa je stiskala samokres, pred katerim se je sama najbolj tresla.

„Kaj mi hočete?“ je viknila v strahi, ter se stisnila za smreko. A tedaj jej je samokres padel iz onemogle rōke in z grozo je vzdihnila:

„Moj Bog, če se sproži!“

Bila je res krasna prikazen! Lasje so se jej razkodrani usipali po rāmenih in drobni obrazek, s črtami strahú in groze, bil je tako mil, da je Vid od čudenja postal in se zagledal v to stvarico, in si dejal, da bi jo hotel gledati — do smrti. In kako drobno je to vse bilo, kako majhno in nežno! A vendar, kak ogenj se je bliskal iz nje oči! In kako boječe je zrla nánj in potem na orožje, ki je ležalo pred nogo!

„Moj Bog, če se sproži!“

Vidu pa se je to tako smešno zdelo, da se je pri vsi resnosti položaja moral smijati. Potem pa je dejal:

„Po vas sem prišel!“

„Vi ste iz Karlovca!“

In takoj je stopila iz-za debla ter obšla pazno samokres, da bi se ne sprožil in ne napravil nesreče.

„Pojdiva zatorej!“

A Vid ni premeknil koraka.

„Pojdiva zatorej! To se lahko reče — ali —“

Boječe je vprla okó vánj:

„In, ali?“

„Ali pot je ozek — in nevaren!“

„Pot je ozek in nevaren!“ dejala je počasi za njim.

Molčala sta nekoliko časa. Potem je Vid tiho spregovoril:

„Jaz bi vas uže — nesel!“

„Vi bi me nesli!“ in Vid je opazil, kakó jej je kri zalila obrazek.

„Jaz bi vas nesel, s svojima rokama bi vas nesel!“

Vendar tudi sam je bil v stiski in zagledal se je v zvezdo na nočnem stropi neba, in pót mu je stopil na čélo.

Gospica Ana pa je vzdihovala — a ni se premeknila s svojega mesta.

„Pot je ozek in kdor ni vaje, lahko pade globoko v jarek in pobije in potolče se na smrt!“

Ali tudi te Vidove besede so ostale brez vtisa. Tedaj pa se je na pristavi zasvetilo, hrup je nastal silnejši, svit napolnil gozd in zadaj so se vzdignili dima stebri in plamen se je pokazal. Pristava je gorela! Komtesa je plaha prihitela k Vidu in vskliknila:

„Nesite me!“ —

In vzdignil je Vid lahko to breme. Vkrog vratú mu je dela rôko in koprnela je in tiho ihtela.

„Pristavo so zapalili!“ rekel je Vid, in potem varno po stezi odšel.

Zdelo se mu je, kakor da bi ne nosil ničesar. Čutil pa je, kako je komtesi srce utripalo, kako hitro in burno. In kadar je sapa zapihala, čutil je nje volne lasé ob svojem lici. In sedaj pa sedaj se je tudi nje lice takó mehko zadelo njegovega, da je bil ves omamljen.

In kako mehko jo jo držal, da bi ne čutila nikake težave!

In rad bi bil jo nosil tako vso večnost — in še bi se ne bil vtudil! V dušo pa mu je priklopela prečudna sreča. Od kod? Morda sam ni vedel! Zamislil se je v to srečo, a zamislil se samo z duhom, ker okó je pazno zrlo, da bi mu ne spodletela stopinja in da bi ne padel s sladkim svojim bremenom.

„Ali mi sedaj še tudi ni moči sami iti?“

To nje vprašanje ga je vzbudilo. A takoj je vedel, kako jej ima odgovoriti. In odgovoril jej je s prepričanjem:

„Ne šč! Tudi sedaj se še lahko pade!“

Zopet je vmolknila — toda on se je zopet zamislil v svojo tiho srečo. In na ráme mu je naslonila obličje, in nje lasjé so ga obdajali — tako rahlo, kakor matere božje lasci, kateri vzrasejo v prvi spomladi po zelenih travnicah.

Vendar končno sta dospela na boljši pot. Melíne vkrog steze so se spremenile v zelene rušine in steza sama je bila široka, da bi bila lahko hodila dva človeka po nji, jeden tik družega. —

Povzdignila je obraz in vprla oči vánj.

„Sedaj je uže pot širok — ali ne?“

Potem pa se je spet trudno naslonila na njega ráme.

„Pot je širok,“ dejal je, „a še vedno nevaren! Noč ima svojo moč — in lahko se pade!“

Nje glavica je še oblonela na njega rámeni.

Končno se je zavila steza vkrog rebra — in pred njima je ležal Karlovec. Luna je obsevala slamnate strehe. V málini pa so klepetala kolesa in pótok je šumel vmes. Tedaj še le je Vid posadil dekleta na tla. Videč romantično to selišče je komtesa pozabila vsega. Z rokama je ploskala, ter dejala kipeče:

„Kako krasno je tú! Oj, tú ostanem dolgo, dolgo!“

Pred Karlovcem pa so ja vzprijeli Karlovčan in Vidovi bratje. Čudno so gledali prišlo gôstinjo in niso znali, kako bi se vedli. Napôsled so jo izročili Marjanici in stari Maruši, češ, naj si ženske same pomagajo, kakor vedó in znajo. A prav je bilo tako in dobro vse!

IV.

Drugo jutro se je pričelo v Karlovcu táko življenje, kakor ga do sedaj ti kraji nikdar še doživeli niso! Tri ženske, odraščene ženske pod streho! In káko življenje je to bilo! Prav táko, kakor tedaj, ko pade iskra v kup suhega smrečja. Takoj se prične po njem praskanje, pokanje, vnemanje; iskricice švigajo, tú in tam se prikažejo goreči jeziki, končno pa splapola vse v jednom plameni proti nebu. Taka iskriča je bila za Karlovec komtesa Ana! Tekala je, govorila, smijala se, hotela vse vedeti, videti, hotela biti povsod! Hipoma je vtaknila svoj nosk v vsak kót, ter izvohala vse! Takoj drugo jutro je odložila gospôdsko svojo nošo in si izposodila pri Marjanici kmetsko obleko. Déla si je svilnato rutico vkrog vratú, splela si lasé in jih na glavi zavila v kite. Ko pa so hoteli gospôdski ravnati ž njo, prepovedala je to jezno in samoglavo. Hotela je biti v hiši hči domača; hotela, naj jo tičejo vsi, Vid, Ureh, Urban, Tomaž, Maruša in Marjetica. Pričetkoma so se branili, ali napôsled so se morali vdati vsi!

In poprijela se je vsacega opravila. V kuhinji je kuhala in hodila tudi na vódo z Marušo, da bi prala. Zavihala si je rokalice do belih lehtí in se potem poigrala s perilom. Dela pa se je, se vé, vsacega takoj naveličala! Iz kuhinje je hitela pod streho, potem na vrt, kjer se je sušilo perilo ali oprano žito; potem je klicala kuretino in nazadnje šla v hlev, pogledat živinčet.

Prihitela je tudi v hišo, povpraševajoča starega Aleša, ako želi in ali hoče, naj bi ž njim govorila? In v istini je sedla k njemu, ter govorila vse, kar jej je prišlo na jezik, vmes se je sladko smijala, popravljala zglavje starcu, opazovala mu velo rôko, mu hvalila bele, sive lasé — in potem zopet odhitela na prosto. Starec pa je ostal na péči, si zatisnil oči — in dobro mu je délo to láskanje.

„Tako bi ti moral imeti v hiš vsak dan!“ si je mislil. „Ali taki otroci, taki sinovi — to je nesreča!“

Komtesa Ana pa je pritekla tudi v málin! In tudi tú je pregledala vse, končno sedla na hlod, katerega so ravno rezali, ter se na njem, ki se je pri rezanji premikal, takisto počasi „vozila“. Pri tem se jej je svetil obrazek od notranjega veselja, in z rokama je ploskala.

Veliko prijateljstvo je hotela skleniti z Vidom, starejšim sinom. Na obrazi se mu je videla notranja zamišljenost in iz oči mu je zrla resignirana melanholija, kar smo povedali uže prej. Vse to je dekletu silno ugajalo. In ko je premetaval teške hlode, in kazal svoje moči, se je tudi to gospici prečudno lepo zdelo. Zahajala je zatorej za njim in mu gostoléla svoje besede na uho. Vid pa je nerad govoril. In komtesa je takoj steknila, da tudi nji nerad odgovarja. Raztogotila se je, zavlekla obrazek in rekla srdito: „Ti si dolgočasen človek, Vid, prav zeló dolgočasen! Tú imam tvoje brate uže rajša, ti vsaj govore!“

In bratje so to slišali — in vse to se jim je prečudno „lepo“ zdelo.

Ali v nekaterih hipih je bila jeza zopet pozabljena — in z Vidom prijaznost zopet sklenena!

Bilo je tretjega dne popoldné, kar je prišla komtesa v Karlovec. Uže se je bližal večer in solnce je hotelo skóraj zatoniti za gore. Stari Aleš je ležal pod staro hruško na rušini tik hiše. V doli pri vódi so delale ženske in čulo se je sedaj smijanje od tam. V málini in na žagi pa je bilo dela obilo in klepetanje od ondu se je vsililo starcu v srce, da je bil radosti poln. Sinovi so donašali ravno narezanih desák, ter jih po vrsti opéráli na debla, da bi se sušile.

Končno se je pa stvar zasukala tako, da je sin Urban sam ostal pri starci. Obrisal si je potni obraz in se nevkretno lomil vkrog očeta, ki je takoj slutil, da hoče sin nekaj ineti.

„Bode li skóro dosta danes?“ vprašal je starec prijazno.

„Vročje je, vroče!“

In Urban je rahlo vzdihnil, kar staremu očetu ni skrito ostalo.

„Ti bi nekaj rad, Urban? a kaj?“

„Rad! rad! ne rečem, da ravno rad!“

„Oče,“ potem Urban po kratkem molki zopet prične, „zdi se mi, da sem se postaral. Nekaka trdost mi je prišla v kosti! Star sem, star!“

„Postara se vsakdo,“ odgovori na to Karlovčan.

„Postara! prav pravite, in menim, da bi res pametno storil, če se — oženim, oče!“

Starec se je radosten vzdignil s svojega ležišča.

„Ti se hočeš oženiti, Urban, ti se v resnici hočeš oženiti?“

„Če ni drugače, pa — se bodem. Saj ste se vi tudi! In ženitev, mislim, ni Bog vé kaj!“

„Ti si bil vedno dober otrok, Urban, to sem znal, to sem skušal! In sedaj se hočeš tudi oženiti! Nu, to je prav, to je prav! Dobro tí bode, ker — spoštuješ svojega očeta!“

„Hočem zatorej malo pogledati vkrog, malo povprašati, oče, tako malo tam po pogórji, da se úobi kako ženstvo!“

„Le povprašaj, Urban, le poglej, le!“

In Karlovčan je ves srečen zopet légel v travo in zadovoljno gledal za pokornim sinom, kateri je odhajal proti málinu.

„Dober otročaj to-le, dober!“

Skóro potem pa je prisopel Tomaž z novimi deskami, ter jih odložil po vrti vkrog. A stari Aleš se je bil tako zamislil v svojo srečo, da se ni prav nič menil zánj.

Tomaž je stopical vkrog in popravljaj in skladal deské, ki pa so uže tudi prej trdno stale.

„Oče,“ je poklical napósled, „oče!“

In starec je obrnil obraz proti njemu.

„Oče — in Tomaž je premišljaj, „oče“, ta les, ki ga danes režemo, je prav mehak. Lehko delo!“

A tudi na to ni bilo odgovora. Stari Karlovčan si je počasi napravljaj pipo, ter kresal gobo na kameni. Tedaj pa je Tomaž storil odločen korak.

„Oče, jaz se bodem — oženil!“

Vtis teh čisto nepričakovanih besed je bil jasen! Stari mož je jenjal s kresanjem, pipa mu je padla iz ust in bil je ves tak, kakor bi ga bil zadel silen udarec. Potem pa se je začuden obrnil proti sinu in dejal skóraj s strahom:

„Ti tudi?!“

Tomaž je imel vročo kri in ta mu je tedaj vzkípela.

„Če ste se vi, čemú bi se neki jaz ne!“

In ko je starec le molčal, dejaj je še:

„Če tudi proti vaši volji — oženil se bodem!“

In srdit je odšel.

Tú pod hruško pa je ostal stari Karlovčan — podoba žive obupnosti. Sedaj sta se hotela oženiti Tomaž in Urban, oba! Kako se vésti v tacih okolnostih? To mu ni bilo prav čisto nič jasno. Iz vsega pride še morda nesreča. Prepirali se bodo in sovražili. Da bode on potem največji revež pod svojo streho, to je gotovo. Čemú so človeku otroci? Da mu delajjo skrbí in težave. Grozne težave!

Zdajci mu nekdo položi róko na ráme. Bil je Ureh, najmlajši sin.

„Oče,“ je rekel skrivnostno, „če se uže nobeden bratov noče, bodem se pa jaz, bodi si stvar, kakor hoče!“

Starec je bil še ves v prejšnjem zamišljenji, tako, da ni vedel precej, kaj sin hoče. Toda Ureh je srčno nadaljeval:

„Imam uže tudi nekaj izbranega! Včeraj je šla tú mimo Jelovčanova Micika in tedaj sem si dejaj: to vzémi, ali nobene. In to bodem vzél, oče, a hitro!“

„Kaj, oženiti se hočeš?“

In starec je planil k višku, sklenil rôci in zaklical obupno:

„Ti ljubi moj Jezus, sam ti meni pomagaj! Take otroke imeti, moj Bog, take otroke imeti!“

In odhitel je v hišo, legel na peč, obrnil v steno obraz in se čutil nesrečnim. Skóro pa je prismijala se v hišo gospica Ana — provročevalka vse te strašne krize. In poleg njega je sédla in govorila in govorila, tako, da se je stari mož hitro zopet pomiril. Jezen je še bil, to je res. A kdo bi neki ne bil jezen na take sinove, tako malomarne otroke, kateri so se sedaj hoteli hipoma poženiti vsi! Toda malo ga bodo vícali ti sinovi, proklicano malo! Bog vé, če bi ti ljudje tudi kako žensko dobili, ki bi jih hotela vzeti! Bog vé! Gotovo ni. Gotovo pa je, da jo on sam še dobi, on sam, če tudi je v letih! In glejte, tudi ta mlada stvar, ta gospódska živalca je rajša tú notri pri njem, nego zvnaj pri tistih dolgočasnih pustežih! Taka je!

Ko pa so pozneje sinovi svokrog mize sedeli in ničesar govorili niso, se je oča oglasil s svoje peči:

„Urban, Tomaž in ti Ureh, toliko vam rečem in povem, če me bodete jezili — se oženim sam! Star sem ali trden — in prav mlado še lahko dobim! Taka je! —“

Nastala je tihota, splošna tihota! Toliko pa je čutil vsakdo, da se v Karlovcí godé — čudne reči.

V.

Drug dan popoldné, ko je ura na visóškem zvoniki ravno dve odbila, stopil je Miklavž Komolček iz vaše gostilne.

Tedaj so imeli na Visócem še svojega učitelja — a sedaj so jim ga uže davno vzeli in otroci morajo krevsati v šolo k fari, na Močavo. Takrat pa je bil visóški učitelj Miklavž Komolček, in tisti je stopil iz vaše gostilne tisto popoldné. Napil in najedel se je bil do sita.

Peter Smrt, oštir, stal je na pragi in dejal tožno: „Platí nisi, Miklavž, toda nič ne dé, bodeš uže pozneje!“

Ponižnost ni bila nikdar svojstvo Petru Smrti. A Komolček je bil tiste dní pravi Robespierre na Visócem, takó, da je bil tudi oštir ponižen proti njemu.

Miklavž se tudi prav čisto nič ni zmenil o tistih oštirjevih besedah. Nekaj je zagréal med zobmi, potem pa stopil na solnce pred hišo. A tedaj se mu je zavilo pred očmi vse, pot, hiša, visóška cerkev in oštir Peter Smrt, ki je na pragi stal, ter tožen premišljeval vplive neplatenega svojega vina.

„Pijan sem,“ rekel je Komolček, „— ali — za dobro stvar je človek lahko pijan!“

Potem se je obrnil proti onemu na pragi:

„Smrt,“ je kričal, „danes ti še nekaj doživiš, in gledal bodeš, na čudne načine gledal!“

In zopet se je obrnil proti vasi.

„Nam trpinom so napočili boljši časi,“ govoril je ponosno, „boljši časi!“

In izginil je med vaškimi hišami.

Ali pol ure še ni bilo minulo, ko je Peter Smrt proti svoji gostilni videl in čutil dohajati množico križečih kmetov in v sredi med njimi pijanega Komolčka.

„Zopet prihajajo, Mina,“ rekel je tožno svoji ženi zakonski, „in zopet bodo pili brez novcev. Vendar, toliko ti povem, delaj križe in kljuge, da pozabljeno ne bode, kar je popitega bilo! Predno bode teden dni, stopijo v moč zopet davkarije in cesarske oblasti in potem pokažem tiste križe in tiste kljuge!“

Prijazno je pozdravil hrumečo družbo, katera je takoj vkrog miz posedla.

„Vina, Smrt!“ kričala je vsa gnéča. In Smrt je ves medén in prijazen prinesel pijače. Pivci pa so vganjali šale ž njim.

„Ti si Smrt, ki je vsaj komu podobna!“

„Take smrti človek rad umrè!“

„Res, vesela táka smrt!“

„A vendar čudna smrt, ker to je živa smrt!“

„Živa, pa dobra smrt!“

Tako so se šalili in pili Smrtovo vino. Bil pa je tedaj zbran vkrog miz skóraj ves cvet visóških postopačev in pijančkov.

Tam v koti je sedel Kamenarjev Gašperček, tisti, ki je imel sredi vasi tik vodnjaka podrto kočó. O njem se je pravilo, da rad „kaj vkrade“, če mu ravno pod prste pride kaj tujega. A danes je tú sedel mastito in si podperal s komolcem glavo.

„Mnogo smo trpeli,“ kričal je neprimeroma, „mnogo smo trpeli!“

Tik njega pa je raztezal tolste svoje ude Mesarjev Boštijan ter si ulival vino v obširni svoj trebuh. Domovánje in posest je bil v prejšnjih letih zapil in zapravlil. A sedaj je osobénkoval. Ako pa je tú ali tam pripetila se nesreča, da je poginilo prase ali tele, gotovo je vselej proti večeru vkrog vogla prikimal naš Boštijan, ter prosil: „Dajte mi žival, da jo zagrebem!“ A govorili so po vasi, da si je s takšno nečedno „pičo“ redil trebušček in da tistih „živali ni zagrebal!“ Tudi so pravili, da je rad vabil k sebi pokončevalke miši — katerih potem več od njega priti videli niso! Ali tudi Boštijan je dejal tisti dan:

„Mnogo smo trpeli!“

„Ti si trpel? Kaj si ti trpel?“ pa se mu je odrezal takoj Janez Škaf, ki je bil, se vé, tudi v družbi. Bil je uže vina polu — in brusil je ostri svoj jezik.

„Jedel si in pil, dôkler si kaj imel! Sedaj pa nimaš ničesar — in si berač, a še berač nič prida!“

Ali Mesarjev Boštijan je bil človek mirne krvi, če si je bil, kakor danes, napolnil želodec in vgasil žejo.

„Tiho, Škaf,“ odgovoril je mirno, „tiho, če ne te preobrnem, da izgubiš duo in obroče! Trpel sem, toda sedaj je — amen!“

„Nikar se pripraviti! Pijana sta oba!“ se je uril med-nja Jakob iz-pod Tabra. Tisti, ki je nosil sredi svojega obraza debelo kepo mesá, razlezenega, razdrtega in z lasmi prepreženega: kar pa je on nos imenoval, in kar ga je pripravilo do primka „nosatega“ Jakopa. Zvunaj vasi pod Tabrom je imel suho rebro, katero je vsako spomlad preril in prekopal. Moralo pa je to zemljišče neizrečno rodovito biti, ker leto za letom je pridelaval žita in sená toliko, da ni vedel kam s pridelkom. Če se je kedaj govorilo, da zahaja v trdih nočeh kosit na tuje travnike ali snopje ruvat iz tujih kozolcev, bilo je to prej nego ne samo golo obrekovanje, katero pa je poštenega Jakopa vendar močno žalilo. Ali svet je uže tak, da obrékuje!

Ta je zatorej dejal:

„Pijana sta oba! A jaz sem trpel — ker — delam!“

„Ti delaš? ti kradeš!“ kričal je Janez razsrjen.

„Miruj, Škaf! miruj! bodeš videl, da te udarim!“ togotil se je Jakob, in velikanski nos se mu je kakor kres, zapaljen na gori, zasvetil od same jeze.

In tako so se pripravili in vsak je pretil drugemu z udarci — a udariti se je bal vsak.

Pri drugi mizi se je bil vnel razgovor o boljših časih, kateri nastopijo sedaj, ko je gospóda poklana in potolčena.

„Gospóde ne bode?“ vprašal je Smolárjev Štefe, „jaz pa vas vprašam, kdo bode potem davke pobiral, če ne gospóda?“

Štefe je bil trdih možjan. Ako se mu je stvar tudi razjasnila dvakrat in trikrat, mu je vendar še temno ostajalo vse!

„Davke? glej ga! davke!“ odgovoril je takoj suhorebri Kobalov Tinče, tisti, ki je bil nekdanj cerkovnik visóški in ki je, kakor se sploh vé, vtikal svoje dolge prste v cerkovno pušico, „to je ravno, da davkov več ne bode potem; kaj ne Komolec?“

In obrnil se je proti Komolčku, sedečemu pri péči.

„To je, da ne!“ zastokal je ta.

„Nu, vidiš, Štefe,“ dejal je Tinče vestno, „kako si zatolčen in zametan v glavi! Kaj ne, sedaj to sam vidiš?“

„Davkov ne bode, aha!“ vskliknil je oni dobrodušno.

Toda mož še vedno ni bil prepričan! Nekaj časa je mislil, potem dejal še jedno.

„Pravite, da gospóde ne bode! Kdo nam bode potem svete maše bral, če gospóda ne? Ker duhovni gospodje so vendar tudi gospóda, ali ne, Komolček?“

„Res je, kdo nam bode maše bral? res je, kdo nam jih bode bral?“ pritrnil je takoj Véharjev Nace. „In kdo nas bode poročal, pokopaval, kdo nam v cerkvi govoril?“

„Kdo?“ se je raztogótil Komolček, „kdo?“ Potem bode vsak sam duhovnik, osli nespametni!“

„Aha! potem bode vsak sam duhovnik!“ In Štefe se je delal, kakor bi mu bila sedaj stvar čisto jasna.

„Glejte,“ je dejal zadovoljno „povedati je treba človeku, potem je dobro vse! Poučiti je treba človeka!“

„Vendar čemu to govoričenje!“ oglasil se je Komolček, „čemu to govoričenje? Časi pridejo boljši — a mi smo mnogo trpeli!“

„Trpeli pa, trpeli!“ kričalo je vse, in takoj so bili pozabljeni prejšnji prepiri. Beseda o „prejšnjem trpljenju“ je Komolčku vselej pomagala iz vsake stiske!

Ali danes je mož malo govoril. Čakal je, da so prišle vse „zveste mu glave“. In končno so v istini prilezle vse. Prilezel je Skalarjev Martin, tisti, ki ga je vedno glava bolela in ki je slúl za svoje zvičajnosti voljo, s katero je lazil pod tuje stréšine, da je tam jemal jajca iz kurjih gnezdišč. Prilezel je Vratarjev Jurče, tisti, ki je uže v tridesetem leti nosil plešasto glavo. Užival je slavo, da je neizrečeno prebrisan tat sadja in družih vrtnih pridelkov. Poznal je v soseski vsako deblo in se vsako leto oglasil, da ga je prej, nego gospodar, v pozni noči otresel! Prilezel je tudi Vrtníkov Matiče. Na svojem hrbti je nosil veliko grbo in v zakon si je bil izbral žensko trideset let starejšo. Vzel jo je zaradi hišice, katero je imela v vasi, da je dobil svoje zatišje. Potem pa je delal dolgove na hišico in žensko je pretepal, tolažeč se z upi, da jo bode počasi pritepel do groba. Če končno povemo še, da je prišel tudi Gabrčev Tonče, povedali smo vse, kar je moči. Zvunaj vasi tik ceste je imel ta poštenjak kočó in je v tihih nočeh prežal na mimogredoče vozove in pijane voznike. In govorilo in tožilo se je, da se tam doli vkrog Tonetovega selišča tako rada izgubi z voza kaka vrčica, ali kakov zabojček! Morda pa je take reči prav naš Tonček pulil z vozov?

Ko so bili prišli vsi, vstane Komolček, vdari z roko ob mizo in pravi:

„Sedaj pa tiho, sedaj bodem nekoliko besed spregovoril!“

In nastala je tihota.

„Ta-le Škaf mi je danes povedal, da imajo v Karlovcí tistega drobnega grajskega dekleta!“

„Res je, jaz sem mu to povedal!“ oglasil se je takoj Janez Škaf.

„Tiho, Škaf,“ kričal je Komolček, „in pred nami je skrivajo!“

„Nu, in kaj potem?“ začudil se je Štefe Smolárjev.

„Kaj potem,“ povzel je učitelj, „kaj potem? Nam jo morajo izročiti! Tú pri nas naj služi, za dekle naj nam služi, da bode vsaj vedela, káko je to naše trpljenje!“

„Tako je!“

„Ta je prava!“

„Dekla bodi!“

„In dela naj!“

„In trpi naj, pa je — amen!“

„Saj smo tudi mi trpeli!“

Tako se je vpilo vse vprek. In čuditi se ni, da se je končno iz vasi valila druhal proti Karlovcu. Šli so grajsko „lovit“! Med njimi je bil vodnik učitelj Komolček. Mnogo je govoril — a na plečih je nosil nabito puško, ker se ni vedelo, kako se bode stvar končala.

VI.

Tisto popoldné pa je bilo v Karlovcí vse mirno. Nikdo ni pričakoval nevihte, katera je temu tihemu dolu iz Visócega pretela. Takoj po južini so odšli bratje Ureh, Tomaž in Urban po opravlilih v gozd. Komtesa pa se je končno spomnila tudi svojih starišev in Marjanica je morala tisti dan na Močavo, da bi poročila tamkaj, kam se je rešila domača hči.

Stari Karlovčan in Maruša sta dremala v hiši. Bilo je takšno vroče popoldné, ko pride zaspanost človeku v ude, da sam ne vé kedaj. Na visócem nebi je sijalo solnce in kakor čisto zlato so lili njega žarki na ubogo našo zemljo.

Vid pa je bil sam v málini. Mračno je bilo vkrog njega in po kotih skóraj popolnoma temno. Tú in tam se je skozi slabo streho vkradel solnčni žarek, ter prošnil s prijazno bliščóbo palčevine vkrog brunov. Málinška kámena pa so klepetala in vmes je šumela voda, padajoča na málinška kolesa. Vidu se je vsilil mrak tudi v dušo, in nikdar še ni tako živo čutil — da srečen ni. Imel je zavest, da dreví sam sebe v prepad, iz katerega se rešil več ne bode. Čemú je to moralo priti vse tako, čemú? In ravno njemu, ki je uže prej moral svoje misli tolikokrat s silo zatirati! Njega srce je bilo uže prej kakor pusti, pogórski kraji z brinjem nesreče in nezadovoljnosti prepreženo črez in črez. In sedaj še ta ženska? Bolest, silna bolest mu je zatopila dušo in hudó mu je delo to klopotanje v málini in vzdvignil je kolesa, da ga je hipoma obdala tihota.

Tedaj pa je prihitela do málina komtesa Ana. Ko je stopila iz solnčne bliščóbe v mrak, legla jej je tema vkrog pogleda, da je nehoté obstala na pragi. Obdajali so jo solnčni žarki, da je bila v sviti in da se je videla vsaka črtica na drobnem jej obrazí. Potem se je zasmijala, da je zazvenelo po pustem prostori. Vidu pa se je zdelo, da se je okolo njega hipoma vse oživeló, da je božje milosti žarek napolnil vse prostore vkrog njega, in da je solnce zasijalo pri vseh voglih v zaprašeni ta kraj. Tudi v njega srci je nastala svetloba in z resnega obraza so mu izginile trde črte.

„Pú, kako je tú temno!“ vskliknila je komtesa in stopila v málin. „In vi, Vid, imate zopet dolgočasne, puste svoje misli!“

Nekdaj ga je bila dobila, da je bral Shakespeareja. Od tedaj ga ni več tikala.

Ničesar jej ni odgovoril. To pa jo je takoj napolnilo s srdom. In postavila se je v jezi pred njega, obrnila pogled proti njemu in udarila z nožico ob tla.

„Vi mi ne odgovorite, Vid! Prav čisto ničesar mi ne rečete? In veseli tudi niste, da sem prišla! To vidim na vašem dolgočasnem obrazu! Prav jasno vidim to vse! Moj Bog! in jaz tekam za vami, da bi čula le jedno prijazno besedico iz vaših ust! A brez uspeha! In pri tem naj bi ostala mirna, kakor da bi oči ne imela! In čemú to vse? Kaj sem vam hotela in kaj vam hočem še sedaj? Oj, vedite, da je to vaše ravnanje hudobno, prav zelo hudobno!“

Zrl je Vid v njo, takisto zamišljeno, kakor bi gledal v daljne, daljne kraje tam za njo. Ali tudi sedaj jej ni ničesar odgovoril!

„Res, prav zelo hudobno je to ravnanje vaše!“ In togotila se je še bolj in krí jej je zalila obraz, da je bil mil kakor roža, ravno razcvetena. Potem pa je nadaljevala tiho, skóraj šepetajoče:

„In vidite, jaz bi bila ostala tú pri vas, ostala za vse življenje! In pozabiti sem hotela vse svoje dosedanje življenje, pozabiti tisto bogastvo in vse, prav vse! Pozabiti pa sem hotela vse samo zavoljo vas!“

In poslednje besede so jej prišle kakor rahla sapica iz ust, tako, da jih je jedva čulo njega uho. Kaj jej je hotel odgovoriti? Kaj jej smel odgovoriti? Prečudna sreča mu je napolnila dušo, kakor do tedaj še nikdar ne! Ali kaj jej je smel odgovoriti? Kako se je moral vésti temu krasnemu otroku nasproti? Takoj je vedel, da jej ne smé odgovoriti ničesar! In v istini jej ni odgovoril ničesar.

„Ali zavoljo vašega vedenja ne ostanem več tú! In jutri uže otidem in bodem pozabila ta Karlovec in vse te kraje! Tudi vas, tudi vas bodem čisto pozabila!“

In moči srca so jo prevzele in strast jej je preplula dušo, da se ni mogla obraniti notranjim vtisom. Kar naslonila se je ob steno, in solze so jej prihitele v oko in glasno je jokala. Ko pa se je pomiril prvi vihar, prijel je Vid rahlo nje rôko.

„Ana,“ dejal je s tesnim glasom, „po vrtéh rase cvetje. Ako pa se to cvetje presadi na gorska, skalnata tla, vsahne in več ne rase!“

In izpremil jo je proti izhodu.

„In greh je, če se tak cvet presadi na skalnata tla, kjer mora poginiti!“

In stopila sta na svitlo solnce.

„In tako je z nami. Kakor cvetje smo! Nekoliko nas je postavljenih v vrte, a velika večina na skalnata tla!“

In spustil je nje rôko.

„Ali kdor se presadi iz vrta na skalnata tla — živeti ne more!“

In hitro je stopil v. malin nazaj, ter spustil kolesa, da se je klepetanje zopet pričelo.

Kontesa Ana pa je tožna odšla proti hiši. Ondu je sedla v zeleno travo in se zamislila tija préd-se.

„Ni je hotel rad imeti!“ Ta zavest jej je z britkostjo napolnila srce. Bila je silno nesrečna, tako nesrečna, da je ubožica menila, da srečna — več ne bode! —

VII.

In tú v travi je sedela dolgo. Tudi stari Karlovčan je prilezal potem iz hiše in si položil trudne ude na rušino. Ker je dekle molčalo, molčal je tudi on in se zagledal tija v solnčno obisijane planine. Precej časa sta sedela tako. Kar oba probudi glasna govornica. In starec je pogledal po strmem poti iz Visócega. Po stezi nizdolu so tavale tiste podobe, katere smo ravno zapustili v Smrtovi gostilni. Prav živo so med seboj govorili. Ko pa so opazili dekleta na vrti, zavpil je Kamenarjev Gašperček:

„Ta-le bode! ta-le bode! Ima uže tisto drobno gospódsko teló!“

Dekle se je preplašilo in odhitelo v hišo. Starec pa se ni genil na svojem mestu. Maruši, prihitevši na prag, je dejal, naj vrata zapre in „malo“ zapahne.

In zgodilo se je tako. Potem pa je starec vzel mirno pipo v roke, vkresal ogenj ter zažgal kadenje. Oni pa so se vsuli na vrt in obstali pred njim. Obrnil je obraz proti njim — dejal ni ničesar. To pa jih je takoj razdražilo.

„Ti, Karlovčan,“ vpil je iz družbe Jakop izpod Tabra, „jaz ti le to povem, da jaz, kadar udarim, udarim dobro!“

„Tudi jaz pošteno pritisnem, kadar sem jezen — in danes sem!“ pristavil je Gabrčev Tonče.

„In jaz tudi nisem kaka zgaga! Kadar moram vsekati, vsekam čvrsto!“ dodal je Vrtníkov Matiče.

„A jaz tudi nisem zadnji — pa je amen!“ odrezal se je Mesarjev Boštijan.

„In to bodeš ti danes vse skusil,“ končal je Komolček, „ako pameten ne bodeš!“

Aleš pa je v tem vlekel gosti dim iz svoje pipe in na obrabi se mu najmanjša črtica ni spremenila.

„I kaj bi radi?“ vprašal je, „povedali mi do sedaj še niste!“

„Povedali mu pa še res nismo,“ pritrđil je Smolárjev, „a človeka treba poučiti! Vidiš, Aleš, reč je ta, da nam imaš dekleta dati!“

„Dekleta dati!“ začudil se je starec, „mojega dekleta ni doma danes!“

„Kdo te vpraša po tvojem dekleti! Grajsko mi hočemo!“ vpil je Komolček.

„Grajsko? Nu, te vam uže ne damo!“ In Karlovčan si je popravljal pipo, kakor da bi teh silnežev tū ne bilo. Nastalo je nekaj vrišča in vpitja. To pa je vzbudilo tudi Vida v málini. Počasi je prikorakal vkrog vogla in obstal pri hišnih vratih.

„Vid,“ dejal je oča, „poglej, grajskega dekleta bi radi!“

Temu pa so se napele hipoma vse žile v telesi in iz obraza mu je izginila vsa kri, da je obledel kot mrlič. A dejal je vendar silno mirno:

„Ne vem, če bode šlo!“

Takoj je zopet nastal krik in vrišč! In pustili so starca, ter se vsuli proti Vidu, da bi ga odrinili od vrat. Ali Vid se je srdito postavil na krepke noge in s silno močjo porinil Mesarjevega Boštijana, ki je prvi prišel do njega, od sebe, da se je zvrnil k tlam in je seboj podrl vso vrsto, zadaj stoječo. Ker so jim vinske moči bile stopile v noge, so padali kakor snopje. K tlam podrt je bil tudi učitelj Komolček. Srd se mu je izlil v možjane. S silno kletvijo je planil k višku, pograbil puško, nameril na Vida, napel petelina, in — strel je počil, predno se je množica zavedla, kaj je.

Ali ubogi Vid je bil zadet na smrt! V prsi mu je udaril strel. Visoko teló se mu je streslo, potem pa se je kakor posekano deblo zvrnil brez glasu na obraz in mrtev obležal. Izpod njega se je vsula kri, da je hipoma vsa rušina rudeča bila.

V kratkih hipih je bilo pokončano mlado življenje! Vtis te hudobije pa je bil velikansk. Takoj so vsem izginile vinske moči iz možjan in grozna zavest se jim je vsilila v dušo. Vse je potem plaho pobegnilo po poti proti vasi.

V hiši je vzdihovala stara Maruša, a komtesa je bila uže davno omedlela.

Starec pa je sedel na rušini, z rokama si je tolkel glavo in verjeti ni hotel, da je resnica, kar je bil ravno doživel. Napósled pa ste mu stopili očesi izpod čela in neprestano je zrl na mrtvega sina, na njega kri in na rōje muh, ki so se pasle vkrog njega.

„Moj Bog, ubili so ga! ubili so ga!“ je godrnjal in poskušal vstati — ali vstati ni mogel. V glavi so mu vreli možjani — toda noge so bile brez moči!

Končno so prišli sinovi domov.

„Vida so ubili!“ jim je zastokal s čudnim glasom nasproti — a potem objele ste tudi njega tema in nezavest.

Bil je to strašen večer v Karlovcu! Ni prej ni poznejše ni bilo toliko nesreče, toliko bede in groze v hiši!

Na Visócem v vasi pa je tudi gospodovala groza! Drug dan so se skrivali skesani obrazi in skôraj nikdo si ni upal iz hiše na solnce. Vas je bila kakor zapuščena, in težilna zavest umóra je ležala na nji.

Proti poldnevu so prinesli bratje umorjenega Vida iz Karlovca. Iz desák slabo zbito rakev so nosili na rámenih, ter tiščali pod pazduho kopalno orodje, da bi mu izkopali jamo na vaškem pokopališči. Počasi so stopali skozi vas, s temnimi obrazi. Tú in tam se je odprlo okno in se pokazal plašan obraz. Tú in tam je tudi prilezel otrok na prag, debelo gledajoč za čudnimi pogrebci.

Ti pa so na pokopališči, kakor najeti delovci, mirno kopali jamo in metali prst iz nje.

Nikdo jih ni motil. Govorili pa tudi niso. Ko so napósled ubozega Vida položili v hladno zemljo in ga zasuli s teško prstjo, vdrle so se jim debele solzé po rujavih obrazih. Pod cerkvenim stolpom pa so prijeli za vrvi in — tožno so zapeli zvonovi, da ni bil „brez zvonila pokopan.“

Tedaj pa je prilezla stara Rotija (tista večna vaška beračica), ter sedla na zid pri pokopališči. Stara je bila kot zemlja in skôraj popolnoma slepa in gluha.

„Hov, hov!“ je vzdihovala, „kaj so ga res ubili? Človeško življenje so ubili! To bode sodba sodnji dan! hov! hov!“

In starka je izvlekla velikansk molek in pričela prebirati njega jagode. In vzdihovala, molila in jokala je.

Vidovi bratje so tiho odšli. Ko pa so zvonaj vasi hoteli zaviti nizdolu proti Karlovcu, zapel je vojaški rog. Tam po cesti proti Visócem jezdila je tropa vojakov. Golo orožje se je svetilo v solnci in konjska kopita so delala gost prah. To je bil konec revoluciji na Visócem!

* * *

Potem pa je kazen pela! In Visočáni morali so plačevati kvaro graščaku, tako, da jim še danes leže v kosteh tisti časi. Morali pa so tudi v ječo, in doma je gospodarstvo pešalo in hiralo. Tudi Peter Smrt je moral v zápor, ker je njega gostilna bila ognjišče vsem neredom in ker je netil ogenj s tem, da je točil vino brezplačno. Komolček pa je dobil sodbo, da bode zaprt na vse življenje. Mnogo let pozneje so ga pomilostili. Star in ves potr se je vrnil na Visóko, kjer je potem prosjačil s pridevkom „strgani Komolček“. A Visočáni so bili sami berači od tedaj!

Starega Karlovčana pa so vprašali sodniki: koliko hoče odškodovanja imeti za sina?

„Nič,“ je dejal, „ker toliko kolikor je bil vreden, mi dati ne morete! Kar mi pa daste, to ni nič!“

V Karlovec se je počasi vrnil stari mir. Gospodar Aleš je skôro potem umrl. V zakon pa se je moral podati sin Tomaž, ki še sedaj gospodari. Ureh in Urban poznejše na ženitev „niti misliti nista hotela!“

* * *

A komtesa Ana?

Pred nekoliko leti sem obiskal sijajen ples v mestu C. — Plemenitaži so imeli svoj prostor, kjer so plesali. Med njimi je bila ženska prečudne krasote. Vokrog nje se je guétlo vse in se jej sladkalo. Ona pa je jednaka boginji vzprijemala vse te časti — a na obrazi jej je bil videti žar sreče. Bila je komtesa Ana, tedaj omožena grofica T. — Svet pravi, da je srečna. Vsaj videti je tako! — Življenje vihrá nad nami s silno oblastjo, trgajoče nam iz srca spomine, da izginjajo brez sledú. In kdo bi trdil, da je to nesreča nam smrtnikom? —

Bibliografija Slovenska.

Slovensko knjigarstvo od 1. januarja 1880. leta do
1. januarja 1881. leta.

Sestavil Ivan Tomšič.

Štev. 1-147 glej v „Letopisu“ za 1869. leto 268-281. strani; štev. 148-243 v „Letopisu“ za 1870. leto od 364-371. strani; štev. 244-351 v „Letopisu“ za 1871. leto od 346-354 strani; štev. 352-589 v „Letopisu“ za 1872. in 1873. leto od 280-301. strani; štev. 590-817 v „Letopisu“ za 1876. leto od 193-215 strani; štev. 818-925 v „Letopisu“ za 1877. leto od 324-335. strani; štev. 926-1124 v „Letopisu“ za 1878. leto od 192-213. strani; štev. 1125-1230 v „Letopisu“ za 1879. leto od 220-231. strani.

I. Časopisi.

1231. *Brencelj* v lažnjivi obleki. V Ljubljani. Vrednik in založnik: Jakob Alešovec. Letnik X. 1880. 4°.
1232. *Cerkveni glasbenik*. Organ Cecilijinega društva v Ljubljani. Letnik III. 1880. Z muzikalnimi prilogami. Odgovorni vrednik listu Janez Gnjezda. Odgovorni vrednik muzikalnih prilog Anton Foerster. Zaloga Cecilijino društvo. Tiska R. Milic. 8°.
- (Izhaja po jedenkrat na mesec. Vsacemu listu je priložena muzikalna priloga obsegajoča po 4 str. 8°.)
1233. *Cvetje z vertov sv. Frančiška*. Mesečni list za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. S posebnim blagoslovom Nj. svetosti papeža Leona XIII., Nj. ekscelencije kneza nadškofa goriškega in prečast. generalnega ministra celega frančiškanskega reda izdaja in vreduje P. Evstahij Ozimek, mašnik frančiškanskega reda na Kostanjevici. V Gorici. Tiska Mailing. 1880. Letnik I. 8°.
- (Izhaja vsak mesec po jedenkrat v zvezkih po dve poli.)
1234. *Edinost*. Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. Lastnik društvo „Edinost“. Izdatelj in odgovorni

vrednik: Ivan Dolinar. Pozneje Ivan Tosti in Anton Šlunder. Tisk avstrijskega Lloydja v Trstu. Tečaj V. 1880.
(Izhaja vsako sredo.)

1235. *Novice*, gospodarske, obrtniške in narodne. V Ljubljani. Tisk in založba: Jožef Blaznikovih naslednikov. Odgovorni vrednik Alojzi Majer. 4°. Tečaj XXXVIII. 1880.

(Izhajajo vsako sredo.)

1236. *Popotnik*. List za šolo in dom. I. leto. Založnik M. Žolgar, urednik J. Lopan, tiskar Jan. Rakuš v Celji. 1880. 8°.

(Izhaja 10. in 25. dan vsacega meseca.)

1237. *Slovenec*. Političen list za slovenski narod. Letnik VIII. 1880. Fol. V Ljubljani. Izdajatelj in odgovorni vrednik Filip Haderlap. Tiskali Jož. Blaznikovi nasledniki.

(Izhaja po trikrat na teden, v torek, četrtek in soboto.)

1238. *Slovenska čebela*. Družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Izdajatelj „čebelarско društvo“. Odgovorni vrednik J. Jerič. V Ljubljani. Tečaj VIII. 1880. 8°. Tiskala Klein in Kovač (Eger).

(Izhaja vsak mesec.)

1239. *Slovenski gospodar*. List ljudstvu v poduk. Izdalo in založilo katol. tiskovno društvo v Mariboru. Odgovorni vrednik dr. Lavoslav Gregorčec. — V Mariboru. XIV. tečaj 1880. Tisk Drag. Lorenca v Mariboru.

(Izhaja vsak četrtek v tednu.)

Slovenski Gospodar ima dve prilogi in sicer: 1) Gospodarstvena priloga. Priložena od štaj. kmetijske družbe. 2) Cerkevna priloga. Priložena od katol. tiskovnega društva.

1240. *Slovenski Narod*. V Ljubljani. Fol. XIII. leto, 1880. Izdatelj in urednik Josip Jurčič. Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“.

(Izhaja vsak dan, izvzemši ponedeljke in dneve po praznikih.)

1241. *Slovenski prijatelj*. Vredil in založil Andrej Einspieler, knezoškofjski duhovni svetovalec, katehet in učitelj na ces. kralj. viši realki v Celovcu, — Leto 1880. XXIX. tečaj.

(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)

1242. *Soča*. Izdajatelj in odgovorni urednik: Jožef Zei. Tiska: „Hilarijanska tiskarna“ v Gorici, Tečaj X. Fol. 1880.

(Izhaja vsak petek.)

1243. *Stenograf Jugoslovanski*. Vreduje in izdava prof. Ant. Bezenšek v Sofiji.

(Izhaja vsak drug mesec in donaha kratko slovnico bolgarskega jezika s podukom v slovenskim jeziku.)

1244. *Šola*. Glasilo Goriških učiteljev. V. Cernic, založnik. — Hilarijanska tiskarna v Gorici. Leto I. 1880. 8°.
(Izhaja v zvezkih vsako četrletje.)
1245. *Učiteljski Tovariš*. List za šolo in dom. Dvajseti tečaj, 1880. Odgovorni vrednik Matej Močnik, učitelj v L. mestni deški šoli v Ljubljani. — Natisnil in založil Rudolf Milic 8°.
(Izhaja 1. in 15. dne vsacega meseca.)
1246. *Vrtec*. Časopis s podobami za slovensko mladino. Uredil in založil Ivan Tomšič, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Deseti tečaj, 1880. 8°. 192 str. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger).
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
1247. *Zgodnja Danica*. Katolišk cerkven list. Odgovorni vrednik: Luka Jeran. V Ljubljani, 1880. XXXIII. tečaj. Natisnili in založili J. Blaznikovi dediči. 4°. 416 str.
(Izhaja vsak petek.)
1248. *Zvon*. Leposloven list. Leto VI. 1880. Izdaja in ureduje Jos. Stritar. Tiska A. Keiss na Dunaji. 8°. 384 str.
1249. *Laibacher Diöcesanblatt*. 1880. 4°. Izdajatelj in urednik: Martin Pogačar. Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.
(List ima nemške, latinske in slovenske sestavke.)

II. Društvena dela.

Čitalnica narodna v Ljubljani.

1250. *Letopis narodne čitalnice* v Ljubljani začetkom leta 1880. Založila čitalnica. Tisk J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani 8°. 31 str.

Dramatično društvo v Ljubljani.

1251. *Slovenska Talija*. Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje dramatično društvo v Ljubljani.
45. Vezek. „Nemški ne znajo“. Burka v enem dejanji. Spisal Jakob Alešovec. 46 str. — Ženski jok. Igra v enem dejanji. Po francoski „Les femmes qui pleurent“, par Siraudin & Thiboust poslovenil Val. Mandelc. 46 str. — Moja zvezda. Igra v enem dejanji. V francoščini sp. M. E. Scribe. Poslovenil Val. Mandelc. 67 str. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1879. 16mo. 46. Vezek. Kje je meja? Izvirna gluma v enem dejanji. Spisal Josip Ogrinec. 28 str. — Gospod Zamuda ali Kako hitro

mine čas! Igra v enem dejanji. V francoščini sp. L. B. Picard. Poslovenil Val. Mandelc. 52 str. — Krojač Fips ali Nevarni sosed. Burka v enem dejanji. Poslovenil D. Hostnik. 36 str. V Ljubljani. Natisnila „Národna tiskarna“. 1879. 16mo.

47. Vezek. Marijana. Slika iz ljudskega življenja v 5 dejanjih. Francoski spisala Dennery in Mallian. Poslovenil Davorin Hostnik. 114 str. — Tajnikovo poročilo o društvenem letu 1878/79., čitano v občnem zboru „Dramatiškega društva“ dné 26. oktobra 1879. 19 str. V Ljubljani. Natisnila „Národna tiskarna“. 1879. 16mo.

Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani.

1252. *Letno poročilo* društva v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani za štirinajsto društveno leto 1879. 8°. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger). Založilo društveno vodstvo. 16 str.

Matica Slovenska.

1253. *Letopis Matice Slovenske* za leto 1880. Vredil dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1880. 8°. 394 str.

Obseg: Umétnost in umétna obrtnost Slovencev. Kulturno-zgodovinska studija; spisal P. pl. Radics. — Kako važnost ima „Jordanis“ za slovensko zgodovinopisje? Spisal S. Rutar. — Jurij Križanič. Životopisna in literaturna črtica. Po Kostomarovi spisal J. Steklasa. — Življenje na morji in potovanje okolo svetá. Popisano v prijateljskih pismih. Poslovenil in uredil J. L. — Iz pótné torbe. Priobčil Fran Erjavec. — Dr. Anton Murko. Životopis; sestavil dr. Jož. Pajek. O pristnosti Kraljedvorskega rokopisa. Po raznih spisih sestavil E. Volčič. — Običaji slovaški. Spisuje Fr. Hubad. — Življenje in delovanje sv. Cirila in Metoda po okrožnici papeža Leona XIII. 30. dné septembra l. 1880. — V Karlovcí. Noveleta; spisal Emil Leon. — Bibliografija slovenska. Sestavil Iv. Tomšič. — Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“ 1880. l. Sestavil Andrej Praprotnik. — Imenik Matičinih udov.

1254. *Vpliv vpijanljivih pijač* na posamni človeški organizem in na človeško društvo v občé. Spisal dr. M. Samec. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1880. 8°. 42 str.
1255. *Kopitarjeva Spomenica*. Vredil Josip Marn. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1880. 8°. 188 str.

Marijna bratovščina v Ljubljani.

1256. *Letno sporočilo* društva Marijue bratovščine v Ljubljani, na koncu leta 1879. V Ljubljani. Založilo društvo Marijue bratovščine. Tisk Milicev. 8°. 15 str.

Katoliška družba za Kranjsko.

1257. *Glasi katoliške družbe*. Na svitlo daje katoliška družba za Kranjsko. XIII. in XIV. zvezek. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1880. 8°. 72 str.

Iz obsega: Predgovor. — A. Krščanstvo vstreza popolnoma vsem zahtevam naše nature. — B. Krščanstvo popolnoma vstreza človeški družbi. — O delovanji redovnic „Pomočnic vernim dušam v vical“ v Kini l. 1879. — Poročilo o delovanji katoliške družbe.

1258. *Glasi katoliške družbe*. Na svitlo daje katoliška družba za Kranjsko. XV. zvezek. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1880. 8°. 79 str.

Obseg: Velik zdravnik je prišel z nebes, ker velik bolnik je ležal na zemlji. — Pomen mučeništva. — Nekoliko o sv. rešnjem telesu. — V prognanstvu (iz življenja sv. Krizostoma).

Družba sv. Mohora v Celovcu.

(25.430 udov.)

1259. *Koledar družbe sv. Mohora za navadno leto 1881*. Na svitlo dala družba sv. Mohora v Celovcu. 1880. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 160 + 62 str.

Iz obsega: Strupena Neža. Domača povest; spisal A. F. Doberčan. — Dva imenitna člana ali paragrafa iz občnega državljskega zakonika: Spisal dr. T-r. — Razgovor o cerkvi. Poslušal in zapisal ga Jožef Križman. — Elija Howe. Resnična povest; po ruskem predelal Pivčanin. — Obrli ali Avari. Spisal J. Jurčič. — Srečonosni kožuh. Resnična prigodba. — Zakaj prodajajo manjša kmetijstva? Beseda našim kmetom. Govoril Fr. Padalik. — Kratkočasnice. Spisal Pivčanin. — Zastavice. — Šopek pesmic. Založil Živkov.

1260. *Slovenski Goffine* ali razlaganje cerkvenega leta. Predelal Lambert Ferčnik, dekan v Žabnicah. Z dovoljenjem vis. č. kerškega knezoškofijstva. 1880. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. III. snopič. 9°. 417—608 str.
1261. *Občna zgodovina za slovensko ljudstvo*. Spisal Josip Staré, kr. profesor više realke v Zagrebu. VII. snopič. 1880. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 321 do 480 str.
1262. *Naše škodljive živali* v podobi in besedi. Opisal Fr. Erjavec, profesor v Gorici. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. I. snopič. 1880. 8°. 112 str.
1263. *Slovenske večernice* za poduk in kratek čas. Petintrideseti zvezek. Z dovoljenjem visokočast. krškega knezoškofijstva. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 1880. 8°. 112 str.

Obseg: Dr. Janez Bleiweis, (S podobo.) Spisal Fr. Levac. — Ponarejeni bankovei. Povest iz domačega življenja; spisal Josip Jurčič. — Pot v nebesa. (Pesen.) Zložil Radoslav. — Kako se nareja slana? Spisal Franjo Krakovec. — Kratek pregled avstrijske zgodovine. Spisal Julij pl. Kleinmayer. — Glas iz domače vasi. Spisal Sak. — Požar v prajiriji. Spisal Lav. Gorénjec. — Resnica ima svojo moč. Spisal Leop. Gorénjec. — Beseda o zemljišnih knjigah. Spisal dr. Ivan Tavčar. — Narodno blago: 1. Kmetški stan (narodna pesem). 2. Piščalka (poljska pravljica). 3. Zlatovlasica (česka pripovedka). — Torbica podukov mladim gospodarjem, ki priéno kmetovati.

1264. *Filotea* ali navod k pobožnemu življenju. Francoski spisal Sveti Frančišek Salezij. Poslovenil Franc Rup, duhoven Kerške škofije. Z dovoljenjem vis. č. Kerškega knezoškofijstva. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 1880, 8°. 252 str.

C. k. kmetijska družba v Ljubljani.

1265. *Poročilo* o delovanji centralnega odbora od poslednjega rednega občnega zbora dne 29. januarja 1879 do dne 1. novembra 1880. 8°. 55 str. (V slovenskem in nemškem jeziku).
1266. *Navod*, kako naj se napravljajo vodnjaki in kapnice, in pouk, kakó naj se nabira, hrani in čisti pitna voda. Po rokopisu Petra Kozlerja uredil Franjo Witschel. V Ljubljani 1879. — Tisk Blaznikovih naslednikov. 8° 27 str. (V slovenskem in nemškem jeziku.)
1267. *Glavna vodila umnega gospodarstva* na majhnem posestvu in z malim imetjem. Z darilom viteza Schneid-Treuenfeldskega odlikovana razprava. Spisal Ivan Lapajne, ravnatelj meščanski šoli v Krškem. Na svitlo dala c. k. kranjska kmetijska družba. V Ljubljani, 1880. Tiskali J. Blaznikovi nasledniki. 8°. 66 str.

III. Državni zakonik.

1268. *Deželni zakonik* za vojvodstvo Kranjsko. 4°. V Ljubljani. Leto 1880. Natisnila Klein in Kovač (Eger).
1269. *Državni zakonik* za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopanc. Na Dunaju. Iz ces. kr. dvorne in državne tiskarnice. 4°. Leto 1880.

IV. Pravoznanska in državoznanska dela.

1270. *Obravnave deželnega zbora Kranjskega* v Ljubljani od 12. septembra do 16. oktobra 1878. l. (Po stenografičnih zapisnikih). 19. zvezek. V Ljubljani, 1878. Založil deželni odbor. Tisk Rud. Milicev. 4°. p. XXXVIII, XXXII, 343 in 410 str.

1271. *Obravnave deželnega zbora Kranjskega* v Ljubljani od 8. junija do 13. julija 1880. I. (Po stenografičnih zapisnikih). 20. zvezek. V Ljubljani 1880. Založil deželni odbor. Tisk R. Milicev. 4°. VIII, XXXII, XXXIV. 324 in 819. str.

V. Jezikoslovje.

1272. *Jezičnik*. A. Juri Kobe. — B. Juri Varl. — C. Anton Žakelj. — D. Anton Oliban. — E. Andrej Likar. — F. France Jeriša. — G. dr. Leo Vončina. Spisal J. Marn. XVII. leto. V Ljubljani 1879. Natisnil in založil Rud. Milic. 8°. 83 str.
1273. *Jezičnik*. A. Jernej Kopitar. — B. Matija Čop. — C. dr. France Prešern. Spisal J. Marn. XVIII. leto. V Ljubljani 1880. Natisnil in založil Rud. Milic. 8°.

VI. Lepoznanstvo.

1274. *Slovenska knjižnica*. Zbirka romanov, novel in povestij, izvirnih slovenskih, in iz drugih literatur na slovenski jezik preloženih. Izdaje J. Jurčič. Osmi zvezek: Zimski večeri. Zbirka novelic. Spisal dr. Ivan Tavčar. V Ljubljani, Natisnila „Narodna tiskarna“. — Založil J. Jurčič. 1880. 16mo. 152 str.
1275. *Petelinov Janez*. Povestica iz ne še preteklih časov. Spisal Jakob Aléšovec. (Ponatis iz Slovenca.) V Ljubljani. Založil J. Aléšovec. — Tisk J. Blaznikov. 1880. 12°. 160 str.
1276. *Tisoč in ena noč*. Pravljice iz jutrovih dežel. Za slovensko ljudstvo priredil L. Haderlap. (8 zvezkov.) Novomesto 1880. Tiskal in založil J. Krajec. 8°.
1277. *Kuhnovci v Bosni*. Nova pesem s podobami. Spisal Lipe Haderlap. Natisnil in založil J. Krajec. Novomesto. 8°. 8 str.
1178. *Pesni*. Zložil Miroslav Malovrh. Novomesto. Tiskal in založil J. Krajec. 1880. 12°. 68 str.
1279. *Spominček na zlato mešo* visokovred. gosp. dr. Jožefa Muršeca Živkovega, prvo v sv. Bolfanski cerkvi, 5. septembra MDCCCLXXX. V Gradcu. Sam založil. 1880. 12°. 48 str. Tiskarna Styria v Gradcu.

Iz obsega: Oče naš. — Češena si Marija. — Oče naš (druga oblika). — Vera. — Verine trojčike. — Slutja. — Blažice. — Strastnice. — Blagor blažic. — Kazen strastnic. — Zdržnost. — Razvadam prekornica bistrejših. — V prebud in v podbud. — Mera modrih. — Tabakova popotnica krepkejših. — Posnemovalec. — Nepotrebno. — Sveta jeza. — Grešna jeza. — Zbrihtanec. — Prijateljstvo. — Telu. — Zagonetke. — Uganjka.

1280. *Knjižnica slovenske mladine*. Izdaje Ivan Tomšič. — Knjiga II. Peter rokodelčič. Poučna povest odrasle slovenske

- mladini. Prosto na slovenski jezik prelóžil Ivan Tomšić, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. (S podobo.) V Ljubljani. Založil in izdal pisatelj. Natisnila Klein in Kovač. 1880. 8°. 96 str.
1281. *Izgledi bogoljubnih otrok* iz vsih časov krščanstva. II. del. Spisal in založil Anton Kržič, katehet. (Ponatis iz „Zgodnje Danice“.) V Ljubljani. Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 1880. 8°. 145 str.
1282. *Spisi Krištof Šmida*. Poslovenjeni mladini v zabavo in poduk. I. zvezek: Ljudevit Hrastar. — Golobček. (S podobami). V Novomestu 1880. Tiskal in založil J. Krajec. 8°. 79 str.
1283. *Spisi Krištof Šmida*. S podobami. II. zvezek. Jozafat, kraljevič v Indiji. Povest iz prvih časov kerščanstva. Poslovenil P. Florentin Hrovat. V Novomestu, 1880. Tiskal in založil J. Krajec. 8°. 131 str.
1284. *Genovefa*. Povest iz starih časov za vse dobre ljudi, zlasti pa za matere in otroke. Iz pisem Krištofa Šmida, poslovenil F. M. Tretji natis. V Ljubljani. Natisnili in založili. J. Blaznikovi nasledniki. 1879. 12°. 122 str.
1285. *Nedolžnost preganjana in povelčana*. Poleg nemške povesti „Blumenkörbchen“ Krištofa Šmida. (Drugi popravljeni natis.) V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 1880. 12°. 127 str.
1286. *Evstahij*. Povest iz pisem Krištofa Šmida. Poslovenil Jožef Burger, duhovnik v ljubljanski škofiji. Drugi natis. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 1879. 12mo. 152 strani.
1287. *Dobra hči Evstahija*. Izgled vsem pobožnim deklicam. Iz nemškega prevel J. Š., bogoslovec ljubljanskega semenišča. Drugi popravljeni natis. V Ljubljani 1880. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 12mo.
1288. *Avgusta meseca 18. dan*. Na slavo rojstvenemu dnévu Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. Sestavil Ivan Tomšić, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Na Dunaji. Natisnil in založil Karl Rauch. 12mo. 20 str.
1289. *Cesar Franc Jožef I.* Sestavil Ivan Tomšić, učitelj na c. k. vadnici v Ljubljani. Na Dunaji. Natisnil in založil Karl Rauch. 12mo. 20 str.
1290. *Dežela lenuhov*. Pravljica z barvanimi podobami. Izdal in založil Ig. pl. Kleinmayr et Fed. Bamberg. 12mo.
1291. *Robinzon*. Z barvanimi podobami. Izdal in založil Ig. pl. Kleinmayr et Fed. Bamberg. 12mo.
1292. *Prtilikovec*. Pravljica z barvanimi podobami. Izdal in založil Ig. pl. Kleinmayr et Fed. Bamberg. 12mo.
1293. *Snegulčica*. Pravljica z barvanimi podobami. Izdal in založil Ig. pl. Kleinmayr et Fed. Bamberg. 12mo.

VI. Šolske knjige.

1294. *Tretje berilo* za ljudske šole. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih knjig. 1880. 8°. 268 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
(Najnovejša knjiga za slovenske ljudske šole.)
1295. *Začetnica in prvo berilo* za ljudske šole. Spisal Ivan Miklosich. Drugo izdanje. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih knjig. 1880. 8°. 116 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
1296. *Tretja nemška slovnica* za slovenske ljudske šole. Na Dunaji. 1880. V c. k. založbi šolskih bukev. 8°. 208 str. Tiskal Karel Gorišek na Dunaji.
1297. *Druga nemška slovnica* za slovenske ljudske šole. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih bukev. 1880. 8°. 271. str. Tiskal Karel Gorišek na Dunaji.
1298. *Perva računica* za slovenske ljudske šole. Spisal Dr. vitez Fr. Močnik. Števila od 1 do 20. Drugi, predelani natis. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih knjig. 1880. 8°. 40 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
1297. *Druga računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje s številkami do 100. Početno računanje z drobci. Kako se izračuni cena kake stvari. Sedmi natis. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih knjig. 1880. 8°. 67 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
1300. *Tretja računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje s številkami do 1000 in do tisočin. Sklepovni računi. Peti natis. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih knjig. 1880. 8°. 59 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
1301. *Četrta računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje s celimi števili in desetinskimi drobci; z mnogoiménimi števili in navadnimi drobci. Peti, popravljeni natis. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih knjig. 1880. 8°. 84 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
1302. *Mali katekizem*. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih bukev. 1880. 8°. 44 str. Tiskal Karel Gorišek na Dunaji.
1303. *Zgodbe svetega pisma* stare in nove zazeze. Za katoliške ljudske šole. S 112 podobšinami in 1 zemljevidom. Po nemško spisal Dr. J. Schuster, poslovenil Ant. Léšar, duhoven ljubljanske škofije. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih bukev. 1880. 8°. 232 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
1304. *Kršanski nauk* v prašanjih in odgovorih. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih bukev. 1880. 8°. 205 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.

1305. *Abecednik* za slovenske ljudske šole. Séstavila A. Razinger in A. Žumer, ljudska učitelja. V Ljubljani. 1880. Natisnil in založil Ig. v. Kleinmayr et Fed. Bamberg. 8°. 80 str.
1306. *Slovensko-nemški abecednik*. Sestavila A. Žumer in A. Razinger, ljudska učitelja. V Ljubljani, 1880. Natisnil in založil Ig. v. Kleinmayr et Fed. Bamberg. 8°. 108 str.

VII. Šolska poročila.

1307. *O Sokratovi metodi* s posebnim ozirom na Platonovega Menona in o pojmu. Spisal Fr. Brežnik.
Program des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswerth für das Schuljahr 1879—80. 8°. pag. 1—13.
1308. *Letno sporočilo* javne štirirazredne ljudske šole v Kranji. 1880. Založila štirirazredna ljudska šola v Kranji. V Ljubljani. Natisnil Milic. 8°. 12 str.
1309. *Razredba učencev* čveterorazredne deške ljudske šole v Loki. 1880. Založil krajni šolski svèt v Loki. V Ljubljani. Natisnil R. Milic. 8°. 7 str.
1310. *Razredba učenk* v dekliški ljudski šoli pri č. č. g. g. Uršulinaricah v Škofji Loki. 1880. Založil nunski samostan v Škofji Loki. Tisk Milicev v Ljubljani. 8°. 12 str.
1312. *Šolsko poročilo* narodne šole v Sežani v šolskem letu 1879—80. Natisnila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. — Založilo šolsko vodstvo. 8°. 11 str.
1312. *Letno sporočilo* čveterorazredne deške ljudske šole v Novomestu. 1879—80. V lastnej zalogi. Natisnil J. Krajec v Novomestu. 8°. 8 str.

VIII. Molitevne in poučne knjige.

1313. *Jezus v sercu*. V podobah, kako se Jezus serca polasti, ga čisti in sabo zedinja; z mašnjimi in drugimi navadnimi molitvami. Založil Jožef Buh, indijanski misijonar v Minesoti Severne Amerike. Z dovoljenjem visokočast. ljubljanskega škofijstva. Četerti natis. V Ljubljani, 1880. Založnik Henrik Ničman. 12mo, 200 str. Natisnil R. Milic.
1314. *Jezus, dobri pastir*, to je, lepe molitvice pri sv. maši in drugih posebnih priložnostih s svetim križevim potom in pesmi. Deveti natis. V Ljubljani. 1880. Založil H. Ničman. Tiskala Klein in Kovač. 16mo. 188 str.
1315. *Častna straža* Jezusovega presvetega Serca. Bukvice v prid družnikom te bratovščine, ki je cerkveno ustanovljena v cerkvi pri Gospéh „dobrega Pastirja“ na Dunaju, in kot podružnica v stolni cerkvi v Ljubljani. Poslovenil Jakob Doleneč, stolni kaplan. V Ljubljani. Založil H. Ničman. Tisk Milicev. 12°. 62 str.

1316. *Duša popolna*, ali molitve, prigovori in zgledi za dušo hrepenečo po popolnosti, ali Dušna pomoč za pravične kristjane. „Dušne pomoči“ četrte bukve. Na svitlo dal Janez Zupančič, župnik. Z dovoljenjem visokočastitljivega ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani, 1880. Založil Janez Zupančič. — Natisnila Klein in Kovač. 12°, 538 str.
1317. *Kruh nebeški*, ali bukvice za moljenje in čiščenje Zakramenta presvetega rešnjega Telesa, s trojnimi mašnimi in vsemi drugimi navadnimi molitvami. Na svitlo dal Janez Zupančič, župnik. Z dovoljenjem visokočastitega ljubljanskega knezoškofijstva. V Kamniku. Založil France Keber, bukvovez. 1881. Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani. 16°.
1318. *Gospod usliši mojo molitev!* Molitevne bukve za pobožne Slovence. Izpisek iz potrjenih bukev „Sveta ura“, ki jih je spisal Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. Drugi natis v Ljubljani, 1880. Založil Matija Gerber. Natisnil Rud. Milic. 8°. 412 strani.
1319. *Mali duhovni zaklad* ali molitve pri sveti maši in o drugih priložnostih. S pristavkom potrebnih molitvic za spoved in sveto obhajilo poleg latinskega. Drugi natis. V Ljubljani, 1880. Založil Janez Giuntini. Tiskarnica Stirija v Gradcu. 12°. 355 str.
1320. *Šopek lepih mašnih in drugih molitvic za pridne šolarčke*. Četerti natis. V Ljubljani 1880. Založil Jan. Giuntini. Natis Jos. Feichtinger-jevih naslednikov v Lincu. 16mo. 70 str.
1321. *Gorečnica* naše Gospé presvetega Serca. Izdelana za Slovence poleg francoskega „La Zélatrice“. S privoljenjem visokočastitega škofijstva ljubljanskega. V Ljubljani. Založila bratovšina. — Natisnila Klein in Kovač. 1880. 12°. 55 str.
1322. *Lilija v Božjem vertu* ali deviški stan, njegova lepota in pomočki ga ohraniti. Po spisih sv. M. Alfonza Ligvorskega s pristavkom navadnih molitev. Na svitlo dala L. Jeran in A. Zamejic. Z dovoljenjem visokočastitega ljubljanskega škofijstva. Četertega pomnoženega natisa. V Ljubljani, 1880. Založil Matija Gerber. Tiskal R. Milic. 16°. 220 str.
1323. *Družbeniška knjiga* v poduk in spodbujevanje udov molitvene družbe vednega češčenja svetega Jožefa varuha sv. katoliške cerkve. Nemški spisal dr. Jožef Deckert, župnik v Weinhau-su pri Dunaju. Na Dunaji, 1880. Založba dr. Jožefa Deckerta. Tiskal A. Keiss. 8°. 38 str.
1324. *Djanje svetega Detinstva*. V poduk malim in odraslim. Z dovoljenjem visokočastitega škofijstva ljubljanskega. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1880. (Ponatis iz „Zgod. Danice.“) 16mo. 56 str.

IX. Različna dela.

1325. *Nauk slovénkim županom*, kakó jim je délati, kadar opravljajo domačega in izročénega področja dolžnosti. Spisal Anton Globočnik, c. kr. okrajni glavár, Fr. Jož. redú vitez. Na slovénski jezik prelóžil Fr. Levstik. V Ljubljani. Natisnila ter zalóžila Klein in Kovač (Eger). 1880. 8° 207 str.
1326. *Spis*, ki ga je poseben návod zdélal o prihodnjem izboljševanju Ljubljanskega močvirja. V Ljubljani 1880. Založil glavni močvirski odbor. — Natisnili J. Blaznikovi naslédniki. 4°. 14 str. in prórti.
1327. *Nekaj o načrtu za prirodoslovje na srednjej stopnji* (3., 4., 5. šolsko leto) ljudske šole. Spisal Luka Lavtar, c. k. profesor v Mariboru. (Ponatis iz „Učiteljskega tovariša“ l. 1880.) V Ljubljani. Natisnil in zalóžil R. Milic. 1880. 8°. 53 str.
1328. *Dvajset pedagogičnih pogovorov* v poljubni razverstitvi. Spisal Josip Ciperle, učitelj na Dunaji. (Ponatis iz „Učiteljskega tovariša“ l. 1879.) III. del. V Ljubljani. Tiskal in zalóžil R. Milic. 1880. 8°. 65 str.
1329. *Nauk o gospodinjstvu*. Bodočim gospodinjam, ženskim učiteljiščem, učiteljem in učiteljicam na višjih dekliskih razredih ljudskih in meščanskih šol. Poleg nemškega izvirnika Ivana viteza Hermann-a, prosto poslovenila J. N. in J. L. Založil Ivan Lapajne v Krškem. V Terstu. Nova tiskarna Franceta Huala. 1880. 8°. 54 str.
1330. *Slovani v iztočni Puistriški dolini na Tirolskem*, nemški spisal dr. J. C. Mitterutzner. Poslovenil Miroslav Málovrh. V Novomestu. 1880. Tiskal in zalóžil J. Krajec. 8°. 34 str.
1331. *Službovník* nemško-slovenski za cesarsko in kraljevsko vojsko po vprašanjih in odgovorih. Tretji del. Peštvo in lovska četa. Spisal And. Comel, pl. Sočebčan. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 12°. 35 in 15 str.
1332. *Zakon in žena*. Spisal Alojzij Pader. Novomesto. 1880. Tiskal in zalóžil J. Krajec. 8°. 85 str.
1333. *Od Francozov se učimo umno gospodariti*. Narodno-gospodarstvena študija. Spisal J. L. Starogorski. (Posebni iztis iz „Slov. Naroda.“) V Ljubljani, 1880. Natisnila in zalóžila „Narodna tiskarna“. 12°. 5³/₄ pole.
1334. *Stoletna Pratika* devetnajstega stoletja od 1801—1901. Za duhovne, deželske služabnike in kmete. Poleg nemškega. Četertega natisa. Popravljen in pomnožen. V Ljubljani, 1880. Založnik H. Ničman. Natisnil J. Krajec v Novomestu. 8°. 256 str.
1335. *Hitri računar* z ozirom na sedanji denar po avstrijski veljavi in na novo mero in vago. 7. popolnoma predelani in popravljeni natis. V Ljubljani, 1880. Založil Jan. Giontini. Natisnili Jos. Feichtinger-jevi naslédniki v Lincu. 367 str.

1336. *Prave egiptovske sanjske bukve* od leta 1231 z razkladanjem sanj s perstavljenimi numerami za tiste, kateri hočejo svojo srečo v loteriji poskusiti. V Ljubljani. Založil Jan. Giontini. Natisnila Ig. v. Kleinmayr in Bamberg. 1880. 8°. 40 str.
1337. *Poučilo o vzrokih, znamenjih in o preteku nalezljivih, kužnih živinskih boleznih v številni goveji kugo.* V Ljubljani. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1880. 8°.
1338. *Poklic in naloga notarja.* Sestavil in založil dr. Albin Poznik, c. k. notar v Novomestu.
1339. *Kratek popis o potresu,* kateri se je vršil 9—17. novembra leta 1880. Za priprosto ljudstvo sestavil J. U. Založil in natisnil W. Blanke v Ptuj. 8°. 4 str.
1340. *Slavnostni govor o Stanku Vrazu.* Govoril Božidar Raič v Cerovci dne 8. septembra 1880. (Posebni iztis iz „Slov. Naroda“.) Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. — Založil Božidar Raič. 4°. 7 str.
1341. *Pravila „Sloge“*, katoliškega slovenskega političkega društva v Ormoži. Natisnila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. Založilo društvo „Sloga“. 12°. 8 str.
1342. *Letno poročilo* telovadnega društva „Sokol“ v Ljubljani za čas od 1. januarja do 31. decembra 1879. V Ljubljani. Tisk „Narodne tiskarne“. — Založilo društvo. 1880. 8°. 8 str.
1343. *„Slavija“* vzajemno zavarovalna banka v Pragi. Splošni posnetek iz računskih zaključkov in poslovnega poročila za leto 1879. 8°. 44 str.
1344. *Odborovo poročilo o delovanju „Glasbene Matice“* leta 1879—1880. V Ljubljani, 1880. Tiskala „Narodna tiskarna“. — Založila „Glasbena Matica“. 8°. 17 str.
1345. *Velika Pratika* za navadno leto 1881, ki ima 365 dni. Na svitlo dala c. k. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznik ovi nasledniki. 16mo.
 Iz obsega: Cesarjevič Rudolf in nadvojvodinja Štefanija. — Trtna uš — nova grozna kuga vinogradom. — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — Naznanila.
1346. *Mala Pratika* za navadno leto 1881, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16mo.
1347. *Slovenska Pratika* za navadno leto 1881, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Natisnil in založil pl. Kleinmayr in Bamberg.
1348. *Koledar in dnevnik* za leto 1881. Novomesto. Tiskal in založil J. Krajec. 8°.
1349. *Landes-Gesetze und Statthaltereien-, respective Landes-Regierungs-Verordnungen vom Jahre 1852 bis 1879, welche für das Herzogthum Krain giltig sind und mit welchen sich die k. k. Gendarmen ad §. 24 der Dienst-Instruction vertraut zu machen haben.* Laibach. Druck und Verlag von Klein et Kovač. 1880. 8°. XXIII. 170 + 170 str.

(V nemškem in slovenskem jeziku.)

1350. *O veteranskih društvih*. Spisal Jurij Mihalič. (Ponatis iz Novic.) Založil pisatelj. — Tisk Blaznikov v Ljubljani. 8°. 8 str.

X. Muzikalije.

1351. *Zbirka slovenskih napevov* ubranih za četero- ali petero moških glasov. Zvezek VII. V Ljubljani, 1880. Na svitlo dala in založila „Glasbena matica“. Kamnotisk Blaznikov. Veliki 8°. 16 str.

Obseg: „Sanja“; vgl. Kam. Mašek (četerospev); — „V naravi“; moški zbor, vgl. Gj. Eisenhut; — „Na gomili“; moški zbor, vgl. F. Stegnar; — „Zapuščena“; četerospev, vgl. Dr. B. Ipavec; — „Lepa naša domovina“; moški zbor, vgl. V. Liechtenegger; — „Slovan“; moški zbor, vgl. Jos. Vašak.

1352. *Zbirka slovenskih napevov* ubranih za četero ali petero moških glasov. Zvezek VIII. V Ljubljani, 1880. Na svitlo dala in založila „Glasbena matica“. Natisnil R. Milic. Veliki 8°. 16 str.

Obseg: „Tičica gozdna“; četerospev, vgl. F. Mayer. — „Mornarska“; zbor, vgl. dr. Gust. Ipavec; — „Lovska“; zbor, vgl. Kam. Mašek; — „Strunam“; zbor, vgl. Kam. Mašek; — „Samo“; zbor, vgl. Anton Foerster; — „Sporočilo“; zbor, vgl. A. B. Towačowsky.

1353. *Lavorika*. Zbirka moških četerospevov in zborov, vredjena za I. in II. tenor; I. in II. bas. Na svitlo dala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani. Kamnotisk J. Blaznikov. 8°. 16^{1/2} pole.

Obseg po abecednem redu: „Brezi jadra“, dr. B. Ipavec; — „Danici“, dr. G. Ipavec; „Devi“, Otto; — „Domovini“, dr. B. Ipavec; — „Grajska hči“, Dan. Fajgelj; — „Kaj bi mi serec ogrelo“, K. Mašek; — „Kje dom je moj?“, J. Skraup; — „Lepa Anka“, dr. B. Ipavec; — „Lepa naša domovina“, V. Liechtenegger; — „Lovska“, Kam. Mašek; — „Milica“, Anton Foerster; — „Mili kraj“, Anton Nedvèd; — „Moj dom“, Em. Vašak; — „Na gomili“, F. Stegnar; — „Napitnica“, dr. B. Ipavec; — „Noč je jasna“, A. Razinger; — „Oblakom“, F. Stegnar; — „Otok bleški“, Kam. Mašek; — „Planinar“, Kam. Mašek; — „Pod oknom“, J. Fleišman; — „Pozdrav“, A. Nedvèd; — „Prihod v gostilno“, Kam. Mašek; — „Pri zibelci“, Kam. Mašek; — „Prošnja“, J. Fabian; — „Prošnja“, A. Nedvèd; — „Rožica“, Ant. Nedvèd; — „Samoti“, Dan. Fajgelj; — „Sanja“, Kam. Mašek; — „Slavček“, vredil A. Foerster; — „Slovan“, J. Vašak; — „Složni duh“, Suhanek; — „Solza in lira“, K. Mašek; — „Strunam“, Kam. Mašek; — „Strunam“, Kam. Mašek; — „Tičica“, F. Majer; — „Večerna“, A. Haertl; — „Večerna“, C. Kreutzer; — „Vojaška“, dr. B. Ipavec; — „Vojaška“, Kam. Mašek; — „Vrli Slovinci“, Dan. Fajgelj; — „V tihi noči“, A. Foerster; — „Zapuščena“, dr. B. Ipavec; „Zvonovi“, Gr. Rihar.

1354. *Koncertna Kadrilja* za glasovir, zložil dr. Benjamin Ipavec. Opus 15. Na svitlo dala in založila „Glasbena Matica“. V Ljubljani 1880. Kamnopolisna Klein in Kovač v Ljubljani 4°. 11 str.

1355. *Pet cerkvenih pesnij.* Za moški zbor uglasbil † Avgust Leban. V Ljubljani. Uredil Janko Leban. — Natisnil in založil R. Milic. 1880. Veliki 4°, 8 str.

Obseg: Predgovor. — 1. Pred Bogom; — 2. Veš o Marija; — 3. O Devica, pomočnica; — 4. Vi oblaki; — 5. Vesela, duša moja.

1356. *Napevi velikonočnih pesmi.* Zložil Fr. Gerbic. Op. 16. 4°. 4 str.

(Obseza pet velikonočnih napevov.)

1357. *Sveta maša.* Za 4 glasove zložil Danielo Fajgelj. V F. (op. 3). V Ljubljani. Založili in tiskali J. Blaznik-ovi nasledniki. 1880. 4°. 9 str.

1358. *Sveta maša.* Za 4 glasove zložil Danielo Fajgelj. V A. (op. 4). V Ljubljani. Založili in tiskali J. Blaznik-ovi nasledniki. 1880. 4°, 7. str.

1359. *Teoretična-praktična pevska šola.* Zložil Anton Foerster, učitelj petja na c. k. srednjih šolah in vodja godbe v stolni cerkvi. Drugi pomnoženi natis. V Ljubljani. Založil A. Foerster. — Tisk Milicev. 1880. 8°. 87 str.

(V nemškem in slovenskem jeziku.)

1360. *Božična pesen.* Stara nekoliko oglajena. Napev naroden. Z notami za dva glasa. 8°. 4 str.

1361. *Missa pro defunctis* IV. voc. inaequal. aut I. voce cum organo composuit. P. Angelicus Hribar. Sumptibus et typis Jos. Blasnik. Labaci 1880. Op. 5. 4°. 8 str.

1362. *Missa sancti Joannis* IV. vocibus aequalibus, composita et reverendo Domino Joanni Rozman, vicario parochiae s. Jacobi Labaci, etc. dedicata auctore Roberto Burgarell. Op. 10. Labaci, Sumptibus et typis Rudolphi Milic. 1879. 4°.

Poročilo

o delovanji „**M**atice Slovenske“ 1880. l.

Sestavil

Andrej Praprotnik,

odbornik in tajnik.

47. seja Matičinega odbora

18. svečana 1880.

Te odborove seje, posledne pred občnim zborom, se je udeležilo 14 odbornikov. Predsednik dr. Bleiweis v pozdravu gosp. odbornikov obžaluje, da se je zakasnilo razpošiljanje za lansko leto namenjenih Matičnih knjig, in to zategadel, ker so se korekture nekaterih spisov gosp. pisateljem pošiljale iz Ljubljane na njihova domovja: v Beč, Gorico in Sisek.

Tajnik Andr. Praprotnik poroča potem obširno o pisarničnih opravilih, iz katerih povzamemo sledeče:

Od zadnje odborove skupščine je k Matici pristopilo 8 novih udov, in sicer 6 letnikov in 2 ustanovnika, katere je odbor soglasno sprejel.

Novoizvoljenim poverjenikom poslala so se poverjeniška pisma; ker nihče naprošenih gospodov se temu častnemu opravilstvu ni odpovedal, se tedaj misliti sme, da so vsi prevzeli izročeno jim poverjenišvo. Nekateri poverjeniki pa so se prosili, naj knjige, ki jih niso oddali, Matici vračajo, ob enem pa tudi pošiljajo od udov nabrano letnino.

Poslali so se tudi v zadnji seji omenjeni rokopisi dotičnim gospodom pregledovalcem v presojo.

Spis gosp. Petra Miklavca, — dopis gosp. prof. Glowackega o „slovenski flori“ in o „prirodopisu“ sredno-evropskih sladvodnih rib“ se izročita odseku za izdavanje knjig v poročilo.

Ker so kamni, po katerih so se napravili kamnotisi Matičinih zemljevidov, lastnina Matičina, ukrene odbor, prositi gosp. dr. Poklukarja, naj z gosp. F. Kōke-om, ki hranuje omenjene kamne, to stvar tako uravná, da se ti kamni varno pošljejo v Ljubljano in Matiči ostanejo na razpolaganje kacega družega natisa.

Družba sv. Mohora prosi Matico na posojilo lesorezov (clichè), ki bi jih potrebovala za svojo knjigo „Škodljive živali v podobah“. Odbor ukrene brezplačno Mohorjevi družbi te lesoreze posoditi, proti temu, da je odgovorna za vsakršno poškodovanje.

Mnogo prošenj za darovanje Matičinih knjig izroči se odseku za izdavanje knjig v rešitev.

Gosp. dr. Jarc poroča o rokopisu gosp. dr. Križana „Logika“, ki je bil njemu, prof. Marnu in prof. Vavrū-u v presojo izročen, in nasvetuje, naj se natisne.

O rokopisu „Okó in vid“ poroča gosp. Kržič z nasvetom, naj se sprejme v „Letopis“. — Odbor pritrdi.

Gosp. odbornik Tomšič, vzajemno z odbornikom gosp. Močnikom, poroča o noveli „V Karlovci“ z nasvetom, naj se sprejme v „Letopis“. — Odbor pritrdi.

Dopis gosp. prof. Macuna o „štajarski literaturi“ se izroči odseku za izdavanje knjig.

Konečno se izvoli odsek, ki naj načrta program prihodnjega občnega zbora, ki ima biti 14. aprila t. l.

Šestnajsti redni občni zbor „Matice Slovenske“

14. aprila 1880. l.

Ko se je zbralo nad 50 udov, je ob pol 5. uri popoldne začel sejo prvosednik dr. Jan. Bleiweis s sledečim ogovorom: „Velečastiti gospodje, ki ste od blizu in daleko prišli v današnji zbor, sprejmite pred vsem srčen pozdrav moj in vsega odbora Matičinega!“

Leto in dan, gospōda, je preteklo, kar smo zborovali na tem mestu, in če se ozremo na minuli čas nazaj, nahajamo tudi v kroniki Matice naše vesele in žalostne dogodke. Začnimo z veselimi.

Če tudi Matica po pravilih svojih se ne sme baviti s politiko, se vendar tudi mi Matičarji radostno spominjamo prestolnega govora, s katerim je presv. cesav odprl novi državni zbor in v katerem je povdarjal spravo in porazumljenje narodov avstrijskih, — v tem povdarku pa leži zagotovilo, da ima vlada

delati na to, da narodna ravnopravnost vsem narodom postane resnica. Ako se pa to zgodi, potem pride tudi v šolah naših slovenski jezik do svojih pravic — in Matica bode marljivo nadaljevala izdavanje šolskih knjig, kar je dozda — vključ britkim šolskim razmeram zadnjih let — njena posebna skrb bila.

Nej se druge Matice ponašajo z izdavanjem množine zabavnih knjig, romanov itd., — naj se ponašajo z izdavanjem gledaliških iger, za katere skrbi naše dramatično društvo in deželni odbor nagrade deli, — mi smo veseli, če pri skromnih naših financah poleg tega, da „Letopis“ Matičnim udom prinaša raznotere poučne, pa tudi zabavne tvarine, očitane naših nasprotnikov — da nimamo šolskih knjig — moremo pobijati s tem, da jim kažemo, da jih vendar uže nekoliko imamo, ali se trudimo, da jih dobimo. Nam Slovincem je treba še danes zmerom „utile“ staviti pred „dulce“. Da bi Matica ne skrbela za slovenske knjige srednjih šol in pa za zemljevide, kdo pa bo? Zato gotovo vsak pravi rodoljub rad žrtvuje Matici svoj donesek.

A tudi brez britkih dni ni bila Matica. Nemila smrt je vzela — poleg nekaterih družih zvestih nam udov — iz vrste odbornikov 3 rodoljube krepke stebre Matice naše: podpredsednika gosp. Petra Kozlerja, ki nam je v zemljevidu kazal premili naš vzor Slovenijo, za katero je, kakor nam v letošnjem „Letopisu“ njegov zgodovinsko važni dokument priča, res mučenec bil, — gosp. grofa Jos. Barbota, ki je zmerom visoko nosil zastavo Slovincem: „vse za vero, dom in cesarja“, in pa gosp. Parapata, neutrudljivega preiskovalca domačih starin.

Vem, da mi pritrdite, ako Vas pozivljam, v spomin ranjkim vzdigniti se s sedežev svojih. (Se zgodi.) Govorečemu o preljubih nam mrtvih zadnjega časa mi pa stopi v spomin, da letos bo 100 let, kar se je rodil slavni naš rojak Kopitar, čegar za sluge za slovstvo slovansko priznava ves učeni svet.

Stoletnice tega učenjaka Matica ne sme prezreti. Odbor je mislil na to in po njegovi želji sem jaz v korespondenco stopil z gosp. prof. Miklošičem zaradi „2. zvezka Kopitarjevih spisov“. Gospod profesor mi je preprijazno odgovoril, da ga je volja izdati 2. zvezek, a da bode obsegal nad 30 tiskanih pól, in sicer kakor 1. zvezek v nemškem jeziku. Ker finančne razmere ne pripuščajo, da bi Matica poleg družih za leto 1880. uže določenih knjig mogla prevzeti izdanje velikega prof. Miklošičevega dela v spomin stoletnici Kopitarjevi, je Matičin odbor moral odstopiti od prijazne ponudbe Miklošičeve ter je ukrenil izdati v navedeni spomin knjigo, ki bi obsegala životopisne in slovstvene črtice o Kopitarju. Odbor bo za to rad sprejel ponudbo kakega rodoljuba, ki ga je volja spisati zaželeno spomenico.

Pri tej priliki pa ne morem si kaj, da ne bi omenil še neke druge važne stvari, ki nam jo na srce poklada prof. Miklošič

in ki ima tem večo pomembo, ker nam stvar dohaja od take literarne avtoritete, kakor je prof. vitez Miklošič, in to je slovensko-nemški slovár. On mi v pismu od 30. marca piše: „Wie steht es mit dem slovenischen Wörterbuche? Wir haben zur Zeit kein slov. Lexicon, da, wie es scheint, Murko, Jarnik, Janežič vergriffen sind. Es ist dies ein Fall, der wahrscheinlich bei keiner europäischen Sprache statt findet. Er gereicht uns nicht sehr zur Ehre“. — Zares! prof. Miklošič ima prav, če pravi, da taka zavleka nam nikakor ni na čast, ako pomislimo, da uže 20 let je preteklo, kar je po trudu neprecenjivega našega gosp. Cigaleta na svitlo prišel nemško-slovenski del, — slovensko-nemški še ni — vkljub bogatemu denarnemu zakladu mecena slovenskega knezoškofa Wolfa in vkljub obilemu gradivu uže nabranemu. Zadnje dni so nam časniki vendar prinesli prijetno novico, da se po 3 strokovnjakih pri čenè izdelovanje slovenskega slovarja, in ker ta novica ni bila dementirana, smemo misliti, da je resnična. Vsakako pa bi naprosil sl. skupščino, naj bi pritrdila resoluciji, ki jo ji bodem med zborovimi obravnavami pozneje navsetoval in bode obsegala peticijo do svetlega gospoda knezoškofa, da bi blagovolil pospešiti vredovanje slovensko-nemškega dela tako, da zopet pričeto ne bode več zastalo, kajti dober slovensk slovar bode pisateljem slovenskim in čitateljem slovenskih knjig in časnikov, pa tudi šolam dobra pomoč. —

Ker bosta gosp. tajnik o delovanji odborovem in gosp. blagajnik o finančnih Matičnih zadevah na drobno poročala, ostaja mi le še dolžnost, da se v svojem imenu in v imenu odborovem toplo zahvaljujem rodoljubom, ki s cenjenimi spisi podpirajo delovanje Matično in pa onim gosp. poverjenikom, ki so Matice podpirali s tem, da niso samo letnine nabirali in odboru redno izročevali, temuč tudi novih udov Matici naši pridobili. Ako hočemo red imeti v gospodarstvu Matičnem, ne moremo pogrešati pripomoči rodoljubov vnanjih, ki so odboru desna roka. Zato toplá jim zahvala! —

Sedaj pa prestopimo k 2. točki dnevnega reda, to je, na poročilo o delovanji odborovem.

Odbornik in tajnik A. Praprotnik poroča o delovanji „Maticе slovenske“ v preteklem letu tako-le:

Slavni zbor! Danes ima „Matica“ svoj šestnajsti redni občni zbor, v katerem ima njen odbor razložiti svoje delovanje v preteklem družbinem letu, to je, od 1. januarija do konca decembra 1879. leta.

Obširni popisi vsestranskega odborovega delovanja so bili uže objavljeni v natisnenih zapisnikih odborovih sej; toraj zadostuje tú poročati le o glavnih točkah.

Ves odbor je preteklo leto bil trikrat sklican v zborovanje, in sicer 5. februarija, 2. aprila in 29. novembra. Zraven teh sej pa so se v Ljubljani bivajoči odborniki večkrat sešli ter se posve-

tovali o raznih, vzlasti gospodarskih Matičnih zadevah. Tudi odsek za izdavanje knjig se je sešel vselej, kedar je treba bilo posvetovati se o tiskovanju knjig in o rokopisih, ki so „Matici“ dohajali, katere so ali odborniki sami pregledovali, ali za to naprosili drugih v posameznih strokah izvedenih presojevalcev.

Matica je preteklo leto svojim udom podelila petero knjig, in sicer: 1) „Letopis“ za l. 1879., vredil predsednik dr. Jan. Bleiweis; 2) „Znanstveno terminologijo“, spisal M. Cigale; 3) „Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku“, spisal J. V.; 4) „Raznim delom (pesniškim in igrokaznim) Jovana Vesela-Koseskiga dodatek“; — ustanovnikom pa vrh teh knjig po § 5. društvenih pravil še 5) „Hrvatsko slovnico za Slovence“, spisal Franjo Marn.

Da se je lani izdaje teh knjig nekoliko zakasnilo, krivo je največ bilo to, da so se mnogim pisateljem korekture njihovih člankov iz Ljubljane na njihove domove pošiljale, kar je mogokrat zelo zavleklo natis.

Za knjige, ki jih bodo častiti gosp. udje za prihodnja leta dobili, ima „Matica“ uže več rokopisov ali pripravljenih, ali obljubljenih. Med temi naj bodo omenjeni le ti-le:

1) „Logika“ in „Dušoslovje“, spisal dr. Jos. Križan;
 2) „Slovenska slovnica“ po Miklošičevi primerjalni, spisal prof. J. Šuman (oba rokopisa uže izgotovljena);
 3) za „Letopis“ nabranega je uže precej gradiva, na pr. „Iz srednje Afrike“, spisal P. Chrisog. Majar, — „V Karlovc“, spisal dr. Iv. Tavčar, — „O Jordanu“ (Jordanis), spisal g. Rutar. — „Okno in vid“ (s podobami), spisal Jak. Žnidaršič, in več drugih;

4) gosp. prof. Glowacky spisuje „Floro slovenskih dežel“;
 5) gosp. prof. Majcinger je odboru naznanil, da vreduje „Slovanski Štajer“, II. del, za katerega ima sedaj razen zgodovinarja vse pisatelje naprošene, zato obeta, da bode delo do konca septembra dovršeno;

6) „Slovanstvo“ — Čehi — tudi napreduje in bode do gori omenjenega obroka gotov z narodopisno karto;

7) knjiga „Prirodopis živalstva“, katero je po Pokorny-u poslovenil prof. Erjavec in jo je „Matica“ na svitlo dala l. 1872., je popolno pošla, in ker je ta knjiga šolska knjiga, da tedaj slovenska stvar ne bode škode trpela, je odbor ukrenil, da se bode „Živalstvo“ v novem, popravljenem natisu izdalo, za katerega je uže gosp. prof. Erjavec naprošen, da bode delo priredil.

Iz tega poročila slavni zbor razvidi, kak sad je „Matica Slovenska“ preteklo leto obrodila na slovstvenem polji, in kakošno letino obeta za prihodnje leto.

Novih udov dorastlo je 51 letnikov in dva ustanovnika.

Matica šteje tedaj danes 7 častnih udov, 355 ustanovnikov, 1482 letnikov — tedaj vkup 1844 udov, med katerimi pa je, žali-

bog, mnogo tacih, ki ne plačujejo redno letnine, a vendar knjige sprejemajo in se vedejo kot udje. To neljubo stvar v red spraviti, se je po sklepu lanskega občnega zbora ustanovil odsek, ki je preudarjal, kako bi se dolg izterjeval, da Matica ne trpi škode, pa se tudi udom ne zgodi kaka neprilичnost. V tem odseku je posebno gosp. Luka Robič neutrudljivo deloval in natančni izkaz sestavil Matičnih udov, ki so ali stopili iz društva, pa svojega dolgá niso poplačali, ali so umrli in dolg zapustili, — pa tudi zapisek tacih, ki so svoje zaostanke poplačali. Pri tem se vendar vidi, da so od lani do letos dolgá poplačali letniki 420 gld., ustanovniki pa 60 gld., tedaj vkup 480 gld., kar kaže, da odborovo prizadevanje, po primernem potu dolg izterjevati, vendar ni bilo zamán.

Nasvèt občnega zbora, da naj se premenijo in če je treba, tudi pomnožijo Matičini poverjeniki, se je s tem izvršil, da je odbor po sklepu v seji 29. nov. 1879. l. postavil te-le gospode poverjenike:

1) za Trst in njegovo okolico gosp. Gregorja Jereba, tajnika tržaške čitalnice;

2) za dekanijo Kanal v goriški nadškofiji tamkajšnjega dekana gosp. Fr. Vidica;

3) za Žavec v lavantinski škofiji g. Jos. Širca trgovca v Žavcu;

4) za Sloveograško dekanijo gosp. dr. Josipa Šuca, župnika v Slovegradu;

5) za faro Senožeško, Vremsko in za Razdrto (na Kranjskem) postavil se je poseben poverjenik in sicer g. Ignacij Okorn, župnik v Senožečah;

6) za Bled in Bohinj izvolil se je gosp. Janez Trojar, nadučitelj in poštar v Gradu.

Tudi preteklo leto je nemila smrt pobrala več iskrenih Matičarjev, med njimi tudi ustanovnike; razun teh, ki jih je gosp. predsednik imenoval v svojem govoru, imenujem le gosp. Antona Grašiča, kanonika v Novomestu, poverjenika Štefana Vrankarja, župnika na Jezeru, kateri je še dva dni pred svojo smrtjo Matici pisal in jej poslal nabrano listino — in drugih. V narodu slovenskem ostane jim blag spomin!

Gospodarski odsek je imel letos posebno opravilo o hiši „banke Slovenije“, Matici v nakup ponujeni. O tem je odbor določil: odsek v ta namen pooblaščen, naj kupi omenjeno hišo po posvetovanji z možmi, kateri imajo v takih rečeh temeljito znanje, in naj gleda na vsa potrebna zagotovila; pogodbo z „banko Slovenijo“ naj pa poleg dr. Poklukarja podpiše tudi predsednik Matice z enim odbornikom vred. To se je zgodilo, in hiša „banke Slovenije“ je sedaj Matičina lastnina, ki si jo je pridobila za 28.000 gld. s tem pogojem, da vsi stroški, pa tudi vsi dohodki hiše od 1. junija preteklega leta pripadajo Matici. Omeniti se

mora, da hišni dohodki redno prihajajo, in da je hišnih poprav malo, ker je vse jako lepo poslopje v prav dobrem stanu.

Dalje je odbor določil, naj se Matičina hiša na Bregu postavi na prodaj za 12.000 glđ. Dozdaj se ni še oglasil noben kupec.

H sklepu bodi še hvalno omenjeno, da je sl. generalno rediteljstvo „Slavije“ (banke) v Pragi z dopisom 25. maja preteklega leta Matici poslalo 100 glđ., ki jih je to domoljubno društvo po tukajšnjem svojem zastopniku gosp. Hribarju Matici darovalo. Za ta lepi dar se je sl. narodnemu zavodu odbor spodobno zahvalil. (Živi.-klici.)

Matica je kakor vsako leto tako tudi to leto svojih knjig darovala nekaterim šolskim knjižnicam, društvom in tudi posameznim gg. udom, n. pr. ustanovnikom, ki niso imeli dozdaj vsch izdanih Matičinih knjig.

To je kratko poročilo o odborovem delovanji preteklega leta. Odbor ima zavest, da je po svoji moči in po skromnih finančnih razmerah storil svojo dolžnost, in se trdno nadeja, da bode vsestranskim prizadevanjem in s podporo posameznih domoljubov 17. obénemu zboru mogel podajati še veselejše sporočilo. Izvršujem pa to sporočilo z iskreno željo, naj bi „Matica Slovenska“ bolj in bolj postajala središče slovstvenega delovanja vsch rodoljubov, katerim je mar za blagor in čast slovenskega národa!

Ko je bilo poročilo o odborovem delovanji prebrano, se na vprašanje predsednikovo, ali želi kdo besede, oglasil g. dr. Tavčar, ki v dolgem govoru graja odborovo delovanje preteklega leta, rekši, da Matica ni storila nikacega napredka, — vsako leto se skrčjujejo njene knjige, letos smo poleg „Letopisa“ dobili celé dve revni brošuri, — na gimnazijalne knjige je Matica celo pozabila, ne slovnice, ne matematike, ne obéne zgodovine ni, — Matičine knjige so prišle skor pol leta pozneje na svitlo — podoba je, da, ker je Blaznikova tiskarna za nizko ceno proti „Nar. tiskarni“ prevzela tisek, tiska Matičine knjige, ker družega dela nima, — vsak Matičin pisatelj ima svoje jezikoslovne posebnosti, v društvenih knjigah pa se mora pisati samo jeden jezik. Potem g. govornik še graja Koseskitove pesmi.

Na vprašanje predsednikovo, ali še kdo želi govoriti, vstane gosp. Žvab in začne iz spisa brati kritiko posameznih stavkov in besed Koseskovih pesem. Ker na daljšno to branje nastane mrmranje od več strani, opomni predsednik g. Žvaba, da mu je dovolil besedo le za govor, a ne za berilo.

Na to se oglasí gosp. dr. J. Starè in graja nedoslednost pri sestavi imenika Matičinih udov, kjer je jeden „advokat“, drug „odvetnik“, jeden „notar“, drug „beležnik“, jeden „adjunkt“, drug „pristav“ itd.

Na to prime tajnik besedo in pravi, da se imena in nazivi v imeniku tiskajo tako, kakor to udje sami želé; od tod raz-

lična pisava, na pr. nekdo podpiše se „odvetnik“, drug „advokat“, drug „kaplan“, drug „duhovni pomočnik“ itd. In kakor se kdo sam imenuje, tako ga zapišemo in to tem raji tako, ker na pr. je „advokat“ tako dobra (ne nemška) beseda kakor „odvetnik“, „adjunkt“ morebiti bolja od „pristav“ itd.

Ker se noben govornik več ne oglasi, poprime predsednik dr. J. Bleiweis besedo, rekši, da mu je dožnost, braniti čast Maticе nasproti neupravičenemu kritikovanju. Strastna graja Matičinih letos izdanih knjig po gosp. dr. Tavčarju ne more odbora Matičinega prav nič žaliti, kajti od mnogih družih strani in tudi javno v časnikih se toplo hvalijo Matičine knjige, in katera razsodba je objektivna in nepristranska, ni težko uganiti. Prečudno je dalje to, da si je gosp. govornik drznil trditi, da so se Matičine knjige letos poleg „Letopisa“ skrčile „na dve revni brošuri“, ko je vendar izdala Matica „Letopis“ na 18 pólah, „Znanstveno terminologijo“ na 12 pólah, „Germanstvo“ na 4 pólah, „Dodatek Koseskovih poezij“ na 4 pólah! Te 3 poleg „Letopisa“ izdane knjige so „dve revni brošuri“!! In poleg teh 4 knjig se je ustanovnikom letos še dodala „Hrvatska slovnica za Slovence“ na 10 pólah.¹⁾ „Na šolske knjige je Matica celó pozabila“ — je trdil govornik. Te graje ni moči drugače razumeti, kakor tako, da ni poslušal, kar sem v začetnem govoru precej obširno o šolskih knjigah govoril, pa da tudi tajnikovega poročila ni slišal, in Cigaletove „Znanstvene terminologije“ še naslova ni bral, kjer zapisano stoji: „Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča“. — Koseskega z blatom ometavati je princip vseh, ki ne vedó, kolik entuzijazem so njegove pesmi vzbujale od leta 1844. počenši po vseh okrajnah slovenskih, zato je pravična bila kritika prof. Wiesthalerja v programu mariborske gimnazije. Matica tedaj le pieteto spolnuje do toliko slavljenega pesnika, če vse, kar je od njega prejela uže prejšnji čas, v natisu ohrani.

S tem je bila obravnava 2. programove točke pri kraju.

Gosp. blagajnik Vilhar bere „sklep računa vseh dohodkov in stroškov „Matičinih“ za XV. leto, to je, od 1. januarija. 1879. l. do 31. decembra 1879. l. in potem proračun za XVI. l., to je od 1. januarija 1880. do 31. decembra 1880. leta.

Iz tega računa²⁾ se vidi, da je Matica to leto imela premoženja po odštetih stroških v gotovini 2788 gld. 40 kr. in v obligacijah 12.760 gld. (v hranilnici 1988 gld. 20 kr.), in če se k temu prišteje dozdej vplačani znesek za novo hišo z 21.612 gld. 36 kr. in vrednost stare hiše z 11.400 gld., potem vrednost inventarja in knjig 5700 gld., pokaže se konečnega premoženja v goto-

¹⁾ Lanske Matične knjige so prišle na svetlo na 38 pólah in če se dodá še „Hrvatska slovnica“ z 10 pólami, na 48 pólah.

²⁾ Sklep računa in proračun razdelila sta se nazočim gg. udom.

vini 41.500 gld. 76 kr. in v obligacijah 12.760 gld., tedaj vkup 54.260 gld. 76. (Matičino premoženje se je leta 1879. po vsem povekšalo za 660 gl. 18 kr.) Stroškov je Matica to leto imela: za upravo 415 gld., za honorare spisov in zemljevidov 1586 gld. 95 kr., za tisk 2221 gld. 70 kr., za vezanje knjig 136 gld. 58 kr., hišnih stroškov (davkov itd.) 930 gld. 92 kr., za novo hišo 21.612 gld. 36 kr., za obresti od dolgá nove hiše 110 gld., raznih izdatkov 63 gld. in 54 kr., tedaj stroškov skup v gotovini 27.077 gld. 5 kr. in 26.750 gld. v obligacijah. V proračunu ostaja za izdavanje knjig tekočega leta 3549 gld.

Dr. Starè pravi, da po § 17. Matičinih pravil mora njena glavnica imeti tako varnost, kakoršne je po zakonu treba sirotinskemu imetku, in zato se mu nikakor ne zdi varno, da je odbor kupil hišo banke „Slovenije“, na kateri (hiši) je še precej dolgá vpisanega, ter želi, da naj odbor skrbi, da se ta dolg nemudoma izknjiži.

Tudi dr. Tavčar se čudi, kako se je Matica mogla spuščati v spekulacije z banko „Slovenijo“, ter želi pojasnenja, zakaj se dolg še ni raztabuliral.

Dr. Zupanec odgovarja, da je bila v zadnjem občnem zboru očitno želja izrečena, naj se namesto malovarnega papirja ali denarja v ogerskih obligacijah itd. nakupi kaka nepremična lastina, in tako je odbor tudi storil, ter je prepričan, da je z nakupom hiše denar dobro naložil. — Gosp. Vilhar se čudi, kako se more odboru tolika lehkomyiselnost očitati, da bi bil Matičin denar tje v en dan izplačeval. Za vsaki znesek se je terjala pobotnica, in plačanega je uže 20.000 gld. tega dolgá, a zbrisati se še do sedaj ni mogel, ker dotična gospoda advokata še nista gotova z dokumenti; to pa se bode v kratkem času zgodilo. Hiša nese dobre obresti, in prodala bi se lahko z dobičkom, ako bi občni zbor to želel, kajti kupcev je več; — sploh pa, če sl. zbor misli, da je hiša slabo hupljena, kupim jo jaz, in Matici povrnem izdano vsoto za njo. Kar se tiče raztabuliranja dolgá na hiši, je to dolžnost banke „Slovenije“, in Matica si je pridržala nekaj izplačila tako dolgo, da se dolg na hiši popolnem izknjiži. Kupčija se je postavno vršila, in kapital, ki ga je Matica v nakup te hiše naložila, je popolno varno naložen. — S tem je bila strar do kraja rešena.

Gosp. Grasselli nasvetuje, naj občni zbor odseku za nakup hiše banke „Slovenije“ izreče toplo zahvalo za trud in za toliko dobro kupčijo pri tej hiši. — Občni zbor z veliko večino ta nasvèt sprejme.

Proračun za leto 1880. je bil brez ugovora sprejet.

Za pregledovanje društvenih računov izvolijo se gospodje: prof. Celestina, Ivan Hribar in Fr. Kadilnik.

Gosp. Robič predlaga, naj se, kakor je bilo uže nekđaj v navadi, vplačana letnina in ustanovnina po „Novicah“ naznanja.

Zbor sprejme ta predlog.

Potem prevzame predsedništvo prošt gosp. dr. A. Jarc, in predsednik dr. Bleiweis nasvetuje sledečo resolucijo: „Občni zbor „Maticе Slovenske“ je zadovoljno slišal glas po časnikih, da se prične izdelovanje toliko nam potrebnega „slovensko-nemškega slovarja“, in do svetlega gosp. knezoškofa izreka nado, da se pričeto delo bode kmalu dovršilo.“ — Občni zbor je enoglasno pritril temu predlogu. —

Ko predsednik skrutinatorje 178 volilnih listov imenuje, se občni zbor konča.

Za odbornike so bili izvoljeni gospodje: Cigale Matej, Šolar Janez, Marn Josip, Praprotnik Andrej, Einšpieler Andrej, Grasselli Peter, Vodušek Matija, dr. Šust Janez in Grabrijan Jurij.

48. seja Matičinega odbora

8. maja 1880. leta.

Udeležilo se je te seje 16. odbornikov, in sicer gospodje: dr. Jan. Bleiweis, dr. Anton Jarc, Anton Kržič, Jos. Marn, Matej Močnik, Luka Robič, Fr. Souvan, Fel. Stegnar, Iv. Tomšič, Iv. Vilhar, dr. Jer. Zupanc, Vilib. Zupančič, Peter Grasselli, Matej Vodušek, A. Praprotnik kot zapisnikar in prof. Mih. Žolgar iz Celja.

Dosedanji predsednik dr. Jan. Bleiweis pozdravlja zbrane odbornike, dajaje jim pogum, češ, da naj ne gledajo na nezaslužene napade nekaterih udov in da naj toliko bolj z zedinjenimi močmi delajo na korist Matici, ter želi, da bi to skupno prizadevanje odbornikov in družbenikov še posebno tudi podpirali gospodje poverjeniki, ki so Matici desna roka, da bi tako čedalje bolj napredovala Matica Slovenska.

Zapisnika 47. odborove seje in 16. občnega zbora se odobrita.

Potem je prišla na vrsto volitev prvosednika, podpredsednikov, blagajnika, tajnika in drugih posameznih odsekov.

Dr. Bleiweis bi predsedstvo Maticе rad odložil in bil samo odbornik, kakor je bil vsa leta poprej, dokler sta dr. Toman in dr. Costa živila.

Po predlogu dr. Jarčevem in prof. Marnovem zbor enoglasno izvoli dr. Jan. Bleiweisa za prvosednika z vsklikom: „dokler on živi, druge volitve ni!“

Dr. Bleiweis so udá naposled prošnji zbranih odbornikov ter prevzame predsedstvo in ob enem tudi vredništvo „Letopisa“ Maticе Slovenske s tem pogojem, da ga podpirajo gospodje odborniki iz odseka za izdavanje knjig. — Za podpredsednika sta bila izvoljena gospoda dr. Anton Jarc in Peter Grasselli, med

katerima se poslednji za to čast zahvaljuje in prosi, da bi ne njega, kot novinca v odboru, temuč kakega drugega volili za prvosedničkovega namestnika. Naposled se udá odborovi želji, in prevzame podpredsedništvo. — Za blagajnika je enoglasno izvoljen gosp. Ivan Vilhar, kateri ta posel zopet prevzame. — Za tem pride na vrsto volitev tajnika. Dosedanji tajnik Andrej Praprotnik želi, da bi tajništvo prevzel kdo drug izmed odbornikov, ali pa naj bi se postavil samostalen tajnik, ker njemu manjka časa, da bi tajništvo mogel opravljati tako, kakor zahteva ta posel. Po predlogu prof. Žolgarjevem odbor naprosi dosedanjega tajnika, da naj bi gledé na finančne razmere Matičine vsaj še nekaj časa oskrboval tajništvo. Gosp. Praprotnik prevzame še tajništvo do konca letošnjega leta, potem naj bi pa odbor kakor koli ukrenil, da se tajništvo oddá komu drugemu. — Za knjižničarja je bil izvoljen gosp. Fel. Stegnar, — za pregledovalca društvenih računov gosp. Klun, — za ključarja pa se volita gospoga Kržič in Robič. — V odsek za gospodarstvo so se izvolili gospodje: Klun, Souvan, Tomšič, Vilhar, dr. Zupanec in Grasselli, — v odsek za izdavanje knjig gospodje: dr. Bleiweis, Klun, Marn, Vavrú, Vodušek, Zupančič, Kržič, Močnik, Tomšič, Praprotnik, Erjavec, Hubad, Šuklje Urbas.

Potem poročata gosp. dr. J. Bleiweis in Stegnar o rokopisu „Okó in vid“; njuni nasvet je enoglasen, da je delo vredno, da ga Matica na svitlo dá.

O spomenici na čast Kopitarjeve stoletnice in o „Letopisu“ sklène se, naj predsednik razglási poziv, v katerem gospode pisatelje vabi k udeležbi. Nasvét prof. Žolgarja, naj bi književni odbor nekatere pisatelje še posebno pismeno vabil na sodelovanje, in nasvet gosp. Grassellija, naj bi odbor osnoval program, o katerih strokah želi Matica rokopisov za izdavanje knjig, si je odbor „ad notam“ vzela.

Prof. Marn poroča o Šumanovi „Slovenski slovnici“ in jo kot vrhunec slovniške véde priporoča, da bi jo Matica sprejela in natisnila. Določi se: odsek za izdavanje knjig naj konečno izreče, ali naj Matica Šumanovo obširno delo dá uže letos, ali še le prihodnje leto na svitlo.

Gosp. Robič v imenu gospodarskega odseka nasvetuje, naj se gospej Šolmajerjevi za poprave in naprave, ki jih je preskrbela v kuhinji Matičine hiše, od najemščine — za čas od sv. Jurja od sv. Mihaela — odšteje 30 gld. Predlog se sprejme.

49. seja Matičinega odbora

10. novembra 1880. leta.

Udeležilo se je seje 18 ljubljanskih odbornikov. Tajnik poroča o imenitnejših Matičinih zadevah. Od zadnje odborove seje shajali so se ljubljanski odborniki vselej, kadar je bilo treba posvetovati se v kaki nujni Matičini zadevi. Ukrenilo se je, da gosp. prof. Šumanova slovnica pride za l. 1881. na svitlo. Gosp. prof. Marn prevzame vredovanje „Kopitarjeve spomenice“, katera se naj lično tiska. Gosp. Robič poroča o vredovanju zaostanih vplačil, da so do tega časa ustanovniki vplačali 80 gld., letniki pa 66 gld. Odbor gosp. Robiču izreka hvalo za toliko trudno in težavno delo, ter ga naprosi, da naj dovrši, kar je začel, in obljubi, da mu bode za trud tudi dal primerno nagrado. Tajnik A. Praprotnik bode tajnikova opravila še do konca tega leta opravljal. Kaj se ima zgoditi potem s tajnikovo službo, določil bode odbor v prihodnji seji.

Matica se je Kopitarjeve slavnosti udeleževala po odbor-
nikih in tudi s tem, da je za pločo dala 50 gld. O priliki sedem-
desetletnice Stanka Vraza se je slavnostnemu odboru poslala
čestilka in gosp. prof. Muršecu je Matica k njegovi zlati maši
poslala lepo diplomu.

Slavna zavarovalna banka „Slavija“ v Pragi je kakor vlani
tudi letos po svojem glavnem zastopniku v Ljubljani — po g. Hri-
barju „Matici“ darovala 100 gld., za kar se ji je predsedništvo
spodobno zahvalilo.

Iz Voltmanove konkurzne mase je Matice po gosp. dr.
Suppanu za zaostalo stanovnino po odbitih stroških dobila 106 gld.
90 kr. (za 112 gld. 80 kr.)

Gosp. prof. Hubad piše, da je pripravljen, nabrano narodno
blago pri Matici pregledati in za natis urediti. Odbor določi, da
naj se za pregledovanje nabranega narodnega blaga ustanovi po-
seben odsek, ki naj se z gosp. prof. Hubadom dogovori o narod-
nem blagu. V ta odsek se izvolijo gospodje: Vodušek, Zupančič
in Tomšič.

Gosp. prof. Pleteršnik poroča o nabiranju geografskih slo-
venskih imen in pravi, da je kakih 42% prošnih domoljubov
prošnjo izpolnilo, ter jih hoče še dalje po pozivih prositi, da mu
pošiljajo takih imen. Določi se, da se natisne in gosp. prof. Ple-
teršnik dá še 300 imenovanih pozivov.

Po odborovem sklepu bode se knjiga „Prirodopis živalstva“
(s podobami) v drugič tiskala. Gosp. prof. Erjavec je prvi natis
pregledal, popravil in za natis uredil, in vse delo izročilo se je
Mercyevi tiskarni v Pragi, kjer je bila ta knjiga tudi v prvič na-
tisnena.

Po predlogu gosp. prof. Marna se določi, da se bode gosp. Bož. Raič naprosil, da bi pregledal in uredil Vrazove rokopise, ki jih ima že „Matica“, ako bi se dati mogli na svitlo.

Ker bode vsled marsikaterih izprememb pri Matičinem opravilstvu tudi treba več novih poverjenikov naprositi, da bi prevzeli to častno službo, se to imenovanje prepusti predsedništvu.

Predlog gospodov preglednikov Matičinih knjig, da bi se napravil inventar vseh tiskovin, ki jih ima „Matica“ kot založnica in da bi bilo to v vednem pregledu, se sprejme, in gosp. dr. Poklukar hoče narediti tak popolni inventar.

Po gosp. Robičevem nasvetu se nekaterim udom dolg odpiše.

Gosp. dr. Zupanec opominja, naj se potrebno ukrene, da se s hiše banke Slovenije izbriše ves dolg, kar ga je morda še vknjiženega. Določi se, da se bode o tej reči dogovorilo z gosp. dr. Zarnikom.

Prošnje nekaterih društev in posameznih prosilcev za Matičine knjige oddajo se predsedništvu, da jih reši.

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Matice Slovenske“

Tek. št.	D o h o d k i	v gotovini				v obli-	O p o m b e
		posa-		skupaj		gaci-	
		mezno	gld.	kr	gld.	kr	
		gld.	kr	gld.	kr	gld.	
1	Imetek 31. dec. 1878	—	—	1473	89	39510	K št. 2 b).
2	Plačila društvenikov:						Za leto 1873 2 fl.
	a) ustanovnikov . . .	140	—				„ „ 1874 6 „
	b) letnikov . . .	1881	—	2021	—		„ „ 1875 16 „
3	Obresti:						„ „ 1876 68 „
	a) od obligacij . . .	1574	69				„ „ 1877 146 „
	b) od gotovine . . .	157	23	1731	92		„ „ 1878 618 „
4	Darilo banke Slavije	—	—	100	—		„ „ 1879 968 „
5	Hišni dohodki:						„ „ 1880 57 „
	a) od nove hiše na kongresnem tergu . . .	1499	56				skupaj 1881 fl.
	b) od stare hiše na bregu	684	80	2184	36		Potrošiti se sme za izdavanje knjig:
6	Za prodane knjige . . .	—	—	87	50		Iz tek. št. 1 fl. 1473.89
7	Za prodane obligacije	—	—	22266	78		po odbitih glavnici še
8	Skupni znesek dohodkov	—	—	29865	45	39510	dolžnih . fl. 1185.24
9	Če se odštejejo stroški	—	—	27077	05	26750	ostali znesek fl. 288.65
10	ostaja imetka . . . (v hranilnici, buk. št. 90878, 1188 fl. 20 kr. in 800 fl. naloženih	—	—	2788	40	12760	Iz tek. št. 2 b) „ 1881.—
	in 800 fl. naloženih						„ „ „ 3 „ 1731.92
	in 800 fl. naloženih						„ „ „ 5 „ 2184.36
	in 800 fl. naloženih						„ „ „ 6 „ 87.50
11	in če se k temu prišteje dozdej vplačani znesek za novo hišo z	21612	36				skupaj fl. 6173.43
	in vrednost stare hiše z	11400	—	33012	36		potrošilo se je
12	potem vrednost inventarja in knjig . . .	—	—	5700	—		pa izvzemši
13	se pokaže konečnega premoženja	—	—	41500	76	12760	strošk. za hišo fl. 5354.69
							tedaj manj . fl. 818.92

računa

za XV. leto, od 1. jan. 1879. l. do 31. dec. 1879. l.

Tek. št.	Stroški	v gotovini				v obli- gaci- jah	Opombe
		posa- mezno		skupaj			
		gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	
1	Upravni stroški:						
	a) tajniku nagrado . . .	250	—				K št. 2 in 3. Ta dva zneska sta bila izdana za zemljevide, za letopisa l. 1878 in 1879, za hrvatsko slovnico, za znanstveno terminologijo itd.
	in za pisarne potreščine . . .	115	—				
	b) blagajniku . . .	—	—				
	c) knjižnice uredovanje . . .	50	—	415	—		
2	Za spise in zemljevide	—	—	1586	95		
3	„ tisk . . .	—	—	2221	70		
4	„ vezanje knjig . . .	—	—	136	58		
5	Hišni stroški (davki i. t. d.)	—	—	930	92		
6	Na račun kupne cene za hišo banke Slovenije na kong. trgu	20542	98				
7	Prepisni davek od hiše banke Slovenije . . .	1069	38	21612	36		
8	Obresti od dolga nove hiše	—	—	110	—		
9	Prodane obligacije . . .	—	—	—	—	26750	
10	Razni izdatki	—	—	63	54		
11	Skupni znesek stroškov	—	—	27077	5	26750	

V Ljubljani 1. januarja 1880.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

Pro-

„Matice Slovenske“ za XVI. leto, to je od

Tek. št.	D o h o d k i	Nominalna vrednost obli-gacij	Letni obresti		Skupaj		Opombe
		gld.	gld.	kr	gld	kr	
1	Obresti po odbitem davku in sicer:						
	a) iz rente v srebru:						
	5 po 100 gld. št. 546378, 548115, 548116, 256407, 257408;						
	12 po 1000 gld. št. 147573, 147574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 219685, 386508, 388211, 142690, 142691	12500	525	—	—	—	
	b) drž. loter. posojilo l. 1860. št. srečke 16, serija 18312 za	100	4	—	—	—	
	c) od 2 akcij banke Slovenije za	160	—	—	529	—	
2	Čisti dohodek Matičinih hiš in sicer:						
	a) od novo kupljene hiše	—	—	—	1200	—	
	b) „ stare hiše na bregu	—	—	—	400	—	
3	Od letnikov po 2 gld.	—	—	—	2000	—	
4	Za knjige, ki se morda prodajo	—	—	—	100	—	
	Skupaj	12760	—	—	4229	—	

račun

1. januarja 1880. l. do 31. decembra 1880. l.

Tek. štev.	Stroški	Posamezno		Skupaj		Opombe
		gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Tajniku:					
	a) nagrado	250	—	—	—	
	b) za pisarne potreščine	120	—	370	—	
2	Blagajniku	—	—	60	—	
3	Knjižničarju	—	—	50	—	
4	Vežanje knjig	—	—	150	—	
5	Razni izdatki	—	—	50	—	
	Skupaj	—	—	680	—	
	V primeri z dohodkom	—	—	4229	—	
	ostaja za izdavanje knjig (to je za spise in tisk)	—	—	3549	—	

V Ljubljani 1. januarja 1881.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

Opravništvo

„Maticе Slovenske“ 1880. leta.

Prvosednik :

Dr. Janez Bleiweis.

Prvosednikova namestnika :

**Dr. Anton Jarc.
Peter Grasselli.**

Blagajnik :

Ivan Vilhar.

Tajnik in zapisnikar :

Andrej Praprotnik.

Knjižničar :

Feliks Stegnar.

Pregledovalec društvenih računov :

Dragotin Klun.

Ključarja :

**Anton Kržič.
Luka Robič.**

O d b o r.

a) Ljubljanski odborniki.

1. Dr. Bleiweis Janez 1879 *)	11. Robič Luka 1878.
2. Dr. Jarc Anton 1878.	12. Souvan France 1877.
3. Grasselli Peter 1880.	13. Stegnar Feliks 1879.
4. Kržič Anton 1878.	14. Tomšič Ivan 1877.
5. Klun Dragotin 1877.	15. Vavrū Ivan 1879.
6. Krisper Valentin 1878.	16. Vilhar Ivan 1878.
7. Marn Josip 1880.	17. Vodušek Matej 1880.
8. Močnik Matej 1878.	18. Dr. Zupanec Jernej 1878
9. Dr. Poklukar Josip 1877.	19. Zupančič Vilibald 1878.
10. Praprotnik Andrej 1880.	

b) Vnaujni odborniki.

1. Cigale Matej 1880.	12. Dr. Sterbenec Jurij 1877.
2. Einšpieler Andrej 1880.	13. Šavnik Dragutin 1877.
3. Erjavec France 1878.	14. Šolar Janez 1880.
4. Grabrijan Jurij 1880.	15. Šuklje France 1878.
5. Herman Mihael 1877.	16. Šuman Josip 1879.
6. Hubad France 1878.	17. Dr. Šust Janez 1880.
7. Kosar France 1877.	18. Dr. Tonkli Josip 1877.
8. Majeiger Janez 1878.	19. Dr. Ulaga Josip 1879.
9. Marušič Andrej 1878.	20. Urbas Viljem 1879.
10. Raič Božidar 1879.	21. Žolgar Miha 1878.
11. Svetec Luka 1879.	

*) Letna številka kaže, katerega leta je bil kdo poslednjič odbornik izvoljen.

O d s e k a.

a) Odsek za gospodarstvo.

1. Grasselli Peter.	4. Tomšič Ivan.
2. Klun Dragutin.	5. Vilhar Ivan.
3. Souvan France, prvomestnik.	6. Dr. Zupanec Jernej.

b) Odsek za izdavanje knjig.

1. Dr. Bleiweis Janez, prvomestnik.	9. Stegnar Feliks.
2. Erjavec France.	10. Šuklje France.
3. Hubad France.	11. Tomšič Ivan.
4. Klun Dragotin.	12. Urbas Viljem.
5. Kržič Anton.	13. Vavrū Ivan.
6. Marn Josip.	14. Vodušek Matej.
7. Močnik Matej.	15. Zupančič Vilibald.
8. Praprotnik Andrej.	

Imenik Matičinih udov.

Castni udje:

1. Bleiweis Janez, dr., v Ljubljani.
2. Miklošič Franjo, dr., vitez na Dunaji.
3. Rački Franjo, dr., kanonik in predsednik jugoslov. akademije.
4. Rajeovski Mihael, biškup pri ruskem poročništvu v Beču.
5. Rieger France, Ladislav, dr., v Pragi.
6. Trstenjak Davorin, župnik v Starem Trgu na Štajerskem.
7. Vesel Koseski Ivan v Trstu.

Razvrstitev udov po poverjenikih.

Opazka. * kaže ustanovnike. — Napake naj se blagovoljno naznanjajo Matičinemu tajništvu. Kdor svoje izpremembe ni o pravem času naznanil in ni tiskan v dekaniji, v kateri sedaj biva, naj išče knjig pri poverjeniku, pri katerem jih je bil zadnjikrat prejel; ako pa ga ni v imeniku, naj se zglaš pri tajništvu, in nemudoma bode se mu postreglo.

1. Dekanija Ljubljana. — Poverjenik: *Tajništvo „Matice Slovenske“.*

a) Mesto Ljubljana.

Ustanovniki.

Arce Rajko, c. k. poštni uradnik.	Dreo Aleksander, trgovec.
Auer Jurij, posestnik.	Fabijani o. Placid, vikar frančišk.
Blaznikova Fani, gospica.	Fabian Janez, trgovec.
Bleiweis Janez, dr.	Frančiškanska knjižnica.
Bleiweis Drag., dr., zdrav. v bolnišn.	Frelh Anton, hišni posestnik.
Bučar France, trgovec.	Gariboldi pl. Anton, grajščak.
Codelli bar. A. Fabnenfeld, grajščak.	Gariboldi pl. France, bivši svetovalec višje dež. sodnije.
Čebašek Andrej, dr., kanonik.	Gogala Jan., dr., čast. kanonik, katehet više gimnazije in vodja v
Češko Valentin, posestnik.	Alojzijevišču.
Čitalnica, društvo.	Graseli Peter, posestnik.
Dolenc Henrik, dr., c. k. adjunkt pri dež. sodniji.	

- Heidrih Dragotin, redovnik.
 Hranilnica Kranjska.
 Hren France, posestnik.
 Jamšek Ivan, trgovec.
 Jarc Anton, dr., prošt.
 Jerajeva Ivana, zasebnica.
 Jeran Luka, monsign., „Zg. Danice“
 vrednik.
 Kadirnik France, zasebni uradnik.
 Kastelic France, c. k. stotnik v pokoji.
 Klemenčič Jožef, kat. c. k. učitelj-
 skega izobraževališča.
 Klun Drag., beneficijat Ravbarjev
 pri stolnici, dež. in drž. poslanec.
 Kujižnica c. kr. učiteljskega izobra-
 ževališča.
 Kozlar Ivan, grajščak.
 Kozler Jožef, dr., posestnik.
 Kreč Mat., dež. odbora tajnik.
 Krišper Valentin, trgovec in posest.
 Križnar Mir., profesor na c. k. viši
 realki.
 Kušar Jožef, trgovec in hišnik.
 Lukman Jakob, c. k. rač. svetovalec.
 Marn Josip, profesor na c. k. viši
 gimnaziji.
 Milic Rudolf, tiskar in hišnik.
 Močnik Matej, učitelj 1. mestne šole.
 Munda Franjo, dr., odvetnik.
 Murnik Janez, tajnik kup. zbornice.
 Pavšler Jožef, korar.
 Peternel Mihael, c. k. profesor više
 realke v pokoji.
 Pfeifer France, c. k. rač. uradnik.
 Pirnat Andrej, rudn. uradnik.
 Pleteršnik Maks, c. k. gimn. prof.
 Pogačar Ivan Zl., dr., knezoškof.
 Pogačar Martin, knezošk. kancelar.
 Poklukar Jožef, dr., dež. in drž.
 poslanec.
 Pongrac Oskar, dr., zasebnik.
 Pribošič Janez, vojni duboven.
 Ravnikar France, dež. blagajnik.
 Robič Luka, c. kr. davkarski nad-
 zornik v pokoji in dež. poslanec.
 Rozman Ivan, mestni župnik pri sv.
 Jakobu v Ljubljani.
 Samasa Anton, zvonar.
 Skubic Anton, c. kr. gimn. prof.
 „Sokol“, telovadno društvo.
 Souvan Ferko, trgovec.
 Souvan France Ks., starejši, trgovec.
 Souvan France, mlajši, trgovec.
 Starč Jožef, dr., adjunkt pri c. k.
 finančni prokuraturi.
 Strobelj France.
 Tavčar Janez, hišn. posestnika sin.
 Valenta Alojzij, dr., prof. in vodja
 v bolnici.
 Vavrč Ivan, c. k. prof. na viši gim-
 naziji.
 Vilhar Ivan, trgovec.
 Vošnjak Jožef, dr., zdravnik, drž.
 in dež. poslanec.
 Winkler Andrej, c. k. deželni pred-
 sednik.
 Zamejje Andrej, kanonik.
 Zarnik Valentin, dr., advokat, dež.
 poslanec.
 Zupančič France, dr., pravdosrednik.
 Zupanec Jernej, dr., c. k. bilježnik.
 Zupan Jožef, dr., pravdosrednik.
 Zupan Tomo, gimn. profesor.
 Žagar Dragotin, kontrolor dež. bla-
 gajnice.

Vuičić Paskal, biskup in namestnik
 apostolski v Bosni. Štev. 79.

Letniki.

- Ahačič Karol, dr., odvetnik.
 Aléšovec Jakob, pisatelj.
 Alojzjeviščič.
 Ambrožič Fr., dr., mestni zdravnik.
 Arko Albin, žurnalist.
 Bahovec France, učitelj 2. m. šole.
 Belar Leopold, nadučitelj in ravna-
 telj 2. mestne ljudske deške šole.

- Bežek Viktor, stud. phil.
 Bizavičar, o. Jožef frančiškan.
 Bohinec Žiga, knezošk. tajnik.
 Bregar Vilibald, rač. uradnik pri
 c. k. deželni vladi.
 Brus Andrej, kmet, družbe tajnik.
 Celestina Josip, prof. na c. k. učit.
 izobraževališči.
 Čuren Karol, uradnik v hranilnici.
 Dimić Aug., c. k. viši finančni svetnik.
 Drč Josip, dr., zdravnik.
 Dolencec Jakob, vikarij stolne cerkve
 Drašler France, čevljarški mojster.
 Drašler Pavel, trg. pomočnik.
 Drenik Franjo, opravnik.
 Društvo tiskarjev za Kranjsko.
 Družba rokodelskih pomočnikov.
 Endlicher Rudolf, c. k. uradnik.
 Eppich Janez, učitelj v c. k. vadnici.
 Erker Jožef, stolni kaplan.
 Flis Janez, spiritval v duhovščnici.
 Fortuna France, trgovec in posestnik.
 Fuchs France, dr., primár v bolnici.
 Gujezda Ivan, katehet v mestnih šolah.
 Goričnik France, trgovec.
 Grkman France, učitelj v c. k. vad-
 nici.
 Guttman Emilij, adv. koncipijent.
 Hohn Edvard, posestnik in bukvovez.
 Hohn Hugon, c. k. poštni uradnik
 v Sučavi.
 Hohn Robert, uradnik pri železnici.
 Hribar Ivan, glavni zastopnik banke
 „Slavije“.
 Hrovat Blaž, ravnatelj c. k. izobra-
 ževališča za učitelje in učiteljice.
 Iber Ivan, trgovec.
 Izobraževališče za učiteljice v Ljub-
 ljani.
 Jaklič Anton, bogoslovec.
 Jeglič Anton, dr., drugi vodja v
 škof. duh. semenišči.
 Jentel Anton, trgovec.
 Jerič Jože, župnik v pokoji.
 Jurčič Josip, glavni urednik „Slov.
 Naroda“.
 Juvančič Iv. Drag., trg. pomočnik.
 Kalan Matija, cenilni poročevalec.
 Kapree Ivan, c. k. nadsodn, svetnik.
 Karun France, župnik v Trnovem.
 Katoliška družba (2 iztisa).
 Ker mavner Valentin, prof. c. k. više
 gimnazije.
 Kilar Janez, kaplan v Trnovem.
 Klein Anton, lastnik tiskarnice.
 Klofutar Leonard, dr., prof. bogosl.
 Knjižnica bogoslovska.
 Knjižnica ljubljanske gimnazije.
 Knjižnica ljubljanske realke.
 Knjižnica učiteljska ljublj. okolice.
 Koblar Anton, knezoškof. kaplan.
 Kogl Barbara, hišna posestnica.
 Kokalj France, učitelj 2. mestne šole.
 Kolman France, trgovec.
 Kotnik Ognjeslav, stud. jur.
 Kovač Janez, lastnik tiskarnice.
 Kramar France, kanonik.
 Krek Simon.
 Kremžar Andrej, upravnik deželnih
 dobrotnih naprav.
 Kržič o. Andrej, frančiškan.
 Kržič Anton, nunski katehet.
 Lasnik Peter, trgovec.
 Lazar Mih., glavni učitelj v c. kr.
 izobraževališču za učiteljice.
 Leben Matija, dr., častni korar.
 Ledenik Alfred, trgovec.
 Levec France, c. k. velike realke
 profesor.
 Levstik France, skriptor v c. k. li-
 ccalni knjižnici.
 Lichtenberg, baron, Leopold, graj-
 ščak v Habahu.
 Lokar Josip, pisar pri kmet. družbi.
 Lozar Jožef, trgovec.
 Macák Ivan, c. k. arhivar.
 Mahr Ferdinand, lastnik in ravnat-
 elj kupčijske učilnice.
 Majer Jožef, učitelj v 1. mestni šoli.
 Malovrh Miroslav, davkarski prak-
 tikant.
 Medič o. Kalist, gvardijan frančiškan.
 Mošič Alfons, dr., odvetnik.
 Mulej Andrej, c. k. uradnik.
 Munda Jakob, dr., c. k. sod. adjkt.
 Národna tiskarna.

- Oblak Jožef, zasebni uradnik.
 Pakič Mihael, pos. in trgovec.
 Papež France, dr., odvetnik.
 Pavker pl. Glanfeld Henrik, dr., korar.
 Perles France, posestnik.
 Perona Ljudevit, magist. svetovalec.
 Pfeifer Jožef, koncip. dež. odbora.
 Pintar Matej, bogoslovec.
 Pirec Iv., uradn. pri južni železnici.
 Pirnat Tomaž, hišnik.
 Porenta Franjo, kaplan pri sv. Petru.
 Porenta Janez, stolni kaplan.
 Potočnik Fr., stavb. svētnik v pokoji.
 Potočnik Mihael, nunski spovednik.
 Praprotnik Andrej, nadučitelj 1. mestne ljudske deške šole.
 Puhar Dragutin, posestnik.
 Premk Anton, poštni uradnik.
 Radics, pl. Peter, pisatelj.
 Raič Anton, učitelj na c. k. viši realki.
 Rajakovič Franjo, uradnik v hranilnici.
 Raktelj Fr., učitelj 2. mestne ljudske deške šole.
 Ravnikar Lud., dež. sod. svetovalec.
 Regali Jož., hišnik in mest. odbornik.
 Regoršek France, trgovec.
 Schifferer J., dr., ces. kr. polkov zdravnik.
 Slovensko učiteljsko društvo.
 Smolej Jakob, šolski svētnik, c. k. gimnazije vodja.
 Smrekar Jožef, profesor bogoslovja.
 Spoljarič Jakob, ključar.
 Staré Ferdinand, c. k. sodnijski pristav.
 Stegnar Feliks, učitelj kaznilnice na Gradu.
 Strbenec Jožef, duh. v pokoji.
 Suhadobnik Lovr., zasebnik.
 Svetek Anton, c. k. računski uradnik.
 Svetek Ivan, urad. pri južni železnici.
 Šašel Janez, bogoslovec.
 Šašel Feliks, okrajni komisar.
 Škofic Josip, pravnik.
 Škofic Lovro, davkarski kasir.
 Štempihar Valentin, dr., odv. koncipijent.
 Šumi France, sladikovarnik.
 Tavčar Dragutin, posestnik.
 Tavčar Ivan, dr., advokat. kandidat.
 Toman Jela.
 Tomec Jakob, magist. uradnik.
 Tomšič Ivan, učitelj c. k. vadišnice.
 Tratnik Antonija, fin. kom. žena.
 Travnar Jožef, učitelj 2. m. šole.
 Turek Hugon, trgovec.
 Urh Peter, kanonik.
 Valenta Vojteh, kontrolor mestne blagajnice.
 Vavpetič Ivan, bogoslovec.
 Več Ivan, trgovec.
 Vipavec Ludvik, dr., c. k. avskultant pri dež. sodniji.
 Vizjak Anton, učitelj na c. k. učit. izobraževališči in okrajni šolski nadzoruik.
 Vodušek Matej, c. k. gimn. profesor.
 Wascher Rajko, uradnik v hranilnici.
 Wiesthaler France, c. k. gimn. prof.
 Wolkensperg Avguštin, baron, grajščak.
 Zagorjan Ivan, kaplan pri sv. Petru.
 Zavodnik Feliks, bogoslovec.
 Zeplichal Ognjeslav, kamnopicar.
 Zitterer Andrej, čevlj. mojster.
 Zupan Jožef, stolni prošt.
 Zupančič Anton, kaplan pri sv. Jakobu.
 Zupančič Vilib., c. k. prof. ženskega uč. izobraževališča.
 Žakelj Miroslav, c. k. gimn. prof.
 Žitko Jakob, vratar pri deželncem glavarju.
 Žlogar Anton, kaplan pri sv. Jakobu.
 Žvab Lovro, uč. v trgovski šoli.

b) Ljubljanska okolica.

- *Krčon Anton, župnik v Rudniku.
 *Mazek Lovro, župnik v Črnučah.
 Babnik Jernej, župnik na Dobrovi.
 Belec Ivan, kaplan na Igu.
 Čitalnica v Šent-Vidu.
 Čitalnica v Spodnji Šiški.
 Finec Anton, župnik v Sostrem.
 Gams Jan., posestnik v Loki pri Igu.
 Govekar France, nadučitelj na Igu.
 Hočevar Jožef, župnik na Igu.
 Knez Janez, posestnik v Šiški.
 Kobilica Janez, kaplan pri Dev. M. v Polji.
 Kogej Janez, učitelj na Brezovici.
 Košmelj Janez, kaplan na Dobrovi.
 Marešič Franjo, kaplan v Št. Vidu.
 Mekinec France, kaplan v Dolu.
 Mencinger Lovro, duh. oskrbnik na Golem.
 Potočnik Anton, župnik v Šent Vidu.
 Potočnik Janez, župnik na Brezovici.
 Povše France, župnik na Ježici.
 Praprotnik France, učitelj v Preski.
 Skul Valentin, župnik pri sv. Jakobu na Savi.
 Štrukelj France, duhoven na Šmarni gori.
 Vrhovnik Ivan, kaplan v Sori.

Štev. 24.

2. Dekanija Škofja Loka. — Poverjenik: Matej Kožuh.

- *Debeljakova rojstna hiša na Visokem, št. 2, v Poljanski fari.
 *Dolinar France, župnik na Trati.
 *Kožuh Matej, dekan v Stari Loki.
 Čadež Ivan, posestnik v Poljanah.
 Dolinar Anton, admin. v Lučinah.
 Jereb Matej, župnik v Javorjih.
 Jezeršek Janez v Gorenji vasi.
 Lavrič Matija, župnik v Novi Oslici.
 Peterlin Primož, duh. adm. pri sv. Lenartu.
 Puc Alojzij, kaplan v Stari Loki.
 Ramoveš Jernej, župnik v Poljanah.
 Rožman Lovro, ekspozit v Žabnici.

Štev. 12.

b) Poverjenik: Blaž Mohar:

- Arko Anton, dr. okrajni zdravnik v Loki.
 Bukvarnica učiteljska v Loki.
 Gašperin Jakob, ključarski mojster v Loki.
 Gusel Janez, trgovec v Loki.
 Jeriha Matija, nunski spovednik v Loki.
 Kadilčeva Radevojka v Loki.
 Kbern Rudolf, c. k. sodn. adjunkt v Loki.
 Kosmač Šim., duh. v pokoji.
 Mohar Antonija, kovačica v Loki.
 Mohar Blaž, mestni župan in posestnik v Loki.
 Naglič Rudolf, trgovec v Loki.
 Sušnik Avgust, posestnik v Loki.
 Sušnik Jovana, posestnica v Loki.
 Šoklič Blaž, župnik v Loki.
 Triller Janez, c. k. notar v Loki.
 Zupan Šimen, katehet nunske dekleške šole.

Štev. 17.

c) Poverjenik: Jože Levičnik.

- *Globočnik Leopold, posestnik v Bralno društvo v Selcih.
 Železnikih. Eržen Balant, kmet v Rudnem.

Globočnik A., posestnik v Železnikih.
 Hafner A., rud. uradnik v Železnikih.
 Jamnik Anton, župnik v Sorici.
 Kos France, nastopni uč. srednjih šol.

Lapajne Janez, admin. v Drazgošah.
 Levičnik Jožef, posestnik in učitelj v Železnikih.
 Tušek Gregor, posestnika sin v Megušnici.

Štev. 11.

3. Dekanija Kranj. — Poverjenik: Dragutin Šavnik.

*Bartol Baltazor, župnik v pokoji.
 *Debeljak Jan., župnik v Predvoru.
 *Detelja Oton, grajščak.
 *Globočnik Edv., zdravnik v Cerkljah.
 *Krašovic Jur., župnik v Šmartnem.
 *Mali Ognjeslav, dr., c. k. okrajni zdravnik v Kranji.
 *Mežnarec Anton, dekan v Kranji.
 *Omersa France, trgovec v Kranji.
 *Pirec Matej, trgovec v Kranji.
 *Pleiwis-ova Ivana, posestnica v Kranji.
 *Pleiwis Valentin, trgovec v Beču.
 (Kujige naj prejema kranjske gimnazije učence, ki je v slovenščini najizvrstnejši.)
 *Prevec Tine, dr., zasebnik.
 *Ros Matej, trgovec v Kranji.
 *Sajevic Ferd., trgovec v Kranji.
 *Šavnik Dragutin, lekar v Kranji.
 *Šavnik Sebastian, posest. v Kranji.
 *Urbančič Lujiza, gospá grajščakinja na Turnu
 *Widmar Jernej, dr., knezoškof.
 *Zarnik Anton, župnik v Naklem.
 Bohinec Fr., župnik v Križah.
 Čitalnica, društvo v Kranji.
 Dolencec France, trgovec v Kranji.
 Erjavec Janez, duhoven v Kranji.
 Franke Ivan, slikar v Kranji.
 Florijan Karol, zasebnik v Kranji.
 Gogala Franjo, zasebni uradnik v Kranji.

Golobič Anton, župnik v Cerkljah.
 Gregorič Ign., župnik na Trsteniku.
 Hiti Janez, župnik v pokoji.
 Karlin Davorin, gimn. profesor v Kranji.
 Krišper Rajm., trgovec v Kranji.
 Krčon Jožef, župnik v Predosljah.
 Kregar France, kaplan v Kranji.
 Kršič Jožef, posestnik v Trbojah.
 Marinko Jos., dr., kaplan v Cerkljah.
 Mencinger Janez, dr., odvetnik v Kranji.
 Novak Martin, poštni odpravnik v Kranji.
 Povše Martin, župnik v Šent-Jurji pri Kranji.
 Preželj Matej, župnik v Mavčičah.
 Robič Simon, beneficijat na Šentjurski govi pri Cerkljah.
 Spendal France, farni adm. v Tržiču.
 Stanonik Nikolaj, učitelj v Šmartnem pri Kranji.
 Šlibar Tomaž, župnik v Dupljah.
 Tavčar France, ekspoz. pri sv. Joštu.
 Učiteljska knjižnica kranjskega šolskega okraja.
 Urbančič Jauko, grajščak v Turnu.
 Vavken Andrej, učitelj in posestnik v Cerkljah.
 Vomberger Blaž, župnik v pokoji na Primskovem.
 Zarnik Matija, kaplan v Šmartnem pri Kranji. Štev. 49.

4. Dekanija Radovljica. — a) Poverjenik: Janez Trojar:

*Jerala Janez, kaplan v Bohinjski Bistrici.

*Ruard Viktor, grajščak na Bledu.
 Gnjezda Štef., župnik na Boh. Beli.

Jereb France, župnik v Zaspem.
 Koželj Anton, duhoven v pokoji na
 Dobravi.
 Mali Ignacij, duhoven v Ribnem.
 Pretnar Jakob, nadučitelj v Srednji
 Vasi.

Trojar Janez, nadučitelj v Gradu.
 Umek Anton, župnik v Gradu.
 Žumer Jakob, posestnik v Podhomu
 (Gorje.)

Štev. 10.

b) *Poverjenik: Janez Keršič.*

Ažman Ivan, župnik na Dovjem.
 Keršič Janez, župnik na Jesenicah.

Robič Matija, jamski nadzornik na
 Jesenicah.

Štev. 3.

c) *Poverjenik: Silvester Kešè.*

*Bernik Lovro, žup. v Kamnigoricí.
 Bononi Jožef, župnik v Radovljici.
 Kešè Silvester, dekan v Bègunjah.
 Kumer France, župnik v Mošnjah.
 Medic France, učitelj v Radovljici.
 Molek Martin, kurat v ženski kaz-
 nilnici v Begunjah.

Novak Janez, kaplan v Mošnjah.
 Olifčič Josip, usnjarski mojster v
 Žapužah.

Tavčar Janez, kaplan v Radovljici.
 Teran Janez, župnik v Ljubnem.
 Zupan Ulrik, duh. v pok. v Mošnjah.

Štev. 11.

d) *Poverjenik: Matej Soršak.*

Aljaš Jakob, župnik na Dobravi.
 Berlic Jaaez, beneficiját v Kropi.
 Kapuz Janez, župnik v Kropi.
 Kropinsko-Kamnogoriška čitalnica.

(Novak Janez, knjige v hišo št. 54
 v Kamnigoricí.)

„Sloga“, bralno društvo v Kropi.
 Soršak Matej v Kropi.

Štev. 7.

5. Dekanija Kamnik. — a) *Poverjenik: Janez Debevec.*

*Kokalj o. Rainerij, fraučiškan.
 *Rožič Alojzij, kaplan v Kamniku.
 *Starè Alojzij, administrator na Rovi.
 *Stranjska fara po Mih. Dobovšekovi
 ustanovi. (Gosp. župnik je prošén,
 da knjige razdelí med tri posest.
 iz Dobovšèkove rodovine, po nji-
 hovi smrti pa faranom po svoji
 previdnosti).
 *Nabernik Ivan, c. k. sodn. pristav.
 Cenčič Jernej, nadučitelj v deklíški
 šoli v Kamniku.
 Čitalnica v Kamniku.

Debevec Janez, posestnik v Kam-
 niku.

Eder Janez, župnik v Mekinah.
 Golob Janez, župnik v Motniku.
 Janežič Anton, trgovec v Kamniku.
 Jereb o. Romuald, fraučiškan v Kam-
 niku.

Kralj Matija, župnik v Tujnicah.
 Levec Janez, trgovec v Kamniku.
 Ložar Janez, posestnik v Trziní.
 Lušin Anton, župnik na Homecu.
 Murnik Janez, trgovec v Kamniku.
 Orel Josip, trgovec v Kamniku.

Pavlič Kozmas, župnik v Tuhinji.
Podstudenšek Andrej v Gozdu.
Pečnik Valentin, admin. na Vranji-
peči.
Samec Maks, dr., župan v Kamniku.

Suhi Jos., trgovec v Kamniku.
Svetlin France, kurat na Goričici.
Staré Mih., inženir v Mengišu.
Zorec Janez, župnik v Mengišu.
Zorman Anton, župnik v Nevljah.
Štev. 25.

b) *Poverjenik: Kersnik Janko, notar na Brdu.*

*Jare Jernej, župnik v Dolu.
*Oblak Janez, župnik pri sv. Heleni.
*Vrbancik Jan., župnik v Krašnji.
Höffern pl. Viljemina, grajščinska
gospica na Brdu.
Iglič Janez, trgovec v Lukovici.
Kersnik Janko, c. k. notar na Brdu.

Krištofič Lovro, admin. v Št. Os-
waldu.
Pož Dragutin, c. k. kontrolor na
Brdu.
Rome France, župnik v Čemšeniku.
Šolska knjižnica v Blagovini.
Zarnik Anton, posestnik v Krtini.
Štev. 11.

c) *Poverjenik: Kajdiž Tomaž.*

Kajdiž Tomaž, župnik v Vodicaх.
Kukelj Anton, kaplan v Vodicaх.
Lomberger Jos., benef. v Komendi.

Ravnikar Jernej, učitelj v Komendi.
Svetlin Andr., posestnik v Komendi.
Tavčar Matej, župnik v Komendi.
Štev. 6.

6. Dekanija Moravče. — *Poverjenik: Janez Toman.*

*Preša Jožef, župnik v Pečah.
*Šravec Stanko, župnik v Hotiču.
Abzec Matija, admin. na Sveti gori.
Gros Jakob, župnik v Zagorji.
Kepec France, duh. administrator v
Češnjicah.
Koprivnikar Janez, župnik na Savi.
Lavter Valentin, kaplan v Moravčah.
Mogolič M., župnik v pokoju v
Gradcu.

Pogorelec Andrej, župnik v Ko-
lovratu.
Petrovčič France, kaplan v Morav-
čah.
Pleško France, beneficiat na Vrh.
polji.
Toman Janez, dekan v Moravčah.
Žan Janez, kaplan v Rovtah.

Štev. 14.

7. Dekanija Šmarija. — *Poverjenik: Andrej Drobnič.*

*Štritar Janez, benef. v Št. Vidu.
Anžur Anton, župnik v Šent Jurji.
Borštnik Janez, nadučitelj v Šmarji.
Drčar Martin, župnik na Polici.
Drobnič Andrej, dekan v Šmarji.

Jaklič Gregorij, župn. v Žalini.
Jenčič Alojzi, c. k. sodnik v Zatičini.
Klun Janez, kaplan v Šent Vidu.
Kovač Franjo, učitelj v Zatičini.
Kulavec Matija, župnik v Šent-Vidu.

Laznik Jože, kaplan v Šmarji.
 Lukan Jak., zdravnik v Šent-Vidu.
 Mazek Anton, posestnik v Šmarji.
 Oblak Lorenc, kaplan na Krki.
 Podboj Ivan, kaplan v Šent Vidu
 pri Zatičini.

Razpotnik Jakob, župnik v Višnji
 gori.
 Vrančič Ignacij, župnik v Zagradcu.
 Zorec Jurij, župnik na Krki.

Štev. 18.

8. Dekanija Litija. — *Poverjenik: Luka Svetec.*

*Kobler Alojzi, posestnik v Litiji.
 *Sajč Miha, župnik v Štangi.
 *Svetec Luka, c. k. notar v Litiji.
 *Zupan Miha, župnik na Prežganji.
 Bergant Valentin, kaplan v Šmartnem.
 Brezovar Jernej, (knjige Pavlu Brezovarju v Šmartnem pri Litiji).
 Gestrin Leopold, župnik pri sv. Jurji.
 Jaklič Janez, posestnik v Šmartnem.
 Jeretin Martin, tajnik c. k. okrajn.
 glavarstva v Litiji.

Klofutar Janez, župnik na Dolih.
 Kunstelj, Fr., župnik na Jančem.
 Pavlič Ignacij, dr., c. k. okrajni
 zdravnik v Litiji.
 Pleško Dragutin, c. k. sodnik v Litiji.
 Ramoveš Andrej, župnik v Svibnem.
 Rožnik Anton, c. k. sodnijski ad-
 junkt v Litiji.
 Rus Jakob, dekan v Šmartnem.
 Vestenek Julij, dr., vitez, c. k. okr.
 glavar. Štev. 17.

9. Dekanija Trebnje. — *Poverjenik: Janez Kovačič.*

*Košir Janez, c. k. sodnik v Trebnjem.
 *Kovačič Janez, dekan v Trebnjem.
 Bercar J., pos. v Kamnji (sv. Rupert.)
 Blagné Anton, oskrbnik v Rakovniku.
 Bogolin Miha, župnik v Ajdovici.
 Burnik Valentin, učitelj na Fužina.
 Dolinar Jan., župnik v Šent-Janžu.
 Grčar Andrej, učitelj v Šent-Rupertu.
 Grčar Jožef, župnik pri sv. Trojici.
 Gostiša Jakob, učitelj v Trebnjem.
 Hočevnar Anton, župnik pri sv. Lorencu.
 Hofer Karol, župnik v Čatežu.
 Karlin Janez, župnik v Doberničah.
 Kolar Matija, kaplan v Trebnjem.
 Košir Alojzij, župnik v Šent-Rupertu.
 Lenasi Anton, kaplan v Doberničah.

Marolt Jakob, župnik pri sv. Križu.
 Nemeč Anton, kaplan pri sv. Trojici.
 Steklasa France v Šent-Rupertu.
 Stenovc Anton, kaplan pri sv. Križi.
 Strupi Jakob, kaplan v Šent Lorencu.
 Schuller Janez, župnik v Trebelnem.
 Tavčar Miha, župnik v Žužemberku.
 Tramte Anton, kaplan v Žužemberku.
 Trepal Anton, administrator na Selib.
 Urbanija Lovro, župnik na Mirni.
 Valeska Barbo Waxensteinska grofinja v Rakovniku.
 Vasič Ljudovik, dr., zdravnik v Trebnjem.
 Zagorjan Martin, župnik v pokoji v Čatežu.
 Zorec Anton, župnik v Mokronogu. Štev. 30.

10. Dekanija Leskovec. — *a) Poverjenik: Edvard Polak.*

*Bušič Jožef, posestnik v Šent-Jerneji.

*Grivec France, kaplan v Leskovcu.
 *Hočevnar Martin, posestnik.

*Polak Edvard, dekan in čast. kanonik v Leskovcu.

*Rudež Dragutin, grajščak v Gracarskem turnu.

*Šola Št. Jernejska.

*Tavčar Anton, župnik na Raki.

*Učiteljska bukvarnica šolsk. okrajja v Krškem.

*Veseli Ivan, župnik pri sv. Duhu.

Bezljaj Jos., učitelj mešč. šole v Krškem.

Brulce France, župnik v Dolini.

Jarec France, kaplan v Leskovcu.

Knavs Janez, vikarij v Krškem.

Koceli Karl, dr., odvetnik v Krškem.

Kurent Karl, kaplan pri sv. Križi.

Lapajne Janez, ravnatelj meščanske šole v Krškem.

Lapajne Janez, župnik na Studencu. Lebar Jakob, kaplan v Čatežu.

Mervec Janez, kaplan v Št. Jerneji.

Mavrer Gustav, posestnik na Raki.

Obrstar Jan., kupčevalec v Cerkljah.

Pfeifer Viljem, župan v Krškem.

Sajč Janez, nadučitelj v Šent Jerneji.

Šusteršič Mat., posest. v Krškem.

Tavčar Ignacij, župnik pri sv. Križu.

Varl Tomaž, kaplan v Škocijanu.

Vovk Janez, župnik v Šent Jerneji.

Zadnik Šimen, župnik v Čatežu.

Štev. 28.

b) Poverjenik: Janez Lesjak.

*Gestrin Dragutin, c. k. okrajni sodnik v Kostanjevici.

*Lesjak Janez, župnik in duh. svetnik v Kostanjevici.

Abraun Lavoslav, nadučitelj v Kostanjevici.

Belč France, grajšč. oskrbnik v Kostanjevici.

Candolini Vojteh, c. k. sodnik v pokoji v Kostanjevici.

Verbajns Anton, kaplan v Kostanjevici. Štev. 6.

11. Dekanija Novomesto (Rudolfovo). — Poverjenik: Sim. Wilfan:

*Babnik Janez, župnik v Soteski.

*Romč Janez, župnik pri sv. Petru.

*Vojska Andrej, dr., c. k. okrajne sodnije svetnik v Novem mestu.

*Volčič Janez, župnik v Šmarjeti.

Bačnik Janez, župnik v Prečini.

Barbo Miha, vikarij v Novem mestu.

Breznik France, c. k. profesor v Novem mestu.

Čitalnica v Novem mestu.

Dovič Janez, župnik v Mirni peči.

Fračiškanski samostan v Novem mestu.

Frank Rihard, kanonik v Novem mestu.

Kalčič Anton, trgovec v Novem mestu.

Kastelic Franjo, trgovec v Novem mestu.

Krajec Janez, lastnik tiskarne v Novem mestu.

Knjižnica c. k. gimnazije.

Knjižnica učiteljska v Novem mestu.

Lavtižar Miha, kaplan v Prečini.

Majtinger Ivan, c. k. uradnik v Novem mestu.

Mohar Martin, uradnik v Novem mestu.

Nachtigall Rajko, c. k. profesor v Novem mestu.

Oblak Valentin, trgovec v Novem mestu.

Ogórek Josip, c. k. profesor v Novem mestu.

Pec Viljemina, učiteljica v Novem mestu.

Poljanec Ivan, c. k. profesor v Novem mestu.

Rizzolli Dominik, lekar v Novem mestu.
 Rozina Jož, dr., c. k. odvetnik v Novem mestu.
 Sattner Hugolin, frančiškan v Novem mestu.
 Skofic Franjo, dr., c. k. pristav v Novem mestu.
 Stavadaher o. Ignacij, frančiškan v Novem mestu.

Verbič Lovro, c. k. davk. adjunkt v Novem mestu.
 Vilman Gašper, kaplan v Mirni peči.
 Virant Janez, župnik v Podgradu.
 Wilfan vitez pl. Sim., prošt in dekan v Novem mestu
 Zajdel Nande, filozof

Štev. 34.

12. Dekanija Metlika. — a) Poverjenik: Anton Aleš.

Aleš Anton, dekan v Semiču.
 Dev Edvard, c. k. okrajni sodnik v Črnomlji
 Gašperin Viljem, adm. na Planini.
 Gorénjce Lavoslav, župnik v Adlešičah.
 Gruden Ivan, c. k. davkar v Črnomlji.
 Kalan Rajmund, admin. na Vrhu.
 Kavčič Franjo, učitelj v Dragatušu.
 Kenda Franjo, učitelj v Semiču.

Kupljen Ant., c. k. notar v Črnomlji.
 Režek Peter, župnik v Starem trgu.
 Šola farna v Starem trgu (plačuje g. dr. Jurij Sterbenec).
 Šola v Semiču.
 Švajger France, župnik na Radovici.
 Švajgar Ivan, posestnik v Črnomlji.
 Šutej Matija, župnik v Vinici.
 Tomec Martin, župnik v Suhorji.
 Učiteljsko okrajno društvo v Črnomlji.

Štev. 17.

b) Poverjenik: Anton Navratil.

*Lampe Jožef, c. kr. uradnik v Metliki.
 Burger Milan, dr., c. k. notar v Metliki.
 Dovgan Franjo, župnik v Podzemlji.
 Furlan Franjo, posestnik.
 Gangel Lavoslav, posestnik.
 Gustin Franjo, župan.
 Jančar Franjo, duh. nem. vit. reda.

Kapele Janez, oskrbnik komendski.
 Navratil Anton zasebnik.
 Pfefferer Adolf, c. k. sod. pristav v Metliki.
 Premer Anton, zasebnik.
 Prosenik Anton, trgovec.
 Terček Mihael, duh. pomočnik v Metliki.

Štev. 14.

13. Dekanija Kočevje. — Poverjenik: Janez Komljanec.

*Lovšin Simon, župnik pri Fari v Kostelu.
 *Novak Josip, dekan v Kočevji.
 Gantar Lovro, kaplan v Kočevji.

Jaklič Jožef, župnik v Starem Logu.
 Kalan Jakob, župnik v Moroven.
 Ključevšek Ignacij, župnik v Spodnjem Logu.

Komljanec Janez, katehet gimn. v Kočevji.

Mandele Anton, župnik v Banjiloki.

Vajvoda Simon, župnik v Nemški Loki.

Videmšek Matija, adm. v Osilnici.
Zbašnik Franjo, adm. v Topli Rebri Štev. 10.

14. Dekanija Ribnica. — a) *Poverjenik: Martin Skubec.*

*Jereb Jožef, župnik v Dragi.

*Kljun Marija, posestnica v Slatniku.

*Kuralt Ivan, c. k. pristav v Ribnici.

*Lesar Janez, posestnik v Hrovačah.

*Lesar Martin, posestnik v Sušnji.

*Lovšin Mica, pos. v Jurjevicu.

*Skubic Martin, dekan v Ribnici.

Arko Anton, posestnik v Ribnici.

Bobek Janez, zdravnik v Ribnici.

Bralno društvo v Sodražici.

Jaklič Štefan, župnik v Dolenji vasi.

Merhar Jože, trgovec v Dolenji vasi.

Morè Anton, kaplan v Ribnici.

Poč Martin, župnik v Loškem potoku.

Poklukar Josip, kaplan v Srednji vasi v Bohinju

Pristov Simon, duhovni pomočnik v Ribnici.

Strlé Franjo, trgovec v Loškem potoku.

Vas „Sušje“.

Tomšič Štefan, učitelj v Sodražici.

Voglar Jožef, župnik v Sodražici. Štev. 20.

b) *Poverjenik: Matej Frelih.*

*Martinak Jožef, c. k. sodnik v Lašičah.

Ambruster Dragutin, trg. pom. v Lašičah.

Frelih Matej, župnik v Lašičah.

Gruden Jakob, župnik v pokoji v Turjaku.

Hočevar Matija, c. k. poštar v Lašičah.

Jan Primož, župnik na Robu.

Kočevar Matija, trg. Pod Turjakom.

Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.

Lotrič Leop., kaplan v Dobrepoljah.

Murgelj Julij, c. k. adjunkt v Lašičah.

Štev. 10.

15. Dekanija Vrhnika. — a) *Poverjenik: Šlibar Martin.*

*Kotnik France, posest. na Vrhniki.

*Mahkot Jakob, c. k. okrajni glavar v Logatecu.

*Markič Matej, župnik v Logatecu.

*Šlibar Martin, dekan na Vrhniki.

Belar Josip, župnik v Hotederšici.

Borštnik France, profesor (knjige v Borovnici št. 8).

Borštnik Janez, posestnik v Doléh.

Dolinar France, župnik v Horjulu.

Globočnik Viktor, c. k. pristav na Vrhniki.

Gruntar Ignaci, dr., c. k. notar v Logatecu.

Hočevar Anton, župnik v Šent-Joštu.

Jelovšek Gabriel, trgovec na Vrhniki.

Jugovec Anton, župnik v Borovnici.

Justin Blaž, provizor v Črnem Vrhu.

Kavčič Gašpar, posestnik v Rovtib.

Lenarčič Jožef, posestnik na Vrhniki.

Levičnik Valentin, c. k. davkarski nadzornik v Logatecu.

Levstik Vinc., nadučitelj na Vrhniki.

Papler Fr., nadučitelj v Borovnici.

Pipan Andrej, kaplan na Vrhniki.
 Podobnik Ignacij, župnik v Preserji.
 Pogačnik Janez, kaplan v Preserji.
 Rogelj Florijan, notarski uradnik v
 Logatcu.

Rott Gothard, kaplan v Logatcu.
 Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
 Vónča Anton, duh. pastir v Belkah.
 Zdražba Janez, kaplan na Vrhniki.
 Žitnik Dragutin v Borovnici.

Štev. 28.

16. Dekanija Idrija. — a) Poverjenik: Valentin Treven.

*Občina mestna v Idriji.
 *Vidmar Jožef, župnik v Žiréh.
 Demšar Janez, župnik v Ledinalh.
 Inglič Jakob, nadučitelj in ravnatelj
 rudarske šole v Idriji.
 Kogej Jožef, dekan v Idriji.
 Lapajne France, trgovec v Idriji.
 Leskovec Boštjan, posest. in župan
 v Spodnji Idriji.

Lipold Marka, Vincencij, c. k. rud-
 nijski predstojnik in viši svétnik
 v Idriji.

Treven Valentin, trgovec in župan
 v Idriji.

Urbas Leopold, ces. kr. topilnični
 oskrb. v pokoji v Idriji.

Štev. 10.

b) Poverjenik: Domicelj Anton.

Čitalnica v Črnem Vrhu.
 Domicelj Anton, vikarij v Črnem
 Vrhu.

Križaj Nikolaj, župnik v Godoviču.
 Majnik Miba, kmet na Črnem Vrhu.
 Rudolf Gašper, posestnik v Loméh.
 Št. 5.

17. Dekanija Cirknica. — a) Poverjenik: Anton Krašovec.

*Obreza Adolf, posestnik v Cirknici.
 Čibašek Janez, župnik pri sv. Vidu
 nad Cirknico.
 Grbec Franjo, posestnik v Cirknici.
 Jan Šimen, župnik pri sv. Trojici
 nad Cirknico.

Klinar France, učitelj v Šent Vidu.
 Koželj Mih., kaplan v Cirknici.
 Krašovec Ant., posestnik v Dolenji
 vasi.

Oblak Janez, dekan v Cirknici.
 Žerovnik Tomaž, župnik v Grahovem.

Štev. 9.

b) Poverjenik: Jakob Vilar.

*Kaplének Jan., župnik na Oblokab.
 Končnik Dav., kaplan v Starem trgu.
 Lenček Blaž, župnik v Starem trgu.
 Mandele Iv., nadučit. v Starem trgu.
 Prijatelj Mat., kaplan na Oblokab.

Schweiger Martin, zdravnik in župan
 v Starem trgu.

Vilar Jak., trg. v Pudobu pri Ložu.
 Volčič Jurij, c. k. pristav v Ložu.

Štev. 8.

c) *Poverjenik: France Rihar.*

Bernard Val., farni oskrbnik v Studenem.
 Jeršan Anton, posestnik na Uncu.
 Klemenc France, župnik na Uncu.
 Koren Miroslav, posestnik v Planini.
 Kovšča France, posestnik v Planini.

Lavrič Jurij, posestnik na Rakeku.
 Poženel Ivan, učitelj na Uncu.
 Rihar France, župnik v Planini.
 Sebenicherjeva Matilda na Rakeku.

Štev. 9.

18. Dekanija Postojina. — a) *Poverjenik: Janez Hofstetter.*

*Globočnik Anton, c. k. okrajni glavar v Postojini.
 *Razpet Martin, dr., c. k. okrajni zdravnik v Postojini.
 *Sajevec Janez, župnik v Slavini.
 *Sterbenec Jurij, dr. prava, župnik v Hrenovicah.
 Brodnik Anton, kaplan v Postojini.
 Bezeljak Pavel, c. k. notar v Postojini.
 Čitalnica v Postojini.
 Ditrih Anton, pekovski sin v Postojini.
 Grosman Gustav, učitelj pri sv. Ivanu.
 Hofstetter Janez, dekan v Postojini.

Krajgher Peter, posestnik v Hrašah.
 Ljudska šola v Slavini (dobiva knjige nam. prof. Boleta).
 Pekovec Jože, kaplan v Hrenovicah.
 Podkrajšek France, nadzornik železniške postaje v Prestraneku.
 Skvarča Janez, kaplan v Slavini.
 Sterle France, načelnik pri železnici v Postojini.
 Tuma Henrik, zaseb. učitelj v Postojini.
 Žužek Franjo, c. k. stavbeni pristav v Postojini.

Štev. 18.

b) *Poverjenik: Ignacij Okorn.*

*Kržič Gregor, c. k. okrajni sodnik v Senožečah.
 *Občina v Razdrtem.
 Fettich-Frankheim Anton, župnik v Vremah.
 Kavčič Hinko, posest. v Razdrtem.

Okorn Ignacij, župnik v Senožečah.
 Pogačar Andrej, gozdnar v Senožečah.
 Zelen Jožef, posestnik v Senožečah.

Štev. 7.

19. Dekanija Trnovo. — *Poverjenik: Damijan Pačlič.*

*Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.
 *Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
 *Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorji.
 *Jenko Skender, trgovec v Trnovem.
 *Ličan Skender, trgovec v Trnovem.
 *Štrucelj Jurij, c. k. sodnik v Bistrici.
 Bilec Jan., duh. v pok. v Trnovem.

Kacin Anton, kurat v Šmihelu.
 Küssel Vendelin, c. k. uradnik v Bistrici.
 Legan France, duh. v Knežaku.
 Lukanec Jožef, kurat v Suhorji.
 Mežnar Jožef, posestnik v Harijah.
 Misel Josip, učitelj v Podstenji.

Pavlič Damijan, vikarij v Zagorji.
 Ponikvar Anton, župnik v Knežaku.
 Požar Anton, učitelj v Knežaku.
 Satran Anton, gozdni uradnik v Mušunu.
 Tomšič Ivan v Bistrici.

Torkar Matija, župnik v Košani
 Višnikar Franjo, c. k. sodn. pristav
 v Bistrici.
 Zarnik Martin, učitelj v Trnovem.
 Žnidaršič Jakob, prof. v Premu.
 Žgur Anton, župnik v Premu.
 Štev. 23.

20. Dekanija Vipava. — Poverjenik: Jurij Grabrijan.

*Erjavec Matija, vikarij v Šturijah.
 *Grabrijan Jurij, kan. in dekan v Vipavi.
 *Hiti Luka, kurat v Ustiji.
 *Kavčič France, posest. v Šent-Vidu.
 *Koder Matej, kurat v Slapu
 *Lampe Anton kur. v Gočah.
 *Nakus Josip, kur. v Planini.
 Adlešič Jurij, nadučitelj v Vipavi.
 Beve Janez, kurat v Podkraju.
 Brič Janez, c. k. okrajni sodnik.
 Bukvarnica učiteljska v Vipavi.
 Ceket Franjo, vikarij v Stjaku.
 Čitalnica kmetijska v Poddragi.

Čitalnica národna v Vipavi.
 Ditrih Andrej, kupčevalec v Vipavi.
 Francelj Štefan, učitelj v Šent Vidu.
 Habé Jože na Gočah.
 Hladnik Janez, benef. v Lozicah.
 Kete Jožef, strojar v Vipavi.
 Knific Srečko, beneficijat v Vipavi.
 Košir Jakob, duh. v pok. v Šent-Vidu.
 Pečar Janez, kurat v Vrhpolji.
 Silvester Radoslav, trg. pomočnik.
 Šola vinorejska na Slapu.
 Tomažič Ivan, vikar v Šent-Vidu nad Vipavo.
 Vidergar Janez, kaplan v Vipavi.
 Štev. 26.

Štev. udov v ljublj. škofiji: ustanovnikov	177
letnikov	605
Skupaj	782

II. Lavantinska škofija.

1. Dekanija Maribor. — a) Poverjenik: Janez Majciger.

*Čitalnica národna.
 *Dominkuš Ferko, dr., odvetnik.
 *Gregorec Lavoslav, dr., profesor bogoslovja.
 *Knjižnica gimnazijska.
 *Knjižnica semeniška.
 *Kosar Fr., kanonik in prof. bogosl.
 *Kovačič Martin, sem. ravnatelj in profesor bogoslovja.

*Majciger Janez, c. k. gimn. prof.
 *Ogradi France, špiritual v sem.
 *Radač France, dr., c. k. bilježnik.
 *Rapoč France, c. k. bilježnik v Šoštajnu.
 *Skuhala Janez, ravnatelj dijaškega semenišča in prof. bogoslovja.
 *Sorglechner Josip, župnik pri Dev. Mariji v puščavi.

*Srnce Janko, dr., odvetnik.
 *Valenčak Martin, c. k. gimn. prof. v pokoji.
 *Zorčič France, stolni prošt.
 Borzečnik Antonij, predmestni kapl. v Mariboru.
 Berdaja Davorin, trgovec.
 Brelih France, prof. na c. k. viši realki.
 Caf Jakob, kaplan v Mariboru.
 Ferk Feliks, dr., magister zdravilstva.
 Ferk Franjo, kaplan v Šent Petru pri Mariboru.
 Feuš Franjo, dr., mestni in stolni kaplan v Mariboru.
 Flek Jožef, župnik v Lembahu.
 Glaučnik Jernej, dr., odvetnik.
 Herg Lovro, stolni kanonik.
 Heržič Jožef, stolni vikar.
 Jentl Bernard, trgovec.
 Kolenko Martin, kaplan v Lembahu.
 Koser Makso, dr., koncip.
 Križanič Janez, dr., prof. bogoslovja v Mariboru.

Lastovec Franjo, vseučiliščnik.
 Lavtar Luka, prof. na c. k. učitelj. izobraževalnici.
 Mlakar Janez, kaplan v Mariboru.
 Miklošič Ivan, učit. na c. k. učitelj. izobraževalnici.
 Morič Maks, trgovec.
 Orozel Janez, dr., odvetnik.
 Pajek Jožef, dr., gimn. profesor.
 Ploj Auton, vseučiliščnik.
 Praprotnik France, učitelj v Lembahu.
 Robič Fr., okr. šolski nadzornik.
 Rošker France, nadučitelj v Lembahu.
 Šijanec Auton, kaplan v Kamnici.
 Švare Franc, župnik v Kamnici.
 Vovšek Franjo, c. k. pristav v Mariboru.
 Žmavec Jurij, duh. pri sv. Marjeti na Pesnici.
 Žuža Janez, dr., knezošk. tajnik in pridv. kaplan.

Štev. 47.

b) Poverjenik: Matija Wurzer.

*Vučnik Franjo, naduč. v pokoji v Selnici za Dravo.
 Bralno društvo v Rušah.
 Kocmut Janez, učitelj v Rušah.
 Koren Matija, župnik v Selnici.

Lednik Anton, kaplan v Rušah.
 Tomažič Ogujeslav, kovač v Smolniku.
 Wurzer Matija, župnik v Rušah.

Štev. 7.

2. Dekanija Marbrež (pošta Muta — Hohenmauthen).

Janžekovič Lovro, kurat v Radvanji.

3. Dekanija Jarenina. — a) Poverjenik: Jožef Čuček.

*Lajh o. Korbinijan, župnik pri sv. Jurji.
 Čuček Jožef, dekan v Jarenini.
 Goršič Matija, kaplan v Jarenini.

Merčnik Auton, kaplan pri sv. Ilu.
 Repa France, župnik na Goričkem.
 Slekovec Jožef, učitelj v Jarenini.
 Šerbela Jožef, cerkvenik v Jarenini.

Štev. 7.

4. Dekanija Brašlovče. — *Poverjenik: Anton Balon.*

- *Balon Anton, župnik na Vranskem. Gradišnik Luka, zdravnik na Vranskem.
 *Bohinec Jakob, dekan v Brašlovčah. Križnik Gašpar, čevljar v Motniku.
 *Šentak France, pos. na Vranskem. Okrajna uč. knjižnica na Vranskem.
 *Šventner Lov., trg. na Vranskem. Šorn Gašpar, župan v Grajski vasi.
 Čitalnica narodna na Vranskem. Štev. 9.

5. Dekanija Slovenska Bistrica. — *Poverjenik: Lovro Štepičnik.*

- *Hajšek Anton, župnik v Makovljah. Šlamberger Anton, koncipijent v Ormožu.
 *Ratej France, dr., bilježnik v Slov. Bistrici. Železnikar Ivan, notar. uradnik v Slov. Bistrici.
 Knjižnica učitelj. okraj. v Slovenski Bistrici.
 Prešerin Janez, kaplan v Slovenski Bistrici. Štev. 6.

5. Dekanija Celje. — *a) Poverjenik: Miha Žolgar.*

- *Čitalnica narodna v Celji. Miheljak Davorin, notar v Celji.
 *Kapus France, trgovec v Celji. Nerat Miha, c. k. šolski nadzornik v Celji.
 *Kočevar Št., dr., okr. zdravnik v Celji. Ratek Lovro, dež. sodnije svetovalec v Celji.
 *Krušič Ivan, gimn. c. k. prof. v Celji. Ribar Anton, kaplan pri sv. Martinu v Teharjih.
 *Lipold France, odv. koncip. v Celji. Rupnik J., učitelj pod Prežinom.
 *Občina selska na Teharjih. Vrečar Gašper, nadučitelj na Teharjih.
 *Podružnica kmetijska v Celji. Učiteljska okrajna knjižnica celjske okolice.
 *Serneč Josip, dr., odvetnik v Celji. Zelenec Jože, župnik v pokoji v Celji.
 *Topljak Jos., posestnik v Celji. Žičkar Josip, kaplan v Celji.
 *Vošnjak Miha, inženir. Žolgar Miha, c. k. gimn. prof. v Celji.
 *Žuža Ivan, rud. posestn. v Grižah. Štev. 25.
 Ambrožič Blaž, c. k. šolski nadzornik v Celji.
 Kožel Matej, not. koncip. v Celji.
 Knjižnica gimnazijska v Celji.
 Lasbahar Josip, učitelj pod Prežinom.

b) Poverjenik: Jožef Širca.

- *Arsenšek Matej, župnik v Grižah. Bergman Mihael, dr. zdravništva v Žavcu.
 *Janežič Jakob, rudn. posestnik v Grižah. Hausenbüchler Janez, tržan v Žavcu.
 *Jeraj Jožef, župnik in duh. svetovalec v Žavcu. Kolenc Janez, trgovec v Dobertšanah.

Matoh Josip, župnik v Galiciji.
 Plešnik Miha, kaplan v Žavcu.
 Roblek France v Žavcu.
 Širca Ernest, trgovec v Grižah.

Širca Jožef, trgovec v Žavcu.
 Šola ljudska v Žavcu.
 Vodlak Jakob, učitelj v Št. Petru
 pri Žavcu.

Štev. 13.

7. Dekanija Dravsko polje. (P. Rača, Kranichsfeld).

a) Poverjenik: Rat France Ser.

*Stranjšak Martin, nadžupnik in
 dekan v Hočah.
 Cvirn Jakob, učitelj v Fravhajmu.
 Hren Anton, nadučitelj v Fravhajmu.
 Černko Jožef, kaplan v Hočah.

Mahor Feliks, podučitelj v Frav-
 hajmu.
 Rat France Ser., župnik v Frav-
 hajmu.

Štev. 6.

b) Poverjenik: Antolič Ivan. (P. Ptuj. -- Pettau.)

Antolič Ivan, župnik na Ptuj. gori.
 Presečnik Gregorij, kaplan v Cer-
 kovicah pri Ptuji.

Stuhec Marko, kaplan v Monsberzi.

Štev. 3.

8. Dekanija Gornji grad. — a) Poverjenik: Potočnik Lovro.

*Potočnik Lovro, dekan v Gornjem
 gradu.
 *Sternad Matija, župnik v Ljubnem.
 Hren Ivan, pos. v Gornjem gradu.

Kralj Davorin kaplan v Gornjem
 Gradu.

Sternad Anton, pos. v Novi Štifti.
 Štev. 5.

b) Poverjenik: Jožef Kotnik. (P. Mozirje — Prassberg.)

*Lipold Jožef, posestnik v Mozirji.
 Čitalnica v Mozirji.
 Goričar Anton, poštar v Mozirji.
 Kotnik Josip, učitelj v Mozirji.
 Krajnik o. Atanazij, frančiškan v
 Nazaretu.

Majer Franjo, zidarski mojster.
 Ostrožnik Anton, kaplan na Rečici.
 Pirš Josip, okr. tajnik v Mozirji.
 Škoflek Jak., nadučitelj v Mozirji.
 O. Ubald Repnik, frančiškan v Na-
 zaretu.

Štev. 10.

9. Dekanija Št. Jurij na Ščavnici. — Poverjenik: Davorin Napast.

Božič Anton, pos. pri Mali nedelji.
 Fridav Peter v Norševicah.

Gomilšak Jožef, uradnik v Ljuto-
 meru.

Huber J. D., knjigar v Ljutomeru.
Jurinec Alojzij, posestnik v Ba-
novcib.

Kralj Ivan, posestnik v Ijaševcih.
Kukovec Ivan, posestnik in dež. po-
slance.

Mravljak Anton, dr., odvetnik v
Ljutomeru.

Napast Davorin, kaplan v Ljuto-
meru.

Simončič Janez, kaplan v Ljutomeru.
Šrol France, župnik v Ljutomeru.

Štev. 11.

10. Dekanija Konjice. (Gonobiz.) — *Poverjenik: Dr. Jos. Ulaga.*

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.

*Knjižnica nadžupnijska.

*Kovač Jožef, krojač in posestnik
v Žrečah.

*Modič Janez, župnik na Prihovi.

*Šrlec Martin, kaplan v Čadramu

*Ulaga Josip, dr., nadžupnik in dekan
v Konjicah.

*Vrlič France, župnik v Stranicaх.

Brglez Janez, kaplan v Konjicah.

Brus Anton, dr., odvetnik v Kon-
jicah.

Cobelj Jurij, kaplan v Konjicah.

Cvahte Simon, učitelj v Konjicah.

Erjavce Peter, župnik v Žrečah.

Globočnik Al, dr., sodn. pristav v
Konjicah.

Jaklič Dragutin, župnik v Spitaliču.

Lenart Janez, župnik v Tinjah.

Mlasko Jožef, kaplan pri sv. Petru.

Petan France, župnik pri sv. Vae-
lavu.

Pintar Fr., župnik v Št. Jerneji.

Seražnik Domijan, učitelj v Konjicah.

Štev. 19.

11. Dekanija Kozje. (Drachenburg.) — *Poverjenik: Janez Bosina.*

*Knjižnica učiteljska v Kozjem.

Bosina Jan, dekan v Kozjem.

Dvoršek Ant., župnik v Št. Vidu.

Geršček Vinko, župnik v Podče-
trtku.

Janžek Edvard, kaplan na Vidmu.

Smolč Jakob, kaplan pri sv. Petru.

Zabukovšek Iv., trgovec in posestn.
v Tuhelji.

Štev. 7.

12. Dekanija Laško. (Tüflier.) — *Poverjenik: Anton Žuža.*

*Vrečko Matej, žup. v Jurijkloštru.

*Žuža Anton, častni kanonik in dekan
v Laškem.

Böheim Jan., kaplan v Laškem.

Elsbacher Andrej, trg. v Laškem.

Heber France, kaplan v Laškem.

Hrovat Pavl, kaplan v Doli.

Krajni šolski svet pri Zidanem mostu.

Kolarič Jožef, župnik na Razborji.

Šolska knjižnica na Razborji.

Ulrih France, c. k. notar v Laškem.

Štev. 10.

13. Dekanija Nova cerkev. (P. Vojnik pri Celji.) —

Poverjenik: Franjo Juvančič.

*Kos Alojzij, župnik v Črešnjicah.

*Lapuh Martin, župnik pri sv. Joštu.

Brezovnik Anton, učitelj v Vojniku.

Juvančič Franjo, čast. korar in de-
kan pri Novi cerkvi.

Karba Matija, kaplan na Dobrui.

Kukovič Avguštin, dr., kaplan v
Vojniku.

Sijanec Alojzij, kaplan pri sv. Martinu.

Voh Jernej, kaplan pri Novi cerkvi.

Štev. 8.

14. Dekanija Ptuj. — *Poverjenik: Lendovšek Mihael.*

- *Hrtiš o. Benko, minorit v Ptuji.
 *Kaneler o. Pavel, minorit v Ptuji.
 *Kukovec Jožef, župnik pri sv. Andreji.
 *Meško Jakob, župnik pri sv. Lovrenciju.
 *Modrinjak Matija, inf. prošt i. t. d. v Ptuji.
 *Trstenjak Jakob, beneficijar v Ptuji.
 Aleksič o. Fidelij, guardijan v Ptuji.
 Čuček Jožef, dr., odvetnik.
 Ferjančič Andrej, dr., c. k. sodn. pristav v Ptuji.
 Glowacki Julij, profesor v Ptuji.
 Gregorič Alojzij, dr., odvetnik v Ptuji.
 Haubenreich Alojzij, kaplan pri sv. Marjeti.
 Hirti Franjo, profesor v Ptuji.
 Hubad France, profesor v Ptuji.
 Kocmut Janez, nadučitelj pri sv. Urbanu zunaj Ptuja
 Kocuvan Ant., župnik pri sv. Urbanu.
- Kunstek Luka, profesor v Ptuji.
 Lendovšek Mihael, vikarij v Ptuji.
 Levičnik Vojteh, c. k. okrajni sodnik v Ptuji.
 Mikuž Raf., c. k. davk. pristav v Ptuji.
 Planinšek Mihael, meščan v Ptuji.
 Plešek o. Jožef, minorit v Ptuji.
 Poljanec Alojzi, koncipijent v Ptuji.
 Prus o. Stanko, minorit v Ptuji.
 Romih Tomaž, učitelj v Ptuji.
 Sinko Jožef, kaplan pri sv. Lorencu.
 Slekovec Matej, kaplan pri sv. Marku.
 Strah Jurij, kmet pri sv. Andražu.
 Šalamun o. Klemen, minorit o Ptuji.
 Šegula Jožef, dr., koncipient.
 Tobias Janez, posestnik v Ptuji.
 Učiteljska okrajna knjižnica v Ptuji.
 Urbanec Ivan, uradnik v Ptuji.
 Vezjak Franjo, župnik pri sv. Marku.
 Vuk Andrej, župnik v Hajdini.
 Žitek Jože, profesor v Ptuji.

Štev. 36.

15. Dekanija Rogatec. —

- *Orač, nadzornik v Rogatecu.
 *Sovič Josip, župnik v Stopercah
 *Stanjko A., župnik v Stopercah.
 *Vraz Janez, kaplan v Rogatecu.
- Merkuž Anton, župnik pri sv. Mihaelu
 Obran Lovro, kaplan pri sv. Emi.

Štev. 6.

16. Dekanija Šaleška dolina. (P. Wöllan.) — *Poverjenik:**Franjo Trafenik.*

- *Lipold Janez, dr. župnik v Šmartnem.
 *Trafenik Franjo, dekan v Št. Ilju.
- Fekonja Andrej, kaplan v Šoštanji.
 Pol, pl., Jožef, kaplan.
 Sever Jože, župnik v Zavodni.

Štev. 5.

17. Dekanija Šmarje. — *a) Poverjenik: Martin Ivanc.*

- *Arnuš Franjo, kaplan v Zibiki.
 *Uлага Jožef, župnik v Št. Vidu.
 Čileršek Blaž, kaplan na Sladkigori.
 Ivanc Martin, dekan v Šmarji.
 Krefc Alojzij, župnik v Kalobji.
- Lešnik Janez, trgovec v Šmarji.
 Rakoše Miha, župnik v Žusemu.
 Šoštarič Ferdo, kaplan v Zibiki.

Štev. 8.

b) *Poverjenik: Dr. Gustav Ipavec.* (P. St. Georgen a. d. Südbahn.)

- *Hašnik Jožef, župnik pri sv. Jarec Valentin, učitelj pri sv. Juriji.
Juriju. Tribnik Karl, kaplan pri sv. Juriji.
*Ipavec Gustav, dr., zdravnik pri sv. Juriju. Štev. 4.

18. Dekanija sv. Lenarta v Slov. Goricah.

- *Čolnik Dom., posest. na Drvanji. Ješovnik Šimen, nadučitelj pri sv. Lenartu.
Bračko Miha, kaplan pri sv. Jurji v Slov. Goricah. Purgaj Jurij, kaplan pri sv. Ani na Kremberzi.
Bregant Jurij, nadučitelj v Negovi. Rajšp Matej, nadučit. pri sv. Jurji.
Čitalnica pri sv. Jurji. Skalmič Jakob, učitelj pri sv. Benediktu.
Divjak Jožef, župnik pri sv. Ani. Štev. 10.
Dovnik France, kaplan pri sv. Benediktu v Slov. Goricah.

Poverjenik: Janko Gregorič.

- *Jančar France, duhoven v pokoji Gregorič Janko, organist v Radgoni.
pri sv. Petru. Nedorfer Marko, kaplan v Apačah
*Simončič Jan. Al., kaplan pri sv. pri Radgoni.
Jurji na Ščavnici. Zemljič Jožef, učitelj v pokoji v
Belšak Anton, župnik pri sv. Petru. Radgoni.
Dominkuš Jurij, učitelj pri sv. Štev. 7.
Petru.

19. Dekanija Velika nedelja. — *Poverjenik: Anton Jesih.*

(P. Friedau.)

- *Knjižnica učit. okraja v Ormožu. Geršak Ivan, dr., bilježnik v Ormožu.
*Majhenič Gašpar, župnik pri sv. možu.
Nikolaji. Horvat Matija, krojač v Ormožu.
*Petovar Ivan, dr., odvetnik v Ormožu. Jesih Anton, koncipist v Ormožu.
možu. Kosi Ivan, učitelj pri sv. Lenartu.
*Šinko Božidar, župnik v pokoji Kotnik France, organist v Ormožu.
pri sv. Nikolaji. Kovačič Štefan, učitelj v Središču.
Drozeg Anton, kaplan pri Veliki nedelji. Mavčič Franjo, c. k. davk. pristav v Ormožu.
Fric Matija, dekan pri Veliki nedelji. Repič Martin, učitelj pri sv. Nikolaji.

Skala Peter, kaplan pri sv. Nikolaji.
 Stuhec Ant., učit. pri sv. Bolfanku.
 Subač Anton, dr., kaplan pri Veliki
 nedelji.
 Šporn Jožef, župnik v Ormožu.
 Švinger Albin, župnik v Središču.

Toplak Fr., župnik pri sv. Lenartu.
 Vrbnjak Marko, bilježniški uradnik
 v Ormožu.
 Vilhar Filip, kaplan v Ormožu.
 Zinko Josip, učitelj v Središču.
 Štev. 23.

20. Dekanija Sv. Martin tik Slovenjegrada. — *Poverjenik:*
dr. Jožef Šuc.

*Šribar Janez, župnik v Pamečah.
 *Šuc Jožef, dr., bogosl. v Sl. Gradu.
 *Trstenjak Davorin, župnik v Sta-
 rem trgu.
 *Zmazek France, kaplan v Starem
 trgu.
 Barle Jožef, nadučitelj v Sl. Gradu.

Govedič Ivan, kaplan v Šmartnem.
 Klavžar Fr., župnik v Št. Ilu.
 Potočnik Anton, kaplan v Starem
 trgu.
 Trobej Ivan, učitelj v Slov. Gradu.
 Vrečko France, učitelj v Slovenjem
 Gradu.

Štev. 10.

21. Dekanija Brežice. — *Poverjenik: Ivan Tanšek.* (P. Brežice.)

*Repič Andrej, župnik v Kapelah.
 *Knjižnica učiteljska v Brežicah.
 *Lenček Alojzij, pos. na Blanici.
 *Mikuš Franjo, dekan v Brežicah.
 *Ripšal Dragotin Ferd., župnik v
 Vidmu.
 *Slomšek Janez, župnik pri sv. Le-
 nartu v Zabukovji.
 *Srebre Gvido, dr., odvetnik v Bre-
 žicah.
 Boštjančič Ivan, učitelj na Blanici.
 Cerjak Franjo, posestnik v Rajhen-
 burgu.

Černoša Šimon, župnik v Pišecah.
 Janežič Janez, posest. v Brežicah.
 Jozek Ljudevit, c. k. okrajni glavar
 v Brežicah.
 Kavčič Jakob, knjigovodja v Bre-
 žicah.
 Kunstič Ivan, učitelj v Sevnici.
 Novotny Emanuel, c. k. okr. sodnik
 v Brežicah.
 Tanšek Ivan, koncip. in posestnik.
 Učiteljska knjižnica v Sevnici.
 Žnidaršič Ignacij, lekarničar v Bre-
 žicah.

Štev. 18.

22. Dekanija Vozenica. — *Poverjenik: Luka Držičnik.*

(P. Fresen-Reifnig, Kärntner-Bahn.)

*Držičnik Luka, župan v Janževem
 Vrhu.
 *Mraz Tomaž, župnik pri sv. Lov-
 renciju v Vuhrodu.

Medved Jakob v Lehni.
 Miklavc Peter v Arlicah.

Štev. 4.

23. Dekanija Žavrče. — *Poverjenik: Božidar Raič.* (P. St. Barbara Ankenstein.)

- *Raič Božidar, župnik pri sv. Barbari. *Trampuš Ivan, dekan v Zavrčah.
 *Rajsinger Fr., posestnik in trgovec Meško Martin, duhoven pri sveti
 v Dobravi. Barbari v Halozah.
 *Sovič Aleks., župn. pri sv. Trojici. Štev. 5.

Število udov v lavant. škofiji: ustanovnikov . . .	94
letnikov . . .	236
Skupaj . . .	330

III. Krška škofija.

1. Dekanija Celovec. — *Poverjenik: Simon Janežič.*

- *Čitalnica slovanska. Janežič Valentin, dr., polkovni
 *Einspieler Andrej, realkin profesor. zdravnik.
 *Janežič Evgen, sin † g. Antona Sv. Mohor, družba (v zameno).
 Janežiča, profesorja. Müller Anton, stolni kaplan.
 *Švajgar Jurij, polic. nadkomisar. Pesjak Franjo, trg. opravnik.
 Alijančič And., stolni dekan in korar. Podobnik Franjo, učitelj v Svečah.
 Ambrož Matija, župnik v Svečah. Poljak Gvido, bank. pooblastnik.
 Božič Valentin, župnik v Pokerčah. Rossbacher Bernard, trgovec.
 Breznik Jožef, c. k. finančni viši Rup France, pridigar pri glavni fari
 nadzornik v Celovecu. v Celovecu.
 Čare Peter, župnik v Porečah. Sket Radoslav, dr., c. k. profesor.
 Einspieler Lamb., konz. sv. in kne- Šašelj Martin, duh. svetovalec in
 zoškof. tajnik. katehet.
 Hren Jakop, c. k. dež. sodnije sve- Wieser Andrej, stolni kaplan v Ce-
 tovalec. lovcu.
 Janežič Jožef, posestnik v Lešah. Zupan Josip, tajnik grof. Eggerjevc.
 Janežič Simon, nadporočnik v pokoji. Štev. 26

2. Dekanija Belak. — *Poverjenik: Matija Monetti.*

- Eler Franc, učitelj na Zili. Pintar Peter, Zelanov na Strmiči
 Knaflič Radoslav, župnik v Ločah (p. Riegersdorf).
 (p. Malestik). Podboj Tone, c. k. poštni uradnik
 Majhar Jernej, župnik na Zili. v Beljaku.
 Monetti Matija, uradnik južne že Robas Ignacij, kaplan v Šmartnem.
 leznice v Beljaku. Štev. 7.

3. Dekanija Doberlaves. — *Poverjenik: Simon Muden.*

- *Šervicelj Matej, župnik pri sv. Kocijanu. Muri Peter, posestnik na Jezeru.
 Pušel Tomaž, rokodelce v Priblavesi.
 Božič Ivan, duhoven v Koritech. Roblek Ožbald, posestnik na Jezeru.
 Muden Simon, župnik v Kapli. Sajovec Josip, posestnik na Jezeru.
 Muri Anzelm, kupčevalec z lesom pri sv. Obžaltu na Jezeru. (P. Šenk Jurij, trgovec na Jezeru.
 Oberseeland.) Štev. 9.

4. Lješe. (P. Prevali.) — *Poverjenik: Ivan Gostenčnik.*

- Ellmeyer Gašpar, posest. v Lješah. Lipold Marko, rud. urad. v Lješah.
 Gostenčnik Ivan, trg. v Lješah. Štev. 3.

5. Dekanija Lavantinska dolina na Koroškem.

- *Pirc o. Franjo Sal., predstojnik gimn. konvikta v Št. Pavlu.

6. Dekanija Tinje.

- Hutter Ivan, župnik v Šent-Mihaelu. (P. Pischeldorf.)
 Serajnik Lovro, prošt v Tinjah. Štev. 2.

7. Dekanija Velikovec.

- Kikelj Tomaž, župnik na Rudi. Kulterer Jurij, dr., odvetnik v Velikovci.
 (Ruden.) Štev. 3.
 Kroflič Mihael, župnik.

8. Dekanija Spodnja Zila. — *Poverjenik: Dr. Jernej Levičnik.*

- Levičnik Jernej, dr., dekan pri sv. Vigele Ferdo, posestnik v Ziljski Bistrici.
 Mohoru. Štev. 3.
 Stembal Davorin, župnik v Čučah.

9. Dekanija Zgornji Rož. (P. Velden. Kärnten.) *Poverjenik:*

Val. Lesjak.

- Lesjak Valentin mlajši, župnik v Marinič Janez, župnik v Lipi.
 Dvoru. Oblak Anton, župnik v Gozdanjih.
 Lipič Javez, mlinar v Dušah.

Štev. 4.

10. Dekanija Sovodje. (Gmünd.)

Hraševce France, c. k. kant. sodnik, Lutman Matija, mestni kaplan v
 Grabeljšček Anton v Ljubnem. (Le- Sovodji.
 oben.) Štev. 3.

11. Dekanija Žabnice (na Koroškem.)

Einspieler Gregor, kaplan v Žab- Wieser Janez, župnik na Pontablu.
 nicah.
 Ferčnik Lambert, dekan v Žabnicah, Štev. 3.

Število udov v Krški skofiji: ustanovnikov . . . 7
 letnikov . . . 57
 Skupaj . . . 64

IV. Goriška nadškofija.

1. Gorica in njena okolica. — *Poverjenik: Andrej Marušič.*

- *Golmayr Andrej, dr., knez in nadškof. Gregorčič Anton, vikar pri sv. Flor-
 *Bensa Štefan, kanonik. jani pri Gorici.
 *Budal Bernard, stud. viših šol. Hafner Franjo gimn. prof.
 *Grča Blaž, kaplan v Čepovanu. Hribar Anton, učitelj na vadnici.
 *C. k. knjižnica študijska. Kafol Štefan, častni kanonik in nad-
 *Kocijančič Štefan, bogosl. profesor škof. kancelar.
 in častni kanonik. Knjižnica učiteljska goriške okolice.
 *Knjižnica cent. bogosl. semenišča. Knjižnica više gimnazije.
 *Marušič Andrej, gimn. profesor. Knjižnica više realke.
 *Solkanska čitalnica. Kurnar Valentin, učitelj na c. kr-
 *Tonkli Josip, dr., advokat. vadnici.
 *Vales Marko, vikar v Oseku. Lazar Mat., gimn. prof.
 *Wolf Ivan, župnik v Merni. Leban Franjo, vikar v Ravnici (P-
 Bregar o. Albin, frančiškan. Solkan).
 Cibič Anton, dekan v Črnicah. Mahnič Anton, prefekt v mladenš-
 Črv Anton, duhoven na sv. Gori. nici kn. nadškofovi.
 Erjavec Franjo, c. k. prof. više realke. Mašera Jožef, vikarij v Št. Mavru.
 Faganelj Štefan, kaplan v Renčah. Pahor Anton, kaplan na Srpenici.
 Gabersček Šimon, kurat v Šent-An- Pavletič Andrej, vodja gluhonemov.
 draži. Pavletič Jožef, vikarij v Cerovem.
 Gabrijelčič J., dr., bogoslovski prof. Pečenko Andrej, kaplan v Biljah.
 Gerbec Ivan, kaplan v Mirnu. Perko Andrej, živinski zdravnik za
 Godnič Jožef, kaplan v Solkanu. Primorje v Trstu.

- Pezdič Miha, poštni opravnik v Solkanu.
 Povše Franjo, profesor in voditelj kmet. šole.
 Rojic Aleksij, dr., zdravnik.
 Rudež Anton, učitelj gluhonemov.
 Rutar Lovro, ravnatelj na sv. Gori.
 Semenišče mladenško knezoškof.
 Škrabee o. Stanislav, frančiškan.
 Štrekelj Karol.
 Tonkli Nikolaj, dr., advok. kandidat.
- Velikonja Josip, spovedn. na sv. Gori.
 Vodopivec France, c. k. okr. šolski nadzornik.
 Vodopivec Vinko, učitelj v Gergarji pri Solkanu.
 Zavadlav France, posestnik v Šent-Andrežu.
 Žepič Franjo, profesor na kmetijski šoli v Gorici.
 Žnidaržič Andrej, vikar v Gradnu, fara Kviško pri Gorici.
- Štev. 53.

2. Dekanija Bovec. — *Alojzij Sorč.*

- Grželj Ivan, učitelj v Srpenici.
 Jarc Ivan, vikar v Trenti.
 Kravanja Andrej, kaplan v Soči.
 Kurinčič Janez, kaplan v Srpenici.
- Leban Andrej, previdnik v Soči.
 Sorč Alojzij, posestnik v Bovci.
 Stres Anton, učitelj v Bovci.
 Strukelj Miha, vikar v Logu.
- Štev. 8.

3. Dekanija Cirkno. — *Poverjenik: Josip Jeram.* (P. Kirchheim.)

- Harmel Adolf, župnik v Šebreljih.
 Ilvar France, župnik na Senviški gori.
 Jeram Josip, dekan v Cirknem.
 Jereb Joahim, kurat v Jagerščah.
- Seljak Anton, vikarij v Novakah.
 Sitar France, župnik na Bukovem.
 Štarman Štefan, vikarij v Orehku.
 Šireca Janez, nadučitelj v Cirknem.
 Wester Janez, vikarij v Otaleži.
- Štev. 9.

4. Dekanija Črnice. (P. Ajdovščina.) — *Poverjenik: Karol Ballogh.*

- *, "Edinost", (društvo) v Ajdovščini.
 Ballogh Karol, c. k. telegr. uradnik v Ajdovščini.
- Kerkoč Štefan, vikarij v Lokavici.
 Samostan kapucinski pri sv. Križi.
 Vodopivec Janez, trgovec v Kamnji.
- Štev. 5.

5. Gradiška. — Bizjak Jakob, duh. oskrbnik v kaznilnici (Gradisca).

6. Dekanija Kobarid. — *Poverjenik: Dominko Franjo.*

- Črv Jan, Nep., vikarij na Sedlu.
- Dominko Franjo, učitelj in ravnatelj pripravnice v Kobaridu.
- Štev. 2.

7. Dekanija Kanal. — *Poverjenik: France Vidic.*

*Vidic France, dekan v Kanalu.	Skočir Jožef, vikarij v Lomu.
Čerin Tomaž, vikarij v Avčah.	Škert Andrej, vikarij v Kalu.
Čitalnica narodna v Kanalu.	Tomažič Ferdinand, vikar v Sredini
Juh Janez, vikarij v Lokovcu.	Tomšič Jožef, vikarij v Levpi.
Kumar Ljudovik, kaplan v Kanalu.	Trpin Anton, vikarij v Zapotoku.
Lisjak Andrej, dr., zdravnik v Kanalu.	Tušar Anton, dr., c. k. sodnik v Kanalu.
Lukančič Tomaž, učitelj v Gornjem Polji.	Ukmar Anton, vikarij Marija Celjski.
Pavša Anton, duhovnik.	Vogrič Janez, nadučitelj v Kanalu.
Rožič France, kaplan v Kanalu.	Vuga Andrej, vikarij v Ročinju.
	Zega Miha, učitelj v Kanalu.
	Štev. 19.

8. Dekanija Komen. — *a) Poverjenik: Josip Kavčič.*

(P. Rifenberg pri Gorici.)

*Kavčič Josip, notar v Komenu.	Pipan Jožef, vikarij na Vojščici.
Hebat France, vikar v Voščini pri Komenu.	Štev. 3.

b) Poverjenik: Gregorčič Šimen.

Gregorčič Šimen, kapl. v Rifenbergu.	Kramar Filip, župnik v Dornbergu.
Kodri Janez, kaplan v Štanjelu.	Križman Ignacij, učitelj v Dornbergu.
Kolavčič Jan., župnik v Prvačini.	Poniž Ambrožij, učit. v Rifenbergu.
	Štev. 6.

9. Dekanija Tomin. — *Poverjenik: Kragelj Josip.*

*Čitalnica narodna v Tominu.	Krajnik Ivan, učitelj v Melcih.
*Knjižnica okrajna učiteljska v Tominu.	Kumar Ivan, kaplan pri sv. Luciji.
Budal Leop, c. k. sodnik v Tominu.	Marinič France, duhovni pomočnik v Tominu.
Bratina Kristjan, učitelj na Serpenici.	Pipan Anton, vikarij na Kamnem.
Carli Alojzij, župnik pri sv. Luciji.	Pittamic Janez, dr., odv. pripravnik v Tominu.
Fon Jakob, vikar v Stržišči.	Premenstein pl. Janez, dr., c. k. bilježnik.
Golja Jožef, vikar v Ponikvi.	Smrekar Franjo, vikar na Libušnjem.
Ivančič Jožef, c. k. bilježnik v Tominu.	Urbaučič Andrej, vikar na Pečinah.
Kovačič Nace, pos. pri sv. Luciji.	Štev. 18.
Kragelj Josip, dekan v Tominu.	

10. Dekanija Št. Peter. — Kobal Peter, dekan v Št. Petru pri Gorici.

Število udov v goriški nadškofiji: ustanovnikov . . .	17
letnikov . . .	108
Skupaj . . .	125

V. Tržaško-koperska škofija.

1. Trst in njegova okolica. — *Poverjenik: Jereb Gregor.*

- *Dobriča Jurij, dr., škof.
 *Cegnar Franjo, teleg. kontrolor.
 *Čitalnica slovanska v Trstu.
 *Gorup Jožef, vel. trgovec.
 *Kastelec France, trgovec.
 *Klodič Anton, vitez, c. k. deželni šolski nadzornik.
 *Komar Vekoslav, uradnik deželne glavne blagajnice.
 *Lavtman Janez, trgovec.
 *Pertot Janez, posestnik v Barkolji.
 *Veseli Koseski Jovan, c. k. finančni svetovalec, častni ud.
 *Vovk Janez, župnik v Bazovici.
 *Žvanut Matija, trg. pomočnik.
 Čenčič Jožef, c. k. telegrafni uradnik.
 Črnc Janez, kaplan pri sv. Jakobu.
 Čitalnica v Rojani.
 Debelak Miha, kaplan pri sv. Antonu v Trstu.
 Dekleva France, trg. agent.
 Dekleva Janez, pri Kalistrovih dedičih v Trstu.
 Delavsko podporno društvo v Trstu.
 Deželna višja sodnica za kaznilnico v Gradiški (v dar).
 Dolence Viktor, trgovec.
 Dolinar Janez, c. k. učitelj na mešč. šoli v Trstu.
 Dolinar Ivan na Dovgani.
 Dovgan Anton, uradnik pri južni železnici.
 Flego Peter, škofov kaplan.
 Geržel Anton, trg. knjigovodja.
 Glazar Dragutin, c. k. gimn. profesor v Trstu.
 Gnjezda Franjo, prof. više realke, Gomiljšak Jakob, nemški pridigar pri sv. Antonu v Trstu.
 Gregorčič Anton, c. k. teleg. uradnik v Trstu.
 Hodnik Anton, trgovec v Trstu.
 Hut Karol, c. k. vojni kaplan.
 Jereb Gregor, c. k. teleg. uradnik.
 Kalister Ivan, zasebnik v Trstu.
 Kapus Šimen, škofov sluga.
 Kariš France, posestnik in poštar na Opčinah.
 Kavčič Jože, c. k. telegrafni uradnik v Trstu.
 Kenda Anton, uradnik pri assek. generali.
 Kjuder Anton, kaplan v Skednji pri Trstu.
 Klemenčič Ivan, teleg. uradnik.
 Klemenec Jakob, trgovec.
 Kocijan Jakob, kaplan pri Veliki Materi Božji v Trstu.
 Korenčan France, c. kr. finančni uradnik v Trstu.
 Križman Jos., duhoven pri sv. Ivanu.
 Legat Jan. Nep., gimn. prof. v Trstu.
 Mankoč Josip, trgovec.
 Mubej Jožef, c. k. namorski uradnik v Trstu.
 Muha Jože E., corso št. 43 v Trstu.

- Omers Jože, duhovnik v Trstu.
 Perko Andrej, živinski zdravnik za Primorje v Trstu.
 Pertot S. dr. zdravilstva v Trstu.
 Pfeifer Jurij v Trstu.
 Pogorelec Ivan, telegr. uradnik.
 Polič Matej, trgovec in predsednik čitalnice v Trstu.
 Rogač Anton, duhovnik v Katinaru pri Trstu.
 Rozina Anton.
 Stavadacher Ferd., častni korar in c. k. gimn. profesor v pokoji.
 Šilec Ivan, trgovec v Trstu.
 Škerl Jožef, kaplan pri sv. Jakobu v Trstu.
- Šorli Janez v Trstu.
 Šorli Matej, c. k. poštni uradnik v Trstu.
 Šust Jan, dr., bogoslovja profesor in škofov kancelar.
 Truden Miha, veliki trgovec.
 Urbas Viljem, c. k. profesor više realke v Trstu.
 Užnik Ivan, c. k. prof. više realke.
 Vončina Lipe, duhovni pomočnik na Opčinah.
 Valenčič Ivan, trgovec v Trstu.
 Vodnov Davorin, pri Kalistrovih dečih v Trstu.
 Žbona Andrej, žel. uradnik v Trstu.
 Žerjav L. v Borštu pri Trstu.

Štev. 70.

Gorup Ivan, posestnik v Proseku.

2. Dekanija Tomaj. — *Poverjenik: Jernej Brenčè.*

- *Črne Anton, posestnik v Tomaji. Knjižnica učiteljska, okr. v Sežani.
 Brenčè Jernej, duh. v Dntovljah. Legat Edv., župnik v Lipici.
 Dutovlje, vaška knjižnica, (plačuje Sila Matija, župnik v Repnem Taboru.
 g. Tavčar v Ljubljani).
 Gulič Franja, posestnikova soproga Zupan Jožef, duhovnik v Tomaji.
 v Sežani. Štev. 8.

3. Dekanija Dolina (pri Trstu). — *a) Poverjenik: Jurij Jan.*

- *Jan Jurij, dekan v Dolini. Mikuš Josip, duh. pomočnik v Dolini.
 Klemenčič France, duhovnik v Podgorji. Pavli Lojze, kaplan v Borštu.
 Koren Ivan, kmet v Podgorji. Svet Ivan, kaplan v Podgorji.
 Matičič Franjo, duhoven v Preloki. Štev. 7.

b) Poverjenik: Rekar Janez. (P. Lokev (Cognale) pri Divači).

- Praprotnik Avgust, učitelj v Lokvi.
 Rekar Janez, kaplan v Lokvi. Štev. 2.

c) Poverjenik: Janez Benedek.

- Benedek Janez, župn. oskrbnik v Kraljič France, kurat v Slivji.
 Brezovici. Plata Valentin, kaplan v Brezovici.
 Štev. 3.

4. Dekanija Jelšane. (P. St. Peter, Krain.) — *a) Poverjenik:**Valentin Pušavec.*

- *Notar Anton, kaplan v Jelšanah. Košic Martin, učitelj v Jelšanah.
 Bevčič Luka, posestnik v Novi vasi. Pušavec Valentin, dekan v Jelšanah.
 Fidel Martin, posestnik v Sušaku. Rebolj Matej, župnijski oskrbnik v
 Jenko Štefan, vikarij v Podgraji. Klani. Štev. 7.

b) *Poverjenik: Slavoj Jenko.* (P. Podgrad, Illir. Castelnauovo.)

Breceljnik Ivan, župnik v Hrušici.	Markič Matej, kaplan v Hrušici.
Jenko Slavoj, trgovec.	Poklukar Martin, župnik v Vodichah.
Mahnič Ivan, duhovnik v Starači.	Zajec Anzelm, duhoven v Hrušici.

Štev. 6.

5. Dekanija Kastav.

Janez Josip, duh. pastir v Rukaven.	Sovdat Anton, c. k. davkarski nad-
Legat Franjo, c. k. sodnik v Alboni.	zornik v Voloskem.
Logar Franjo, župnik v Beršci.	
Učiteljska (Kotarska) knjižnica v Kastvi.	

Štev. 5.

6. Dekanija Pazin. Pičan. — *Poverjenik: Herman Venedig.*
(Pazin, Istrien).

*Volčič Jakob, kurat v Zarečji.	Nemanič Davorin, c. k. gimn. prof. v Pazinu.
Berbuč Ivan, c. k. gimn. profesor v Pazinu.	Orlič Franjo, župnik v Žminjci.
Bukovec Franjo, župnik v Trbiži.	Sajevac Jakob, pl., beneficijat „de Godenberg“ v Gradištah.
Hočevar Ivan, c. k. davkarski uradnik. v Pazini.	Venedig Herman, c. k. gimn. pro- fesor v Pazinu.
Ivančič Jože, c. kr. gimn. prof. v Pazinu.	Zimerman Matija, župnik v Gra- dišči.
Jelušič Raim., pl., oskrbnik v Ti- njani.	
Matejčič Franjo, c. k. gimn. prof. v Pazinu.	

Štev. 12.

7. Dekanija Buzet. (Pinguente.) — *Poverjenik: Anton Petelin.*

Petelin Anton, kaplan v Buzetu.	
Žvokelj France, c. k. uradnik v Buzetu.	Štev. 2.

8. Dekanija Koper i Krkovce. (Capodistria. Pomjan.)

Poverjenik: Jakob Sila.

Domenič Ivan, učitelj v Kopru.	Teran France, duhoven v Pomjani.
Kleinmayer pl. Julij, c. k. profesor na učiteljski v Kopru.	Poniž Benedikt, učitelj na vadnici.
Glavina Blaž, kurat v c. k. kaznil- nici v Kopru.	Sancin Jožef, duhoven na Rižani.
Kosec France, župnik v Truškah.	Šinkovič Martin, suplent v Kopru.
	Sila Jakob, katehet na učiteljski v Kopru.

Štev. 9.

9. Dekanija Piran in Umag. (P. Carte d' Isola.)

Ravnik Franjo, župnik v Kortah.

Jugo M., župnik v Materadi,

Štev. 2.

10. Voloska. Rebek Anton, c. k. davk. nadzornik.

11. Mali Lušin. (Picolo.) Kokole France, c. k. davkar.

Število udov v tržaški škofiji: ustanovnikov . . .	16
letnikov . . .	120
Skupaj . . .	136

VI. Sekovska škofija.

1. Admont. — Poverjenik: Pivec o. Maksimiljan.

*Matevžič o. Eginard, gimn. prof. Rešek o. Enrik, župnik.

*Pivec o. Maksimiljan. Trček o. Egidij, župnik.

*Vagaja o. Rudolf, župnik.

Štev. 5.

2. Cmurek.

Pavalec Jurij, kaplan v Cmureku.

3. Gradec.

*Ipavec Benj., dr., zdravnik.

*Krek Greg., dr., prof. slov. jeziko-
slovja na vseučilišču.

*Macun France, bivši sodn. pristav.

*Muršec Jož., dr., realk. prof. v pokoji.

*Skodlar Henrik, trgovec.

*Švajgar Gabriel, gvardijan minorit.
samostana.Hauptman France, prof. na c. k.
ženskem uč. izobraževališču. (Hay-
dengasse, 8.)

Herman Mihael, deželni odbornik.

Hofer Edvard, dr., prof. na višji realki.

Hočevar Jakob, farmac.

Kapler Janez, stud. v škof. se-
minari.Kočevar France, c. k. više sodnije
svetovalec.

Krašan France, c. k. profesor.

Lendovšek Josip, filozof.

Lupšina, c. k. profesor v Gradcu.

Macun Ivan, c. k. gimn. profesor.

Opravništvo (Oekonomat) c. k. nad-
sodnije (po 5 iztisov v dar).Purgaj Jakob, dr., c. k. profesor na
I. gimn. v Gradcu.Rojnik Kronoslav, suplent (Bartinger
Gasse 1).Seifried Ludwig, duhovnik v c. k.
kazn'lnici.

Senior, dr. zdravnik.

Solkanski Andrej.

Stanouik Jož., dr., bogosl. profesor
na vseučilišču.Svetina Janez, duh., doktorand filo-
zofije.

Štev. 24.

4. Vörau: Kramberger Feliks, kanonik.

Število udov v sekovski škofiji: ustanovnikov . . .	9
letnikov . . .	22
Skupaj . . .	31

VII. Udje v raznih krajih.

1. Bisag. (P. Breznica pri Varaždinu.) Vojska Lavoslav, župnik.

2. Brod na Savi: Kovžča F., (akc. kanzl.).

3. Buda-Pešt: *Dr. Turner Pavel.

4. Dijakovar: *Strossmayer J. Juraj, biskup.

5. Dunaj in okolica.

- Rajevskij Mih, biskup, častni ud.
- *Cigale Matej, c. k. minist. tajnik.
- *Conrad Sigmund, njeg. ekscelencija baron Eybesfeld, minister nauka in bogočastja.
- *Firbas France, odgojitelj.
- *Kandernal France, profesor gimn.
- *Miklošič pl. France, profesor na vseučilišču.
- *Napret Teodor, dvorni svetnik pri najvišji sodnji.
- *Pogačnik Ferd., dr., odvetnik.
- *Schneid-Treuenfeldski Josip, vitez, c. k. stolnik in pos. mnogih visocih redov i. t. d.
- *Simonič France, dr., c. k. uradnik vseučiliščne knjižnice.
- *Šuman Josip, prof. akad. gimn.
- *Žvegel Josip, baron, ministerski svetovalec vnanjih oprav.
- Bar. Kuhnov polk. št. 17. v dar.
- Detelja Franc, profesor v Dunajskem Novem mestu.
- Dolence Josip, duh. doktorand v Avguštineji.
- Goljevšek Alojzi, pravnik (VIII. Florianigasse, 8, 71).
- Jelence Jan., prefekt v Terezijanišču.
- Jevnikar Jakob, ravnatelj pri ministertvu za deželno bran.
- Kogovšek Matija, uradnik obrtn. in trgov. zbornice.
- Koželj Anton, prefekt na c. kr. Terez. akademiji.
- Kulavec Jan., dr., dvorni kapelan in vodja viših bogoslovskih véd v Avgustineji.
- Murko Matija, vseučiliščnik na Dunaji.
- Napotnik Miha, dr., vikarij v Mariboru.
- Navratil Iv., c. k. najvišega sodišča pristav.
- Novak Peter, prefekt v Terezijanu. (Knjige v Kamno Gorico št. 54.)
- Polak o. Alojzij, provincjal Minoritov (VIII. Alservorstadt, Dunaj).
- Poznik Radivoj, c. k. staviteljski pristav.
- Sežun Žiga, bank. uradnik.
- „Slovenija“ (društvo).
- Slovensko literarno društvo na Dunaji.

- Stritar Jožef, c. k. gimn. profesor na Dunaji. Zmerzlikar France, kem. in tehn. vodja fabrike za kotranove izdelke v Angernu pri Beču.
- Šuklje France, c. k. gimn. profesor v Dunajskem Novem mestu.
- Urbanija Jakob, poštni uradnik (Centralbahnhof, Frachtenausgabe). Štev. 34.

6. Dubrovnik (Ragusa). Namar France, c. k. žandarski stražmestor.

7. Hallstadt. Križnička Dragutin, c. k. sal. kontrolor.

8. Jindrihov Hradec na Češkem. Mašek Ignacij, gimn. profesor.

9. Karlovec. — *Poverjenik: Ivan Steklasa.*

- *Steklasa Ivan, profesor. Majtinger dr. Vojteh, gradski fizikus.
- Pfeifer o. Gratus (Milko), vikar in provizor v Karlovcu. Štev. 3.

10. Klanjec (na Hrvatskem). Zihel o. Lenart, vikar v Klanjcu.

11. Konjščina (na Hrvatskem). *Košiček Ubaldo, župnik.

12. Kotor (Cataro). Rutar Simon, gimn. profesor.

13. Levov. *Chocholovšek Emanuel, zemljemerec.

14. Novi Ičin (Neutitschein). Apih Josip, profesor deželne realke. (Schmiedgasse, 171.)

15. Osek. *Jelovšek Martin, ravnatelj realke.

16. Petrinja pri Siseku. Miglič Peter, dr., c. k. polkovni zdravnik (Regimentsarzt).

17. Poredje na Hrvatskem. (P. Rogatec na Štajerskem.) Peter Vrtovec, oskrbnik v Poredju.

18. Praga.

- Beseda umetniška. Rieger Franjo, Ladislav, častni ud.
- Matica česka. Spolek pravniški.
- Prvi spolek Gabelsbergerjevih stenografov. Štev. 5.

19. Požega (Slavonija). *Mazek Anton, gimn. ravnatelj.

20. Reka. *Poverjenik: Ivan Markovič.*

Barčič Erazem, dr.	Markovič Ivan, realk. vodja.
Čič goj Jakob, gimn. prof.	Slamnik Ljudovik, gimnazijalni ravnatelj.
Fiamin Ivan, dr., kanonik i predstavnik.	Štev. 5.

21. Za Rusijo. — *Poverjenik: Mihael Rajevskij.*

*Bolè Davorin, profesor (knjige Slavinski šoli, Prestranek).	Hostnik Davorin, profesor v Moskvi.
*Slavjanski dobrodelni komité v St. Petersburgu.	Štifter Franjo, prof. v Kalugi.
Brezovar Jernej (knjige Pavlu Brezovarju v Šmarten pri Litiji).	12 iztisov za društva, s katerimi je „Matica“ v zvezi književne vzajemnosti.
	Štev. 6.

22. Samabor. P. Hrisogon Majer, frančiškan.

23. Serajevo. Perušek Rajmund, c. k. profesor.

24. Slunj. Zor Lovro, okrajni zdravnik.

25. Šibenik. (Sebenico v Dalmaciji.) Barbič Martin, pri c. k. dalm. drž. železnici.

26. Trsat. (P. Sušak.)

Merk o. Sofronij.	O. Velec Avgustin, kapucin.
Polič, o. Bonaventura, kapucin.	Fabor Rupert, kapucinski klerik.
	Štev. 4.

27. Varaždin.

*Francelj Bar., učitelj na nižji realki v pokoji.	Raič, o. Ivan, kapucin.
Erhartić Franjo, dr., odvjetnik.	Vežič Vladislav, kr. javni bilježnik in odvetnik.
Križan Josip, dr., gimn. profesor.	Zupan Janez, profesor gimn.
	Štev. 6.

28. Zader. *Šolar Janez, c. k. dež. šolski nadzornik. — Zic Nikolaj, vojni župnik. Štev. 2.

29. Zagreb. — *Poverjenik: Anton Kos.*

Rački Franjo, dr., častni ud.	*Mazuranić Anton, gimn. ravnatelj v pokoji.
*Bradaška Franjo, ravnatelj kr. gimn. v Zagrebu.	*Stare Josip, profesor na višej realki.
*Kopač Jožef, dr., odvetnik.	*Vančas Aleksander, dr., zdravnik.
*Kos Anton, tajnički pristav banškega stola.	*Weber Adolf, kanonik.
	Gnjezda Anton, trgovec.

Magdič Franjo, profesor.	Strožir Ivan, profesor kr. više realke.
Marn France, profesor gimn.	Šuler Franjo, učitelj.
Matavšek Ferdo, kr. državnega nad- pravnika namestnik.	Valjavec Matija, prof. gimn.
Mrazovič Ladislav, župan.	Vidrič Lovro, dr., odvetnik.
Naglić Ivan.	Žepić Sebastjan, gimn. profesor.
Sevnik Vinko, večnik kr. banskoga stola	
Društvo sv. Jeronima.	
Jugoslovanska akademija (po 3 odtiske).	
Matica hrvatska.	Štev. 23.

30. Zlatar. (Hrvatska.) Rožič Valentin, grajščinski rendator.

Število udov v raznih krajih: ustanovnikov . . .	29
letnikov . . .	80
Skupaj . . .	109

V djanski zvezi književne vzajemnosti je „Matica“:

1. Z Matico dalmatinsko v Zadru od 1864. l.
2. Z Matico srbsko v Novem Sadu od 1864. l.
3. Z Matico gališko rusko v Lvovu od 1865. l.
4. Z akademijo jugoslovansko v Zagrebu od 1874. l. *)
5. Z društvom sv. Jeronima v Zagrebu od 1869. l.
6. Z Matico češko v Pragi od 1865. l.
7. Z besedo umetniško v Pragi od 1866. l.
8. Z društvom (spolkom) pravniškim v Pragi od 1866. l.
9. S prvim društvom Gabelsbergerjevih stenografov v Pragi od 1870. l.
10. Z društvom sv. Mohora v Celovcu od 1866. l.
11. Z akademijo carsko v St. Petersburgu od 1861. l.
12. S knjižnico slavjanskega komiteta v Moskvi od 1869. l.
13. Z imperatorskim ruskim geografskim občestvom v St. Peterburgu od 1869. l.
14. Z imperatorsko universiteto v Varšavi od 1872. l.
15. Z universiteto v Moskvi od 1872. l.
16. Z občestvom filologiškim v Voronežu od 1872. l.
17. S Smithsonovo ustanovo (Smithsonian Institution) v Washingtonu.
18. S srbskim učenim društvom v Belemgradu od 1868. l.
19. Z Matico moravsko v Brnu od 1869. l.

*) Njenemu predsedništvu pošiljajo se po trije iztisi vsake knjige: eden akademjski knjižnici, dva pa, da ju slavno predstojništvo po dr. J. Murščevi želji daje najizvrstnejšima slovenskima dijakoma na vseučilišči.

20. S kraljevo universiteto v Kristijaniji od 1872. l.

21. Z bolgarskim učenim društvom v Brajli.

„Matica“ nekatere svoje knjige daruje:

1. Slavni c. k. pravdniji v Ljubljani za kaznilnice (po 3 iztise).
2. Slavni c. k. nadpravdniji v Trstu za knjižnice primorskih kaznilnic (po 1 iztis).
3. Slavni c. k. okrožni sodniji v Gorici za knjižnico tamkajšnje kaznilnice (po 1 iztis).
4. C. k. baron Kuhnovemu polku št. 17 od 1869. l. (po 1 iztis).
5. Sl. deželnemu odboru v Ljubljani za posilno delalnico od 1869. l.
6. Sl. kat. družbi v Ljubljani za knjižnico od 1869. l. (po 1 iztis).
7. Vis. c. k. nadsodniji v Gradcu za slovenske vjetnike (po 5 iztisov).
8. Učiteljskim izobraževališčem v dar za onega pripravnika poslednjega leta, ki je z najboljšim uspehom dovršil svoje nauke, in sicer: a) Ljubljanskima (moškemu in ženskemu, b) zagrebskima (moškemu in ženskemu), c) zadarskemu, č) petrinjskemu, d) pakraškemu, e) djakovarskemu, f) samoborskemu, g) kragujevaškemu in h) koperškemu.
9. Hervatskomu pedagogijskomu književnomu sboru.
10. Vodstvu dobrodelnih naprav v Ljubljani.

Pregled vseh Matičinih udov.

V škofiji	Častnih udov	ustanovnikov	letnikov	skupaj
I. Ljubljanski	} 7	177	605	782
II. Lavantinski		94	236	330
III. Krški		7	57	64
IV. Goriški		17	108	125
V. Tržaško-koperski		16	120	136
VI. Sekovski		9	22	31
VII. V raznih krajih		29	80	109
Skupaj	7	349	1228	1584

Obseg.

1. Uméeteljnost in uméeteljna obrtnost Slovencev. Kulturno-zgodovinska studija; spisal pl. P. Radics	1
2. Kako važnost ima „Jordanis“ za slov. zgodovinopisje? Spisal S. Rutar	59
3. Jurij Križanič. Životopisna in literaturna črtica. Po Kostomarovu spisal J. Steklasa	98
4. Življenje na morji in potovanje okolo svetá. Posl. in uredil J. L.	122
5. Iz pótné torbe. Priobčil Fran Erjavec	156
6. Dr. Anton Murko. Životopis; sestavil dr. Jož. Pajek	225
7. O pristnosti Kraljedvorskega rokopisa. Po raznih spisih sestavil E. Volčič.	258
8. Oblčaji slovanski. Spisuje Fr. Hubad	272
9. Življenje in delovanje sv. Cirila in Metoda. Po okrožnici papeža Leona XIII. 30. dné septembra l. 1880.	294
10. V Karlovc. Noveleta; spisal Emil Leon	302
11. Bibliografija slovenska. Slovensko knjigarstvo od 1. januarja 1880 l. do 1. januarja 1881. l. Sestavil Ivan Tomžič	326
12. Poročilo o delovanji „Matloe Slovenske“ 1880. l. Sestavil Andrej Praprotnik	341
13. Imenik Matičinih udov	358

1880

Naznanilo.

Matične knjige imajo naprodaj:

V Ljubljani: Giontini; Kleinmayr & Bamberg.	V Ptujem: Blanke.
V Celovci: J. Leon.	V Gradol: Leuschner in Lubenski.
V Trstu: Julij Dase.	Na Reki: Julij Dase.
V Gorici: Julij Dase.	V Zagrebu: Župan.
	V Pragi: Gregř & Datel.

Družbinim knjigam je ta-le cena:

1. Zgodovina slovenskega národa	—	gld.	60	kr.
2. Zgodovina avstr.-ogerske monarhije, 2. natis	—	"	40	"
3. Vojvodstvo Kranjsko	—	"	40	"
4. Vojvodstvo Koroško	—	"	30	"
5. Slovnica českega jezika z berilom, spis. Marn	—	"	60	"
6. Národní koledar in Letopis l. 1867	—	"	40	"
7. Národní koledar in Letopis za 1868. l.	—	"	50	"
8. Stirje letni časi	1	"	—	"
9. Rudninoslovje po Fölleckerji	—	"	40	"
10. Olikani Slovence	—	"	40	"
11. Schoedler. Knjiga prirode. I. snopič Fizika	—	"	80	"
12. Nauk o telovadbi II. del s 164 podobami	—	"	80	"
13. V. Vodnik, pesni	—	"	60	"
14. Jovan Vesel-Koseski. Razna dela z njegovo podobo	1	"	50	"
15. Raznim delom Jov. Vesela-Koseskiga, dodatek	—	"	30	"
16. Atlant. II. snopič: Azija, severna Amerika, južna Amerika	1	"	5	"
17. Slovenski Štajer. I. snopič	—	"	50	"
18. Slovenski Štajer. III. snopič	—	"	40	"
19. Schöedler. Knjiga prirode 2. snopič. Astrono- mija in Kemija	1	"	—	"
20. Letopis za 1871. l. s 40 podobami	1	"	50	"
21. Schoedler. Knjiga prirode. 3. snopič. Minera- logija in Geognozija	—	"	70	"
22. Atlant. III. snopič: Afrika, Avstralija, evropska Rusija	1	"	5	"
23. Rastlinstvo po Pokorniji, Iv. Tušek	—	"	85	"
24. Letopis za 1872. in 1873. l. z 2 podobama	1	"	50	"
25. Slovanstvo z dvema zemljevidoma	1	"	—	"
26. Letopis za 1874. l.	1	"	50	"
27. Prirodoznanski zemljepis, J. Jesenko	1	"	—	"
28. Letopis za 1875. l.	1	"	50	"
29. Schoedler. Knjiga prirode. IV. snopič. Botanika in Zoologija	1	"	50	"

30.	Telegrafija, iz Letopisa 1875. l. posetej vezana, spisal dr. Subic	—	gld	50	kr.
31.	Letopis za 1876. l.	—	"	90	"
32.	Letopis za 1877. l.	1	"	—	"
33.	Letopis za 1878. l. I. in II. del	—	"	60	"
34.	Letopis za 1878. l. III. in IV. del	—	"	60	"
35.	Letopis za 1879. l.	1	"	—	"
36.	Dr. Lovro Toman	—	"	80	"
37.	Dr. E. H. Costa s podobo	—	"	50	"
38.	Atlant. IV. snopič: Francija, Britanija in Škan- dinavija	1	"	5	"
39.	Atlant. V. snopič: Švica, Španija in Portugalsko, Nizozemsko in Belgija	1	"	5	"
40.	Potovanje okolo sveta v 80 dneh	—	"	80	"
41.	Hrvatska slovnica za Slovence	—	"	60	"
42.	Znanstvena terminologija	1	"	20	"
43.	Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo	—	"	20	"
44.	Dr. Lovro Toman, podoba	—	"	40	"
45.	Dr. Etb. H. Costa	—	"	20	"
46.	Baron Anton Zois, podoba	—	"	10	"
47.	Janez Vesel, Koseski, podoba	—	"	10	"
48.	Vpliv vpijančljivih pijač, dr. M. Samec	—	"	25	"
49.	Okó in vid, s podobami, J. Zaidaršič	—	"	50	"
50.	Kopitarjeva spomenica, Josip Marn	—	"	80	"
51.	Letopis za 1880. l.	1	"	—	"

Prošnja. Častiti družbeniki naj gg. poverjenikom povrnejo stroške, ki jih ti imajo s prejemanjem in razpošiljanjem družbinih knjig.